

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:
*ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ, ΤΗΣ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ, ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ*

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ:
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΝΙΚΟΣ ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ, ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΕΚΚΕ

Κοινωνικο-οικονομικές
διαστάσεις της καινοτομίας
στη Βιομηχανία και την Αγορά
Εργασίας

Υπόέργο4

Τελική Έκθεση Υποέργου 4

Ιούνιος 2017

Πακέτο Εργασίας 4

Τίτλος Μελέτης:

«Κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις της
καινοτομίας στη Βιομηχανία και την Αγορά
Εργασίας»

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι:
Ηλίας Κικίλιας
Θεώνη Σταθοπούλου

Υπεύθυνος Εξωτερικός Ερευνητής:
Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

Υπεύθυνοι Ερευνητές ΕΚΚΕ:

Αλίκη Μουρίκη

Όλγα Παπαλιού

Όλγα Τσακηρίδη

Εύη Φαγαδάκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Επιτελική Σύνοψη	5
Κεφάλαιο 1 Οι δράσεις έντασης γνώσης στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης	19
1.1 Η ανάγκη αλλαγής του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας.....	22
1.2 «ΕΤΚ» ως παράγοντες για την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης.....	24
1.3 Το παράδειγμα άλλων χωρών για έξοδο από την κρίση	30
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	33
Κεφάλαιο 2 Καινοτομία: εννοιολόγηση, θεωρητικές προσεγγίσεις και δείκτες	35
2.1 Ορισμός της καινοτομίας	38
2.2 Τα είδη της καινοτομίας	42
2.3 Έρευνα, καινοτομία και επιχειρήσεις.....	43
2.4 Δείκτες για τη μέτρηση της καινοτομίας	60
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	68
Κεφάλαιο 3 Καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις. Πραγματολογική ανάλυση...73	
3.1 Η καινοτομική δραστηριότητα στην Ελλάδα	74
3.2 Διακρατική σύγκριση των ελληνικών επιδόσεων στην καινοτομία.....	83
3.3 Οι «ασαφείς» διαστάσεις της καινοτομίας στις ελληνικές επιχειρήσεις	89
3.4 Σύνθετοι δείκτες καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας	94
3.5 Η διάσταση της έρευνας και τεχνολογίας στις δραστηριότητες έντασης γνώσης των επιχειρήσεων	101
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	104
Κεφάλαιο 4 Η περιφερειακή διάσταση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις	107
4.1 Πραγματολογική ανάλυση για την καινοτομία των επιχειρήσεων στις ελληνικές Περιφέρειες	108
4.2 Η «έξυπνη εξειδίκευση» στην Ελλάδα (2014-2020).....	117
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	123
Κεφάλαιο 5 Το πλαίσιο της ΕΕ για την καινοτομία στις επιχειρήσεις.....	125
5.1 Τα ΠΠ και το Πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020»	127
5.2 Η αναπτυξιακή στρατηγική της ΕΕ από το 2000 και η πρωτοβουλία για την «Ένωση Καινοτομίας».....	136
5.3 Η πολιτική συνοχής και η έμφαση στην παραγωγή έντασης γνώσης	141
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	145
Κεφάλαιο 6 Η παραγωγική διάρθρωση της Ελλάδας και οι πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της καινοτομίας.....	149
6.1 Βασικές πτυχές της καινοτομίας στις ελληνικές επιχειρήσεις. Κλαδική διάσταση και άλλες παράμετροι	150
6.2 Μέτρα για την ενίσχυση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις	156
6.3 Ενισχύοντας την καινοτόμο επιχειρηματικότητα (υψηλής τεχνολογίας)	175
6.4 Ο ρόλος του Δημοσίου στην παραγωγή καινοτομίας από επιχειρήσεις	179
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	182
Παράρτημα	185
Κεφάλαιο 7 Καινοτομία στη βιομηχανία και την αγορά εργασίας	189
7.1 Οι επιπτώσεις της τεχνολογικής αλλαγής στην απασχόληση: καταστροφή και δημιουργία θέσεων εργασίας.....	191
7.2 Καινοτομία στις επιχειρήσεις και ανθρώπινο δυναμικό	194
7.3 Καινοτομία και μορφές οργάνωσης της εργασίας.....	199

7.4 Νέες προκλήσεις για τους εργαζόμενους: διαχείριση της αβεβαιότητας και της πολυμορφίας σε ένα ρευστό τεχνο-οικονομικό περιβάλλον	205
7.5 Προϋποθέσεις τεχνολογικής αναβάθμισης της χώρας	209
7.6 Πώς οι νέες τεχνολογίες μπορούν να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας στην Ελλάδα 213	
7.7 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	215
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	217
Παράρτημα	220
Κεφάλαιο 8 Προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού: εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση και δεξιότητες	221
8.1 Το ανθρώπινο δυναμικό ως κρίσιμος παράγοντας για την ενίσχυση της καινοτομίας	222
8.2 Ανάπτυξη δεξιοτήτων προσαρμοσμένων στις παραγωγικές απαιτήσεις των καινοτόμων επιχειρήσεων.....	234
8.3 Κρίσιμες δεξιότητες και επαγγέλματα για την ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας.....	241
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	272
Παράρτημα	275
Κεφάλαιο 9 Καινοτομία Βασισμένη στον Πολιτισμό και την Παράδοση- Επιμέρους έρευνα σε μονάδες παραγωγής	311
9.1 Διερεύνηση Βασικών Εννοιών	312
9.2 Πολιτιστικές καινοτομίες στη σύγχρονη Ελλάδα: Παρουσίαση Περιπτώσεων. Η σχέση τους με την Παράδοση και τους πόρους της....	326
9.3 Αναλυτικότερη παρουσίαση του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς: Όψεις της Παραγωγικής Ιστορίας της Ελλάδας μέσα από την ανάπτυξη των εννέα θεματικών μουσείων. Παραδοσιακές πρώτες ύλες και προϊόντα της Ελληνικής γης	335
9.4 Η διεθνής αναγνώριση της Ελληνικής παράδοσης και των προϊόντων της: η πολιτιστική καινοτομία υποστήριξης παραδοσιακών προϊόντων από πολιτιστικούς οργανισμούς και θεσμούς της πολιτιστικής διαχείρισης	347
9.5 Καινοτομία βασισμένη στην παράδοση: η εμπειρική έρευνα.	352
9.6 Η διαδικτυακή εξ αποστάσεως έρευνα.	356
9.7 Γενικά Συμπεράσματα της επιμέρους μελέτης.....	358
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	362
Παραρτήματα	367
Κεφάλαιο 10 Κοινωνικές διαστάσεις της καινοτομίας στην αγορά εργασίας: η οπτική της κοινωνικής καινοτομίας.....	425
10.1 Ο όρος κοινωνική καινοτομία: Εννοιολογική αποσαφήνιση και θεματική οριοθέτηση	426
10.2 Η εξέλιξη του όρου.....	428
10.3 Πεδία Εφαρμογής και Φορείς Κοινωνικής Καινοτομίας.....	429
10.4 Η Κοινωνική Καινοτομία στη Στρατηγική «Ευρώπη 2020».....	431
10.5 Οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις	435
10.6 Κοινωνική καινοτομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα.....	437
10.7 Συμπεράσματα	438
Βιβλιογραφία κεφαλαίου	440

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Συχνά αναφέρεται ότι η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη και το παγκοσμιοποιημένο οικονομικό πλαίσιο καθιστούν την καινοτομία μια σημαντική παράμετρο για την ανταγωνιστική, εξωστρεφή και αναπτυξιακή παραγωγή. Στην ελληνική περίπτωση, η εμπέδωση του ρόλου της καινοτομίας στην οικονομία είναι ιδιαίτερα σημαντική για όσες επιχειρήσεις διατηρούν τον παραγωγικό τους δυναμισμό, αλλά και για νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες μέσα στο υφιστάμενο δυσχερές οικονομικό περιβάλλον. Έτσι λοιπόν στο εισαγωγικό **κεφάλαιο 1** γίνεται αναφορά στο φαινόμενο, η Ελλάδα να διατηρεί διαχρονικά μια από τις τελευταίες θέσεις στη διεθνή κατάταξη αναφορικά με τις δράσεις έρευνας και ανάπτυξης (E&A), δηλαδή τις κατεξοχήν δραστηριότητες έντασης γνώσης. Έμμεσα αυτό σημαίνει, ότι ακόμα δεν έχουν διαμορφωθεί οι συνθήκες για τον ορισμό της παραγωγής, της διάχυσης και της αξιοποίησης της νέας γνώσης, ως παράγοντα καθοριστικού για την ανάπτυξη στη χώρα. Παρόλα αυτά στο κεφάλαιο τονίζεται η ανάγκη να ανατραπεί αυτή η κατάσταση, παρά το στενό δημοσιονομικό πλαίσιο, κι ακριβώς εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Εκτενής αναφορά γίνεται στο ότι οι επιδόσεις του ελληνικού ερευνητικού συστήματος στηρίζονται κυρίως στην ερευνητική και ακαδημαϊκή κοινότητα, τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα δημόσια ερευνητικά κέντρα, ενώ οι ερευνητικοί πόροι προέρχονται κυρίως από το δημόσιο. Αντίθετα, οι επιδόσεις των ελληνικών επιχειρήσεων τόσο από την πλευρά της εκτέλεσης, όσο κι από την πλευρά της χρηματοδότησης δραστηριοτήτων έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης είναι σχετικά ασθενικές. Έμφαση δίνεται επίσης στον τρόπο με τον οποίο οι συνθήκες της παρούσας δημοσιονομικής και χρηματοοικονομικής κρίσης έχουν επιδράσει συνολικά στον τομέα της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας, πέραν της συγκυριακής αύξησης των πόρων του ΕΣΠΑ που έχουν συμβάλει τα μέγιστα στην αύξηση της εθνικής δαπάνης το 2014 και το 2015.

Το εισαγωγικό αυτό κεφάλαιο κάνει σαφή και συγκεκριμένη αναφορά στην ανάγκη μεταβολής του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας προς μια κατεύθυνση έντασης γνώσης που θα αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στις δράσεις έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας. Έχει ενδιαφέρον μάλιστα πως η συγκεκριμένη προσέγγιση προκύπτει ως διαρκής ανάγκη στη χώρα, δηλαδή πέρα από την οικονομική κρίση και τη βαθειά ύφεση της ελληνικής οικονομίας. Κι αυτό καθώς το ελληνικό παραγωγικό σύστημα αντιμετωπίζει τον ανταγωνισμό που προέρχεται αφενός από χώρες χαμηλού εργατικού κόστους, οι οποίες παράγουν φθηνά προϊόντα και υπηρεσίες και αφετέρου από ανεπτυγμένες χώρες με ποιοτικά καλύτερη παραγωγή υψηλής προστιθέμενης αξίας, καθιστώντας αναγκαία την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, στη βάση του καλά εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού και της αξιοποίησής του σε πιο εξελιγμένα παραγωγικά πρότυπα. Παρόλα αυτά αναφέρεται σαφώς ότι οι δράσεις έντασης γνώσης δεν συμβάλλουν κατά αυτόματο τρόπο στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά έχουν μακροπρόθεσμο χαρακτήρα, αποδίδοντας αποτελέσματα, ενίοτε με σημαντική χρονική υστέρηση, στην πραγματική οικονομία. Επίσης, για να είναι ρεαλιστική η προοπτική της αναπτυξιακής συμβολής των δράσεων έντασης γνώσης,

δεν αρκεί η μονοδιάστατη αύξηση της εθνικής χρηματοδότησης. Θα πρέπει, επιπλέον, η έρευνα, η τεχνολογία και η καινοτομία, ως τομείς δημόσιας ή ιδιωτικής δραστηριότητας, να μπορέσουν όχι *a priori*, αλλά υπό προϋποθέσεις και κατόπιν διορθωτικών, δομικών παρεμβάσεων, να επιτελέσουν τον επιδιωκόμενο σκοπό, δηλαδή να συμβάλλουν –στο βαθμό που τους αναλογεί– στην οικονομική ανάκαμψη. Τέλος, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται σε αυτή τη συζήτηση, ότι η ανάγκη να αποτελέσει ο τομέας της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας μια εθνική προτεραιότητα από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα ενισχύεται περαιτέρω, καθώς το ελληνικό σύστημα τείνει να χάσει μέρος της δυναμικής και των μελλοντικών προοπτικών του, λόγω της φυγής ικανού προσωπικού προς το εξωτερικό, αλλά και της γενικότερης επιδείνωσης των συνθηκών σε εθνικό επίπεδο.

Από την άλλη πλευρά, οι όροι έρευνα, τεχνολογία και καινοτομία ενίοτε χρησιμοποιούνται στο δημόσιο διάλογο με τρόπο συγκεχυμένο. Έτσι, η ακριβής και σε βάθος εννοιολόγηση των όρων αυτών, με ιδιαίτερη έμφαση στον ορισμό και τη διάκριση της καινοτομίας από τις άλλες έννοιες, η παράθεση βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων και αναλυτικών πλαισίων για την καινοτομία και η παρουσίαση των δεικτών μέτρησης και αποτύπωσης της καινοτομίας αποτελούν το αντικείμενο του **κεφαλαίου 2**. Στοιχείο που αναδεικνύεται στο κεφάλαιο αυτό είναι ο σύνθετος και πολλές φορές δυναμικός χαρακτήρας της καινοτομίας, ο ακριβής προσδιορισμός της οποίας παραμένει ζήτημα ανοικτό, ακόμη και στο πλέον επίσημο και τεχνικό επίπεδο ανάλυσης, όπως αποδεικνύει και η σχετική συζήτηση που λαμβάνει χώρα στον ΟΟΣΑ κατά την αναθεώρηση του εγχειριδίου Oslo. Εκτός από τον επίσημο ορισμό της καινοτομίας, ο οποίος αφορά κυρίως τις επιχειρήσεις και την επιχειρηματική δραστηριότητα, η καινοτομία είναι δυνατό να αφορά κοινωνικές, οικονομικές ή τεχνικές εξελίξεις, όπως και μια διαδικασία, η οποία έχει προγραμματιστεί και έχει ξεκινήσει και για την οποία υπάρχει η πρόβλεψη ότι θα καταλήξει σε ένα απότομο αποτέλεσμα που θα εξυπηρετεί συγκεκριμένους σκοπούς. Η απόδοσή της σε όρους δημιουργίας πλούτου εξαρτάται πάντως σε σημαντικό βαθμό από τη μεταφορά της επιστημονικής γνώσης και των ερευνητικών αποτελεσμάτων από το πανεπιστήμιο και το ερευνητικό εργαστήριο στην οικονομία και την παραγωγή, δημιουργώντας τη δυναμική για ριζικές ή μη αλλαγές ή ακόμη και για τη δημιουργία μιας νέας αγοράς. Αν και η καινοτομία δεν βασίζεται αναγκαστικά στην ερευνητική δραστηριότητα ή την πιο σύγχρονη επιστημονική γνώση (γνώση αιχμής), στη συζήτηση για τη νέα επιχειρηματικότητα η έμφαση αποδίδεται συστηματικά σε εκείνες τις καινοτομίες που χαρακτηρίζονται ως έντασης υψηλής τεχνολογίας, αφού ενέχουν την πιθανότητα νέων επιχειρηματικών ευκαιριών.

Θεμέλιος λίθος για τη θεωρητική απεικόνιση της καινοτομίας και του κρίσιμου ρόλου της (με αποτέλεσμα να αποδίδεται σήμερα ιδιαίτερη σημασία στην καινοτομία και την τεχνολογική εξέλιξη στο πλαίσιο της επιχειρηματικής και παραγωγικής δραστηριότητας), αποτελεί το γεγονός, ότι οι παραγωγικοί συντελεστές και το αποτέλεσμα της παραγωγής, ακόμη και σε κατάσταση ισορροπίας, ή η διαχρονική αύξηση των επενδύσεων και του εισοδήματος, δεν εξηγούν ικανοποιητικά το πλαίσιο

της οικονομικής ανάπτυξης, τόσο ως προς τις αναγκαίες προϋποθέσεις της, όσο και για την επίτευξή της. Αντίθετα, η έννοια της καινοτομίας, δηλαδή η δημιουργία διαφοροποιημένων ή βελτιωμένων δραστηριοτήτων ή/και προϊόντων, με την παράλληλη εγκατάλειψη των παλιών, ήταν κομβική, με την καινοτομία να μπορεί να συμβάλλει ή ν'αφορά στη δημιουργία ενός νέου προϊόντος ή ακόμα και κλάδου ή βιομηχανίας, την εφαρμογή μιας νέας μεθόδου παραγωγής, τη δημιουργία μιας νέας αγοράς ή την αξιοποίηση νέων πρώτων υλών, ως παραγωγικούς συντελεστές. Σε αυτό το ερμηνευτικό πλαίσιο, η καινοτομία δημιουργεί μια δυναμική στην οικονομία διά της ανισορροπίας που αυτή προκαλεί, αν και σε συνθήκες αγοράς που δεν είναι τέλεια ανταγωνιστικές.

Το **κεφάλαιο 3** καταπιάνεται με τη συστηματική και οργανωμένη, κατά ενιαίο τρόπο, μέτρηση της καινοτομίας που διασταλτικά μπορεί να θεωρηθεί ότι λαμβάνει χώρα στις ελληνικές επιχειρήσεις, παράλληλα με τη συγκέντρωση του συνόλου των στατιστικών στοιχείων για τις δραστηριότητες E&A. Στην περίπτωση της Ελλάδας τονίζεται ότι η συγκεκριμένη αποτελεί μια σχετικά πρόσφατη διαδικασία, η οποία στην ουσία τώρα εμπεδώνεται, αποκτώντας τακτικό και επαναλαμβανόμενο χαρακτήρια από το 2012. Συγκεκριμένα, βάσει των διαθέσιμων επίσημων στοιχείων από την Eurostat παρατίθενται στοιχεία για την Ελλάδα από την υλοποίηση της πανευρωπαϊκής έρευνας «Community Innovation Survey» (CIS). Συνολικότερα και σε ένα σχετικά αφαιρετικό πλαίσιο, η παραγωγική δραστηριότητα στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από έντονη μεταφορά τεχνογνωσίας και καινοτομιών από το εξωτερικό κι από εξαγωγές χαμηλής έντασης τεχνολογίας και προστιθέμενης αξίας. Αντίστοιχα, η παραγωγική διάρθρωση βρίσκεται σε υστέρηση, καθώς σημαντικό μερίδιο της παραγωγής αφορά παραδοσιακούς τομείς, στηριζόμενη κυρίως σε εσωστρεφείς επιχειρήσεις μικρού ή πολύ μικρού μεγέθους. Έτσι, το ελληνικό παραγωγικό κι επιχειρηματικό σύστημα καλείται να ανταγωνιστεί αφενός παραγωγούς από χώρες χαμηλού κόστους εργασίας, των οποίων η παραγωγή δεν είναι κατ' ανάγκη χαμηλής ποιότητας, και αφετέρου παραδοσιακές βιομηχανικές δυνάμεις, κυρίως από πλούσιες χώρες, οι οποίες διαθέτουν σημαντική τεχνολογική ικανότητα και εξειδίκευση σε τομείς με υψηλή προστιθέμενη αξία.

Στο σημερινό πλαίσιο δημοσιονομικής ασφυξίας που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ρευστότητας και συνθήκες διάχυτης κρίσης σε πλήθος πτυχών της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας, η όποια καινοτομική δυναμική υπήρχε, τίθεται σε κίνδυνο. Κι αυτό διότι σε διεθνές επίπεδο, παράμετροι που σχετίζονται με τις επικρατούσες συνθήκες, όπως η δημοσιονομική πειθαρχία και ο χαμηλός πληθωρισμός, συμβάλλουν στην εξάλειψη των αβεβαιοτήτων στην αγορά, διευκολύνοντας έτσι την καλύτερη κατανομή των πόρων. Παράλληλα, ο ανταγωνισμός ωθεί τις αποτελεσματικές επιχειρήσεις να αναπτύξουν και να δραστηριοποιηθούν σε νέες αγορές, ενώ η ύπαρξη ενός πλαισίου πολιτικής που ενθαρρύνει τις επενδύσεις είναι σημαντική, καθώς μπορεί δυνητικά να συμβάλει στη δημιουργία και επέκταση της καινοτομίας. Οι παραπάνω παράγοντες έχουν θετικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση, όμως ταυτόχρονα είναι σαφές πως αποτελούν

συνθήκες που λείπουν εν πολλοίς πλέον από την ελληνική οικονομία, αφού στην πραγματικότητα, η επιστροφή στην κανονικότητα αποτελεί ζητούμενο. Μάλιστα, το ειδικό βάρος των συνθηκών που περιγράφηκαν ενδεικτικά έχει αυξηθεί, λόγω της ευκολίας μετακίνησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και κεφαλαίων διεθνώς. Αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια αρνητική εξέλιξη για την Ελλάδα, αφού οι συνθήκες διαρκούς ύφεσης και απαξίωσης του δυναμικού της οικονομίας αποτρέπουν τόσο τις επενδύσεις, όσο και την επιχειρηματική και καινοτομική δραστηριότητα.

Παρόλα αυτά, την περίοδο 2010-2012, η έρευνα CIS κατέδειξε ότι το 52,3% των επιχειρήσεων που πληρούσαν τα κριτήρια συμμετοχής στη συγκεκριμένη έρευνα ήταν καινοτόμες (51% την περίοδο 2012-2014) έναντι 47,7% που δεν καινοτόμησαν (49% την περίοδο 2012-2014). Από τις καινοτόμες επιχειρήσεις, το 34,3% αφορούσε την καινοτομία προϊόντος και διαδικασίας (38,7% την περίοδο 2012-2014). Πιο αναλυτικά, το 19,5% των εξεταζόμενων επιχειρήσεων είχε δραστηριότητες καινοτομίας προϊόντος (23,4% την περίοδο 2012-2014), ενώ το 25,6% είχε εισάγει καινοτομία διαδικασίας (29,6% την περίοδο 2012-2014). Από τις επιχειρήσεις με καινοτομία προϊόντος και καινοτομία διαδικασίας, το 46,3% εισήγαγε προϊόν νέο για την αγορά, ενώ το 20,3% μια διαδικασία που θεωρήθηκε επίσης νέα για την αγορά. Συνολικά, οι επενδύσεις που θεωρήθηκε από τις ίδιες τις επιχειρήσεις ότι συνδέονταν με καινοτομικές δραστηριότητες έφτασαν το 1,9 δισ. € και το 1,6 δισ. € την περίοδο 2012-2014. Από την άλλη πλευρά, το 45,4% των επιχειρήσεων έχει δραστηριοποιηθεί στην καινοτομία οργάνωσης και μαρκετινγκ (40,7% την περίοδο 2012-2014) που υποδηλώνει τη σχετική εξισορρόπηση μεταξύ των δυο βασικών ειδών καινοτομίας στην Ελλάδα, συγκρίνοντας τα στοιχεία των περιόδων 2010-2012 και 2012-2014. Από τις επιχειρήσεις που είχαν εμπλακεί σε καινοτομίες οργάνωσης και μαρκετινγκ το 2010-2012, το 30,2% αφορούσε καινοτομία οργάνωσης (25,5% την περίοδο 2012-2014) και το 36,8% καινοτομία μαρκετινγκ (32,5% την περίοδο 2012-2014).

Αντίστοιχα ως προς τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, το 52,8% των επιχειρήσεων του δευτερογενούς τομέα παραγωγής (βιομηχανία) το 2010-2012 (54,5% την περίοδο 2012-2014) και το 51,8% των επιχειρήσεων του τριτογενούς τομέα παραγωγής (υπηρεσίες) το 2010-2012 (48% την περίοδο 2012-2014) ήταν καινοτόμες. Πιο αναλυτικά, ως προς τους κλάδους κατά NACE Rev. 2 τα υψηλότερα ποσοστά καινοτομικότητας, άνω του 50%, (ανεξάρτητα από το είδος της καινοτομίας) εμφανίστηκαν στον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνίας (υπηρεσίες - 62,9%), στον τομέα του χονδρικού εμπορίου (υπηρεσίες - 55,0%), στον τομέα της μεταποίησης (βιομηχανία - 53,6%) και στον τομέα των επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνολογικών δραστηριοτήτων (υπηρεσίες - 51,7%). Έχει ενδιαφέρον, ότι στην αρχή της υπό διαμορφωση χρονοσειράς, λόγω της ύπαρξης πλέον ποσοτικών στοιχείων για την καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις και για την περίοδο 2012-2014, φαίνεται η διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας του τομέα της «ενημέρωσης-επικοινωνίας», αν και με μειωμένο ποσοστό (59,7% το 2012-2014), η σημαντική αύξηση της καινοτομίας στον τομέα της «παροχής νερού» (από 46,3% σε 57,0%), η αύξηση του «χρηματοπιστωτικού και ασφαλιστικού» τομέα (από 44% σε

49%), και κυρίως η σημαντικότητα μείωση στο «χονδρικό εμπόριο» στο 49,6% (από 55%): απόρροια της κρίσης, της μειωμένης αγοραστικής δύναμης και ζήτησης που έχει μειώσει αντίστοιχα και τον όγκο των εισαγωγών στη χώρα. Αυτή η τάση επηρεάζει μάλιστα τη σύνθεση των αποτελεσμάτων καινοτομίας, τόσο στον τομέα των υπηρεσιών, όσο και συνολικότερα ως προς την καινοτομία στην Ελλάδα. Από τη στιγμή που τα μερίδια των καινοτόμων επιχειρήσεων, έναντι όσων δεν καινοτομούν, ξεπερνούν το 50% σχεδόν σε όλες τις συνολικές μετρήσεις που έχουν παρουσιαστεί μέχρι τώρα για το 2010-2012, είναι αναμενόμενο ότι σε οικονομικούς όρους, η συμβολή των καινοτόμων επιχειρήσεων θα υπερτερεί έναντι της αντίστοιχης των μη καινοτόμων επιχειρήσεων.

Την πλήρη αποτύπωση της πραγματολογικής ανάλυσης για την καινοτομία των ελληνικών επιχειρήσεων ακολουθεί το **κεφάλαιο 4**, το οποίο παρουσιάζει την περιφερειακή διάσταση της καινοτομίας στην Ελλάδα, βάσει των σχετικών επιδόσεων των Περιφερειών σε επίπεδο NUTS2. Προς τον σκοπό αυτό η ανάλυση έχει διττή διάσταση: αφενός στηρίζεται στα διαθέσιμα πραγματολογικά δεδομένα, κατά αντιστοιχία όσων παρατέθηκαν στο κεφάλαιο 3, αφετέρου εστιάζει στην προοπτική ενίσχυσης της καινοτομίας στις επιχειρήσεις της περιφέρειας, διά της στρατηγικής της έξυπνης εξειδίκευσης και του πλαισίου για τον προγραμματισμό, την οργάνωση και την υλοποίηση συναφών μέτρων πολιτικής που αυτή παρέχει, με σαφώς περιφερειακό και αναπτυξιακό χαρακτήρα. Πιο συγκεκριμένα, στις περισσότερες Περιφέρειες οι επιχειρήσεις, σε ποσοστό πάνω από 40%, απαντούν καταφατικά ως προς το εάν διαθέτουν καινοτομική δραστηριότητα, τουλάχιστον σε ένα από τα τέσσερα είδη καινοτομίας. Η Περιφέρεια Κρήτης εμφανίζεται σταθερά ως η πιο καινοτόμος ελληνική Περιφέρεια, ενώ ακολουθούν οι Περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας και Αττικής. Αν λάβει κανείς υπόψη το γεγονός, ότι η Περιφέρεια Κρήτης είναι η Περιφέρεια με την υψηλότερη ένταση δραστηριοτήτων E&A (δαπάνες E&A ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά Περιφέρεια) στην Ελλάδα, καθώς και το γεγονός ότι η μεταποιητική δραστηριότητα της χώρας συγκεντρώνεται εν πολλοίς στην Περιφέρεια Αττικής και στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας –ιδίως στην περιοχή που οι δυο συγκεκριμένες περιφέρειες συνορεύουν- οι συγκεκριμένες επιδόσεις μπορούν να θεωρηθούν ως αναμενόμενες.

Όσον αφορά την έξυπνη εξειδίκευση, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στη σύνδεση των περιφερειακών αρχών με τα τοπικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα δημόσια ερευνητικά ιδρύματα, με την παράλληλη ενθάρρυνση των επιχειρήσεων να εμπλακούν στα συγκροτούμενα δίκτυα ανά περιφέρεια, που σε επόμενη φάση μπορούν να αποδώσουν την ανάπτυξη διαπεριφερειακών συνεργασιών, υπό την επίβλεψη του κεντρικού κράτους. Τέτοιες πρωτοβουλίες κρίνεται πως μπορούν να προωθήσουν το περιφερειακό σύστημα καινοτομίας σε συγκεκριμένες θεματικές περιοχές εξειδίκευσης, αναδεικνύοντας κατά συγκροτημένο και διατηρήσιμο τρόπο τους δεσμούς του λεγόμενου τριπλού έλικα (επιχειρήσεις, ερευνητική κοινότητα, διοίκηση) στην ελληνική περίπτωση και σε υπο-εθνικό επίπεδο.

Το **κεφάλαιο 5** περιγράφει το πλαίσιο εντός του οποίου δραστηριοποιείται η ΕΕ για την προώθηση της καινοτομίας. Μέσα από τις δράσεις και τις πολιτικές της η ΕΕ καθορίζει, άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο δεσμευτικά, τους κανόνες σε ένα πλήθος τομέων που άπτονται της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Οι πρωτοβουλίες της ΕΕ έχουν γενικά δυο μορφές, τη χρηματοδότηση και τη ρύθμιση, ανάλογα με την αρμοδιότητα που της έχει αναγνωριστεί και τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά μέσα από τον κοινοτικό προϋπολογισμό. Ως προς τα ζητήματα της καινοτομίας, η δραστηριότητα της ΕΕ είναι κυρίως χρηματοδοτική, ενώ παράλληλα υποστηρίζει την άσκηση της δημόσιας πολιτικής για την καινοτομία στο εθνικό επίπεδο, προτείνοντας μέτρα πολιτικής, αναδεικνύοντας καλές πρακτικές και επιδιώκοντας τη βελτίωση του πλαισίου εντός του οποίου δραστηριοποιούνται οι επιχειρήσεις, ώστε να «διευκολυνθεί» η καινοτομική τους δραστηριότητα. Στο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι βασικές δραστηριότητες της ΕΕ στον τομέα της έρευνας και καινοτομίας, δηλαδή το Πρόγραμμα Πλαίσιο, η αναπτυξιακή στρατηγική της ΕΕ από το 2000, η πρωτοβουλία της για τη λεγόμενη «Ένωση Καινοτομίας», καθώς και το βασικό εργαλείο για την προώθηση της καινοτομίας σε περιφερειακό επίπεδο ως το 2020, στο πλαίσιο της πολιτικής της για τη συνοχή, δηλαδή η στρατηγική για την έξυπνη εξειδίκευση, ενώ παράλληλα γίνεται μια απόπειρα αποτύπωσης του βαθμού επίδρασης που έχουν οι συγκεκριμένες ενέργειες στις ελληνικές επιχειρήσεις.

Μια βασική διαπίστωση του κεφαλαίου είναι ότι παρά την εξέλιξη που έχει συντελεστεί στην κοινοτική δράση, κυρίως στην έρευνα και την τεχνολογία και δευτερευόντως στην καινοτομία, ο χαρακτήρας της ευρωπαϊκής πολιτικής στο συγκεκριμένο πεδίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως λειψός, καθώς πέρα από τη χρηματοδότηση των ερευνητικών έργων από την Ε.Ε., η ίδια εξακολουθεί να μη διαθέτει ουσιαστικά άλλο μέσο άσκησης πολιτικής, με βασικότερη έλλειψη στο ρυθμιστικό και το συντονιστικό σκέλος της πολιτικής. Η Επιτροπή απευθύνει παραινέσεις προς τα κράτη μέλη, καλώντας τα τελικά να ακολουθήσουν τις καλές πρακτικές και να αναλάβουν δράση για μια σειρά από θέματα, όπως: η μείωση των εμποδίων νομοθετικού χαρακτήρα για την προαγωγή της έρευνας και της καινοτομίας, η θέσπιση του κατάλληλου καθεστώτος κρατικών ενισχύσεων, η βελτίωση και η ομοιογενοποίηση των κανόνων για τα διπλώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, η ενίσχυση των ανθρώπινων πόρων, η προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας μέσω των δημόσιων συμβάσεων, η χρήση φορολογικών κινήτρων, η ευρύτερη δυνατή πρόσβαση των καινοτόμων ΜΜΕ σε χρηματοδότηση, η ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ του ερευνητικού και του επιχειρηματικού κόσμου κ.λπ., χωρίς, ωστόσο, δυνατότητα επιβολής των προτάσεών της, λόγω της υφιστάμενης κατανομής των αρμοδιοτήτων. Το γεγονός αυτό την υποχρεώνει να καταφεύγει στην ανοιχτή μέθοδο συντονισμού.

Στο **6^ο κεφάλαιο** παρατίθενται στοιχεία για την κλαδική αποτύπωση της καινοτομίας στην Ελλάδα, καθώς και για τον ρόλο του Δημόσιου τομέα στην προσπάθεια ενίσχυσης της καινοτομίας με άμεσα μέτρα πολιτικής, αλλά και με έμμεσα, μέσω των δημόσιων προμηθειών, που μπορούν να αποτελέσουν μηχανισμούς μόχλευσης της

καινοτομίας. Όσον αφορά την κλαδική ανάλυση της καινοτομίας, βάσει των στοιχείων της έρευνας CIS για τις τις ελληνικές επιχειρήσεις το 2010-2012, και συγκρίνοντας τις επιδόσεις της χώρας με τις αντίστοιχες των άλλων κρατών μελών της ΕΕ φαίνεται ότι στη μεν καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας, όπου η Ελλάδα έχει συνολικά χαμηλότερες επιδόσεις, ο πιο καινοτομικός κλάδος είναι ο κλάδος παροχής νερού, επεξεργασίας λυμάτων, διαχείρισης αποβλήτων και λοιπών δραστηριοτήτων εξυγίανσης. Στην οργανωσιακή καινοτομία και την καινοτομία μάρκετινγκ, το υψηλότερο ποσοστό (56,2%) σημειώνεται στον κλάδο ενημέρωσης και επικοινωνίας, όπου η χώρα καταλαμβάνει την 7^η θέση, ενώ υψηλότερες θέσεις πανευρωπαϊκά (4^η θέση) επιτυγχάνει η Ελλάδα στον κλάδο της μεταποίησης και στον κλάδο παροχής νερού, επεξεργασίας λυμάτων κ.λπ.

Ακολούθως το κεφάλαιο 6 αναφέρεται σε συγκεκριμένες πρακτικές και εργαλεία που χρησιμοποίησε κατά το παρελθόν το ελληνικό Δημόσιο για την απευθείας χρηματοδοτική στήριξη της καινοτομίας, αλλά και στον ρόλο του ως «διευκολυντή» της καινοτομίας, με την ύπαρξη ειδικών προνοιών, κανόνων και νόμων για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού, μέσω της ρύθμισης. Αναφορά γίνεται επίσης και σε εκείνα τα μέτρα που φιλοδοξούν να ενισχύσουν τη νέα καινοτομία επιχειρηματικότητα, αλλά και τη δυναμική που εμφανίζεται γύρω από τις νέες - τεχνολογικά προηγμένες- επιχειρήσεις στην Ελλάδα, μέσα σε δυσχερείς οικονομικές συνθήκες. Τέλος, αναδεικνύεται ο ευεργετικός ρόλος που μπορεί να παίξει το Δημόσιο για την τόνωση της καινοτομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων, μέσω του συστήματος των δημόσιων προμηθειών.

Το **κεφάλαιο 7** διερευνά τη δυναμική σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ της καινοτομικής δραστηριότητας και της αγοράς εργασίας, σε συνθήκες έντονης αβεβαιότητας και συνεχών ανατροπών, λόγω της τεχνολογικής αλλαγής και άλλων μακροοικονομικών παραγόντων. Οι ριζικές αλλαγές που επιφέρει η τεχνολογική αλλαγή στα υποδείγματα οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας, επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να προσαρμόζονται ταχύτερα στις εξωτερικές προκλήσεις του περιβάλλοντος, ν' αναδιοργανώσουν τη δραστηριότητά τους και να μειώσουν το κόστος παραγωγής. Από την άλλη, αυξάνουν την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια στους εργαζομένους και επιφέρουν ετεροβαρή κέρδη και ζημίες στους συντελεστές παραγωγής.

Στη σημερινή οικονομία της γνώσης, οι βασικοί συντελεστές παραγωγής δεν είναι πλέον το κεφάλαιο και οι φυσικοί πόροι, αλλά η γνώση και η καινοτομική ικανότητα μιας επιχείρησης, ή ευρύτερα μιας οικονομίας. Ως εκ τούτου, η διαθεσιμότητα ενός καλά εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού αποκτά καθοριστική σημασία. Το ανθρώπινο δυναμικό μπορεί να γεννήσει νέες ιδέες, νέες διαδικασίες και νέες οπτικές και προσεγγίσεις στην επίλυση προβλημάτων, προάγοντας έτσι την παραγωγή καινοτομίας. Γι αυτό, καινοτόμες επιχειρήσεις θεωρούνται οι επιχειρήσεις εκείνες που δίνουν στο ανθρώπινο δυναμικό τους τη δυνατότητα να συμμετέχουν στην οργανωτική αλλαγή, με τρόπο που να βελτιώνει την ποιότητα της εργασιακής τους ζωής και της οργανωτικής απόδοσης. Η δημιουργία, επομένως, ενός εργασιακού

περιβάλλοντος που να ευνοεί την καινοτομία, μέσα από την επιλογή και την ανάπτυξη του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού, πρέπει ν' αποτελεί κεντρική προτεραιότητα για τις επιχειρήσεις που στοχεύουν να είναι φορείς αλλαγής.

Η πραγματικότητα στην Ελλάδα βρίσκεται, ωστόσο, πολύ μακριά από τις παραπάνω παραδοχές. Η συνεχιζόμενη τεχνολογική υστέρηση και η αναβολή καινοτομικής αναβάθμισης έχουν δημιουργήσει ένα αρνητικό περιβάλλον, όχι μόνο για τις επιχειρήσεις, αλλά και για τον κόσμο της εργασίας, ο οποίος, επιπλέον, υφίσταται μια συνεχή επιδείνωση στους όρους και τις συνθήκες απασχόλησής του, εξαιτίας της συνδυασμένης πίεσης που ασκούν η παγκοσμιοποίηση, η απώλεια θέσεων εργασίας λόγω της τεχνολογικής αλλαγής και της βιομηχανικής αναδιάρθρωσης, αλλά και η συνεχιζόμενη, βαθιά κρίση της ελληνικής οικονομίας και του παραγωγικού της υποδείγματος. Η βίαιη διόρθωση που συντελέστηκε στην μέχρι πρόσφατα προστατευμένη και σχετικά άκαμπτη ελληνική αγορά εργασίας, οδήγησε σε μια γενικευμένη απορρύθμιση και επιδείνωση των όρων εργασίας (συνεχής επέκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, δραματική αύξηση της επισφαλούς απασχόλησης), ανατρέποντας βεβαιότητες και κεκτημένα δεκαετιών για τους εργαζόμενους. Ωστόσο, μια αγορά εργασίας με στοιχεία έντονης παραβατικότητας, πλήρους απορρύθμισης, χαμηλών αμοιβών και απαξίωσης των δεξιοτήτων δεν μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της καινοτομικής ικανότητας μιας χώρας, γιατί τα καλύτερα μυαλά θα αναζητήσουν ευνοϊκότερες συνθήκες εργασίας και βελτιωμένες επαγγελματικές προοπτικές στο εξωτερικό, όπως ακριβώς συμβαίνει στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια.

Από την άλλη, έχει αποδειχτεί ότι οι καινοτόμες επιχειρήσεις, ακόμη και σε περιόδους κρίσης, είναι σε καλύτερη θέση από τις υπόλοιπες, όχι μόνο να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας, αλλά και να τις αυξήσουν, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία ενός 'ενάρετου κύκλου' και σε άλλους κλάδους της οικονομίας. Αρκεί να δημιουργηθεί ένα ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον, που θα παρέχει -μεταξύ άλλων- σταθερότητα στους επενδυτές, σύγχρονα χρηματοδοτικά εργαλεία, αλλά και συνέργειες και δικτύωση μεταξύ των εμπλεκόμενων στην παραγωγή καινοτομίας (επιχειρήσεις και ερευνητικά κέντρα). Το κεφάλαιο 7 καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, η εισαγωγή της καινοτομίας στην παραγωγική και την εργασιακή διαδικασία συνδέεται άρρηκτα με την αναβάθμιση της παραγωγικής-τεχνολογικής ικανότητας της χώρας και του ανθρώπινου κεφαλαίου της. Για να συμβεί αυτό δεν αρκεί η έξοδος από την κρίση. Χρειάζεται πρωτίστως η μετάβαση από μια οικονομία χαμηλής εξειδίκευσης και χαμηλής εντάσεως τεχνολογίας, βασισμένη στο χαμηλό εργατικό κόστος και την ανειδίκευτη εργασία, σε μια οικονομία μέσης και υψηλής εντάσεως τεχνολογίας με υψηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας και υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει μια αποφασιστική στροφή της οικονομίας προς την παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών και συμμετοχή της στις υφιστάμενες και στις ταχύτατα εξελισσόμενες παγκόσμιες αλυσίδες παραγωγής αξίας. Η διαδικασία αυτή είναι μακράς πνοής και δεν θα φέρει άμεσα αποτελέσματα, πρέπει όμως κάποτε να δρομολογηθεί.

Στο **κεφάλαιο 8** επισημαίνεται ο σημαντικός ρόλος του ανθρώπινου δυναμικού στην ανάπτυξη της έρευνας και της καινοτομίας, που αποτελεί προτεραιότητα και της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Οι πρόσφατες αλλαγές στην αγορά εργασίας απαιτούν ένα καλά εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό, με εξειδικευμένες γνώσεις και αναβαθμισμένες δεξιότητες, ικανό να αναπτύσσει καινοτόμες δράσεις, να εφαρμόζει νέες τεχνολογίες και να προσαρμόζεται σε νέες μεθόδους εργασίας. Όμως η πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει η Ευρώπη σήμερα δεν συνίσταται μόνο στη γενική αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, αλλά και στην αντιστοίχιση των κατάλληλων δεξιοτήτων με τις κατάλληλες θέσεις απασχόλησης.

Στη συνέχεια περιγράφεται το πρόβλημα της έλλειψης και αναντιστοιχίας δεξιοτήτων στις θέσεις απασχόλησης και αναφέρονται οι διαφορετικές μορφές αναντιστοιχίας, οι οποίες επιφέρουν ανισορροπίες στην αγορά εργασίας στη χώρα μας, αλλά και παγκόσμια. Αναδεικνύεται ο διαφορετικός τρόπος προσέγγισης του ζητήματος της έλλειψης ή αναντιστοιχίας δεξιοτήτων από τους εργοδότες και τους εργαζόμενους και παρατίθενται αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών που αποτυπώνουν, αφενός τις απόψεις των εργοδοτών σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη στελέχωση των επιχειρήσεών τους και τους λόγους αδυναμίας κάλυψης των κενών θέσεων εργασίας και αφετέρου τις απόψεις των εργαζομένων, ως προς την επάρκεια των δεξιοτήτων τους, σε σχέση με τις απαιτήσεις της θέσης απασχόλησης. Επίσης παρουσιάζονται οι θέσεις εργασίας με τη μεγαλύτερη δυσκολία κάλυψης στην Ελλάδα και παγκόσμια καθώς και οι κορυφαίες κατηγορίες επαγγελματιών στην Ευρώπη που παρουσιάζουν έλλειψη δεξιοτήτων. Ακολουθεί η παράθεση ερευνητικών στοιχείων αναφορικά με τις πρόσφατες προβλέψεις για τις προοπτικές των ευκαιριών απασχόλησης και τη ζήτηση και προσφορά δεξιοτήτων στην ΕΕ και αποτυπώνονται οι συνολικές τάσεις στο εργατικό δυναμικό ανά επίπεδο προσόντων, με χρονικό ορίζοντα το 2025.

Επιπλέον επισημαίνεται, δεδομένων των αρνητικών συνεπειών της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας, η ανάγκη σύζευξης προσφοράς και ζήτησης δεξιοτήτων και η ανάδειξή της ως προτεραιότητας στις πολιτικές εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης, προκειμένου να διαγνωστούν οι πραγματικές ανάγκες της αγοράς σε επαγγέλματα και δεξιότητες. Επίσης, τονίζεται ο σημαντικός ρόλος της Δια Βίου Μάθησης και της στοχευμένης επαγγελματικής κατάρτισης προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των δεξιοτήτων και της μείωσης των αναντιστοιχιών τους με την αγορά εργασίας.

Ακολούθως, γίνεται εκτενής αναφορά στις βασικές, στις τεχνικές και στις διαπροσωπικές/κοινωνικές δεξιότητες και περιγράφονται οι λόγοι που καθιστούν τις δεξιότητες αυτές απαραίτητες για την κοινωνική ένταξη και την επαγγελματική αποκατάσταση και επιτυχία των ατόμων. Επίσης, παρατίθενται ερευνητικά δεδομένα που αξιολογούν τις γνώσεις και τις βασικές δεξιότητες που διαθέτει το ανθρώπινο δυναμικό στην χώρα μας και σε άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Στη συνέχεια, αναφέρονται στοιχεία ερευνών όπου προκύπτουν, ιεραρχημένες, οι σημαντικότερες δεξιότητες, οι

οποίες μπορούν να συμβάλλουν στην εισαγωγή και υποστήριξη ή/και στη βελτίωση καινοτόμων δραστηριοτήτων στις χώρες της ΕΕ και παρουσιάζονται οι πολιτικές που πρέπει να εφαρμοστούν για την ενίσχυση των δεξιοτήτων.

Τέλος, καταγράφονται τα εκτιμώμενα ως κρίσιμα επαγγέλματα και οι απαιτούμενες εξειδικευμένες γνώσεις – δεξιότητες – ικανότητες ανά επάγγελμα, που συνδέονται με τις ανάγκες των επιχειρήσεων, με χρονικό ορίζοντα το 2020, σε οκτώ επιχειρηματικούς τομείς, που παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον για τη βιομηχανία και γενικότερα για την ελληνική οικονομία, από πλευράς προοπτικών ανάπτυξης.¹ Με βάση το σενάριο εξέλιξης κάθε τομέα, αναδεικνύονται τα επαγγέλματα εκείνα, τα οποία θα επηρεαστούν σε μεγαλύτερο βαθμό, τόσο από την άποψη των μελλοντικών ποιοτικών αναγκών των επιχειρήσεων, όσο και από την άποψη των μεταβολών τους στις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες του ανθρώπινου δυναμικού τους. Συμπερασματικά, οι αλλαγές στην αγορά εργασίας, οι νέες τεχνολογίες, τα προϊόντα έρευνας και ανάπτυξης και η καινοτομική δραστηριότητα οδηγούν καθοριστικά τις εξελίξεις και καθιστούν αναγκαία την ευελιξία και την ταχεία προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού στις νέες απαιτήσεις. Μέσω της έγκαιρης και τεκμηριωμένης αναγνώρισης των νέων απαιτήσεων της αγοράς εργασίας, επιτυγχάνεται η σύγκλιση ζητούμενων και προσφερόμενων δεξιοτήτων και ικανοτήτων για την καλύτερη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού και τη βελτίωση της παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων.

Σκοπός του **κεφαλαίου 9** είναι η μελέτη των καινοτομιών που βασίζονται στην παράδοση και τον πολιτισμό σε παραγωγικές μονάδες της βιομηχανίας στην Ελλάδα σήμερα. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, εξαιτίας μιας σειράς παραγόντων, μεταξύ των οποίων η γεωγραφική της θέση και οι κλιματολογικές συνθήκες, υπάρχει αξιοσημείωτος πλούτος πρώτων υλών για την παρασκευή εξαιρετικών προϊόντων. Ορισμένες από αυτές τις πρώτες ύλες βρίσκονται κατά αποκλειστικότητα σ' αυτόν τον τόπο. Ως εκ τούτου, αρκετά προϊόντα που παράγονται από πολύ παλιά, διαθέτουν ήδη το στοιχείο της πρωτοτυπίας και της καινοτομίας. Αυτές οι πρώτες ύλες, αγαθά του υπεδάφους, της θάλασσας, του αέρα και της γης, θεωρούνται παραδοσιακές, έχουν σημαδέψει τόπους και έχουν προσδώσει ταυτότητα σε τοπικές κουλτούρες. Η παράδοση δεν σταματάει στις πρώτες ύλες, επεκτείνεται στους τρόπους επεξεργασίας, στην οργάνωση της εργασίας και στα προϊόντα, πολλά από τα οποία είναι μοναδικά σε παγκόσμια κλίμακα. Με διαφορετικούς όρους, δηλαδή, διαθέτουν ήδη ισχυρό συγκριτικό και ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Το πλεονέκτημα αυτό τους το προσφέρει η ίδια η Παράδοση, η οποία ούτως ή άλλως, ενέχει το στοιχείο της πρωτοτυπίας και της καινοτομίας, διότι κάθε τοπικό «μείγμα πολιτισμικών στοιχείων» είναι μοναδικό. Αρκετές επιχειρήσεις στην Ελλάδα στρέφονται προς αυτόν τον πλούτο, προκειμένου είτε να συνεχίσουν την παραδοσιακή ενασχόλησή τους με αυτόν, είτε να τον «ξανανακαλύψουν» διερευνώντας τις σύγχρονες

¹ Με βάση τον Μηχανισμό Διάγνωσης των Επιχειρήσεων σε Επαγγέλματα και Δεξιότητες που ανέπτυξε ο Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών.

διαστάσεις της αξιοποίησής του. Εκσυγχρονίζουν τις υποδομές τους, ερευνούν και στη συνέχεια εφαρμόζοντας καινοτομίες βελτιώνουν τα παραδοσιακά προϊόντα, αξιοποιώντας αποτελεσματικότερα τις εξαιρετικές πρώτες ύλες.

Η Ελλάδα είναι λίκνο πολιτισμού, αναγνωρισμένη για την πολιτισμική της προσφορά στη θεμελίωση του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού. Ως εκ τούτου η ενασχόληση με τον πολιτισμικό πλούτο αποτελεί μια εξίσου θεμελιακή λειτουργία. Η διασύνδεση του κόσμου του «επιχειρείν» με τον κόσμο της αξιοποίησης του πολιτισμικού πλούτου δημιουργεί θεσμούς και οργανισμούς που χαρακτηρίζονται ως «πολιτιστική καινοτομία». Η καινοτομία στην Ελλάδα έτσι εμπλουτίζεται με μια πολιτισμική διάσταση, αγκαλιάζοντας το σύνολο των κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων. Με άλλα λόγια, η πολιτιστική καινοτομία δεν έχει ως μοναδικό σκοπό το κέρδος με τη στενή οικονομική έννοια, αλλά το κέρδος που επιμερίζεται στην κοινωνία με τη συμμετοχή σε αυτό μέσω του πολιτισμού και της βιώσιμης ανάπτυξης. Σκοπός του κεφαλαίου είναι η διερεύνηση της καινοτομίας που βασίζεται στην παράδοση και τον πολιτισμό. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος διερευνώνται οι βασικές έννοιες του πολιτισμού, της παράδοσης, της καινοτομίας, αλλά και οι σημασιολογικές γέφυρες μεταξύ τους, οι οποίες αναδεικνύουν μια νέα διάσταση της καινοτομίας, την πολιτιστική καινοτομία, όρου γνωστού που, όμως, κάτω από αυτό το πρίσμα εμπλουτίζεται με νέα στοιχεία. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται παραδείγματα πολιτιστικών καινοτομιών, αναδεικνύοντας τον τομέα ως «το χέρι βοήθειας του πολιτισμού στην επιχειρηματικότητα» μέσω της δημιουργίας πολιτιστικών θεσμών σύγχρονης πολιτιστικής διαχείρισης. Παρουσιάζεται αναλυτικά η πολιτισμική συνεισφορά του Πολιτιστικού Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς (ΠΙΟΠ), με τα εννέα θεματικά μουσεία που αναπτύσσονται σε διαφορετικές περιφέρειες της Ελληνικής επικράτειας. Μέσω των μουσείων αυτών, βραβευμένων διεθνώς, έρχεται στο φως σημαντικό μέρος της παράδοσης της επιχειρηματικότητας του τόπου, υπενθυμίζοντας στη νέα γενιά, ότι το «επιχειρείν» στην Ελλάδα έχει βαθιές ρίζες. Ως πολιτιστικές καινοτομίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν οι περισσότεροι πολιτιστικοί οργανισμοί της χώρας, όπως και αρκετοί πολιτιστικοί θεσμοί. Ενδεικτικά, σε παράρτημα της μελέτης παρουσιάζονται δύο ακόμη πολιτιστικοί οργανισμοί που συνιστούν «πολιτιστική καινοτομία».

Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου 9 πραγματοποιείται εμπειρική έρευνα, η οποία αναπτύσσεται σε τρία στάδια: (α) Στον εντοπισμό παραγωγικών μονάδων από τον χώρο της βιομηχανίας που στηρίζονται στην παράδοση και έχουν προβεί σε καινοτομίες για να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους, (β) Στην καταγραφή παρατηρήσεων με τη μέθοδο της «επιστημονικής παρατήρησης» στις επίσημες ιστοσελίδες παραγωγικών μονάδων του κλάδου της βιομηχανίας, αλλά και της βιοτεχνίας, προκειμένου να εντοπιστεί η συνέχεια της παράδοσης, να καταγραφούν τα καινοτομικά προϊόντα και να αναδειχθούν τα «έξυπνα» στοιχεία των καινοτομιών, και τέλος (γ) στην διαδικτυακή έρευνα με αποστολή ερωτηματολογίου στις προαναφερόμενες παραγωγικές μονάδες. Από την έρευνα αναδεικνύονται ορισμένα καίρια ζητήματα που αφορούν τον κλάδο. Στην τελευταία ενότητα συγκεντρώνονται

ορισμένα συμπεράσματα και παρατηρήσεις που εξάγονται από τη συνολική επεξεργασία δευτερογενών και πρωτογενών στοιχείων.

Όπως είναι γνωστό, οι καινοτόμες πρωτοβουλίες στη βιομηχανία και στην αγορά εργασίας συνήθως αποτιμώνται με οικονομικά μεγέθη, μέσα σε ένα πλαίσιο συσχετίσεων που περιορίζεται στις επιπτώσεις που επιφέρουν οι πρωτοβουλίες αυτές στην οργάνωση της εργασίας, τη δημιουργία νέων προϊόντων, νέων μορφών απασχόλησης ή την απόκτηση δεξιοτήτων. Σπανιότερα γίνεται αναφορά στην κοινωνική διάσταση της καινοτομίας, υπό το πρίσμα της κοινωνικής καινοτομίας. Η αποτίμηση των νέων, καινοτόμων ιδεών, με όρους κοινωνικούς, δηλαδή με όρους που αναφέρονται στην ανασύνθεση των κοινωνικών σχέσεων μέσα σε ένα καινοτομικό άρα μεταβαλλόμενο πλαίσιο, στη συγκρότηση νέων σχημάτων αντίληψης και κατανόησης και νέων μορφών δράσης, βρίσκεται στον πυρήνα αυτού που αποκαλούμε κοινωνική καινοτομία και αναλύεται στο **κεφάλαιο 10**. Η κοινωνική καινοτομία διατρέχει κατ' αυτή την έννοια όλο το φάσμα της καινοτομίας στη βιομηχανία και την αγορά εργασίας. Κάθε τεχνολογική ή οργανωσιακή καινοτομία παραπέμπει σε μια αμφίδρομη σχέση, δημιουργεί μια κοινωνική σχέση και δημιουργείται από αυτή.

Η κοινωνική καινοτομία έχει αναδειχθεί τα τελευταία χρόνια ως ένα από τα πιο σημαντικά πεδία παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων. Η χρήση του όρου κοινωνική καινοτομία προήλθε από το πεδίο της οικονομίας και αντικατοπτρίζει τους μετασχηματισμούς που συντελούνται στις προηγμένες οικονομικά χώρες τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες σε επίπεδο ιδεολογικό, πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό. Αντανakλά, με άλλα λόγια, τους μετασχηματισμούς στην κουλτούρα εφαρμογής των θεμελιωμένων κοινωνικών δικαιωμάτων που αποτέλεσαν τη βάση ανάπτυξης του μεταπολεμικού κράτους ευημερίας (welfare state). Ο λόγος περί κοινωνικής καινοτομίας αναφέρεται στη διευρυμένη συμπερίληψη όλων των διαστάσεων της οικονομικής σφαίρας (κρατική, ιδιωτική, μη κερδοσκοπική) στην ανάπτυξη πρωτοποριακών, καινοτόμων, κοινωνικών παρεμβάσεων.

Το κράτος δεν αποτελεί αποκλειστικό δρώντα στην ανάληψη κοινωνικά καινοτόμων πρωτοβουλιών. Η κοινωνία των πολιτών και ο ιδιωτικός τομέας ενεργοποιούνται παράλληλα με το κράτος, για την προώθηση κοινωνικών πρωτοβουλιών. Το φάσμα των πρακτικών εφαρμογών της κοινωνικής καινοτομίας είναι ευρύ, από την κοινωνική ένταξη και την καταπολέμηση της φτώχειας, μέχρι και την ανάπτυξη νέων μορφών διεκδικήσεων μέσω των κοινωνικών κινημάτων και των συλλογικοτήτων της κοινωνίας των πολιτών. Ένα από παράδειγμα κοινωνικής καινοτομίας στην αγορά εργασίας είναι η κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Στο ελληνικό τοπίο, η οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας οδήγησαν σε μεγαλύτερη οπισθοχώρηση την κρατικά θεμελιωμένη κοινωνική πολιτική. Τα κενά που αφήνει η απόσυρση του κράτους επιδιώκει να υποκαταστήσει η κοινωνία των πολιτών μέσω της ανάπτυξης κοινωνικά καινοτόμων πρωτοβουλιών. Η διαμόρφωση θεσμικού πλαισίου για τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις το

2011 και οι τροποποιήσεις που συντελέστηκαν το 2016 άνοιξαν τον δρόμο για την περαιτέρω ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Δράσεις απασχόλησης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων πραγματοποιούνται κάτω από αυτό το σχήμα, επιδιώκοντας την ένταξη τους στην αγορά εργασίας και την κοινωνία ευρύτερα. Κρίσιμο ερώτημα σε αυτή την προβληματική είναι η κοινωνική αποτελεσματικότητα των δράσεων αυτών, καθώς και ευρύτερα ο κοινωνικός αντίκτυπος τέτοιου είδους πρακτικών για τις ευάλωτες ομάδες σε συνθήκες οξυνόμενων ανισοτήτων. Προβληματισμός που διατυπώνεται στα συμπεράσματα του κεφαλαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

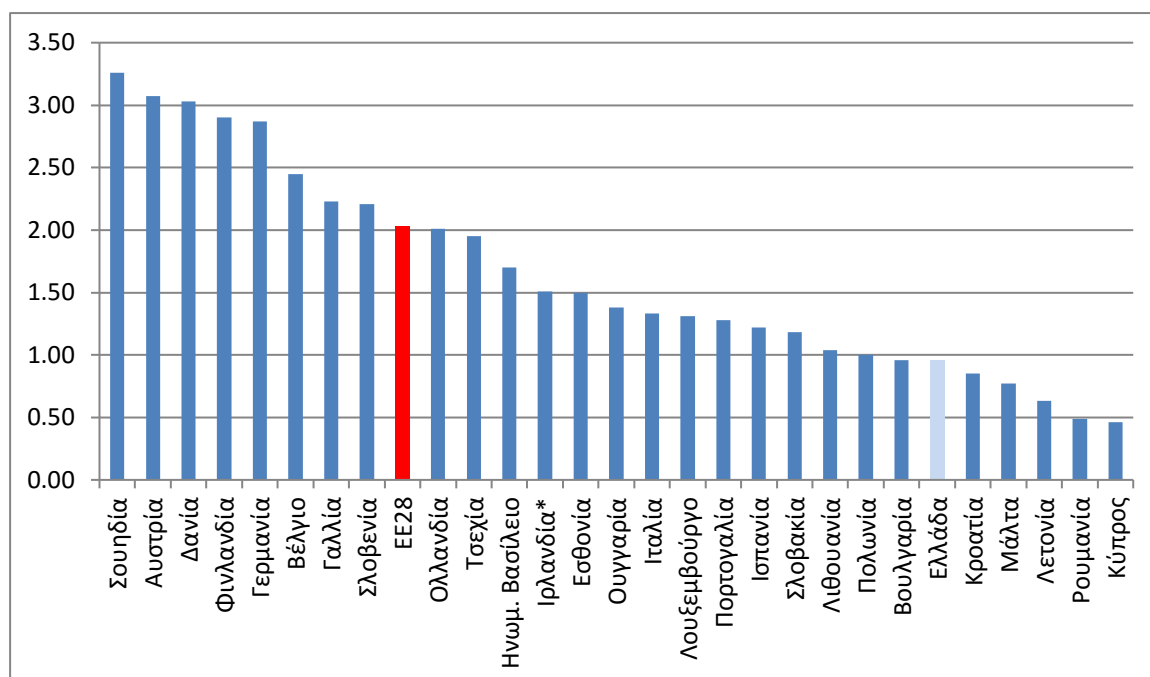
Οι δράσεις έντασης γνώσης (έρευνα, τεχνολογία, καινοτομία) στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

Η Ελλάδα διατηρεί διαχρονικά μια από τις τελευταίες θέσεις στη διεθνή κατάταξη αναφορικά με τις δράσεις έρευνας και ανάπτυξης (E&A), δηλαδή τις δραστηριότητες έντασης γνώσης, για τις οποίες οι μετρήσεις είναι ευρέως διαδεδομένες ως προς τις εισροές τους. Έμμεσα αυτό σημαίνει, ότι ακόμα δεν έχουν διαμορφωθεί οι συνθήκες για τον ορισμό της παραγωγής, της διάχυσης και της αξιοποίησης της νέας γνώσης, ως σημαίνοντα παράγοντα για την ανάπτυξη. Οι επιδόσεις του ελληνικού ερευνητικού συστήματος στηρίζονται κυρίως στην ερευνητική και ακαδημαϊκή κοινότητα, τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα δημόσια ερευνητικά κέντρα, ενώ οι ερευνητικοί πόροι προέρχονται κυρίως από το δημόσιο. Αντίθετα, οι επιδόσεις των ελληνικών επιχειρήσεων τόσο από την πλευρά της εκτέλεσης, όσο κι από την πλευρά της χρηματοδότησης δραστηριοτήτων έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης είναι σχετικά ασθενικές. Στην παρούσα δημοσιονομική και χρηματοοικονομική κρίση, οι συνθήκες έχουν επιδεινωθεί συνολικά για τον τομέα έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας, καθώς με δεδομένη την ανάγκη περιορισμού του δημόσιου ελλείμματος, οι δημόσιες δαπάνες –πλην της συγκυριακής αύξησης των πόρων του ΕΣΠΑ- έχουν υποστεί «οριζόντιες» περικοπές, όπως και όλες οι δραστηριότητες του Δημοσίου, ανεξάρτητα από την αναπτυξιακή τους προοπτική.

Πιο συγκεκριμένα, στο περιβάλλον της κρίσης οι σχετικές δαπάνες είναι μεταξύ εκείνων των δημοσίων δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού του κράτους που περιορίστηκαν, αν και οι εθνικές δαπάνες για την έρευνα και την τεχνολογία είναι ήδη σχετικά χαμηλές, καλύπτοντας κυρίως τα λειτουργικά έξοδα και τη μισθοδοσία των ερευνητικών κέντρων και των ΑΕΙ. Έτσι, η Ελλάδα βρίσκεται χαμηλά στην κατάταξη της οικονομικής δραστηριότητας που αφορά δράσεις έντασης γνώσης, αφού το εθνικό σύστημα φαίνεται να υστερεί συνολικά, αν ληφθεί –ενδεικτικά- υπόψη η ένταση E&A της χώρας, δηλαδή η εθνική δαπάνη για E&A, ως ποσοστό του ΑΕΠ σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη της ΕΕ (διάγραμμα 1.1). Η Ελλάδα βρίσκεται σταθερά τελευταία από τα κράτη μέλη της ΕΕ15 και χαμηλότερα ακόμη κι από αρκετά νεότερα κράτη μέλη (23^η το 2015). Κι αυτό παρά το γεγονός, ότι η ένταση E&A στην Ελλάδα έχει αυξηθεί από 0,66% το 2008 σε 0,69% το 2012 και 0,83% και 0,96% του ΑΕΠ το 2014 και 2015, αντίστοιχα, καθώς οι αυξήσεις αυτές αντανakλούν και τη σημαντική μείωση του εθνικού ΑΕΠ κατά τα χρόνια της κρίσης.

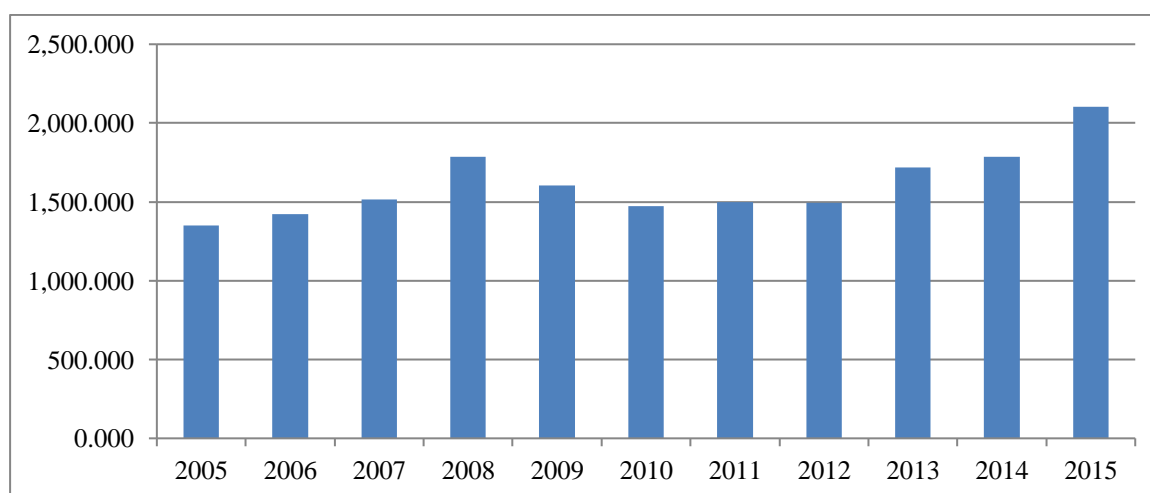
Διάγραμμα 1.1: Ένταση E&A, 2015

πηγή: Eurostat (rd_e_gerdtot)

Πάντως, η εθνική δαπάνη έχει αυξηθεί από το 2011, με αξιοσημείωτο ρυθμό μετά το 2012, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 1.2, αν και είναι σαφές, ότι αυτό αποτελεί ένα καθαρά συγκυριακό φαινόμενο που συνδέεται με την περίοδο ολοκλήρωσης των έργων του ΕΣΠΑ 2007-2013. Για αυτό εξάλλου αναμένεται πως θα σημειωθεί κάμψη μέχρι να ξεκινήσει πλήρως η υλοποίηση του νέου ΕΣΠΑ 2014-2020, από το 2016 και μετά.

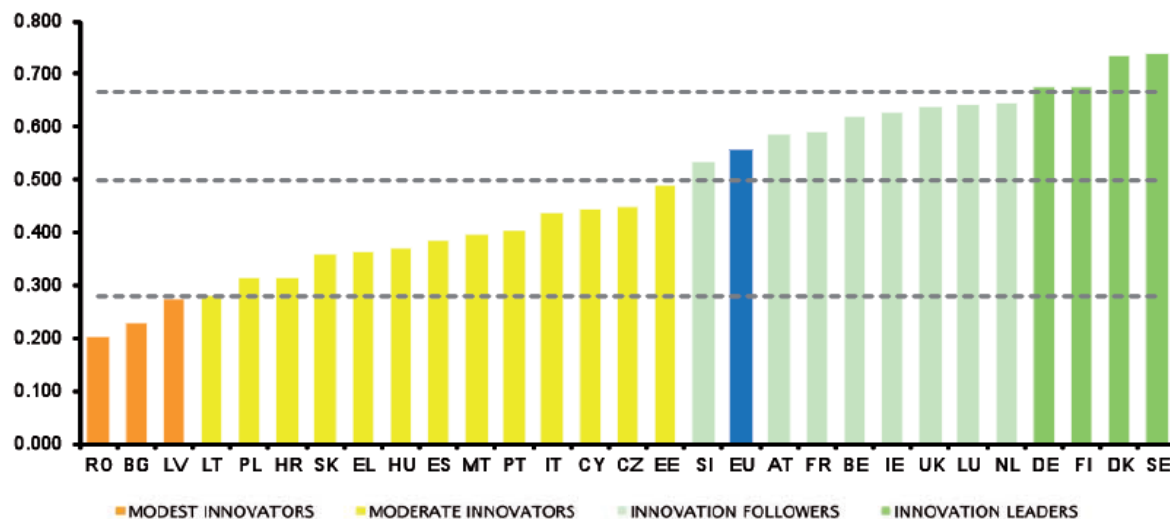
Διάγραμμα 1.2: Συνολική δαπάνη για E&A στην Ελλάδα, εκατ. μονάδων αγορ. δύναμης

πηγή: Eurostat (rd_e_gerdtot)

Όσον αφορά συγκεκριμένα την καινοτομία, αντίστοιχα διαχρονικά στοιχεία δεν είναι διαθέσιμα για την Ελλάδα, παρά μόνο μετά το 2012, όμως συνολικά η Ελλάδα θεωρείται ένα κράτος μέλος με μέτριες καινοτομικές επιδόσεις (διάγραμμα 1.3).

Διάγραμμα 1.3: Καινοτομικές επιδόσεις των κρατών μελών της ΕΕ, 2014

πηγή: European Commission (2015)

Σε αυτές τις συνθήκες είναι αναγκαίο να εδραιωθεί ευρεία συναίνεση σχετικά με το ότι οι επενδύσεις για έρευνα και τεχνολογία αποτελούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη, όπως έχει επισημάνει και το Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Τεχνολογίας, σύμφωνα με το οποίο οι συγκεκριμένες επενδύσεις μπορεί να έχουν σημαντικό ρόλο στην αναθέρμανση της εθνικής οικονομίας.

1.1 Η ανάγκη αλλαγής του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας, πέρα της κρίσης

Η τρέχουσα οικονομική κρίση ανέδειξε μακροχρόνια χαρακτηριστικά και προβλήματα του ελληνικού οικονομικού και χρηματοοικονομικού μοντέλου (Pagoulatos and Triantoroulos 2009), αφού η παραγωγική δομή στην Ελλάδα αφορά περισσότερο εκείνο το τμήμα του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα που χαρακτηρίζεται από χαμηλή τεχνολογική ένταση, ενώ η απασχόληση βασίζεται λιγότερο σε υψηλές δεξιότητες που δεν συνάδουν με τις πτυχές της «νέας οικονομίας» (Zambarloukou 2007). Σε αυτό το πλαίσιο δεν αποτελεί έκπληξη, ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις διαχρονικά δεν συμπεριλάμβαναν την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία μεταξύ των πολιτικών τους προτεραιοτήτων (Maroulis 2009). Ωστόσο, υπό συνθήκες σοβαρής οικονομικής ύφεσης και της περιορισμένης ικανότητας για πολιτικούς ελιγμούς, ήρθε η ώρα για το ελληνικό κράτος να αποδείξει στην πράξη πόσο σημαντικές είναι οι δραστηριότητες έντασης γνώσης, ειδικά κατά την προσπάθεια μεταβολής του μοντέλου ανάπτυξης της χώρας. Ο διορισμός Αναπληρωτή Υπουργού Έρευνας και Τεχνολογίας για πρώτη φορά από τη δεκαετία του 1980, με απόφαση της

ελληνικής κυβέρνησης το 2015, μπορεί να θεωρηθεί ως μια ένδειξη αναβάθμισης του τομέα E&A στην εθνική πολιτική ατζέντα.

Πρακτικά, η ελληνική οικονομία κατά τη διάρκεια της περιόδου 1995-2007 αναπτύχθηκε με ταχύτετους ρυθμούς, υψηλότερους από τον μέσο ευρωπαϊκό. Όμως η μεγέθυνση αυτή οφειλόταν κυρίως στην ενίσχυση της κατανάλωσης (δημόσιας και ιδιωτικής) και όχι στην καινοτομία ή στην παραγωγή προηγμένων τεχνολογικά προϊόντων και υπηρεσιών. Σήμερα, η Ελλάδα είναι αντιμέτωπη με μία βαθιά οικονομική κρίση, η οποία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το εγχώριο παραγωγικό σύστημα. Το γεγονός αυτό κάνει επιτακτική την αναβάθμιση της σημασίας του τομέα της έρευνας, της τεχνολογίας και την καινοτομίας στην πολιτική ημερήσια διάταξη. Στην πραγματικότητα, στο επίκεντρο της συζήτησης τίθεται κυρίως το θέμα της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, η οποία δεν μπορεί να βασιστεί αποκλειστικά στην επιδιωκόμενη σήμερα μείωση του κόστους εργασίας και στην εσωτερική υποτίμηση, αλλά οφείλει να περιλαμβάνει την αναγκαία ενσωμάτωση γνώσης στην παραγωγή και την αναβάθμιση της ποιότητας και της τεχνολογικής έντασής της. Με άλλα λόγια, η Ελλάδα θα πρέπει να επιταχύνει το μετασχηματισμό της σε μια οικονομία της γνώσης, αποδίδοντας μεγαλύτερη έμφαση στη χρηματοδότηση, την οργάνωση και τις επιδόσεις του εθνικού συστήματος έρευνας και καινοτομίας.

Υπό τις τρέχουσες συνθήκες, το ελληνικό παραγωγικό σύστημα αντιμετωπίζει τον ανταγωνισμό που προέρχεται αφενός από χώρες χαμηλού εργατικού κόστους, παράγοντας φθηνά προϊόντα και υπηρεσίες και αφετέρου από ανεπτυγμένες χώρες με ποιοτικά καλύτερη παραγωγή υψηλής προστιθέμενης αξίας. Πάντως, η ανάγκη να δοθεί προτεραιότητα στις δραστηριότητες έντασης γνώσης στην Ελλάδα δεν αποτελεί ένα νέο ζητούμενο για το παραγωγικό και αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας, καθώς τα προβλήματα και οι ανεπάρκειες του παρελθόντος ήταν ήδη γνωστά, ανεξάρτητα από την κρίση. Συγκεκριμένα, η επιχειρηματολογία που χρησιμοποιήθηκε και πριν το 2008-2009 για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της εθνικής παραγωγής ήταν παρεμφερής ως προς την ανάγκη ανάδειξης της τεχνολογικής και καινοτομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα ακόμη και στο δημόσιο διάλογο. Συνεπώς, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, στη βάση του καλά εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού και της αξιοποίησής του σε πιο εξελιγμένα παραγωγικά πρότυπα υπήρξε σαφής, από τη δεκαετία του '00, όταν η ελληνική οικονομία αναπτυσσόταν με ταχείς ρυθμούς.

Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορεί πρακτικά το γεγονός, ότι ενώ συνολικά το ελληνικό σύστημα καινοτομίας μπορεί να ταξινομηθεί μεταξύ των αδύναμων προς μεσαίου μεγέθους εθνικών συστημάτων, ορισμένα στοιχεία ή και επιδόσεις του φανερώνουν μια αναπτυξιακή δυναμική και ιδιότητες άνω του μέσου όρου μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, το ανθρώπινο κεφάλαιο και δυναμικό φαίνεται να είναι ένα από τα δυνατά σημεία του ελληνικού συστήματος έρευνας, καθώς εμφανίζεται ανταγωνιστικό στο διεθνές επιστημονικό και ερευνητικό

γίνεσθαι, ιδιαίτερα σε ορισμένους τομείς, στοιχειοθετώντας έμμεσα την ικανότητα εκτέλεσης δράσεων έντασης γνώσης στη χώρα. Αυτό οδηγεί με τη σειρά του στο συμπέρασμα, ότι σημαντικά στοιχεία του εθνικού συστήματος υπάρχουν ήδη, καθιστώντας δυνατή τη συμβολή τους στην ανάπτυξη ενός εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Κάτι τέτοιο έχει ιδιαίτερη σημασία στην παρούσα συγκυρία που η έξοδος από την κρίση είναι ακόμα ζητούμενο.

Από την άλλη πλευρά, είναι σαφές ότι οι δράσεις έντασης γνώσης δεν συμβάλλουν κατά αυτόματο τρόπο στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά έχουν μακροπρόθεσμο χαρακτήρα, αποδίδοντας αποτελέσματα, ενίοτε με σημαντική χρονική υστέρηση, στην πραγματική οικονομία. Πάντως, για να είναι ρεαλιστική η προοπτική της αναπτυξιακής συμβολής των δράσεων έντασης γνώσης είναι δεδομένο, ότι η μονοδιάστατη αύξηση της εθνικής χρηματοδότησης δεν επαρκεί, ενώ είναι σαφές, ότι η έρευνα, η τεχνολογία και η καινοτομία, ως τομείς δημόσιας ή ιδιωτικής δραστηριότητας θα μπορέσουν όχι *a priori*, αλλά υπό προϋποθέσεις και κατόπιν διορθωτικών, δομικών παρεμβάσεων, να επιτελέσουν τον επιδιωκόμενο σκοπό, δηλαδή να συμβάλλουν –στο βαθμό που τους αναλογεί– στην οικονομική ανάκαμψη. Εξάλλου, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός, ότι η ανάγκη να αποτελέσει ο τομέας της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας μια εθνική προτεραιότητα από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα ενισχύεται περαιτέρω, καθώς το ελληνικό σύστημα τείνει να χάνει μέρος της δυναμικής και των μελλοντικών προοπτικών του, λόγω της φυγής ικανού προσωπικού προς το εξωτερικό, αλλά και της γενικότερης επιδείνωσης των συνθηκών σε εθνικό επίπεδο.

1.2 Η έρευνα, η τεχνολογία και η καινοτομία ως παράγοντες για την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης

Το τμήμα της οικονομικής θεωρίας που εξετάζει τα ζητήματα της οικονομικής μεγέθυνσης, η θεωρία οικονομικής ανάπτυξης, αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στις δράσεις έρευνας και τεχνολογίας. Πάντως, παρόλο που η έρευνα, η τεχνολογία και η γνώση συμβάλλουν θετικά στην αναπτυξιακή πορεία μιας οικονομίας, η επίδραση αυτή είναι δύσκολα μετρήσιμη, ενώ υπάρχει και πλήθος οικονομικών υποδειγμάτων, τα οποία εντοπίζουν την πηγή της οικονομικής μεγέθυνσης σε άλλους παράγοντες, όπως οι δημόσιες δαπάνες, το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο, οι εισοδηματικές ανισότητες, τα ποσοστά γεννητικότητας κ.λπ.

1.2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Σύμφωνα με την κλασική οικονομική ανάλυση, η μεγέθυνση επηρεάζεται θετικά από την συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου *ceteris paribus*, όμως με την πάροδο του χρόνου, οι αποδόσεις φθίνουν. Έτσι, οι υποδομές και ο μηχανολογικός εξοπλισμός

είναι σε θέση να συνεισφέρουν μόνο σχετικά βραχυπρόθεσμα στη μεγέθυνση, με αποτέλεσμα η κυριαρχία των άυλων τεχνολογιών στις σύγχρονες οικονομίες να ενισχύει το ειδικό βάρος των αξιοποιήσιμων, εξειδικευμένων ανθρώπινων δεξιοτήτων στην παραγωγική διαδικασία. Η έμφαση που έχει δοθεί στη γνώση και το ανθρώπινο κεφάλαιο ως βασικό παραγωγικό παράγοντα αντιπροσωπεύει μεταξύ άλλων τη μετατόπιση από την παραδοσιακή βιομηχανική εποχή στην τρέχουσα που μπορεί να χαρακτηριστεί ως έντασης γνώσης. Κι αυτό, διότι τα σύγχρονα συγκριτικά πλεονεκτήματα συνδέονται άμεσα με τη συσσώρευση γνώσης, τις νέες τεχνολογίες και τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό τόσο της παραγωγής, όσο και της ζήτησης, επιδρώντας θετικά στην παραγωγικότητα και την υλική ευημερία (Lazonick 1991).

Ως σημείο εκκίνησης της σύγχρονης σκέψης για την οικονομική ανάπτυξη θεωρείται το άρθρο του F.Ramsey «Mathematical Theory of Saving» (1928), ενώ ως αφετηρία του νεοκλασικού μοντέλου οικονομικής μεγέθυνσης θεωρείται το άρθρο του R.Solow «A Contribution to the Theory of Economic Growth» (1956), το οποίο εμπλουτίστηκε λίγα χρόνια αργότερα με την παράμετρο της τεχνολογικής προόδου, ως εξωγενώς οριζόμενου παράγοντα που συμβάλλει στην οικονομική μεγέθυνση. Σύμφωνα με το υπόδειγμα του Solow, η οικονομία φτάνει σε ένα σημείο, όπου είναι αδύνατο να επιτευχθεί περαιτέρω μεγέθυνση. Προκειμένου να διατηρηθεί ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης μακροχρόνια, πρέπει να επιτυγχάνεται μόνιμη θετική τεχνολογική εξέλιξη, η οποία θα ενσωματώνεται στα νέα προϊόντα, τις νέες αγορές και τις παραγωγικές διαδικασίες, ώστε να ενισχύεται η συνολική παραγωγικότητα. Λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά από παραδοχές, το νεοκλασικό υπόδειγμα καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι οι φτωχότερες χώρες μεγεθύνονται περισσότερο από τις φτωχές, ενώ η άσκηση οικονομικής πολιτικής δεν είναι σε θέση να επηρεάσει το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, διότι αυτός εξαρτάται αποκλειστικά από εξωγενείς παράγοντες. Πάντως, το νεοκλασικό μοντέλο δεν εξηγεί επαρκώς την ύπαρξη διαφορετικών επιπέδων οικονομικής μεγέθυνσης μιας χώρας σε διαφορετικές χρονικές περιόδους ή τους λόγους για τους οποίους οι αναπτυσσόμενες χώρες δεν αναπτύσσουν τις οικονομίες τους με ταχύτερο ρυθμό από τις ανεπτυγμένες, με συνέπεια να μην παρατηρείται στην πράξη οικονομική σύγκλιση μεταξύ των χωρών, την οποία προβλέπει η νεοκλασική θεωρία. Έτσι, προέκυψε η ανάγκη για νέα θεωρητικά σχήματα που συνδέεται άμεσα και με την αποκάλυψη του λεγόμενου «υπόλοιπου του Abramowitz». Σύμφωνα με αυτό, στο πλαίσιο του νεοκλασικού υποδείγματος η ανάπτυξη του κεφαλαίου και του εργατικού δυναμικού εξηγεί μόνο μέρος της επιτευχθείσας οικονομικής μεγέθυνσης, με αποτέλεσμα η προέλευση ενός σημαντικού υπολοίπου της τάξης του 40% - 60% του συνόλου της μεγέθυνσης να παραμένει αδιευκρίνιστη.

Απάντηση στο μέχρι τότε οικονομικό-θεωρητικό προβληματισμό αποτέλεσε η εμφάνιση των μοντέλων ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης που μετέτρεπαν την τεχνολογία και την τεχνολογική εξέλιξη σε μια ενδογενή παράμετρο του οικονομικού συστήματος, με το οποίο αναπτύσσει σχέσεις και διαδράσεις. Οι νέες προσεγγίσεις εξηγούσαν και την απόκλιση στους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης που

σημειωνόταν στην πραγματικότητα μεταξύ πλούσιων και των φτωχών χωρών, αφού αυτή ήταν δυνατό να εξηγηθεί από τις μη φθίνουσες αποδόσεις που αντιμετωπίζουν τελικά το ανθρώπινο και το φυσικό κεφάλαιο, απόρροια της τεχνολογικής εξέλιξης που παράγει με τη σειρά της, εξωτερικές οικονομίες και αυξημένη παραγωγικότητα. Σύμφωνα με τα συγκεκριμένα υποδείγματα, ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης βασίζεται μακροχρόνια στην κατανομή και χρήση των υπαρχόντων πόρων, άρα εξαρτάται σαφώς από ενδογενείς παραμέτρους, παράγοντες, οικονομικές προτιμήσεις και συμπεριφορές. Πιο συγκεκριμένα, η επένδυση στη συσσώρευση γνώσης είναι πλέον πιο καθοριστική για την οικονομική μεγέθυνση από την επένδυση σε φυσικό κεφάλαιο (Romer 1986, 1990, Grossman and Helpman 1991, Aghion and Howitt 1992).

Αν και ο K.Arrow με το άρθρο του «The Economic Implications of Learning by Doing» το 1962 ξεκίνησε πρώτος την προσπάθεια μετατροπής της τεχνολογίας σε μια ενδογενή παραμέτρο για την μεγέθυνση, βασική ήταν η συμβολή του P.Romer που ασχολήθηκε με την ενδογενή φύση της μεγέθυνσης μιας οικονομίας, καταρχάς με το άρθρο του «Increasing returns and Long-Run Growth» (1986). Σύμφωνα με τον ίδιο, η συσσώρευση φυσικού κεφαλαίου ήταν ο βασικός μηχανισμός προς την οικονομική μεγέθυνση, αφού προκαλεί αύξουσες οικονομίες κλίμακας, εξαιτίας της διαρκώς βελτιωμένης τεχνογνωσίας που ενσωματώνεται στην παραγωγική διαδικασία. Στη συνέχεια ο R.Lucas δημοσίευσε το 1988 τη δική του ανάλυση («On the Mechanics of Economic Development»), σύμφωνα με την οποία, πηγή των εξωτερικών οικονομιών που οδηγούν σε μεγέθυνση είναι το μέσο επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου που χρησιμοποιείται στην παραγωγή, στην ενίσχυση του οποίου είναι σημαντικό να επικεντρωθεί η δημόσια πολιτική. Κρίσιμη συμβολή στα ενδογενή μοντέλα οικονομικής μεγέθυνσης αποτέλεσε το άρθρο του Romer «Endogenous Technological Change» (1990), όπου η έμμεση αναγνώριση του ρόλου της γνώσης, της έρευνας και της τεχνολογίας στην οικονομική μεγέθυνση έγινε πιο άμεση. Θεμελιώδες στοιχείο της νέας θεωρίας οικονομικής ανάπτυξης αποτέλεσε το συμπέρασμα, ότι η μεγέθυνση είναι αποτέλεσμα είτε της αυξανόμενης παραγωγικότητας που οφείλεται στο βελτιωμένο τεχνολογικό εξοπλισμό, είτε της νέας γνώσης που προκύπτει από την ερευνητική διαδικασία και την εξέλιξη της τεχνολογίας (Smith 1994). Αυτή ήταν η πρώτη φορά που ένα υπόδειγμα έκανε διάκριση μεταξύ διαφορετικών επιπέδων παραγωγής, λαμβάνοντας υπόψη τις διαρθρωτικές διαφορές μεταξύ των σχετικών αγορών. Τελικά, ο βαθμός τεχνολογικής εξέλιξης και ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης εξαρτώνται από την κατανομή του ανθρώπινου κεφαλαίου μεταξύ των τομέων παραγωγής, ενώ ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στον τομέα παραγωγής πρωτότυπων προϊόντων υψηλής τεχνολογίας και στην απασχόληση σε αυτόν. Ο ρόλος της πολιτικής εντοπίζεται ακριβώς στην προσπάθεια ενίσχυσης του συγκεκριμένου κλάδου-τομέα. Πάντως, ούτε οι θεωρίες ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης βασίζονται σε ρεαλιστικές υποθέσεις, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την ερμηνευτική τους ικανότητα. Ένα ακόμη σοβαρό σημείο κριτικής αφορά τη γραμμική σύλληψη της τεχνολογικής αλλαγής, η οποία οδηγεί με ένα συνεχή τρόπο από την έρευνα, στην τεχνολογική αξιοποίηση και τελικά στην

καινοτομία (Jones 1995a, 1995b). Έτσι, πέρα από τα αρχικά υποδείγματα της θεωρίας οικονομικής μεγέθυνσης υπάρχουν μέρη άλλων οικονομικών προσεγγίσεων και πρακτικών που αποδίδουν σημαίνοντα ρόλο στη γνώση και την έρευνα για την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης και την παραγωγή πλούτου.

Στο ρόλο της τεχνολογίας στην οικονομική μεγέθυνση έχει δώσει έμφαση και η θεωρία του τεχνολογικού χάσματος, σύμφωνα με την οποία οι διαφορές στην ανάπτυξη εξηγούνται στη βάση των διαφορών στην τεχνολογική ανάπτυξη, αλλά και στη διαφορετική ικανότητα των οικονομιών και των κοινωνιών να αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες. Συνεπώς, η διαδικασία σύγκλισης δεν μπορεί να είναι δεδομένη, ενώ σε αυτό το πλαίσιο ιδιαίτερη σημασία αποκτούν αφενός η καινοτομία και αφετέρου η μίμηση (Clarysse and Muldur 1999). Στη συγκεκριμένη ανάλυση η καινοτομία και οι δυνατότητες μιας οικονομίας ή χώρας να παράξει η ίδια νέες τεχνολογίες είναι κρίσιμες στην προσπάθειά της να αναπτυχθεί και να καλύψει το χάσμα που την χωρίζει από τις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες. Σε αυτή τη βάση είναι δυνατή και η ταξινόμηση των οικονομιών (εθνικό ή και υποεθνικό επίπεδο), με κριτήριο τη δυναμική που αναπτύσσουν ανάλογα με την τάση σύγκλισης ή απόκλισης από τις περιοχές/οικονομίες με τις κορυφαίες επιδόσεις. Για την ώρα, η ανάλυσή μας για το ρόλο της καινοτομίας θα περιοριστεί σε αυτό το εισαγωγικό επίπεδο, και θα εξειδικευθεί περαιτέρω στο κεφάλαιο 2.

1.2.2 Βαθμός συμβατότητας με την ελληνική περίπτωση

Γενικά η αντίληψη μιας χώρας για τον τρόπο, με τον οποίο θα επιτύχει τη βελτίωση των όρων και των πιθανοτήτων ανάπτυξης –κι αν αυτό θα επιτευχθεί στη βάση των δραστηριοτήτων έντασης γνώσης- διαφαίνεται από την ακολουθούμενη πολιτική, ενώ και το θεσμικό πλαίσιο επηρεάζει τις συνθήκες και το είδος εξειδίκευσης και συγκριτικού πλεονεκτήματος, πάνω στο οποίο θα βασιστεί η μεγέθυνση μιας οικονομίας (Casper and Whitley 2004, Becker 2005). Υπό αυτό το πρίσμα είναι κρίσιμο να ενισχυθεί η ποιότητα της παραγωγής και να βελτιωθεί η παραγωγικότητα της παραγωγικής διαδικασίας, αφού οι τιμές και οι μισθοί δεν αποτελούν πια καθοριστικούς παράγοντες στο πεδίο της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των οικονομιών. Αντίθετα, κρίνεται σκόπιμη η ενίσχυση της παραγωγής έντασης τεχνολογίας, ο αριθμός των απόφοιτων μηχανικών και καταρτισμένων επιστημόνων, τα δίκτυα μεταξύ επιχειρήσεων και λοιπών ερευνητικών φορέων, η δαπάνη για δράσεις έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης, καθώς και η απασχόληση στο δευτερογενή τομέα σε κλάδους μεσαίας και υψηλής τεχνολογίας. Οι παράγοντες αυτοί σχετίζονται με το παραγωγικό πλαίσιο και το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας, επηρεάζοντας σημαντικά τη συνολική παραγωγικότητα και τις προοπτικές για την οικονομική μεγέθυνση (Piekkola 2006). Εξάλλου, η προώθηση της παραγωγής υψηλής τεχνολογίας σε μια χώρα οδηγεί σε υψηλότερους μισθούς, σε ζήτηση για πιο εξειδικευμένο και καταρτισμένο προσωπικό και μακροπρόθεσμα σε υψηλότερους

ρυθμούς αύξησης της προστιθέμενης αξίας και της απασχόλησης, κινητοποιώντας δηλαδή ένα ενάρετο κύκλο για την πραγματική ανάπτυξη της οικονομίας.

Συνεπώς, οι δράσεις έρευνας και τεχνολογίας προκαλούν ένα σύνολο εξωτερικότητων που ευνοεί το παραγωγικό σύστημα στο σύνολό του (Archibugi and Iammarino 1999), ενώ συμπληρωματικά μπορεί να υποστηριχθεί, ότι μια βασική πηγή για τη δημιουργία του σύγχρονου συγκριτικού πλεονεκτήματος αποτελούν οι φορείς παραγωγής και αξιοποίησης νέας γνώσης, όπως τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, τα ερευνητικά κέντρα, αλλά και παραγωγικοί κλάδοι και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αιχμή της επιστήμης και της τεχνολογίας. Η συνεργασία μεταξύ της επιστημονικής κοινότητας και του επιχειρηματικού τομέα είναι κρίσιμη παράμετρος για τις οικονομικές και παραγωγικές επιδόσεις μιας χώρας. Έμμεσο πρακτικό αποτέλεσμα των παραπάνω είναι, ότι οι εξαγωγές των ανεπτυγμένων χωρών με υψηλά εισοδήματα εξαρτώνται με αυξανόμενο ρυθμό από την παραγωγή έντασης γνώσης και τεχνολογίας, καθώς κι από τις αντίστοιχες υπηρεσίες.

Πρακτικά, στην ελληνική περίπτωση η συμβολή του τομέα έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας ήταν περιορισμένη –αν όχι ανύπαρκτη- στις αναπτυξιακές επιδόσεις που επιτεύχθηκαν ως τα μέσα της δεκαετίας του '00, σύμφωνα και με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω. Παρόλα αυτά, μπορεί να στοιχειοθετηθεί η μεταβολή του αναπτυξιακού μοντέλου που ακολουθήθηκε στο παρελθόν και ο εκσυγχρονισμός του στη βάση των δραστηριοτήτων έντασης γνώσης. Το επιχείρημα για τη συγκεκριμένη υπόθεση μπορεί να στηριχθεί στην ύπαρξη κατά τεκμήριο ικανού ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού, όπως προκύπτει από στοιχεία που αφορούν τις επιστημονικές δημοσιεύσεις και τη συμμετοχή των Ελλήνων ερευνητών στα ανταγωνιστικά ερευνητικά έργα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή στα διαδοχικά Προγράμματα Πλαίσιο (ΠΠ). Αντίθετα, για τη μεταβολή του αναπτυξιακού μοντέλου κρίνεται ανεπαρκής η υφιστάμενη σύνδεση του ακαδημαϊκού-ερευνητικού κόσμου με τον τομέα των επιχειρήσεων, αφού η μεταφορά των ερευνητικών αποτελεσμάτων στην παραγωγή και την πραγματική οικονομία, π.χ. βάσει στοιχείων για τα πνευματικά δικαιώματα, είναι περιορισμένη. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τους ανθρώπινους πόρους για την έρευνα, η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ με 4,2 ερευνητές (σε ισοδύναμα πλήρους απασχόλησης) ανά χίλια άτομα εργατικού δυναμικού (μέσος όρος ΕΕ: 6,3) το 2013, αλλά ο αριθμός των ερευνητών και των νέων διδασκτόρων (ανά χίλιους κατοίκους ηλικίας 25-34) αυξήθηκε κατά την περίοδο 2000-2008 με ταχύτερο ρυθμό από το μέσο όρο της ΕΕ. Αυτό δείχνει ότι το εθνικό ερευνητικό σύστημα βρισκόταν –πριν την εκδήλωση της δημοσιονομικής κρίσης στην Ελλάδα- σε φάση σύγκλισης προς τον ευρωπαϊκό μέσο, αν και οι επιπτώσεις από τη διεθνή κινητικότητα των Ελλήνων επιστημόνων φαίνεται να είναι σημαντικές, σύμφωνα με τον OECD (2013).

Ο παραπάνω ισχυρισμός για τη δυναμική που εμφανίζουν οι Έλληνες ερευνητές τεκμηριώνεται από τη σχετικά υψηλή θέση που καταλαμβάνει η χώρα, όσον αφορά την επιστημονική παραγωγή σε όρους δημοσιεύσεων, η οποία προσεγγίζει το μέσο

όρο της ΕΕ (438 συν-δημοσιεύσεις ανά εκατομμύριο πληθυσμού έναντι 491 στην ΕΕ), ενώ βρίσκεται πάνω από το μέσο όρο ως προς τις επιστημονικές δημοσιεύσεις που ταξινομούνται στο υψηλότερο 10% με τις περισσότερες αναφορές σε παγκόσμιο επίπεδο (ως ποσοστό του συνόλου των επιστημονικών δημοσιεύσεων της χώρας). Αυτά τα δύο αποτελέσματα δείχνουν ότι στο συγκεκριμένο σκέλος της επιστημονικής παραγωγής, η Ελλάδα παρουσιάζει αξιοσημείωτα αποτελέσματα. Ακόμη και κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, δηλαδή από το 2009 και μετά, οι αντίστοιχες Ελληνικές επιδόσεις είναι σημαντικές, σύμφωνα με τα στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (Σαχίνη κ.α. 2015), ιδίως αν οι απόλυτοι αριθμοί των δημοσιεύσεων – αλλά και των σχετικών αναφορών- σχετικοποιηθούν, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την εθνική δαπάνη για Ε&Α, όσο και την απασχόληση των ερευνητών (Σαχίνη κ.α. 2014).

Επιπλέον, οι ελληνικές επιδόσεις σχετικά με τη συμμετοχή και τη χρηματοδότηση από τα ΠΠ ήταν και παραμένουν ικανοποιητικές, ιδίως αν συγκριθούν με την αντίστοιχη συμμετοχή της Ελλάδας στους πόρους του κοινοτικού προϋπολογισμού, αλλά και το μερίδιο των Ελλήνων ερευνητών στην ευρωπαϊκή ερευνητική κοινότητα. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία για το 7^ο Πρόγραμμα Πλαίσιο της ΕΕ, οι Έλληνες ερευνητές συμμετείχαν σε 1205 έργα, καταλαμβάνοντας την 9^η σε αριθμό συμμετοχών, αλλά και ως προς το μερίδιο της χρηματοδότησης που αφορούσε τις εισροές προς τη χώρα². Επιπλέον, η Ελλάδα βρίσκεται στις πρώτες θέσεις ως προς τις συνεργατικές δραστηριότητες και τις δικτυώσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των ερευνητικών έργων των ΠΠ (ανά χίλιους ερευνητές), ενώ τα περισσότερα μεγάλα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα συμμετέχουν εντατικά και τείνουν να έχουν ένα ενεργό ρόλο στα ερευνητικά δίκτυα που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ, αποκαλύπτοντας μια σημαντική τάση εξωστρέφειας και δυναμικής του εθνικού συστήματος (Protogerou et al. 2013). Συνεπώς, το ανθρώπινο κεφάλαιο και δυναμικό φαίνεται να είναι ένα από τα δυνατά σημεία του ελληνικού συστήματος έρευνας, καθώς εμφανίζεται ανταγωνιστικό στο διεθνές επιστημονικό και ερευνητικό γίγνεσθαι, ιδιαίτερα σε ορισμένους τομείς, στοιχειοθετώντας έμμεσα την ικανότητα για δράσεις έρευνας και ανάπτυξης (Ε&Α) στη χώρα. Αυτό οδηγεί με τη σειρά του στο συμπέρασμα, ότι σημαντικά στοιχεία του εθνικού συστήματος υπάρχουν ήδη, καθιστώντας δυνατή τη συμβολή του στην ανάπτυξη ενός εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης, έντασης γνώσης, στην προσπάθεια ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Κάτι τέτοιο έχει ιδιαίτερη σημασία στην παρούσα συγκυρία που η έξοδος από την κρίση είναι ακόμη ζητούμενο.

Πάντως, μέχρι στιγμής η έρευνα και τεχνολογία δεν αποτελούν στην πραγματικότητα κυρίαρχη προτεραιότητα στην πολιτική ατζέντα της χώρας, καθώς θεωρούνται μάλλον δραστηριότητες υψηλού κόστους, παρά το γεγονός ότι σε διακηρυκτικό

² Τα παραπάνω αποτελούν ένδειξη της διαχρονικά χαμηλής εθνικής χρηματοδότησης για Ε&Α, γεγονός που ωθεί τους Έλληνες ερευνητές να θεωρούν παραδοσιακά τα ανταγωνιστικά κοινοτικά έργα ως βασική πηγή χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων τους. Η εξέλιξη αυτή οδηγεί και στο αρνητικό φαινόμενο, τα ποσοστά επιτυχίας των Ελλήνων ερευνητών να είναι χαμηλότερα του μέσου όρου των κρατών μελών της ΕΕ.

επίπεδο αναγνωρίζεται η συμβολή τους στην ανάπτυξη. Έτσι, οι πολιτικές διακηρύξεις αναφορικά με την έρευνα και την καινοτομία παραμένουν ανεκπλήρωτες, ακόμα και αν εξειδικεύονται σε ποσοτικοποιημένους στόχους (π.χ. αλληπάληλοι προγραμματικοί στόχοι για την ένταση E&A στην πορεία προς το 2010, το 2015, το 2020 κ.λπ.). Επίσης, οι Ελληνικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν ένα δυσμενές οικονομικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα οι χαμηλές τους επιδόσεις στον τομέα της έρευνας, της τεχνολογίας, αλλά και της καινοτομίας έντασης γνώσης, να μην είναι σε θέση να αναβαθμίσουν τις σχετικές τους δραστηριότητες –πλην εξαιρέσεων επιχειρήσεων με κυρίως εξαγωγικό προσανατολισμό- αφού πλέον προτεραιότητά τους είναι η συμπίεση του κόστους για την επιβίωσή τους και λιγότερο η αναπτυξιακή προοπτική τους, τουλάχιστον για την ώρα.

1.3 Το παράδειγμα άλλων χωρών για έξοδο από την κρίση

Πέρα από την ανάλυση της ελληνικής περίπτωσης, έχει ενδιαφέρον να γίνει μια σύντομη αναφορά σε σχετικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα σε άλλα κράτη που αντιμετώπισαν τις σοβαρές συνέπειες της οικονομικής κρίσης και επεδίωξαν να αποφύγουν τη μείωση των δαπανών E&A, παρά τους δημοσιονομικούς περιορισμούς που υφίστανται. Σε εθνικό επίπεδο, οι δυτικού τύπου οικονομίες έχουν δώσει γενικά έμφαση –με διαφορετική ένταση και με διαφορετικό βαθμό προτεραιότητας- στις δράσεις έντασης γνώσης, ως μέσο για την ενίσχυση των αναπτυξιακών τους επιδόσεων ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του ‘80. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση χώρας που επέλεξε την έρευνα και την τεχνολογία ως τομέα προτεραιότητας για τη μελλοντική της ανάπτυξη, ήταν η Φινλανδία στις αρχές της δεκαετίας του ‘90, στην προσπάθεια να ξεπεράσει τη σοβαρή οικονομική ύφεση που προκλήθηκε στην εθνική της οικονομία και την επιχειρηματική παραγωγή, λόγω της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης (Miettinen 2002). Η συγκεκριμένη απόφαση για την ανάδειξη και ουσιαστική αναβάθμιση των δράσεων και των πολιτικών έντασης γνώσης που ακολουθούσαν παραδοσιακά οι σκανδιναβικές χώρες, τις έθεσε σε έναν ενάρετο κύκλο, με παράλληλη αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων που αποδείχθηκαν πολύτιμες για τη μεταφορά τεχνολογίας. Ιδιαίτερα σημαντικές ήταν και οι στρατηγικές συμμαχίες που συνάφθηκαν μεταξύ συνεργαζόμενων επιχειρήσεων στον τομέα της τεχνολογίας, αναβαθμίζοντας περαιτέρω τις δραστηριότητες έντασης γνώσης και τις δικτυώσεις μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Βάση για τα επιτεύγματα αυτά ήταν η έμφαση στην εκπαίδευση και στο επίπεδο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ενώ το μερίδιο των πτυχιούχων πανεπιστημίου (το συνολικό μορφωτικό επίπεδο, αλλά και ο αριθμός των ατόμων με πτυχίο στον τομέα των τεχνολογιών πληροφορικής και ευρύτερα των θετικών επιστημών) και των δαπανών για την εκπαίδευση αυξήθηκαν σημαντικά, επιτυγχάνοντας τα υψηλότερα ποσοστά επενδύσεων παγκοσμίως (Viren and Malkamaki 2002).

Από την άλλη πλευρά, η Νότια Κορέα σχεδίασε και εφάρμοσε ήδη από την δεκαετία του 1960 μια δυναμική βιομηχανική πολιτική με στόχο την ανάπτυξη. Στο πλαίσιο

αυτής της πολιτικής, η ανάπτυξη των ερευνητικών και τεχνολογικών δυνατοτήτων της χώρας αποτέλεσε προτεραιότητα (Kim 2000). Συνέπεια αυτού ήταν να αποτελέσει προτεραιότητα ο τομέας της εκπαίδευσης, όπου αυξήθηκαν οι σχετικές επενδύσεις, ώστε να δημιουργηθεί καταρτισμένο δυναμικό που θα μπορούσε να αφομοιώσει και στην συνέχεια να δημιουργήσει, επιστημονικές και τεχνολογικές καινοτομίες. Επίσης δόθηκε έμφαση στην έρευνα που διεξάγεται στα πανεπιστήμια, δημιουργήθηκαν δημόσια ερευνητικά κέντρα, η ερευνητική λειτουργία των οποίων λάμβανε υπόψη τις ανάγκες της παραγωγής και την συνολικότερη εθνική οικονομική στρατηγική, ενώ παράλληλα προωθήθηκε η ερευνητική και τεχνολογική δραστηριότητα των επιχειρήσεων μέσω της στοχευμένης δημόσιας παρέμβασης (OECD 2010). Το αποτέλεσμα των πολιτικών αυτών ήταν, ότι η Ν. Κορέα βρέθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1990 ανάμεσα στις πρώτες θέσεις της παγκόσμιας κατάταξης αναφορικά με την εθνική ένταση για έρευνα και τεχνολογία (εθνικές δαπάνες E&A, ως ποσοστό του ΑΕΠ), ενώ από τότε επιτυγχάνει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά παγκοσμίως ως προς το μερίδιο του ιδιωτικού τομέα στη συγκεκριμένη δραστηριότητα (Κατσικάς και Ανδρέου 2012). Παρά την πρόοδο της οικονομίας της, η Ν.Κορέα αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα στα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν εκδηλώθηκε η χρηματοπιστωτική κρίση στην Ανατολική Ασία. Δυσμενείς επιπτώσεις από την κρίση αντιμετώπισαν κυρίως οι μεγάλοι βιομηχανικοί όμιλοι που αποτελούσαν τους βασικούς οικονομικούς και παραγωγικούς δρώντες για τη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας, όντας και οι κύριοι επενδυτές σε δράσεις έρευνας και ανάπτυξης. Για αυτό το λόγο η κυβέρνηση επεδίωξε να αντισταθμίσει τη μείωση των επενδύσεων του ιδιωτικού τομέα, αυξάνοντας το ποσοστό των δημόσιων δαπανών στο σύνολο των εθνικών δαπανών για E&A (Kim 2001), ενώ υιοθέτησε και μια νέα στρατηγική προώθησης των επενδύσεων σε E&A. Πιο συγκεκριμένα, η κυβέρνηση εφάρμοσε ένα πρόγραμμα προώθησης των συγκεκριμένων επενδύσεων από μικρομεσαίες επιχειρήσεις, το οποίο περιελάμβανε φορολογικά κίνητρα, απευθείας χρηματοδότηση, αλλά και χρήση ερευνητικών υποδομών από ΜΜΕ. Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής ήταν να αυξηθούν άμεσα οι ερευνητικές συνεργασίες μεταξύ μικρομεσαίων επιχειρήσεων και δημόσιων ερευνητικών κέντρων, γεγονός που συντέλεσε στην συγκράτηση της συνολικής μείωσης των επενδύσεων των επιχειρήσεων σε έρευνα και τεχνολογία (Kim and Koo 2001). Παράλληλα, άλλα μέτρα πολιτικής, όπως η ενίσχυση του επιχειρηματικού κεφαλαίου για νέες επιχειρήσεις υψηλού ρίσκου (venture capital) και η ενίσχυση φοιτητών για μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές αποτύπωναν την πρόθεση της κυβέρνησης να επαναφέρει τις επενδύσεις σε έρευνα και τεχνολογία, αλλά και τη δυναμική της χώρας συνολικότερα, στα επίπεδα των προηγούμενων ετών, συγκλίνοντας με τις πλέον προηγμένες χώρες στους συγκεκριμένους τομείς (Jeong et al. 2010).

Όσον αφορά την οικονομική κρίση του 2008 και τους τρόπους για να αντιμετωπιστούν εν μέρει οι συνέπειές της, μερίδα χωρών υιοθέτησαν μέτρα πολιτικής που συνδέονται με τον τομέα έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας, τόσο σε οικονομικό επίπεδο, όσο και θεσμικά. Χώρες, όπως η Αυστραλία, η Γερμανία, οι

ΗΠΑ, η Αυστρία, ο Καναδάς και η Ελβετία επεδίωξαν να δαπανήσουν εκτάκτως περίπου ένα τοις εκατό του ΑΕΠ, ή και περισσότερο, για επιπλέον μέτρα στήριξης των δραστηριοτήτων E&A, της πράσινης τεχνολογίας, αλλά και της εκπαίδευσης (Μητσός 2009, Brautzsch κ.α. 2015) ή έλαβαν πρακτικά μέτρα για την ενίσχυση του συγκεκριμένου τομέα, προκειμένου να προστατευθεί η αναπτυξιακή τους δυναμική (OECD 2015). Από την άλλη πλευρά, οι χώρες που μοιάζουν περισσότερο με την ελληνική περίπτωση, όπως η Σλοβενία, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία έχουν επίσης δώσει έμφαση στους τομείς έντασης γνώσης. Μάλιστα, τα εθνικά μεταρρυθμιστικά προγράμματα στις δύο πρώτες χώρες δίνουν προτεραιότητα στην έρευνα και την καινοτομία, παρά την οικονομική κρίση, αυξάνοντας, μεταξύ άλλων, τη σχετική χρηματοδότηση ή την παροχή ενισχύσεων για επενδύσεις των επιχειρήσεων σε νέες τεχνολογίες και δράσεις E&A (Κατσικάς και Ανδρέου 2012). Όσον αφορά την Πορτογαλία, ένα κράτος μέλος που επίσης βρέθηκε σε καθεστώς Μνημονιακών υποχρεώσεων, όπως και η Ιρλανδία, έχει δώσει προτεραιότητα στο συγκεκριμένο τομέα ήδη από τη δεκαετία του '00, στη βάση μιας ισχυρής πολιτικής δέσμευσης για την αύξηση της ποσότητας και τη βελτίωση της ποιότητας της παραγόμενης έρευνας στη χώρα. Παρά το γεγονός ότι η οικονομική κρίση δυσχέρανε τις πολιτικές επιλογές στη συγκεκριμένη χώρα, με κίνδυνο αναθεώρησης των προτεραιοτήτων για την πολιτική έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας, επιτεύχθηκε τελικά μια σημαντική συναίνεση σχετικά με την προστασία αυτού του τομέα πολιτικής από μεγαλύτερες περικοπές και την ανάγκη διατήρησης της σημασίας του, ως εργαλείου για τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη (Godinho and Simoes 2014). Αντίθετα, από τα τέλη τις δεκαετίας του 1990 μέχρι τα μέσα τις δεκαετίας του 2000 η Ελλάδα πέτυχε υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, αλλά αποδείχθηκαν μη βιώσιμοι, αφού στηρίζονταν σε ένα μάλλον παραδοσιακό και παρωχημένο μοντέλο ανάπτυξης, χαμηλής έντασης τεχνολογίας. Κατά τα άλλα, η Ελλάδα δεν φαίνεται να συμμετέχει στις λεγόμενες διεθνείς αλυσίδες αξίας (Λυμπεράκη 2008), ενώ κανείς μπορεί να υποθέσει, ότι ουσιαστικά ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης δεν αναζητήθηκε στην πράξη, καθώς οι ελληνικές κυβερνήσεις και οι περιφερειακές αρχές ενδιαφέρονται περισσότερο να επενδύσουν σε μέτρα, τα οποία θα είχαν άμεσο αναπτυξιακό αντίκτυπο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1

- Archibugi, D., and Iammarino S. (1999). “The Policy Implications of the Globalisation of Innovation”, *Research Policy*, vol. 28, σελ. 317-336.
- Becker, U. (2005). “An Example of Competitive Corporatism? The Dutch Political Economy 1983-2004 in Critical Examination”, *Journal of European Public Policy*, vol. 12, no. 6, σελ. 1078-1102.
- Brautzsch, H.U., and Günther, J., and Loose, B., and Ludwig, U., and Nulsch, N. (2015). Can R&D subsidies counteract the economic crisis? – Macroeconomic effects in Germany, *Research Policy*, 44, σελ. 623–33.
- Casper, S., and Whitley R. (2004). “Managing Competences in Entrepreneurial Technology Firms: A Comparative Institutional Analysis of Germany, Sweden and the UK”, *Research Policy*, vol. 33, σελ. 89-106.
- Clarysse, B., and Muldur, U. (1999). “Regional Cohesion in Europe? An analysis of how EU public RTD support influences the techno-economic landscape”, *working papers, No 1*, DG for Science, Research and Development, European Commission.
- European Commission (2015). *Innovation Union Scoreboard 2015*. Brussels: European Union - Publications Office.
- Godinho, M.M., and Simões, V.C. (2014). *ERAWATCH Country Reports 2012: Portugal*. JRC Scientific and Technical Reports. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Grossman, I., and Helpman, E. (1991). *Innovation and Growth in Global Economy*. Cambridge: MIT Press.
- Jeong, B., and Kwon, C., and Zhang, Y.S., and Yan, S. (2010). “Evaluating the Research Performance of a R&D Program: an Application of DEA”, Proceedings of the International MultiConference of Engineers and Computer Scientists, Vol. III IMECS, Hong-Kong, March 17-19.
- Jones, C. (1995α). “R&D Based Models of Economic Growth”, *Journal of Political Economy*, 103, σελ. 759-784.
- Jones, C. (1995β). “Time Series Tests of Endogenous Growth Models”, *Quarterly Journal of Economics*, 110, σελ. 495-525.
- Κατσίκας, Δ., και Ανδρέου, Γ. (2012). “Έρευνα, τεχνολογία και οικονομική ανάπτυξη. Η διεθνής εμπειρία”, σε Ν. Μαραβέγιας (επιμ.), Έξοδος από την Κρίσης. *Η Συμβολή της Έρευνας & Τεχνολογίας*, Αθήνα: Θεμέλιο, σελ. 37-80.
- Kim, L. (2000). “The Dynamics of Technological Learning in Industrialization”, *UNU/INTECH Discussion Papers*, No. 2000-7.

Kim, L. (2001). “Crisis, National Innovation, and Reform In South Korea”, *MIT Japan Program, Working Paper 01.01*.

Kim, Y-S., & Koo, H.K. (2001). “Restructuring R&D: The case of Korea”, *Human Systems Management*, 20, σελ. 63–68.

Lazonick, W. (1991). *Business Organization and the Myth of the Market Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Λυμπεράκη, Α. (2008). ‘Μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις στην Ελληνική βιομηχανία: ασαφείς ερμηνεία και πολιτικές’, σε Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Ελληνική Οικονομία: Κρίσιμα Ζητήματα Οικονομικής Πολιτικής*. Αθήνα: Alpha Bank, Ιστορικό Αρχείο, σελ. 275-308.

Maroulis, N. (2009). *ERAWATCH Research Inventory Report for: Greece*, European Communities, Brussels.

Miettinen, R. (2002). *National Innovation System: Scientific Concept or Political Rhetoric*. Helsinki: Edita.

Μητσός, Α. (2009). «Διεθνείς Τάσεις και η Μεταβαλλόμενη Ιδέα της Ευρωπαϊκής Ερευνητικής Πολιτικής». Παρουσίαση στο 5ο Διεθνές Φόρουμ Βιοτεχνολογίας, Αθήνα, 8-9 Μαΐου 2009.

OECD (2010). *The OECD Innovation Strategy: Getting a Head Start on Tomorrow*. Paris: OECD Publishing.

OECD (2013). *OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013*. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2015). *The State of Public Finances 2015: Strategies for Budgetary Consolidation and Reform in OECD Countries*. Paris: OECD Publishing.

Pagoulatos, G., and Triantopoulos, C. (2009). ‘The return of the Greek patient: Greece and the 2008 global financial crisis’, *South European Society and Politics*, vol. 14, no. 1, σελ. 35-54.

Piekkola, H. (2006). “Knowledge Capital as the Source of Growth”, *European Network of Economic Policy Research Institutes, ENEPRI Working Paper No. 43*.

Protogerou, A., and Caloghirou, Y., and Siokas, E. (2013). Technology fusion through EU-funded research collaborative networks. *Science and Public Policy*, 40(5), σελ. 576-590.

Romer, P. (1986). “Increasing Returns and Long Run Growth”, *Journal of Political Economy*, vol. 94, σελ. 1002-1037.

Romer, P. (1990). “Endogenous Technological Change”, *Journal of Political Economy*, vol. 98, σελ. 71-102.

Σαχίνη, Ε., Μάλλιου, Ν., Καραμπέκιος, Ν., Καραΐσκος, Δ. (2015), *Ελληνικές Επιστημονικές Δημοσιεύσεις 1998-2012: Βιβλιομετρική Ανάλυση Ελληνικών Δημοσιεύσεων σε Διεθνή Επιστημονικά Περιοδικά – Scopus*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Σαχίνη, Ε., Μάλλιου, Ν., Χούσος, Ν., Καραΐσκος, Δ. (2014), *Ελληνικές Επιστημονικές Δημοσιεύσεις 1998-2012: Βιβλιομετρική Ανάλυση Ελληνικών Δημοσιεύσεων σε Διεθνή Επιστημονικά Περιοδικά – Web of Science*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Smith, K. (1994). “New Directions in Research and Technology Policy: Identifying the Key Issues”, *STEP Report, R-01*.

Viren, M., and Malkamaki, M. (2002). “The Nordic Countries”, in B. Steil, and D. Victor, and R. Nelson (eds.), *Technological Innovation and Economic Performance*. Princeton: Princeton University Press, σελ. 200-226.

Zambarloukou, S. (2007). “Is there a South European pattern of post-industrial employment?”, *South European Society and Politics*, vol. 12, no. 4, σελ. 425-442.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Καινοτομία: εννοιολόγηση, θεωρητικές προσεγγίσεις και σχετικοί δείκτες

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

Οι όροι *έρευνα*, *τεχνολογία* και *καινοτομία* αν και ενίοτε χρησιμοποιούνται στο δημόσιο διάλογο με τρόπο συγκεχυμένο, είναι έννοιες διακριτές. Η *επιστημονική έρευνα* διενεργείται από επιστήμονες και σκοπεύει στην παραγωγή νέας γνώσης για την κατανόηση των φυσικών και κοινωνικών νόμων. Η έρευνα μπορεί να είναι γενικής φύσης (βασική έρευνα), συνήθως διενεργείται από τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα, δεν στοχεύει σε συγκεκριμένα οικονομικά οφέλη, είναι διαθέσιμη σε όλους και έχει σημαντικές ευρύτερες ωφέλειες οι οποίες διαχέονται στην οικονομία και την κοινωνία. Εναλλακτικά, η έρευνα μπορεί να είναι εφαρμοσμένη οπότε επιδιώκεται η επίλυση συγκεκριμένων πρακτικών προβλημάτων, ενώ οι ερευνητές είναι σε θέση να αποκομίσουν άμεσα οφέλη από την ερευνητική τους δραστηριότητα, η οποία πιθανόν να κρατείται μυστική, διά της προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων. Η *τεχνολογία* συνδέεται με την έρευνα (αν και όχι απαραίτητα με νέα γνώση) για οικονομικούς ή και στρατιωτικούς σκοπούς και αποσκοπεί στη δημιουργία νέων τεχνουργημάτων ή/και διαδικασιών που θα εξυπηρετούν συγκεκριμένες πρακτικές ανάγκες. Εδώ, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της εφαρμοσμένης έρευνας, ακολουθούνται περισσότερο πρακτικές μυστικότητας για την προστασία ιδιωτικών πνευματικών δικαιωμάτων. Τέλος, η *καινοτομία* είναι μια ευρύτερη έννοια που δεν συνδέεται αποκλειστικά με επιστημονικές ή τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά μπορεί να αφορά και οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες, αποσκοπώντας πάντα στη βελτίωση της ποιότητας και της αποδοτικότητας των διαδικασιών, των προϊόντων κ.λπ. Για αυτό το λόγο η καινοτομία δεν βασίζεται υποχρεωτικά στην επιστημονική γνώση, αλλά προκύπτει δυνητικά βάσει της εμπειρίας που έχει αποκτηθεί. Καινοτομία είναι δυνατό να επιτευχθεί σε διάφορες δραστηριότητες εντός μιας οικονομίας, συμπεριλαμβανομένης της δραστηριότητας του δημόσιου τομέα, όπως στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης κ.λπ. Σε αυτή την ενότητα θα επικεντρωθούμε στην καινοτομία που αφορά τις επιχειρήσεις, λόγω του αντικειμένου της συγκεκριμένης μελέτης.

2.1 Ορισμός της καινοτομίας

Σύμφωνα με τους πλέον καθιερωμένους και μεθοδολογικά αποδεκτούς ορισμούς περί καινοτομίας στις επιχειρήσεις, όπως αυτοί αποτυπώνονται στα σχετικά διεθνή εγχειρίδια για την αποτύπωση, την καταγραφή και τη μέτρηση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις κατά UOE³, καινοτομία είναι η υλοποίηση ενός νέου ή σημαντικά βελτιωμένου προϊόντος (αγαθού ή υπηρεσίας) ή διαδικασίας, μιας νέας μεθόδου προώθησης προϊόντος (marketing), ή η εισαγωγή μιας νέας οργανωσιακής μεθόδου στην επιχειρηματική πρακτική, στην οργάνωση του χώρου εργασίας ή στις εξωτερικές σχέσεις της επιχείρησης (OECD & European Commission 2005). Με άλλα λόγια, η καινοτομία πρέπει να έχει χαρακτηριστικά ή να αφορά επιδιωκόμενες χρήσεις που να θεωρούνται νέες ή έστω να δίνουν τη δυνατότητα βελτίωσης στη συνήθη ως τότε

³ UNESCO, OECD, Eurostat, και σύμφωνα με το εγχειρίδιο Oslo.

δραστηριότητα που ασκούσε μια επιχείρηση, είτε αυτή αφορά την οργάνωσή της, είτε την παραγωγή της (ΕΚΤ 2015). Σε αυτό το πλαίσιο, διακρίνονται οι αντίστοιχοι τύποι καινοτομίας, δηλαδή η καινοτομία προϊόντος, η καινοτομία διαδικασίας, η οργανωσιακή καινοτομία και η καινοτομία μάρκετινγκ. Επιπλέον, η καινοτομία διακρίνεται κατά οριζόντιο τρόπο σε επαυξητική, ριζική και ανατρεπτική (breakthrough), όταν αυτή αντίστοιχα: α) επιδρά βελτιωτικά σε υπάρχοντα προϊόντα, διαδικασίες κ.λπ., β) αφορά την εισαγωγή νέων προϊόντων ή υπηρεσιών, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές σε μια επιχείρηση ή ακόμα και σε ένα κλάδο και γ) είναι το αποτέλεσμα ενός νέου τεχνολογικού επιτεύγματος, αλλάζοντας άρδην τη μέχρι τώρα οργάνωση ή παραγωγή, δημιουργώντας ένα νέο πεδίο δραστηριότητας που πριν δεν υπήρχε.

Ιστορικά, η καινοτομία, καταρχάς για τον Schumpeter (1934), μπορούσε να αφορά την είσοδο ενός νέου προϊόντος στην αγορά, την εφαρμογή μιας νέας μεθόδου παραγωγής, τη δημιουργία μιας νέας αγοράς, την πρόσβαση σε μια νέα πηγή πρώτων υλών ή ημι-επεξεργασμένων προϊόντων, καθώς και την οργάνωση ενός νέου κλάδου ή και μιας βιομηχανίας. Άρα, η αρχική αντίληψη επικεντρωνόταν σαφώς στην παραγωγή και την επιχειρηματική δραστηριότητα. Αργότερα, η καινοτομία έλαβε μια πιο συγκεκριμένη και συγκροτημένη διάσταση, περιορίζοντας το εννοιολογικό της εύρος και συνδέοντάς την πιο άμεσα με την τεχνολογική εξέλιξη, προβάλλοντας το στοιχείο της αβεβαιότητας, τη σημασία της επιστημονικής προόδου και των διαδικασιών μάθησης εντός των επιχειρήσεων, καθώς και την υπεροχή των συλλογικοτήτων για την καινοτομία έναντι των ατομικών προσπαθειών (Dosi 1988, Nelson and Rosenberg 1993). Αργότερα, η έννοια της καινοτομίας διευρύνθηκε εκ νέου με τη συμπερίληψη και άλλων, μη τεχνολογικών μορφών καινοτομίας, πλησιάζοντας περισσότερο τον αρχικό ορισμό (Edquist 1997a), ενώ σήμερα παρατηρείται η συνεχής διεύρυνση της χρήσης της συγκεκριμένης έννοιας, πάντοτε με θετικό πρόσημο, αλλά με τρόπο σχετικά ασαφές που επιτείνει την όποια σύγχυση και υποκειμενικότητα που τον χαρακτηρίζει. Αυτό σημειώνεται ιδιαίτερα στο δημόσιο λόγο, όπου η έννοια της καινοτομίας χρησιμοποιείται με ένα μη αυστηρό τρόπο που επιτρέπει τις παρερμηνείες, τη δημιουργία ασάφειας, ακόμη και τον εντυπωσιασμό. Μάλιστα, μια νέα σχετικά τάση που δημιουργείται είναι η λέξη «καινοτομία» να ακολουθεί ένα επιθετικό προσδιορισμό (π.χ. κοινωνική) που επεκτείνει ακόμη περισσότερο το πεδίο αναφοράς της.

Συνεπώς, ο ορισμός της καινοτομίας παραμένει ένα σύνθετο και πολλές φορές δυναμικό ζήτημα που παραμένει ανοικτό, ακόμη και στο πλέον επίσημο και τεχνικό επίπεδο ανάλυσης. Ως προς αυτό είναι ενδεικτικό, ότι στον αρχικό ορισμό περί καινοτομίας, όπως αυτός είχε περιληφθεί στο αρχικό εγχειρίδιο Oslo, στα μέσα της δεκαετίας του '90, είχε υποτιμηθεί η διάσταση των εισροών που δεν αφορούν την E&A, η σημασία της δυνατότητας υπολογισμού του άμεσου τελικού αποτελέσματος που συνδεόταν με την καινοτομία, η ποικιλία που συναντάται μεταξύ διαφορετικών τομέων σε όρους διαδικασιών και αποτελέσματος, καθώς και η σημασία της συνεργασίας και των μη εμπορεύσιμων εισροών (Smith 2015). Μέχρι σήμερα, η

περιορισμένη σύνδεση του ορισμού με τα οικονομικά και η διατήρησή του σε ένα πλαίσιο που καλύπτει πολλές ερμηνείες, με ευρύ πνεύμα τον καθιστά ευάλωτο σε όρους υποκειμενικότητας, κυρίως από την πλευρά των ερωτώμενων στις σχετικές έρευνες μέτρησης της καινοτομίας (Perani 2015). Ο ΟΟΣΑ στην τεχνική συζήτηση που λαμβάνει χώρα αυτή την περίοδο για την αναθεώρηση του εγχειριδίου Oslo, σημειώνει μια σειρά εκκρεμών ζητημάτων για τον τρόπο που ορίζεται η καινοτομία και το τι αυτή σημαίνει τελικά, προτείνοντας ακόμη και την αναθεώρηση των επίσημων ορισμών, στη βάση των οποίων πραγματοποιούνται οι διεθνείς έρευνες για την καταγραφή και τη μέτρηση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις. Απώτερος σκοπός είναι ο νέος ορισμός που θα υιοθετηθεί –αν τελικά συμφωνηθεί κάτι τέτοιο- να είναι όσο το δυνατό πιο περιεκτικός και σαφής, ταυτόχρονα. Ενδεικτικά αναφέρεται μόνο, ότι οι προτάσεις του ΟΟΣΑ αφορούν κυρίως την αποσαφήνιση της «σκοπιμότητας» και της «πρόθεσης» στη βάση των οποίων διενεργείται μια καινοτομία για την εισαγωγή ενός νέου στοιχείου στην παραγωγή (στην περίπτωση της σκοπιμότητας) και για τη βελτίωση των υφιστάμενων προϊόντων ή/και διαδικασιών (για την περίπτωση της πρόθεσης). Ένα άλλο σημείο που χρειάζεται να διευκρινιστεί σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, είναι ο πιο σαφής προσδιορισμός της έννοιας της «εφαρμογής» που ισοδυναμεί με την καινοτομία, αφού με τους υφιστάμενους ορισμούς δεν υπάρχει ή δεν αναγνωρίζεται η καινοτομία, αν δεν έχει φτάσει το στάδιο εφαρμογής του όποιου νέου στοιχείου. Η αντιπρόταση ως προς αυτό σχετίζεται με την γενίκευση του ορισμού περί καινοτομίας με τρόπο που να περιλαμβάνει όχι μόνο την εφαρμογή, αλλά και την σύλληψη της νέας ιδέας ως «proven concept». Επιπλέον τίθεται προς συζήτηση-αναθεώρηση και το θέμα της βελίωσης των υφιστάμενων προϊόντων ή διαδικασιών, αφού προτείνεται ο νέος ορισμός να περιλαμβάνει γενικότερα την «τροποποίησή» τους και όχι ρητά τη «βελτίωσή» τους (OECD 2016). Τέλος, οι προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει ή έστω να λάβει υπόψη της η επικαιροποίηση του εγχειριδίου Oslo αφορούν –μεταξύ άλλων- τον ακριβέστερο προσδιορισμό των δαπανών για καινοτομία (δυνητικά κατ' αντιστοιχία με τις δαπάνες E&A) και της καταγραφής της σημασίας που έχει ο δημόσιος τομέας και οι συνεργασίες για τη διευκόλυνση και την επίτευξη της καινοτομίας (Smith 2015).

Ως όρος γενικά –και πέρα από το πλαίσιο αναφοράς σε επιχειρήσεις και επιχειρηματική δραστηριότητα- η καινοτομία είναι δυνατό να αφορά κοινωνικές, οικονομικές ή τεχνικές εξελίξεις, όπως και μια διαδικασία που έχει προγραμματιστεί και ξεκινήσει και για την οποία υπάρχει η πρόβλεψη ότι θα καταλήξει σε ένα από αποτέλεσμα που θα εξυπηρετεί συγκεκριμένους σκοπούς. Η απόδοσή της σε όρους δημιουργίας πλούτου εξαρτάται πάντως σε σημαντικό βαθμό από τη μεταφορά της επιστημονικής γνώσης και των ερευνητικών αποτελεσμάτων από το πανεπιστήμιο και το ερευνητικό εργαστήριο στην οικονομία και την παραγωγή, δημιουργώντας τη δυναμική για ρζικές ή μη αλλαγές ή ακόμη και για τη δημιουργία μιας νέας αγοράς. Αν και η καινοτομία δεν βασίζεται αναγκαστικά στην ερευνητική δραστηριότητα ή την πιο σύγχρονη επιστημονική γνώση (γνώση αιχμής), στη συζήτηση για τη νέα επιχειρηματικότητα η έμφαση αποδίδεται συστηματικά σε εκείνες τις καινοτομίες που

χαρακτηρίζονται ως έντασης υψηλής τεχνολογίας, αφού ενέχουν την πιθανότητα νέων επιχειρηματικών ευκαιριών.

Είναι κοινά αποδεκτό, ότι η σημασία που αποδίδεται σήμερα στην καινοτομία και την τεχνολογική εξέλιξη στο πλαίσιο της επιχειρηματικής και παραγωγικής δραστηριότητας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ανάλυση του Schumpeter, ήδη από τη δεκαετία του '30, σύμφωνα με την οποία οι παραγωγικοί συντελεστές και το αποτέλεσμα της παραγωγής ακόμη και σε κατάσταση ισορροπίας, ή η διαχρονική αύξηση των επενδύσεων και του εισοδήματος δεν μπορούσαν να εξηγήσουν ικανοποιητικά το πλαίσιο της οικονομικής ανάπτυξης, τόσο ως προς τις απαιτούμενες συνθήκες για αυτή, όσο και για την επίτευξή της. Αντίθετα, η έννοια της καινοτομίας, δηλαδή η δημιουργία διαφοροποιημένων ή βελτιωμένων δραστηριοτήτων ή/και προϊόντων -με την παράλληλη εγκατάλειψη των παλιών- ήταν κομβική στην αντίστοιχη ερμηνεία του Schumpeter (1934). Έτσι, η καινοτομία μπορούσε να αφορά τη δημιουργία ενός νέου προϊόντος ή ακόμα και κλάδου ή βιομηχανίας, την εφαρμογή μιας νέας μεθόδου παραγωγής, τη δημιουργία μιας νέας αγοράς ή την αξιοποίηση νέων πρώτων υλών, ως παραγωγικούς συντελεστές. Σε αυτό το ερμηνευτικό πλαίσιο, η καινοτομία δημιουργούσε μια δυναμική στην οικονομία διά της ανισορροπίας που αυτή προκαλεί, αν και σε συνθήκες αγοράς που δεν είναι τέλεια ανταγωνιστικές, και διά της συνεργασίας μεταξύ εφευρετών/ερευνητών και επιχειρηματιών. Η συγκεκριμένη ανάλυση επικεντρώθηκε κυρίως στις σημαντικές, ριζικές καινοτομίες που αποσκοπούσαν στην ενίσχυση της συγκριτικής θέσης της επιχείρησης στην αγορά της ή και τη δημιουργία ενός οιονεί μονοπωλίου.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τη σχέση των εκφάνσεων της γνώσης (έρευνα, εκπαίδευση, τεχνολογία και καινοτομία) με την ανάπτυξη της παραγωγής και της οικονομίας, ο Schumpeter επεξεργάστηκε την θεωρία του Kondratieff για τις διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου και κατέληξε –μεταξύ άλλων- στο συμπέρασμα, ότι ένα πλέγμα βασικών τεχνολογιών είναι εκείνο που δημιουργεί τις μακροχρόνιες ανόδους μιας οικονομίας, μέχρι τη στιγμή που οι άλλοτε νέες τεχνολογίες θα ωριμάσουν, οπότε εξαφανίζεται η θετική συγκυρία για την οικονομία και επικρατεί εκ νέου στασιμότητα και ύφεση μέχρι την εμφάνιση μιας νέας τεχνολογικής καινοτομίας που θα κινητοποιήσει ευεργετικά την παραγωγή και την οικονομία μέσω της λεγόμενης «δημιουργικής καταστροφής». Με αυτό τον τρόπο οι επενδυτικές ευκαιρίες σε παραδοσιακούς παραγωγικούς τομείς εξαντλούνται, κι έτσι κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών που θα επιτρέψουν την άνθηση της οικονομίας μέσω της εξέλιξης νέων προϊόντων και της δυνατότητας για νέες επενδύσεις. Αυτή η θεωρητική ανάλυση αναγνωρίζει ευθέως το ρόλο της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας στην οικονομική μεγέθυνση και σχετικά έμμεσα και την επίδραση της ερευνητικής δραστηριότητας στην παραγωγή και την οικονομία.

2.2 Τα είδη της καινοτομίας

2.2.1 Καινοτομία προϊόντος και καινοτομία διαδικασίας

Σύμφωνα με τον καθιερωμένο ορισμό που αφορά την καινοτομία των επιχειρήσεων, *καινοτομία προϊόντος* είναι η εισαγωγή στην αγορά ενός προϊόντος, αγαθού ή υπηρεσίας, που είναι είτε νέο είτε σημαντικά βελτιωμένο ως προς τα χαρακτηριστικά του. Σε αυτό μπορεί να περιλαμβάνονται σημαντικές βελτιώσεις στις τεχνικές προδιαγραφές, τα συστατικά, τα υλικά, τη φιλικότητα προς τον καταναλωτή-χρήστη κ.λπ. που μπορεί να αφορά ένα αγαθό, αλλά και μία υπηρεσία. Επίσης, το εάν ένα προϊόν είναι νέο μπορεί να έχει διττή έννοια, αφού από τη μια μπορεί να είναι νέο ή σημαντικά βελτιωμένο για την αγορά που δραστηριοποιείται μια επιχείρηση⁴, ακόμη κι αν αυτό είχε ήδη αναπτυχθεί σε άλλες αγορές, ενώ από την άλλη πλευρά είναι δυνατό, αυτό το νέο ή βελτιωμένο προϊόν να είναι νέο μόνο στο μικρο-επίπεδο, δηλαδή για την ίδια την επιχείρηση, ακόμη κι αν αυτό ήταν ήδη διαθέσιμο στη συγκεκριμένη αγορά από άλλες επιχειρήσεις. Συνεπώς, έχει ενδιαφέρον να τονιστεί, ότι για να θεωρηθεί ένα προϊόν ή μια διαδικασία καινοτόμα για μια επιχείρηση, προϋπόθεση είναι αυτή να είναι νέα για τη συγκεκριμένη επιχείρηση, αλλά όχι απαραίτητα νέα για το σύνολο του κλάδου ή της αγοράς. Επίσης, η καινοτομία είναι δυνατό να έχει αναπτυχθεί αρχικά από την ίδια την επιχείρηση ή από άλλες επιχειρήσεις, συνεργαζόμενες ή μη.

Ως *καινοτομία διαδικασίας* ορίζεται η εφαρμογή μίας νέας ή σημαντικά βελτιωμένης διαδικασίας παραγωγής, μεθόδου διανομής ή δραστηριότητας υποστήριξης για τα αγαθά ή τις υπηρεσίες που παράγει και προσφέρει μια επιχείρηση, λαμβάνοντας υπόψη βελτιώσεις που έχουν επιτευχθεί στην τεχνική, τον εξοπλισμό ή/και το λογισμικό που χρησιμοποιούνται από την επιχείρηση. Τέτοιες περιπτώσεις μπορούν να αφορούν είτε τις μεθόδους κατασκευής ή παραγωγής αγαθών ή υπηρεσιών, είτε τον τρόπο παράδοσης ή διανομής πρώτων υλών, αγαθών και υπηρεσιών. Στην ίδια κατηγορία συγκαταλέγονται τέλος και οι δραστηριότητες υποστήριξης των διαδικασιών της επιχείρησης, όπως συστήματα προμηθειών, λογιστικής ή πληροφορικής. Για την καταγραφή και τη μέτρηση της καινοτομίας αποτυπώνονται οι δραστηριότητες και δαπάνες για καινοτομίες προϊόντος και διαδικασίας, ως εξής:

- α) δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης (E&A), τόσο ενδο-επιχειρησιακές, όσο και εξω-επιχειρησιακές, με σκοπό την απόκτηση νέας γνώσης ή την επίλυση επιστημονικών ή τεχνικών προβλημάτων, β) αγορά μηχανημάτων, εξοπλισμού, λογισμικού και κτηρίων με σκοπό την παραγωγή νέων ή σημαντικά βελτιωμένων προϊόντων ή διαδικασιών, γ) απόκτηση εξωτερικής γνώσης από άλλες επιχειρήσεις ή οργανισμούς με τη μορφή τεχνογνωσίας, έργων πνευματικής ιδιοκτησίας, διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ή άλλων μη κατοχυρωμένων εφευρέσεων, δ) κατάρτιση για καινοτομικές δραστηριότητες, ε) ενέργειες προώθησης και εισαγωγής καινοτομιών στην αγορά περιλαμβανομένης της έρευνας αγοράς και της διαφήμισης,

⁴ Η αγορά μίας επιχείρησης καθορίζεται είτε βάσει της γεωγραφικής περιοχής στην οποία αυτή διαθέτει τα προϊόντα της, είτε βάσει του τύπου του προϊόντος που διατίθεται από τη συγκεκριμένη επιχείρηση.

στ) αλλαγές στο σχεδιασμό, το σχήμα, την εμφάνιση ή τη χρηστικότητα των αγαθών και υπηρεσιών, ζ) άλλες ενδο-επιχειρησιακές -ή με ανάθεση σε τρίτους- δραστηριότητες, όπως μελέτες σκοπιμότητας, δοκιμές, αναβάθμιση μηχανικού εξοπλισμού κ.λπ.

2.2.2 Οργανωσιακή καινοτομία και καινοτομία marketing

Οργανωσιακή καινοτομία αποτελεί η εφαρμογή μίας νέας μεθόδου από μια επιχείρηση που μπορεί ενδεικτικά να αφορά την οργάνωση της εργασίας ή τις εξωτερικές σχέσεις της, με την προϋπόθεση ότι αυτή δεν έχει χρησιμοποιηθεί ξανά στο παρελθόν από την ίδια, και ότι η συγκεκριμένη καινοτομία προκύπτει ως αποτέλεσμα στρατηγικών αποφάσεων της διοίκησης της επιχείρησης και όχι ως σύμπτωση ή τυχαίο γεγονός. Μορφές της οργανωσιακής καινοτομίας μπορεί να αφορούν i) νέες επιχειρησιακές πρακτικές για τη διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας, την αναδιοργάνωση της επιχείρησης, τη διαχείριση ποιότητας κ.λπ., ii) νέες μεθόδους οργάνωσης εργασίας και λήψης αποφάσεων και iii) νέες πρακτικές οργάνωσης εξωτερικών σχέσεων με άλλες επιχειρήσεις ή δημόσιους οργανισμούς.

Από την άλλη πλευρά, η *καινοτομία μάρκετινγκ* αφορά την εφαρμογή μίας νέας στρατηγικής προώθησης προϊόντων. Η συγκεκριμένη καινοτομία προϋποθέτει το σχεδιασμό και την ύπαρξη σημαντικών μεταβολών στο σχεδιασμό ή στη συσκευασία, στην τοποθέτηση (όπως η δικαιόχρηση, οι άδειες διανομής, οι απευθείας πωλήσεις κ.λπ.), στην προώθηση (όπως μια διαφήμιση) ή και στην τιμολόγηση ενός προϊόντος (όπως η χρήση εκπτώτικων εργαλείων, η πρακτική μεταβαλλόμενης τιμολόγησης κ.λπ.). Όπως και στην περίπτωση των προηγούμενων ειδών καινοτομίας, για να θεωρηθεί μια νέα οργανωτική δομή ή μια δραστηριότητα marketing καινοτόμα για μια επιχείρηση, προϋπόθεση είναι αυτή να είναι νέα για τη συγκεκριμένη επιχείρηση, χωρίς αυτό να ισχύει απαραίτητα για το σύνολο του κλάδου ή της αγοράς.

Πάντως, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονισθεί η «ρευστότητα» γύρω από τους συγκεκριμένους ορισμούς, αφού στο πλαίσιο της προαναφερόμενης συζήτησης για την αναθεώρηση του εγχειριδίου Oslo για τους ορισμούς των μετρήσιμων δεικτών για την καινοτομία, έχει τεθεί –από πλευράς του ΟΟΣΑ- μέχρι και η ενοποίηση ορισμένων ειδών καινοτομίας σε ένα νέο ενιαίο είδος, π.χ. λόγω της σημαντικής δυνατότητας υποκατάστασης που σημειώνεται μεταξύ της καινοτομίας διαδικασίας και της οργανωσιακής καινοτομίας (OECD 2016).

2.3 Έρευνα, καινοτομία και επιχειρήσεις

Κατά τη διαδικασία αποτύπωσης της καινοτομικής δραστηριότητας περιλαμβάνονται όλες οι ερευνητικές και αναπτυξιακές δραστηριότητες μιας επιχείρησης με σκοπό την

απόκτηση νέας γνώσης ή για την επίλυση επιστημονικών ή/και τεχνικών θεμάτων. Ως καινοτομικές δραστηριότητες είναι δυνατό να θεωρηθούν επίσης η αγορά μηχανημάτων, εξοπλισμού, κτηρίων, λογισμικού και αδειών (EKT 2015). Παρόλα αυτά, δεν είναι δεδομένο ότι οι καινοτομικές δραστηριότητες μιας επιχείρησης συνδέονται απαραίτητα με δράσεις έρευνας και τεχνολογίας ή ότι όλες οι καινοτομίες στις οποίες προχωρά/επιτυγχάνει μια επιχείρηση είναι μεσαίας ή υψηλής έντασης τεχνολογίας. Συνήθως αυτή η σημαντική παράμετρος παραγνωρίζεται στο δημόσιο διάλογο. Από τη διάκριση που έγινε στις προηγούμενες ενότητες μεταξύ καινοτομίας προϊόντος, καινοτομίας διαδικασίας, οργανωσιακής καινοτομίας και καινοτομίας μαρκετινγκ, τα δυο πρώτα είδη καινοτομίας θεωρείται ότι ενέχουν ένα στοιχείο τεχνολογικής έντασης, αν και πάλι αυτό δεν είναι δεδομένο. Για την αποφυγή της σύγχυσης που συχνά συναντάται όταν η συζήτηση αφορά την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία, αλλά και για την αποσαφήνιση των διακριτών διαδικασιών, στην παρούσα ενότητα θα κάνουμε μια αναλυτικότερη αναφορά στις δράσεις έρευνας και τεχνολογίας ή έρευνας και ανάπτυξης (E&A), σε αντιπαράβολή με την καινοτομία, αλλά και την καινοτομία έντασης τεχνολογίας.

2.3.1 Εισαγωγικές θεωρητικές προσεγγίσεις

Οι θεωρήσεις της *γραμμικής τεχνολογίας* γύρω από το ρόλο της γνώσης κατά την αναπτυξιακή διαδικασία μιας οικονομίας και την εξέλιξη της παραγωγής υπήρξαν σημαντικές. Αυτές έδιναν έμφαση στην έρευνα –κυρίως τη βασική– ως πηγή παραγωγής νέων τεχνολογιών, που μπορούσε να οδηγήσει κατά ένα σχεδόν ντετερμινιστικό και ωφελιμιστικό τρόπο στην καινοτομία. Σε αυτή την περίπτωση, οι τεχνολογικές εξελίξεις αποτελούν ένα είδος συνέχειας, συνδυάζοντας κατά σειρά τη γνώση, την εφευρετικότητα, την τεχνική εξέλιξη, την καινοτομία και τη διάχυση του αποτελέσματος, ενώ παράλληλα γίνεται διάκριση μεταξύ της καινοτομίας που προκύπτει από την (νέα) τεχνολογία κι εκείνης που συνδέεται άμεσα με την κάλυψη μιας συγκεκριμένης ανάγκης ή ζήτησης της αγοράς. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως απλοϊκή, από τη στιγμή που υποθέτει, ότι η παραγωγή του ιδιωτικού τομέα είναι σταθερά ανάλογη του χρησιμοποιούμενου κεφαλαίου και ότι η κρατική παρέμβαση δεν είναι χρήσιμη, διότι το σημείο ανταγωνιστικής ισορροπίας της οικονομίας χαρακτηρίζεται ως άριστο κατά Pareto, αν και ορισμένες διαταραχές και στρεβλώσεις είναι πολύ πιθανό να οδηγήσουν τους κυβερνώντες σε αποφάσεις που χαρακτηρίζονται ως δεύτερη καλύτερη επιλογή (second-best). Σε αυτή την περίπτωση η ανάληψη δημόσιας δράσης είναι πιθανή, ενδεχομένως με τη μορφή επιδοτήσεων του κόστους χρήσης του κεφαλαίου.

Σήμερα έχει αναγνωρισθεί η αδυναμία της γραμμικής σύνδεσης της έρευνας, με την τεχνολογία, την καινοτομία και τελικά τις οικονομικές ωφέλειες, ιδίως αφού η καινοτομία που προκύπτει τόσο από τις επιστημονικές κατακτήσεις, δηλαδή από την πλευρά της προσφοράς, όσο και εκείνη που βασίζεται αποκλειστικά στην πλευρά της ζήτησης δεν σχετίζεται στην πράξη ευθέως με την οικονομική μεγέθυνση (Deakins

and Freel 2007), αφού η σχέση και η αλληλεπίδραση μεταξύ της τεχνολογικής εξέλιξης και των αναγκών της αγοράς είναι πιο σύνθετη, πολύπλοκη και ανατροφοδοτούμενη. Επιπλέον, η δημιουργία καινοτομίας μπορεί να μην είναι μόνο το αποτέλεσμα της νέας γνώσης ή εμπειρίας που αποκτάται σε μια επιχείρηση, αλλά να προκύπτει από το διαθέσιμο απόθεμα γνώσης –κυρίως με τη μορφή της άρρητης γνώσης- που διαθέτει ήδη μια επιχείρηση ή υπάρχει ήδη αλλού ή από το συνδυασμό διαφορετικών, αλλά υπάρχουσών γνώσεων. Σε αυτή τη βάση προέκυψε τόσο το *κυκλικό υπόδειγμα*, όσο και το *υπόδειγμα των δικτύων* για την καινοτομία που δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην καινοτομία ως αποτέλεσμα της ευρύτερης δραστηριότητας μιας κοινωνίας, βασικά μέσω της διαρκώς επεκτεινόμενης σημασίας των συνεργασιών και των διαδράσεων μεταξύ φορέων, δυνητικών παραγωγών καινοτομίας και δυνητικών χρηστών αυτής (Arnold and Bell 2001).

Στην προσπάθεια να ερμηνευθούν οι πηγές της οικονομικής μεγέθυνσης παρέμεναν μέχρι πρόσφατα εκτός ανάλυσης οικονομικές δραστηριότητες με ιδιαίτερη σημασία, όπως η διαχείριση, ο συντονισμός, η εκμάθηση και η διαπραγματεύση κατά τη διάρκεια της ερευνητικής και καινοτομικής διαδικασίας. Για αυτό το λόγο λήφθηκαν υπόψη κι αυτές οι πτυχές της οικονομικής δράσης, οι οποίες ήταν συνδεδεμένες, και αφορούσαν κυρίως τις ανάγκες των χρηστών, την ανάπτυξη των προϊόντων, την οικονομική διαχείριση και τις οργανωτικές δεξιότητες. Αυτά τα στοιχεία ήταν που επιχείρησε να εντάξει στην ανάλυσή του το «υποβοηθούμενο» γραμμικό υπόδειγμα (assisted linear model), εξετάζοντας τη δράση οργανισμών, όπως τα ερευνητικά κέντρα και τους φορείς μεταφοράς τεχνολογίας, που συνεισφέρουν στη μετατροπή της έρευνας σε αξιοποιήσιμα αποτελέσματα. Υπό αυτό το πρίσμα, η καινοτομία -που οδηγεί στην οικονομική μεγέθυνση- μπορεί να ιδωθεί ως το αποτέλεσμα πολύπλοκων ανατροφοδοτικών μηχανισμών, όπως είναι οι περιπτώσεις των ενδο-επιχειρησιακών και δια-επιχειρησιακών δικτύων ή των ισχυρών αλληλεπιδράσεων μεταξύ της αγοράς και της επιστημονικής κοινότητας (Smith 1994).

Με όρους δανεισμένους από την οικονομική θεωρία (νέο-σουμπετεριανή προσέγγιση), η καινοτομία ταυτίζεται με τη διαδικασία μέσω της οποίας νέες τεχνολογίες εξελίσσονται σταδιακά μετά το στάδιο της έρευνας και της εκμάθησης, απαντώντας ουσιαστικά σε προς επίλυση ζητήματα. Σε αυτό το πλαίσιο, η *εξελικτική οικονομική θεωρία* τοποθετεί τις επιχειρήσεις στον πυρήνα της ανάλυσης και εισάγει μια προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία, τα οικονομικά υποκείμενα παίζουν καθοριστικό ρόλο, καθώς πραγματοποιούν καινοτόμες δράσεις και ανταγωνίζονται στην αγορά βάσει των σχετικών επιδόσεών τους (Etzkowitz and Leydesdorff 2000). Ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων εξαρτάται εν πολλοίς από την ικανότητα των επιχειρήσεων να δραστηριοποιούνται κατά μη ομοιογενή τρόπο, από τη στιγμή που η κύρια πηγή διαφοροποίησης είναι η παραγωγή νέων προϊόντων και η χρήση νέων μέσων παραγωγής. Το ζητούμενο για τις επιχειρήσεις είναι η καλύτερη δυνατή αξιοποίηση και κατανομή των υφιστάμενων πόρων, ανάλογα με τον τρόπο που αξιολογούν τις υπάρχουσες συνθήκες, με συνέπεια να μην αποκλείεται, η συμπεριφορά ομοιογενών επιχειρήσεων να διαφέρει την ίδια χρονική στιγμή. Σε αυτό

το πλαίσιο, ο ανταγωνισμός δημιουργεί ισχυρά κίνητρα για την παραγωγή νέας γνώσης, μέσω της ερευνητικής δραστηριότητας και της καινοτομίας, εξαναγκάζοντας κι άλλους φορείς να εντείνουν τις αντίστοιχες προσπάθειές τους, προκειμένου να βελτιώσουν τη σχετική απόδοσή τους. Μάλιστα, οι ριζοσπαστικά νέες καινοτομίες είναι σε θέση να δημιουργούν ακόμη και νέους βιομηχανικούς κλάδους, δυνητικά υπό μονοπωλιακές συνθήκες στην αρχή, αυξάνοντας έτσι κατακόρυφα την ανταγωνιστικότητα των εν λόγω επιχειρήσεων. Αυτή η εξέλιξη έχει ως αποτέλεσμα την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ οι καινοτομίες συμβάλλουν θετικά στην ανάπτυξη τόσο της παραγωγικότητας, όσο και της ίδιας της παραγωγής (Smith 1994). Σε αυτό το σημείο όμως, είναι που παρατηρείται μια αντίφαση: οι αγορές και οι τομείς με μονοπωλιακά χαρακτηριστικά δεν καινοτομούν αφού έχουν ήδη εδραιωθεί και είναι σε θέση να προστατεύονται βάσει της δομής της αγοράς, στην οποία δραστηριοποιούνται. Παρόλα αυτά στις περιπτώσεις που δεν επικρατούν εξορισμού μονοπωλιακές συνθήκες, οι επιχειρήσεις αναπτύσσονται όταν καινοτομούν και συρρικνώνονται όταν οι ανταγωνιστές τους καινοτομούν γρηγορότερα από αυτές (Klette and Kortum 2004). Πάντως, καθότι η καινοτομία δεν προκύπτει ξαφνικά και δεν είναι κατ' ανάγκη ριζική ως προς το χαρακτήρα και τα χαρακτηριστικά της, η ύπαρξη των σταδιακών αλλαγών οδηγεί τη συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση στην απόδοση ιδιαίτερης σημασίας και στη σύνδεση του υφιστάμενου πλαισίου με τις προοπτικές για το μέλλον και την ανάπτυξη. Για αυτό το λόγο, εξετάζονται –αν και δευτερευόντως- και μη οικονομικοί παράγοντες, όπως οι θεσμοί, οι επιστημονικές εξελίξεις και το ευρύτερο περιβάλλον (Verspagen 2001).

Το γεγονός, ότι το γραμμικό υπόδειγμα αντικαταστάθηκε σταδιακά από τις εξελικτικές θεωρίες της οικονομικής και τεχνολογικής μεταβολής επηρέασε και το ρόλο που αναγνωρίζεται πως μπορεί να παίξει η δημόσια πολιτική. Έτσι, αυτή προτείνεται να δώσει έμφαση στις δράσεις που αφορούν τη γνώση και τις διαδικασίες εκμάθησης, αλλά και την ενίσχυση των συνεργασιών μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών (Asheim 1995). Σημαντικό στοιχείο στην ανάλυση της εξελικτικής θεωρίας γύρω από τα ζητήματα της ανάπτυξης είναι ότι η τεχνική πρόοδος αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης, κατά τη διάρκεια της οποίας η τεχνολογία και οι βιομηχανικές δομές εξελίσσονται. Συνέπεια αυτού είναι πως δημιουργούνται αθροιστικά φαινόμενα, όπως η βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας, η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, μια σχετική ομαλοποίηση στη διάχυση της καινοτομίας κ.λπ. που αφορούν τα οικονομικά της ανάπτυξης, δίνοντας πάντα έμφαση στη δράση των επιχειρήσεων, αφού αυτές αποτελούν τους πρωταγωνιστές στην προσπάθεια να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα και την κερδοφορία τους (Dosi and Nelson 1994).

Ακόμα όμως και στην περίπτωση της εξελικτικής θεωρίας υπάρχουν σημεία που δεν αναλύονται επαρκώς, όπως η μονομέρεια στη σημασία της δράσης του παραγωγικού τομέα, αλλά και οι αλληλεπιδράσεις που δημιουργούνται στο ευρύτερο πλαίσιο των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τις δράσεις έντασης γνώσης. Το κενό αυτό καλύπτεται από νεότερα θεωρητικά σχήματα, όπως τα *εθνικά συστήματα καινοτομίας*,

προσέγγιση που αναπτύχθηκε και εξειδικεύτηκε κατά σειρά από τον Freeman, τον Lundvall και τον Nelson. Αυτή αποτελεί μια μάλλον ολιστική ανάλυση κι αφορά τα ζητήματα οργάνωσης και σύνδεσης της γνώσης, της έρευνας και της παραγωγής, ξεπερνώντας τα στενά όρια της αναπτυξιακής συζήτησης. Ως μέρος της συγκεκριμένης ανάλυσης, οι καινοτομίες προκύπτουν από μια πολύπλοκη διαδικασία, στην οποία εμπλέκεται πλήθος μεταβλητών που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, και αφορούν την παραγωγή, διάχυση και χρησιμοποίηση της γνώσης, προκειμένου να παραχθούν νέα προϊόντα, καθώς και παραγωγικές και διαχειριστικές δομές. Εξαιτίας του εύρους της, η θεωρία των συστημάτων καινοτομίας αφορά σχεδόν το σύνολο των δρώντων και θεσμών (κυβερνήσεις, δημόσια διοίκηση, επιχειρήσεις, πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα, γραφεία ευρεσιτεχνιών, άλλοι ενδιαμέσοι φορείς E&A, λοιποί ιδιωτικοί εμπλεκόμενοι φορείς κ.λπ.) που επηρεάζουν την ερευνητική και εκπαιδευτική διαδικασία, τις σχετικές παραγωγικές μεθόδους, τους μηχανισμούς προώθησης προϊόντων, καθώς και το χρηματοδοτικό σύστημα. Έτσι, οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των επιχειρήσεων και του περιβάλλοντός τους είναι σημαντικές, έχοντας υπόψη, ότι η γνώση και η τεχνολογία δεν αναπτύσσονται έξω από το πλαίσιο της οικονομίας, αλλά δέχονται την ισχυρή επίδραση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών.

Πάντως, και στο πλαίσιο των εθνικών συστημάτων καινοτομίας, οι επιχειρήσεις αποτελούν βασικούς δρώντες, ιδίως στη διαδικασία της συσσώρευσης τεχνολογίας, η οποία αποτελεί πηγή ανάπτυξης. Για αυτό βασικές έννοιες, τις οποίες χρησιμοποιεί η συγκεκριμένη προσέγγιση αφορούν την διαδραστική εκμάθηση, τη διάκριση μεταξύ κωδικοποιημένης και άρρητης γνώσης, ενώ ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στους σχετικούς και εμπλεκόμενους θεσμούς. Ο βαθμός εκμάθησης των επιχειρήσεων και οι δυνατότητες οικονομικής εκμετάλλευσης από τις ίδιες είναι σημαντικές παράμετροι και εξαρτώνται από το εύρος των αναξιοποίητων ακόμη ευκαιριών –που προκύπτουν έμμεσα από την ερευνητική δραστηριότητα τόσο των ιδίων, όσο και μέρους των δημόσιων φορέων έρευνας. Οι δραστηριότητες έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας συνεπάγονται δοκιμές, λάθη και επιτυχίες, συχνά απροσδόκητες, οι οποίες κι αποτελούν βασικό κίνητρο για την κινητοποίηση των επιχειρήσεων και την εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Εξάλλου, η ποικιλία ως προς τις ερευνητικές επιδόσεις και τη δυναμική των επιχειρήσεων στην έκβαση μιας τέτοιας δραστηριότητας οδηγεί σε σημαντικές διαφορές μεταξύ τους εντός του ίδιου παραγωγικού κλάδου, όσον αφορά τις εμπορικές και παραγωγικές επιδόσεις τους, την παραγωγικότητά τους, το κόστος παραγωγής και τελικά την ίδια την κερδοφορία τους. Η σημασία αυτής της δυναμικής αλληλουχίας είναι τέτοια που μπορεί να επηρεάσει μέχρι και την εξέλιξη των βιομηχανικών και παραγωγικών δομών μιας χώρας με πιθανές μεταβολές στη διάρθρωση της αγοράς (νέα μερίδια, εισοδοί και αποχωρήσεις). Αν και η ανάλυση των συστημάτων καινοτομίας αφορούσε καταρχάς και εξακολουθεί να αφορά κυρίως το εθνικό επίπεδο, σχετικές αναλύσεις έχουν αναπτυχθεί και για το περιφερειακό επίπεδο, ενώ πέρα της γεωγραφικής διάστασης, άλλοι αναλυτές έχουν αναπτύξει και την κλαδική διάσταση, προβάλλοντας την ιδέα του «τεχνολογικού συστήματος» (Edquist 1997b, Breschi and Malerba 1997). Σε

κάθε περίπτωση, η ανάπτυξη αυτών των συστημικών προσεγγίσεων και η απομάκρυνση της θεωρητικής σκέψης από τα γραμμικά μοντέλα οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ των εμπλεκόμενων δρώντων και η αμοιβαία διαδικασία μάθησης είναι στοιχεία ουσίας στην προσπάθεια επίτευξης βελτιωμένης ανταγωνιστικότητας και μεγέθυνσης μιας οικονομίας, με προεκτάσεις που αφορούν τη δημόσια πολιτική, η οποία είναι σε θέση να επηρεάζει εκείνες τις παραμέτρους του συστήματος που καθορίζουν τελικά την ικανότητα μιας οικονομίας να καινοτομεί. Άλλες προσεγγίσεις που αναδεικνύουν τη σημασία της γνώσης και των φορέων της για την ανάπτυξη –αν και με μικρότερη έμφαση στην οικονομική μεγέθυνση- είναι οι *θεωρίες του τριπλού ή τετραπλού έλικα*, η θεώρηση του τριγώνου της γνώσης κ.λπ. Αυτές όμως δεν έχουν στο επίκεντρο της ανάλυσής τους τις επιχειρήσεις και για αυτό δεν θα αναπτυχθούν περαιτέρω σε αυτό το σημείο. Αξίζει πάντως να σημειωθεί η σημασία που αποδίδουν όλες οι προαναφερόμενες προσεγγίσεις στη συνεργασία των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης και των ερευνητικών κέντρων με τις επιχειρήσεις.

2.3.2 Η E&A ως επιχειρηματική δραστηριότητα

Οι επιχειρήσεις (δημόσιες ή ιδιωτικές) είναι στις περισσότερες δυτικού τύπου οικονομίες ο βασικός χρηματοδότης των ερευνητικών δραστηριοτήτων. Η έρευνα που χρηματοδοτούν οι εταιρείες είναι δυνατό να διεξάγεται τόσο εντός της ίδιας της επιχείρησης, εφόσον αυτή διαθέτει τμήμα E&A ή από θυγατρική της εταιρεία που εξειδικεύεται σε συγκεκριμένο επιστημονικό και τεχνολογικό πεδίο, όσο κι εκτός αυτής, όπως στις περιπτώσεις συνεργασιών και υπεργολαβιών με δημόσια ή ιδιωτικά ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια ή άλλες επιχειρήσεις που εξειδικεύονται σε κάποιο τεχνολογικό κλάδο.

Συνήθως η πραγματοποίηση ερευνητικής δραστηριότητας από μια επιχείρηση αποσκοπά στην κάλυψη μιας συγκεκριμένης ανάγκης, στην απάντηση ενός υπαρκτού ερωτήματος ή στη λύση ενός προβλήματος ή ευρύτερα στη διερεύνηση των δυνατοτήτων που παρέχουν τα νέα τεχνολογικά μέσα και η νέα επιστημονική γνώση. Για αυτό το λόγο η έρευνα με την οποία καταπιάνονται συνήθως οι επιχειρήσεις είναι εφαρμοσμένη και τα αποτελέσματά της, εφόσον αυτά είναι επιτυχή, μπορεί να οδηγήσουν σε μια νέα μέθοδο παραγωγής, σε ένα νέο συστατικό προϊόντος, σε βελτιώσεις υπάρχοντων προϊόντων ή ακόμη και σε ένα εντελώς νέο προϊόν, αποτελέσματα δηλαδή απόλυτα συμβατά με την καινοτομία. Πάντως, είναι σαφές ότι η ερευνητική δραστηριότητα –ακόμη και στην πλέον εφαρμοσμένη εκδοχή της- ενέχει σημαντικό βαθμό κινδύνου και ρίσκου αποτυχίας. Για αυτό, το βασικό κίνητρο για την πραγματοποίηση ερευνητικής δραστηριότητας είναι η ύπαρξη πιθανότητας επίτευξης σημαντικών κερδών, τέτοιων που ιδανικά (υπερ)καλύπτουν τις αποτυχίες του παρελθόντος. Πέρα από τον άμεσα θετικό αντίκτυπο των δραστηριοτήτων E&A, οι εταιρείες αποκομίζουν ευρύτερα οφέλη από τις ερευνητικές τους δράσεις, καθώς οι

αυξήσεις των εταιρικών επενδύσεων σε E&A έχουν γενικά θετικό αντίκτυπο στην αγοραία αξία των επιχειρήσεων, ως ένδειξη ευρωστίας, καλής διαχείρισης, ευνοϊκών προοπτικών και εν τέλει επιτυχίας (Graber 2003). Στην πράξη, τα παραπάνω επιβεβαιώνονται υπό την προϋπόθεση ότι η επιχείρηση είναι εδραιωμένη και αναπτύσσεται στον τομέα που δραστηριοποιείται, υπό φυσιολογικές συνθήκες, καθώς σε περιόδους μειωμένης ρευστότητας, κρίσης και αναταραχής στην αγορά η μείωση των δαπανών E&A αποτελεί συνηθισμένη πρακτική των επιχειρήσεων, ιδίως των πιο ευάλωτων.

Από την άλλη πλευρά, όλοι οι παραγωγικοί κλάδοι δεν εξαρτώνται κατά τον ίδιο τρόπο από τις ερευνητικές δραστηριότητες. Οι εταιρείες και οι τομείς έντασης γνώσης εξαρτώνται περισσότερο από τις δραστηριότητες E&A σε σχέση με εκείνες τις επιχειρήσεις που είναι χαμηλής ή μηδενικής έντασης τεχνολογίας. Οι υπάρχουσες εταιρείες έντασης τεχνολογίας είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν σφοδρότερο ανταγωνισμό από τους νεοεισελθόντες στην αγορά, εξαιτίας των σημαντικών τεχνολογικών αλλαγών, στις οποίες μπορούν να στηριχθούν οι τελευταίοι, επιτυγχάνοντας έτσι να αποκομίσουν ένα μερίδιο της αγοράς. Συνεπώς, οι συνεχείς οργανωμένες επιχειρηματικές ερευνητικές προσπάθειες κρίνονται απαραίτητες, αφού με αυτό τον τρόπο οι επιχειρήσεις είναι σε θέση να αναβαθμίζουν διαρκώς την ικανότητά τους να παράγουν νέα, διαφοροποιημένα προϊόντα έντασης γνώσης, διατηρώντας ψηλά το γνωσιακό τους επίπεδο, αλλά και τη δυνατότητα να απορροφήσουν, να εσωματώσουν και να αξιοποιήσουν τις νέες τεχνολογικές και επιστημονικές εξελίξεις. Με άλλα λόγια, οι εταιρείες μεσαίας ή υψηλής τεχνολογίας είναι υποχρεωμένες να αναζητούν και να εκμεταλλεύονται τις τεχνολογικές ευκαιρίες, είτε για να ισχυροποιήσουν τη θέση τους, είτε για να τη διατηρήσουν ή να μην την χάσουν έναντι του υφιστάμενου ή του πιθανά αναδυόμενου ανταγωνισμού.

Όσον αφορά το ποιες εταιρείες είναι αυτές που επενδύουν κατά κόρον στην έρευνα αναφορικά κυρίως με το μέγεθός τους, η ένταση των δράσεων E&A δεν εξαρτάται ρητά από το μέγεθος της εταιρείας. Κι αυτό, διότι καταρχάς μια εδραιωμένη (και πιθανότατα μεγάλη σε μέγεθος) εταιρεία έντασης υψηλής τεχνολογίας αντιμετωπίζει φθίνουσες αποδόσεις από την επέκταση της δράσης E&A, όμως η μεγαλύτερη εταιρεία διαθέτει περισσότερο γνωσιακό κεφάλαιο για αυτή τη δραστηριότητά της. Συνέπεια αυτού είναι, ότι οι διαφορές στη μέση και την οριακή παραγωγικότητα της έρευνας μεταξύ εταιρειών διαφορετικού μεγέθους δεν είναι εκ των προτέρων δεδομένες, ιδίως αν ληφθεί υπόψη η παράμετρος, ότι οι μικρότερες επιχειρήσεις έχουν μεν μικρότερη πιθανότητα επιβίωσης, όμως αυτές που τα καταφέρνουν είναι πιθανό να αναπτύσσονται ταχύτερα από τις μεγαλύτερες εταιρείες. Πάντως, οι διαφορές μεταξύ των επιχειρήσεων ως προς την ένταση των δράσεων E&A τείνουν να είναι σταθερές και με μόνιμο χαρακτήρα στην πράξη -με την υπόθεση, ότι μια εταιρεία κάνει πάντα βήματα εξέλιξης ίδιου ή περιεμφερούς μεγέθους, παραδοχή που δεν επαληθεύεται πάντα- ενώ παρατηρείται θετική συσχέτιση μεταξύ της έντασης των δράσεων E&A μιας επιχείρησης και της παραγωγικότητάς της (Klette and Kortum 2004). Τελικά η βιομηχανική έρευνα φαίνεται να πραγματοποιείται στις περισσότερες

χώρες από σχετικά λίγες εταιρείες, οι οποίες είναι σε θέση να επενδύουν σε μεγάλα ερευνητικά προγράμματα, ενώ η μεγάλη πλειοψηφία των μικρών και των μεσαίων επιχειρήσεων πραγματοποιεί λίγη ή καθόλου έρευνα (Βερναρδάκης 2006).

Πέρα από το ποιες επιχειρήσεις πραγματοποιούν δράσεις E&A, ένα άλλο ζήτημα αφορά τον τόπο και τον τρόπο που αυτές πραγματοποιούνται. Πιο συγκεκριμένα, η συνέργεια ως έννοια οδηγεί δυνητικά σε επιτεύγματα, τα οποία οι μεμονωμένοι ερευνητές ή ερευνητικές μονάδες δεν θα ήταν σε θέση να τα επιτύχουν. Έτσι, οι παραγωγικές διαδικασίες έντασης γνώσης επηρεάζονται από πλήθος παραγόντων, υπονοώντας, ότι οι εταιρείες αλληλεπιδρούν με άλλους οργανισμούς και φορείς, προκειμένου να κερδίσουν, αναπτύξουν και ανταλλάξουν γνώση, πληροφορίες ή άλλους πόρους (Edquist 1997a). Πάντως σε αρκετές περιπτώσεις, η μεταφορά γνώσης και τεχνολογίας στο εσωτερικό μιας επιχείρησης είναι η πλέον διαδεδομένη μέθοδος, αφού αφενός αυτοί που επενδύουν είναι απρόθυμοι να αποκαλύψουν τη νέα γνώση και αφετέρου οι αγορές για τέτοιου είδους μεταβιβάσεις είναι ανοικτές, αλλά όχι ελεύθερες. Παρόλα αυτά δεν αποκλείεται, οι εταιρείες να είναι πρόθυμες να μοιραστούν τις τεχνολογικές τους ικανότητες ακόμη και με ανταγωνίστριές τους μέσω συνεργασιών, ιδίως στις περιπτώσεις που αυτές δραστηριοποιούνται σε παραγωγικούς κλάδους με ολιγοπωλιακές ή μονοπωλιακές δομές, όπου παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση προϊόντων (Archibugi and Iammarino 1999).

Εκείνες οι εταιρείες που διαθέτουν επιχειρηματικές ερευνητικές εγκαταστάσεις και πέραν της χώρας όπου εδρεύουν, επενδύουν και στο εξωτερικό, στην προσπάθειά τους να βρεθούν πλησιέστερα στις πηγές παραγωγής της γνώσης, αντιλαμβανόμενες το συγκεκριμένο στοιχείο ως μέσο επιτάχυνσης και βελτίωσης της καινοτομικής τους δραστηριότητας, ανάπτυξης νέων προϊόντων και εισόδου σε νέες δυναμικές αγορές (Persaud 2005). Οι μεγάλες (πολυεθνικές) επιχειρήσεις αποκτούν ή έλκουν βελτιωμένους ενδογενείς και εξωγενείς πόρους μέσα από την απόκτηση, την εμπάθυνση ή τη βελτίωση της υπάρχουσας τεχνολογίας, προκειμένου να διευκολύνουν και να ενισχύσουν την παραγωγική τους ικανότητα (UNIDO 2002), την ίδια ώρα που η απόφαση των επιχειρήσεων για τη χωροθέτησή τους προσδιορίζεται περισσότερο από τη διαθεσιμότητα και τις δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού παρά από τις διαφορές στο κόστος (OECD 2006). Οι πολυεθνικές είναι αυτές που επωφελούνται περισσότερο από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και της φιλελευθεροποίησης της οικονομίας, παίζοντας βασικό ρόλο στις τρέχουσες οικονομικές και παραγωγικές εξελίξεις. Αυτό εξηγείται από το γεγονός, ότι αποτελούν διεθνείς επενδυτές και επιδρούν στην οικονομική δραστηριότητα, πέρα των εθνικών συνόρων μέσω νέων προϊόντων, υπηρεσιών και παραγωγικών διαδικασιών ή προτύπων. Στη βάση της χώρας προέλευσης μιας εταιρείας μπορεί να υποστηριχθεί γενικά, ότι οι μεγάλες εταιρείες έντασης γνώσης που προέρχονται από μεσαίες και μικρές ευρωπαϊκές χώρες δραστηριοποιούνται και επενδύουν στο εξωτερικό, προκειμένου να κάνουν χρήση μιας ευρύτερης δεξαμενής γνώσης. Την ίδια στιγμή, οι εταιρείες από μεγαλύτερα βιομηχανικά κράτη έχουν στη διάθεσή τους μεγαλύτερες «δεξαμενές» γνώσης εντός συνόρων κι άρα τείνουν να συγκεντρώνουν σχετικά τις

ερευνητικές τους προσπάθειες, αν και οι συναφείς επενδύσεις στο εξωτερικό (κυρίως στις ΗΠΑ) είναι αρκετά διαδεδομένες για τις μεγάλες ευρωπαϊκές επιχειρήσεις. Βέβαια αυτή η τάση δεν φαίνεται να ισχύει και να είναι ακριβής για κάθε βιομηχανικό κλάδο, αφού σε περιπτώσεις τομέων, όπως εκείνες των χημικών και των φαρμάκων, πραγματοποιούνται σχεδόν εξ ορισμού υψηλές ξένες επενδύσεις σε δράσεις E&A. Παρόλα αυτά, αν ένας βιομηχανικός κλάδος χαρακτηρίζεται από την ανάγκη απόκτησης πιο πολύπλοκης και σύνθετης γνώσης, τότε συχνά παρατηρείται πως οι αντίστοιχες ερευνητικές δραστηριότητές του είναι γεωγραφικά συγκεντρωμένες (Sacchetti 2004). Οι Breschi και Malerba (1997) περιγράφουν τη χωρική οργάνωση πολλών βιομηχανικών κλάδων έντασης τεχνολογίας ως ένα παγκόσμιο σύστημα αποτελούμενο από πυρήνες, στο οποίο οι μεγάλες ολιγοπωλιακές εταιρείες κυριαρχούν σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, έχοντας όμως παράλληλα διεθνείς και τοπικές αλληλεπιδράσεις με άλλες εταιρείες, προμηθευτές, χρήστες, ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια. Συνεπώς, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις κυριαρχούν στην παγκόσμια κίνηση ξένων άμεσων επενδύσεων, γεγονός που τους επιτρέπει να παραμένουν ανταγωνιστικές, ενώ όσον αφορά τις δράσεις E&A, οι πολυεθνικές αποτελούν τον οδηγό προς την παγκοσμιοποίηση, καθώς στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ το μερίδιο των θυγατρικών τους που πραγματοποιούν ερευνητικές δράσεις έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες.

Η ερευνητική συνεργασία και ο συντονισμός είτε μεταξύ τοπικών MME, είτε μεταξύ MME και τοπικών πανεπιστημίων ή ακόμη και οι δια-εταιρικές συνέργιες με διεθνή δίκτυα συμβάλουν στη δημιουργία ενός τοπικού ολοκληρωμένου συμπλέγματος δραστηριοτήτων έντασης γνώσης. Ενδεικτικά ως προς αυτό, οι Hallencreutz και Lundequist (2003) δίνουν έμφαση στο ρόλο των πολυεθνικών επιχειρήσεων, όσον αφορά τη δημιουργία και τη λειτουργία ολοκληρωμένων συμπλεγμάτων δραστηριοτήτων έντασης γνώσης, από τη στιγμή που αυτές είναι σε θέση να ελκύουν περαιτέρω επενδύσεις, επιχειρηματικό κεφάλαιο υψηλού κινδύνου και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, κινητοποιώντας έτσι τους τοπικούς οικονομικούς δρώντες υπέρ της οικονομικής μεγέθυνσης της περιοχής. Σε αυτή τη συλλογιστική, οι MME κατέχουν ένα σημαντικό ρόλο, δρώντας εντός των τοπικών συστάδων και δικτύων ως εξειδικευμένοι υπεργολάβοι των μεγαλύτερων εταιρειών, ενσωματώνοντας και επεκτείνοντας τα αποτελέσματα της μεταφοράς γνώσης και τεχνολογίας εντός του τοπικού παραγωγικού πλαισίου. Η παραγωγικότητα και η ανταγωνιστικότητα των MME είναι δυνατό να βελτιωθεί μέσω των οικονομικών εγκατάστασης ή χωρικότητας, που επιτυγχάνονται σε χωρικές συσσωρεύσεις, όπως είναι αυτές οι νέου τύπου βιομηχανικές περιοχές. Εξάλλου οι συστάδες, στις οποίες συμμετέχουν ενεργά οι MME μπορεί να συμβάλλουν στη διαδικασία συλλογικής εκμάθησης, που ευνοεί τη δημιουργία και την ανάπτυξη μιας κοινής δεξαμενής ελεύθερης γνώσης, μεταξύ των οικονομικών υποκειμένων που συμμετέχουν στο παραγωγικό σύστημα (Lindholm-Dahlstrand 1998), καθώς οι τοπικοί δρώντες συνεργάζονται μεταξύ τους, προσπαθώντας να αντιμετωπίσουν κοινές τεχνολογικές, οργανωτικές και παραγωγικές προκλήσεις εντός του τοπικού περιβάλλοντος, εξυπηρετώντας τις τοπικές ανάγκες και εκμεταλλευόμενοι τις αντίστοιχες ευκαιρίες.

Η ύπαρξη πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων αποτελεί δυνητικά ένα καθοριστικό παράγοντα για τον τόπο που πραγματοποιείται η επιχειρηματική E&A, καθώς συχνά συναντάται χωρική εγγύτητα επιχειρήσεων με πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα και άλλους φορείς παραγωγής νέας γνώσης, ιδίως στις περιπτώσεις που η παραγωγική δραστηριότητα των πρώτων σχετίζεται με το πεδίο και τα αποτελέσματα της επιστημονικής έρευνας των δεύτερων. Οι σχέσεις αυτές, υπό τη μορφή δικτύσεων και συνδέσεων ευνοούνται αξιωματικά μέσω της ύπαρξης ενδιάμεσων φορέων που μπορεί να έχουν σχηματισθεί είτε με «αυθόρμητο» κι έμμεσο τρόπο, ως αποτέλεσμα της υφιστάμενης ζήτησης και προσφοράς για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα, είτε κατόπιν δημόσιας παρέμβασης και συγκεκριμένων μέτρων πολιτικής, με θεσμικό και επίσημο τρόπο. Από τη στιγμή που το χωρικό στοιχείο είναι πιθανό να παίζει σημαντικό ρόλο κατά τη μεταφορά γνώσης μεταξύ επιχειρήσεων, η ύπαρξη τέτοιων φορέων, όπως τα τεχνολογικά πάρκα μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά, προσελκύοντας και δίκτυα ή συνεργατικούς σχηματισμούς, με συνέπεια να ενισχύεται περαιτέρω η αναπτυξιακή δυναμική μιας περιοχής (Storey and Tether 1998). Το σκεπτικό αυτό είναι συναφές με την προσέγγιση του Marshall, σύμφωνα με την οποία στις βιομηχανικές περιοχές αναπτύσσονται οικονομίες κλίμακας και συσπώρευσης εξαιτίας των ενσωματώσεων και των συγκεντρώσεων που δημιουργούνται εκεί (Asheim 1995). Η αμοιβαία γνώση, η εμπιστοσύνη και το ευνοϊκό κλίμα που δημιουργείται σε αυτές τις περιπτώσεις είναι σημαντικά στοιχεία για την ικανοποιητική και αποτελεσματική λειτουργία των παραγωγικών κλάδων, καθώς και για την περαιτέρω ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ επιχειρήσεων, οι οποίες θα διευκολύνουν ακόμη περισσότερο την εισαγωγή και εφαρμογή νέων τεχνολογικών μεθόδων στην παραγωγική διαδικασία, δίνοντας τη δυνατότητα στην τοπική οικονομία, παραγωγή και ερευνητική δραστηριότητα να εισέλθει σε ένα ενάρετο κύκλο.

Όσον αφορά τους συνεργατικούς σχηματισμούς (clusters), αυτοί δημιουργούνται ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των επιχειρήσεων, του κράτους, των περιφερειακών αρχών και άλλων δρώντων που δραστηριοποιούνται σε συγκεκριμένους παραγωγικούς κλάδους στρατηγικής σημασίας για μια περιοχή, αν και όχι απαραίτητα υψηλής τεχνολογίας. Αυτοί οι σχηματισμοί αποτελούν ήδη μέρος της ερευνητικής, περιφερειακής ή και βιομηχανικής πολιτικής σε διάφορες χώρες, εντασσόμενοι είτε σε αστικά είτε σε περιφερειακά περιβάλλοντα υψηλής ή και χαμηλής έντασης τεχνολογίας, στη βάση συγκεκριμένων, υφιστάμενων και εντοπισμένων συγκριτικών πλεονεκτημάτων (Hallencreutz and Lundequist 2003). Σε αυτό το πλαίσιο οι εταιρείες αναμένεται να δημιουργήσουν ισχυρές σχέσεις συνεργασίας, διά των οποίων οι ροές πληροφόρησης και γνώσης είναι διαρκείς, ωφελώντας όλους τους εμπλεκόμενους, όπως οι πελάτες, οι προμηθευτές, οι ανταγωνιστές, αλλά και τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα. Αυτή η διαδικασία λειτουργεί ευεργετικά για την ανταγωνιστικότητα (Deakins και Freel 2007), και είναι συναφής με τον προαναφερθέντα ενάρετο κύκλο.

Μεταξύ των παραπάνω πρακτικών δεν είναι δυνατό να προκριθεί κάποια εξ ορισμού, διότι υπάρχει πλήθος ενδογενών παραγόντων που αφορούν τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσης μιας επιχείρησης, από τους οποίους εξαρτάται η απόδοση της ερευνητικής δραστηριότητάς της. Πάντως, ο υψηλός βαθμός αβεβαιότητας σχετικά με τα παραγωγικά και εμπορικά αποτελέσματα της ερευνητικής δραστηριότητας συνηγορούν υπέρ της ύπαρξης επενδύσεων μέσω επιχειρηματικών κεφαλαίων υψηλού ρίσκου, αλλά και της κρατικής παρέμβασης για την υποστήριξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας E&A. Σε αυτό το σημείο είναι κρίσιμο να αναφερθεί, ότι η δημόσια παρέμβαση δεν κρίνεται απαραίτητη μόνο όσον αφορά την ενίσχυση της εφαρμοσμένης, κατευθυνόμενης ή «χρήσιμης» έρευνας, αλλά είναι απαραίτητο να δίνει έμφαση και στη χρηματοδότηση πιο βασικής έρευνας που έχει εξ ορισμού αβέβαιο αποτέλεσμα και εμπορικά άγνωστη εκ των προτέρων χρησιμότητα. Σε διαφορετική περίπτωση υπάρχει ο κίνδυνος το μονοσήμαντο ενδιαφέρον για τη βιομηχανική έρευνα να περιορίσει την επιστημονική εξέλιξη, καθώς η μείωση της χρηματοδότησης της βασικής έρευνας μπορεί να διαβρώσει την καινοτομική και αναπτυξιακή βάση μιας οικονομίας σε βάθος χρόνου. Για αυτό χρειάζεται η ύπαρξη ισορροπίας μεταξύ των δράσεων που αποσκοπούν στην οικονομική εκμετάλλευση και αποδοτικότητα και εκείνων που εξυπηρετούν την ελευθερία της επιστήμης και οι οποίες με τη σειρά τους είναι πιθανό να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για επιστημονικά και οικονομικά αξιοποιήσιμες ερευνητικές δράσεις στο μέλλον.

2.3.3 Καινοτομία και επιχειρήσεις

Με την προϋπόθεση ότι τα (επιτυχή) αποτελέσματα των δραστηριοτήτων E&A των επιχειρήσεων είναι συγκεκριμένα και άμεσα ή έμμεσα εφαρμόσιμα, μπορούν να οδηγούν τις επιχειρήσεις στην υιοθέτηση μιας ή περισσότερων καινοτομιών, κυρίως στο προϊόν ή την υπηρεσία που παρέχουν στην αγορά, αν και η αλληλουχία αυτή δεν είναι ούτε δεδομένη, ούτε γραμμική. Επιπλέον, όπως έχουμε ήδη αναφέρει στον ορισμό της καινοτομίας, τελικά αυτή μπορεί να μην προκύπτει ή να συνδέεται με δραστηριότητες E&A ή να μην αφορά υποχρεωτικά την υψηλή τεχνολογία, καθώς είναι δυνατό να αφορά κι αλλαγές ή βελτιώσεις που σχετίζονται με τη λειτουργία των επιχειρήσεων, οι οποίες μπορεί να προκύπτουν από την καθημερινή πρακτική και όχι από την αξιοποίηση ή την εκμετάλλευση (νέων) τεχνολογικών εφαρμογών. Έτσι, σημαντικές καινοτομίες που εφαρμόζονται δεν είναι τεχνολογικές ή δεν βρίσκονται στον πυρήνα τομέων έντασης γνώσης, αν και κανείς θα μπορούσε να υποστηρίξει πως κι αυτού του είδους οι καινοτομίες είναι έμμεσα έντασης γνώσης, εξαιτίας του σωρευτικού χαρακτήρα της εμπειρίας από όπου αυτές προκύπτουν, έχοντας θετικό αντίκτυπο στην παραγωγικότητα (Pilat 2003).

Το αν οι μικρές ή οι μεγάλες εταιρείες έχουν περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας όσον αφορά τη διαδικασία παραγωγής καινοτομιών, εξαρτάται από το βιομηχανικό κλάδο στον οποίο δραστηριοποιούνται, τη φάση του οικονομικού κύκλου στην οποία

βρίσκεται η συγκεκριμένη βιομηχανία, καθώς και τη φύση της καινοτομίας. Από την πλευρά των επιχειρήσεων, οι μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες είναι οι οδηγοί προς τη διεθνοποίηση των δράσεων καινοτομίας μέσα από ένα μηχανισμό, στον οποίο οι αγορές και τα εθνικά συστήματα καινοτομίας συμβάλουν στη διάδοση της γνώσης και στη διεύρυνση των επιλογών για E&A για τις ίδιες τις πολυεθνικές επιχειρήσεις (Gerybadze and Reger 1999). Αυτή η εξέλιξη μετέβαλε το αποκαλούμενο παραδοσιακό παράδειγμα, σύμφωνα με το οποίο η μεταφορά γνώσης και τεχνολογίας ήταν συνήθως μονής κατεύθυνσης, από την χώρα προέλευσης στις περιφερειακές εγκαταστάσεις. Η συνέπεια αυτών των διεργασιών για τις χώρες υποδοχής είναι τα καθαρά αποτελέσματα τεχνολογικής δημιουργίας⁵ που μπορεί να είναι είτε θετικά –αν η παγκοσμιοποίηση αυξάνει την τοπική ικανότητα για καινοτομία– είτε αρνητικά (Archibugi and Iammarino 1999). Πάντως, το αποτέλεσμα της διεθνούς καινοτομικής δραστηριότητας των πολυεθνικών επιχειρήσεων μπορεί να είναι είτε ασθενικό είτε δυναμικό, ανάλογα με τα καινοτομικά και παραγωγικά χαρακτηριστικά της χώρας προέλευσης και υποδοχής, αφού παρά την επέκταση των δραστηριοτήτων έντασης τεχνολογίας των μικρών και μεσαίων σε μέγεθος επιχειρήσεων, η συγκέντρωση των επιχειρηματικών δράσεων E&A στις μεγάλες εταιρείες παραμένει υψηλή (UNCTAD 2002).

Οι MME -από την άλλη πλευρά- εφαρμόζουν καινοτομικές πρακτικές και δραστηριότητες σε διάφορους παραγωγικούς κλάδους, προκειμένου να ενισχύσουν την πιθανότητα επιβίωσης και επιτυχίας τους, παρόλο που δεν είναι δυνατό όλες οι MME σε όλους τους κλάδους να θεωρούνται παραγωγοί καινοτομίας. Γενικά οι μικρές και μεσαίες σε μέγεθος επιχειρήσεις (MME) αναμένεται να έχουν πλεονεκτήματα όσον αφορά τη συμπεριφορά τους, λόγω της ευελιξίας τους και της ικανότητάς τους να προσαρμόζονται ταχύτερα στις αλλαγές της αγοράς (La Rovere 1998). Οι θεωρητικές αναλύσεις για τη σχέση του ιδιωτικού τομέα με την καινοτομία που επιδρούν και στη σχετική δημόσια πολιτική έχουν περάσει από διάφορες φάσεις. Η έμφαση δινόταν ενίοτε στις μικρές και τις μεσαίες σε μέγεθος επιχειρήσεις, και άλλοτε στις μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις. Έτσι, τις τελευταίες δυο τουλάχιστον δεκαετίες η έμφαση δόθηκε διεθνώς στις MME και την καινοτομική τους δραστηριότητα ή την παραγωγή καινοτομιών από αυτές, όμως σήμερα παρατηρείται επιστροφή στην έμφαση στην αντίστοιχη δράση των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων. Οι λόγοι για αυτό έχουν να κάνουν με το ρόλο των πολυεθνικών επιχειρήσεων ως «φάρων» για το σύνολο του τοπικού παραγωγικού κόσμου εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης, αλλά και των διαρκώς αυξανόμενων προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι παραγωγοί καινοτομίας, για τις οποίες η ύπαρξη κατάλληλης κλίμακας και ικανού μεγέθους είναι απαραίτητη (Mandel 2011). Επίσης, παρότι οι επιπτώσεις του μεγέθους των επιχειρήσεων στις καινοτομικές δραστηριότητες δεν ήταν σαφείς στη θεωρητική ανάλυση του Schumpeter (1942), άλλοι κλασικοί αναλυτές όπως ο Galbraith (1952) υποστήριξαν σαφώς ότι οι μεγάλες

⁵ Το καθαρό αποτέλεσμα τεχνολογικής δημιουργίας αποτελεί την καινοτομία που παράγεται από τις θυγατρικές των ξένων πολυεθνικών αφού έχουν αφαιρεθεί οι καινοτομίες που θα παράγονταν, αν έλλειπαν οι δραστηριότητες των πολυεθνικών.

επιχειρήσεις διαθέτουν πλεονέκτημα έναντι των μικρών σε αυτή τη διάσταση της δραστηριότητάς τους. Τα εμπειρικά δεδομένα –πάντα στο πνεύμα της σουμπετεριανής παράδοσης- δείχνουν ότι οι δραστηριότητες E&A των επιχειρήσεων είναι ευθέως ανάλογες του μεγέθους τους μεταξύ των επιχειρήσεων που πραγματοποιούν τέτοιες δαπάνες. Ως προς την καινοτομία, αυτή μπορεί επίσης να σχετίζεται με το μέγεθος, αλλά με λιγότερο αναλογικό τρόπο, ενώ η E&A που συνδέεται με περισσότερο επαυξητική (δηλαδή όχι ριζική) καινοτομία και καινοτομία διαδικασίας φαίνεται να αυξάνεται όσο μεγαλώνει και το μέγεθος των υπό εξέταση επιχειρήσεων, αν και δεν είναι δεδομένη η σύνδεση με τη δομή της αγοράς και το εάν ευνοούνται συνθήκες ολιγοπωλίου (Cohen 2010). Αντί όμως να αναζητείται το ιδανικό μέγεθος εταιρείας για την παραγωγή καινοτομιών, είναι προτιμότερο να λαμβάνεται υπόψη, ότι τόσο οι ΜΜΕ όσο και οι μεγάλες εταιρείες μπορεί να παίξουν ταυτόχρονα διαφορετικό, μα συμπληρωματικό ρόλο στη σχετική παραγωγή, ένα φαινόμενο που είναι γνωστό κι ως δυναμική συμπληρωματικότητα (Deakins and Freel 2007). Η συμβολή των ΜΜΕ στις καινοτομικές δράσεις τεχνολογικής υφής ποικίλει, εξαρτώμενη από το βιομηχανικό κλάδο και τον κύκλο ζωής των προϊόντων. Ουσιαστικά, οι μικρές σχετικά εταιρείες είναι πιο σημαντικές σε νέους βιομηχανικούς και παραγωγικούς κλάδους, όπου η σχετική τεχνολογία βρίσκεται ακόμη υπό ανάπτυξη, παρά σε ώριμους τομείς, στους οποίους η παραγωγή είναι μαζικότερη και η καινοτομία σχετίζεται περισσότερο με τη μείωση του κόστους παραγωγής και τη βελτίωση των υφιστάμενων προϊόντων.

Παρόλα αυτά οι ΜΜΕ αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη χρηματοδότησή τους, γεγονός που βλάπτει τις προοπτικές τους και τον καινοτομικό δυναμισμό τους. Για αυτό, είναι κρίσιμο η δημόσια πολιτική να εξασφαλίσει την ύπαρξη ενός βιομηχανικού πλαισίου υποστήριξης της καινοτομίας, ώστε να είναι δυνατή η αντιμετώπιση των αποτυχιών της αγοράς, ιδίως αναφορικά με την επιβίωση και τη λειτουργία των ΜΜΕ. Συνολικότερα, τόσο για τις δράσεις E&A, όσο και για την καινοτομία, η ύπαρξη του κοινωνικού κεφαλαίου⁶ και η δραστηριοποίηση σε ένα ευνομούμενο κράτος, με σταθερό και υγιές επιχειρηματικό κλίμα, χωρίς διαφθορά και γραφειοκρατία συμβάλλει θετικά στην παραγωγή καινοτομιών και τη βιωσιμότητα των καινοτομικών επιχειρήσεων. Από την άλλη, συνθήκες, όπως οι κανόνες συμπεριφοράς που στηρίζονται στην εμπιστοσύνη, τη δέσμευση και τη συνεργασία είναι κρίσιμες για τη μεταφορά και τη διάχυση της τεχνολογικής και διοικητικής εμπειρίας, ως αποτέλεσμα της δικτύωσης. Κι αυτή η αλληλουχία αποτελεί στοιχείο που ευνοεί την καινοτομία, σε συνδυασμό με το καλά καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό και μια ισχυρή απορροφητική ικανότητα των αλλαγών (absorptive capacity) από την πλευρά των επιχειρήσεων, δηλαδή το βαθμό της ικανότητάς τους να κατανοούν κι άρα να αξιοποιούν για λογαριασμό τους τις εξελίξεις, τις αλλαγές και τα αποτελεσμάτων των δράσεων E&A.

⁶ Το κοινωνικό κεφάλαιο αφορά «τα χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής οργάνωσης, όπου τα δίκτυα, οι κανόνες και η εμπιστοσύνη διευκολύνουν το συντονισμό και τη συνεργασία για το αμοιβαίο καλό όλων. Το κοινωνικό κεφάλαιο αυξάνει τα οφέλη της επένδυσης σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο και αποτελεί βασικό συστατικό στην οικονομική ανάπτυξη παγκόσμια» (Morgan 1997: 493).

2.3.4 Καινοτομία, επιχειρήσεις και το πλαίσιο της «νέας οικονομίας»

Σύμφωνα με τον OECD (2015), η καινοτομία δεν ήταν ποτέ πριν τόσο ψηλά στις προτεραιότητες των εμπλεκόμενων δρώντων, τόσο από την πλευρά του δημόσιου τομέα (στο πλαίσιο της δημόσιας πολιτικής και της εγχώριας πολιτικής ημερήσιας διάταξης), όσο κι από την πλευρά των επιχειρήσεων. Αιτίες για αυτό είναι η επέκταση των ΤΠΕ, οι επενδύσεις σε κεφάλαιο έντασης γνώσης, οι συνθήκες ανταγωνισμού στο παγκοσμιοποιημένο πλέον πλαίσιο, οι εντεινόμενες παγκόσμιες κοινωνικές προκλήσεις, αλλά και η επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομίας. Μάλιστα τα τελευταία χρόνια –ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008- παρατηρείται μειωμένη επέκταση της ιδιωτικής επένδυσης σε φυσικό κεφάλαιο σε σχέση με την αντίστοιχη που αφορά το κεφάλαιο έντασης γνώσης, συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων E&A και των επενδύσεων σε πληροφορική.

Έτσι, το υφιστάμενο οικονομικό και κυρίως παραγωγικό πλαίσιο έχει ωθήσει τους αναλυτές να θεωρούν τη σύγχρονη οικονομία ως έντασης γνώσης, λόγω των ταχύτερων τεχνολογικών μεταβολών και επιτευγμάτων, που επηρεάζουν τη σύγχρονη παραγωγή και κατανάλωση. Ως εκ τούτου, η σύγχρονη κοινωνία συνηθίζεται πλέον να λαμβάνει το χαρακτηρισμό «κοινωνία της γνώσης», παράλληλα με την έννοια της «νέας οικονομίας» που έχει επικρατήσει για τις σχετικές οικονομικές και παραγωγικές δραστηριότητες, αφού το μερίδιο των προϊόντων έντασης τεχνολογίας στη συνολική παραγωγή αναπτύχθηκε από τη δεκαετία του '90 ταχύτερα από κάθε άλλο είδος προϊόντων. Σήμερα η νέα οικονομία ταυτίζεται κατ' ουσία με τις νέες τεχνολογίες και τον ταχύ ρυθμό με τον οποίο επιτελείται η σύγχρονη ανθρώπινη δραστηριότητα καθημερινά, επηρεάζοντας μεταξύ άλλων την επιχειρηματική δραστηριότητα, την κυκλοφορία των κεφαλαίων, την αγορά εργασίας και τις εμπορικές πρακτικές. Οι τεχνολογίες επιδρούν έτσι στις κοινωνικές και οικονομικές δομές μιας χώρας, ενώ η τεχνολογική εξέλιξη επιταχύνει περαιτέρω τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, καθώς επιτυγχάνεται η μείωση των οικονομικών και πραγματικών αποστάσεων και χρόνων. Άρα, η εξάπλωση της γνώσης και των προϊόντων υψηλής τεχνολογίας συμβάλει στη μεταβολή της φύσης των προϊόντων και των υπηρεσιών, επιδρώντας έμμεσα και στα χαρακτηριστικά της οικονομίας (Quah 2002).

Πάντως, ο όρος «οικονομία της γνώσης» έχει δεχτεί κριτική, αφού όπως υποστηρίζεται και η βιομηχανική οικονομία του 19^{ου} αιώνα στηριζόταν στη γνώση, αν και σήμερα μπορεί να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην ταχύτητα των αλλαγών που σχετίζονται με την πρόοδο που έχει συντελεστεί τις τελευταίες δεκαετίες στον τομέα της πληροφορικής. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται, ότι ο πραγματικός αντίκτυπος της σημερινής προόδου δεν αφορά τη μορφή των πληροφοριών, αλλά το ότι η επανάσταση της πληροφορικής απλούστευσε παραδοσιακές διαδικασίες σε πλήθος τομέων (Drucker 1999, Smith 2002), καθώς και την ανάγκη για αυξημένη ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων παγκόσμια. Συναφής με αυτό είναι και μια

άλλη προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία η συγκρότηση της οικονομίας της γνώσης ισχύει ως αντίληψη και πραγματικότητα, από τη στιγμή που αφορά πιθανούς δομικούς μετασχηματισμούς των οικονομιών, αν και η επονομαζόμενη επανάσταση της γνώσης δεν είναι τίποτα παραπάνω από μια επανάσταση της τεχνολογίας της πληροφορικής, παρεμφερής με τις αντίστοιχες παλαιότερες της κλωστοϋφαντουργίας και του αγροτικού τομέα (Foray 2006). Παρόλα αυτά, το στοιχείο που δικαιολογεί την ύπαρξη της «οικονομίας της γνώσης» σήμερα αφορά τη δυνατότητα διάχυσης των ερευνητικών αποτελεσμάτων και της τεχνολογίας σε όρους ταχύτητας, εύρους και αποτελεσματικότητας. Έτσι, επιτελείται η διεθνοποίηση της τεχνολογίας, ακριβώς ως αποτέλεσμα της ταχύτητας και του εύρους με το οποίο η γνώση και η καινοτομία εξαπλώνονται.

Συνολικά η καινοτομία –είτε υπό την έννοια της δημιουργικής καταστροφής κατά Schumpeter- είτε της λιγότερο ριζικής της επίδρασης, διαθέτει μια αναπτυξιακή διάσταση και μια σαφέστατη δυναμική που άπτεται της αναβάθμισης ή/και της καλύτερης αξιοποίησης και κατανομής των υφιστάμενων πόρων παραγωγής. Σε αυτό το πλαίσιο διακρίνονται τρεις φάσεις στη διαδικασία υλοποίησης μιας καινοτομίας: α) την επένδυση της επιχείρησης σε μια ιδέα για την ανάπτυξη μιας καινοτομίας ή την υιοθέτηση μιας νέας τεχνολογίας, β) την εισαγωγή και την εφαρμογή των νέων αυτών ιδεών στην αγορά και γ) την αποκόμιση οφέλους από την αύξηση των επιχειρηματικών μεριδίων στην αγορά και από την ανακατανομή των υπαρχόντων πόρων από φθίνουσες σε αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις και δραστηριότητες (Andrews and Criscuolo 2013).

Σήμερα η καινοτομία συμβάλλει ουσιαστικά στην αύξηση της παραγωγικότητας και την επίτευξη μεγέθυνσης σε μικρο- και μακρο-οικονομικούς όρους, οδηγώντας επίσης στην εξέλιξη και μετάλλαξη της σύγχρονης βιομηχανίας. Την ίδια ώρα συμβάλλει δυναμικά στην επίτευξη του στόχου της μεγέθυνσης χωρίς αποκλεισμούς, συνεισφέροντας σε τρία επίπεδα· το κοινωνικό, το παραγωγικό και το χωρικό (OECD 2015). Επιπλέον, η καινοτομία είναι σημαντικός παράγοντας για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων σε διεθνές επίπεδο και συνακόλουθα για την επιτυχή συμμετοχή τους στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας (global value chains - GVCs) (OECD 2013). Ενδιαφέρον στοιχείο σε αυτή την ανάλυση περί καινοτομίας και της εισαγωγής νέων τεχνολογικών μεθόδων στην παραγωγή είναι η θετική επίπτωση που έχουν αυτά σε όρους επίτευξης κοινωνικών στόχων, αύξησης της απασχόλησης και τελικά υψηλότερης ευημερίας, σαφέστατα σε μια λογική εισόδου και συμμετοχής σε ένα ενάρετο κύκλο. Ένα πρόσθετο στοιχείο στη συζήτηση για τη νέα οικονομία αφορά το επιχειρηματικό μοντέλο που έχει επικρατήσει στη Silicon Valley των ΗΠΑ. Αν κι αυτό δεν έχει αναπαραχθεί αυτούσιο αλλού, πολλά από τα χαρακτηριστικά του συναντώνται στα πιο καινοτόμα εθνικά «οικοσυστήματα» έντασης γνώσης. Συγκεκριμένα, αυτά αφορούν τη σύνδεση της επιχειρηματικότητας με τους επιστήμονες, τον τρόπο χρηματοδότησης των νέων επιχειρήσεων, την εμπλοκή συμβούλων ή άλλου υποστηρικτικού προσωπικού εκτός επιχείρησης κ.λπ. (OECD 2010).

Επιπλέον, στην καινοτομία και στους σύντομους κύκλους ζωής της που συνδέονται άμεσα με την ίδρυση και λειτουργία πλήθους νεοφυών επιχειρήσεων αποδίδεται – μεταξύ άλλων- η δημιουργία μιας σύγχρονης ψηφιακής οικονομίας, ιδίως από τη δεκαετία του '00 και μετά. Η ανοικτή καινοτομία, δηλαδή η συνεργατική δράση μεταξύ επιχειρήσεων και άλλων δρώντων (π.χ. πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα κ.α.) για την επίτευξη μιας καινοτομίας, σε αντιδιαστολή με την πλήρη «καθετοποίηση» της παραγωγής της καινοτομίας από μια και μόνη επιχείρηση και της δημιουργίας μονοπωλίων που βασίζονται στη γνώση (OECD 2010), και η αξιοποίησή της από επιχειρήσεις ή ομάδες/συστάδες επιχειρήσεων αποτελεί ένα πρόσθετο στοιχείο στη σημερινή παραγωγική διαδικασία, τόσο στο δευτερογενή, όσο και στον τριτογενή τομέα παραγωγής. Σε αυτή τη συζήτηση αναλυτές αναφέρουν ότι η διάκριση που πρέπει να γίνει μεταξύ των επιχειρήσεων δεν αφορά τις νέες επιχειρήσεις έναντι των παλιών, αλλά την ταχύτητα, με την οποία αυτές είναι ικανές να μεταβάλλονται, να προσαρμόζονται και να καινοτομούν, αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία της πραγματικής εφαρμογής και εκτέλεσης μιας καινοτομίας. Με αυτούς τους όρους, πραγματικότητα αποτελεί επίσης και η διαταραχή που μπορεί να λάβει χώρα σε μια αγορά από νέες καινοτόμες επιχειρήσεις που είναι δυνατό να μεταβάλλουν την καθιερωμένη δομή, σε διαφορετικούς τομείς παραγωγής, με τους ανθρώπινους πόρους να παίζουν σημαντικότατο ρόλο ως προσδιοριστικός παράγοντας για τη δυνατότητα μιας (νεοφυούς) επιχείρησης να καινοτομεί (Laso Ballesteros 2016).

Από την άλλη πλευρά, σημαντικό μέρος θεωρητικών αναλύσεων για την καινοτομία την συνδέουν με την εφαρμογή των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας, τουλάχιστον σε πρώτο επίπεδο, από τη στιγμή που οι ΤΠΕ επιδρούν άμεσα στην παραγωγική διαδικασία και λειτουργία μιας επιχείρησης (Bresnahan 2003, Brynjolfsson and Saunders 2010). Παράλληλα, το διαδίκτυο διευρύνει τη δυνατότητα των επιχειρήσεων για εξωστρεφείς δραστηριότητες που μπορεί να ισοδυναμούν εξίσου με νέες καινοτομίες για τη λειτουργία μιας επιχείρησης (Riedl κ.α. 2011, Chuang and Lin 2015), ενώ τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα που εφαρμόζονται σε ΤΠΕ συνδέονται με διευρυμένες δυνατότητες αναφορικά με τις δραστηριότητες E&A, διευκολύνοντας περαιτέρω την επίτευξη καινοτομιών (Enkel κ.α. 2009, Kleis κ.α. 2012). Το γεγονός, ότι η οικονομία και η παραγωγή βασίζονται πλέον σε σημαντικό βαθμό στη γνώση δεν μπορεί παρά να έχει επιπτώσεις και στη ζήτηση, από την πλευρά των καταναλωτικών συνηθειών (Amendola and Gaffard 1988). Συνολικά, στις οικονομίες έντασης γνώσης, οι ανθρώπινοι πόροι καθίστανται ιδιαίτερα σημαντικοί για την οικονομική μεγέθυνση, αφού η παραγωγικότητα εξαρτάται σταδιακά περισσότερο από τις δεξιότητες και τις γνώσεις του εργατικού δυναμικού, οι οποίες καθορίζουν με τη σειρά τους τη δυνατότητα για χρήση και διάχυση των νέων τεχνολογιών. Η κοινωνία-οικονομία της γνώσης συμπεριλαμβάνει συνεπώς κατά σειρά τους πελάτες-χρήστες, οι οποίοι συμβάλλουν στις παραγωγικές εξελίξεις από την πλευρά της ζήτησης, τους παραγωγούς καινοτομιών, οι οποίοι ενσωματώνουν τις νέες τεχνολογίες, τους επιχειρηματίες, που αναγνωρίζουν τις δυνατότητες

κερδοφορίας που προκύπτουν από τις παραγόμενες καινοτομίες και τους κεφαλαιούχους υψηλού κινδύνου, οι οποίοι είναι πρόθυμοι να χρηματοδοτήσουν τις νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες.

Εμπειρικά διαπιστώνεται πάντως, ότι η σύνδεση των ΤΠΕ με την καινοτομία υπάρχει, αλλά δεν είναι απόλυτη, μακριά από τη σχέση αιτίας και αιτιατού (Han and Ravichandran 2006). Σε κάθε περίπτωση, οι περισσότερες καινοτομίες τεχνολογικής έντασης προέρχονται από ή αφορούν άμεσα τον παραγωγικό τομέα και συγκεκριμένους βιομηχανικούς κλάδους, αν και σε αυτή την περίπτωση η διάχυση της ανάπτυξης στο σύνολο της οικονομίας δεν είναι δεδομένη, παρόλο που οι περίοδοι αλλαγής επιδρούν έμμεσα στο υφιστάμενο τεχνο-οικονομικό παράδειγμα, δημιουργώντας ευκαιρίες ανάπτυξης. Οι ευκαιρίες αυτές γίνονται πραγματικές μέσω των απαραίτητων υποδομών και της πραγματοποίησης των αναγκαίων θεσμικών αλλαγών που θα διευκολύνουν τη διαδικασία εκμάθησης, αλλά και τη λειτουργία της ερευνητικής δραστηριότητας, με σκοπό την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της στην οικονομία και την παραγωγή. Κι αυτό, διότι η μεταφορά τεχνολογίας μόνο μέσα από την εισαγωγή τεχνογνωσίας από το εξωτερικό είναι μεν χρήσιμη σε κάποιες περιπτώσεις –ιδίως της «βρεφικής» βιομηχανίας- όμως η συμβολή αυτής της πρακτικής φθίνει διαρκώς, όσο δεν υπάρχουν ήδη ή δεν πραγματοποιούνται οι απαραίτητες επενδύσεις σε υποδομές, εκπαίδευση, κατάρτιση, έρευνα και τεχνολογία που θα επιτρέψουν την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση της παραγόμενης γνώσης και τη συσσώρευση νέας τεχνολογίας, συμβάλλοντας έτσι ενεργά στην επιτυχία των διαφόρων στρατηγικών ανάπτυξης (Dosi κ.α. 1994).

Σε αυτό το πλαίσιο της ανάλυσης για τη «νέα οικονομία» ή την οικονομία της γνώσης οι μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις (ΜΜΕ) –οι οποίες καταλαμβάνουν υψηλότατα μερίδια στην εγχώρια διάρθρωση των επιχειρήσεων στις δυτικού τύπου οικονομίες που αν και κυμαίνονται μεταξύ των χωρών, ξεπερνούν παγκοσμίως το 90%- αποτελούν σημαίνοντες παράγοντες για την καινοτομία. Κι αυτό, διότι –μεταξύ άλλων- δίνεται πλέον ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια της επιχειρηματικότητας και της δημιουργίας νέων, δυναμικών επιχειρήσεων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά για την επίτευξη της καινοτομίας, και λιγότερο στις δραστηριότητες E&A, οι οποίες ευνοούνται βασικά στις μεγάλες επιχειρήσεις. Με άλλα λόγια, έχει αναβαθμιστεί ο ρόλος των ΜΜΕ στις καινοτομικές δράσεις, αφού το σύγχρονο περιβάλλον για την καινοτομία δεν τις αποκλείει εξ ορισμού λόγω του μικρού τους μεγέθους, βασιζόμενο περισσότερο στη δυνατότητα για συνεργασία και λιγότερο στις οικονομίες κλίμακας που ευνοούνται επίσης στις μεγάλες επιχειρήσεις. Ένα βασικό χαρακτηριστικό της «νέας οικονομίας», η εισαγωγή και η διάδοση των ΤΠΕ έχει συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση, όπως επίσης η υψηλή ζήτηση διεθνώς για διαφοροποιημένα αγαθά και η επιδίωξη για παραγωγική αποδοτικότητα, παράμετροι που ευνοούνται από τη λειτουργία των ΜΜΕ. Παράλληλα γίνεται σαφές, ότι δεν είναι όλες οι καινοτομίες που συνδέονται με τις δράσεις E&A και ότι υπάρχουν καινοτομίες που δεν είναι τεχνολογικές, φαινόμενο που συναντάται στο δευτερογενή και στον τριτογενή τομέα παραγωγής. Με αυτό τον τρόπο επιβεβαιώνεται αφενός η σημασία των ΜΜΕ και

αφετέρου εξισορροπείται η μεγάλη βαρύτητα που έχει ο δευτερογενής τομέας (και οι μεγαλύτερες σε μέγεθος επιχειρήσεις) στην τεχνολογική καινοτομία που συνδέεται περισσότερο με την καινοτομία προϊόντος και διαδικασίας.

Προϋποθέσεις για το επιτυχημένο ξεκίνημα και λειτουργία των καινοτομικών ΜΜΕ είναι η πρόσβαση στην τεχνολογία, η ικανότητα άντλησης χρηματοδότησης υψηλού ρίσκου μέσω μιας αξιόπιστης αγοράς σχετικών επιχειρηματικών κεφαλαίων, η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων και η ύπαρξη ικανοποιητικών κινήτρων για το προσωπικό (Casper and Kettler 2001). Οι παράγοντες αντίστοιχα που καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τις ενέργειες των ΜΜΕ στη νέα οικονομία αφορούν το υπάρχον επίπεδο γνώσης, την ικανότητα επιβίωσης και ευημερίας των υποστηρικτικών βιομηχανικών κλάδων –δυσνητικά χαμηλότερης έντασης γνώσης-, τη δυνατότητα διάχυσης της γνώσης και τις αλληλεπιδράσεις με τα πανεπιστήμια. Βασική παράμετρος αυτής της συζήτησης είναι και ο βαθμός ανάπτυξης του επιχειρηματικού πνεύματος σε μια οικονομία και κοινωνία, το οποίο είναι δυνατό να επηρεαστεί από την σχετική δημόσια παρέμβαση (Deakins and Freel 2007).

Από τα παραπάνω συνάγεται, ότι ένα βασικό στοιχείο των περιοχών όπου ευνοείται η καινοτομική δραστηριότητα είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ των τοπικών πανεπιστημίων, των δημόσιων ερευνητικών κέντρων, του καταρτισμένου ανθρώπινου κεφαλαίου, των υφιστάμενων επιχειρήσεων και των νεοεισερχόμενων στην περιοχή εταιρειών, που έλκονται από τη σχετική δημόσια πολιτική, τις υποδομές, τις υπάρχουσες ΜΜΕ έντασης γνώσης και τις μεγάλες εταιρείες, αν αυτές υπάρχουν. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η δραστηριοποίηση μεγάλων (πολυεθνικών) εταιρειών ελκύει νέες στην περιοχή, αποτελώντας ταυτόχρονα οδηγό για τις ήδη υπάρχουσες (Piekkola 2006). Επιπλέον, οι επιτυχημένες ΜΜΕ σχετίζονται και συνδέονται συχνά με άλλες ΜΜΕ ή μεγάλες εταιρείες, παρατηρώντας ότι στις περιπτώσεις των ολοκληρωμένων συμπλεγμάτων δραστηριότητας, οι σχέσεις μεταξύ ΜΜΕ και πολυεθνικών εταιρειών είναι διαδραστικές, αφού η επιτυχημένη και καινοτομική λειτουργία των πρώτων είναι σε θέση να προσελκύσει τις δεύτερες, οι οποίες με τη σειρά τους ενισχύουν περαιτέρω τη δραστηριότητα των ΜΜΕ, καθιστώντας αυτές υπεργολάβους τους (Parker 2001).

2.4 Δείκτες για τη μέτρηση της καινοτομίας

Αν και η καινοτομία είναι δυνατό να επιτευχθεί σε διάφορες δραστηριότητες εντός μιας οικονομίας, συμπεριλαμβανομένης της δραστηριότητας του δημόσιου τομέα, όπως στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης κ.λπ. οι έρευνες που αποσκοπούν στην καταγραφή και τη μέτρησή της αφορούν αποκλειστικά τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων. Το συγκεκριμένο στοιχείο είναι ενδεικτικό της γενικότητας που περιβάλλει τη συγκεκριμένη έννοια, με συνέπεια και οι δείκτες στο πλαίσιο της πραγματολογικής ανάλυσης που θα ακολουθήσει να αφορούν τελικά μόνο τον τομέα των επιχειρήσεων.

Μάλιστα είναι ιδιαίτερα κρίσιμο να αναφερθεί ότι οι επίσημες διεθνείς έρευνες για τη μέτρηση και καταγραφή της καινοτομίας περιλαμβάνουν μόνο τις επιχειρήσεις, οι οποίες απασχολούν περισσότερους από 10 εργαζόμενους, με συνέπεια να μην υπάρχει αποτύπωση της κατάστασης για το σύνολο των επιχειρήσεων σε μια χώρα και πιο συγκεκριμένα για τις πολύ μικρές επιχειρήσεις, που σε αρκετές περιπτώσεις αποτελούν ένα σημαντικότατο μέρος του παραγωγικού ιστού, ιδίως στην περίπτωση του ευρωπαϊκού νότου. Η συγκεκριμένη παραδοχή μπορεί να συνιστά ένα περιορισμό στις αναλύσεις που γίνονται βάσει των δημοσιευμένων στοιχείων, όμως από την άλλη είναι δεδομένο ότι γίνεται για λόγους απλούστευσης, καθώς μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων που δεν συγκαταλέγονται στις διεθνείς έρευνες είναι είτε αυτοαπασχολούμενοι, είτε εξαιρετικά μικρές επιχειρήσεις μηδενικής έντασης τεχνολογίας, με συνέπεια η πλήρης καταγραφή της καινοτομίας να είναι εξ ορισμού δύσκολη. Με άλλα λόγια, μπορεί να υποστηρίξει κανείς, ότι η απώλεια από τη μη καθολική κάλυψη του πληθυσμού των επιχειρήσεων σε αυτές τις έρευνες είναι μικρότερη από το κόστος που θα απαιτούσε η προσπάθεια για πλήρη καταγραφή της καινοτομίας που θα ήταν και πάλι αβέβαιη. Παρόλα αυτά, πρέπει το εν λόγω στοιχείο να λαμβάνεται υπόψη κυρίως όταν γίνεται αναγωγή των αναλύσεων στο σύνολο της παραγωγικής διάρθρωσης και δυναμικής μιας χώρας. Ένας επιπλέον περιορισμός για τις συγκεκριμένες έρευνες που είναι συναφής με την παραπάνω ανάλυση για το μέγεθος των επιχειρήσεων που εξετάζονται, αφορά το ότι οι έρευνες δεν καλύπτουν εξ ορισμού και συγκεκριμένους παραγωγικούς τομείς, όπως ο αγροτικός τομέας, ο τομέας των κατασκευών, ο τομέας φιλοξενίας και εστίασης κ.ο.κ.⁷. Η λογική πίσω από αυτή την επιλογή που έχει γίνει διεθνώς στη βάση της μεθοδολογίας UOE είναι παρεμφερής και αφορά βασικά την προσπάθεια για ακριβέστερη και ποιοτικότερη πρωτογενή έρευνα, με συνέπεια να επιλέγεται να μην ληφθούν υπόψη εκείνοι οι παραγωγικοί κλάδοι που –βάσει της παραδοχής αυτής- υπάρχει μικρή πιθανότητα να εμπλέκονται σε καινοτομικές δραστηριότητες. Βέβαια, είναι δεδομένο, ότι με αυτό τον τρόπο αποκλείονται τομείς που ενδέχεται να είναι σημαντικοί για την οικονομία μιας χώρας, όπως η Ελλάδα.

Οι δείκτες για την καινοτομία και συνεπώς η μέτρησή της είναι κοινά αποδεκτό ότι ενέχει σε σημαντικό βαθμό στοιχεία υποκειμενικά, τα οποία είναι δύσκολο να τεκμηριωθούν, άρα είναι δύσκολο και να ισχύσουν οριζόντια και γενικά για όλους τους πιθανούς εμπλεκόμενους. Στην ενότητα αυτή γίνεται η καταγραφή των καθιερωμένων δεικτών που συγκεντρώνονται στο πλαίσιο των ερευνών που κάνει η Eurostat και οι εθνικές στατιστικές Αρχές, βάσει των ορισμών και των όσων

⁷ Συγκεκριμένα οι τομείς που αναλύονται στις έρευνες UOE αφορούν τους παρακάτω τομείς ως προς τη Βιομηχανία: Β(05-09) Ορυχεία και λατομεία, C(10-33) Μεταποίηση, D(35) Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού, E(36-39) Παροχή νερού - επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης. Αντίστοιχα ως προς τις Υπηρεσίες: G(46) Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, Η(49-53) Μεταφορά και αποθήκευση, J(58-63) Ενημέρωση και επικοινωνία, Κ(64-66) Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, Μ(71): Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες και δραστηριότητες μηχανικών - τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις, Μ(72) Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη, Μ(73) Διαφήμιση και έρευνα αγοράς.

περιγράφονται στο Εγχειρίδιο Oslo, για την αποτύπωση και τη μέτρηση της καινοτομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων στα κράτη μέλη, σύμφωνα με τους περιορισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω. Πιο συγκεκριμένα στο πλαίσιο των ερευνών αυτών παρέχονται στοιχεία για τους απασχολούμενους στις επιχειρήσεις (αριθμός και κατανομή τους ανά επίπεδο εκπαίδευσης) και τον κύκλο εργασιών ανάλογα αν αυτές είναι καινοτόμες ή μη, αν εισάγουν καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας, καινοτομία οργάνωσης ή/και μάρκετινγκ, καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας, και καινοτομία οργάνωσης ή/και μάρκετινγκ ή μόνο καινοτομία προϊόντος. Η ανάλυση αυτή αφορά και τους διαφορετικούς κλάδους στους οποίους δραστηριοποιούνται⁸.

Κατά αναλογία με τα παραπάνω διαθέσιμα στοιχεία υπάρχουν για τις καινοτόμες επιχειρήσεις ανά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας και μεγέθους—στη βάση της διάκρισης της καινοτομίας προϊόντος ή/και διαδικασίας από την καινοτομία οργάνωσης ή/και μάρκετινγκ, την καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας, και οργάνωσης ή/και μάρκετινγκ— καθώς και για τις μη καινοτόμες επιχειρήσεις αναφορικά με γενικά στοιχεία τους, όπως αν έχουν συγχωνευθεί, αν έχουν θυγατρικές επιχειρήσεις εντός της χώρας, αν δραστηριοποιούνται εκτός Ευρώπης, αν έχουν προχωρήσει σε κλείσιμο εργοστασίων ή παύση ορισμένων δραστηριοτήτων, αν το μεγαλύτερο μερίδιο του κύκλου εργασιών τους προκύπτει από τις εθνικές ή άλλες αγορές κ.λπ.⁹.

Στοιχεία παρέχονται και για τον αριθμό των επιχειρήσεων, αλλά και το ποσοστό των επιχειρήσεων επί του εξεταζόμενου συνόλου, ανά παραγωγικό τομέα, μέγεθος επιχείρησης και είδος καινοτομίας, όπου εξετάζονται συνολικά οι καινοτόμες επιχειρήσεις (βάσει του συνολικού δείγματος και της αναγωγής στον πληθυσμό) διακρίνοντάς τις από τις μη καινοτόμες επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις με καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας, οι επιχειρήσεις με καινοτομία οργάνωσης ή/και μάρκετινγκ, καθώς και όλοι οι δυνατοί τύποι καινοτομίας, μεμονωμένα, δηλαδή μόνο καινοτομίας προϊόντος, μόνο καινοτομία διαδικασίας, καινοτομία προϊόντος και διαδικασίας, καινοτομία μάρκετινγκ, καινοτομία οργάνωσης κ.λπ., οι μη καινοτόμες επιχειρήσεις, καθώς και οι επιχειρήσεις που δεν κατέληξαν σε ανάπτυξη καινοτομίας, είτε επειδή την εγκατέλειψαν-διέκοψαν πριν την ολοκλήρωσή της, είτε επειδή ήταν ακόμη σε εξέλιξη¹⁰.

Ακολούθως παρουσιάζεται ο αριθμός των καινοτόμων επιχειρήσεων, διακριτά για τις περιπτώσεις καινοτομίας προϊόντος, καινοτομίας διαδικασίας, καινοτομίας μάρκετινγκ και καινοτομίας οργάνωσης. Συγκεκριμένα, η ανάλυση αφορά τις επιχειρήσεις που ανέπτυξαν καινοτόμο αγαθό, καινοτόμα υπηρεσία, καινοτομία διαδικασίας διά της βελτίωσης των μεθόδων διάθεσης, διανομή κ.λπ. ή διά της

⁸ Κατά Eurostat: Basic economic information on the enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_bas].

⁹ Κατά Eurostat: General information on the enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_gen].

¹⁰ Κατά Eurostat: Enterprises by main types of innovation, NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_type].

βελτίωσης των μεθόδων παραγωγής και κατασκευής, εισήγαγαν σημαντικές αλλαγές και βελτιώση αφενός στο μάρκετινγκ των προϊόντων τους μέσω νέας συσκευασίας, νέου τρόπου τοποθέτησης του προϊόντος στην αγορά, νέου τρόπου προώθησης (ΜΜΕ κ.α.), και αφετέρου νέες διαδικασίες οργάνωσης, νέες διαδικασίες οργάνωσης των εξωτερικών σχέσεών τους, καθώς και νέες μεθόδους οργάνωσης της εργασίας, ανάθεσης έργων και λήψης αποφάσεων¹¹.

Σε άλλο δείκτη αποτυπώνεται ο αριθμός των επιχειρήσεων που έχουν προχωρήσει σε καινοτομία προϊόντος (αγαθού ή υπηρεσίας), ο αριθμός των επιχειρήσεων με καινοτομία διαδικασίας και ο αριθμός των καινοτόμων επιχειρήσεων που έχουν αναπτύξει καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν κατέληξαν σε ανάπτυξη κάποιας τέτοιας καινοτομίας, είτε επειδή την εγκατέλειψαν-διέκοψαν πριν την ολοκλήρωσή της, είτε επειδή ήταν ακόμη σε εξέλιξη) είτε αυτόνομα, είτε σε συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις ή φορείς ή αφού έχουν πρώτα τροποποιήσει αγαθά ή υπηρεσίες που είχαν αρχικά αναπτυχθεί από άλλες επιχειρήσεις, καθώς και το εάν η εξεταζόμενη καινοτομία ήταν νέα για την αγορά (βάσει γεωγραφικών κριτηρίων) ή μόνο για τη μεμονωμένη επιχείρηση. Επίσης σε αυτό το πλαίσιο παρέχονται στοιχεία για το ύψος του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων που έχουν εισάγει καινοτομίας προϊόντος που συνδέεται με αυτή, αλλά και το αντίστοιχο μερίδιο επί του συνολικού κύκλου εργασιών τους τόσο για το σύνολο των καινοτομιών προϊόντος, όσο και συγκεκριμένα για εκείνες τις καινοτομίες που είναι παγκοσμίως πρώτες. Η πληροφόρηση αυτή παρέχεται ανά τάξη μεγέθους των επιχειρήσεων και ανά παραγωγικό κλάδο¹².

Στη συνέχεια παρουσιάζεται ο αριθμός των καινοτόμων επιχειρήσεων που έχουν αναπτύξει καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν κατέληξαν σε ανάπτυξη κάποιας τέτοιας καινοτομίας, είτε επειδή την εγκατέλειψαν-διέκοψαν πριν την ολοκλήρωσή της, είτε επειδή ήταν ακόμη σε εξέλιξη), ανά μέγεθος επιχειρήσεων και κλάδο δραστηριότητας, και οι οποίες έχουν αναπτύξει ενδοεπιχειρησιακές/εξωεπιχειρησιακές δραστηριότητες E&A, έχουν προχωρήσει σε αγορά μηχανημάτων, εξοπλισμού κ.α., έχουν αποκτήσει εξωτερική γνώση από άλλους φορείς (ιδιωτικούς ή δημόσιους) ή έχουν εισάγει άλλες δράσεις για την επίτευξη της καινοτομίας (κατάρτιση κ.α.). Επίσης παρατίθενται στοιχεία για τις δαπάνες των επιχειρήσεων για την αγορά μηχανημάτων, εξοπλισμού, λογισμικού και κτιρίων, για τις δραστηριότητες E&A (εντός κι εκτός της επιχείρησης), καθώς και την απόκτηση εξωτερικής γνώσης που συνέβαλαν στην καινοτομική τους δραστηριότητα¹³.

Στοιχεία για περαιτέρω ανάλυση προσφέρει ο αριθμός των καινοτόμων επιχειρήσεων ανά μέγεθος επιχειρήσεων και κλάδο δραστηριότητας που έχουν αναπτύξει

¹¹ Κατά Eurostat: Enterprises by specific types of innovation, NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_spec].

¹² Κατά Eurostat: Product and process innovative enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_prod].

¹³ Κατά Eurostat: Innovation activities and expenditures in 2012 in the enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_exp].

καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν κατέληξαν σε ανάπτυξη κάποιας τέτοιας καινοτομίας, είτε επειδή την εγκατέλειψαν-διέκοψαν πριν την ολοκλήρωσή της, είτε επειδή ήταν ακόμη σε εξέλιξη) που έλαβαν δημόσια χρηματοδότηση για την ανάπτυξη των καινοτομικών δραστηριοτήτων τους, είτε αυτή προήλθε από το υπερεθνικό επίπεδο, δηλαδή την Ευρωπαϊκή Ένωση (ή πιο συγκεκριμένα το Πρόγραμμα Πλαίσιο της ΕΕ), το εθνικό επίπεδο, δηλαδή την εθνική κυβέρνηση και τους φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα, είτε από το υποεθνικό επίπεδο που αφορά τις περιφερειακές και τοπικές Αρχές κάθε κράτους μέλους¹⁴.

Στη συνέχεια γίνεται η ανάλυση των καινοτόμων επιχειρήσεων που έχουν αναπτύξει καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν κατέληξαν σε ανάπτυξη κάποιας τέτοιας καινοτομίας, είτε επειδή την εγκατέλειψαν-διέκοψαν πριν την ολοκλήρωσή της, είτε επειδή ήταν ακόμη σε εξέλιξη), βάσει της σημασίας που αποδίδουν στην πηγή της πληροφόρησης που διαθέτουν για την ανάπτυξη της καινοτομίας τους. Ως πιθανές πηγές πληροφόρησης, τις οποίες οι επιχειρήσεις που απαντούν καλούνται να ταξινομήσουν θεωρούνται οι πελάτες (από τον ιδιωτικό ή το δημόσιο τομέα), οι άλλες επιχειρήσεις (ανταγωνίστριες ή μη), η συμμετοχή σε συνέδρια, εκθέσεις κ.α., το κράτος ή τα δημόσια ερευνητικά κέντρα, τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, τα επιστημονικά περιοδικά και σχετικές δημοσιεύσεις, οι επαγγελματικές και βιομηχανικές ενώσεις, οι προμηθευτές κ.λπ., ανά μέγεθος επιχείρησης και τομέα που δραστηριοποιούνται παραγωγικά¹⁵.

Παρεμφερής με τα παραπάνω είναι και η αποτύπωση του αριθμού των καινοτόμων επιχειρήσεων που έχουν αναπτύξει καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν κατέληξαν σε ανάπτυξη κάποιας τέτοιας καινοτομίας, είτε επειδή την εγκατέλειψαν-διέκοψαν πριν την ολοκλήρωσή της, είτε επειδή ήταν ακόμη σε εξέλιξη) που κρίνουν τη συνεργασία και τα είδη αυτής ως σημαντικά για την παραγωγή των καινοτομιών. Η συνεργασία μπορεί να αφορά άλλες επιχειρήσεις εντός ή εκτός του ίδιου ομίλου εταιρειών (από τον ίδιο κλάδο ή όχι, ανταγωνίστριες ή μη), πελάτες (από το δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα), προμηθευτές εξοπλισμού, λογισμικού, υλικών κ.α., ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, το κράτος ή δημόσια ερευνητικά κέντρα, ενώ η παρουσίαση των καινοτόμων επιχειρήσεων γίνεται στη βάση του μεγέθους τους και του κλάδου στον οποίο δραστηριοποιούνται¹⁶.

Δεδομένα παρέχονται για τον αριθμό των καινοτόμων επιχειρήσεων που έχουν αναπτύξει καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν κατέληξαν σε ανάπτυξη κάποιας τέτοιας καινοτομίας, είτε επειδή την εγκατέλειψαν-διέκοψαν πριν την ολοκλήρωσή της, είτε επειδή ήταν ακόμη σε εξέλιξη) που έχουν ταξινομήσει τις μεθόδους που ακολουθούν για να αυξήσουν την

¹⁴ Κατά Eurostat: Public funding in the enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_pub].

¹⁵ Κατά Eurostat: Sources of information for enterprises - as highly important and not used - by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_sou].

¹⁶ Κατά Eurostat: Types of co-operation of the enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_coop].

ανταγωνιστικότητα των καινοτομιών προϊόντος και διαδικασίας, μεταξύ των επικρατέστερων επιλογών (κατοχύρωση πνευματικής ιδιοκτησίας, εμπορικού σήματος ή διπλώματος ευρεσιτεχνίας, η πολυπλοκότητα των παρεχόμενων αγαθών ή υπηρεσιών σε όρους λειτουργικότητας και χρηστικότητας, πρακτικές μυστικότητας κ.λπ.), ανά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας και μέγεθος επιχείρησης¹⁷.

Επίσης, καταγράφεται ο αριθμός των καινοτόμων επιχειρήσεων που έχουν αναπτύξει καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν κατέληξαν σε ανάπτυξη κάποιας τέτοιας καινοτομίας, είτε επειδή την εγκατέλειψαν-διέκοψαν πριν την ολοκλήρωσή της, είτε επειδή ήταν ακόμη σε εξέλιξη) και παράλληλα έχουν εισάγει κάποια μορφή καινοτομίας οργάνωσης ή μάρκετινγκ (π.χ. αισθητική αλλαγή στη συσκευασία, νέους τρόπους τοποθέτησης των προϊόντων κατά τη διάθεσή τους, νέους τρόπους προώθησης, νέους τρόπους τιμολόγησης, νέους τρόπους οργάνωσης των επιχειρηματικών διαδικασιών, των εξωτερικών σχέσεων της επιχείρησης, νέες μεθόδους στην οργάνωση της εργασίας και στον καταμερισμό της), ανά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας και μέγεθος επιχείρησης¹⁸.

Δυνατότητα άντλησης στοιχείων υπάρχει και για τον αριθμό των επιχειρήσεων που καινοτομούν κι έχουν προχωρήσει σε μια ή περισσότερες συμβάσεις με το Δημόσιο, είτε η καινοτομία ήταν προϋπόθεση για τη σύναψη της σύμβασης, είτε όχι, κατά τομέα δραστηριότητας και μέγεθος της επιχείρησης¹⁹, ενώ άλλος δείκτης καταγράφει τον αριθμό καινοτόμων και μη καινοτόμων επιχειρήσεων, βάσει της ιεράρχησης συγκεκριμένων στόχων που έχουν προεπιλεγεί για τους σκοπούς της πρωτογενούς έρευνας (μείωση κόστους παραγωγής, αύξηση του μεριδίου στην αγορά, αύξηση του περιθωρίου κέρδους, αύξηση του κύκλου εργασιών κ.λπ.) ανά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας και μέγεθος επιχείρησης²⁰.

Η έρευνα αποτυπώνει ακόμα τον αριθμό όλων των επιχειρήσεων που συμμετέχουν, στη βάση της ιεράρχησης που κάνουν αναφορικά με τις πρακτικές-στρατηγικές που ακολουθούν για την επίτευξη των στόχων που έχουν θέσει, ανεξάρτητα από το εάν οι στρατηγικές αυτές, οι στόχοι ή η δραστηριότητά τους συνδέονται ή αφορούν καινοτομικές δραστηριότητες. Τέτοιες πρακτικές είναι ενδεικτικά η δημιουργία δικτύσεων, η μείωση του κόστους, η επίτευξη μεγαλύτερης ευελιξίας στις δραστηριότητές τους, η εισαγωγή νέων προϊόντων στην αγορά κ.λπ. Η συγκεκριμένη ανάλυση γίνεται στη βάση της διάκρισης επιχειρήσεις που καινοτομούν και

¹⁷ Κατά Eurostat: Methods for maintaining or increasing the competitiveness in the enterprises - as highly important and not used - by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_comp]

¹⁸ Κατά Eurostat: Organisational and marketing innovation in product and process innovative enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_mo].

¹⁹ Κατά Eurostat: Public sector procurement and innovation in the enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_proc].

²⁰ Κατά Eurostat: Goals of innovative and non-innovative enterprises - as highly important and not relevant - by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_goals]

επιχειρήσεις που δεν καινοτομούν, ανά τομέα δραστηριότητας και το μέγεθος της επιχείρησης²¹.

Αντίστοιχα καταγράφεται και ο αριθμός των επιχειρήσεων -τόσο εκείνων που καινοτομούν, όσο κι όσων δεν καινοτομούν- αφού έχουν ιεραρχήσει τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στη βάση μιας συγκεκριμένης λίστας παραγόντων που μπορούν να θεωρηθούν αντικειμενικά ως εμπόδια για την καινοτομία (υψηλό κόστος, καινοτομίες που έχουν εισάγει οι άμεσοι ανταγωνιστές τους, μικρό μερίδιο αγοράς, έλλειψη ρευστότητας, χαμηλή ζήτηση κ.λπ.). Και σε αυτή την περίπτωση η συγκεκριμένη ανάλυση γίνεται στη βάση της διάκρισης επιχειρήσεις που καινοτομούν και επιχειρήσεις που δεν καινοτομούν, ανά τομέα δραστηριότητας και μέγεθος της επιχείρησης²².

Αν και τα παραπάνω αποτελούν τους δείκτες στη βάση των οποίων μετράται διεθνώς η καινοτομία, υπάρχουν και πιο συνθετικές μελέτες για την αποτύπωση του ευρύτερου πλαισίου που αφορά άμεσα και έμμεσα την καινοτομία κι εκτός των επιχειρήσεων. Η πλέον χαρακτηριστική τέτοια έκδοση είναι το Innovation Union Scoreboard της ΕΕ, όπου λαμβάνονται υπόψη ουσιαστικά τρεις ομάδες δεικτών: α) εκείνους που διευκολύνουν την καινοτομία, β) τους δείκτες που αφορούν τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων και γ) δείκτες που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως αποτελέσματα της καινοτομίας. Ως προς τους παράγοντες που διευκολύνουν την καινοτομία οι σχετικοί δείκτες αποτυπώνουν παραμέτρους που αφορούν i) το υπάρχον ανθρώπινο κεφάλαιο (νέοι διδάκτορες, πληθυσμός με τριτοβάθμια εκπαίδευση, νεολαία με ανώτατη δευτεροβάθμια εκπαίδευση), ii) την ύπαρξη ενός ανοικτού, άριστου και ελκυστικού ερευνητικού συστήματος (διεθνείς επιστημονικές συν-δημοσιεύσεις, δημοσιεύσεις με τις υψηλότερες ετεροαναφορές διεθνώς και υποψήφιοι δικάκτορες με προέλευση εκτός χωρών ΕΕ, και iii) τη χρηματοδότηση (δαπάνες E&A του κρατικού τομέα και επενδύσεις υψηλού ρίσκου). Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων εξετάζονται i) οι επενδύσεις (δαπάνες E&A του τομέα των επιχειρήσεων και δαπάνες για καινοτομία που δεν συνδέεται με E&A), ii) οι δικτύώσεις και η επιχειρηματικότητα (οι MME που καινοτομούν με ίδια μέσα, καινοτόμες MME που συνεργάζονται με άλλους φορείς, συνδημοσιεύσεις μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα), iii) περιουσιακά στοιχεία έντασης γνώσης (αιτήσεις για διπλώματα ευρεσιτεχνίας, αιτήσεις για διπλώματα ευρεσιτεχνίας για την κάλυψη κοινωνικών προκλήσεων, εμπορικά σήματα και βιομηχανικά σχέδια). Τέλος, ως προς τα αποτελέσματα της καινοτομίας λαμβάνονται υπόψη i) οι καινοτόμοι (MME με καινοτομίες προϊόντος ή διαδικασίας, MME με καινοτομίες οργάνωσης ή μάρκετινγκ, απασχόληση των ταχέως αναπτυσσόμενων εταιρειών σε καινοτομικούς τομείς και ii) τα οικονομικά αποτελέσματα (απασχόληση σε δραστηριότητες έντασης γνώσης, εξαγωγές μεσαίας και υψηλής έντασης τεχνολογίας, εξαγωγές υπηρεσιών έντασης γνώσης, πωλήσεις καινοτομιών που είναι νέες για την επιχείρηση και νέες για την

²¹ Κατά Eurostat: Strategies of innovative and non-innovative enterprises - as highly important and not relevant - by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_strat].

²² Κατά Eurostat: Obstacles of innovative and non-innovative enterprises - as highly important and not relevant - by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis8_obst].

αγορά, καθώς και έσοδα από το εξωτερικό για άδειες χρήσης και αξιοποίηση πατεντών (European Commission 2015).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2

Amendola, M., and Gaffard, J.L. (1988). *The Innovation Choice: An Economic Analysis of the Dynamics of Technology*. Oxford: Basil Blackwell.

Andrews, D., and Criscuolo, C. (2013). “Knowledge-Based Capital, Innovation and Resource Allocation: A Going for Growth Report”, *OECD Economic Policy Papers*, No. 4.

Archibugi, D., and Iammarino, S. (1999). “The Policy Implications of the Globalisation of Innovation”, *Research Policy*, vol. 28, pp. 317-336.

Arnold, E., and Bell, M. (2001), “Some new ideas about research for development”, in DANIDA (Danish Ministry of Foreign Affairs), *Partnership at the Leading Edge: A Danish Vision for Knowledge, Research and Development*, pp. 279-316.

Asheim, B. (1995). ‘Industrial Districts as ‘Learning Regions’. A Condition for Prosperity?’ *STEP Report*, R-03.

Βερναρδάκης, Ν. (2006). *Οικονομική της Τεχνολογίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός.

Breschi, S., and Malerba, F. (1997). “Sectoral Innovation Systems: Technological Regimes, Schumpeterian Dynamics and Spatial Boundaries”, in Edquist (ed.), *Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organisations*. London: Pinter, pp. 261-287.

Bresnahan, T. (2003). “The Mechanisms of Information Technology’s Contribution to Economic Growth”, in J. P. Touffut (ed.), *Institutions, Innovation and Growth*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 116-142.

Brynjolfsson, E., and Saunders, A. (2010). *Wired for Innovation: How Information Technology Is Reshaping the Economy*. Cambridge: MIT Press

Casper, S., and Kettler, H. (2001). ‘National Institutional Frameworks and the Hybridization of Entrepreneurial Business Models: the German and UK Biotechnology Sectors.’ *Industry and Innovation*, vol. 8, no. 1, pp. 5-30.

Chuang, S.H., and Lin, H.N. (2015). “Co-creating e-service innovations: Theory, practice, and impact on firm performance”, *International Journal of Information Management*, vol. 35, pp. 277–291.

Cohen, W. (2010). “Fifty Years of Empirical Studies of Innovative Activity and Performance”, in Hall, B., Rosenberg, N. (Eds.), *Handbook of the Economics of Innovation*. Volume 1. Amsterdam: North Holland – Elsevier, pp. 129-213.

Deakins, D., and Freel, M. (2007). *Επιχειρηματικότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Dosi, G. (1988). “The nature of the innovative process”, in Dosi, G., Freeman, C., Nelson, R. Silverberg, G. and Soete, L. (eds), *Technological Change and Economic Theory*. London: Pinter, pp 221-239.

Dosi, G., and Freeman, C., and Fabiani, S. (1994). “The process of economic development. Introducing some stylized facts and theories on technologies, firms and institutions”. *Industrial and Corporate Change*, vol. 3, no. 1, pp. 1–45.

Dosi, G., and Nelson, R.R. (1994). “An introduction to evolutionary theories in economics”. *Journal of Evolutionary Economics*, vol. 4, no. 3, pp. 153–172.

Drucker, P. (1999). 'Beyond the Information Revolution.' *The Atlantic Monthly*, vol. 284, no. 4, pp. 47-57.

Edquist, C. (ed.) (1997a). *Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organisations*, London: Pinter.

Edquist, C. (1997b). “The Systems of Innovation Approach and Innovation Policy: An account of the state of the art”. *Paper presented at the DRUID Conference on 'National Systems of Innovation, Institutions and Public Policies'*, Aalborg, June 12-15, 2001.

EKT (2015). *αινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις 2010 – 2012*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Enkel, E., and Gassmann, O., and Chesbrough, H. (2009). “Open R&D and Open Innovation: Exploring the Phenomenon”, *R&D Management*, 39(4), pp. 311-316.

Etzkowitz, H., and Leydesdorff, L. (2000). ‘The Dynamics of Innovation: From National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of University-Industry-Government Relations.’ *Research Policy*, vol. 29, pp. 109-123.

European Commission (2015). *Innovation Union Scoreboard 2015*. Brussels: European Union - Publications Office.

Foray, D. (2006). *The Economics of Knowledge*. Cambridge: The MIT Press.

Galbraith, J.K. (1952). *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*. Boston: Houghton Mifflin.

Gerybadze, A., and Reger, G. (1999). ‘Globalization of R&D: Recent Changes in the Management of Innovation in Transnational Corporations’. *Research Policy*, vol. 28, pp. 251-274.

Graber, R. (2003). ‘Management Turnover and Under-Investment in R&D: An Agency Theory Explanation for Under-Investment in Research and Development in Some Corporations.’ *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, vol. 28, no. 3, pp. 295-323.

Hallencreutz, D., and Lundequist, P. (2003). 'Spatial Clustering and the Potential for Policy Practice: Experiences from Cluster-building Processes in Sweden.' *European Planning Studies*, vol. 11, no. 5, pp. 533-547.

Han, S., and Ravichandran, T. (2006). 'Does IT Impact Firm Innovativeness: An Empirical Examination of Complementary and Direct Effects'. *AMCIS 2006 Proceedings* - Paper 91.

Kleis, L., and Chwelos, P., and Ramirez, R., and Cockburn, I. (2012). 'Information Technology and Intangible Output: The Impact of IT Investment on Innovation Productivity', *Information Systems Research*, vol. 23, no. 1, pp. 42-59.

Klette, T., and Kortum, S. (2004). 'Innovating Firms and Aggregate Innovation.' *Journal of Political Economy*, vol. 112, no. 5, pp. 986-1018.

La Rovere, R. L. (1998). 'Small and Medium-Sized Enterprises and IT Diffusion Policies in Europe'. *Small Business Economics*, vol. 11, pp. 1-9.

Laso Ballesteros, I. (2016). How Startups are disrupting the nature of business and work in the technological age. *Journal for a Progressive Economy*, vol. 7, pp. 46-47.

Mandel, M. (2011). 'Scale and Innovation in Today's Economy', *Progressive Policy Institute*, Policy Memo, December.

Morgan, K. (1997). 'The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal'. *Regional Studies*, vol. 31, no. 5, p.p. 491-503.

Nelson R.R., and Rosenberg, N. (1993). "Technical Innovation and National Systems" in Nelson R.R. (ed.) *National Innovation Systems: A comparative analysis*, New York: Oxford University Press, pp. 3-28.

OECD (2006). *OECD Science, Technology and Industry Outlook 2006 Highlights*. Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

OECD (2010). *SMEs, entrepreneurship and innovation*. Paris: OECD Publishing.

OECD (2013). *Supporting Investment in Knowledge Capital, Growth and Innovation*. Paris: OECD Publishing.

OECD (2015). *The Innovation Imperative: Contributing to Productivity, Growth and Well-Being*, Paris: OECD Publishing.

OECD (2016). Review of the Oslo Manual's basic definitions: How to get a sound grasp of innovation? *Unpublished document*.

OECD and European Commission. (2005). Oslo Manual. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. Paris: OECD Publications.

Parker, R. (2001). 'Notes and Issues. The Myth of the Entrepreneurial Economy: Employment and Innovation in Small Firms.' *Work, Employment & Society*, vol. 15, no. 2, pp. 373-384.

- Perani, G. (2015). 'A new Oslo Manual: Hearing from users and producers'. *Presentation at OECD NESTI/EUROSTAT scoping workshop on the 3rd revision of the Oslo Manual*, Oslo, December 3-4 2015.
- Persaud, A. (2005). 'Enhancing Synergistic Innovative Capability in Multinational Corporations: An Empirical Investigation.' *Journal of Product Innovation Management*, vol. 22, pp. 412-429.
- Piekkola, H. (2006). "Knowledge Capital as the Source of Growth", *European Network of Economic Policy Research Institutes, ENEPRI Working Paper No. 43*.
- Pilat, D. (2003). 'Innovating and Investing to Raise Europe's Growth Potential', in G. Papaconstantinou (ed.) *Economic Policy and New Sources of Growth: Challenges and Perspectives*. Athens: Hellenic Presidency of the European Union. Ministry of Economy and Finance, pp. 156-159.
- Quah, D. (2002). 'Technology Dissemination and Economic Growth: Some Lessons for the New Economy', in C.E. Bai and C.W. Yuen (eds.). *Technology and the New Economy*. Massachusetts: The MIT Press, pp. 95-156.
- Riedl, C., and Leimeister, J.M., and Kremer, H. (2011). "Why e-Service Development is Different: A Literature Review", *e-Service Journal*, vol. 8, no. 1, pp. 2-22.
- Sacchetti, S. (2004). 'Knowledge Caps in Industrial Development.' *New Political Economy*, vol. 9, no. 3, p.p. 389-412.
- Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit and the Business Cycle*. London: Oxford University Press.
- Schumpeter, J.A. (1942). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper.
- Smith, K. (1994). "New Directions in Research and Technology Policy: Identifying the Key Issues", *STEP Report, R-01*.
- Smith, K. (2002). 'What is the Knowledge Economy? Knowledge Intensity and Distributed Knowledge Bases.' *UNU/INTECH Discussion Papers, ISSN 1564-8370*.
- Smith, K. (2015). 'Revision of the Oslo Manual'. *Presentation at OECD NESTI/EUROSTAT scoping workshop on the 3rd revision of the Oslo Manual*, Oslo, December 3-4 2015.
- Storey, D., and Tether, B. (1998). 'Public Policy Measures to Support New Technology-based Firms in the European Union.' *Research Policy*, vol. 26, pp. 1037-1057.
- UNCTAD (2002). *CSTD Panel on "Linking Foreign Direct Investment (FDI), Technology Development for Capacity Building and Strategic Competitiveness" Concept paper prepared by the Secretariat* (advance unedited version). Colombo: UN Commission on Science and Technology for Development.

UNIDO (2002). *Industrial Development Report 2002/2003: Competing through Innovation and Learning*. Vienna: UN Industrial Development Organisation.

Verspagen, B. (2001). 'Economic Growth and Technological Change: An Evolutionary Interpretation', *DSTI working papers* 2001/1, OECD, Paris.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις. Πραγματολογική ανάλυση

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

Η συστηματική και οργανωμένη κατά ενιαίο τρόπο μέτρηση της καινοτομίας στις ελληνικές επιχειρήσεις, παράλληλα με τη συγκέντρωση του συνόλου των στατιστικών στοιχείων για τις δραστηριότητες E&A αποτελεί μια σχετικά πρόσφατη διαδικασία, η οποία στην ουσία τώρα εμπεδώνεται, αποκτώντας τακτικό και επαναλαμβανόμενο χαρακτήρια, τόσο από πλευράς φορέα που την έχει αναλάβει στο πλαίσιο του εθνικού στατιστικού συστήματος, όσο κι από πλευράς περιοδικότητας. Συγκεκριμένα, βάσει των διαθέσιμων επίσημων στοιχείων από την Eurostat, στοιχεία για την Ελλάδα δεν εμφανίζονται στις σχετικές έρευνες για την καινοτομία των επιχειρήσεων τα έτη 1996, 2002-2003, 2008 και 2010. Αντίθετα, διαθέσιμα στοιχεία υπάρχουν βάσει της συγκεκριμένης έρευνας για το 2000, το 2004, το 2006, το 2012, και πλέον για το 2014. Πάντως πρέπει να αναφερθεί, ότι ο τρόπος αποτύπωσης και παρουσίασης των συγκεκριμένων στοιχείων από την Eurostat δεν ήταν σταθερά ο ίδιος, αφού σημειώνονται ορισμένες διαφοροποιήσεις, ιδίως μεταξύ των πρώτων ετών που κάλυψε η έρευνα «Community Innovation Survey» (CIS). Η συμμετοχή των κρατών μελών είναι καθολική, με την εξαίρεση της Ελλάδας για τις περιόδους που προαναφέρθηκαν, εκτός της έρευνας την περίοδο 2002-2003, καθώς αυτή είχε δοκιμαστικό χαρακτήρα, ως η πρώτη έρευνα με τη σύγχρονη μορφή του CIS ως προς τη δομή και την περιοδικότητά της.

3.1 Η καινοτομική δραστηριότητα στην Ελλάδα

Συχνά αναφέρεται ότι η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη και το παγκοσμιοποιημένο οικονομικό πλαίσιο καθιστούν την καινοτομία μια σημαντική παράμετρο για την ανταγωνιστική, εξωστρεφή και αναπτυξιακή παραγωγή. Στην ελληνική περίπτωση, η εμπέδωση του ρόλου της καινοτομίας στην οικονομία είναι ιδιαίτερα σημαντική για όσες επιχειρήσεις διατηρούν τον παραγωγικό τους δυναμισμό, αλλά και για νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες μέσα στο υφιστάμενο δυσχερές οικονομικό περιβάλλον. Κρίσιμο στοιχείο αποτελεί κι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι ίδιες οι επιχειρήσεις και οι ερευνητικοί φορείς του Δημοσίου (ως οι σημαντικότεροι παραγωγοί νέας γνώσης στη χώρα) τη σπουδαιότητα της καινοτομίας και τη σημασία της μεταξύ τους στενότερης συνεργασίας, λαμβάνοντας υπόψη τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε πλευρά, στην προσπάθεια εφαρμογής μιας καινοτομίας στην παραγωγική και όχι μόνο διαδικασία.

Σε ένα σχετικά αφαιρετικό πλαίσιο, η παραγωγική δραστηριότητα στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από έντονη μεταφορά τεχνογνωσίας και καινοτομιών από το εξωτερικό κι από εξαγωγές χαμηλής έντασης τεχνολογίας και προστιθέμενης αξίας. Αντίστοιχα, η παραγωγική διάρθρωση βρίσκεται σε υστέρηση, καθώς σημαντικό μερίδιο της παραγωγής αφορά παραδοσιακούς τομείς, στηριζόμενη κυρίως σε εσωστρεφείς επιχειρήσεις μικρού ή πολύ μικρού μεγέθους. Έτσι, το ελληνικό παραγωγικό κι επιχειρηματικό σύστημα καλείται να αντιμετωπίσει αφενός

παραγωγούς από χώρες χαμηλού κόστους εργασίας, των οποίων η παραγωγή δεν είναι κατ' ανάγκη χαμηλής ποιότητας και αφετέρου παραδοσιακές βιομηχανικές δυνάμεις, κυρίως από πλούσιες χώρες, οι οποίες διαθέτουν σημαντική τεχνολογική ικανότητα και εξειδίκευση σε τομείς με υψηλή προστιθέμενη αξία (IOBE 2012).

Συνολικότερα, στο υφιστάμενο πλαίσιο δημοσιονομικής ασφυξίας που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ρευστότητας και συνθήκες διάχυτης κρίσης σε πλήθος πτυχών της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας, φαίνεται πως η όποια καινοτομική δυναμική υπήρχε, τίθεται σε αμφιβολία. Από την άλλη πλευρά, έχει ενδιαφέρον, ότι σύμφωνα με τον OECD (2015), παράμετροι που σχετίζονται με τις επικρατούσες συνθήκες διεθνώς, όπως η δημοσιονομική πειθαρχία και ο χαμηλός πληθωρισμός συμβάλλουν στην εξάλειψη των αβεβαιοτήτων στην αγορά, που με τη σειρά της επιτρέπει την καλύτερη κατανομή των πόρων. Παράλληλα, ο ανταγωνισμός ευνοεί τις αποτελεσματικές επιχειρήσεις να αναπτύξουν και να δραστηριοποιηθούν σε νέες αγορές, ενώ η ύπαρξη ενός πλαισίου πολιτικής που θα ενθαρρύνει τις επενδύσεις είναι σημαντική, συμβάλλοντας δυνητικά περαιτέρω στη δημιουργία και επέκταση της καινοτομίας. Οι παραπάνω παράγοντες έχουν θετικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση, όμως ταυτόχρονα είναι σαφές πως αποτελούν συνθήκες που λείπουν εν πολλοίς πλέον από την ελληνική οικονομία, αφού στην πραγματικότητα, η επιστροφή στην κανονικότητα αποτελεί ζητούμενο. Μάλιστα το ειδικό βάρος των συνθηκών που περιγράφηκαν ενδεικτικά έχει αυξηθεί, λόγω της ευκολίας μετακίνησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και κεφαλαίων διεθνώς. Αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια αρνητική εξέλιξη για την Ελλάδα, αφού οι συνθήκες διαρκούς ύφεσης και απαξίωσης του δυναμικού της οικονομίας αποτρέπουν τόσο τις επενδύσεις, όσο και την επιχειρηματική και καινοτομική δραστηριότητα.

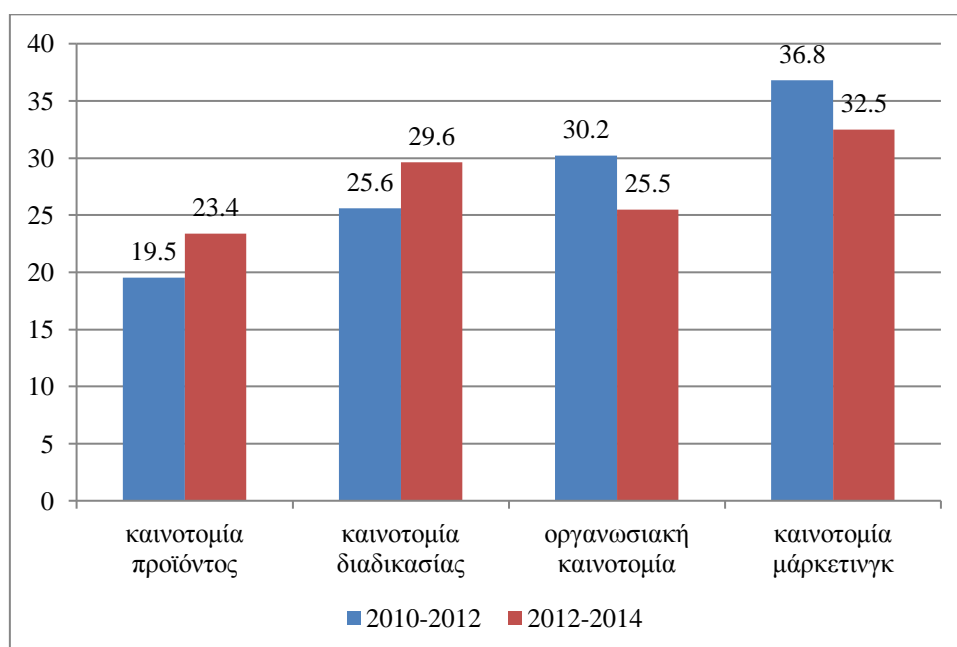
Λαμβάνοντας υπόψη το παραγωγικό πλαίσιο, όπως περιγράφηκε σε αδρές γραμμές παραπάνω, τις επικρατούσες οικονομικές συνθήκες, καθώς και την ανάλυση που προηγήθηκε στην ενότητα 2.4 για τους αντικειμενικούς περιορισμούς στη μέτρηση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις, στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν οι επιδόσεις των ελληνικών επιχειρήσεων βάσει των στοιχείων που έχουν προκύψει από την έρευνα CIS, η οποία διενεργείται από το 2012 από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης. Συγκεκριμένα για την περίοδο 2010-2012, η έρευνα κατέδειξε ότι το 52,3% των επιχειρήσεων που πληρούσαν τα κριτήρια συμμετοχής στη συγκεκριμένη έρευνα²³ ήταν καινοτόμες (51% την περίοδο 2012-2014) έναντι 47,7% που δεν καινοτόμησαν (49% την περίοδο 2012-2014). Από τις καινοτόμες επιχειρήσεις, το 34,3% αφορούσε την καινοτομία προϊόντος και διαδικασίας (38,7% την περίοδο 2012-2014). Πιο αναλυτικά, το 19,5% των εξεταζόμενων επιχειρήσεων είχε δραστηριότητες καινοτομίας προϊόντος (23,4% την περίοδο 2012-2014), ενώ το 25,6% είχε εισάγει καινοτομία διαδικασίας (29,6% την περίοδο 2012-2014). Από τις επιχειρήσεις με καινοτομία προϊόντος και καινοτομία διαδικασίας, το 46,3% εισήγαγε προϊόν νέο για

²³ Σύμφωνα με το EKT (2015), ο πληθυσμός της συγκεκριμένης έρευνας ανήλθε στις 14.987 επιχειρήσεις, λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθός τους και τον κλάδο στον οποίο δραστηριοποιούνται (βάσει των περιορισμών που παρουσιάστηκαν στην ενότητα 2.4). Τα στοιχεία συλλέγονται τόσο απογραφικά, όσο και με δειγματοληψία, βάσει διεθνώς τυποποιημένου ερωτηματολογίου.

την αγορά, ενώ το 20,3% μια διαδικασία που θεωρήθηκε επίσης νέα για την αγορά. Συνολικά, οι επενδύσεις που θεωρήθηκε από τις ίδιες τις επιχειρήσεις ότι συνδέονταν με καινοτομικές δραστηριότητες έφτασαν το 1,9 δισ. € (ΕΚΤ 2015) και το 1,6 δισ. € την περίοδο 2012-2014 (ΕΚΤ 2016).

Από την άλλη πλευρά, το 45,4% των επιχειρήσεων έχει δραστηριοποιηθεί στην καινοτομία οργάνωσης και μαρκετινγκ (40,7% την περίοδο 2012-2014) που υποδηλώνει τη σχετική εξισορρόπηση μεταξύ των δυο βασικών ειδών καινοτομίας στην Ελλάδα, συγκρίνοντας τα στοιχεία των περιόδων 2010-2012 και 2012-2014. Από τις επιχειρήσεις που είχαν εμπλακεί σε καινοτομίες οργάνωσης και μαρκετινγκ το 2010-2012, το 30,2% αφορούσε καινοτομία οργάνωσης (25,5% την περίοδο 2012-2014) και το 36,8% καινοτομία μαρκετινγκ (32,5% την περίοδο 2012-2014).

Διάγραμμα 3.1: Τα είδη καινοτομίας στις ελληνικές επιχειρήσεις 2010-2012, 2012-2014 (ως % στο σύνολο του εξεταζόμενου πληθυσμού)

πηγή: ΕΚΤ (2015, 2016)

Όπως είναι αναμενόμενο, ιδίως στο πλαίσιο της ελληνικής οικονομίας και με δεδομένη την παραγωγική διάρθρωση της χώρας, οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά καινοτομικότητας. Έτσι, το 50,7% των επιχειρήσεων που απασχολούσαν 10 έως 49 εργαζόμενους και συμπεριλήφθηκαν στη μελέτη CIS το 2010-2012 ήταν καινοτόμες (49,6% την περίοδο 2012-2014), οι επιχειρήσεις με 50 ως 249 εργαζόμενους καινοτόμησαν σε ποσοστό 60,7% (55,1% την περίοδο 2012-2014), ενώ το 75,6% των μεγάλων επιχειρήσεων με πάνω από 250 εργαζόμενους ήταν καινοτόμες (86,9% την περίοδο 2012-2014). Εν μέσω κρίσης, συνεπώς, φαίνεται πως η καινοτομική δυναμική των ελληνικών επιχειρήσεων εξασθενεί μερικά, ιδίως για τις μικρές και μεσαίες σε μέγεθος επιχειρήσεις, από 10

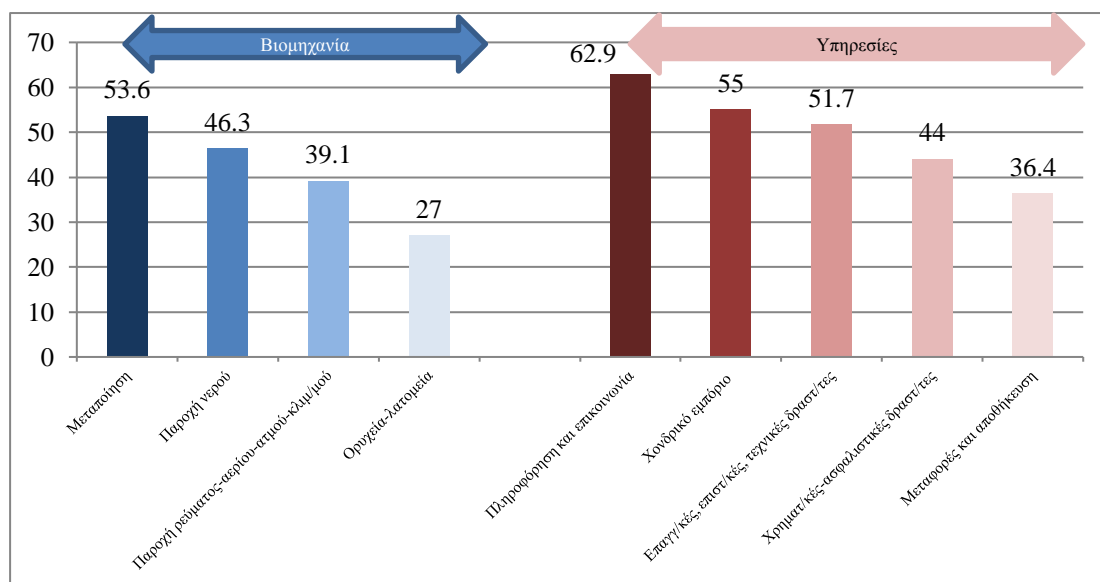
έως 250 εργαζόμενους, ενώ αυξάνει σημαντικά η καινοτομία στις μεγάλες επιχειρήσεις που απασχολούν πάνω από 250 εργαζόμενους.

Αντίστοιχα ως προς τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, το 52,8% των επιχειρήσεων του δευτερογενούς τομέα παραγωγής (βιομηχανία) το 2010-2012 (54,5% την περίοδο 2012-2014) και το 51,8% των επιχειρήσεων του τριτογενούς τομέα παραγωγής (υπηρεσίες) το 2010-2012 (48% την περίοδο 2012-2014) ήταν καινοτόμες. Πιο αναλυτικά, ως προς τους κλάδους κατά NACE Rev. 2 τα υψηλότερα ποσοστά καινοτομικότητας, άνω του 50%, (ανεξάρτητα από το είδος της καινοτομίας) εμφανίστηκαν στον τομέα της ενημέρωσης και επικοινωνίας (υπηρεσίες - 62,9%), στον τομέα του χονδρικού εμπορίου (υπηρεσίες - 55,0%), στον τομέα της μεταποίησης (βιομηχανία - 53,6%) και στον τομέα των επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνολογικών δραστηριοτήτων (υπηρεσίες - 51,7%) (ΕΚΤ 2015). Έχει ενδιαφέρον, ότι στην αρχή της σχηματιζόμενης χρονοσειράς, λόγω της ύπραξης πλέον ποσοτικών στοιχείων για την καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις και για την περίοδο 2012-2014, φαίνεται η διατήρηση της πρωτοκαθδερίας του τομέα της «ενημέρωσης-επικοινωνίας», αν και με μειωμένο ποσοστό (59,7% το 2012-2014), η σημαντική αύξηση της καινοτομίας στον τομέα της «παροχής νερού» (από 46,3% σε 57,0%), η αύξηση του «χρηματοπιστωτικού και ασφαλιστικού» τομέα (από 44% σε 49%), και κυρίως η σημαντικότητα μείωση στο «χονδρικό εμπόριο» στο 49,6% (από 55%)· απόρροια της κρίσης, της μειωμένης αγοραστικής δύναμης και ζήτησης που έχει μειώσει αντίστοιχα και τον όγκο των εισαγωγών στη χώρα. Αυτή η τάση επηρεάζει μάλιστα τη σύνθεση των αποτελεσμάτων καινοτομίας τόσο στον τομέα των υπηρεσιών, όσο και συνολικότερα ως προς την καινοτομία στην Ελλάδα. Από τη στιγμή που τα μερίδια των καινοτόμων επιχειρήσεων έναντι όσων δεν καινοτομούν ξεπερνούν το 50% σχεδόν σε όλες τις συνολικές μετρήσεις που έχουν παρουσιαστεί μέχρι τώρα για το 2010-2012, είναι αναμενόμενο πως η συμβολή των καινοτόμων επιχειρήσεων θα υπερτερεί έναντι της αντίστοιχης των μη καινοτόμων επιχειρήσεων, σε οικονομικούς όρους.

Ενδιαφέρον στοιχείο είναι πως τα μερίδια των καινοτόμων επιχειρήσεων επί του συνολικού ύψους του κύκλου εργασιών και επί της της συνολικής απασχόλησης δεν είναι αναλογικά, δηλαδή δεν ξεπερνούν οριακά το 50%, αλλά είναι πολύ υψηλότερα. Πιο συγκεκριμένα, ο κύκλος εργασιών που αντιστοιχεί στις καινοτόμες επιχειρήσεις στο δευτερογενή τομέα παραγωγής φτάνει το 76,0% (έναντι του 24,0% από όσες δεν καινοτομούν), ενώ οι καινοτόμες επιχειρήσεις στον τριτογενή τομέα παραγωγής καταλαμβάνουν το 65,1% του συνολικού κύκλου εργασιών στον τομέα των υπηρεσιών (έναντι του 34,9% από όσες δεν καινοτομούν). Αντίστοιχα, σε όρους απασχόλησης, στις καινοτόμες επιχειρήσεις του δευτερογενούς τομέα παραγωγής αντιστοιχεί το 67,6% των επιχειρήσεων της βιομηχανίας (έναντι 32,4% όσων δεν καινοτομούν), ενώ το 72,3% της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών προκύπτει από τις επιχειρήσεις που καινοτομούν (το αντίστοιχο ποσοστό των επιχειρήσεων που δεν καινοτομούν είναι μόλις 27,7%). Με άλλα λόγια, είναι σαφές πως οι καινοτομικές δραστηριότητες ευνοούν την ανάπτυξη και τη δυναμική των επιχειρήσεων, ενώ

συμβάλλουν καταλυτικά στην οικονομία, συνολικότερα και με πολλαπλασιαστικό τρόπο, π.χ. διά των υψηλών ποσοστών που επιτυγχάνουν επί της συνολικής απασχόλησης.

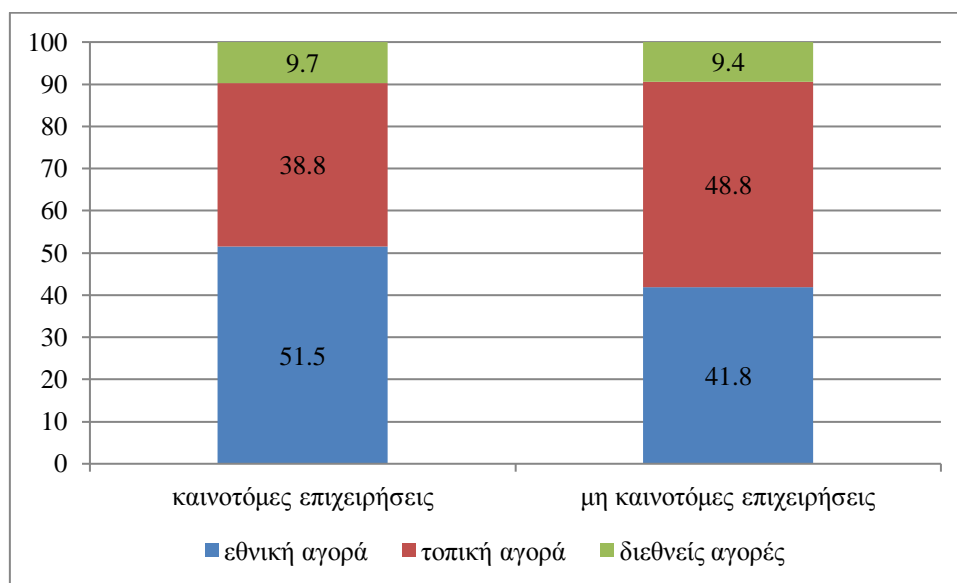
Διάγραμμα 3.2: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων ανά κύριο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, 2010-2012

πηγή: EKT (2015)

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των ελληνικών επιχειρήσεων αφορά τον εν γένει εσωστρεφή τους προσανατολισμό, αφού σχετικά λίγες επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά. Το στοιχείο αυτό συνδέεται και με μια άλλη παραδοχή, που είχε παρατηρηθεί και πριν την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης, ότι δηλαδή οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν συμμετέχουν ουσιαστικά στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας (Λυμπεράκη 2008). Αυτό το στοιχείο αποτυπώνεται και στα στοιχεία της έρευνας για την καινοτομία, αφού για τον καθορισμό του κύκλου εργασιών τους, η εθνική αγορά αποτελεί τη σημαντικότερη αγορά για τις ελληνικές επιχειρήσεις, ακολουθούμενη -σε σημασία- από την τοπική αγορά, ενώ με σημαντικότερη διαφορά έπονται η ευρωπαϊκή αγορά και η παγκόσμια αγορά. Μάλιστα, για το 51,5% των καινοτόμων επιχειρήσεων η εθνική αγορά είναι η σημαντικότερη για τον κύκλο εργασιών τους (41,8% για τις μη καινοτόμες επιχειρήσεις), για το 6,7% των καινοτόμων επιχειρήσεων είναι σημαντικότερη η ευρωπαϊκή αγορά (4,3% για τις μη καινοτόμες), ενώ όπως ίσως αναμενόταν, οι τοπικές αγορές είναι σημαντικότερες για τις μη καινοτόμες επιχειρήσεις (48,8% έναντι 38,8% των καινοτόμων). Το ίδιο παρατηρείται αν και σε πολύ μικρότερο βαθμό για τις άλλες διεθνείς αγορές εκτός Ευρώπης που εμφανίζονται ως σημαντικές για το 5,1% των μη καινοτόμων επιχειρήσεων και μόνο για το 3,0% των καινοτόμων.

Διάγραμμα 3.3: Ποσοστιαία κατανομή καινοτόμων και μη καινοτόμων επιχειρήσεων με βάση τη σημαντικότερη γεωγραφική αγορά στην οποία δραστηριοποιούνται (βάσει μεριδίου επί του κύκλου εργασιών), 2010-2012

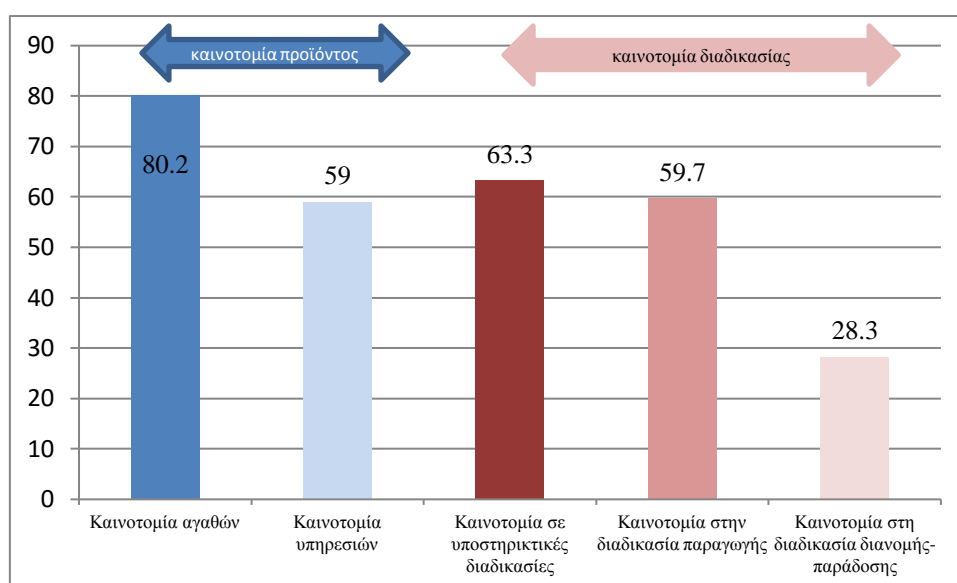
πηγή: EKT (2015)

Επανερχόμενοι τώρα στη διάκριση των διαφορετικών ειδών καινοτομίας, αυτά είναι δυνατό να αναλυθούν περαιτέρω, προκειμένου να αποτυπωθεί καλύτερα και σαφέστερα η καινοτομική κατάσταση, στην οποία βρίσκονται οι επιχειρήσεις. Πιο συγκεκριμένα, οι καινοτομίες προϊόντος ή/και διαδικασίας αναλύονται ως εξής: α) η καινοτομία προϊόντος σε α1) καινοτομία αγαθού και α2) καινοτομία υπηρεσίας, ενώ β) η καινοτομία διαδικασίας σε β1) διαδικασίες παραγωγής, β2) διαδικασίες διανομής και β3) σε υποστηρικτικές διαδικασίες. Οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις που καταπιάνονται με καινοτομία προϊόντος (α), δηλώνουν για το 2010-2012 ότι έχουν προχωρήσει σε καινοτομία αγαθών, σε ποσοστό 80,2% (α1) και σχετικά λιγότερο σε καινοτομία υπηρεσιών -59,0%- (α2), τόσο συνολικά, όσο κι ανεξάρτητα από το μέγεθός τους, ενώ υψηλά ποσοστά καινοτομίας σε αγαθά επιτυγχάνουν και επιχειρήσεις με καινοτομία προϊόντος που βάσει των μεριδίων στον κύκλο εργασιών τους φαίνεται ότι η κύρια δραστηριότητά τους αφορά τον τριτογενή τομέα παραγωγής, αλλά δευτερευόντως μπορούν να δραστηριοποιούνται και στο δευτερογενή τομέα. Σε αυτές τις περιπτώσεις το ποσοστό των επιχειρήσεων με καινοτομία σε υπηρεσία είναι υψηλότερο. Η ίδια τάση με ακόμη υψηλότερα ποσοστά για την καινοτομία αγαθών σημειώνεται και στον τομέα της βιομηχανίας, όπου υπάρχει σημαντική διαφορά με την καινοτομία υπηρεσιών.

Όσον αφορά την καινοτομία διαδικασίας (β), οι υποστηρικτικές διαδικασίες (β3) είναι οι πιο δημοφιλείς με ποσοστό 63,3% των επιχειρήσεων με καινοτομία σε διαδικασία, ακολουθούμενες από την καινοτομία σε διαδικασία παραγωγής -59,7%- (β1) και διαδικασία διανομής (β2) με ποσοστό 28,3%. Η συγκεκριμένη κατάταξη των κατηγοριών συναντάται σε όλες τις επιχειρήσεις με καινοτομία διαδικασίας, ανεξάρτητα από το πλήθος των απασχολούμενων σε αυτές. Αντίθετα, σημαντικές

διαφορές που πάντως μπορούν να θεωρηθούν και αναμενόμενες, λόγω της διαφορετικής φύσης της παραγωγής, μεταξύ δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα παραγωγής σημειώνονται μεταξύ της βιομηχανίας και του τομέα των υπηρεσιών, αναφορικά με το ειδικό βάρος των τριών κατηγοριών καινοτομίας διαδικασίας. Στη βιομηχανία, η καινοτομία στη διαδικασία παραγωγής (β_1) είναι αισθητά πιο σημαντική από τις άλλες δυο κατηγορίες καινοτομιών διαδικασίας, ενώ για τις υπηρεσίες επικρατεί η καινοτομία στις διαδικασίες υποστήριξης (β_3) και ακολουθούν με διαφορά οι καινοτομίες στη διαδικασία παραγωγής (β_1) και η καινοτομία στη διαδικασία διανομής προϊόντων, υπηρεσιών κ.λπ. (β_2).

Διάγραμμα 3.4: Ποσοστό επιχειρήσεων με καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας, ανά επιμέρους κατηγορία καινοτομίας

πηγή: EKT (2015)

Ένα ακόμη στοιχείο της συγκεκριμένης ανάλυσης αφορά το βαθμό καινοτομικότητας των καταγεγραμμένων καινοτομιών προϊόντος-διαδικασίας για την ίδια την αγορά, πέρα της καινοτομικότητας που ενέχουν οι συγκεκριμένες δραστηριότητες στο εσωτερικό των επιχειρήσεων που τις εισάγουν. Σύμφωνα με τα σχετικά στοιχεία, οι επιχειρήσεις που καινοτομούν σε προϊόντα-διαδικασίες, των οποίων τα καινοτόμα προϊόντα είναι νέα για την αγορά αντιστοιχούν στο 46,3% των συγκεκριμένων επιχειρήσεων, ενώ το ποσοστό που αφορά καινοτόμες διαδικασίες που είναι νέες για την αγορά είναι 20,3%. Προφανώς, όσο χαμηλότερα είναι τα συγκεκριμένα ποσοστά για την καινοτομικότητα των προϊόντων και των διαδικασιών στο σύνολο της αγοράς –πέρα από το βαθμό καινοτομικότητας στο εσωτερικό των ίδιων των επιχειρήσεων– τόσο μετριάζεται η δυναμική και δυνητικά η επίπτωση των συγκεκριμένων καινοτομιών σε μια επιχείρηση, και κυρίως ευρύτερα στην οικονομία. Πάντως, είναι ενδιαφέρον, ότι ακόμη και για τις καινοτόμες επιχειρήσεις με καινοτομία προϊόντος το 70,7% του κύκλου εργασιών τους προέρχεται από μη καινοτόμα προϊόντα, 15,3% αφορά καινοτόμα προϊόντα που είναι νέα μόνο για την επιχείρηση και 14,0% καινοτόμα προϊόντα που είναι νέα και για την αγορά.

Προχωρώντας στην αντίστοιχη διάκριση για την περίπτωση της οργανωσιακής καινοτομίας-καινοτομίας μάρκετινγκ –και πάντα σύμφωνα με τα στοιχεία της μελέτης CIS για την Ελλάδα- γ) η οργανωσιακή καινοτομία και δ) η καινοτομία μάρκετινγκ αποτελούν εκείνες τις καινοτομικές δραστηριότητες που οι ελληνικές επιχειρήσεις εμφανίζουν τις υψηλότερες επιδόσεις τους, αν και κατά τεκμήριο τα συγκεκριμένα είδη καινοτομίας είναι χαμηλής ή μηδενικής έντασης τεχνολογίας. Πιο συγκεκριμένα, για την περίοδο 2010-2012, ως προς την οργανωσιακή καινοτομία (γ), η επικρατέστερη καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις αφορά τις μεθόδους οργάνωσης της εργασίας και της λήψης αποφάσεων (γ1 - 71,3% των επιχειρήσεων με κάποια οργανωσιακή καινοτομία), ενώ με μικρή διαφορά ακολουθούν οι καινοτομίες που αφορούν επιχειρησιακές πρακτικές (γ2 - 66,3%), και με πιο μεγάλη οι καινοτομίες για την οργάνωση των εξωτερικών σχέσεων των επιχειρήσεων (γ3 - 45,2%). Τα συγκεκριμένα δεδομένα επαναλαμβάνονται σε όλες τις επιχειρήσεις τόσο σε όρους μεγέθους, με εξαίρεση εκείνες τις επιχειρήσεις που απασχολούν από 50 έως 249 εργαζόμενους, όπου οι επιχειρησιακές πρακτικές υπόκεινται σε ελαφρά υψηλότερο ποσοστό οργανωσιακής καινοτομίας σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες του συγκεκριμένου είδους καινοτομίας, όσο και σε όρους τομέα παραγωγικής δραστηριότητας, δηλαδή μεταξύ δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα παραγωγής. Ως προς την καινοτομία μάρκετινγκ, αυτή διακρίνεται σε δ1) νέα μέσα προώθησης αγαθών και υπηρεσιών που εφαρμόζει το 60,6% των επιχειρήσεων με καινοτομία μάρκετινγκ, δ2) σε αισθητικές αλλαγές στο σχεδιασμό και τη συσκευασία των προϊόντων (54,8% των επιχειρήσεων με καινοτομία μάρκετινγκ), δ3) σε νέο τρόπο τιμολόγησης αγαθών και υπηρεσιών που ακολουθείται από το 39,6% των επιχειρήσεων με καινοτομία μάρκετινγκ και δ4) σε νέους τρόπους τοποθέτησης και πώλησης για το 30,1% των αντίστοιχων πάλι επιχειρήσεων. Και σε αυτή την περίπτωση η προαναφερόμενη κατανομή των καινοτομικών δραστηριοτήτων μάρκετινγκ των ελληνικών επιχειρήσεων συναντάται σε όλες τις επιχειρήσεις, ανεξάρτητα μεγέθους, ενώ όπως αναμενόταν σημειώνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των δυο τομέων παραγωγής (δευτερογενής παραγωγή και υπηρεσίες), λόγω της διαφορετικής φύσης του τελικού προϊόντος και των διαφορετικών διεργασιών που μπορούν να συντελεστούν στον τομέα του μάρκετινγκ μεταξύ αγαθών και υπηρεσιών. Ειδικότερα, στο δευτερογενή τομέα παραγωγής οι περισσότερες καινοτομίες μάρκετινγκ αφορούν τη συσκευασία και το σχεδιασμό των προϊόντων, ενώ ακολουθούν οι καινοτομίες στην προώθησή τους. Αντίθετα στον τριτογενή τομέα οι τεχνικές προώθησης είναι η δραστηριότητα που συγκεντρώνει τις περισσότερες καινοτομίες μάρκετινγκ, ακολουθούν με σχετική διαφορά οι καινοτομίες στην τιμολόγηση των προϊόντων, ενώ έπονται οι αισθητικές καινοτομίες στη συσκευασία και το σχεδιασμό. Και σε αυτή την περίπτωση, οι καινοτομίες που άπτονται της τοποθέτησης και του τρόπου πώλησης των προϊόντων έρχονται τελευταίες, αν και υψηλότερα σε σχέση με το αντίστοιχο μερίδιο της βιομηχανίας.

Όσον αφορά τις δαπάνες για τις καινοτομικές δραστηριότητες, το μεγαλύτερο μέρος των καινοτόμων επιχειρήσεων σε προϊόντα ή/και διαδικασίες (σε ποσοστό 73,6%) επενδύει στην αγορά μηχανημάτων, εξοπλισμού κ.λπ., μια τάση δηλαδή που υπονοεί

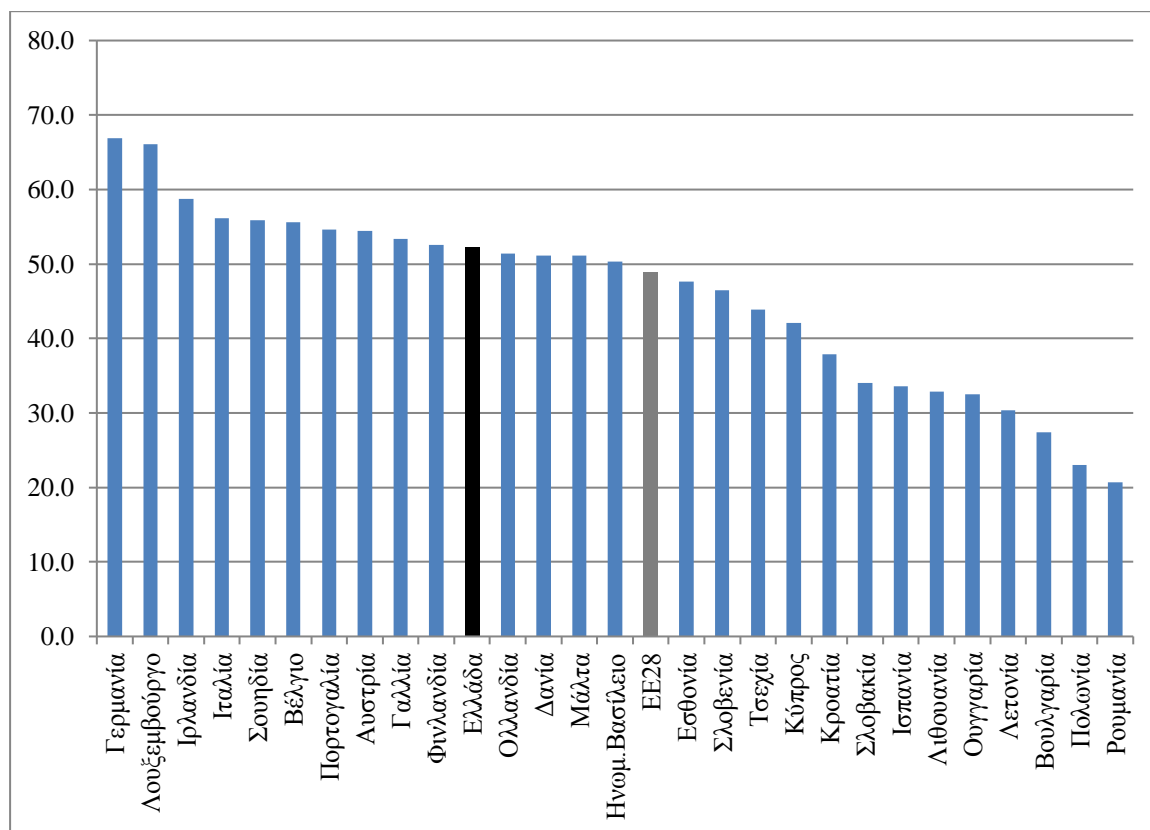
τον παραγωγικό εκσυγχρονισμό και αναβάθμιση των μέσων παραγωγής και των κεφαλαιουχικών αγαθών στις ελληνικές επιχειρήσεις. Μάλιστα, το ποσοστό αυτό είναι από τα υψηλότερα μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, γεγονός που όπως θα αναφερθεί αναλυτικότερα και παρακάτω υποδηλώνει και την υψηλή εξάρτηση της εγχώριας παραγωγής από παραγωγικά και τεχνολογικά μέσα που παράγονται εκτός των επιχειρήσεων ή εισάγονται από το εξωτερικό, επιβεβαιώνοντας τη διαχρονική ύπαρξη της συγκεκριμένης τάσης (Τσακανίκας 2008). Η δραστηριότητα αυτή καταλάμβανε τη μερίδια του λέοντος των δαπανών για καινοτομικές δραστηριότητες των ελληνικών επιχειρήσεων (63,1% επί του 1,9 δισ. € που δαπανήθηκε στην Ελλάδα το 2012 για καινοτομικές δραστηριότητες και 62,5% το 2014). Οι υπόλοιπες δημοφιλέστερες δραστηριότητες, στις οποίες επενδύουν οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι κατά σειρά ο σχεδιασμός αγαθών, οι δράσεις κατάρτισης, οι ενέργειες προώθησης στην αγορά, οι δραστηριότητες E&A (ενδοεπιχειρησιακή και εξωεπιχειρησιακή) και η απόκτηση εξωτερικής γνώσης από άλλες πηγές. Ως προς το ύψος των συγκεκριμένων δαπανών, πέρα από τις δαπάνες για την αγορά μηχανημάτων, εξοπλισμού, λογισμικού, κτιρίων κ.λπ., οι δραστηριότητες E&A συγκεντρώνουν το υψηλότερο μερίδιο επί των συνολικών δαπανών (περίπου 35%), ενώ οι υπόλοιπες δαπάνες για καινοτομικές δραστηριότητες έπονται, με σημαντική διαφορά (EKT 2015).

Ένα ακόμη στοιχείο που παρέχει η έρευνα CIS για την καινοτομία στις επιχειρήσεις αφορά τους στόχους που προσπαθούν οι ίδιες να επιτύχουν διά των καινοτομιών που εισάγουν. Τα εν λόγω στοιχεία για την περίοδο 2010-2012 στην Ελλάδα δείχνουν, ότι ο κύριος στόχος των ελληνικών επιχειρήσεων που καινοτομούν είναι η μείωση του κόστους. Άλλοι σημαντικοί στόχοι σχετίζονται με την αύξηση του κύκλου εργασιών τους, την αύξηση του μεριδίου τους στην αγορά, καθώς και με την αύξηση των περιθωρίων κέρδους τους. Επιπλέον, στο πλαίσιο των στρατηγικών που ακολουθούν οι ελληνικές καινοτόμες επιχειρήσεις για την επίτευξη των ευρύτερων στόχων τους συγκαταλέγονται κατά σειρά η μείωση του κόστους λειτουργίας, η μείωση του κόστους σε υλικά κι άλλους παραγωγικούς συντελεστές, η αύξηση της δυνατότητας ανταπόκρισης της επιχείρησης σε νέες παραγωγικές ανάγκες, η εισαγωγή νέων προϊόντων και η βελτίωση του μάρκετινγκ. Ενδεικτικό πάντως του παραγωγικού προσανατολισμού της χώρας και της σχετικά περιορισμένης δυναμικής του είναι πως ένας στόχος-στρατηγική, όπως η ανάπτυξη των νέων αγορών και πέρα των ελληνικών συνόρων, έπεται όλων των προηγούμενων στόχων. Αντίστοιχα, ως εμπόδια για την επίτευξη των στόχων που θέτουν οι καινοτόμες επιχειρήσεις έχουν σημειωθεί κατά σειρά ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων βάσει των τιμών στην αγορά, η ελλιπής ζήτηση, η ανεπαρκής πηγές χρηματοδότησης, το υψηλό κόστος πρόσβασης σε νέες αγορές, το κόστος που προκύπτει από την ανάγκη συμμόρφωσης με ρυθμίσεις και κανονισμούς, η παροχή ποιοτικότερων ή δημοφιλέστερων προϊόντων από τους ανταγωνιστές, το μερίδιο που καταλαμβάνει ο ανταγωνισμός στην εκάστοτε αγορά, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού κ.α.

3.2 Διακρατική σύγκριση των ελληνικών επιδόσεων στην καινοτομία

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat από την έρευνα CIS 2010-2012, η Ελλάδα εμφανίζεται στην 11^η θέση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ ως προς το συνολικό ποσοστό των επιχειρήσεων που καινοτομούν και πάντα υπό τους περιορισμούς που έχουν αναφερθεί στο κεφάλαιο 2. Μάλιστα, το συνολικό ποσοστό των καινοτόμων επιχειρήσεων (52,3%, όπως αναφέρθηκε ήδη στην ενότητα 3.1) υπερβαίνει την αντίστοιχη μέση επίδοση των κρατών μελών της ΕΕ που είναι 48,9% (ΕΚΤ 2015).

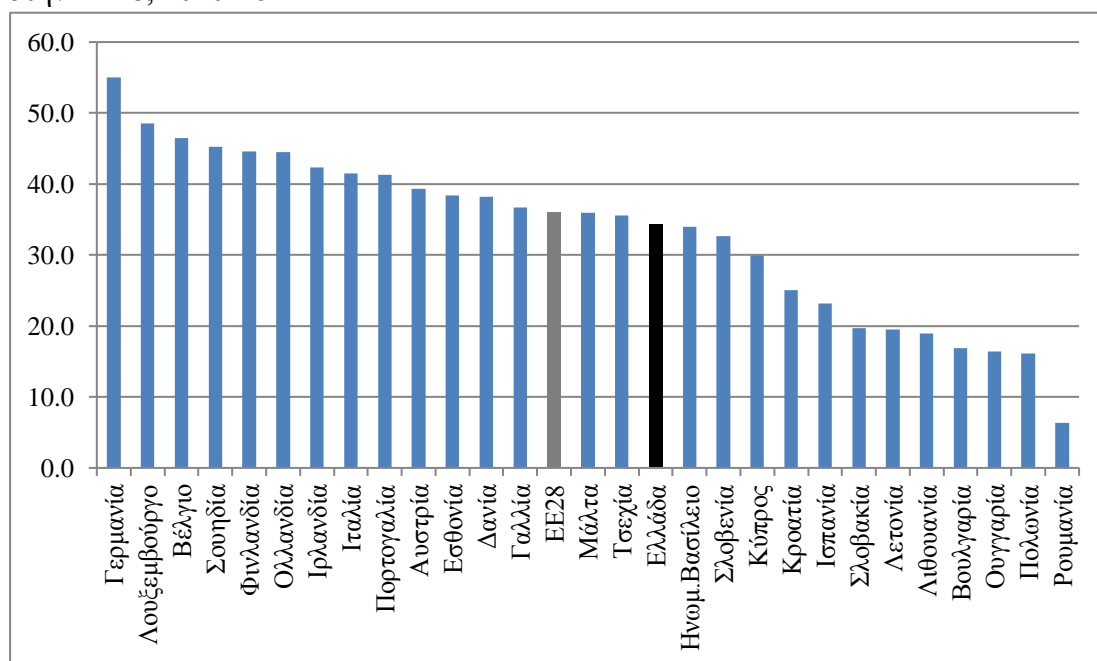
Διάγραμμα 3.5: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων στην ΕΕ28, 2010-2012

πηγή: Eurostat [inn_cis8_type]

Παρόλα αυτά, η θέση της Ελλάδας υπολείπεται της αντίστοιχης μέσης κοινοτικής, αναφορικά με την καινοτομία προϊόντος-διαδικασίας που χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ένταση τεχνολογίας, αφού το 34,3% των ελληνικών επιχειρήσεων συγκρίνεται με το 36,0% των επιχειρήσεων, συνολικά στην ΕΕ28 το 2010-2012.

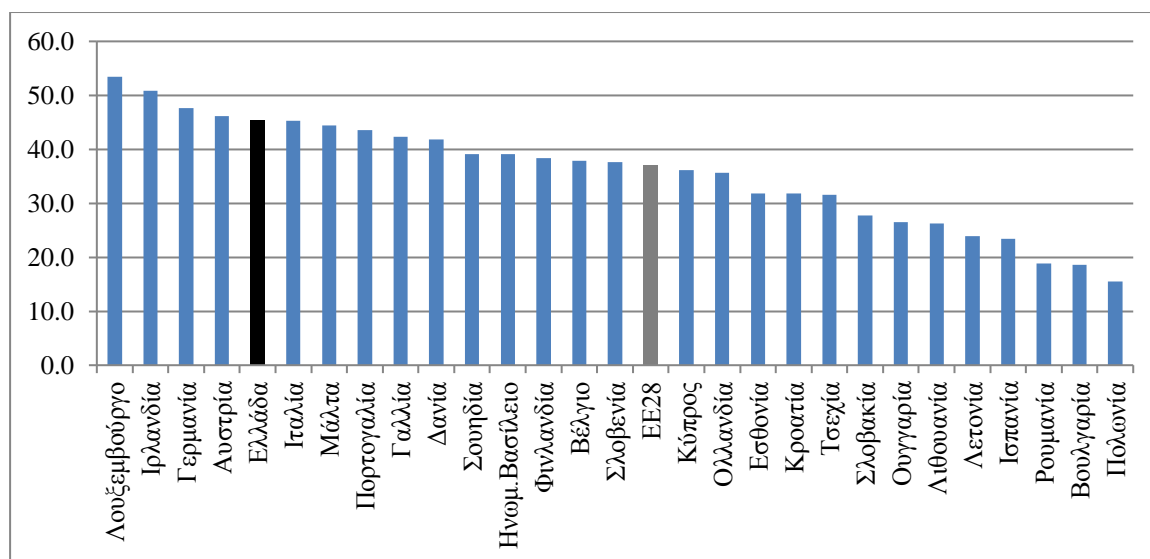
Διάγραμμα 3.6: Ποσοστό επιχειρήσεων με καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας στην ΕΕ28, 2010-2012

πηγή: Eurostat [inn_cis8_type]

Αντίστοιχα όμως, η θέση της Ελλάδας μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ28 είναι υψηλή αναφορικά με το ποσοστό των ελληνικών επιχειρήσεων που καινοτομούν σε οργάνωση ή/και μάρκετινγκ (5^η), σε βαθμό που αντισταθμίζει τη χαμηλότερη θέση της χώρας στην καινοτομία προϊόντος-διαδικασίας, συμβάλλοντας καθοριστικά στην τελική, συνολική εθνική επίδοση για την καινοτομία στις επιχειρήσεις που είναι υψηλότερη της μέσης κοινοτικής.

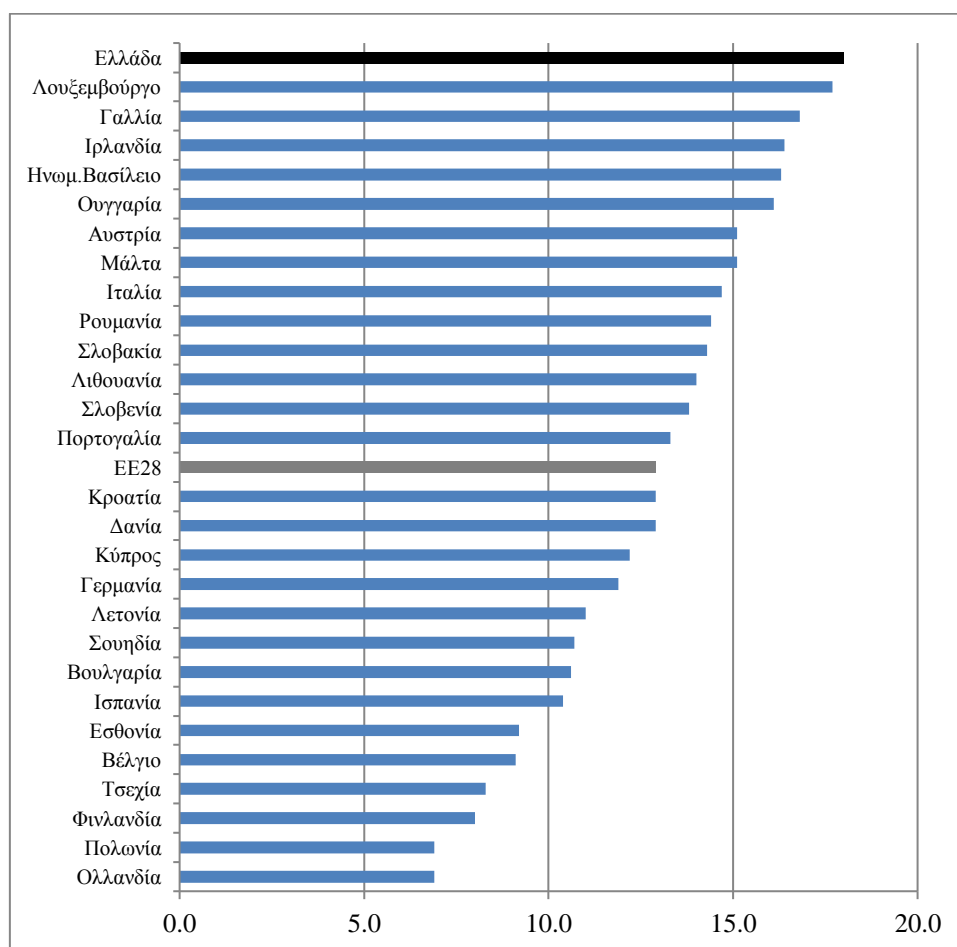
Διάγραμμα 3.7: Ποσοστό επιχειρήσεων με οργανωσιακή καινοτομία ή/και καινοτομία μάρκετινγκ στην ΕΕ28, 2010-2012.

πηγή: Eurostat [inn_cis8_type]

Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν στο ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις μπορεί μεν να καινοτομούν, αλλά αυτό συμβαίνει βασικά σε είδη καινοτομίας που δεν έχουν ιδιαίτερο τεχνολογικό χαρακτήρα, με συνέπεια ο θετικός αντίκτυπος των καινοτομικών δραστηριοτήτων να είναι σχετικά περιορισμένος. Μάλιστα, η κατάταξη της χώρας είναι ακόμη χαμηλότερη, αν ληφθούν υπόψη οι καινοτομίες που αφορούν αποκλειστικά προϊόν ή/και διαδικασία, ενώ αντίθετα στην περίπτωση που εξετάζονται αποκλειστικά οι οργανωσιακές καινοτομίες ή/και οι καινοτομίες μάρκετινγκ η Ελλάδα βρίσκεται στην πρώτη θέση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ.

Διάγραμμα 3.8: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων, αποκλειστικά με οργανωσιακή καινοτομία ή/και καινοτομία μάρκετινγκ, 2010-2012

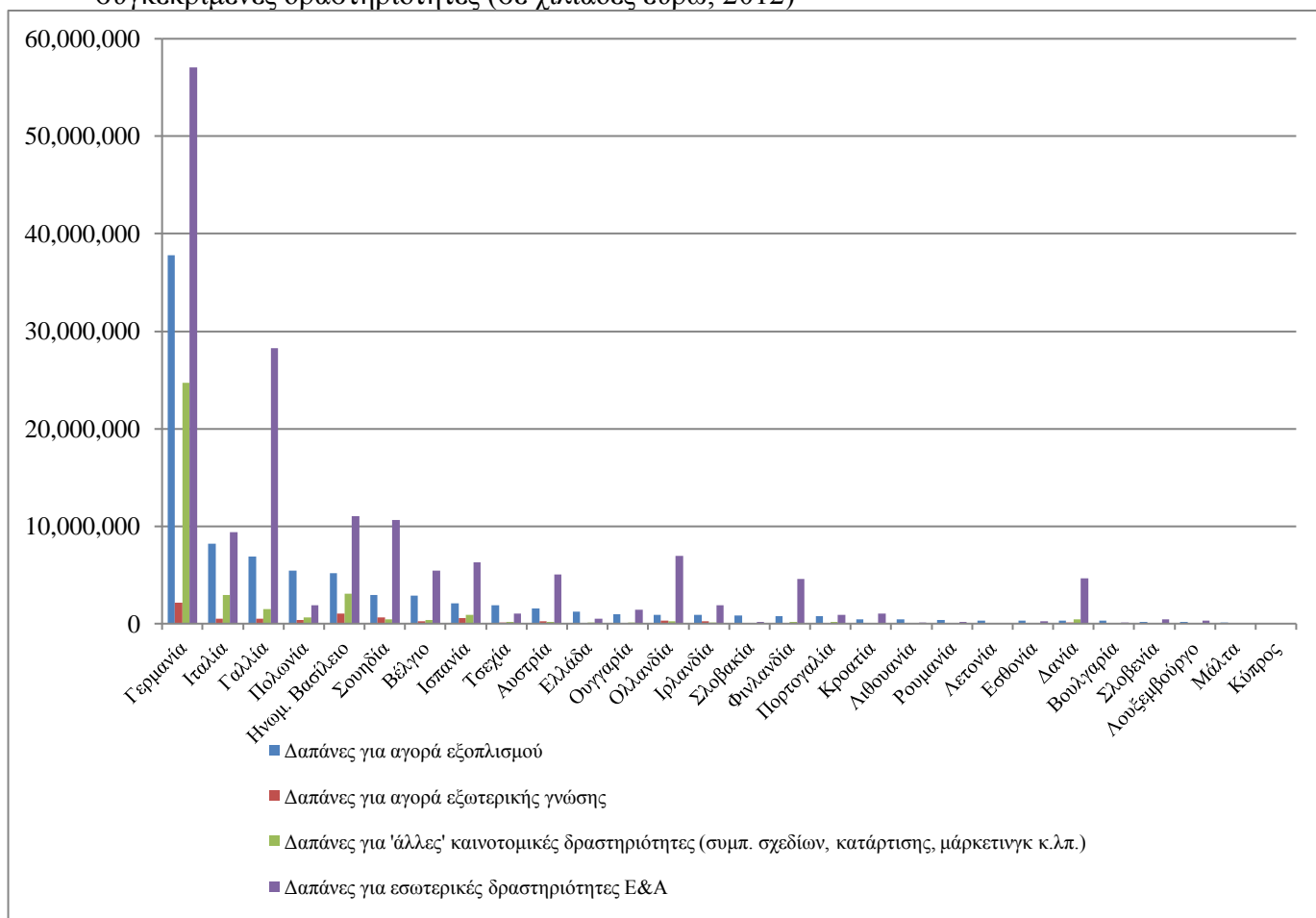
πηγή: Eurostat [inn_cis8_type]

Πάντως, μια συνολικότερη ανάλυση για το επίπεδο της καινοτομίας στην ΕΕ δηλώνει ότι αν και είχαν σημειωθεί σημάδια σύγκλισης μεταξύ των κρατών μελών που είναι ηγέτες και εκείνων που είτε έχουν μέτριες επιδόσεις, είτε υστερούν, η διαδικασία σύγκλισης διακόπηκε λόγω της κρίσης, με συνέπεια τα χάσματα όχι μόνο να παραμένουν σημαντικά, αλλά και να μην γεφυρώνονται (Veugelers 2016).

Όσον αφορά τη διακρατική σύγκριση για τις δαπάνες των επιχειρήσεων για καινοτομικές δραστηριότητες, έχει ενδιαφέρον ότι επαληθεύεται η έμφαση που αποδίδουν οι ελληνικές επιχειρήσεις στην απόκτηση νέου εξοπλισμού και

μηχανημάτων, καθώς η Ελλάδα κατατάσσεται στην ενδέκατη θέση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, ως προς το συγκεκριμένο σκέλος της δαπάνης για καινοτομία (σε απόλυτα μεγέθη) (διάγραμμα 3.9).

Διάγραμμα 3.9: Δαπάνες επιχειρήσεων για καινοτομία ως προς συναφείς, συγκεκριμένες δραστηριότητες (σε χιλιάδες ευρώ, 2012)

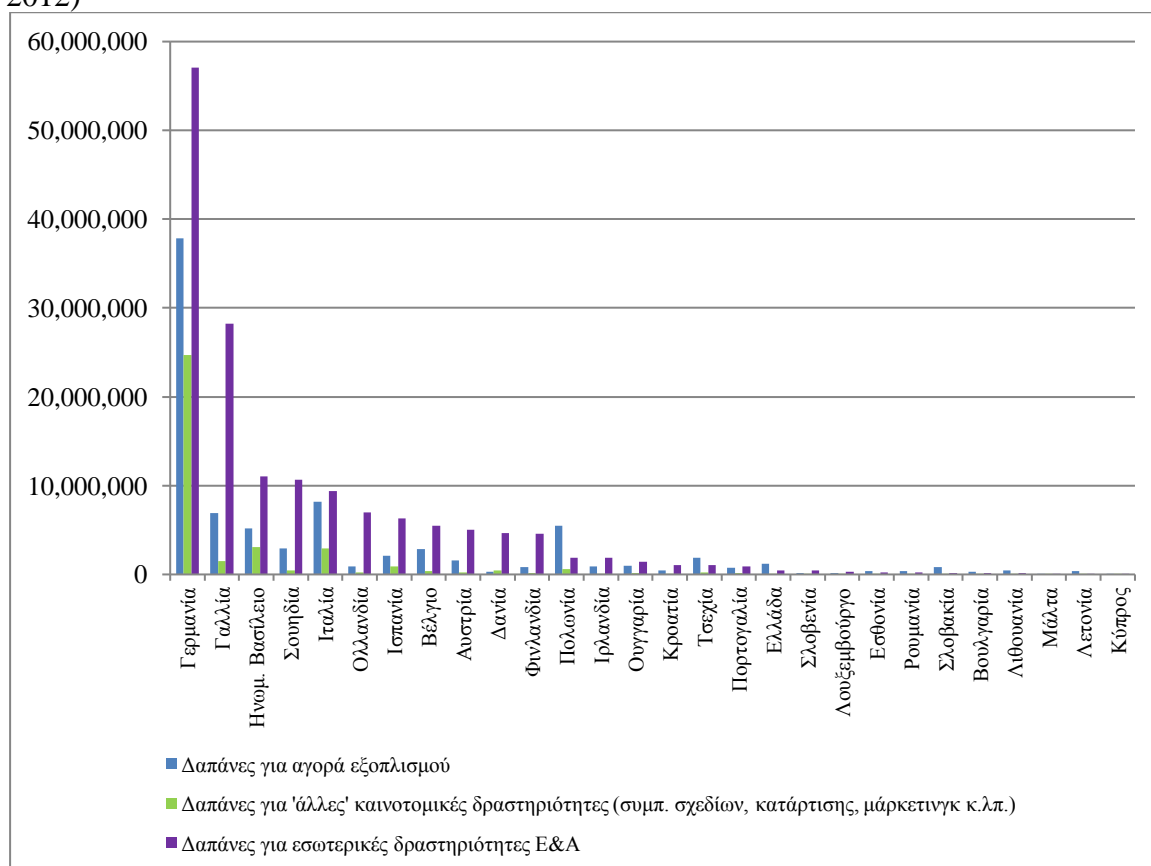
πηγή: Eurostat [inn_cis8_exp]

Συνεπώς, σημαντικότατο μέρος των καινοτομικών δαπανών αφορά την αγορά μηχανημάτων, εξοπλισμού κ.λπ., που είναι συνήθως εισαγόμενα. Παρότι αυτό το στοιχείο υπονοεί μια σαφή τάση επέκτασης, εκσυγχρονισμού και τεχνολογικής αναβάθμισης της εθνικής παραγωγής, υποδηλώνει την ίδια στιγμή -με έμμεσο τρόπο- τη σχετικά αδύναμη εγχώρια παραγωγή ή διαδικασία αναβάθμισης των μέσων παραγωγής, ιδίως αν αυτά είναι έντασης τεχνολογίας. Άρα η αδύναμη ή μη ανταγωνιστική εγχώρια παραγωγή τεχνολογικών κεφαλαιουχικών αγαθών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εθνική παραγωγή εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από ξένους προμηθευτές. Το συγκεκριμένο στοιχείο είναι κρίσιμο για την παραγωγική διάρθρωση της χώρας, αφού στις παρούσες οικονομικές και παραγωγικές συνθήκες, όπου ο διεθνής ανταγωνισμός εντείνεται, χωρίς να είναι πλέον δυνατή η προστασία της εγχώριας παραγωγής, τα συγκριτικά παραγωγικά πλεονεκτήματα αποκτώνται χάρη στην καινοτομική ικανότητα των επιχειρήσεων, τη δημιουργία νέων προϊόντων και την χρήση των νέων τεχνολογιών. Η παγίωση αυτής της κατάστασης έχει

αρνητικές ανατροφοδοτικές συνέπειες, αφού για να μπορούν οι επιχειρήσεις να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά την κωδικοποιημένη γνώση (codified knowledge) που είναι διαθέσιμη, είναι απαραίτητο να διαθέτουν άρρητη γνώση (tacit knowledge) και τα σχετικά προσόντα (Caloghirou et al. 2006). Έτσι, οι επιχειρήσεις, έχοντας περιορισμένες ικανότητες εκμάθησης, είναι απρόθυμες να επενδύσουν στη δημιουργία νέας γνώσης και να αντλήσουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και ικανοποιητικές αποδόσεις (Cantwell 1999).

Αν, από την άλλη πλευρά, η παραπάνω ανάλυση όμως επικεντρωθεί περισσότερο στη χρηματοδότηση των εσωτερικών δαπανών που κάνουν οι επιχειρήσεις για E&A και οι οποίες συνδέονται κατά άμεσο ή έμμεσο τρόπο με τις καινοτομίες που εισάγουν, η ελληνική επίδοση υποχωρεί στην 18^η θέση. Στο διάγραμμα 3.10 αποτυπώνεται η κατάσταση αυτή, όπως και για τις δαπάνες για «άλλες» καινοτομικές δραστηριότητες (η Ελλάδα βρίσκεται στην 17^η θέση)²⁴.

Διάγραμμα 3.10: Δαπάνες επιχειρήσεων για καινοτομία ως προς συναφείς, συγκεκριμένες δραστηριότητες, πλην αγοράς εξωτερικής γνώσης (σε χιλιάδες ευρώ, 2012)

πηγή: Eurostat [inn_cis8_exp]

²⁴ Το διάγραμμα 10 αποτελεί επανάληψη του διαγράμματος 9 με δυο διαφορές: α) έχει απαλειφθεί για λόγους απλοποίησης η αναφορά στις δαπάνες για αγορά εξωτερικής γνώσης, καθώς τα συγκεκριμένα κονδύλια είναι σχετικά μικρά και β) έχει αλλάξει η σειρά εμφάνισης των χωρών (στο διάγραμμα 9 οι χώρες κατατάσσονται κατά φθίνουσα σειρά βάσει των δαπανών για αγορά εξοπλισμού, ενώ στο διάγραμμα 10 η κατάταξη γίνεται κατά φθίνουσα σειρά στη βάση της δαπάνης για εσωτερικές δραστηριότητες E&A).

Έχει επίσης ενδιαφέρον το γεγονός, πως αν οι παραπάνω δαπάνες εξετασθούν όχι ως απόλυτα νομισματικά μεγέθη (σε ευρώ), αλλά σχετικοποιηθούν, ως ποσοστό του ΑΕΠ για την αντίστοιχη περίοδο (2012) η κατάταξη της Ελλάδας είναι οριακά πτωτική για την περίπτωση των δαπανών για αγορά εξοπλισμού (από την 11^η στην 14^η θέση) και τις δαπάνες για «άλλες» καινοτομικές δραστηριότητες (από την 17^η στην 20^η θέση), ενώ υστερούν σημαντικά στην περίπτωση των δαπανών για τις εσωτερικές δραστηριότητες E&A (από την 18^η θέση μόλις στην 27^η θέση) (πίνακας 3.1).

Πίνακας 3.1: Δαπάνες επιχειρήσεων για καινοτομία ως προς συναφείς δραστηριότητες, πλην αγοράς εξωτερικής γνώσης (ως % ΑΕΠ, 2012)

	Δαπάνες για αγορά εξοπλισμού	Δαπάνες για «άλλες» καινοτομικές δραστηριότητες	Δαπάνες για εσωτερικές δραστηριότητες E&A
Εσθονία	0,6286	0,272	1,1895
Λετονία	0,7369	0,098	1,4057
Μάλτα	0,8046	0,031	0,3367
Πολωνία	1,1738	0,125	0,6333
Γερμανία	0,1330	0,176	1,8403
Λιθουανία	1,3724	0,896	0,0021
Σλοβακία	1,8750	0,086	1,2006
Τσεχία	0,5272	0,062	1,0646
Κροατία	0,6292	0,044	0,2541
Ουγγαρία	0,1996	0,086	0,6055
Βουλγαρία	0,3299	0,071	1,3539
Βέλγιο	1,0126	0,095	2,4212
Σουηδία	0,5070	0,182	0,5823
Ελλάδα	0,4071	0,067	0,0212
ΕΕ28	1,5586	0,021	0,0552
Ιρλανδία	1,3166	0,113	0,3598
Ιταλία	0,3375	0,056	0,7004
Αυστρία	0,9918	0,145	1,4338
Σλοβενία	1,4846	0,097	0,4004
Πορτογαλία	0,1442	0,038	1,0776
Κύπρος	0,4880	0,062	1,5829
Φινλανδία	1,4055	0,161	0,4902
Λουξεμβούργο	0,4578	0,087	0,5537
Γαλλία	0,2929	0,033	0,1500
Ρουμανία	0,4867	0,172	1,2279
Ηνωμ. Βασίλειο	1,1905	0,030	0,2451
Ισπανία	0,3978	0,079	2,3104
Ολλανδία	0,6907	0,106	2,5187
Δανία	0,2511	0,147	0,5347

πηγή: επεξεργασία στοιχείων Eurostat [inn_cis8_exp, nama_10_gdp]

3.3 Οι «ασαφείς» διαστάσεις της καινοτομίας στις ελληνικές επιχειρήσεις

Λόγω της μη συστηματικής καταγραφής της καινοτομίας των ελληνικών επιχειρήσεων στις σχετικές έρευνες της Eurostat, ιδίως από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας ως τις αρχές της τρέχουσας, δεν υπάρχει μια κανονική χρονοσειρά διαθέσιμων στοιχείων, γεγονός που δυσκολεύει τη συγκρισιμότητά τους, όσο και την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για τη συμπεριφορά των καινοτόμων επιχειρήσεων. Τουλάχιστον, από το 2012 το ζήτημα αυτό έχει διευθετηθεί²⁵, γεγονός που αντιμετωπίζει τις μεθοδολογικές αστοχίες και ασχυνέχεις του παρελθόντος. Παρόλα αυτά, η έλλειψη –για την ώρα– διαχρονικών στοιχείων είναι ένα ζήτημα που δημιουργεί δυσκολία στην ερμηνεία των στοιχείων, όμως είναι δεδομένο, ότι η σταδιακή ανάκτηση της πληροφορίας αυτής με την πάροδο των ετών θα συμβάλλει και στον πιο αξιόπιστο έλεγχο των παραγόμενων στατιστικών στοιχείων.

Από την άλλη πλευρά, ιδανικά, ο παραγωγικός εκσυγχρονισμός της Ελλάδας θα συνδυαζόταν με μια αλληλουχία εξελίξεων και γεγονότων που θα συνέβαλαν με αποφασιστικό τρόπο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Με άλλα λόγια, η μετάβαση της ελληνικής οικονομίας από πιο κλασικές παραγωγικές δραστηριότητες χαμηλής παραγωγικότητας σε πιο σύγχρονες, τεχνολογικής έντασης θα οδηγούσε σε ένα ενάρετο κύκλο, ο οποίος συνδυάζεται με την αύξηση της παραγωγικότητας, τη δυναμικότερη εισαγωγή της τεχνολογικής καινοτομίας, την υψηλότερη ένταση κεφαλαίου στην παραγωγή, καθώς και την αυξημένη ζήτηση για εξειδικευμένο και ικανό ανθρώπινο δυναμικό με υψηλές δεξιότητες. Ιδιαίτερα ο τελευταίος παράγοντας οδηγεί σε μεγαλύτερη δυναμική υιοθέτησης περισσότερων και πιο εξειδικευμένων τεχνολογικών καινοτομιών. Συνεπώς σε αυτό το πλαίσιο, κρίσιμα στοιχεία για μια χώρα, όπως η εκπαίδευση και η καινοτομική ικανότητα υποβοηθούν και προκαλούν τις απαραίτητες διαρθρωτικές και δομικές εξελίξεις στην παραγωγή –και ειδικότερα στη μεταποίηση– που έχουν γίνει σήμερα πιο σύνθετες, λόγω της ταχείας τεχνολογικής μεταβολής, της παγκοσμιοποίησης και της ταχείας μεταφοράς κεφαλαίων και άμεσων ξένων επενδύσεων, παράγοντες στους οποίους οφείλεται – μεταξύ άλλων– ο κατακερματισμός της παραγωγής ανά την υφήλιο (Naude and Nagler 2015). Παρά τις σχετικά ικανοποιητικές επιδόσεις των ελληνικών επιχειρήσεων αναφορικά με την καινοτομία και τον τρόπο που αυτή καταγράφεται, οι συγκεκριμένες διαστάσεις δεν είναι δεδομένο πως αντανακλώνται στην ελληνική περίπτωση. Για αυτό, η συγκεκριμένη αλληλουχία που περιγράφηκε παραπάνω δεν μπορεί παρά να αποτελεί στόχο της χώρας, αναφορικά με την παραγωγική της συγκρότηση και την κατεύθυνση στην οποία πρέπει να κινηθεί, προκειμένου να επανέλθει σε θετικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και να ξεπεράσει τη βαθειά ύφεση των τελευταίων ετών.

²⁵ Από εκείνη την περίοδο το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης διενεργεί τη συγκεκριμένη μελέτη για λογαριασμό της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας, συμμετέχοντας στο εθνικό στατιστικό σύστημα της ΕΛΣΤΑΤ.

Ένα πρόσθετο στοιχείο που δεν αποτυπώνεται με τον υφιστάμενο τρόπο καταγραφής της καινοτομίας σε μια οικονομία είναι η λεγόμενη «κρυμμένη καινοτομία» που ευνοείται κυρίως σε παραδοσιακούς τομείς παραγωγής, χαμηλής έντασης τεχνολογίας, παρότι είναι δυνατό να επηρεάζει σημαντικά την παραγωγικότητα μιας επιχείρησης ή ενός κλάδου. Αυτή συνδέεται με τη δυνατότητα ανταπόκρισης των επιχειρήσεων στις ανάγκες της αγοράς και σε μια ενδεχόμενη νέα ζήτηση, με τη δυνατότητα για ταχεία προσαρμογή στις νέες συνθήκες ή με την εξαιρετικά εξειδικευμένη παροχή προϊόντων ή υπηρεσιών. Το χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων καινοτομιών είναι πως στην ουσία αφορούν συχνά απλές, καθημερινές καινοτομίες, οι οποίες δεν αποτυπώνονται τελικά και μπορεί να αφορούν περισσότερο τις ΜΜΕ ή τις πολύ μικρές επιχειρήσεις (OECD 2010), οι οποίες είναι μη επιλέξιμες για τις καθιερωμένες έρευνες ποσοτικής καταγραφής της καινοτομίας.

Θα πρέπει ακόμα να σημειωθεί πως μια σειρά από σημαντικές επιπτώσεις ποιοτικής φύσης που μπορεί να έχει η παραγωγή καινοτομιών για μια επιχείρηση δεν καταγράφονται (λογικά) στις έρευνες για την αποτύπωση της καινοτομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων στην ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, οι καινοτομίες είναι πιθανό να επιδρούν με αναπτυξιακό τρόπο: α) στις αγορές, στις οποίες δραστηριοποιούνται ή σκοπεύουν να προσεγγίσουν και να εξυπηρετήσουν οι επιχειρήσεις, β) στους τρόπους προσέγγισης νέων ή υφιστάμενων πελατών μέσω πιθανών εναλλακτικών «καναλιών» επικοινωνίας και διάθεσης, γ) στη σχέση με τους πελάτες (υφιστάμενους ή νέους), δ) τον τρόπο αξιοποίησης των διατεθειμένων πόρων (υλικών, άυλων, ανθρώπινων κ.α.), ε) στο κόστος παραγωγής και λειτουργίας μιας επιχείρησης και στ) στο ακολουθούμενο επιχειρηματικό μοντέλο, εν γένει. Οι παράμετροι αυτοί είναι εξαιρετικής σημασίας κατά τη συζήτηση της επίδρασης που έχει ή δεν έχει η καινοτομία ως δραστηριότητα στις ελληνικές επιχειρήσεις και τον τρόπο, με τον οποίο μεταβάλλει τη συνολικότερη στρατηγική και δραστηριότητά τους, αλλά είναι δυνατό να καταγραφούν, μόνο εν μέρει, από εξειδικευμένες για αυτό το σκοπό μελέτες κυρίως πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας, συνδυάζοντας και ποσοτικά στοιχεία με τη μορφή μεταδεδομένων.

Σε αυτό το πλαίσιο της συζήτησης και παρά τις σχετικά θετικές επιδόσεις των ελληνικών επιχειρήσεων στην καινοτομία βάσει της έρευνας CIS, έχει επίσης ενδιαφέρον, ότι αν ληφθούν υπόψη άλλες μετρήσεις για την καινοτομικότητά τους, τα δεδομένα εμφανίζονται σχετικά διαφοροποιημένα, με πτωτική τάση κυρίως, όπως στην περίπτωση της έρευνας που διενεργεί το IOBE σε τακτά χρονικά διαστήματα στην Ελλάδα για λογαριασμό του Global Entrepreneurship Monitor και αφορά τόσο νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα, όσο και τα λεγόμενα καθιερωμένα επιχειρηματικά σχήματα. Το βασικό ερώτημα που τίθεται προς τους (νέους) επιχειρηματίες βασίζεται στην πλευρά της ζήτησης της αγοράς, αφού το ζήτημα εξετάζεται υπό το πρίσμα, εάν πολλοί, λίγοι ή κανένας από τους πελάτες τους θεωρούν πως το αγαθό ή υπηρεσία που παρέχουν στην αγορά είναι νέο και πρωτοποριακό. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη, το 2014 το ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που δηλώνει πως μερικοί ή όλοι οι πελάτες θεωρούν το αγαθό/υπηρεσία της επιχείρησης νέο και

πρωτοποριακό ανήλθε στο 37,4%, επίδοση χαμηλότερη από το διαχρονικό μέσο όρο που κυμαίνεται στο 49%. Σύμφωνα με τα πορίσματα της μελέτης, η χαμηλή καινοτομικότητα των νέων εγχειρημάτων συσχετίζεται πιθανώς «με το εύρημα, ότι οι νέες επιχειρηματικές προσπάθειες εντοπίζονται πρωτίστως στους τομείς υπηρεσιών προς τον καταναλωτή όπου η καινοτομία προϊόντος ή διεργασιών είναι εκ φύσεως αρκετά περιορισμένη» (Ιωαννίδης κ.α. 2016: 44). Επιπλέον, εξετάζεται και ο βαθμός που καινοτομούν οι παραγωγοί, δηλαδή οι επιχειρηματίες, αξιοποιώντας νέες τεχνολογίες και διεργασίες στην παραγωγική διαδικασία. «Τα ευρήματα της συγκεκριμένης ανάλυσης αποκαλύπτουν πως και το 2014 οι επιχειρηματίες αρχικών-σταδίων στην Ελλάδα φαίνεται πως μένουν προσκολλημένοι σε μεγαλύτερο βαθμό στις παλαιότερες τεχνολογίες/διεργασίες (61,9%). Αρχίζει όμως σταδιακά να διαγράφεται μια τάση ενίσχυσης των άκρων. Φαίνεται δηλαδή τα τελευταία δύο χρόνια να ενισχύεται το ποσοστό των επιχειρήσεων που κατέχουν τεχνολογία αιχμής και σταδιακά να εξασθενεί το ποσοστό των επιχειρήσεων που διαθέτει τεχνολογία πενταετίας (νέες τεχνολογίες). Αναλυτικότερα, το 2014 το 21,3% των επιχειρήσεων διαθέτουν εντελώς νέα τεχνολογία έναντι χαμηλότερου ποσοστού 16,8% που διαθέτουν τεχνολογία πενταετίας» (Ιωαννίδης κ.α. 2016: 45). Πάντως, σημείο όπου συμφωνούν τα πορίσματα των μελετών για την καινοτομικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων αφορούν το γεγονός, ότι «η Ελλάδα το 2014 ταξινομείται μεταξύ των χωρών με τα υψηλότερα ποσοστά νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων που στηρίζονται σε εντελώς νέες ή απλά έστω νέες τεχνολογίες (πενταετίας) εύρημα που πιθανώς να έχει να κάνει με τη δυνατότητα αγοράς αποκλειστικά νέου εξοπλισμού Παρόλα αυτά το γεγονός ότι το τεχνολογικό επίπεδο των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων είναι υψηλό αποτελεί αισιόδοξο εύρημα» (Ιωαννίδης κ.α. 2016: 46). Ενδεικτικά για αυτό είναι τα στοιχεία του πίνακα 3.2.

Πίνακας 3.2: Ποσοστό νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων που χρησιμοποιεί νέες τεχνολογίες/διαδικασίες, 2014, βάσει έρευνας GEM

Χώρες	Εντελώς νέες τεχνολογίες	Νέες τεχνολογίες	Παλαιότερες τεχνολογίες*
Σλοβακία	24,3%	27,1%	48,6%
Λουξεμβούργο	15,8%	29,7%	54,5%
Γαλλία	22,4%	22,9%	54,7%
Πορτογαλία	15,2%	26,4%	58,4%
Ιταλία	13,2%	28,2%	58,7%
Εσθονία	18,2%	21,9%	59,9%
Βέλγιο	11,7%	26,5%	61,8%
Ελλάδα	21,2%	16,7%	62,1%
Ομάδα Α	16,1%	19,4%	64,4%
Ομάδα Β	14,0%	19,5%	66,6%
Σουηδία	12,7%	20,7%	66,7%
Ισπανία	11,6%	21,7%	66,7%
Ηνωμένο Βασίλειο	7,7%	25,5%	66,7%
Ομάδα Γ	12,5%	20,6%	66,9%
Ιρλανδία	10,4%	22,2%	67,4%
Ολλανδία	10,9%	16,6%	72,5%
Σλοβενία	10,4%	14,9%	74,7%
Γερμανία	7,7%	16,1%	76,2%
Φιλανδία	5,3%	16,5%	78,2%
Αυστρία	6,2%	15,1%	78,6%
Δανία	4,4%	15,5%	80,0%

Σημείωση: Χώρες Α:Χαμηλού κόστους, Χώρες Β:βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Χώρες Γ: καινοτομίας

* αύξουσα ταξινόμηση

πηγή: Ιωαννίδης κ.α. (2016)

Αν τώρα η συζήτηση λάβει υπόψη της όχι μόνο τις νέες επιχειρήσεις, αλλά και τις λεγόμενες καθιερωμένες, τότε φαίνεται πως «η καθιερωμένη επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα το 2014 εμφανίζει πολύ χαμηλές επιδόσεις, επιτυγχάνοντας ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά (3,5%) εκείνων που απαντούν ότι όλοι οι πελάτες τους θεωρούν το προϊόν/υπηρεσία που προσφέρουν ως νέο και καινοτόμο, και το υψηλότερο ποσοστό (87,3%) εκείνων που απαντούν ότι κανένας πελάτης δεν το θεωρεί καινοτόμο. Το γεγονός ότι η Ελλάδα εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό καθιερωμένων επιχειρηματιών από όλες τις παραπάνω χώρες σημαίνει ότι στην Ελλάδα κατορθώνουν να επιβιώνουν πολύ περισσότερες επιχειρήσεις σε σύγκριση με άλλες χώρες, ακόμα και στην περίοδο της κρίσης, άρα ενδεχομένως η πίεση για εισαγωγή καινοτομιών είναι λιγότερο ισχυρή. Διαχρονικά φαίνεται πως η πτώση του δείκτη είναι πολύ σημαντική από το 2008 και μετά. Άρα, για την πλειονότητα των καθιερωμένων επιχειρήσεων φαίνεται πως η κρίση έχει λειτουργήσει μάλλον αντίστροφα, καθώς τις έχει στρέψει σε περισσότερο «συντηρητικές» κατευθύνσεις και σε αποφυγή της εισαγωγής καινοτομιών» (Ιωαννίδης κ.α. 2016: 73-74).

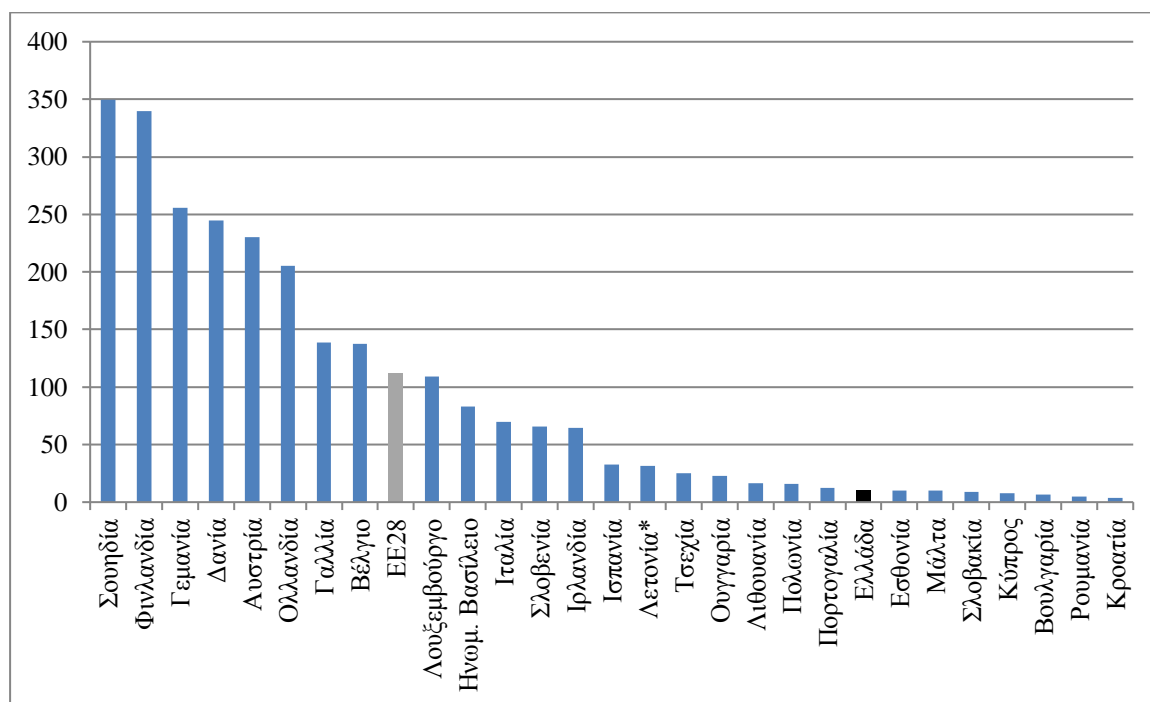
Επιπρόσθετα, τα δεδομένα ανατρέπονται σημαντικά όταν οι αναλύσεις περί καινοτομίας γίνονται πιο συνολικές, πέρα από τους επίσημους δείκτες για την καινοτομία στις επιχειρήσεις. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση μελέτης για την καινοτομία στην Ελλάδα, σύμφωνα με την οποία η χώρα υπολείπεται των άλλων χωρών σε πολλές και σημαντικές εκφάνσεις της καινοτομίας ακόμη και πριν την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, ως συνέπεια της σημαντικής υστέρησης σχεδόν σε όλους τους δείκτες που αφορούν τις εισροές και τις εκροές της καινοτομίας βάσει δεικτών που προκύπτουν από διεθνείς συγκριτικές μελέτες (Λιούκας κ.α. 2009). Μάλιστα, όπως αναφέρεται κατά την παρουσίαση των ισχυρών σημείων του εθνικού συστήματος καινοτομίας «οι συνολικές δαπάνες των επιχειρήσεων για καινοτομία (με την ευρύτερη έννοια και όχι για E&A) και οι επιχορηγήσεις του δημοσίου είναι επίσης υψηλές, χωρίς όμως να ωθούν τη χώρα σε υψηλές κατατάξεις καινοτομίας. Η συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι υψηλή καθώς και η διαθεσιμότητα επιστημονικού προσωπικού. Όμως αυτοαναιρείται σε ένα βαθμό από τη χαμηλή ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος... . Εκεί που η Ελλάδα φαίνεται να έχει υψηλές επιδόσεις είναι στην προώθηση «νέων για την εταιρία» προϊόντων και στις εσωτερικές καινοτομίες της επιχείρησης (οργανωτικές κ.ά). Αυτό εξηγεί και τις σχετικά μεγάλες δαπάνες για καινοτομία, αφού η καινοτομία ορίζεται ευρύτερα, περιλαμβάνοντας όλες τις δαπάνες του εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης νέων για την εταιρία προϊόντων/ υπηρεσιών (όχι απαραίτητα νέων για την αγορά). Εξηγεί επίσης την υστέρηση σε πατέντες, μιας και η έμφαση δεν είναι σε E&A. Φαίνεται επομένως να επικρατεί ένα μοντέλο υιοθέτησης και διάχυσης νέων προϊόντων, τεχνολογιών και μεθόδων. Είναι πολύ πιθανό οι λύσεις αυτές να έχουν δοκιμαστεί αλλού, κυρίως εκτός της χώρας μας, και απλά να υιοθετούνται με κάποια προσαρμογή στις συνθήκες της Ελληνικής αγοράς» (Λιούκας κ.α. 2009: 6). Με άλλα λόγια, ακόμη και πριν τη σύγχρονη και συστηματική καταγραφή της καινοτομίας στη χώρα, οι σχετικά υψηλοί δείκτες σε επιμέρους καινοτομικές δραστηριότητες των ελληνικών

επιχειρήσεων είχαν επισημανθεί, δεν ήταν όμως επαρκείς για να οδηγήσουν σε μια αναπτυξιακή δυναμική ή σε μια αναδιάρθρωση του παραγωγικού μοντέλου και προσανατολισμού του επιχειρηματικού κόσμου της χώρας σε δραστηριότητες μεσαίας ή υψηλής έντασης τεχνολογίας και υψηλότερης προστιθέμενης αξίας, αφού έμενε εν πολλοίς εγκλωβισμένο αφενός σε παλιότερες πρακτικές και αφετέρου στο δυσχερές ελληνικό παραγωγικό πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από πλήθος στρεβλώσεων.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν τομείς και επιχειρήσεις που φαίνεται ότι αποτελούν ένα δυναμικό στοιχείο της εθνικής παραγωγής και εν μέσω κρίσης, βασιζόμενες στην υψηλή τεχνολογία και σε δραστηριότητες έντασης γνώσης, όπως η περίπτωση των ΜΜΕ στον τομέα πληροφορικής, των οποίων οι πωλήσεις αυξήθηκαν μεταξύ 2009 και 2014, βασιζοντας το συγκριτικό τους πλεονέκτημα στην εξωστρέφεια, την καινοτομία και τις νέες τεχνολογίες (Βουμβάκη κ.α. 2016). Σύμφωνα μάλιστα με τη συγκεκριμένη μελέτη η έμφαση για τα θετικά αποτελέσματα του κλάδου της πληροφορικής μπορεί να αποδοθεί σε σημαντικό βαθμό στην ύπαρξη επιτυχημένων startups και συναφών clusters, αν και τα δεύτερα έχουν περιορισμένο πεδίο εφαρμογής στο ελληνικό παραγωγικό σύστημα. Παρόλα αυτά η δυναμική που μπορεί να έχουν αυτές οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες είναι ιδιαίτερα σημαντική, δημιουργώντας προστιθέμενη αξία στην ελληνική οικονομία που μπορεί να επιδράσει πολλαπλασιαστικά σε όρους ανάπτυξης και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, πάντα στη βάση της καινοτομίας που στηρίζεται στις νέες τεχνολογίες.

Σε συνέχεια της συζήτησης για τις εκροές της καινοτομίας, μια ακόμη διάσταση, με τη μορφή του αποτελέσματος δίνουν οι αιτήσεις για πνευματικά δικαιώματα (πατέντες). Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης πρέπει να ληφθεί φυσικά υπόψη, ότι η συγκεκριμένη παράμετρος δεν αντιστοιχεί ακριβώς και κατ' ανάγκη στις καινοτομικές δραστηριότητες, αλλά αποτελεί μια προσεγγιστική μέθοδος για την αποτύπωση της καινοτομίας των επιχειρήσεων (Dernis et al. 2015). Σε αυτό το πλαίσιο φαίνεται ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν χαμηλές επιδόσεις, καθώς αναλύοντας ενδεικτικά τα δεδομένα για τις αιτήσεις στον Ευρωπαϊκό Γραφείο Κατάθεσης Ευρεσιτεχνιών (EPO) φαίνεται ότι η επίδοση της χώρας βρίσκεται αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο ευρωπαϊκό όρο (διάγραμμα 3.11), αν και μετά τη σοβαρή μείωση που παρατηρήθηκε μετά το 2008, εμφανίζεται ανοδική τάση ως προς το συγκεκριμένο μέγεθος. Επιπλέον, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι συγκεκριμένες επιδόσεις δεν αφορούν μόνο τις επιχειρήσεις, αλλά το σύνολο της χώρας, άρα και το δημόσιο (αιτήσεις για πατέντες από το προσωπικό των ΑΕΙ, δημόσιων φορέων κ.λπ.), με συνέπεια η σχετική επίδοση των ελληνικών επιχειρήσεων να είναι ακόμα χαμηλότερη.

Διάγραμμα 3.11: Αιτήσεις για διπλώματα ευρεσιτεχνίας από το Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνιών (αριθμός ανά εκατομμύριο κατοίκων)

πηγή: Eurostat [pat_ep_ntot]

Τα παραπάνω αποτυπώνονται και σε όρους διεθνούς ανταγωνιστικότητας, κι έτσι η κατάταξη της Ελλάδας ήδη πριν το αποκορύφωμα της οικονομικής κρίσης, π.χ. το 2010-2011 ήταν χαμηλή (83^η μεταξύ 139 κρατών), με την τάση μάλιστα να είναι έντονα πτωτική (στην 71^η θέση το 2009-2010 και στην 67^η θέση το 2008-2009), τελευταία μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Σύμφωνα δε με τον παγκόσμιο δείκτη ανταγωνιστικότητας για την πολυπλοκότητα και την τεχνολογική εξειδίκευση των επιχειρήσεων, η χώρα βρισκόταν στην 74^η θέση, ενώ για την καινοτομία στην 79^η θέση, μπροστά από χώρες, όπως η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Λετονία, και σε τομείς που αφορούν άμεσα τον παραγωγικό τομέα, όπως οι δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία (126^η θέση), η ικανότητα για καινοτομία (105^η θέση), η συνεργασία βιομηχανίας- Α.Ε.Ι. για δράσεις έρευνας και τεχνολογίας (112^η θέση) η Ελλάδα βρισκόταν σε ακόμη μειονεκτικότερη θέση διεθνώς (Schwab 2010).

3.4 Σύνθετοι δείκτες καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας

Πέρα από τις έρευνες CIS για τη μέτρηση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις των κρατών μελών της ΕΕ, η ΕΕ δημοσιεύει σε τακτά χρονικά διαστήματα μελέτες για τις επιδόσεις των εθνικών συστημάτων καινοτομίας, κατά ένα ευρύτερο τρόπο από ό,τι γίνεται στις έρευνες CIS, αφού σε αυτές λαμβάνονται υπόψη κι άλλα χαρακτηριστικά της οικονομικής, επιστημονικής κι άλλης δραστηριότητας σε μια χώρα, εξετάζοντας παραμέτρους που δεν περιορίζονται στις δραστηριότητες και τις επιδόσεις των

επιχειρήσεων. Για τις κατατάξεις αυτές λαμβάνονται υπόψη διαφορετικές διαστάσεις της καινοτομικής επίδοσης των κρατών, με τη μορφή α) των ενεργειών που διευκολύνουν την καινοτομία σε μια χώρα, β) των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και γ) των τελικών αποτελεσμάτων από την καινοτομία. Οι διαστάσεις αυτές αποτυπώνονται με επιλεγμένους για αυτό το σκοπό ποσοτικούς δείκτες για την αποτύπωση των συγκεκριμένων παραμέτρων-δραστηριοτήτων. Για τους σκοπούς του παρόντος πραγματολογικού κεφαλαίου έχει νόημα και η παρουσίαση της συγκεκριμένης πτυχής ως προς την καινοτομία, ακόμη κι αν δεν αφορά αποκλειστικά τις επιχειρηματικές δραστηριότητες, αφού με αυτό τον τρόπο αποτυπώνεται τελικά το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται οι ελληνικές επιχειρήσεις και ως προς την καινοτομία, καθορίζοντας έμμεσα –αλλά κι άμεσα- την εν γένει στάση κι αντίληψή τους ως προς τη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Στη βάση αυτών των δεδομένων και της σύνθεσής τους, τα κράτη μέλη ταξινομούνται ανάλογα. Η Ελλάδα κατατάσσεται μεταξύ εκείνων των κρατών μελών με «μέτριες» καινοτομικές επιδόσεις (μαζί την Ιταλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία, τη Τσεχία, την Κροατία, την Κύπρο, την Πολωνία και τη Σλοβακία), ενώ οι επιδόσεις της υπολείπονται του αντίστοιχου κοινοτικού μέσου. Οι υπόλοιπες κατηγορίες κρατών μελών ως προς τις καινοτομικές τους επιδόσεις είναι τα κράτη μέλη-ηγέτες, τα κράτη μέλη που έπονται (ακολουθούν) και τα κράτη μέλη με χαμηλές επιδόσεις.

Πιο συγκεκριμένα, τα συστήματα καινοτομίας αναλύονται λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία, εκτός των στενών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων ως προς τρεις άξονες: (α) τους ανθρώπινους πόρους (νέοι διδάκτορες, πληθυσμός με ανώτατη εκπαίδευση, τμήμα της νεολαίας με τουλάχιστον ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση), την ποιότητα των ερευνητικών συστημάτων (διεθνείς επιστημονικές συνδημοσιεύσεις, υψηλές αναφορές, αλλοδαποί υποψήφιοι διδάκτορες), τη χρηματοδότηση (δαπάνες E&A του κρατικού τομέα, ύπαρξη κεφαλαίου υψηλού κινδύνου), (β) τις επιχειρηματικές επενδύσεις (δαπάνες E&A του τομέα των επιχειρήσεων, δαπάνες για καινοτομία που δεν αφορούν την E&A), τις συνδέσεις/δικτυώσεις και την επιχειρηματικότητα (οι ΜΜΕ που καινοτομούν με ίδιους πόρους, οι καινοτόμες ΜΜΕ που συνεργάζονται με άλλες επιχειρήσεις, ύπαρξη επιστημονικών δημοσιεύσεων κατόπιν συνεργασίας επιχειρήσεων με φορείς του δημόσιου τομέα), τα περιουσιακά στοιχεία που προκύπτουν από πνευματικά δικαιώματα (αιτήσεις για πατέντες, αντίστοιχες αιτήσεις για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προκλήσεων, εμπορικά σήματα, εμπορικά σχέδια), και (γ) αποτελέσματα που αφορούν τους φορείς που καινοτομούν (ΜΜΕ με καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας, ΜΜΕ με οργανωσιακή καινοτομία ή/και καινοτομία μάρκετινγκ, απασχόληση σε καινοτόμους τομείς με ταχεία ανάπτυξη), καθώς και συναφείς οικονομικούς δείκτες αποτελεσμάτων (απασχόληση σε τομείς έντασης γνώσης, εξαγωγές αγαθών υψηλής και μέσης τεχνολογίας, εξαγωγές υπηρεσιών έντασης γνώσης, πωλήσεις καινοτομιών που είναι νέες για την αγορά και νέες για την επιχείρηση, έσοδα από το εξωτερικό που αφορούν πατέντες ή δικαιώματα χρήσης).

Ως προς τη διαφοροποίηση που αναφέρθηκε παραπάνω, μεταξύ των επιδόσεων των ελληνικών επιχειρήσεων και των συνολικότερων καινοτομικών επιδόσεων της χώρας, όπου παρατηρείται σχετική υστέρηση, ενδεικτική είναι η σύγκριση μεταξύ των μέσων κοινοτικών επιδόσεων και των αντίστοιχων ελληνικών για μια σειρά δεικτών, βάσει του Innovation Union Scoreboard. Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα εμφανίζεται να έχει χαμηλές καινοτομικές επιδόσεις, ενώ ακόμα και στους δείκτες που εμφανίζεται συγκριτικά πιο ισχυρή, όπως σε δείκτες ανθρώπινου δυναμικού, επιχειρηματικών συνεργασιών και επιχειρήσεων που καινοτομούν οι «καλές» επιδόσεις» στηρίζονται στη μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας από το εξωτερικό. Μεγαλύτερες αδυναμίες εντοπίζονται στους δείκτες χρηματοδότησης και αξιοποίησης της παραγόμενης γνώσης στη μορφή των πατεντών. Αυξητικές ήταν οι τάσεις στους δείκτες κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου (% του ΑΕΠ), βιομηχανικά σχέδια και πωλήσεις νέων προϊόντων, ενώ αντίθετα πτωτική ήταν η τάση στις επιχειρηματικές επενδύσεις για καινοτομία και σε έσοδα από πατέντες στο εξωτερικό. Συνολικά συνεπώς, ενώ η χώρα εμφανίζει σχετικά καλές επιδόσεις στην οργανωτική καινοτομία, παρουσιάζει χαμηλές επιδόσεις σε βασικές συνιστώσες και εισροές για τη δημιουργία καινοτομίας (πίνακας 3.3), στοιχείο που επιβεβαιώνεται πάντως κι από τα στοιχεία των ερευνών CIS.

Πίνακας 3.3: Δείκτες που καθορίζουν τις συνολικές καινοτομικές επιδόσεις της Ελλάδας και της ΕΕ27-28, βάσει Innovation Union Scoreboard 2010, 2015

	ΕΕ27 , IUS 2010	ΕΛΛΑΔ Α IUS 2010	ΕΕ28, IUS 2015	ΕΛΛΑΔ Α IUS 2015
ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΤΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ				
Ανθρώπινο δυναμικό				
Νέοι διδάκτορες ηλικίας 25-34, ανά 1000 κατοίκους	1,4	0,8	1,8	1,1
Ποσοστό ατόμων ηλικίας 30-34 που είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	32,3	26,5	36,9	34,6
Ποσοστό νέων ηλικίας 20-24 που έχουν ολοκληρώσει τουλάχιστον τη β' βάρθμια εκπαίδευση	78,6	82,2	81,0	86,5
Ανοιχτά, άριστα και ελκυστικά ερευνητικά συστήματα				
Διεθνείς συν-δημοσιεύσεις, ανά 1000 κατοίκους	266	439	363	620
Δημοσιεύσεις που ανήκουν στο υψηλότερο 10% των αναφορών (% του συνόλου των δημοσιεύσεων της χώρας)	0,11	0,09	0,11	0,09
Διδάκτορες από χώρες εκτός ΕΕ (% του συνόλου των διδακτόρων)	19,4 5	100	25,5	1,0

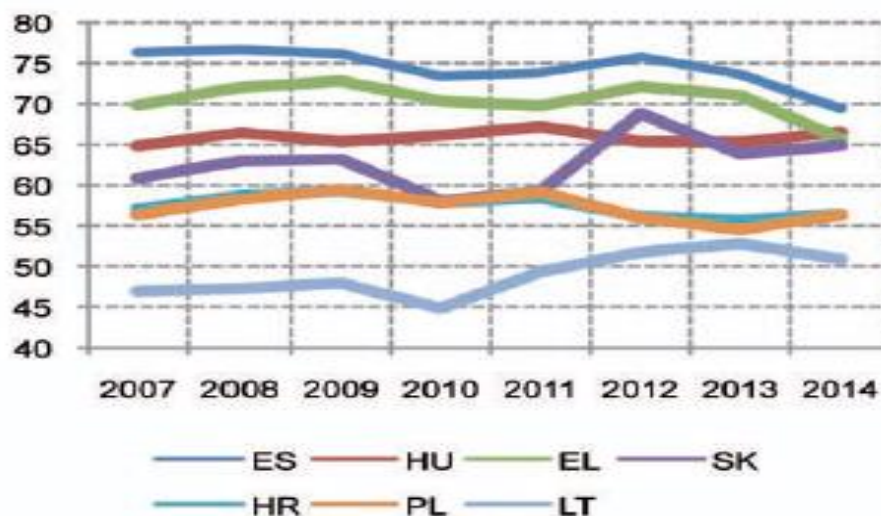
	ΕΕ27 , IUS 2010	ΕΛΛΑΔ Α IUS 2010	ΕΕ28, IUS 2015	ΕΛΛΑΔ Α IUS 2015
Χρηματοδότηση και υποστήριξη				
Δημόσια Δαπάνη για Ε&Α (% του ΑΕΠ)	0,75	0,41	0,72	0,50
Κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου (% του ΑΕΠ)	0,11 0	0,010	0,062	0,000
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ				
Επενδύσεις Επιχειρήσεων				
Δαπάνη των επιχειρήσεων για Ε&Α (% του ΑΕΠ)	1,25	0,16	1,29	0,27
Δαπάνες καινοτομίας που δεν αφορούν Ε&Α (% του κύκλου εργασιών)	0,71	0,74	0,69	0,87
Διασυνδέσεις και επιχειρηματικότητα				
ΜΜΕ που καινοτομούν εντός της επιχείρησης (% των ΜΜΕ)	30,3 1	32,70	28,7	26,6
ΜΜΕ που καινοτομούν σε συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις (% των ΜΜΕ)	11,2	13,3	10,3	12,4
Επιστημονικές συν-δημοσιεύσεις ιδιωτικού-δημοσίου τομέα, ανά εκατ. κατοίκους	36,2	12,5	50,3	16,5
Πνευματικά Δικαιώματα				
Αιτήσεις ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνιών, ανά δισεκατ. ΑΕΠ (σε μον. αγορ. δύναμης €)	4,00	0,44	3,78	0,35
Αιτήσεις ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνιών σε κοινωνικές προκλήσεις, ανά δισεκατ. ΑΕΠ (σε μον. αγορ. δύναμης €)	0,64	0,13	0,98	0,14
Νέα εμπορικά σήματα που κατοχυρώνονται στην ΕΕ, ανά δισεκατ ΑΕΠ (σε μον. αγορ. δύναμης €)	5,41	1,63	5,83	2,73
Νέα βιομηχανικά σχέδια που κατοχυρώνονται στην ΕΕ, ανά δισεκατ ΑΕΠ (σε μον. αγορ. δύναμης €)	4,75	0,31	1,13	0,24
(ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΚΕΣ) ΕΚΠΡΟΣ				
Καινοτόμοι φορείς				

	ΕΕ27 , IUS 2010	ΕΛΛΑΔ Α IUS 2010	ΕΕ28, IUS 2015	ΕΛΛΑΔ Α IUS 2015
MME που καινοτομούν σε προϊόντα ή διαδικασίες (% των MME)	34,1 8	37,31	30,6	29,6
MME που καινοτομούν σε μάρκετινγκ/οργάνωση (% των MME)	39,0 9	51,29	36,2	45,0
Απασχόληση σε επιχειρήσεις καινοτομικών τομέων με υψηλό ρυθμό ανάπτυξης (% συνολικής απασχόλησης)	---	---	17,9	16,8
Οικονομικά αποτελέσματα				
Απασχόληση σε δραστηριότητες έντασης γνώσης (% του συνόλου του εργατικού δυναμικού)	13,0	10,8	13,8	12,5
Εξαγωγές προϊόντων μεσαίας και υψηλής τεχνολογίας (% των συνολικών εξαγωγών)	47,4	31,1	53,0	18,0
Εξαγωγές έντασης γνώσης (% των υπηρεσιών που εξάγονται)	49,4	57,0	49,5	53,9
Πωλήσεις νέων για την επιχείρηση και για την αγορά προϊόντων (% κύκλου εργασιών)	13,3	25,7	12,4	11,8
Έσοδα από δικαιώματα και πατέντες που προέρχονται από το εξωτερικό (% του ΑΕΠ)	0,21	0,01	0,65	0,02

πηγή: European Commission (2010, 2015)

Γίνεται συνεπώς εύκολα αντιληπτό ότι η αξιολόγηση των συστημάτων καινοτομίας και η αποτύπωση της ποιότητάς τους είναι μια πολύ ευρύτερη διαδικασία που καλύπτει όχι μόνο τις επιχειρήσεις, αλλά και το ευρύτερο πλαίσιο που αφορά την εκπαίδευση, την E&A, την πνευματική ιδιοκτησία, την απασχόληση, ακόμη και μακροοικονομικές επιδόσεις ή αλλιώς ορισμένες από τις επιπτώσεις των δραστηριοτήτων έντασης γνώσης στην οικονομία. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η συνολική επίδοση της Ελλάδας αποτυπώνεται στο συνολικό δείκτη καινοτομίας, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, στο οποίο η Ελλάδα συγκρίνεται με άλλα κράτη μέλη που επιτυγχάνουν παρεμφερείς επιδόσεις και τα οποία χαρακτηρίζονται επίσης ως μέτρια καινοτόμες χώρες, όπου αποτυπώνεται η καθαρά πτωτική τάση της ελληνικής θέσης, ιδίως από το 2012 και μετά, αποτέλεσμα που δεν μπορεί παρά να συνδυάζεται με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, προσομοιάζοντας αρκετά στις επιδόσεις της Ισπανίας που κινούνται διαχρονικά παράλληλα με τις ελληνικές, αν και κατά περίπου 5 μονάδες υψηλότερα.

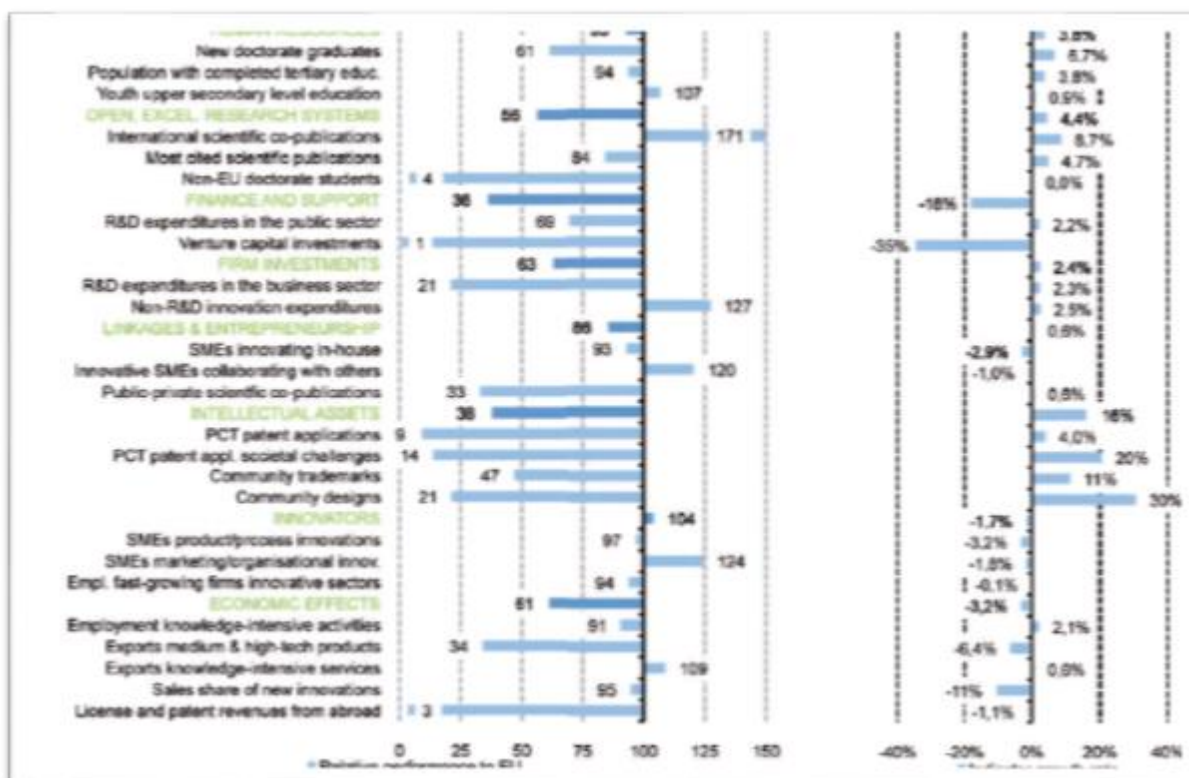
Διάγραμμα 3.12: Συνολικός δείκτης καινοτομίας για ορισμένα από τα κράτη μέλη της ΕΕ που χαρακτηρίζονται ως μέτρια καινοτόμα (ΕΕ28=100)

πηγή: European Commission (2015)

Σε αυτό το πλαίσιο, οι επιδόσεις της Ελλάδας υπολείπονται των αντίστοιχων μέσω κοινωτικών -εκτός από τη διάσταση (γ)-, ιδίως μάλιστα σε όρους χρηματοδότησης και πνευματικών δικαιωμάτων, ενώ επίσης χαμηλά εμφανίζονται τα στοιχεία για την Ελλάδα αναφορικά με τους αλλοδαπούς διδακτορικούς φοιτητές και τις επενδύσεις υψηλού κινδύνου. Αντίθετα, η Ελλάδα υπερβαίνει τις μέσες επιδόσεις της ΕΕ ως προς τις επιστημονικές δημοσιεύσεις, τις δαπάνες καινοτομίας που δεν αφορούν δράσεις E&A, και τις ΜΜΕ με οργανωσιακή καινοτομία ή/και καινοτομία μάρκετινγκ. Μάλιστα, οι δείκτες με τη μεγαλύτερη δυναμική τα τελευταία χρόνια είναι το μερίδιο του πληθυσμού με ανώτατη εκπαίδευση, οι δαπάνες για καινοτομία που δεν αφορούν σε δράσεις E&A και η κατοχύρωση εμπορικών σημάτων. Αντίθετα οι σημαντικότερες μειώσεις των συστατικών μερών του δείκτη καινοτομίας εντοπίζονται –χωρίς αυτό να αποτελεί έκπληξη λόγω της κρίσης, αλλά και με βάση όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες- στις ΜΜΕ που καινοτομούν με ίδιους πόρους και μέσα, στις ΜΜΕ με καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας και στις πωλήσεις καινοτομιών που είναι νέες στις αγορές και στην επιχείρηση (European Commission 2015). Οι επιμέρους επιδόσεις της χώρας που συνθέτουν το δείκτη καινοτομίας, κατά European Commission (2015) παρουσιάζονται, πέρα από τον πίνακα 3.3, στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 3.13: Επιμέρους επιδόσεις της Ελλάδας, για τη σύνθεση του δείκτη καινοτομίας 2015 (EE28=100)

πηγή: European Commission (2015)

Μια άλλη παρεμφερής, αν και εκτενέστερη ανάλυση για την ανταγωνιστικότητα των χωρών προσφέρει ο «Παγκόσμιος Δείκτης Ανταγωνιστικότητας» που αποτελείται από ένα σύνολο παραμέτρων που αφορά τομείς, όπως οι υποδομές, οι μακροοικονομικές συνθήκες, η υγεία, οι θεσμοί, η ανώτατη εκπαίδευση-κατάρτιση, το τεχνολογικό επίπεδο/εξειδίκευση, αλλά και η καινοτομία. Η κατάταξη της Ελλάδας σύμφωνα με την έκθεση για το 2015-2016 είναι μόλις η 81^η θέση, απόρροια και των επιπτώσεων της κρίσης, ενώ είναι τελευταία μεταξύ όλων των κρατών μελών της ΕΕ. Στους επιμέρους δείκτες πάντως φαίνεται πως η Ελλάδα εμφανίζει σχετικά καλύτερες επιδόσεις σε τομείς-παραμέτρους που δεν είναι απαραίτητα έντασης γνώσης, όπως οι υποδομές (34^η θέση), η υγεία, ενώ έρχεται πρώτη στο μερίδιο των νέων που εισάγονται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αντίθετα, εμφανίζει σχετικά χαμηλές επιδόσεις ως προς την πολυπλοκότητα της παραγωγής και των επιχειρήσεών της, ενώ και οι αντίστοιχες επιδόσεις που αφορούν την καινοτομία κατάτασσουν τη χώρα σχετικά χαμηλά (77^η θέση), στοιχείο που επίσης έρχεται σε σχετική αντίθεση με τα αποτελέσματα των ερευνών συγκεκριμένα για την καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις. Πάντως, οι χαμηλότερες τιμές για την περίπτωση της Ελλάδας αφορούν τους «θεσμούς», την «αποδοτικότητα της αγοράς αγαθών», την «αποδοτικότητα της αγοράς εργασίας» και την «ανάπτυξη των χρηματοπιστωτικών αγορών» (Schwab 2015).

3.5 Η διάσταση της έρευνας και τεχνολογίας στις δραστηριότητες έντασης γνώσης των επιχειρήσεων

Παρά το γεγονός, ότι οι δράσεις E&A είναι διακριτές από την καινοτομία, ενώ δεν είναι απαραίτητο –όπως έχει αναφερθεί τόσο στο κεφάλαιο 2, όσο και στις παραπάνω ενότητες του παρόντος κεφαλαίου- πως η καινοτομία αφορά ή συνδέεται με τεχνολογικά αποτελέσματα ή την ερευνητική παραγωγή, υπάρχει σχέση μεταξύ των επενδύσεων σε E&A και των καινοτομικών επιδόσεων σε μια οικονομία, ιδίως υπό τον κίνδυνο ή την ύπαρξη οικονομικών-χρηματοδοτικών περιορισμών, που επηρεάζουν αρνητικά και τις δυο αυτές παραμέτρους (Hall et al. 2015).

Συνολικότερα στην ελληνική περίπτωση, η συμβολή του τομέα των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση και την παραγωγή έρευνας και ανάπτυξης (E&A) είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ, ενώ παράλληλα οι επιδόσεις σε τεχνολογική καινοτομία είναι επίσης χαμηλότερες από τον κοινοτικό μέσο όρο (αν και υψηλότερες από ό,τι στην E&A). Το στοιχείο αυτό συνδέεται με το φαινόμενο που αναπτύχθηκε ήδη παραπάνω, δηλαδή το γεγονός, ότι τα εγχώρια παραγόμενα προϊόντα βασίζονται περισσότερο σε εισαγόμενη τεχνολογία και μεταφορά τεχνογνωσίας από το εξωτερικό, ενώ από την άλλη πλευρά οι ελληνικές εξαγωγές περιορίζονται κυρίως σε προϊόντα χαμηλής ή μεσαίας έντασης τεχνολογίας. Περιορισμένη είναι και η αλληλεπίδραση των ακαδημαϊκών και ερευνητικών φορέων με τις επιχειρήσεις, γεγονός που σε κάποιο βαθμό ερμηνεύει την αδυναμία εμπορικής αξιοποίησης των ερευνητικών αποτελεσμάτων, αν και η ακαδημαϊκή και ερευνητική κοινότητα (ΑΕΙ και δημόσια ερευνητικά κέντρα) αποτελούν τους βασικούς παραγωγούς E&A στη χώρα, ενώ το Κράτος αποτελεί τον βασικό χρηματοδότη E&A. Η αδυναμία αυτή του επιχειρηματικού κόσμου στην Ελλάδα επηρεάζει κυρίως έμμεσα κι αρνητικά την καινοτομική ικανότητα των επιχειρήσεων, επιδεινώνοντας και τη δυνατότητά τους να αξιοποιούν τα διαθέσιμα ερευνητικά αποτελέσματα στην παραγωγή και στην οργάνωση της λειτουργίας της με οικονομικό όφελος για τις ίδιες.

Πιο αναλυτικά, η χρηματοδότηση της έρευνας στην Ελλάδα –όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 1 είναι διαχρονικά από τις χαμηλότερες στην Ε.Ε., όπως και η ένταση E&A, δηλαδή το ποσοστό του ΑΕΠ που κατευθύνεται χρηματοδοτικά σε δράσεις έρευνας και ανάπτυξης που απέχει συστηματικά από τον μέσο κοινοτικό όρο. Όσον αφορά την κατανομή της εθνικής χρηματοδότησης για E&A μεταξύ Δημόσιου τομέα και επιχειρήσεων²⁶, ως πηγών χρηματοδότησης, ο τομέας των επιχειρήσεων στην Ελλάδα υποχρηματοδοτεί σταθερά τις σχετικές δραστηριότητες με ποσοστό που κυμαίνεται περίπου στο 35%, ενώ στα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ (όπως και στον κοινοτικό μέσο όρο) η χρηματοδότηση της E&A από τις επιχειρήσεις ξεπερνά το 50% της εθνικής χρηματοδότησης. Το φαινόμενο αυτό συνιστά παρέκκλιση από τη συνήθη διεθνή πρακτική, όπου ο ιδιωτικός τομέας πρωτοστατεί στη χρηματοδότηση

²⁶ Στον τομέα των επιχειρήσεων περιλαμβάνονται τόσο ιδιωτικές επιχειρήσεις, όσο και επιχειρήσεις του ευρύτερου Δημόσιου τομέα

και την εκτέλεση ερευνητικών έργων, με το Δημόσιο και τους πόρους από το εξωτερικό να ακολουθούν. Αντίθετα, στη χώρα μας η αναλογία αυτή αντιστρέφεται. Η περιορισμένη σημασία των δραστηριοτήτων E&A για τις ελληνικές επιχειρήσεις αποτυπώνεται –όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 3.1- έμμεσα και στις σχετικές δαπάνες που πραγματοποιούν οι ελληνικές καινοτόμες επιχειρήσεις, αφού οι εν λόγω δραστηριότητες έπονται σε σημασία άλλων δραστηριοτήτων σαφώς χαμηλότερης έντασης γνώσης, όπως είναι ο σχεδιασμός των νέων αγαθών και υπηρεσιών, οι δράσεις κατάρτισης, οι ενέργειες προώθησης των καινοτομιών στην αγορά κ.λπ. (EKT 2015). Αυτό το στοιχείο αποδεικνύει ξανά τη σχετικά ασθενική ένταση γνώσης της εθνικής παραγωγής, καθώς και τη μικρή σημασία που αποδίδουν οι ελληνικές επιχειρήσεις σε καινοτομίες έντασης τεχνολογίας, όπως φάνηκε και στην ενότητα 3.2, συγκεκριμένα ως προς τις δαπάνες για εσωτερικές δραστηριότητες E&A.

Βασική εξήγηση για τις χαμηλές επιδόσεις των επιχειρήσεων στον τομέα της έρευνας και της τεχνολογίας είναι η διάρθρωσή τους που υπολείπεται των σύγχρονων παραγωγικών και τεχνολογικών εξελίξεων, αποτελούμενες κυρίως από μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις που παράγουν προϊόντα χαμηλής έντασης τεχνολογίας και προστιθέμενης αξίας (Doukidis and Smithson 1995), όπως φαίνεται σε όρους εμπορίου και απασχόλησης. Επιπλέον, η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα μπορεί να χαρακτηριστεί ως «ρηχή», αφού περισσότερες από τις μισές νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες κάθε χρόνο στοχεύουν στην εξυπηρέτηση του τελικού καταναλωτή, με αποτέλεσμα οι επενδύσεις αυτές να μην συμβάλλουν στη δημιουργία παραγωγικής προστιθέμενης αξίας και να μην έχουν ιδιαίτερες δομικές επιπτώσεις στην οικονομία και την οικονομική ανάπτυξη (Ιωαννίδης και Τσακανίκας 2006), ενώ πολλοί κλάδοι χαρακτηρίζονται από έντονες ολιγοπωλιακές δομές που δεν προάγουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων και τα καινοτομικά εγχειρήματα, στην προσπάθεια απόκτησης συγκριτικού πλεονεκτήματος στην αγορά (Pagoulatos 2003). Άλλα στοιχεία της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα που δυσχεραίνουν τις δράσεις έρευνας και καινοτομίας είναι το χαμηλό επίπεδο επιχειρηματικών ικανοτήτων, η αναποτελεσματική δημόσια πολιτική ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και της παραγωγής και η συστηματική αποφυγή ανάληψης κινδύνων λόγω της ισχυρής απέχθειας προς την πιθανότητα μιας επιχειρηματικής αποτυχίας (Λυμπεράκη 2008), η έλλειψη κουλτούρας συνεργασίας μεταξύ των συστατικών μερών του εθνικού συστήματος καινοτομίας και κυρίως από την πλευρά των ελληνικών επιχειρήσεων (Καστέλλη 2008), η αδυναμία του παραγωγικού τομέα να κάνει χρήση του υπάρχοντος ανθρώπινου κεφαλαίου και το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις αποκόμιζαν συχνά συγκριτικό πλεονέκτημα με λανθάνοντες τρόπους (π.χ. παραοικονομία, αδήλωτες εργασιακές σχέσεις, φοροδιαφυγή κ.λπ.) (Παπαγιαννάκης 2008, Γιαννίσης κ.α. 2009). Λογική συνέπεια των παραπάνω είναι η απουσία στρατηγικού προσανατολισμού των διοικήσεων των ελληνικών επιχειρήσεων για δραστηριοποίηση σε τομείς έντασης γνώσης, όπως και η έλλειψη αποφάσεων για τον παραγωγικό τους εκσυγχρονισμό προς δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας που προϋποθέτουν μακρόπνοο σχεδιασμό, με απώτερο στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας μέσα από την επίτευξη καινοτομιών. Πέρα από τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας

στην Ελλάδα, ενδεικτικό της περιορισμένης έφεσης των ελληνικών επιχειρήσεων για δράσεις E&A είναι και η ισχνή οργάνωση του χρηματοδοτικού συστήματος για τις νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας και κινδύνου, όπως οι επενδύσεις υψηλού κινδύνου (venture capital).

Έτσι όμως το φαινόμενο της αλληλουχίας «χαμηλή χρηματοδότηση – μέτρια ερευνητικά αποτελέσματα – μικρό ενδιαφέρον του πολιτικού κόσμου και της κοινωνίας – χαμηλή χρηματοδότηση» επιδεινώνεται περαιτέρω από το περιορισμένο ενδιαφέρον του παραγωγικού τομέα, αφού λείπει ο πιο σημαντικός –σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική- υποκινητής και δυνητικός χρήστης των νέων τεχνολογιών, με συνέπεια η χαμηλή εθνική χρηματοδότηση για E&A να μην υποστηρίζεται ευεργετικά από τη ζήτηση του ιδιωτικού τομέα για ερευνητική παραγωγή, διαιωνίζοντας το φαύλο κύκλο της υπο-χρηματοδότησης για το χώρο της έρευνας και της τεχνολογίας στην Ελλάδα (Χρυσομαλλίδης 2012). Μάλιστα σε συνθήκες ύφεσης, το πλαίσιο για την ιδιωτική επένδυση σε E&A και σε καινοτομία γίνεται ακόμη πιο δύσκολο, καθώς η διεθνής εμπειρία έχει δείξει πως οι δραστηριότητες E&A του ιδιωτικού τομέα επηρεάζονται αρνητικά από την δυσπραγία στην αγορά, ενώ ο τρόπος που οργανώνει κάθε χώρα την τεχνολογική της παραγωγή εξαρτάται σε υψηλό βαθμό από την πρακτική του παρελθόντος (Archibugi and Michie 1997). Οι παράμετροι αυτοί έχουν αρνητικές συνέπειες για την παραγωγική ανταγωνιστικότητα της χώρας και την ικανότητά της να μεταβάλει την παραγωγική, αναπτυξιακή και τεχνολογική της βάση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3

Archibugi, D., and Michie, J. (1997). “Technological globalisation and national systems of innovation: an introduction”, in D.Archibugi and J. Michie (eds.), *Technology, Globalisation and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 1-23.

Βουμβάκη, Τ., και Κουτούζου Α., και Σακκάς Γ., και Ζαμπέτη, Ε. (2016). ‘Μικρομεσαίες επιχειρήσεις: Κλάδος Πληροφορικής’. *Εθνική Τράπεζα, Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης*.

Caloghirou, Y., and Constantelou, A., and Vonortas N., (2006). “Knowledge Flows: The Drivers for the Creation of a Knowledge-Based Economy”, σε Y. Caloghirou, and A. Constantelou, and N. Vonortas (eds.), *Knowledge Flows In European Industry*. London: Routledge, σελ. 1-44.

Cantwell, J. (1999). “Innovation as the principal source of growth in the global economy”, in D.Archibugi and J.Howels and J. Michie (eds.), *Innovation Policy in a Global Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 225-241.

Γιαννίτσης, Τ., και Ζωγραφάκης, Σ., και Καστέλλη, Ι., και Μαυρή, Δ. (2009). *Ανταγωνιστικότητα και Τεχνολογία στην Ελλάδα*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Dernis, H., and Dosso, M., and Hervás, F., and Millot, V., and Squicciarini, M., and Vezzani, A. (2015). *World Corporate Top R&D Investors: Innovation and IP bundles*. A JRC and OECD common report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Doukidis, G., and Smithson, S. (1995). *Information Systems in the National Context. The Case of Greece*. Aldershot: Avebury.

ΕΚΤ. (2015). *Καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις 2010 – 2012*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

ΕΚΤ. (2016). Βασικοί δείκτες καινοτομίας ελληνικών επιχειρήσεων 2012 – 2014, διαθέσιμο στο http://metrics.ekt.gr/sites/metrics/files/CIS%202012_2014_Presentation_el.pdf

European Commission. (2010). *Innovation Union Scoreboard 2010*. Brussels: European Union - Publications Office.

European Commission. (2015). *Innovation Union Scoreboard 2015*. Brussels: European Union - Publications Office.

Hall, B.H., and Moncada-Paternò-Castello, P., and Montresor, S., and Vezzani, A. (2016). 'Financing constraints, R&D investments and innovative performances: new empirical evidence at the firm level for Europe', *Economics of Innovation and New Technology*, 25:3, σελ. 183-196.

IOBE. (2012). Επιλύοντας προβλήματα καινοτομίας επιχειρήσεων. Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών & Δικτύων, ΕΠΙΑΝ II, "Μελέτες Αποτίμησης Ερευνητικής Πολιτικής".

Ιωαννίδης, Σ., και Κόρρα, Ε., και Γιωτόπουλος, Ι. (2016). *Επιχειρηματικότητα 2014-15: Η Δυναμική του Επιχειρηματικού Συστήματος στην Ελλάδα της Κρίσης*. Αθήνα: IOBE, Global Entrepreneurship Monitor.

Ιωαννίδης, Σ., και Τσακανίκας, Α. (2006). *Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2005-2006*. Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών.

Καστέλλη, Ι. (2008). 'Έρευνα και Ανάπτυξη. Η Πραγματικής Πρόκληση για την Ανταγωνιστικότητα;', *Βήμα Ιδεών*, Σεπτέμβριος 2008.

Λιούκας, Σ., και Βουδούρη Ε., και Γκούρας Α., και Λαντζούνη, Π. (2009). *Η καινοτομία στην Ελλάδα. Συγκριτική αξιολόγηση με διεθνείς δείκτες, πολιτικές, προτάσεις στρατηγικής*. Αθήνα: Ίδρυμα Κόκκαλη – Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Λυμπεράκη, Α. (2008). 'Μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις στην Ελληνική βιομηχανία: ασαφείς ερμηνεία και πολιτικές', σε Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Ελληνική Οικονομία: Κρίσιμα Ζητήματα Οικονομικής Πολιτικής*. Αθήνα: Alpha Bank, Ιστορικό Αρχείο, σελ. 275-308.

Naude, W., and Nagler, P. (2015). 'Industrialisation, innovation, inclusion'. *UNU-MERIT Working Paper Series*, No. 043.

OECD. (2010). *SMEs, Entrepreneurship and Innovation*. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2015). *The Innovation Imperative: Contributing to Productivity, Growth and Well-Being*. Paris: OECD Publishing.

Pagoulatos, G. (2003). *Greece's New Political Economy. State, Finance, and Growth from Postwar to EMU*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Παπαγιαννάκης, Α. (2008). "Διεθνής ανταγωνιστικότητα και επιχειρηματική δυναμική στην Ελλάδα", σε Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Σε Αναζήτηση Ελληνικού Μοντέλου Ανάπτυξης*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 107-123.

Schwab, K., edit. (2010). *The Global Competitiveness Report 2010-2011*. Geneva: World Economic Forum.

Schwab, K., edit. (2015). *The Global Competitiveness Report 2015-2016*. Geneva: World Economic Forum.

Τσακανίκας, Α. (2008). ‘Έλλειψη καινοτομίας και παραγωγική ακαμψία’, *Βήμα Ιδεών*, Σεπτέμβριος 2008.

Veugelers, R. (2016). ‘The European Union’s Growing Innovation Divide’. *Bruegel Policy Contribution*, Issue 2016/08.

Χρυσομαλλίδης Χ. (2012). “Έρευνα & Τεχνολογία στην Ελλάδα”, σε Ν. Μαραβέγιας (επιμ.), *Εξοδος από την Κρίση. Η Συμβολή της Έρευνας & Τεχνολογίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 81-146.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η περιφερειακή διάσταση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε να παραθέσουμε και να αναλύσουμε την περιφερειακή διάσταση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις. Για αυτό το σκοπό η ανάλυση θα έχει διττή διάσταση, στηριζόμενη: α) στα διαθέσιμα πραγματολογικά δεδομένα, κατά αντιστοιχία όσων παρατέθηκαν στο κεφάλαιο 3 για την καινοτομία των επιχειρήσεων στο σύνολο της χώρας, αυτή τη φορά για τις επιδόσεις των ελληνικών Περιφερειών (επίπεδο NUTS2) και β) στην προοπτική ενίσχυσης της καινοτομίας στις επιχειρήσεις της περιφέρειας, διά της στρατηγικής της έξυπνης εξειδίκευσης και του πλαισίου για τον προγραμματισμό, την οργάνωση και την υλοποίηση συναφών μέτρων πολιτικής που αυτή παρέχει, με σαφώς περιφερειακό και αναπτυξιακό χαρακτήρα.

4.1 Πραγματολογική ανάλυση για την καινοτομία των επιχειρήσεων στις ελληνικές Περιφέρειες

Στο κεφάλαιο 3 έγινε συνολική επισκόπηση των καινοτομικών επιδόσεων των ελληνικών επιχειρήσεων, παράλληλα με την παράθεση στοιχείων που έκαναν δυνατή τη διακρατική σύγκριση ως προς τις εθνικές επιδόσεις στο συγκεκριμένο τομέα. Στην ενότητα αυτή, το ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί στις αντίστοιχες επιδόσεις που σημειώνουν οι ελληνικές επιχειρήσεις σε υπο-εθνικό επίπεδο, σε επίπεδο χωρικής ανάλυσης NUTS2, δηλαδή στις δεκατρείς ελληνικές Περιφέρειες. Η ανάλυση σε αυτή την ενότητα γίνεται λαμβάνοντας υπόψη τη γενική παρατήρηση, ότι οι δράσεις έντασης τεχνολογίας τείνουν να συγκεντρώνονται σε λίγες και συγκεκριμένες περιοχές, ένα φαινόμενο που συμβάλλει στην οικονομική απόκλιση των περιφερειών, τόσο εντός της ίδιας χώρας, όσο και κατά τη διεθνή σύγκριση (UNCTAD 2002). Βέβαια, η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να προκύπτει κι από άλλους παράγοντες που δεν συνδέονται με την τεχνολογία, συνεπώς δεν είναι δεδομένο πως οι υστερούσες σε δραστηριότητες έντασης γνώσης περιφέρειες θα είναι κατ' ανάγκη φτωχές, όμως ισχύει πως οι προηγμένες τεχνολογικά και καινοτομικά περιοχές είναι και οικονομικά εύρωστες. Σε μια τέτοια βάση η συγκέντρωση των σχετικών δραστηριοτήτων από πλευράς των επιχειρήσεων και των δημόσιων φορέων παρραγωγής γνώσης (πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα) συμβάλλει σαφώς στη δημιουργία ενός ανεπτυγμένου κέντρου, έναντι των υπόλοιπων περιοχών που παραμένουν στην περιφέρεια. Στην περίπτωση της καινοτομικής δραστηριότητας, το φαινόμενο αυτό επαναλαμβάνεται μεταξύ ανεπτυγμένων και λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών, εξαιτίας του παρατηρούμενου χάσματος στην παραγόμενη και παρεχόμενη γνώση, τις υπάρχουσες δομές και τις δεξιότητες του ανθρώπινου κεφαλαίου (Λαμπριανίδης κ.α. 2005). Εξάλλου, οι επιχειρήσεις παράγουν πιο καινοτόμα αποτελέσματα σε περιοχές, όπου έχει συγκεντρωθεί ανθρώπινο κεφάλαιο υψηλής μόρφωσης. Με αυτό τον τρόπο κινητοποιείται ένας ενάρετος κύκλος, αφετηρία του οποίου είναι η διαρκώς αυξανόμενη συσσώρευση γνώσης, ενώ επιπλέον παράγοντες που επηρεάζουν θετικά την ανάπτυξη σε μια περιοχή, αλλά και σε μικροοικονομικό επίπεδο είναι η εξάρτηση από καλές προηγούμενες πρακτικές, το υφιστάμενο θεσμικό (και ευρύτερο πλαίσιο, ως εμπεδωμένη παράδοση) που ευνοεί τέτοιες δραστηριότητες και την περαιτέρω

ανάπτυξή τους, οι εξελιγμένες υποδομές, οι προκύπτουσες οικονομίες κλίμακας, καθώς και οι εξωτερικότητες που βασίζονται στις πρακτικές δικτύωσης μεταξύ των εμπλεκόμενων δρώντων (Cantwell and Iammarino 2003 και Piekola 2006).

Μια άλλη παρεμφερής ανάλυση αφορά τη χρησιμότητα της δημιουργίας και της λειτουργίας των λεγόμενων clusters. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, η συγκέντρωση και η δραστηριοποίηση αλληλοσυνδεόμενων επιχειρήσεων και συνεργαζόμενων φορέων σε ένα χώρο, δημιουργώντας σταδιακά μια σχετική εξειδίκευση στον τομέα που δραστηριοποιούνται, προσφέρει τη δυνατότητα για δημιουργία τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων (Porter 2000). Σε αυτή τη βάση οι δρώντες και όσοι δραστηριοποιούνται σε μια περιοχή –συμπεριλαμβανομένων των τοπικών αρχών- μπορούν να λειτουργήσουν πιο αποδοτικά σε ένα cluster, χωρικά προσδιορισμένο, καθώς με αυτό τον τρόπο έχουν πρόσβαση σε μια κοινή δεξαμενή γνώσης, τεχνολογίας, υποδομών, αντιμετωπίζοντας τελικά μια συγκεκριμένη και εξελισσόμενη ζήτηση και προσφορά (Delgado et al. 2012). Σε αυτή τη θεωρητική βάση και στηριζόμενοι σε στοιχεία για τα πνευματικά δικαιώματα και την απασχόληση οι Christopoulos και Wintjes (2016) προχώρησαν στη διερεύνηση της ύπαρξης συναφών καινοτόμων clusters σε τομείς όπως «Μέταλλο, ξύλο και κατασκευές», «Μηχανολογικός εξοπλισμός», «Χημικά και κλωστουφαντουργία», όπου φαίνεται πως οι ελληνικές Περιφέρειες επιτυγχάνουν χαμηλές επιδόσεις και στις τρεις αυτές βασικές παραγωγικές κατηγορίες.

Από την άλλη πλευρά, παρά το ότι οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας έχουν εξελιχθεί σε σημείο που να διευκολύνονται σημαντικά οι επιχειρηματικές ή άλλες δράσεις έντασης γνώσης και σε περιοχές της περιφέρειας, τα προβλήματα που προκύπτουν εξαιτίας της απόστασης και της συνεπαγόμενης άνισης πρόσβασης σε πληροφορίες και γνώση παραμένουν (Λαμπριανίδης κ.α. 2005). Η ασύμμετρη χρήση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας μεταξύ αστικών και επαρχιακών περιοχών είναι εξάλλου δυνατό να καταστήσει ακόμη εντονότερες τις εισοδηματικές ανισότητες εις βάρος των δεύτερων. Με άλλα λόγια, οι ανισότητες γίνονται πιο έντονες, από τη στιγμή που δεν προκύπτουν μόνο από τις διαφορές στο φυσικό κεφάλαιο, αλλά και από το ψηφιακό και τεχνολογικό χάσμα μεταξύ κέντρου και περιφέρειας. Βασικό στοιχείο για αυτή την αρνητική εξέλιξη είναι, ενδεικτικά, το ζήτημα της εκπαίδευσης και της απαραίτητης ζήτησης για νέες τεχνολογίες, αφού η χρησιμότητα των τεχνολογικών μέσων πρέπει να συνδυάζεται με την ικανότητα χρήσης αυτών.

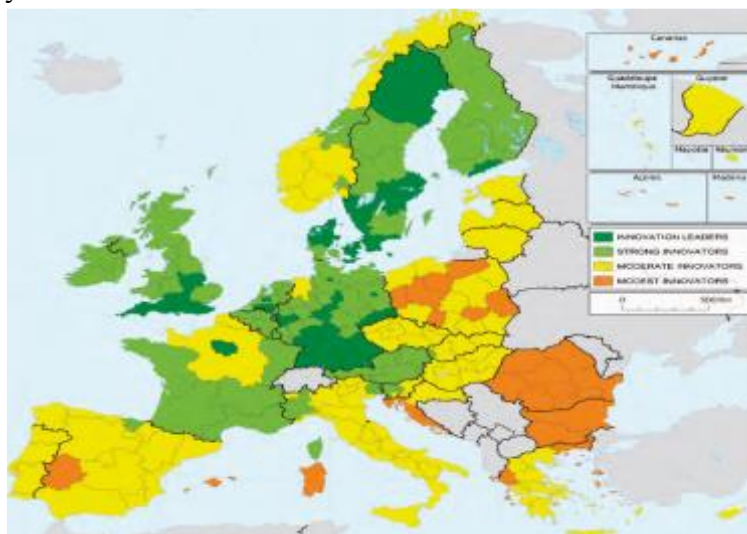
Έτσι, η γεωγραφία της καινοτομίας συνδέεται έμμεσα (ενδεχομένως όμως και άμεσα όπως θα καταδειχθεί στη συνέχεια με την περίπτωση της Περιφέρειας Κρήτης) με τις ερευνητικές επιδόσεις σε μια περιοχή, με συνέπεια η ικανότητα μιας περιφέρειας όσον αφορά την παραγωγή καινοτομιών να σχετίζεται με τη χωροθέτηση και φορέων παραγωγής νέας γνώσης (πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας), ενώ –όπως υπονοήθηκε παραπάνω κι έχει αναφερθεί ρητά στο κεφάλαιο 2- καθοριστικό στοιχείο για τις συγκεκριμένες δραστηριότητες έντασης γνώσης αποτελεί και η τοπική ζήτηση (Bottazzi and Peri 1999). Η συγκεκριμένη

αλληλουχία φαίνεται να είναι ταυτόχρονα το αποτέλεσμα αλλά και η προϋπόθεση για καινοτομική δράση σε ένα ανατροφοδοτούμενο πλαίσιο που ενέχει τα χαρακτηριστικά του ενάρτετου κύκλου, συμβάλλοντας έτσι τελικά στη χωρική συγκέντρωση των σχετικών δράσεων και δραστηριοτήτων. Με άλλα λόγια, ο τόπος ή ο χώρος παίζουν ρόλο στη συγκεκριμένη συζήτηση, επηρεάζοντας την ένταση και την ύπαρξη ή μη E&A, αλλά και καινοτομίας. Ενδεικτικά αυτού του φαινομένου είναι τα περιφερειακά στοιχεία για την υλοποίηση και τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων έρευνας και τεχνολογίας και για τις αιτήσεις για διπλώματα ευρεσιτεχνίας ανά την Ευρώπη. Σε παρεμφερή συμπεράσματα για τη χωρική συγκέντρωση των δραστηριοτήτων έντασης γνώσης καταλήγουν και εμπειρικές μελέτες, αναφορικά με την επιστήμη και την τεχνολογία που παράγεται εντός μιας χώρας, όπου η πιθανή διάδραση μεταξύ ακαδημαϊκής και επιχειρηματικής έρευνας και τα αντίστοιχα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν τείνουν να είναι συγκεντρωμένα γεωγραφικά (Pavitt 1998). Ομοίως, τα παραγωγικά συστήματα διεθνώς εμφανίζουν επίσης μια σημαντική συγκέντρωση, τάση που αυξάνεται αναλογικά με την πορεία της τεχνολογικής εξέλιξης και της εξειδίκευσης (UNIDO 2002).

Τα παραπάνω φαίνεται να επιβεβαιώνονται στον ευρωπαϊκό χώρο, σύμφωνα και με τη συνολικότερη κατάταξη²⁷, στην οποία έχει προχωρήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις ευρωπαϊκές περιφέρειες, βάσει των καινοτομικών τους επιδόσεων, σε «περιφέρειες-ηγέτες», «ισχυρές περιφέρειες», «περιφέρειες με μέτριες επιδόσεις» και «περιφέρειες με χαμηλές επιδόσεις» (χάρτης 4.1). Με βάση τη συγκεκριμένη αποτύπωση φαίνεται -έστω και με τη διασταλτική έννοια που παρέχουν οι σύνθετοι δείκτες- η χωρική συγκέντρωση των πολύ καλών και καλών επιδόσεων στην καινοτομία στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη, καθώς και η σχετική υστέρηση (σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό) στην Νότια και την Ανατολική Ευρώπη, αντίστοιχα.

²⁷ Πρέπει να σημειωθεί, ότι για την εξαγωγή των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, έχουν ληφθεί υπόψη ευρύτεροι δείκτες, πέρα των αποτελεσμάτων της έρευνας CIS, άρα δεν εξετάζονται μόνο οι επιδόσεις των επιχειρήσεων, αλλά και οι ευρύτερες συνθήκες που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την καινοτομία, όπως και στην περίπτωση των σύνθετων δεικτών για την καινοτομία, μέρος των οποίων παρουσιάστηκε στην ενότητα 3.4.

Χάρτης 4.1: Κατάταξη των ευρωπαϊκών περιφερειών σύμφωνα με τις καινοτομικές τους επιδόσεις

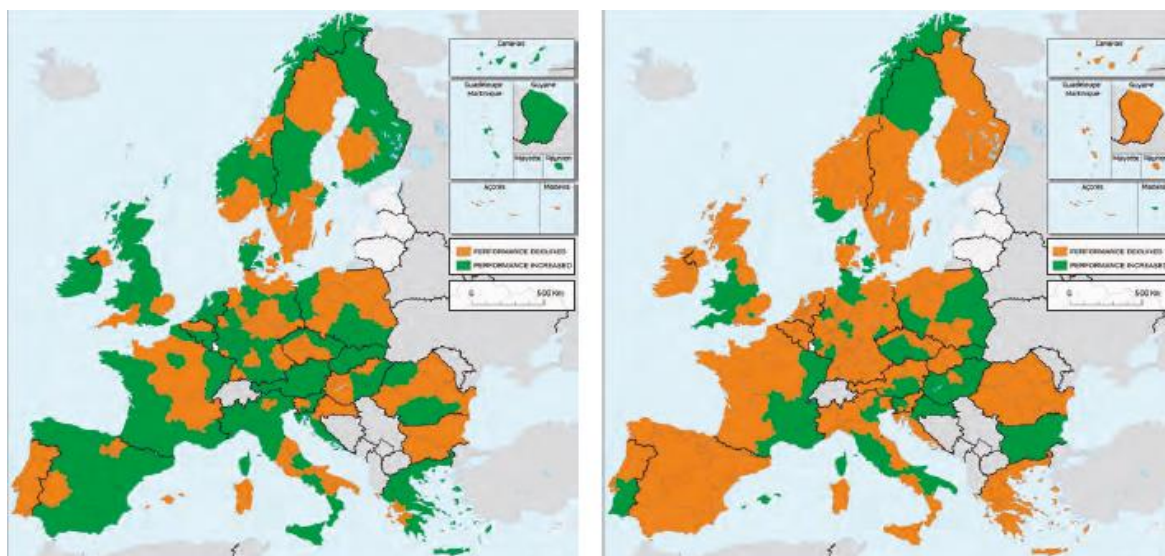
πηγή: European Commission (2016)

Ενδεικτική των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στη χώρα είναι και το γεγονός της επιδείνωσης των συνολικών –πέρα δηλαδή των καινοτομικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων- καινοτομικών επιδόσεων σε όλες τις περιφέρειες της χώρας, με βάση τους σύνθετους δείκτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από το 2012-2014 στο 2014-2016, αν και η συνολικότερη εικόνα για το σύνολο της Ευρώπης είναι επίσης πτωτική. Μάλιστα, στην ελληνική περίπτωση αναμένεται εκ νέου επιδείνωση των δεικτών, λόγω της πτωτικής τάσης που καταγράφηκε καταρχάς στους βασικούς δείκτες καινοτομίας των ελληνικών επιχειρήσεων την περίοδο 2012-14 (βλ. ενότητα 3.1).

Χάρτης 4.2: Μεταβολή συνολικών καινοτομικών επιδόσεων των ευρωπαϊκών περιφερειών, βάσει σύνθετων δεικτών.

2012-2014

2014-2016

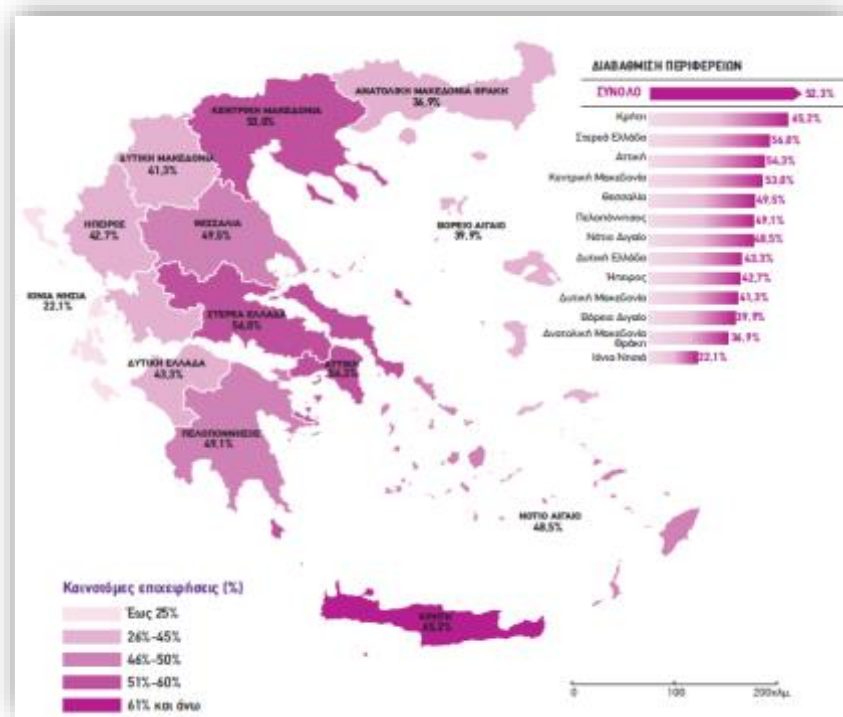

πηγή: European Commission (2016)

Σημείωση: οι σύνθετοι δείκτες για κάθε έτος (π.χ. 2016) βασίζονται στα στοιχεία της μελέτης CIS με περίοδο αναφοράς τέσσερα χρόνια πριν (π.χ. 2012), όσον αφορά τις επιδόσεις των επιχειρήσεων στην καινοτομία.

Εξειδικεύοντας την ανάλυση στην ελληνική περίπτωση και στις καινοτομικές επιδόσεις των επιχειρήσεων σε περιφερειακό επίπεδο, και λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς της έρευνας CIS, όπως έχουν παρουσιαστεί στο κεφάλαιο 3, οι επιχειρήσεις φαίνεται να επιτυγχάνουν αξιόλογες επιδόσεις στον τομέα της καινοτομίας, αφού στις περισσότερες Περιφέρειες οι επιχειρήσεις απαντούν καταφατικά ως προς το εάν διαθέτουν καινοτομική δραστηριότητα, σε ποσοστό πάνω από 40%, τουλάχιστον σε ένα από τα τέσσερα είδη καινοτομίας. Η Περιφέρεια Κρήτης εμφανίζεται σταθερά ως η πιο καινοτόμος ελληνική Περιφέρεια, αφού την περίοδο 2010-2012 το 65,2% των επιχειρήσεων που συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα CIS δήλωσαν ότι καινοτομούν τουλάχιστον σε ένα από τους τέσσερις τύπους καινοτομίας, ενώ ακολουθούν οι Περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας (56,0%) και Αττικής (54,3%). Αν λάβει κανείς υπόψη το γεγονός, ότι η Περιφέρεια Κρήτης είναι η Περιφέρεια με την υψηλότερη ένταση δραστηριοτήτων E&A (δαπάνες E&A ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά Περιφέρεια) στην Ελλάδα, καθώς και το γεγονός ότι η μεταποιητική δραστηριότητα της χώρας συγκεντρώνεται εν πολλοίς στην Περιφέρεια Αττικής και στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας –ιδίως στην περιοχή που οι δυο συγκεκριμένες περιφέρειες συνορεύουν- οι συγκεκριμένες επιδόσεις μπορούν να θεωρηθούν ως αναμενόμενες.

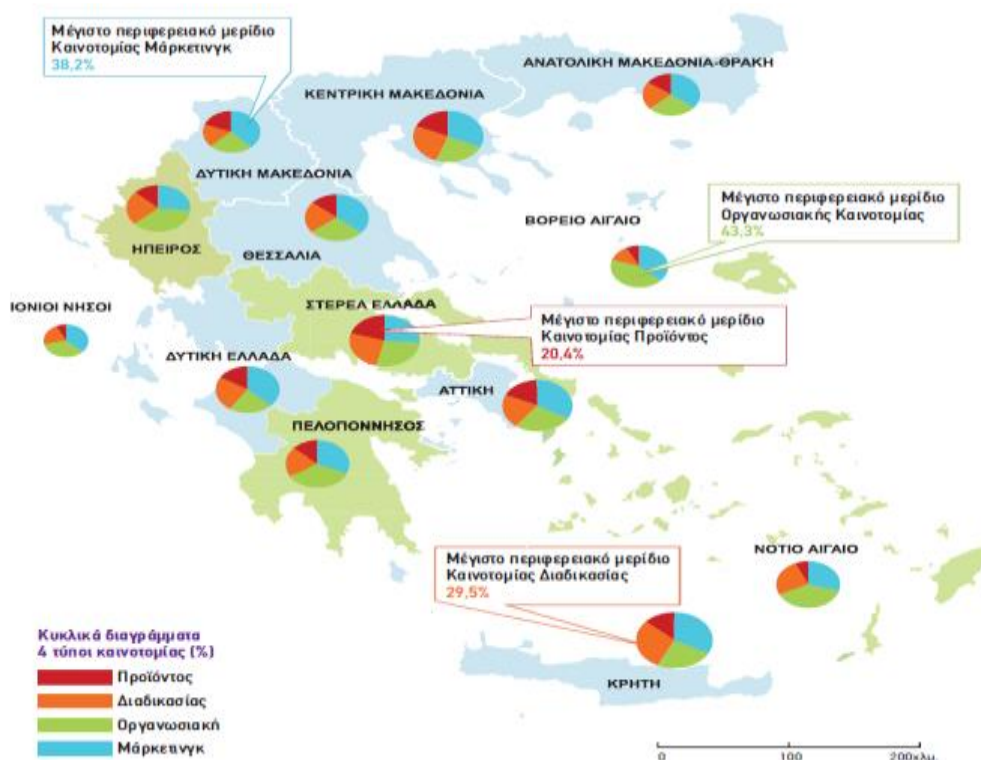
Χάρτης 4.3: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων, 2010-2012 (ανεξάρτητα από το είδος της καινοτομίας)

πηγή: EKT (2015)

Αν η παραπάνω εικόνα εξειδικευθεί περαιτέρω στα τέσσερα είδη καινοτομίας (προϊόντος, διαδικασία, οργάνωση, μάρκετινγκ), τότε φαίνεται ότι σε όλες τις Περιφέρειες υπερτερούν οι καινοτομίες οργάνωσης ή/και μάρκετινγκ έναντι της καινοτομίας προϊόντος ή/και διαδικασίας, κατά τρόπο πανομοιότυπο με ό,τι ισχύει για το σύνολο της χώρας. Αναλύοντας αυτόνομα τις επιδόσεις σε κάθε είδος καινοτομίας, σε οκτώ περιφέρειες υπερτερούν οι καινοτομίες μάρκετινγκ (Ανατολική Μακεδονία-Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Αττική, Κρήτη, Ιόνια Νησιά), ενώ στις υπόλοιπες πέντε οι οργανωσιακές καινοτομίες (Ηπειρός, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο). Αντίστοιχα, υψηλότερα ποσοστά των επιχειρήσεων που διαθέτουν καινοτομία προϊόντος σημειώνονται στις Περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας, Δυτικής Μακεδονίας, Κεντρικής Μακεδονίας και Αττικής, όπου όμως όλα τα ποσοστά είναι χαμηλότερα των αντίστοιχων μεριδίων όλων των υπόλοιπων ειδών καινοτομίας, ενώ όσον αφορά αυτόνομα την καινοτομία διαδικασίας η Περιφέρεια Κρήτης επιτυγχάνει την υψηλότερη επίδοση, ξεπερνώντας μάλιστα την επίδοση της συγκεκριμένης περιφέρειας στην οργανωσιακή καινοτομία. Παρεμφερές φαινόμενο συναντάται επίσης στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας και στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας που καταγράφουν το ίδιο υψηλό ποσοστό επιχειρήσεων με καινοτομία διαδικασίας (2^η επίδοση πανελλαδικά) που είτε ξεπερνά είτε υπολείπεται οριακά των επιδόσεών τους για την οργανωσιακή καινοτομία αλλά και την καινοτομία μάρκετινγκ, με την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας να ακολουθεί, σημειώνοντας ομοίως υψηλότερη επίδοση για καινοτομία διαδικασίας από ό,τι για οργανωσιακή καινοτομία (ΕΚΤ 2015). Αν και η συνολική εθνική επίδοση για την καινοτομία είναι σαφέστατα υψηλότερη για την καινοτομία οργάνωσης-μάρκετινγκ, σημαντικό είναι το εύρημα πως το συγκεκριμένο είδος καινοτομίας υπερτερεί έναντι της λεγόμενης «πιο τεχνολογικής καινοτομίας», δηλαδή της καινοτομίας προϊόντος-διαδικασίας τόσο στην Περιφέρεια με την υψηλότερη επίδοση στην καινοτομίας προϊόντος-διαδικασίας πανελλαδικά (Κρήτη), όσο και σε εκείνες τις Περιφέρειες, όπου συγκεντρώνεται η βιομηχανική παραγωγή της χώρας (Αττική, Κεντρική Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα).

Χάρτης 4.4: Ποσοστιαία κατανομή (%) των τεσσάρων ειδών καινοτομίας ανά περιφέρεια, 2010-2012.

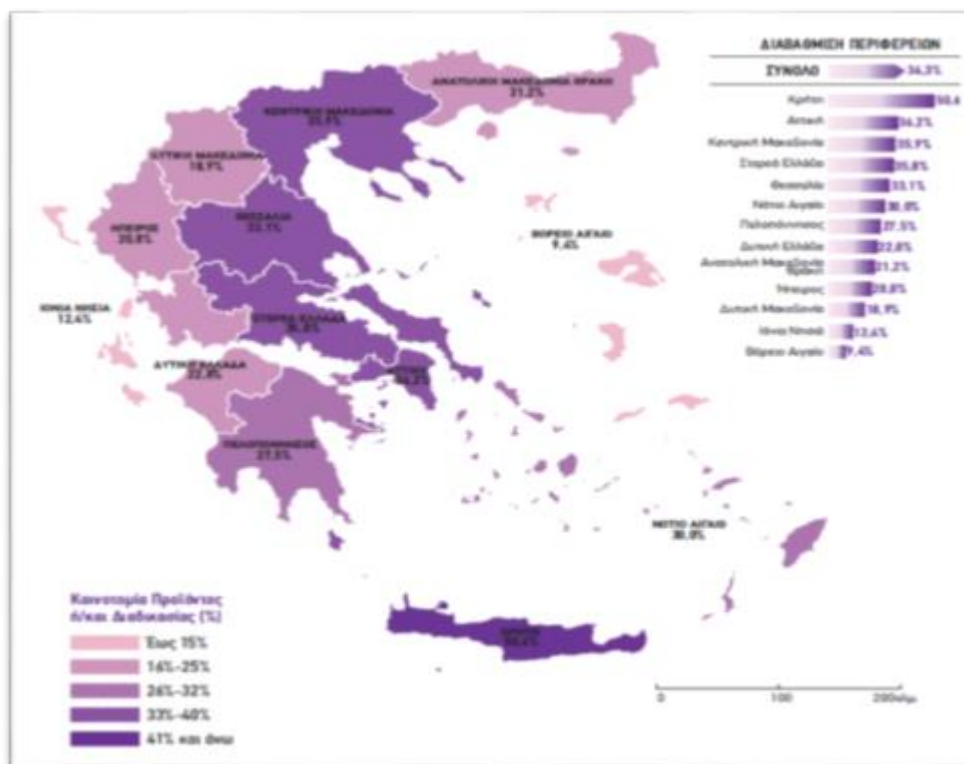

πηγή: ΕΚΤ (2015)

Πιο αναλυτικά, η Περιφέρεια Κρήτης εμφανίζει την υψηλότερη επίδοση πανελλαδικά και ως προς την καινοτομία προϊόντος-διαδικασίας με τις επιχειρήσεις της να καινοτομούν σε ποσοστό 50,6%, ενώ όπως και στην περίπτωση της καινοτομίας συνολικά, έπεται, αν και με διαφορά, η Περιφέρεια Αττικής με 36,2%, ακολουθούμενη με οριακή διαφορά από την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (35,9% των επιχειρήσεων της καινοτομούν σε προϊόντα ή/και διαδικασίες). Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας που ήταν δεύτερη στη συνολική καινοτομική επίδοση εμφανίζεται επίσης οριακά τέταρτη στο συγκεκριμένο πεδίο με 35,8% των επιχειρήσεων της να καινοτομούν, γεγονός που αν και δεν μπορεί να αποδοθεί ευθέως, μπορεί να συνδεθεί με το είδος της παραγωγής στη συγκεκριμένη Περιφέρεια, αλλά και με την απουσία ενός φορέα που θα αποτελεί πυρήνα δραστηριοτήτων έντασης γνώσης και υψηλής τεχνολογίας, όπως είναι τα ΑΕΙ και τα δημόσια ερευνητικά κέντρα που είναι οι σημαντικότεροι παραγωγοί έρευνας στη χώρα. Στη συγκεκριμένη κατάταξη έπονται Περιφέρειες με σχετικά πιο παραδοσιακό προσανατολισμό ως προς το κυρίαρχο παραγωγικό τους πρότυπο, όπως η Περιφέρεια Θεσσαλίας, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και δευτερευόντως η Περιφέρεια Πελοποννήσου που υπερτερεί πάντως της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Το ενδιαφέρον στοιχείο σε αυτή την ανάλυση είναι ότι με εξαίρεση την Περιφέρεια Κρήτης που εμφανίζει υψηλά ποσοστά καινοτόμων επιχειρήσεων τόσο συνολικά, όσο και στα ειδικότερα είδη καινοτομίας, οι υπόλοιπες ελληνικές Περιφέρειες καταγράφουν σχετικά χαμηλές επιδόσεις στην καινοτομία προϊόντος-διαδικασίας,

γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την αντίστοιχη συνολική επίδοση της χώρας στη συγκεκριμένη διάσταση της καινοτομίας, με αποτέλεσμα αυτή να εμφανίζεται χαμηλότερη από τη μέση επίδοση στην ΕΕ28, όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 3.2.

Χάρτης 4.5: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων σε προϊόν-διαδικασία, 2010-2012

πηγή: ΕΚΤ (2015)

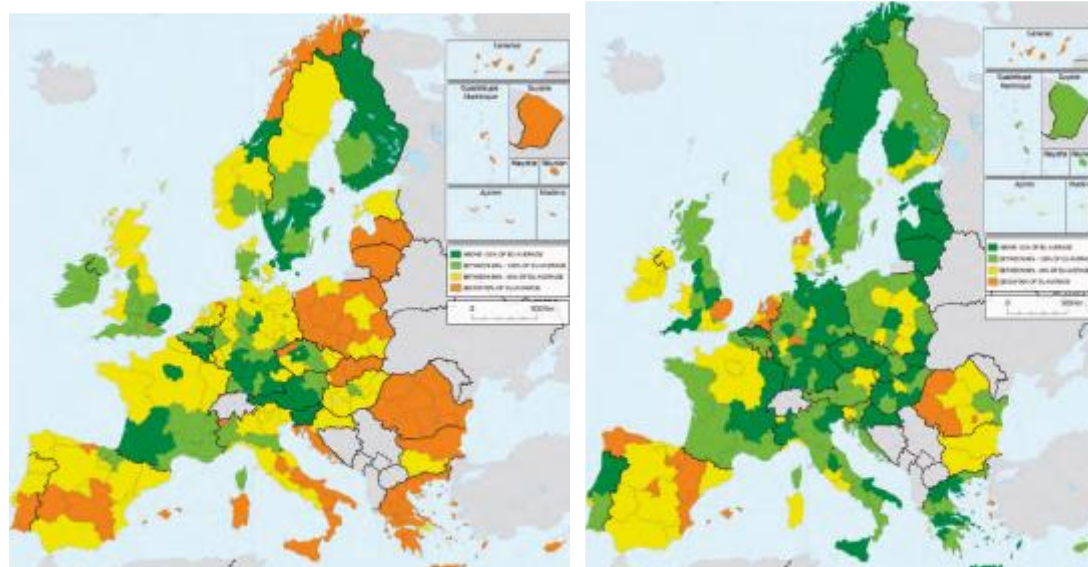
Όσον αφορά την περιφερειακή ανάλυση της ύπαρξης επιχειρήσεων με καινοτομία οργάνωσης και καινοτομία μάρκετινγκ, το υψηλότερο ποσοστό των ελληνικών επιχειρήσεων με οργανωσιακή καινοτομία σημειώνεται στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (43,3%), ακολουθούμενο από την επίδοση στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (38,6%), στην Περιφέρεια Ηπείρου (37,1%) και στην Περιφέρεια Πελοποννήσου (34,7%). Αντίστοιχα, στην περίπτωση της καινοτομίας μάρκετινγκ η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό (38,2%), δεύτερη έρχεται η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (36,8%), η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (36,7%) και η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων (36,4%). Αξίζει να σημειωθεί πως σε αυτό το πλαίσιο ανάλυσης εμφανίζεται να πρωτοστατούν Περιφέρειες με χαμηλή ένταση τεχνολογικών δραστηριοτήτων, ενώ και στις δυο περιπτώσεις των συγκεκριμένων ειδών καινοτομίας ακόμη και οι Περιφέρειες με τα χαμηλότερα ποσοστά επιτυγχάνουν σχετικά υψηλές επιδόσεις (άνω του 24% για την οργανωσιακή καινοτομία και άνω του 26% για την καινοτομία μάρκετινγκ).

Σε όρους δαπανών, έχει ενδιαφέρον η σύγκριση μεταξύ της δαπάνης των επιχειρήσεων για E&A ανά περιφέρεια και της δαπάνης για καινοτομικές

δραστηριότητες που δεν αφορούν την E&A. Όπως φαίνεται στους χάρτες 4.6 και 4.7, στο σκέλος των δαπανών για E&A όλες οι ελληνικές περιφέρειες (πλην Αττικής) υστερούν σημαντικά έναντι του κοινοτικού μέσου όρου, ενώ στις δαπάνες καινοτομίας που δεν σχετίζονται με E&A όλες οι ελληνικές περιφέρειες (πλην Ιονίων Νήσων) υπερτερούν του αντίστοιχου κοινοτικού μέσου (μάλιστα η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, η Δυτική Ελλάδα, η Κρήτη και το Νότιο Αιγαίο πετυχαίνουν επιδόσεις άνω του 120%). Το φαινόμενο αυτό επιβεβαιώνει όσα αναφέρθηκαν ήδη στο κεφάλαιο 3, σχετικά με την σχετικά υψηλή μη-τεχνολογική καινοτομική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, παράλληλα με το χαμηλό ενδιαφέρον και επένδυσή τους για δράσεις E&A. Σε κάθε περίπτωση, το μέγεθος της συγκεκριμένης απόκλισης μπορεί να χαρακτηριστεί ως εντυπωσιακό.

Χάρτης 4.6: Δαπάνη των επιχειρήσεων για E&A (ως % ΑΕΠ)

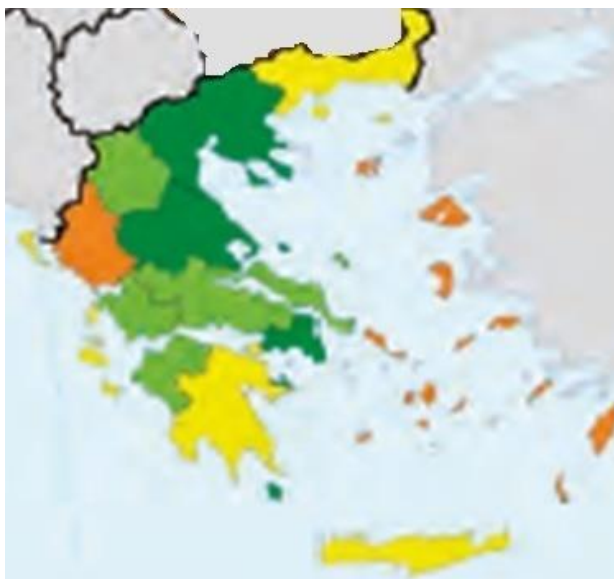
Χάρτης 4.7: Δαπάνες για καινοτομία μη σχετιζόμε. με E&A, στις ΜΜΕ (ως % κύκλου

πηγή: European Commission (2016)

Τέλος, ως προς το βαθμό των συνεργασιών που αναπτύσσει μια επιχείρηση για την παραγωγή καινοτομιών, σύμφωνα με τα στοιχεία του Regional Innovation Scoreboard, οι ΜΜΕ (για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) συνεργάζονται με άλλους φορείς σε διαφορετικό βαθμό και ένταση στις ελληνικές περιφέρειες. Φαίνεται δηλαδή ότι οι ΜΜΕ στην Κεντρική Μακεδονία, την Θεσσαλία και την Αττική συνεργάζονται σε σημαντικό βαθμό (σαφώς υψηλότερο του κοινοτικού μέσου όρου), ενώ ακολουθούν οι ΜΜΕ στη Στερεά Ελλάδα, την Δυτική Ελλάδα και την Δυτική Μακεδονία (με επιδόσεις λίγο υψηλότερες ή λίγο χαμηλότερες από τον κοινοτικό μέσο όρο). Αντίστοιχα, οι ΜΜΕ στην Πελοπόννησο, στην Ανατολική Μακεδονία-Θράκη, στο Ιόνιο υστερούν σχετικά σε όρους συνεργασίας, ενώ ακολουθούν η Ήπειρος και το Νότιο και Βόρειο Αιγαίο με ακόμη χαμηλότερες επιδόσεις.

Χάρτης 4.8: Ποσοστό ΜΜΕ που συνεργάζονται με άλλους φορείς για καινοτομικές δραστηριότητες

Σημείωση: Περιφέρειες με σκούρα πράσινη επισήμανση= επίδοση άνω του 120% του κοινοτικού μ.ο.
Περιφέρειες με πράσινη επισήμανση= επίδοση από 90% ως 120% του κοινοτικού μ.ο.
Περιφέρειες με κίτρινη επισήμανση= επίδοση από 50% ως 90% του κοινοτικού μ.ο.
Περιφέρειες με πορτοκαλί επισήμανση= επίδοση κάτω του 50% του κοινοτικού μ.ο.

Πηγή: European Commission (2016)

4.2 Η οπτική της «έξυπνης εξειδίκευσης» στην Ελλάδα (2014-2020): Πλαίσιο, στόχοι και προοπτικές που άπτονται της καινοτομίας και του τομέα των επιχειρήσεων

Στην ενότητα 1 αναλύθηκε η ανάγκη προτεραιοποίησης των δραστηριοτήτων έντασης γνώσης, τόσο με τη μορφή των δράσεων E&A, όσο και με τη διάσταση της καινοτομίας, προκειμένου αυτές να συμβάλλουν στην αναπτυξιακή προοπτική της χώρας, σε μια περίοδο που η ύφεση είναι βαθιά κι αποκτά μακροχρόνιο χαρακτήρα, επηρεάζοντας την παραγωγική διάρθρωση και δυναμικό. Η ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα επιδεινώνεται τα τελευταία χρόνια τόσο συνολικά, όσο και σε πτυχές δραστηριότητας που σχετίζονται με το περιεχόμενο της γνώσης και της καινοτομίας σε μια οικονομία, σύμφωνα με ευρέως αναγνωρισμένες διεθνείς εκθέσεις για την ανταγωνιστικότητα (WEF, IMD). Δεδομένου ότι το ελληνικό παραγωγικό σύστημα είναι σε σημαντικό βαθμό εσωστρεφές, το ενδιαφέρον για διαρθρωτικές αλλαγές παραγωγικού χαρακτήρα που θα προέκυπταν ως ανάγκη εξαιτίας της υποβαθμισμένης εθνικής ανταγωνιστικότητας είναι περιορισμένο τόσο από τους φορείς χάραξης πολιτικής, όσο και από τον επιχειρηματικό κόσμο (Τσακανίκας 2014).

Για την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και της παραγωγής, η μέθοδος που προκρίθηκε και εφαρμόστηκε μέχρι στιγμής ήταν η εσωτερική υποτίμηση, η οποία όμως αποδείχθηκε ατελέσφορη, καθώς επιδείνωνε τις ήδη

υπάρχουσες υφεσιακές συνθήκες, συμβάλλοντας στο περαιτέρω βάθεμα της ύφεσης. Επιπλέον, αυτή η επιλογή φαίνεται να είναι προβληματική, από τη στιγμή που οι ελληνικές επιχειρήσεις υπόκεινται σε ένα είδος διπλής πίεσης: αφενός από τον ανταγωνισμό που προέρχεται από χώρες με χαμηλό κόστος εργασίας που παράγουν φθηνά, αλλά όχι απαραίτητα χαμηλής ποιότητας αγαθά και υπηρεσίες και αφετέρου από πιο προηγμένες τεχνολογικά χώρες που διαθέτουν την ανάλογη παραγωγική διάρθρωση και δυνατότητες στηριζόμενες στη γνώση, την έρευνα και την καινοτομία. Υπό αυτές τις συνθήκες, το ερώτημα που προκύπτει είναι αν η Ελλάδα θα γίνει μια οικονομία χαμηλού κόστους που θα επιχειρεί να ανταγωνίζεται σε αυτή τη βάση τις αναδυόμενες οικονομίες ή αν θα προσανατολιστεί στην αναβάθμιση της τεχνολογικής και γνωσιακής βάσης του περιεχομένου των προϊόντων που προσφέρει σε παγκόσμια κλίμακα.

Καθώς λείπει ουσιαστικά ο οριζόντιος συντονισμός για θέματα έρευνας και καινοτομίας, ο υψηλός βαθμός εξάρτησης του ερευνητικού συστήματος από κοινοτικές δράσεις και προκηρύξεις (εάν ληφθούν υπόψη κυρίως οι πόροι από τα Προγράμματα Πλαίσιο και δευτερευόντως οι πόροι που προέρχονται από συγχρηματοδοτούμενα έργα, δηλαδή από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ), ενώ σημειώνεται έμμεσα μέχρι και ετεροκαθορισμός των εθνικών προτεραιοτήτων και μέτρων πολιτικής που εφαρμόζονται από τις εξελίξεις και τις αποφάσεις στο κοινοτικό επίπεδο, ιδίως στο σκέλος της χρηματοδότησης ερευνητικών έργων (project funding). Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο παρατηρείται και η άμεση επίδραση που ασκεί ο τρόπος σχεδιασμού και οργάνωσης της πολιτικής της ΕΕ για τη συνοχή την περίοδο 2014-2020 στις δράσεις έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας που θα χρηματοδοτηθούν από τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Το πλαίσιο της έξυπνης εξειδίκευσης που έχει τεθεί από την ΕΕ επικεντρώνεται και αναδεικνύει την ανάγκη εξειδίκευσης των περιοχών σε τομείς που έχουν ορισμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα, έντασης γνώσης. Αν και η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν είναι νέα (Lawson and Lorenz 1999), τώρα δίνεται έμφαση στις δημόσιες επενδύσεις για έρευνα και ανάπτυξη, οι οποίες πρέπει να είναι περισσότερο επικεντρωμένες στην περιφερειακή διάσταση της γνώσης, στην προσπάθεια να εκσυγχρονιστούν των υπαρχουσών δομών παραγωγής, παράλληλα με την προσπάθεια αντιμετώπισης του «παράδοξου της καινοτομίας στην περιφέρεια» (Oughton et al. 2002), ώστε τα συγκριτικά πλεονεκτήματα να μην προκύπτουν στη βάση του χαμηλού κόστους παραγωγής.

Με βάση αυτή την προσέγγιση, οι στόχοι συνολικά αφορούν την αύξηση της ζήτησης των επιχειρήσεων για έρευνα και ανάπτυξη, την προώθηση της καινοτομίας των επιχειρήσεων και τη διευκόλυνση μιας σειράς από συναφείς παραμέτρους, όπως η επιστημονική αριστεία, οι δικτυώσεις και η δημιουργία clusters έντασης γνώσης. Με αυτό τον τρόπο δίνεται έμφαση στη δραστηριότητα των τοπικών επιχειρήσεων, με ποικίλους σχετικούς στόχους, όπως η αύξηση της επένδυσης για νέα γνώση από πλευράς τους, σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς παραγωγής γνώσης, η δυνατότητα διάχυσης των νέων ερευνητικών αποτελεσμάτων που θα διευκολύνουν τις καινοτομικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων, η δημιουργία των κατάλληλων

συνθηκών για βιώσιμες συνεργασίες μεταξύ επιχειρήσεων και πανεπιστημίων/ερευνητικών κέντρων για την ανάπτυξη και την εφαρμογή νέας έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας, η βελτίωση των συνθηκών για την επιτυχία νέων καινοτόμων επιχειρήσεων, η ανάπτυξη μιας ευρύτερης κουλτούρας που θα ευνοεί την καινοτομία και την εμπλοκή των επιχειρήσεων με δράσεις έντασης γνώσης ακόμη και στο τοπικό επίπεδο. Έτσι, επιδιώκεται εξάλλου και η άμεση ή έμμεση αντιμετώπιση κοινωνικών προκλήσεων στο τοπικό-περιφερειακό επίπεδο που αποτελεί επίσης στόχο αυτής της διαδικασίας.

Η συλλογιστική της έξυπνης εξειδίκευσης δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη λειτουργία και την εφαρμογή των περιφερειακών συστημάτων καινοτομίας που εξειδικεύουν χωρικά την ανάλυση για τα εθνικά συστήματα καινοτομίας (Cooke et al. 1997). Η συγκεκριμένη επιλογή της ΕΕ βασίζεται στο ότι στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, ο καταμερισμός εργασίας στην παραγωγή και αξιοποίηση της γνώσης υπόκειται σε διαρκείς αλλαγές, λόγω των λεγόμενων ανατρεπτικών καινοτομιών. Σε αυτό το πλαίσιο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη διαδικασία της επιχειρηματικής ανακάλυψης και στο ρόλο της σύνδεσης της υφιστάμενης ή μελλοντικής ερευνητικής παραγωγής με τον επιχειρηματικό κόσμο, τόσο ως προς τις υπάρχουσες επιχειρήσεις, όσο και ως προς τις νέες καινοτόμες που μπορεί να προκύψουν από τη μεταφορά των ερευνητικών αποτελεσμάτων στην παραγωγή και την πραγματική οικονομία (Foray 2015), τονίζοντας τη μόχλευση των συνεργασιών μεταξύ των πανεπιστημίων, των ερευνητικών κέντρων και του τομέα των επιχειρήσεων κι αποσκοπώντας στην από-τα-κάτω συνεργασία των τοπικών φορέων (ιδιωτικών και δημόσιων) για την μεταξύ τους όσμωση και διερεύνηση πιθανών χώρων και δραστηριοτήτων συνεργασίας (Boden et al. 2015).

Μέχρι σήμερα το ελληνικό ερευνητικό σύστημα βασίζεται κυρίως στη χρηματοδότηση του Δημοσίου και στην ερευνητική παραγωγή των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των δημόσιων ερευνητικών κέντρων, όμως είναι αναγκαίο να ενισχυθεί και η σχετική δραστηριότητα των επιχειρήσεων, και μέσα από τη μεγαλύτερη συνέργειά τους με τους βασικούς παραγωγούς νέας γνώσης στη χώρα, ώστε να μεταβληθεί η παραγωγική διάρθρωση και να κινηθεί περισσότερο προς μια κατεύθυνση που θα συνάδει με τις σύγχρονες οικονομίες της γνώσης. Η θέση αυτή αποτελεί διαχρονικό κι ανεκπλήρωτο στόχο της εθνικής πολιτικής έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας μέχρι στιγμής (Χρυσομαλλίδης 2013) και για αυτό η πρακτική της έξυπνης εξειδίκευσης έχει ιδιαίτερη σημασία και αξία στην ελληνική περίπτωση. Οι επιδιωκόμενοι στόχοι που αναφερθηκαν παραπάνω βρίσκονται σε απόλυτη συνάφεια με το πνεύμα της πρακτικής για την έξυπνη εξειδίκευση. Μάλιστα, από τη στιγμή που ο συγκεκριμένος χώρος δημόσιας πολιτικής δεν αποτέλεσε εθνική προτεραιότητα, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει πως ακόμη κι αν δεν υπήρχε το πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί από την έξυπνη εξειδίκευση, μια τέτοια προσέγγιση θα έπρεπε να έχει ορισθεί και εφαρμοστεί αυτόνομα και ανεξάρτητα στο εθνικό (και το υπο-εθνικό) επίπεδο, ήδη πριν από την εκδήλωση της κρίσης για τη μεταβολή του

παραγωγικού και αναπτυξιακού πρότυπου, αλλά και εν μέσω της κρίσης για να αναβαθμιστεί η αναπτυξιακή ικανότητα της χώρας.

Πρακτικά και ουσιαστικά, το συγκεκριμένο εγχείρημα ταυτίζεται με την Εθνική Στρατηγική και τις δράσεις-μέτρα πολιτικής που σχεδιάζει εν πολλοίς η ΓΓΕΤ για την περίοδο ως το 2020-2022. Βασικό στοιχείο αποτελεί η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των τοπικών αρχών, των ΑΕΙ και των επιχειρήσεων, με απώτερο σκοπό την ενίσχυση των παραγωγικών δραστηριοτήτων έντασης γνώσης και της καινοτομίας στο περιφερειακό επίπεδο. Για την προετοιμασία της εθνικής στρατηγικής η ΓΓΕΤ όρισε τις θεματικές προτεραιότητες και υποστήριξε τις Περιφερειακές Αρχές στην τοπική διαβούλευση που έλαβε χώρα μεταξύ των τοπικών αρχών, των δημόσιων φορέων παραγωγής νέας γνώσης και των τοπικών επιχειρήσεων (είτε σε επίπεδο μεμονωμένων επιχειρήσεων, είτε σε επίπεδο συλλογικότερων οργάνων, όπως επιμελητήρια και άλλοι συλλογικοί φορείς). Οι Περιφέρειες από πλευρά τους προετοίμασαν τις αντίστοιχες περιφερειακές στρατηγικές, θέτοντας οι ίδιες τους τομείς προτεραιότητάς τους, ανάλογα με την υφιστάμενη παραγωγική τους διάρθρωση και χαρακτηριστικά, καθώς και τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα.

Τόσο η εθνική στρατηγική, όσο και οι δεκατρείς αντίστοιχες περιφερειακές που αφορούν την ενίσχυση της καινοτομίας και τη σύνδεση της ερευνητικής δραστηριότητας με την εθνική/περιφερειακή παραγωγή επιδιώκουν μεταξύ άλλων την αναδιοργάνωση παραδοσιακών τομέων προς δραστηριότητες υψηλότερης προστιθέμενης αξίας και μεγαλύτερης τεχνολογικής εξειδίκευσης και πολυπλοκότητας, ώστε να ενισχυθεί η εξωστρεφής δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, η ανταγωνιστικότητά τους και η ουσιαστικότερη συμμετοχή τους στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας.

Φαίνεται επίσης πως οι προτεινόμενες κατηγορίες παρέμβασης ξεπερνούν τα όρια της τεχνολογικής εξειδίκευσης, αφού προβάλλεται σαφώς η ευρύτερη έννοια της καινοτομίας, πέρα από εκείνη που συνδέεται με τεχνολογικά αποτελέσματα. Η συμβολή της συγκεκριμένης μεθόδου στην πολιτική και παραγωγική πραγματικότητα στην Ελλάδα είναι σημαντική και για ένα επιπλέον λόγο: μέχρι σήμερα οι περιφερειακές αρχές δεν είχαν ιδιαίτερη «τριβή» με τα θέματα της έρευνας και της καινοτομίας, ούτε ασκούσαν κάποια σχετική περιφερειακή δημόσια πολιτική, αφού η εμπλοκή τους περιοριζόταν κυρίως στη διαχείριση κάποιων έργων έρευνας και καινοτομίας που χρηματοδοτούσαν τα κατά τόπους Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ). Επιπλέον, έλειπε η ουσιαστική συνέργεια και συνεννόηση μεταξύ τους, και κυρίως με την κεντρική διοίκηση.

Αποτέλεσμα, αλλά συνάμα και αιτία της περιορισμένης δραστηριοποίησης στον τομέα της έρευνας και της καινοτομίας ήταν και η περιορισμένη τοπική ζήτηση για τεχνολογία και ερευνητικά αποτελέσματα στην περιφέρεια (Liagouras 2010), αφού η καχεξία στο συγκεκριμένο τομέα είχε ανατροφοδοτούμενο χαρακτήρα που μέχρι σήμερα σχετίζεται με το κυρίαρχο παραγωγικό μοντέλο, στο οποίο κυριαρχούν τα προϊόντα χαμηλής ή μηδενικής έντασης τεχνολογίας. Έτσι το νέο πλαίσιο που

διαμορφώνεται με τρόπο ουσιαστικά καταναγκαστικό –λόγω της πρόνοιας για την ύπαρξη από πλευράς της ΕΕ των λεγόμενων αιρεσιμοτήτων που αφορούν την ικανοποίηση συγκεκριμένων κριτηρίων, μεταξύ των οποίων και η εφαρμογή της έξυπνης εξειδίκευσης για την απρόσκοπτη χρηματοδότηση των εθνικών δράσεων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ)- προσφέρει την ευκαιρία αναβάθμισης των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στην εθνική και περιφερειακή πολιτική ημερήσια διάταξη, συμβάλλοντας σημαντικά στην προτεραιοποίησή τους, αλλά και στην εφαρμογή πολιτικών που επιδιώκουν να προάγουν την ερευνητική και καινοτομική δυναμική των επιχειρήσεων.

Άρα, για τους σκοπούς της έξυπνης εξειδίκευσης κρίνεται σημαντικό να προωθηθεί η συνεργασία των περιφερειών με ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και δημόσια ερευνητικά ινστιτούτα δημιουργώντας τις απαιτούμενες συνθήκες για την εδραίωση μιας συνεχούς «από τα κάτω» συνεργασίας. Οι δράσεις αυτές προτείνονται ιδιαίτερα για την αναβάθμιση του επιπέδου της υφιστάμενης γνώσης σε περιφερειακό επίπεδο, ικανοποιώντας ταυτόχρονα κοινωνικές, παραγωγικές και άλλες προκλήσεις. Σε αυτή τη διαδικασία η ενθάρρυνση της συμμετοχής των επιχειρήσεων που αποτελούν βασικό κρίκο της συστήματος καινοτομίας είναι κρίσιμη για τη διάχυση της γνώσης και την αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων για παραγωγικούς σκοπούς και την υποστήριξη της καινοτομίας.

Λαμβάνοντας υπόψη όσα αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 3 για τη χαμηλή επένδυση των επιχειρήσεων σε Ε&Α, οι δικτύώσεις που συνεπάγονται από τα παραπάνω μπορούν να οργανωθούν πρακτικά στην ελληνική περίπτωση με τον εξής τρόπο, λόγω ακριβώς της χαμηλής ζήτησης για Ε&Α: στην πρώτη φάση, σύνδεση των περιφερειακών αρχών με τα τοπικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα δημόσια ερευνητικά ινστιτούτα, ακολούθως ενθάρρυνση της συμμετοχής και εμπλοκής των επιχειρήσεων στα συγκροτούμενα δίκτυα και σε τρίτη φάση ανάπτυξη διαπεριφερειακών συνεργασιών, υπό την επίβλεψη του κεντρικού κράτους. Αυτές οι πρωτοβουλίες θα μπορούσαν να προωθήσουν το περιφερειακό σύστημα καινοτομίας σε συγκεκριμένες θεματικές περιοχές εξειδίκευσης, αναδεικνύοντας κατά συγκροτημένο και διατηρήσιμο τρόπο τους δεσμούς του τριπλού έλικα (επιχειρήσεις, ερευνητική κοινότητα, διοίκηση). Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται ουσιαστικά να αντιμετωπισθεί και να ξεπερασθεί η υφιστάμενη πρακτική των κατά βάση τυπικών και αναποτελεσματικών συνεργασιών μεταξύ των επιχειρήσεων και των ερευνητικών ομάδων από τα ΑΕΙ και τα ερευνητικά κέντρα για τους σκοπούς μεμονωμένων έργων που χρηματοδοτούσε ως τώρα το Δημόσιο και οι οποίες είχαν μόνο μικρό αντίκτυπο στην παραγωγή και το εθνικό σύστημα καινοτομίας.

Εξάλλου, τέτοιου είδους δραστηριότητες με τοπικό χαρακτήρα που αφενός αναδεικνύουν τη δυναμική των τοπικών ιδρυμάτων παραγωγής έρευνας (πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα) και αφετέρου προωθούν τη συνεργασία τους με το τοπικό παραγωγικό σύστημα είναι χρήσιμο να ξεκινήσουν από τις τοπικές αρχές, έχοντας ιδιαίτερη πρακτική αξία, όπως φαίνεται και στην περίπτωση της ευρύτερης περιοχής του Βερολίνου (OECD 2010) ή άλλων περιοχών διεθνώς,

σύμφωνα με παρεμφερείς μελέτες του ΟΟΣΑ²⁸. Βέβαια, είναι δεδομένο, ότι η απευθείας αναγωγή της συγκεκριμένης περίπτωσης στην ελληνική πραγματικότητα δεν είναι δυνατή, καθώς αναφέρεται στην πρωτεύουσα μιας χώρας με πολύ πιο οργανωμένη και ανεπτυγμένη παραγωγική δομή και διάρθρωση. Παρόλα αυτά, το συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς μπορεί να είναι χρήσιμο ως υπόδειγμα διά των καλών πρακτικών που έχουν ακολουθηθεί εκεί και οι οποίες δίνουν έμφαση στην καινοτομία και σε δραστηριότητες έντασης γνώσης. Αυτού του είδους οι προσεγγίσεις και οι παρεμβάσεις είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για την περίπτωση της Ελλάδας για ένα πρόσθετο λόγο, καθώς δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη δράση και το ρόλο των πανεπιστημίων που και στην Ελλάδα (σε εθνικό και υπο-εθνικό επίπεδο) πρωταγωνιστούν στις συναφείς δραστηριότητες.

Σε κάθε περίπτωση, η επιτυχία και αποτελεσματικότητα της στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης στην Ελλάδα θα φανεί στο εγγύς μέλλον, αφού το εγχείρημα δεν είναι απλό και ενέχει σημαντικές αβεβαιότητες και «κινδύνους», ενδεικτικά, λόγω των δυσχερών μακροοικονομικών συνθηκών (Foray 2015), εξαιτίας της αδυναμίας των περιφερειών σε υστέρηση να επωφεληθούν από τη διαδικασία της «παραγωγικής» εξειδίκευσης (Begg 2010) ή της μέχρι τώρα συγκέντρωσης της ερευνητικής και τεχνολογικής δραστηριότητας στην Ευρώπη σε σχετικά λίγες και συγκεκριμένες περιφέρειες (Viesti et al. 2004). Συνεπώς, απομένει να τεθεί η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης σε εφαρμογή, ώστε να είναι δυνατή και η αποτίμηση των σχετικών δράσεων, καθώς και το κατά πόσο επιτυγχάνονται οι επιδιωκόμενοι στόχοι για την προώθηση της καινοτομίας και τον παραγωγικό εκσυγχρονισμό των ελληνικών επιχειρήσεων, αξιοποιώντας τα ερευνητικά αποτελέσματα, στα οποία καταλήγουν οι ερευνητικές ομάδες, κατόπιν της ενισχυμένης διάδρασης και της ουσιαστικότερης συνεργασίας μεταξύ τους.

²⁸ Αναφέρονται ενδεικτικά: John Goddard, Henry Etkowitz, Jaana Puukka and Ilkka Virtanen (2006). 'Supporting the Contribution of Higher Education Institutions to Regional Development. Peer Review Report. The Jyväskylä Region of Finland'. *Organisation for Economic Co-operation and Development, Directorate for Education, Education Management and Infrastructure Division, Programme on Institutional Management of Higher Education*. OECD (2010). *Higher Education in Regional and City Development*. Rotterdam, the Netherlands. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 4

- Begg, I. (2010). Cohesion or Confusion: A Policy Searching for Objectives, *Journal of European Integration*, 32:1, pp. 77-96.
- Boden, M., and Marinelli, E., and Haegeman, K., and Dos Santos, P. (2015). *Bridging thinkers and doers: first lessons from the Entrepreneurial Discovery Process in Eastern Macedonia and Thrace*. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Bottazzi, L., and Peri, G. (1999). ‘Innovation, Demand and Knowledge Spillovers: Theory and Evidence from European Regions.’ *Innocenzo Gasparini Institute for Economic Research (IGIER)*, *IGIER Working Paper No. 153*.
- Cantwell, J., and Iammarino, S. (2003). *Multinational Corporations and European Regional Systems of Innovation*. London: Routledge.
- Christopoulos, G., and Wintjes, R. (2016). A new indicator for innovation clusters. *UNU-Merit Working papers #2016-023*.
- Cooke, P., and Gomez Uranga, M., and Etxebarria, G. (1997). “Regional innovation systems: Institutional and organisational dimensions”, *Research Policy*, 26, pp. 475-491.
- Delgado, M., and Porter, M., and Stern, S. (2012). Clusters, Convergence, and Economic Performance. *NBER Working Papers* 18250.
- EKT. (2015). *Καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις 2010 – 2012*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.
- European Commission (2016). *Regional Innovation Scoreboard 2016*. Brussels: Publications Office of the European Union.
- Foray, D. (2015). *Smart Specialisation. Opportunities and challenges for regional innovation policy*. New York: Routledge
- Λαμπριανίδης, Λ., και Καλογερέσης, Θ., και Κουρτέσης, Α. (2005). “Νέες Τεχνολογίες, Καινοτομία και Ανάπτυξη της Υπαίθρου”, σε Λ. Λαμπριανίδης (επιμ.), *Η Επιχειρηματικότητα στην Ευρωπαϊκή Υπαιθρο. Η Περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σελ. 178-208.
- Lawson, C., and Lorenz, E. (1999). “Collective Learning, Tacit Knowledge and Regional Innovative Capacity”, *Regional Studies*, Vol. 33.4, pp. 305-317.
- Liagouras, G. (2010). “What Can We Learn from the Failures of Technology and Innovation Policies in the European Periphery?”, *European Urban and Regional Studies*, 17, (3), pp. 331—349.

- OECD (2010). *Higher Education in Regional and City Development*. Berlin, Germany. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Oughton C., and Landabaso, M., and Morgan, K. (2002). “The Regional Innovation Paradox: Innovation Policy and Industrial Policy”, *The Journal of Technology Transfer*, 27, 97-110.
- Pavitt, K. (1998). ‘The Social Shaping of the National Science Base.’ *Research Policy*, vol. 27, p.p. 793-805.
- Piekkola, H. (2006). ‘Knowledge Capital as the Source of Growth.’ *European Network of Economic Policy Research Institutes, ENEPRI Working Paper No. 43*.
- Porter, M. E. (2000). Locations, Clusters and Company Strategy. In: G.L. Clark, M.P. Feldman and M.S. Gertler (eds.), *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford: Oxford University Press, pp. 253-274.
- Τσακανίκας Α. (2014). ‘Ένα παράθυρο ευκαιρίας για την ελληνική οικονομία’, *Foreign Affairs, The Hellenic Edition*. Διαθέσιμο στο <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69854/aggelos-tsakanikas/%C2%ABparathyroykairias%C2%BB-gia-tin-elliniki-oikonomia?page=8>.
- UNCTAD (2002). *CSTD Panel on “Linking Foreign Direct Investment (FDI), Technology Development for Capacity Building and Strategic Competitiveness”*. **Concept paper prepared by the Secretariat** (advance unedited version). Colombo: UN Commission on Science and Technology for Development.
- UNIDO (2002) *Industrial Development Report 2002/2003: Competing through Innovation and Learning*. Vienna: UN Industrial Development Organisation.
- Viesti, G., and Torres, F., and Lebre de Freitas, M., and Martin, C., and Mulas-Granados, C., and Mouhoud, E.M., and Dupuch, S., and Nicolaidis, P., and Barry, F., and Begg, I., and Monastiriotis, V. (2004). ‘The Impact of Member State Policies on Cohesion. Final Report’. *Background study for the Third Cohesion Report*, DG Regio, European Commission.
- Χρυσομαλλίδης, Χ. (2013). “Θεσμοί και Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Η Περίπτωση του Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας”, *Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 40.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Το πλαίσιο της ΕΕ για την καινοτομία στις επιχειρήσεις

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

Οι ελληνικές επιχειρήσεις λειτουργούν εντός ενός έντονα διεθνοποιημένου πλαισίου και με αυτή την παραδοχή δραστηριοποιούνται, λαμβάνοντας υπόψη και τις σχετικές δράσεις ή πολιτικές της ΕΕ, η οποία καθορίζει άλλοτε πιο δεσμευτικά κι άλλοτε πιο «χαλαρά» τους κανόνες σε πλήθος τομέων που άπτονται της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Οι συναφείς πρωτοβουλίες της ΕΕ έχουν κυρίως δυο μορφές, την χρηματοδότηση και τη ρύθμιση, ανάλογα με την αρμοδιότητα που έχει αναγνωριστεί στην ΕΕ και τα χρηματοδοτικά μέσα που διαθέτει από τον κοινοτικό προϋπολογισμό. Ως προς τα ζητήματα της καινοτομίας που εξετάζει η παρούσα μελέτη, η δραστηριότητα της ΕΕ είναι κυρίως χρηματοδοτική, ενώ παράλληλα υποστηρίζει την άσκηση της δημόσιας πολιτικής για την καινοτομία στο εθνικό επίπεδο, προτείνοντας μέτρα πολιτικής, αναδεικνύοντας καλές πρακτικές και επιδιώκοντας να βελτιώσει το πλαίσιο εντός του οποίου δραστηριοποιούνται οι επιχειρήσεις, ώστε η καινοτομική τους δραστηριότητα να «διευκολυνθεί». Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει παράθεση των βασικών δραστηριοτήτων της ΕΕ ως προς την έρευνα και την καινοτομία, δηλαδή του Προγράμματος Πλαισίου, της αναπτυξιακής στρατηγικής της ΕΕ από το 2000, της πρωτοβουλίας της για τη λεγόμενη «Ένωση Καινοτομίας», καθώς και του βασικού εργαλείου για την προώθηση της καινοτομίας σε περιφερειακό επίπεδο ως το 2020, στο πλαίσιο της πολιτικής της για τη συνοχή, δηλαδή τη στρατηγική για την έξυπνη εξειδίκευση. Παράλληλα θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης του βαθμού επίδρασης που έχουν οι συγκεκριμένες ενέργειες στις ελληνικές επιχειρήσεις.

Πάντως, και παρά την εξέλιξη που έχει συντελεστεί στην κοινοτική δράση κυρίως για την έρευνα και την τεχνολογία και δευτερευόντως για την καινοτομία, ο χαρακτήρας της κοινοτικής πολιτικής στο συγκεκριμένο πεδίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως λειψός. Κι αυτό, διότι πέρα από τη χρηματοδότηση των ερευνητικών έργων από την Ε.Ε., η ίδια εξακολουθεί να μην έχει ουσιαστικά άλλο μέσο άσκησης πολιτικής, με βασικότερη έλλειψη στο ρυθμιστικό και το συντονιστικό σκέλος της πολιτικής (Χρυσομαλλίδης 2013). Η Επιτροπή απευθύνει παραινέσεις προς τα κράτη μέλη, καλώντας τα τελικά να ακολουθήσουν τις καλές πρακτικές και να αναλάβουν δράση για μια σειρά από θέματα, όπως η μείωση των εμποδίων νομοθετικού χαρακτήρα για την προαγωγή της έρευνας και της καινοτομίας, η θέσπιση του κατάλληλου καθεστώτος κρατικών ενισχύσεων, η βελτίωση και η ομοιογενοποίηση των κανόνων για τα διπλώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, η ενίσχυση των ανθρώπινων πόρων, η προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας μέσω των δημόσιων συμβάσεων, η χρήση φορολογικών κινήτρων, η ευρύτερη δυνατή πρόσβαση των καινοτόμων Μ.Μ.Ε. σε χρηματοδότηση, η ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ ερευνητικού και επιχειρηματικού κόσμου κ.λπ., χωρίς δυνατότητα επιβολής των προτάσεών της, λόγω της υφιστάμενης κατανομής των αρμοδιοτήτων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2005). Καθώς η Ε.Ε. διαθέτει συγκεκριμένες αρμοδιότητες, εργαλεία και δυνατότητες στους τομείς της καινοτομίας, της εκπαίδευσης και της έρευνας καταφεύγει στην ανοιχτή μέθοδο συντονισμού (Sapir et al. 2003).

5.1 Τα ΠΠ και το Πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020»

Η αυξανόμενη αναγνώριση του ρόλου της γνώσης στην οικονομική ανάπτυξη από τους οικονομολόγους, τους διαμορφωτές πολιτικής, αλλά και από τον επιχειρηματικό τομέα έχει οδηγήσει διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΟΣΑ και η Παγκόσμια Τράπεζα να συνδέσουν την έννοια της οικονομίας της γνώσης με το δομικό μετασχηματισμό των προηγμένων βιομηχανικών οικονομιών (Caloghirou et al. 2006). Κάνοντας χρήση του θεωρητικού υπόβαθρου που προσφέρει η θεωρία οικονομικής ανάπτυξης, τόσο υπερεθνικοί, όσο και εθνικοί φορείς και δρώντες έχουν δώσει έμφαση στην έρευνα, την τεχνολογία, την καινοτομία και την εκπαίδευση, στην προσπάθεια ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών τους, της αύξησης της προστιθέμενης αξίας της εθνικής παραγωγής και τελικά –και μακροχρόνια- της βελτίωσης των συνθηκών για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης. Συνεπώς, η ανάγκη ανάδειξης και εφαρμογής των σχετικών πολιτικών τόσο από την πλευρά του Δημοσίου, όσο και από την πλευρά των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της στρατηγικής τους για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού, αλλά και για την ανάπτυξή τους ήταν κυρίαρχη σε διάφορα επίπεδα διακυβέρνησης και μεταξύ διαφορετικών οικονομικών παραγόντων, άλλοτε περισσότερο ουσιαστικά και με συγκεκριμένες εφαρμογές και μέτρα, και άλλοτε περισσότερο σε συμβολικό επίπεδο και διακηρυκτικά.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναβαθμίσει την πολιτική της για την έρευνα και την τεχνολογία στην πολιτική της ατζέντα, κυρίως μέσα από την ανάλογη ανακατανομή των πόρων του κοινοτικού προϋπολογισμού υπέρ της συγκεκριμένης πολιτικής, καθιστώντας την την τρίτη σημαντικότερη χρηματοδοτικά πολιτική της από τις αρχές της δεκαετίας του '00. Η αυξανόμενη επιρροή των νέων προσεγγίσεων για τη σημασία της καινοτομίας και η αναβίωση της πολιτικής συζήτησης αναφορικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη και την απασχόληση στην Ευρώπη έφεραν στο προσκήνιο την έμφαση στην οικονομία της γνώσης. Στόχος ήταν να μετατραπεί η ευρωπαϊκή κοινωνία σε μια κοινωνία σε διαρκή εκμάθηση, να απαλειφθούν οι παράγοντες που περιορίζουν την καινοτομία και να συνδεθεί με αποτελεσματικότερο τρόπο η έρευνα με την καινοτομία (Caracostas and Muldur 2001).

Πέρα από τη σημαντική αύξηση των κονδυλίων για την πολιτική έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και καινοτομίας (ΕΤΑΚ), και τη συνακόλουθη αναβάθμιση του βασικού χρηματοδοτικού εργαλείου της ΕΕ για την ΕΤΑΚ, του Προγράμματος Πλαίσιο, η πολιτική έμφαση στη γνώση εκφράστηκε και με τη συμφωνία για τη Στρατηγική της Λισαβόνας. Αιχμή της αναπτυξιακής ατζέντας της Ε.Ε. –που θα αναλυθεί στην επόμενη ενότητα- αποτελούν οι δράσεις έρευνας και τεχνολογίας, σύμφωνα με τον αποκαλούμενο στόχο της Λισαβόνας, δηλαδή να καταστεί η Ε.Ε. παγκοσμίως ως το 2010 η πιο ανταγωνιστική οικονομία που θα βασίζεται στη γνώση. Στο ίδιο πνεύμα, αλλά στο πλαίσιο της άσκησης πολιτικής στο εθνικό επίπεδο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε το 2002 στη Βαρκελώνη, ότι η εθνική χρηματοδότηση για δράσεις έρευνας και τεχνολογίας θα πρέπει να αυξηθεί μέχρι το 2010 στο 3% του Α.Ε.Π., τα δύο τρίτα της οποίας θα πρέπει να προέρχονται από τον ιδιωτικό τομέα.

Ήδη από τη δεκαετία του '90, η συγκυρία ήταν θετική για μια στροφή προς δράσεις έντασης γνώσης, φιλικές προς τις επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα η Επιτροπή να προετοιμάσει και το πρώτο σχετικό σχέδιο δράσης για την καινοτομία το 1997. Αυτό επικεντρωνόταν στην καθιέρωση ενός ευνοϊκού οικονομικού, παραγωγικού και επενδυτικού κλίματος για την καινοτομία και τη δημιουργία ενός πλαισίου που θα αποσκοπούσε άμεσα στην αύξηση της καινοτομικής δραστηριότητας και στη μερική κατεύθυνση της έρευνας υπέρ των σκοπών της καινοτομίας (European Commission 1997). Αν και οι εξαγγελίες αυτές είχαν μικρό ουσιαστικό αντίκτυπο, ιδίως στην κοινοτική πολιτική που δεν διέθετε ιδιαίτερα περιθώρια δράσης, η αναφορά στην καινοτομία εδραιώθηκε στο σύγχρονο πολιτικό λόγο, με τρόπο που τη συνέδεε ευθέως με την ανταγωνιστικότητα, την παραγωγική ικανότητα και τις μακροοικονομικές επιπτώσεις σε όρους ανάπτυξης κι απασχόλησης.

Σε κάθε περίπτωση, τα βασικά εργαλεία της ΕΕ για την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία, τα Προγράμματα Πλαίσιο (ΠΠ) της ΕΕ, διακρίνονται για τη συνέχειά τους, ιδίως ως προς το σκέλος της έρευνας, αφού όσον αφορά την καινοτομία, την περίοδο 2007-2013 στα κονδύλια για την έρευνα και την τεχνολογία δεν είχαν συμπεριληφθεί οι σχετικές δράσεις. Πιο συγκεκριμένα, ο προϋπολογισμός του Προγράμματος Πλαίσιο για την Ανταγωνιστικότητα και την Καινοτομία (Competitiveness and Innovation Framework Programme – CIP, 3,6 δις. €) δεν ήταν μέρος του 7^{ου} ΠΠ, αντίθετα, οι συγκεκριμένες δραστηριότητες εντάσσονται πλέον την περίοδο 2014-2020 στο πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020». Γενικά, στις δράσεις που αφορούσαν την καινοτομία παρατηρείται μια σχετική παλινωδία που ξεκινά από το ποια Γενική Διεύθυνση της Επιτροπής διατηρεί τη σχετική αρμοδιότητα (την περίοδο 1989-1994 οι αντίστοιχες δράσεις δεν αποτελούσαν μέρος του ΠΠ3, αλλά του ανεξάρτητου Στρατηγικού Προγράμματος για την Καινοτομία και τη Μεταφορά Τεχνολογίας (Strategic Programme for Innovation and Technology Transfer – S.PR.IN.T.), ενώ την επόμενη προγραμματική περίοδο συμπεριλήφθηκαν στις δράσεις του ΠΠ4, αν και με περιορισμένο προϋπολογισμό, 350 εκατ. ECU, περίπου 3% των πόρων του ΠΠ4). Οι μεταβολές γύρω από την κοινοτική δράση για την καινοτομία συνεχίζονται μέχρι σήμερα, καθώς για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επανέφερε την πρακτική που ακολουθήθηκε την περίοδο 2002-2006 (στο ΠΠ6 υπήρχε το Πρόγραμμα Εργασίας με τίτλο «Έρευνα και Καινοτομία»).

Σε αυτή τη βάση, παρατηρούνται διαφορές και ως προς τις πολιτικές πρωτοβουλίες, ανάλογα με την έμφαση που αποδίδεται κάθε φορά περισσότερο στην εφαρμοσμένη έρευνα και την καινοτομία ή στην περισσότερο βασική έρευνα. Έτσι, παρατηρείται η ύπαρξη ενός «χαλαρού» δίπολου μεταξύ έρευνας και καινοτομίας ή βασικής-ακαδημαϊκής (έρευνα αιχμής) και τεχνολογικής-εφαρμοσμένης ερευνητικής δραστηριότητας, το οποίο διασταλτικά προσομοιάζει σε ένα εκκρεμές. Κι αυτό διότι, στα μέσα της δεκαετίας του '90 (ΠΠ4) σημειώθηκε μια σχετική στροφή της Ε.Ε. στην πιο ακαδημαϊκή έρευνα (Peterson and Sharp 1998). Στα τέλη της δεκαετίας του '90 (ΠΠ5) ενισχύθηκε ο καινοτομικός και εφαρμόσιμος χαρακτήρας της κοινοτικής έρευνας, όμως στις αρχές της δεκαετίας του '00 παρατηρήθηκε εκ νέου έμφαση της

Επιτροπής στην πιο βασική μορφή έρευνας βάσει των χρηματοδοτήσεων στο πλαίσιο του ΠΠ6 και των δράσεων του ΠΠ7, με τη χρηματοδότηση περισσότερων έργων που εξυπηρετούσαν την ακαδημαϊκή και ερευνητική δραστηριότητα. Αποκορύφωμα ήταν η ίδρυση και λειτουργία του οργανισμού που ευνοεί κατεξοχήν την ελεύθερη έρευνα (blue-sky-science), του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας.

Βάσει των προτάσεων της Επιτροπής για το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020», ένα επιπλέον ζήτημα που τίθεται, είναι αν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιστρέφει στη μεγαλύτερη προώθηση δράσεων βιομηχανικής έρευνας, σε μια προσπάθεια εκ νέου προσέλκυσης των επιχειρήσεων και βιομηχανιών στα όσα συμβαίνουν –ερευνητικά– στο κοινοτικό επίπεδο. Αν και οι προτάσεις της Επιτροπής για το νέο πρόγραμμα εξακολουθούν να αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στις Μ.Μ.Ε., προωθώντας περαιτέρω τις δράσεις έρευνας-τεχνολογίας-καινοτομίας που τις αφορούν (European Commission 2011α, European Commission 2011γ), εμφανίζεται σταδιακά η ανάγκη απόδοσης προσοχής και στις μεγάλες επιχειρήσεις.

Η τάση για μεγαλύτερη σύμπλευση με την ευρωπαϊκή βιομηχανία συμπίπτει με μια ευρύτερη τάση διεθνώς, σύμφωνα με την οποία οι μεγάλες (πολυεθνικές) επιχειρήσεις λειτουργούν ως «φάροι» για το σύνολο του τοπικού παραγωγικού κόσμου, αλλά και για την προσέλκυση επενδύσεων από το εξωτερικό, ως συνέπεια της παγκοσμιοποίησης. Έτσι, λόγω των διαρκώς αυξανόμενων προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι παραγωγοί καινοτομίας, για τους οποίους η ύπαρξη κατάλληλης κλίμακας και μεγέθους είναι απαραίτητη, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις καθίστανται ξανά ιδιαίτερα σημαντικές για την οικονομική και παραγωγική πραγματικότητα. Αξίζει να σημειωθεί, ότι σύμφωνα με την επικρατούσα θέση που είχε διαμορφωθεί τις τελευταίες δυο δεκαετίες, οι Μ.Μ.Ε. και οι νέες καινοτόμες επιχειρήσεις μικρού μεγέθους θεωρούνταν οι βασικοί παραγωγοί καινοτομίας, ως πιο δημιουργικοί και εφευρετικοί φορείς, καθώς οι πολυεθνικές ή οι μεγάλες επιχειρήσεις διαθέτουν ιδιαίτερα βαρείς και γραφειοκρατικούς μηχανισμούς, με αποτέλεσμα τα βασικά μέτρα πολιτικής να αποσκοπούν στην ενίσχυση των Μ.Μ.Ε. και λιγότερο στις μεγαλύτερες επιχειρήσεις.

Ο ισχυρισμός αυτός τείνει πλέον να θεωρηθεί υπερ-απλουστευτικός, με αποτέλεσμα οι αναλυτές να αποδίδουν όλο και μεγαλύτερη σημασία στη σχέση της κλίμακας (μεγέθους) με την καινοτομία, δίνοντας εκ νέου έμφαση στο ρόλο των μεγάλων (πολυεθνικών) επιχειρήσεων (Mandel 2011). Το γεγονός, ότι στο νέο ΠΠ ευνοούνται τα μεγάλα, «οριζόντιου τύπου» έργα προδιαθέτει πιθανώς για την ευκολότερη συμμετοχή μεγάλων και ισχυρών (ερευνητικά και οικονομικά) επιχειρήσεων, καθώς στις συγκεκριμένες περιπτώσεις οι χρηματοδοτούμενοι τομείς δεν προδιαγράφονται από την αρχή, ενώ προϋποτίθεται η από πριν συμμετοχή των εμπλεκόμενων, την ίδια ώρα που οι μεγάλες εταιρείες –όπως και τα κορυφαία ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια– να έχουν τις ευρύτερες και καλύτερες δικτύωσεις.

Θεματικά, η κοινοτική δράση αντικατοπτρίζεται στις χρηματοδοτούμενες προτεραιότητες των ΠΠ Σε περιοχές όπως η θερμοπυρηνική σύντηξη και οι

νανοεπιστήμες, όπου το μέγεθος της επένδυσης παίζει καθοριστικό ρόλο, προτιμάται η υπερεθνική δραστηριότητα κι έτσι η σημασία της κοινοτικής χρηματοδότησης είναι μεγαλύτερη σε σχέση με άλλους τομείς, στους οποίους η διεθνική συνεργασία δεν είναι απαραίτητη και χρηματοδοτούνται παραδοσιακά από τα εθνικά προγράμματα (Μητσός 2007).

Πάντως η απαρχή της σύγχρονης κοινοτικής δράσης για την έρευνα και την τεχνολογία ήταν στοχευμένη στις ανάγκες της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και πιο συγκεκριμένα στον τομέα πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών. Από τη δεκαετία του '90 το εύρος της χρηματοδότησης ερευνητικών έργων επεκτάθηκε και σε άλλους τομείς που δεν αφορούσαν άμεσα βιομηχανικούς σκοπούς, προσομοιάζοντας όλο και περισσότερο στην εθνική ερευνητική δραστηριότητα, αφού δεν ήταν πλέον μονομερής ως προς τις θεματικές προτεραιότητες που χρηματοδοτούσε, αλλά επεδίωκε την κάλυψη του μεγαλύτερου δυνατού εύρους επιστημονικών πεδίων, συνδυάζοντας την έρευνα για εφαρμόσιμους στόχους με πιο βασικές μορφές της. Για αυτό από τη δεκαετία του '70 ως τα μέσα της δεκαετίας του '90, η ερευνητική πολιτική εξυπηρετούσε, ακολουθούσε και συμπλήρωνε τις σχετικές ανάγκες της βιομηχανίας, αφού σύμφωνα με την τυπολογία των Caracostas και Muldur (2007), ο κύριος στόχος των συναφών δράσεων ήταν οικονομικός. Καθοριστικός παράγοντας ήταν η βιομηχανική ανταγωνιστικότητα, το μοντέλο της ερευνητικής διαδικασίας ακολουθούσε τη γραμμική προσέγγιση, η φύση των μέτρων εξυπηρετούσε την προ-ανταγωνιστική έρευνα και την έμμεση στήριξη της βιομηχανικής καινοτομίας έντασης γνώσης, ο καθορισμός των προτεραιοτήτων γινόταν με τεχνο-βιομηχανικό τρόπο και η εφαρμογή αφορούσε περισσότερο τον ιδιωτικό τομέα και τα προγράμματα κινήτρων και συνεργασίας.

Αντίστοιχα, την περίοδο μετά το 2000 ο κύριος σκοπός είναι κοινωνικός, καθοριστικός στόχος των δράσεων είναι η ανάπτυξη, η απασχόληση και η ποιότητα της ζωής, το μοντέλο της ερευνητικής διαδικασίας είναι συμμετοχικό και συστημικό (ακολουθώντας την προσέγγιση των εθνικών συστημάτων καινοτομίας και την επακόλουθη κοινωνική μορφοποίηση της τεχνολογίας), η φύση των μέτρων εξυπηρετεί τη στοχευμένη έρευνα στην προσπάθεια εμπορευματοποίησης της καινοτομίας και ο καθορισμός των προτεραιοτήτων γίνεται με κοινωνικο-πολιτικά κριτήρια. Με άλλα λόγια, ο εν γένει προσανατολισμός της ερευνητικής πολιτικής –με προεξάρχουσα τη χρηματοδότηση– διευρύνθηκε, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και άλλων πιθανών χρηστών και παραγωγών έρευνας, μετριάζοντας παράλληλα την έμφαση στη βιομηχανική, άμεσα κατευθυνόμενη έρευνα.

Πιο αναλυτικά, η θεματική εξέλιξη της Ε.Ε. χαρακτηρίζεται από μια συνέχεια χωρίς μεγάλες και ξαφνικές μεταβολές. Σε αυτή τη λογική, στο ΠΠ1 δόθηκε έμφαση στη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων που αφορούσαν τον τομέα της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών, γεγονός αναμενόμενο λόγω της ύπαρξης του προγράμματος E.S.P.R.I.T. (European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology) και της δυναμικής που είχε δημιουργηθεί στο συγκεκριμένο χώρο. Παρόλα αυτά, το μεγαλύτερο μερίδιο της χρηματοδότησης του ΠΠ1 αφορά τις

ερευνητικές δράσεις στον τομέα της ενέργειας, εξαιτίας της ιδιαίτερης δραστηριοποίησης της Κοινότητας στο πλαίσιο της ΕΥΡΑΤΟΜ, ενώ μετά το ΠΠ1 παρατηρείται μια σημαντική μείωση των συγκεκριμένων ποσών, η οποία σχετίζεται με τη μείωση της στήριξης υπέρ της πυρηνικής ενέργειας.

Όσον αφορά τις τεχνολογίες πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών σημειώνεται μια σημαντική αύξηση στο ΠΠ2, για να ακολουθήσει μια σταδιακή μείωση μέχρι το ΠΠ4. Οι επιστήμες ζωής και οι τεχνολογίες βιομηχανίας και βιομηχανικών υλικών καταγράφουν στο ΠΠ2 μια σταθερή αύξηση, ενώ οι προσπάθειες επικεντρώθηκαν σε ζητήματα διεθνών συνεργασιών και διάχυσης των αποτελεσμάτων, με δράσεις που προωθούσαν τις συνεργασίες κυρίως μεταξύ επιχειρήσεων, καθώς και στο ζήτημα της κινητικότητας του ερευνητικού ανθρώπινου δυναμικού.

Στο ΠΠ3 οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας παρέμειναν χρηματοδοτικά ο σημαντικότερος τομέας, αν και με φθίνουσα δυναμική, οι βιομηχανικές τεχνολογίες παρουσίασαν μια ελαφρά μείωση, ενώ οι επιστήμες ζωής και το περιβάλλον ενισχύθηκαν. Αντίθετα, οι δράσεις που αφορούσαν την ενέργεια μειώθηκαν, ενώ οι δράσεις ενίσχυσης του ανθρώπινου δυναμικού σημείωσαν τη μεγαλύτερη σχετική αύξηση. Μάλιστα μέχρι και το ΠΠ3, η βασική επιδίωξη των κοινοτικών δράσεων για ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής βιομηχανίας -που συνδέεται άμεσα με τους κυρίαρχους τότε στόχους της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που είχαν ως ορόσημο το εγχείρημα της ενιαίας αγοράς (Caracostas and Muldur 2001)- ήταν τέτοια που προκάλεσε κριτική σχετικά με το περιορισμένο εύρος της κοινοτικής δράσης και το βαθμό εξάρτησης που προκαλούσε στην επιχειρηματική δραστηριότητα (Harrop 1992).

Αντίστοιχα στο ΠΠ4, οι βασικοί χρηματοδοτούμενοι τομείς, δηλαδή οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας και η ενέργεια, ήταν εκείνοι που σημείωσαν και τη μεγαλύτερη σχετική μείωση ως προς το μερίδιό τους στον προϋπολογισμό, οι βιομηχανικές τεχνολογίες, οι δράσεις για το περιβάλλον και οι δράσεις υπέρ του ανθρώπινου δυναμικού παρέμειναν σταθερές, ενώ αντίθετα οι επιστήμες ζωής αυξήθηκαν. Στη συνέχεια -κι αφού είχε προηγηθεί η απόφαση για τη σχετικά μεγαλύτερη ευχέρεια κινήσεων της Επιτροπής στον τομέα της έρευνας και της τεχνολογίας- σημειώνεται σταδιακά διεύρυνση των πιθανών τομέων δράσης της Επιτροπής και σε τομείς πέρα των άμεσων ενδιαφερόντων της βιομηχανίας και της παραγωγής, γεγονός που μετρίασε το ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων για τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις και πρωτοβουλίες, με αποτέλεσμα να παγιωθεί στο ΠΠ4 η στροφή στο είδος των φορέων που συμμετέχουν, με την επικράτηση πλέον των πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων.

Επιπλέον, τα λιγότερο ανεπτυγμένα -ερευνητικά και τεχνολογικά- κράτη μέλη ζήτησαν στο Συμβούλιο να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες των περιφερειών τους, ενόψει των επικείμενων συζητήσεων για τον καθορισμό των επόμενων ΠΠ. Συνέπεια των διαπραγματεύσεων ήταν να συμπεριληφθούν στις προς ενίσχυση δράσεις τόσο η προώθηση της ερευνητικής δραστηριότητας των πιο παραδοσιακών μικρομεσαίων

επιχειρήσεων που ήταν ζωτικής σημασίας για τις οικονομίες τους, όσο και ζητήματα σύγκλισης και στον ερευνητικό τομέα, με δράσεις που αποσκοπούσαν στην περιφερειακή τεχνολογική ανάπτυξη και την «επιστημονική συνοχή» μεταξύ των κρατών μελών. Η κινητοποίηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να δοθεί έμφαση στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες της Ε.Ε. στο πλαίσιο του ΠΠ4, στοχεύοντας πάντα στην ανάπτυξη του επιστημονικού και τεχνολογικού επιπέδου της Ευρώπης και επιδιώκοντας τη μείωση του επιστημονικού και τεχνολογικού χάσματος μεταξύ των κρατών μελών (Georghίου 2001), αν κι αυτό δεν αποτέλεσε στην πραγματικότητα ρητός στόχος ή κριτήριό της.

Ενόψει του σχεδιασμού του ΠΠ5 δημοσιεύθηκε η έκθεση Davignon για την αποτίμηση του ΠΠ4. Η έκθεση συμπέρανε, ότι το ΠΠ4 δεν ήταν αρκούντως στοχευμένο και δεν υπηρετούσε μια συγκεκριμένη ευρωπαϊκή στρατηγική για την ενίσχυση τομέων με υψηλή ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία ή χώρων, όπου η επίτευξη κρίσιμης μάζας θα ήταν σημαντική. Παράλληλα, θα έπρεπε να αποδίδεται μεγαλύτερη σημασία στη διάχυση των τεχνολογικών αποτελεσμάτων και στη συμμετοχή των Μ.Μ.Ε. (με αποτέλεσμα στο ΠΠ5 να παρατηρηθεί περαιτέρω στήριξή τους), στην ανάγκη απλοποίησης ορισμένων διαδικασιών, ενώ στη συζήτηση προωθήθηκε δυναμικά και η σύνδεση της καινοτομίας με την έρευνα και την τεχνολογία, με την καινοτομία να μετατρέπεται πλέον σε βασικό στοιχείο της πολιτικής σε εθνικό, κοινοτικό, αλλά και διεθνές επίπεδο (Boekholt et al. 2000).

Έτσι, στο ΠΠ5 (1998-2002) έγινε προσπάθεια αντιμετώπισης προβλημάτων που είχαν διαπιστωθεί, διευρύνθηκαν οι σκοποί του προγράμματος και συμπεριλήφθηκαν τομείς έρευνας που σχετίζονταν με τη μελέτη των κοινωνικο-οικονομικών επιπτώσεων των ερευνητικών δραστηριοτήτων. Επίσης, συνδυάστηκαν ουσιαστικά για πρώτη φορά οι στοχευμένες θεματικές ενότητες με οριζόντιες δραστηριότητες (αυτές αποσκοπούσαν στην ενίσχυση του διεθνούς ρόλου της ευρωπαϊκής έρευνας, την προώθηση της καινοτομίας, την αύξηση της συμμετοχής των Μ.Μ.Ε. και την αντιμετώπιση ζητημάτων της κοινωνίας), ενώ και πάλι χρηματοδοτήθηκαν –με σχετικές αυξήσεις ή μειώσεις, κατά περίπτωση- οι τομείς τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, οι βιομηχανικές τεχνολογίες, οι επιστήμες ζωής, η ενέργεια, το ανθρώπινο δυναμικό και το περιβάλλον.

Στο ΠΠ6 (2002-2006) παρατηρήθηκε η σημαντική αύξηση των κονδυλίων και πέρα από τη θεματική κάλυψη του προγράμματος επιχειρήθηκε η βελτίωση της αποδοτικότητας της κοινοτικής δράσης με την εισαγωγή νέων χρηματοδοτικών εργαλείων (Δίκτυα Αριστείας – Networks of Excellence και Ολοκληρωμένα Έργα – Integrated Projects). Η τάση υπέρ των οριζόντιων δραστηριοτήτων συνεχίστηκε στο ΠΠ6 και με ακόμη μεγαλύτερη ένταση στο ΠΠ7, όπου οι οριζόντιου χαρακτήρα δράσεις που αφορούν –μεταξύ άλλων- τη διεθνή συνεργασία, τις ερευνητικές υποδομές, τις δράσεις στο πλαίσιο του Ε.Χ.Ε. και τις δράσεις υπέρ των Μ.Μ.Ε. γίνονται πλέον οι σημαντικότερες χρηματοδοτικά δραστηριότητες της Ε.Ε., σε σύγκριση με τις μεμονωμένες θεματικές προτεραιότητες. Επιπλέον, χρηματοδοτούνται με αυξημένο προϋπολογισμό δραστηριότητες που αφορούν την ασφάλεια, τις

κοινωνικές επιστήμες και την καινοτομία, ενώ φθίνουν οι δράσεις υπέρ της ερευνητικής και τεχνολογικής συνοχής.

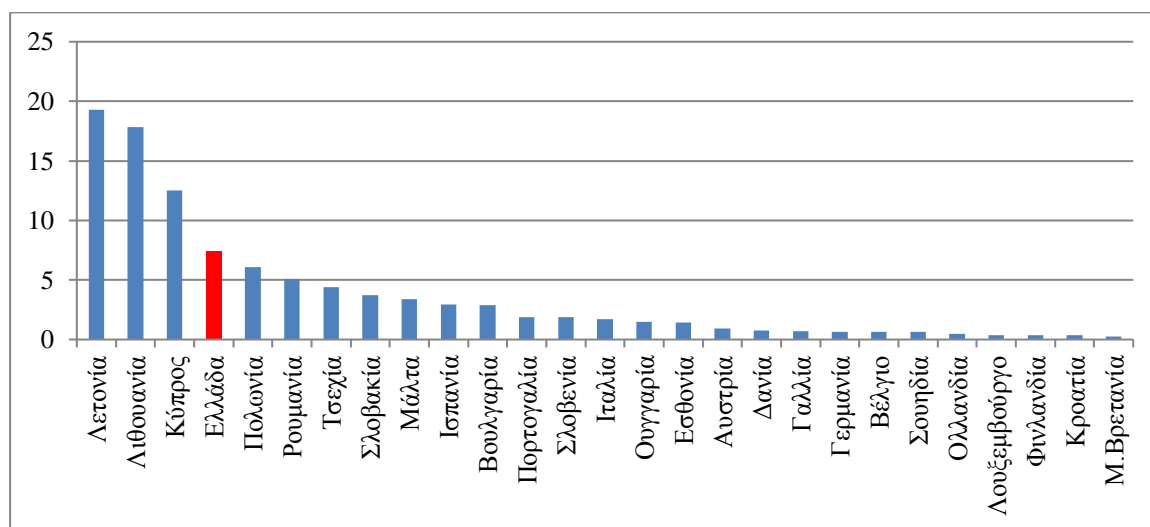
Στο ΠΠ7 (2007-2013) επιτεύχθηκε η περαιτέρω αύξηση της κοινοτικής χρηματοδότησης, ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας και δόθηκε ακόμα μεγαλύτερη έμφαση στην επίτευξη της επιστημονικής αριστείας. Υπέρ της επιδίωξης για την επιστημονική αριστεία συνέβαλε η αντίληψη, ότι οι μεμονωμένοι ερευνητές πρέπει να χρηματοδοτούνται βάσει της ποιότητας της εργασίας τους, προκειμένου να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της κοινοτικής ερευνητικής βάσης και να αποφευχθεί το φαινόμενο της φυγής επιστημόνων προς τις Η.Π.Α. κι έτσι διακηρυκτικά, σκοπός του ΠΠ ήταν η δημιουργία ευρωπαϊκών πόλων αριστείας και η ανάληψη τεχνολογικών πρωτοβουλιών σε βιομηχανικούς τομείς αιχμής (Blau 2005).

Αντίστοιχα στην προγραμματική περίοδο 2014-2020 παρατηρείται καταρχάς η σχετική μείωση των οριζόντιων δράσεων, ενώ αυξάνεται σημαντικότερα η χρηματοδότηση των προκηρύξεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας. Η συγκεκριμένη εξέλιξη είναι ιδιαίτερης σημασίας για την κοινοτική δράση, αφού με αυτό τον τρόπο εδραιώνεται αυτό το είδος των προκηρύξεων, επεκτείνοντας τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις πέρα των συνεργατικών έργων που αποτελούσαν μέχρι και το ΠΠ6 την κύρια ερευνητική δραστηριότητα της Ε.Ε. Παράλληλα, προτείνεται η διατήρηση και η ανακατανομή των ποσών μεταξύ των θεματικών προτεραιοτήτων, με τη σημαντική υποχώρηση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας και των επιστημών ζωής, αλλά και με τη σχετική ανάκαμψη των δράσεων για το περιβάλλον και την ενέργεια.

Πιο συγκεκριμένα, ως τομείς που άπτονται της καινοτομίας, η προώθηση της *βιομηχανικής πρωτοπορίας* χρηματοδοτείται με περίπου 18 δισ. €, κυρίως σε επιλεγμένες τεχνολογίες (τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας, νανοτεχνολογία, βιοτεχνολογία, διάστημα), σε δράσεις ενίσχυσης των επενδύσεων υψηλού κινδύνου (επενδύσεις τύπου *venture capital*), καθώς και δράσεις για την ενίσχυση της καινοτομίας συγκεκριμένα στις Μ.Μ.Ε., με προϋπολογισμό που δεν ξεπερνά όμως το 1 δισ. €. Ακόμα προβλέπεται η ενίσχυση των καινοτομικών Μ.Μ.Ε., η στήριξη των Μ.Μ.Ε. έντασης έρευνας, η ενίσχυση της καινοτομικής ικανότητάς τους και η στήριξη εκείνων των καινοτομικών δράσεων που προκύπτουν από τη ζήτηση της αγοράς.

Παρά το ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν εμπλέκονται αρκετά με τις δράσεις έρευνας και τεχνολογίας, αφού όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 3 οι επιχειρήσεις υποεπενδύουν σε αυτή τη δραστηριότητα, τυγχάνουν χρηματοδότησης από το ΠΠ. Συνολικά οι δράσεις έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας που διενεργούνται από τις ελληνικές επιχειρήσεις χρηματοδοτήθηκαν κατά την τελευταία δεκαετία κατά 7% έως 10% από την ΕΕ (κυρίως από το Πρόγραμμα Πλαίσιο), ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό αν γίνει η διακρατική σύγκριση εντός ΕΕ (διάγραμμα 5.1).

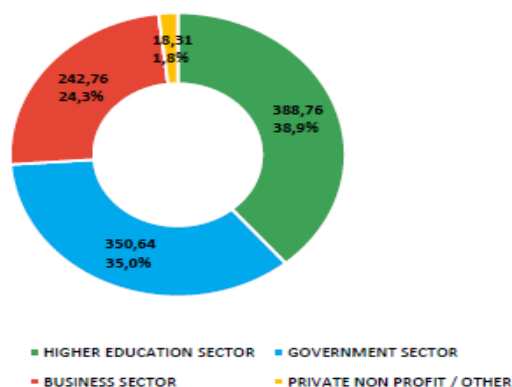
Διάγραμμα 5.1: Δαπάνες E&A των επιχειρήσεων χρηματοδοτούμενες από την ΕΕ, 2013 (ως % της δαπάνης των επιχειρήσεων για ΕΤΑΚ)

Πηγή: Eurostat (rd_e_gerdfund)

Ως προς την συμμετοχή των ελληνικών επιχειρήσεων στο 7^ο Πρόγραμμα Πλαίσιο, αυτές έλαβαν το 24% περίπου των πόρων που έλαβε η Ελλάδα στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, που για την περίοδο 2007-2013 ανήλθε σε πάνω από 1 δισ. € (διάγραμμα 5.2).

Διάγραμμα 5.2: Χρηματοδότηση ελληνικών φορέων από το 7^ο ΠΠ (2007-2013), εκατ. € και ποσοστιαία κατανομή

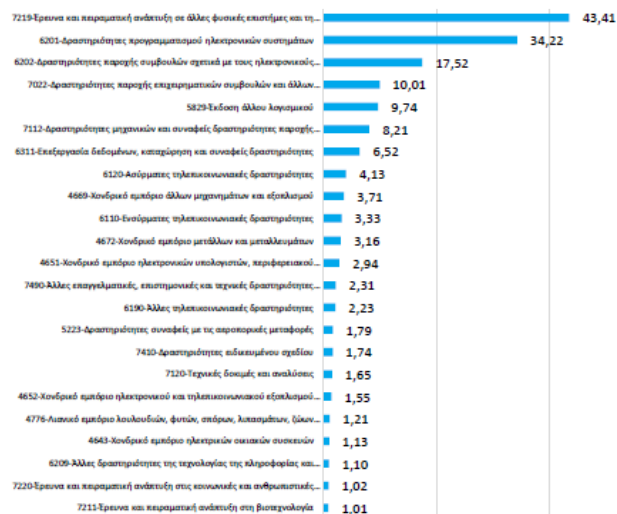
Πηγή: EKT (2015)

Από τα 243 εκατ. € που έλαβαν οι ελληνικές επιχειρήσεις από το 7^ο ΠΠ, το μεγαλύτερο μέρος αφορούσε τον τομέα των Υπηρεσιών (171 εκατ. €), 42 εκατ. € απορόφησαν επιχειρήσεις στον τομέα της μεταποίησης, ενώ τα υπόλοιπα 29 εκατ. € κατέληξαν σε επιχειρήσεις σε άλλο ή σε άγνωστο τομέα οικονομικής δραστηριότητας (EKT 2015). Συγκεκριμένοι κλάδοι από τον τομέα της Μεταποίησης και των Υπηρεσιών που χρηματοδοτήθηκαν με ποσά άνω του 1 εκατ. € από το 7^ο ΠΠ αποτυπώνονται στα διαγράμματα 5.3 και 5.4.

Διάγραμμα 5.3: Κλάδοι Μεταποίησης με χρημ/ση από ΠΠ7, άνω του 1 εκατ.€

Διάγραμμα 5.4: Κλάδοι Υπηρεσιών με χρημ/ση από το ΠΠ7, άνω του 1 εκατ.€

Πηγή: EKT (2015)

Αντίστοιχα, η συμμετοχή των ελληνικών επιχειρήσεων στο πρόγραμμα CIP το 2007-2013 ήταν αρκετά χαμηλή, αφού ενδεικτικά για τα ακόλουθα έτη ξεκίνησαν έργα με ελληνική συμμετοχή: του Υπουργείου Τουρισμού (2012)²⁹, ενός ερευνητικού κέντρου και ιδιωτικών εταιρειών (2011)³⁰, πλήθους άλλων οργανισμών (κυρίως επιμελητήρια και ενώσεις επιχειρήσεων) στο πλαίσιο του έργου Enterprise Europe Network (EEN)³¹, του Πανεπιστημίου Πάτρας κ.α. (2010)³², συμβουλευτικών εταιρειών, αλλά και επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του περιβάλλοντος, ΟΤΑ, ΑΕΙ και επαγγελματικές ενώσεις (2009)³³.

Από την άλλη πλευρά, συγκεκριμένα για τις καινοτομικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων, η δημόσια χρηματοδότηση παίζει δυνητικά ένα σημαντικό ρόλο, πέρα της χρηματοδότησης για E&A, τον οποίο συχνά δεν εκμεταλλεύονται οι ελληνικές επιχειρήσεις, όπως στην περίπτωση των δημόσιων προμηθειών (EKT 2016). Παρόλα αυτά περίπου το 25,5% των ελληνικών επιχειρήσεων με καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας έχει λάβει κάποια μορφή δημόσιας χρηματοδότησης για τη διενέργεια των καινοτομικών της δραστηριοτήτων, ενώ συγκεκριμένα από την ΕΕ το 6,8% των επιχειρήσεων έχει λάβει χρηματοδότηση για τον ίδιο σκοπό (2,4% συγκεκριμένα από το 7ο ΠΠ ή το Πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020»). Η κατανομή των ελληνικών

²⁹ http://ec.europa.eu/cip/files/cip/docs/beneficiaries-report-october-2012_en.pdf

³⁰ http://ec.europa.eu/cip/files/cip/docs/eip_2011_beneficiary_report_en.pdf

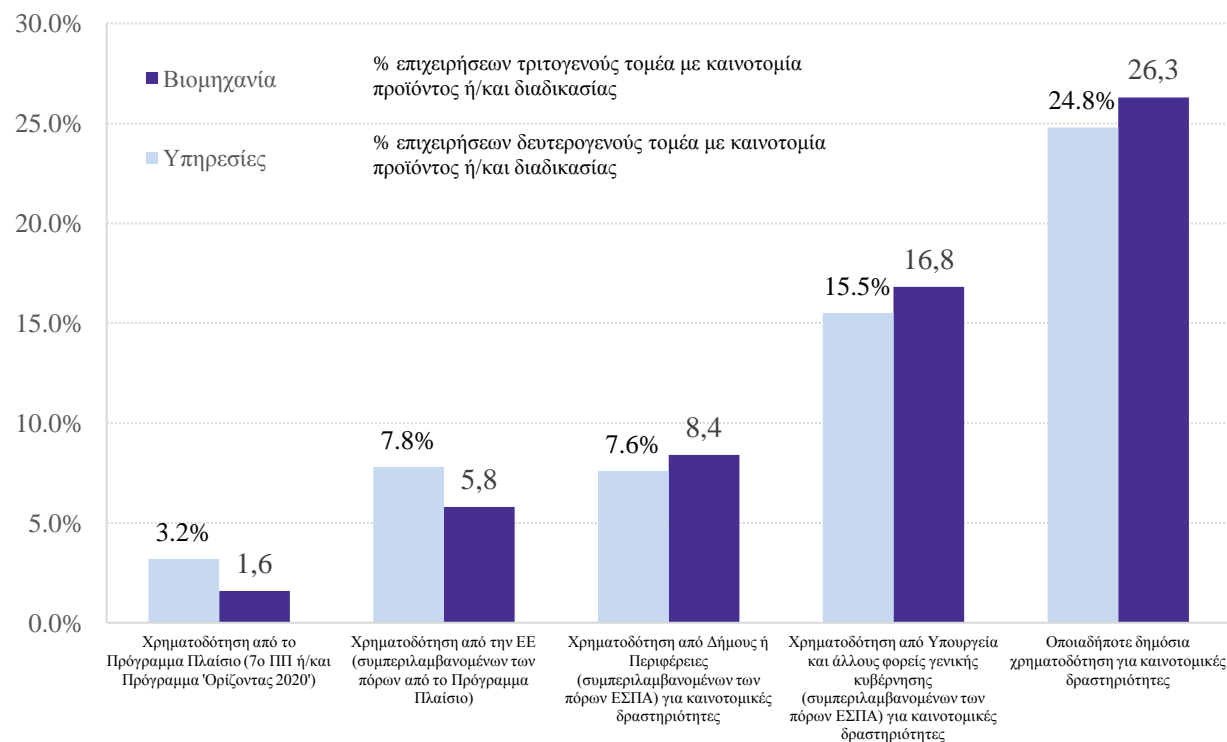
³¹ Το ίδιο σημειώνεται και την περίοδο 2007-2008, όπου ξεκίνησαν πέρα από το EEN και άλλα έργα με συμμετοχή διαφόρων επαγγελματικών κυρίως ενώσεων http://ec.europa.eu/cip/files/docs/report_beneficiaries_final_en.pdf

³² http://ec.europa.eu/cip/files/cip/docs/eip_2012_beneficiary_report_en.pdf

³³ http://ec.europa.eu/cip/files/docs/eip-beneficiaries-report-2009_en.pdf

καινοτόμων επιχειρήσεων που έχουν λάβει δημόσια χρηματοδότηση μεταξύ του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα αποτυπώνεται στο διάγραμμα 5.5.

Διάγραμμα 5.5: Ποσοστό επιχειρήσεων με καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας που έχουν λάβει διάφορες μορφές δημόσιας χρηματοδότησης

Πηγή: ΕΚΤ (2016)

5.2 Η αναπτυξιακή στρατηγική της ΕΕ από το 2000 και η πρωτοβουλία για την «Ένωση Καινοτομίας»

Ο τομέας έρευνας και τεχνολογίας είναι πεδίο ανταγωνισμού των βιομηχανικά και επιστημονικά/τεχνολογικά προηγμένων χωρών, στην προσπάθεια αποκόμισης συγκριτικού πλεονεκτήματος στην παραγωγή, καθώς και της επίτευξης της μεγαλύτερης δυνατής αναπτυξιακής δυναμικής στη βάση του διαθέσιμου και εξελισσόμενου αποθέματος γνώσης.

Αν και η γραμμικότητα της σχέσης της έρευνας με την καινοτομία έχει αποδομηθεί, η σύνδεση μεταξύ τους παραμένει, αφού συχνά παρατηρείται χωρική εγγύτητα ανάμεσα στην επιστημονική δραστηριότητα και την παραγωγική εκμετάλλευση των ερευνητικών αποτελεσμάτων, ιδίως σε περιπτώσεις κλάδων που στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στην ύπαρξη νέας γνώσης με συνήθως άρρητα χαρακτηριστικά.

Ιδίως κατά το παρελθόν, οι ερευνητικές δραστηριότητες εμφανίζονταν συγκεντρωμένες μεταξύ συγκεκριμένων ανεπτυγμένων χωρών, χωρίς η διεθνής μεταφορά τεχνολογίας να αφορά τις αναπτυσσόμενες χώρες, ενισχύοντας την

ανταγωνιστικότητα των εταιρειών σε Ευρώπη, Βόρεια Αμερική και Ιαπωνία και την τάση για επιμέρους συνεργασίες σε ένα άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον (Kleinert 2001). Σε αυτό το πλαίσιο, οι Η.Π.Α. εμφανίζονται ως η πρώτη χώρα υποδοχής των ερευνητικών επενδύσεων από το εξωτερικό και εγκατάστασης αλλοδαπών ερευνητικών θυγατρικών (Serapio and Dalton 1999), ενώ από τις αρχές της δεκαετίας του '00 χώρες, όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία εμφανίζουν αυξανόμενες επενδύσεις τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα.

Αντίστοιχα, η σχετική θέση της Ε.Ε. έχει επιδεινωθεί, εξαιτίας των χαμηλότερων ευρωπαϊκών επενδύσεων στον τομέα της έρευνας, αλλά και της μέτριας έντασης της ερευνητικής της προσπάθειας, σε σχέση τόσο με τις Η.Π.Α. και την Ιαπωνία, όσο και με τις αναδύμενες οικονομίες (Stierna and Rangelova 2013). Συγκρίνοντας τις οικονομικές και ερευνητικές επιδόσεις συγκεκριμένα μεταξύ Η.Π.Α. και Ε.Ε., το χάσμα στην ανταγωνιστικότητα μεγαλώνει υπέρ της πρώτης, την ίδια ώρα που και οι επενδύσεις για έρευνα και τεχνολογία στη δεύτερη υπολείπονται.

Η σταδιακή επιδείνωση που παρατηρείται αναφορικά με τη σχετική θέση της Ευρώπης έναντι άλλων κρατών στον τομέα της έρευνας και της τεχνολογίας επηρεάζει δυνητικά και την καινοτομική ικανότητά της, καθώς και την ευρύτερη ανταγωνιστική της παρουσία. Σε αυτή τη βάση, η ΕΕ επενδύει από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 σημαντικά ποσά και ενεργοποιεί συγκεκριμένες πρωτοβουλίες για να αναβαθμίσει το ερευνητικό της δυναμικό και δραστηριότητα, αλλά και για να καταστεί πιο ελκυστική για την πραγματοποίηση συναφών επενδύσεων. Απώτερος σκοπός είναι η Ευρώπη να βελτιώσει την ανταγωνιστική της θέση έναντι παλιών και νέων ανταγωνιστών και σε όρους παραγωγής καινοτομιών που θα συμβάλλουν στην ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Επιστέγασμα της διακηρυγμένης βούλησης της Ε.Ε. -και ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών- να ενισχύσει το γνωσιακό της υπόβαθρο και δυναμικό, ώστε να αναβαθμίσει την ικανότητα σύνδεσης των ερευνητικών αποτελεσμάτων με την οικονομία και την παραγωγή -πέρα από τις δράσεις των ΠΠ- αποτελούν οι αναπτυξιακές προτεραιότητες της ΕΕ, οι οποίες συμπεριλήφθηκαν στη Στρατηγική της Λισαβόνας. Πιο συγκεκριμένα, η Στρατηγική της Λισαβόνας επιχείρησε να εισαγάγει και να εμπεδώσει ένα «παράδειγμα» για την αναπτυξιακή δράση στην Ευρώπη, αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαιδευτική και την ερευνητική πολιτική, με στόχο την επίτευξη βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, τη δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας και της εμπέδωσης της ευρύτερης δυνατής κοινωνικής συνοχής. Πάντως στο πλαίσιο της κοινωνίας και της οικονομίας της γνώσης, ο τομέας της έρευνας και της τεχνολογίας δεν είναι ο μοναδικός με τον οποίο καταπιάνεται η Στρατηγική της Λισαβόνας. Η Στρατηγική αποτελούνταν από τέσσερα μέρη που αφορούσαν τη διατηρήσιμη ανάπτυξη (κι άλλα μακροοικονομικά μεγέθη), τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, την ανανέωση του υπάρχοντος κοινωνικού μοντέλου και τα μέτρα για την υποστήριξη της οικονομίας που βασίζεται στη γνώση, αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στα ζητήματα της έρευνας.

Πέρα από την αναφορά στην ανάγκη ενίσχυσης της πολιτικής έρευνας και τεχνολογίας και τη θεωρητικά επιθυμητή σύγκλιση των εθνικών και των κοινοτικών δράσεων, με την ενίσχυση των δικτύσεων και τη μερική κοινοτικοποίηση της πολιτικής (π.χ. στο ζήτημα της υιοθέτησης του ευρωπαϊκού διπλώματος ευρεσιτεχνίας), το κείμενο της Στρατηγικής έκανε αναφορά σε μέτρα και πολιτικές για μια σειρά ζητημάτων, όπως η προώθηση της κοινωνίας της πληροφορίας, η βελτίωση της ποιότητας της ζωής των πολιτών, η χάραξη εκείνων των μακροοικονομικών πολιτικών που θα ευνοούσαν την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την έρευνα και την καινοτομία, η ανάγκη ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις που θα διευκόλυναν τις καινοτομικές δράσεις και την περαιτέρω απελευθέρωση των αγορών, η ανανέωση του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, η παρουσίαση νέων προτεραιοτήτων για τις εθνικές πολιτικές εκπαίδευσης και η ανάγκη ανανέωσης και εκσυγχρονισμού των πολιτικών απασχόλησης.

Για την υποστήριξη ή την παρακολούθηση της εξέλιξης του εγχειρήματος ορίστηκαν μια σειρά από ποσοτικούς δείκτες, η αρχική δομή των οποίων χωριζόταν σε έξι βασικές κατηγορίες που αφορούσαν τα γενικά μακροοικονομικά στοιχεία, την απασχόληση, την καινοτομία-έρευνα, τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, την κοινωνική συνοχή και το περιβάλλον. Μπορεί μεν η Στρατηγική της Λισαβόνας να μην ασχολούταν άμεσα με όλα τα θέματα που υπονοούν οι παραπάνω δείκτες, το εύρος τους όμως παραμένει ενδεικτικό της εξαιρετικά φιλόδοξης και ευρείας στόχευσής της, η οποία συνέβαλε αναπόφευκτα στην απαξίωσή της, αφού από ένα σημείο και μετά περίπου όλοι οι τομείς δημόσιας δράσης και πολιτικής «χωρούσαν» με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στο πλαίσιο της Στρατηγικής.

Έτσι, οι αρχικές στοχεύσεις της «νοθεύτηκαν» από την υπερ-πληθώρα στόχων, προτεραιοτήτων και μέτρων, ενώ την ίδια ώρα έλειπαν βασικά κίνητρα ή εξαναγκασμοί για την υλοποίηση της ατζέντας, σε αντίθεση με ό,τι εφαρμόστηκε στην περίπτωση της νομισματικής ένωσης. Το αποτέλεσμα ήταν η Στρατηγική να χαρακτηριστεί από ένα σημαντικό χάσμα κατά την εφαρμογή της που συνδεόταν με τους μη ξεκάθαρους στρατηγικούς στόχους της, καθώς και την έλλειψη μηχανισμών υλοποίησης, συντονισμού και συμμετοχής (Rodrigues 2006). Συνέπεια ήταν οι επιδιωκόμενοι στόχοι να μην επιτευχθούν μέσα στη δεκαετία του '00, ενώ και η εφαρμογή των συμφωνηθέντων ή των καλών πρακτικών που προέκυπταν μέσα από την ανοιχτή μέθοδο συντονισμού ήταν αποσπασματική και μερική. Υπό αυτές τις συνθήκες αποφασίστηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο η αναθεώρηση της Στρατηγικής το 2005.

Οι σημαντικότερες προτεραιότητες της αναθεώρησης αναφορικά με την ανάπτυξη και την απασχόληση αφορούσαν τη γνώση και την καινοτομία, την αύξηση της ελκυστικότητας της Ευρώπης για επενδύσεις και εύρεση εργασίας και την οργάνωση μιας διαδικασίας παρακολούθησης που θα βασιζόταν σε κοινούς μετρήσιμους δείκτες με στόχο τον εντοπισμό των καλών πρακτικών και την αξιολόγηση από ομοίους (peer review). Συγκεκριμένα στο μέρος της αναθεωρημένης Στρατηγικής της Λισαβόνας που αφορούσε τη γνώση και την καινοτομία, οι στόχοι ήταν: α) η αύξηση και η

βελτίωση των επενδύσεων σε έρευνα και τεχνολογία, ιδίως από την πλευρά του ιδιωτικού τομέα, β) η διευκόλυνση όλων των μορφών καινοτομίας, γ) η εξάπλωση και η αποτελεσματική χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας, δ) η ενίσχυση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της βιομηχανικής βάσης και ε) η ενθάρρυνση της βιώσιμης χρήσης των πόρων και η ενίσχυση των συνεργειών μεταξύ περιβαλλοντικής προστασίας και ανάπτυξης (Council of the European Union 2005).

Επίσης, τα κράτη μέλη έπρεπε να καταρτίσουν εθνικά μεταρρυθμιστικά προγράμματα στο πλαίσιο που όριζε η Στρατηγική, αποδίδοντας παράλληλα ξεχωριστή σημασία στη γνώση (παραγωγή και διάχυσή της), την καινοτομία και την πρόοδο του ανθρώπινου κεφαλαίου, ενώ καλούνταν να μεταρρυθμίσουν τα εθνικά συστήματα καινοτομίας, να ενισχύσουν το μίγμα πολιτικής που αφορούσε τον τομέα έρευνας και τεχνολογίας και να προωθήσουν τις αντίστοιχες ιδιωτικές επενδύσεις. Παράλληλα θα ενημέρωναν την Επιτροπή για την πρόοδο της εφαρμογής των εξαγγελιών τους. Ακόμη κι έτσι όμως, τα κράτη μέλη που ήταν συνεπή με τα συμφωνηθέντα μειοψηφούσαν έναντι εκείνων που εξήγγειλαν ή προέβλεπαν τη διενέργεια μεταρρυθμίσεων, όμως στην πράξη δεν προχωρούσαν σε αυτές (Duchene et al. 2011).

Η συνέχεια ή η μετεξέλιξη της Στρατηγικής της Λισαβόνας, η Στρατηγική «Ευρώπη 2020», διατηρεί τα διακηρυκτικά χαρακτηριστικά της πρώτης, εισάγοντας όμως μια στενότερη παρακολούθηση από πλευράς των εταίρων για την επίλυση κοινών προβλημάτων ή ζητημάτων, στα οποία η δράση μιας χώρας επηρεάζει τις άλλες. Σύμφωνα με τη νέα στρατηγική η οποία έχει πλέον χρονικό ορίζοντα το 2020, η Ε.Ε. εξακολουθεί να αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής παρουσιάζει μια σειρά από τομείς δράσης και μέτρα πολιτικής που πρέπει να αναληφθούν, προκειμένου να ενισχυθεί η αναπτυξιακή δυναμική της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Τα μέτρα αφορούν μια ευρεία γκάμα τομέων δράσης υπό τους όρους «έξυπνη», «βιώσιμη» και «χωρίς αποκλεισμούς» ανάπτυξη (European Commission 2010). Η πρώτη από τις τρεις πτυχές της επιδιωκόμενης ανάπτυξης, αυτή δηλαδή που χαρακτηρίζεται ως «έξυπνη», άπτεται της ερευνητικής πολιτικής. Η νέα στρατηγική της Ε.Ε. εξακολουθεί να αφορά ένα μεγάλο εύρος δημόσιων πολιτικών και θεμάτων που δεν είναι αναγκαστικά αλληλένδετα μεταξύ τους, αλλά χαρακτηρίζονται ως εργαλεία για την επίτευξη του κοινού σκοπού, δηλαδή τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής παραγωγής και την αναπτυξιακή ώθηση της ευρωπαϊκής οικονομίας. Ως πρωτοβουλία εμφανίζεται θεματικά και οργανωτικά πιο συγκροτημένη από τη Στρατηγική της Λισαβόνας, ενώ όσον αφορά τον τομέα της έρευνας και της τεχνολογίας, τίθεται ο ποσοτικός στόχος της αύξησης της σχετικής εθνικής χρηματοδότησης στο 3% του Α.Ε.Π. ως το 2020.

Είναι σαφές, ότι η επιχειρηματολογία για την ανάληψη της πρωτοβουλίας για την «Ευρώπη 2020» δεν είναι καθόλου νέα. Επαναλαμβάνει ουσιαστικά όσα είχαν

επισημανθεί από τη δεκαετία του '90, τα οποία οδήγησαν στη Στρατηγική της Λισαβόνας το 2000 και την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Βαρκελώνης το 2002. Εντύπωση προκαλεί ο καθορισμός του ίδιου ποσοτικού στόχου με εκείνο του 2002, αφού ουσιαστικά έχουμε να κάνουμε με τη μετατόπισή του κατά μια δεκαετία. Η μόνη ποσοτική διαφορά προκύπτει από τη απαλοιφή της αναφοράς στην επένδυση του ιδιωτικού τομέα, καθώς το σημείο αυτό θεωρήθηκε προβληματικό, διότι είχαν τεθεί διακηρυκτικοί στόχοι για τη δραστηριότητα μη δημόσιων φορέων, χωρίς να είναι δυνατός ο έλεγχος επί αυτής και κυρίως χωρίς να συνοδεύονται από μέτρα πολιτικής για την ενίσχυσή της.

Τα παραπάνω εντάσσονται στην προσπάθεια επίτευξης του διακηρυγμένου στόχου της Ε.Ε. και για την αντιμετώπιση του «ευρωπαϊκού παράδοξου», σύμφωνα με το οποίο σημειώνεται σημαντική διαφορά μεταξύ της άριστης έρευνας που πραγματοποιείται στην Ευρώπη και των συναφών τεχνολογικών και εμπορικών επιδόσεων που υστερούν διαρκώς έναντι άλλων χωρών. Ως αιτία αυτού του φαινομένου παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο είναι οργανωμένη η ερευνητική δραστηριότητα στην Ευρώπη και η ατελής σύνδεσή της με την καινοτομία που καθορίζεται μεταξύ άλλων από παραμέτρους, όπως η επιχειρηματικότητα, ο ανταγωνισμός, τα πνευματικά δικαιώματα, η φορολογία, οι νόμοι περί πτώχευσης, η εκπαίδευση, η ύπαρξη ποικιλίας σχετικών ρυθμίσεων στις ευρωπαϊκές χώρες και η ελλιπής χρηματοδότηση κεφαλαίων υψηλού κινδύνου (Bottazzi 2004).

Συγκεκριμένα στην ευρύτερη περιοχή της καινοτομίας, βασική πρωτοβουλία της ΕΕ αφορά στη λεγόμενη «Ένωση Καινοτομίας», μια από τις εμβληματικές, όπως αναφέρεται, ενέργειες της ΕΕ στο πλαίσιο της αναπτυξιακής της στρατηγικής, η οποία έχει ως βασικό στόχο όχι τη χρηματοδότηση των σχετικών δράσεων, αλλά να συμβάλλει στο ρυθμιστικό πεδίο, ώστε να βελτιωθούν ή να καλλιεργηθούν εκείνες οι συνθήκες που θα επιτρέψουν την αποτελεσματικότερη και ευκολότερη παραγωγή καινοτομιών στην Ευρώπη με την ουσιαστική διευκόλυνση της μεταφοράς νέων ιδεών στην αγορά, καθώς και την αντιμετώπιση των υφιστάμενων εμποδίων (διοικητικών, ρυθμιστικών ή άλλων). Με αυτό τον τρόπο η ΕΕ φιλοδοξεί να δημιουργήσει εκείνες τις συνθήκες που θα ευνοήσουν την επιχειρηματικότητα και τελικά τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οι οποίες θα είναι μάλιστα υψηλών προσόντων και προστιθέμενης αξίας, βασιζόμενη σε συγκριτικά πλεονεκτήματα έντασης γνώσης (European Commission 2016). Σε αυτό το πλαίσιο συμπεριλαμβάνονται μια σειρά από επί μέρους δράσεις, είτε αυτόνομες δηλαδή που προϋπήρχαν της Ένωσης Καινοτομίας, όπως ήταν ο Ευρωπαϊκός Χώρος Έρευνας (EXE), είτε που συγκροτήθηκαν στο εσωτερικό της, καλύπτοντας μια ευρεία περιοχή από την περαιτέρω εφαρμογή του EXE και την προώθηση της αριστείας στην εκπαίδευση ή τη δημιουργία δεξιοτήτων, μέχρι τη βελτίωση της πρόσβασης των επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση για καινοτομικούς σκοπούς, την καλλιέργεια του πνεύματος της «ανοιχτότητας», την εξυπηρέτηση θεμελιωδών κοινωνικών αναγκών και στόχων ή τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών και προϋποθέσεων για την αύξηση των ενδοευρωπαϊκών συνεργασιών με απώτερο στόχο την παραγωγή καινοτομίας.

Επιπλέον ενδεικτικά θέματα, με τα οποία καταπιάνεται η συγκεκριμένη πρωτοβουλία είναι η υποστήριξη της χρήσης των δημόσιων προμηθειών ως μέσου για την υποστήριξη και τη χρηματοδότηση της καινοτομίας, η ανάλυση και δημοσίευση των επιδόσεων των κρατών μελών στον τομέα της καινοτομίας και των διαφόρων διαστάσεων της, βάσει παραγωγής σύνθετων συναφών δεικτών, καθώς και δράσεις για την περαιτέρω εμπέδωση και λειτουργία μιας ευρωπαϊκής αγοράς για τα πνευματικά δικαιώματα και τις άδειες χρήσης.

Ακολουθώντας την παραπάνω λογική θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς πως οι δράσεις της ΕΕ αφορούν περισσότερο μέτρα πολιτικής που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τις επιχειρήσεις και λιγότερο την απευθείας χρηματοδοτική τους υποστήριξη, κάτι που συμβαίνει κυρίως με τις παρεμβάσεις του ΠΠ, δηλαδή του Προγράμματος «Ορίζοντας 2020» για την περίοδο 2014-2020. Αυτό παρατηρείται στη συνολικότερη πρωτοβουλία για την Ένωση Καινοτομίας, εκτός ενδεχομένως από επί μέρους τμήματα της δραστηριότητας «Φέρνοντας τις καλές ιδέες στην αγορά» και πιο συγκεκριμένα την πρόταση για την εισαγωγή νέων χρηματοδοτικών εργαλείων για την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων για την καινοτομία, την προσπάθεια εξασφάλισης μιας αγοράς για κεφάλαια υψηλού ρίσκου με υπερεθνικό χαρακτήρα και την ενίσχυση της αντιστοίχισης των καινοτόμων επιχειρήσεων με επίδοξους επενδυτές, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο (European Commission 2014α). Με την ίδια προσέγγιση –δηλαδή της υποστήριξης και της βελτίωσης των συναφών παρεμβάσεων της δημόσιας πολιτικής που αφορούν κυρίως έμμεσα και λιγότερο άμεσα τις επιχειρήσεις, και για αυτό δεν θα αναλυθούν περαιτέρω σε αυτό το κεφάλαιο- η ΕΕ έχει δρομολογήσει κι άλλες ενέργειες, όπως αυτή για την «υπεύθυνη» έρευνα και καινοτομία³⁴.

5.3 Η πολιτική συνοχής και η έμφαση στην παραγωγής έντασης γνώσης

Οι αποφάσεις για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 που αφορούν την πολιτική έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας δεν αποτυπώνονται μόνο στο πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020», αλλά προκύπτουν και από την πολιτική συνοχής της Ε.Ε. Κι αν το σκέλος της χρηματοδότησης της έρευνας και της τεχνολογίας από τα Διαρθρωτικά Ταμεία αποτελεί ουσιαστικά στοιχείο της εθνικής πολιτικής, οι πρόνοιες της συγκεκριμένης πολιτικής για την ομαλή ροή της χρηματοδότησης των κοινοτικών κονδυλίων προς τα κράτη μέλη μεταβάλουν δυνητικά το βαθμό επίδρασης της κοινοτικής δράσης έναντι του εθνικού επιπέδου.

Η εξέλιξη αυτή αποτυπώνεται στην απόφαση για την επέκταση της εφαρμογής του κριτηρίου της «αιρεσιμότητας» (conditionality) στο πλαίσιο της πολιτικής της Ε.Ε. για τη συνοχή και της Σύμβασης Εταιρικής Σχέσης που έχει συνάψει η Ε.Ε. με κάθε

³⁴ Βλέπε ενδεικτικά European Commission (2013). Options for strengthening responsible research and innovation. Directorate-General for Research and Innovation. Για μια πληρέστερη παρουσίαση προγραμματικού χαρακτήρα της Ένωσης Καινοτομίας, βλέπε Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013). Κατάσταση της Ένωσης καινοτομίας το 2012 – Επιτάχυνση των αλλαγών. COM(2013) 149 final

κράτος μέλος. Η αιρεσιμότητα, δηλαδή η υπό προϋποθέσεις απρόσκοπτη παροχή κονδυλίων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, δεν προκύπτει από την πολιτική της για την έρευνα και την καινοτομία, είναι σίγουρο όμως ότι θα έχει επίδραση στους συγκεκριμένους τομείς, αφού επιδιώκει –μεταξύ άλλων- ουσιαστικά να προωθήσει την καινοτομία διά της στενότερης σύνδεσης των πανεπιστημίων με τις επιχειρήσεις σε εθνικό και κυρίως περιφερειακό επίπεδο. Όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 4.2 Συγκεκριμένα, η Επιτροπή ζητά την κάλυψη συγκεκριμένων κριτηρίων για την απρόσκοπτη χρηματοδότηση των κρατών μελών από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, τα οποία στον τομέα της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας αφορούν: α) την υλοποίηση της πρακτικής της «έξυπνης εξειδίκευσης» (smart specialisation), β) την υιοθέτηση ενός συγκεκριμένου εθνικού πλαισίου για τους διαθέσιμους πόρους για την έρευνα και την καινοτομία και γ) την υιοθέτηση ενός πολυετούς εθνικού σχεδίου για την προώθηση των έργων που αφορούν τις μεγάλες ερευνητικές ευρωπαϊκές υποδομές (ESFRI).

Στην παρούσα ενότητα θα γίνει αναφορά στο ευρύτερο πλαίσιο που έχει προσδιορισθεί στο υπερεθνικό επίπεδο, και το οποίο πρέπει να εφαρμόζεται και να τηρείται από όσα αποφασίζονται αντίστοιχα στο εθνικό και υποεθνικό επίπεδο. Η στρατηγική για την «έξυπνη εξειδίκευση» συνεπάγεται τον προσδιορισμό από πλευράς κάθε κράτους μέλους των πεδίων, στα οποία στοχεύει να εξειδικευθεί, συγκεκριμενοποιώντας –σε συνεργασία με την Επιτροπή- τις χρηματοδοτικές παρεμβάσεις σε θεματικές προτεραιότητες, ανάλογα με τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα και το αντίστοιχο ερευνητικό δυναμικό. Παράλληλα, η Επιτροπή ζητά οι δράσεις να έχουν ως στόχο την αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων για έρευνα-τεχνολογία-καινοτομία, καθώς και την ύπαρξη συγκεκριμένης πρόβλεψης για την παρακολούθηση και τον έλεγχο του συστήματος και των δράσεων που θα υλοποιηθούν (European Commission 2011β). Στο πλαίσιο της έξυπνης εξειδίκευσης εφαρμόζονται από την ΕΕ συγκεκριμένα μέτρα για την ενίσχυση των ΜΜΕ, ιδίως στον τομέα της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις μορφές καινοτομίας κι ανεξάρτητα από το εάν πρόκειται για καινοτομίες τεχνολογικής έντασης ή μη (European Commission 2013).

Η έξυπνη εξειδίκευση βρίσκεται σε απόλυτη συνάφεια με την αναπτυξιακή στρατηγική της ΕΕ, δηλαδή τη Στρατηγική «Ευρώπη 2020», και υιοθετήθηκε στην προσπάθεια βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της πολιτικής της για τη συνοχή (Nauwelaers et al. 2014). Η πρακτική της έξυπνης εξειδίκευσης δίνει έμφαση στη λειτουργία των περιφερειακών συστημάτων καινοτομίας που εξειδικεύουν χωρικά το πλαίσιο των εθνικών συστημάτων καινοτομίας (Cooke et al. 1997). Βασική παράμετρος του εγχειρήματος είναι η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων ανά περιφέρεια, ώστε να κινητοποιηθούν εκείνοι οι συντελεστές που είναι δυνατό να συμβάλλουν στον παραγωγικό εκσυγχρονισμό ακόμη και των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών προς προϊόντα (αγαθά και υπηρεσίες) υψηλότερης έντασης τεχνολογίας και προστιθέμενης αξίας (McCann and Ortega-Argilés 2013). Σε αυτό το πλαίσιο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη διαδικασία της επιχειρηματικής ανακάλυψης και στο

ρόλο της σύνδεσης της υφιστάμενης ή μελλοντικής ερευνητικής παραγωγής με τον επιχειρηματικό κόσμο, τόσο ως προς τις υπάρχουσες επιχειρήσεις, όσο και ως προς τις νέες καινοτόμες που μπορεί να προκύψουν από τη μεταφορά των ερευνητικών αποτελεσμάτων στην παραγωγή και την πραγματική οικονομία. Με αυτό τον τρόπο, επιχειρείται η βελτίωση της αποδοτικότητας των συνεργειών μεταξύ διαφορετικών εθνικών και περιφερειακών φορέων και πολιτικών, εμπλέκοντας με αποφασιστικό τρόπο το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα.

Η πρακτική της έξυπνης εξειδίκευσης αποσκοπεί επίσης στην κινητοποίηση των εμπλεκόμενων μερών στη διαδικασία χάραξης πολιτικής που θα σχετίζεται με την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, ακολουθώντας σαφέστατα μια από-τα-κάτω προσέγγιση και πρακτική. Πιο συγκεκριμένα, η έξυπνη εξειδίκευση περιλαμβάνει ενεργητική διαβούλευση κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο, ιεράρχηση των συγκεκριμένων τομέων και προτεραιοτήτων σε εθνικό και υποεθνικό επίπεδο, κατάρτιση συναφών στρατηγικών (στο εθνικό ή/και στο υποεθνικό επίπεδο, ανάλογα με τις αποφάσεις κάθε κράτους μέλους), την κινητοποίηση των κατεξοχήν τοπικών φορέων έντασης γνώσης (π.χ. ΑΕΙ, ερευνητικά κέντρα) για την ενίσχυση της συνεργασίας και της σύνδεσής τους με την τοπική οικονομία και παραγωγή. Το αποτέλεσμα της συγκεκριμένης πρακτικής ενσωματώνεται στα εθνικά προγράμματα και τις επιμέρους συμφωνίες μεταξύ των κρατών μελών και της ΕΕ για τη διάθεση των κονδυλίων από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία την προγραμματική περίοδο 2014-2020.

Ανακεφαλαιώνοντας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει σημαίνοντα λόγο στον τρόπο οργάνωσης και υλοποίησης των σχετικών δράσεων που θα χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, αφού αυτές πρέπει να υπόκεινται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, συμβατά με την έξυπνη εξειδίκευση. Με άλλα λόγια, η μέθοδος που ακολουθείται φαίνεται να ξεπερνά ουσιαστικά (και ίσως όχι απλά τυπικά σε σχέση με προηγούμενες προγραμματικές περιόδους) τις απλές γενικές κατευθυντήριες γραμμές για τον προγραμματισμό της πολιτικής που ίσχυαν στις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους. Τα κράτη μέλη έχουν ορισμένους μόνο βαθμούς ελευθερίας για το περιεχόμενο και τη λογική των δράσεων που θα υλοποιήσουν στο πλαίσιο των προκηρύξεων που θα χρηματοδοτηθούν από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία, καθώς και μερική μόνο αυτονομία για τον τρόπο με τον οποίο θα εξειδικεύσουν περαιτέρω τις δράσεις τους και το περιεχόμενό τους σε υποεθνικό επίπεδο στο πλαίσιο της συγκεκριμένης πολιτικής.

Πάντως, δεν είναι δεδομένο ότι η συγκεκριμένη πρακτική ταιριάζει σε όλες τις περιπτώσεις περιφερειών, αφού η διάκριση μεταξύ περιφερειακών περιοχών, παλαιών βιομηχανικών περιοχών και πολυδιασπασμένων μητροπολιτικών περιοχών είναι κρίσιμη (Toedtling and Trippel 2005). Επίσης, πρέπει να αποφευχθεί η λεγόμενη «παγίδα του εγκλωβισμού» που μπορεί να προκύψει δυνητικά από την υπερβολική εξειδίκευση σε ορισμένους τομείς. Έτσι, δεν πρέπει να υποτιμάται η ανάπτυξη θεμελιωδών επιστημονικών και τεχνικών πεδίων, ούτε να περιορίζεται η δυνατότητα

αξιοποίησης της νέας παραγόμενης γνώσης μόνο με βάση οικονομικά κριτήρια (European Commission 2014β).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 5

- Blau, J. (2005). “Europe Seeks Greater Creativity in Basic Research”, *Research Technology Management*, vol. 48, no. 3, pp. 2-3.
- Boekholt, P., McKibbin, S. and Ohler, F. (2000). *Research and Technological Development Policy and its Impact on Social and Economic Cohesion*. Draft Final Report, Technopolis, European Commission, DG Regional Policy.
- Bottazzi, L. (2004). “R&D and the Financing of Ideas in Europe”, *Centre for European Policy Studies*, Working Document No. 203.
- Caloghirou, Y., Constantelou, A. and Vonortas, N. (2006). “Knowledge Flows in European Industry. An Overview of Evidence from Surveys and Case Studies”, σε Y. Caloghirou and A. Constantelou and N. Vonortas (eds.), *Knowledge Flows in European Industry*. New York: Routledge, pp. 76-97.
- Caracostas, P. and Muldur U. (2001) “The Emergence of a New European Union Research and Innovation Policy”, σε P. Laredo and P. Mustar (eds.), *Research and Innovation Policies in the New Global Economy. An International Comparative Analysis*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 157-204.
- Caracostas, P. και Muldur, U. (2007). *Κοινωνία: ο Ανοιχτός Ορίζοντας Έρευνας και Καινοτομίας. Ευρώπη 21^{ος} Αιώνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Cooke P., Gomez Uranga, M. and Etxebarria, G. (1997). Regional innovation systems: Institutional and organisational dimensions, *Research Policy*, 26, pp. 475-491.
- Council of the European Union (2005). *Integrated Guidelines: Broad Economic Policy Guidelines*, 10667/05, 28 June 2005
- Duchene, V., Lykogianni, E. and Verbeek, A. (2011). “The EU R&D Underinvestment: patterns in R&D Expenditure and Financing”, σε H. Delanghe and U. Muldur and L. Soete (eds.). *European Science and Technology Policy. Towards Integration or Fragmentation?* Cheltenham: Edward Elgar, pp. 193-213.
- EKT (2015). *Ελληνική συμμετοχή στο 7ο Πρόγραμμα Πλαίσιο της ΕΕ – Συνοπτική ανάλυση κοινοτικής χρηματοδότησης ανά Πρόγραμμα και Κατηγορία φορέων*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.
- EKT (2016). *Καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις 2012-2014*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης
- European Commission (1997). *First Action Plan for Innovation: Innovation, Growth and Employment*, Luxembourg: Office of the Official Publications of the EC.

European Commission (2010). *Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. COM(2010) 2020 final.

European Commission (2011α). *A Budget for Europe 2020: the current system of funding, the challenges ahead, the results of stakeholders consultation and different options on the main horizontal and sectoral issues*. SEC(2011) 868 final.

European Commission (2011β). *Horizon 2020: Greece. Country Profile and Featured Projects*. http://ec.europa.eu/research/horizon2020/pdf/country-profiles/greece/country_profile_and_featured_projects.pdf#view=fit&pagemode=none

European Commission (2011γ). *Proposal for a Council Decision establishing the Specific Programme Implementing Horizon 2020 - The Framework Programme for Research and Innovation (2014-2020)*. COM(2011) 811 final.

European Commission (2014α). *State of the Innovation Union. Taking stock 2010 – 2014*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2014β). “The role of Universities and Research Organisations as drivers for Smart Specialisation at regional level”, *Directorate-General for Research and Innovation, Brussels*.

European Commission (2013). *Regional policy for smart growth of SMEs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2016). *Better regulations for innovation-driven investment at EU level . Commission Staff Working Document*. Luxembourg: Publications Office of the European Union

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2005). *Εφαρμογή του Κοινοτικού Προγράμματος της Λισσαβώνας: Περισσότερη Έρευνα και Καινοτομία – Επενδύσεις για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση: Μια Κοινή Προσέγγιση*. COM(2005) 488.

Georghiou, L. (2001). “Evolving Frameworks for European Collaboration in Research and Technology”, *Research Policy*, vol. 30, no. 6, pp. 891-903.

Gornitzka, A. (2005). “Coordinating Policies for a ‘Europe of Knowledge’. Emerging Practices of the ‘Open Method of Coordination’ in Education and Research”, *Arena Centre for European Studies*, Working Paper No. 16.

Harrop, J. (1992). *The Political Economy of Integration in the European Community*. Aldershot: Edward Elgar Publishing.

Kleinert, J. (2001). “The Role of Multinational Enterprises in Globalization: An Empirical Overview”, *Kiel Institute of World Economics*, Kiel Working Paper No. 1069.

- Mandel, M. (2011). “Scale and Innovation in Today’s Economy”, *Progressive Policy Institute*, Policy Memo.
- McCann, P. and Ortega-Argilés, R. (2013). “Transforming European Regional Policy: A Results-Driven Agenda and Smart Specialisation”, *Oxford Review of Economic Policy*, 29 (2), pp. 405-431.
- Μητσός, Α. (2007). “Η Ερευνητική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, σε Ν. Μαραβέγιας και Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση. Οργάνωση και Πολιτικές. 50 Χρόνια*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 699-754.
- Nauwelaers, C., Perianez Forte, I. and Midtkandal, I. (2014). RIS3 implementation and Policy Mixes. *JRC Technical Reports, S3 Policy Brief Series*, No. 07/2014.
- Peterson, J. and Sharp, M. (1998). *Technology Policy in the European Union*. London: MacMillan Press.
- Rodrigues, M.J. (2006). “The Lisbon Strategy after the Mid-term Review: Implications for Innovation and Life-long Learning”, *Corporate Governance*, vol. 6, no. 4, pp. 349-357.
- Sapir, A., Aghion, P., Bertola, G., Hellwig, M., Pisani-Ferry, J., and Rosati, D., Vinals, J. and Wallace, H. (2003). *An Agenda for a Growing Europe. Making the EU Economic System Deliver*. Report of an Independent High-Level Study Group established on the initiative of the President of the European Commission.
- Serapio, M. and Dalton D. (1999). “Globalization of Industrial R&D: An Examination of Foreign Direct Investments in R&D in the United States”, *Research Policy*, vol. 28, pp. 303-316.
- Stierna, J. and Rangelova, G. (2013). “Europe’s competitive technology profile in the globalised knowledge economy”. *Innovation Union Competitiveness papers*. Issue 2013/3. European Commission, DG Research and Innovation.
- Toedtling, F. and Tripl, M. (2005). “One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach”, *Research Policy*, 34, pp. 1203–1219.
- Χρυσομαλλίδης, Χ. (2013). “Θεσμοί και Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Η Περίπτωση του Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας”, *Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 40, σελ. 45-69.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η παραγωγική διάρθρωση της Ελλάδας και οι πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της καινοτομίας

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης

Το κεφάλαιο παραθέτει στοιχεία για την κλαδική αποτύπωση της καινοτομίας στην Ελλάδα και ακολούθως κάνει αναφορά στο ρόλο του Δημόσιου τομέα στην προσπάθεια ενίσχυσης της καινοτομίας. Ως προς το δεύτερο, η ανάλυση αφορά σε μέτρα πολιτικής τόσο για την απευθείας χρηματοδοτική στήριξη της καινοτομίας, παραθέτοντας συγκεκριμένες πρακτικές και χρηματοδοτικά εργαλεία που χρησιμοποίησε κατά το παρελθόν το ελληνικό Δημόσιο, όσο και στο ρόλο του ως «διευκολυντή» της καινοτομίας, διά της ειδικής πρόνοιας κανόνων και νόμων για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού, μέσω της ρύθμισης. Αναφορά γίνεται επίσης και σε εκείνα τα μέτρα που φιλοδοξούν να ενισχύσουν τη νέα καινοτομία επιχειρηματικότητα, αλλά και τη δυναμική που εμφανίζεται γύρω από τις νέες - τεχνολογικά προηγμένες- επιχειρήσεις στην Ελλάδα, μέσα σε δυσχερείς οικονομικές συνθήκες. Τέλος, αναδεικνύεται ο ευεργετικός ρόλος που μπορεί να παίξει το Δημόσιο για την τόνωση της καινοτομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων διά των δημόσιων προμηθειών.

6.1 Βασικές πτυχές της καινοτομίας στις ελληνικές επιχειρήσεις. Κλαδική διάσταση και άλλες παράμετροι

Η διεθνής βιβλιογραφία έχει εξετάσει την παραγόμενη καινοτομία στις επιχειρήσεις, διακρίνοντας εκείνες που δραστηριοποιούνται στο δευτερογενή τομέα (μεταποίηση) από εκείνες στον τριτογενή τομέα (υπηρεσίες). Σε ορισμένες περιπτώσεις παρουσιάζονται -ή καλύτερα αναδεικνύονται- οι ομοιότητές τους ως προς την καινοτομία (Castellacci 2008, Arvanitis 2008), ενώ έχει ενδιαφέρον ότι ακόμη κι αν η ανάλυση λάβει υπόψη της το διαφορετικό μέγεθος των επιχειρήσεων, τα συμπεράσματα αναφορικά με την καινοτομική τους ικανότητα καταλήγουν σε παρεμφερή αποτελέσματα (Forsman 2011). Αντίθετα, οι διαφορές είναι πιθανό να εντοπίζονται συχνότερα σε κλαδικό επίπεδο, ανεξάρτητα από το εάν οι παραγωγικοί κλάδοι συγκαταλέγονται στο δευτερογενή ή τον τριτογενή τομέα παραγωγής. Έτσι ορισμένοι αναλυτές προτάσσουν ότι το πλαίσιο ανάλυσης της καινοτομίας μεταξύ επιχειρήσεων του τομέα της μεταποίησης και του τομέα των υπηρεσιών μπορεί να είναι τουλάχιστον παρεμφερές, αν όχι ακριβώς το ίδιο.

Παρόλα αυτά, οι προσεγγίσεις που αναφέρονται σε διαφορετικές πτυχές της καινοτομίας, ανάλογα με το εάν εξετάζεται ο δευτερογενής ή ο τριτογενής τομέας παραγωγής είναι διαδεδομένες και σίγουρα δεν μπορεί παρά να ληφθούν υπόψη. Βασική πηγή της διάκρισης μεταξύ των δυο τομέων παραγωγής και των διαφορών που προκύπτουν ως προς την καινοτομία αποτελεί ο βαθμός της τεχνολογικής έντασης της καινοτομίας τους. Πιο συγκεκριμένα, οι επιχειρήσεις της μεταποίησης τείνουν περισσότερο προς την λεγόμενη τεχνολογική καινοτομία (καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας), σε αντίθεση με τις επιχειρήσεις από τον τομέα των υπηρεσιών που πετυχαίνουν υψηλότερες επιδόσεις στις μη τεχνολογικές καινοτομίες που τις περισσότερες φορές ταυτίζονται κυρίως με τις οργανωσιακές καινοτομίες και την καινοτομία μάρκετινγκ και είναι σε αυτό το πλαίσιο που εξηγείται η διαφορά στα

πρότυπα καινοτομίας που παρατηρείται μεταξύ των δυο βασικών κατηγοριών επιχειρήσεων (Hollenstein 2003, Castro et al. 2011). Σε κάθε περίπτωση όμως, πρέπει να τονισθεί πως δεν υπάρχουν στεγανά μεταξύ των ειδών των επιχειρήσεων και της καινοτομίας, καθώς σε επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών σημειώνονται και καινοτομίες που στηρίζονται στην τεχνολογία, όπως και το αντίθετο, δηλαδή καινοτομίες χωρίς τεχνολογικά χαρακτηριστικά από επιχειρήσεις της μεταποίησης, καθώς και συνδυασμός των τεχνολογικών και των μη τεχνολογικών καινοτομιών από την ίδια επιχείρηση. Μάλιστα ως προς τη συνδυαστική ισχύ των καινοτομιών έχει υποστηριχθεί ότι οι μη τεχνολογικές καινοτομίες δρουν ενισχυτικά στην ύπαρξη τεχνολογικών καινοτομιών, καθιστώντας δυνατή την πλήρη εκμετάλλευση των δεύτερων (Baranano 2003, Schubert 2010), όπως η δημιουργικότητα στο μάρκετινγκ που επιτρέπει στις καινοτόμες επιχειρήσεις να επωφεληθούν πλήρως από τις καινοτομίες των προϊόντων τους, αφού οι μέθοδοι προώθησης αγαθών και υπηρεσιών αποτελούν δραστηριότητες με οριζόντιο χαρακτήρα (Mothe and Nguyen Thi 2011, Evangelista and Vezzani 2011). Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η παρούσα ενότητα θα παραθέσει ενδεικτικά στοιχεία για την κλαδική διάρθρωση των καινοτόμων επιχειρήσεων στην Ελλάδα για την περίοδο 2010-2012, για την οποία υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα, κάνοντας σύγκριση και με τα αντίστοιχα δεδομένα για τα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ.

Από την άλλη πλευρά, και επί τη βάση της διάκρισης που είναι δυνατό να γίνει αναφορικά με την καινοτομικότητα των επιχειρήσεων, ανάλογα με το μέγεθός τους, έχουν πραγματοποιηθεί διάφορες αναλύσεις και έχει τεκμηριωθεί πλήθος ευρημάτων, χωρίς να κατατείνουν κατ' ανάγκη σε κοινά συμπεράσματα. Παρόλα αυτά, ορισμένα βασικά στοιχεία για τη σύνδεση του μεγέθους των επιχειρήσεων με το βαθμό και το είδος της καινοτομικότητας και την ένταση της τεχνολογικής τους δραστηριότητας παρατίθενται στο κεφάλαιο 2, ενώ αναμένεται πως οι μικρές επιχειρήσεις επωφελούνται περισσότερο από την ανάληψη οργανωτικών καινοτομιών, συνδυάζοντάς την όμως δυνητικά και με την τεχνολογική καινοτομία (Saprasert and Clausen 2012). Στη βάση αυτής της ανάλυσης και λαμβάνοντας υπόψη την αποτύπωση των επιδόσεων των ελληνικών επιχειρήσεων που προηγήθηκε στο κεφάλαιο 3, θα μπορούσε να εμφανίζεται ως λογικό επακόλουθο το γεγονός πως οι ελληνικές επιχειρήσεις καταγράφουν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά καινοτομίας στις οργανωσιακές καινοτομίες και τις καινοτομίες μάρκετινγκ, καθώς η παραγωγική διάρθρωση της χώρας χαρακτηρίζεται αφενός από πολύ σημαντική συγκέντρωση σε μικρές ή πολύ μικρές επιχειρήσεις και αφετέρου από παραγωγική δραστηριότητα που εντοπίζεται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών.

Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στην ελληνική περίπτωση είναι και η δράση συγκεκριμένα των οικογενειακών επιχειρήσεων ως προς την καινοτομία, από τη στιγμή που αυτές κατέχουν ένα σημαντικό μερίδιο στην ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα. Το στοιχείο όμως αυτό δύσκολα αποτυπώνεται στις βασικές έρευνες πεδίου για την καινοτομία, κυρίως λόγω του μικρού μεγέθους τους. Συνολικά, οι οικογενειακές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν

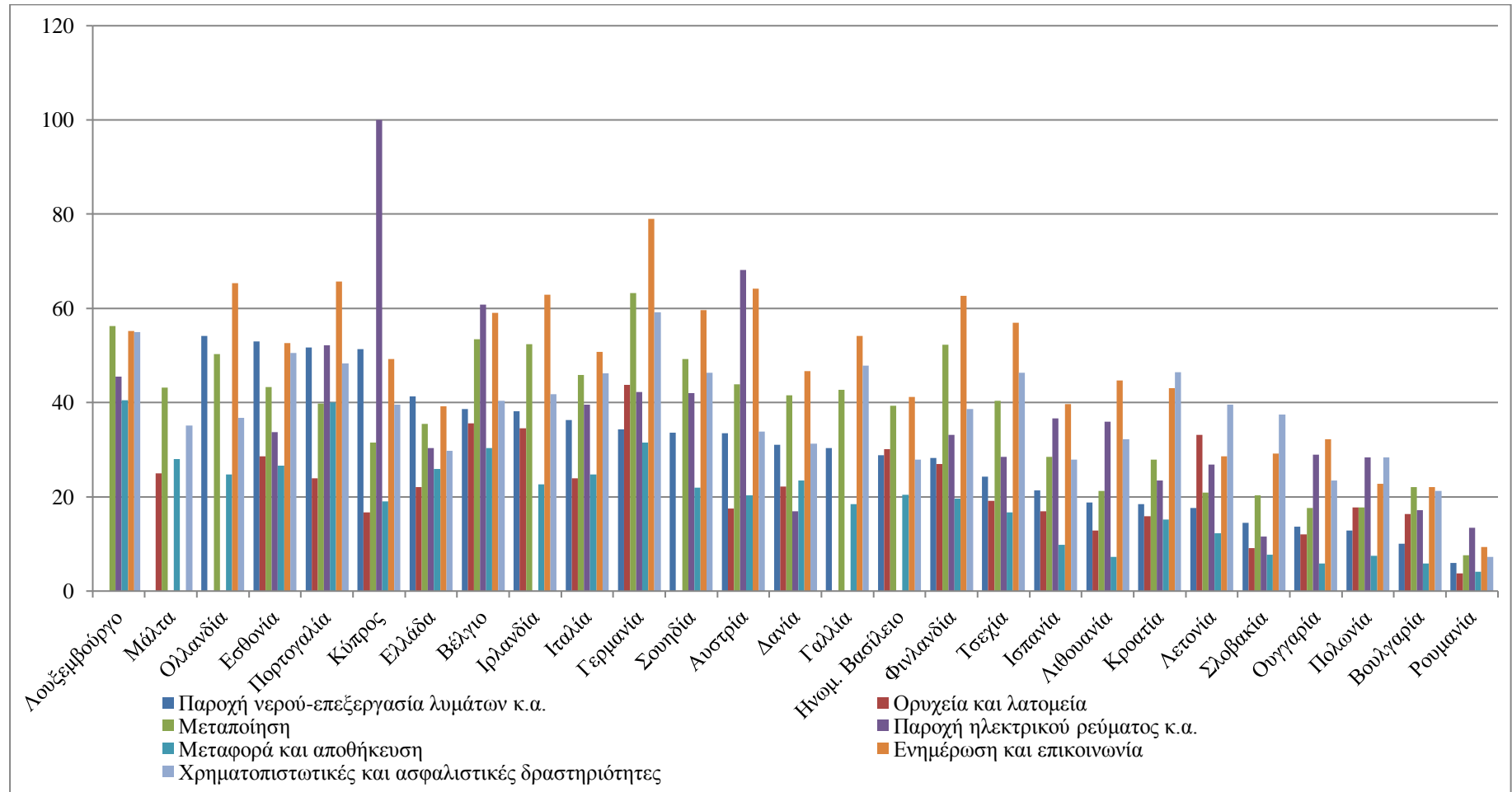
ιδιαίτερους κινδύνους που σχετίζονται άμεσα με το κύκλο ζωής σε μια οικογένεια (ζητήματα διαδοχής, προστριβών, αδυναμίας χάραξης μακροπρόθεσμης στρατηγικής σύμφωνης με τα επιχειρηματικά πρότυπα κ.λπ.), ενώ εμπεδωμένη είναι και η αντίληψη πως αυτού του είδους οι επιχειρήσεις αποφεύγουν την ανάληψη ρίσκου, προκειμένου να διατηρήσουν τα «κεκτημένα». Συνεπώς, η συγκεκριμένη ομάδα επιχειρήσεων διακατέχεται από μικρή ή μηδενική κλίση προς την καινοτομία, ακόμη κι αν υπάρχουν πόροι για να αναλάβουν συναφείς πρωτοβουλίες και δράσεις. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με σχετικές διεθνείς έρευνες οι οικογενειακές επιχειρήσεις φαίνεται να έχουν την ευελιξία για να ανταποκριθούν στις σχετικές απαιτήσεις, επενδύοντας και σε δραστηριότητες έρευνας και τεχνολογίας κι άρα είναι πιθανό προγραμματικά να δραστηριοποιηθούν με πιο «επιθετικό» τρόπο, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες που άπτονται άμεσα και της καινοτομίας, η επίτευξη της οποίας φαίνεται να αποτελεί μια από τις βασικές δυνητικές προτεραιότητές τους για το μέλλον εντός του σύγχρονου ανταγωνιστικού πεδίου στο οποίο δραστηριοποιούνται (Deloitte 2016). Πάντως, όσον αφορά συγκεκριμένα την Ελλάδα, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται και η παράμετρος της οικονομικής κρίσης, η οποία επιδεινώνει περαιτέρω τα υφιστάμενα δεδομένα και την όποια προοπτική για το μέλλον και για τις οικογενειακές επιχειρήσεις.

Όσον αφορά την κλαδική ανάλυση της καινοτομίας, βάσει των στοιχείων της έρευνας CIS για τις ελληνικές επιχειρήσεις το 2010-2012 και συγκρίνοντας τις επιδόσεις της χώρας με τις αντίστοιχες στα υπόλοιπα κράτη μέλη της ΕΕ φαίνεται ότι στη μεν καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας, όπου η Ελλάδα έχει συνολικά χαμηλότερες επιδόσεις ο πιο καινοτομικός κλάδος είναι ο κλάδος παροχής νερού, επεξεργασίας λυμάτων, διαχείρισης αποβλήτων και λοιπών δραστηριοτήτων εξυγίανσης (41,3% των επιχειρήσεων του συγκεκριμένου κλάδου καινοτομούν) με την Ελλάδα να καταλαμβάνει τη 5^η θέση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, ενώ στον κλάδο της ενημέρωσης και της επικοινωνίας το ποσοστό είναι επίσης υψηλό (39,2%) όμως η χώρα υπολείπεται σημαντικά αφού βρίσκεται στην 20^η θέση. Σε υψηλότερη θέση βρίσκεται η Ελλάδα στον κλάδο των μεταφορών και της αποθήκευσης (7^η θέση), αν και μόλις το 25,9% των επιχειρήσεων του κλάδου καινοτομεί σε προϊόν ή/και διαδικασία. Κατά τα άλλα στον κλάδο της μεταποίησης το εθνικό ποσοστό είναι 35,5% (17^η θέση), στον κλάδο παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού 30,4% (13^η θέση), στον κλάδο χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων (21^η θέση, με 29,8% των επιχειρήσεων του κλάδου να καινοτομούν σε προϊόν ή/και διαδικασία) και στον κλάδο ορυχείων – λατομείων (22,1% και 12^η θέση) (διάγραμμα 6.1)³⁵. Κάνοντας την ίδια ανάλυση για την οργανωσιακή καινοτομία και την καινοτομία μάρκετινγκ, όπου η Ελλάδα καταγράφει υψηλότερες επιδόσεις, το υψηλότερο ποσοστό (56,2%) σημειώνεται στον κλάδο ενημέρωσης και επικοινωνίας, όπου η χώρα καταλαμβάνει την 7^η θέση, ενώ έχει ενδιαφέρον πως υψηλότερες θέσεις πανευρωπαϊκά (4^η θέση) επιτυγχάνει η Ελλάδα στον κλάδο της μεταποίησης και στον κλάδο παροχής νερού, επεξεργασίας λυμάτων,

³⁵ Στο παράρτημα παρατίθενται αναλυτικότερα τα διαγράμματα 6.1 και 6.2, ανά παραγωγικό κλάδο.

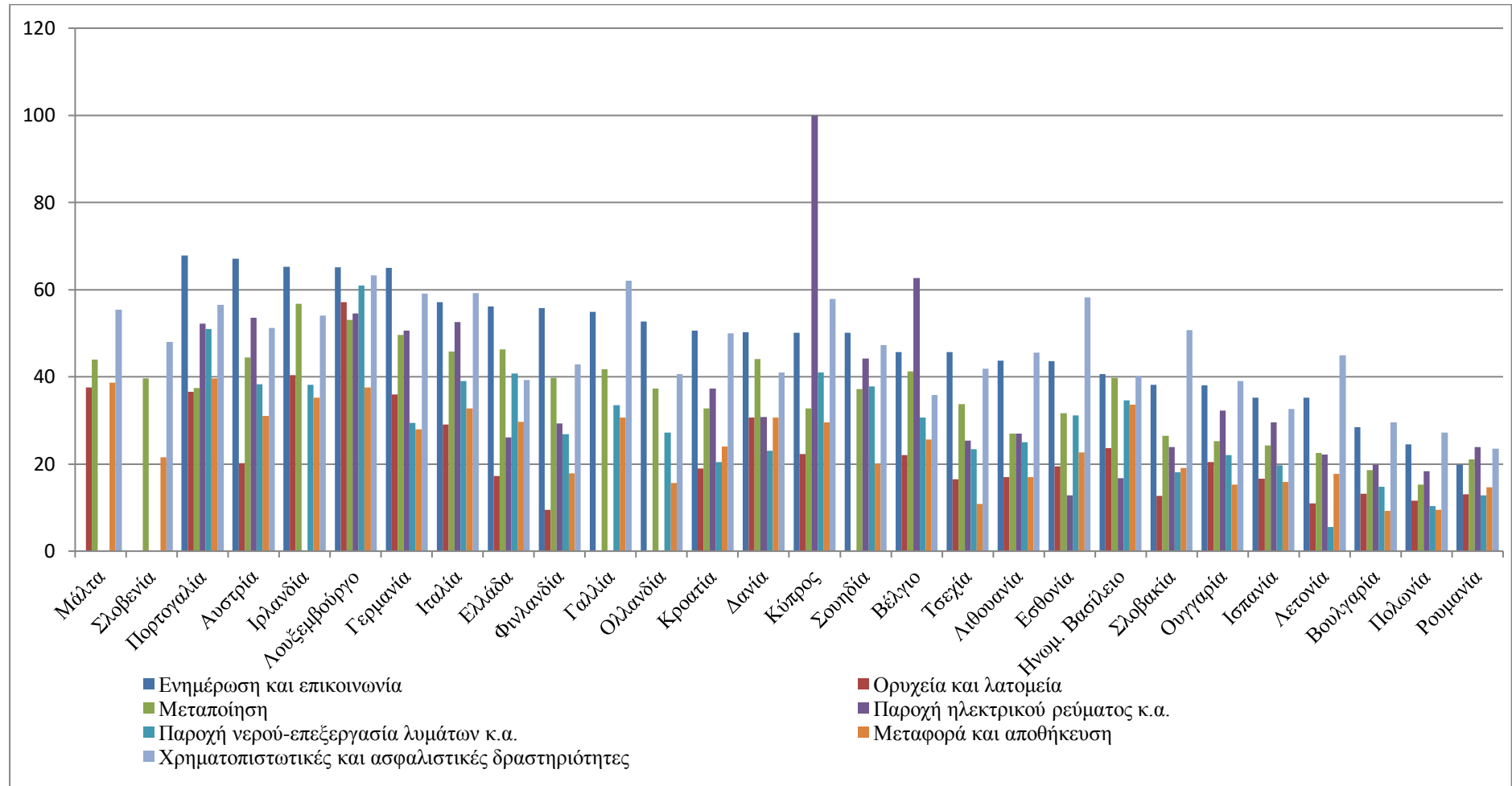
διαχείρισης αποβλήτων και λοιπών δραστηριοτήτων εξυγίανσης, αν και με χαμηλότερα ποσοστά (46,3% και 40,8%, αντίστοιχα). Χαμηλότερα ποσοστά αλλά σχετικά υψηλή θέση καταλαμβάνει η χώρα και στον κλάδο των μεταφορών και της αποθήκευσης, όπου με εθνική επίδοση 29,7% η Ελλάδα βρίσκεται στην 10^η θέση, ενώ υψηλότερο ποσοστό (39,3%), αλλά χαμηλότερη θέση (22^η θέση) επιτυγχάνει στον κλάδο χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων. Τέλος χαμηλότερες επιδόσεις που συνδυάζονται από σχετικά χαμηλή εθνική θέση συναντώνται για την Ελλάδα στους κλάδους των ορυχείων – λατομείων και της παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (διάγραμμα 6.2). Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί, ότι η ανάλυση έγινε συνδυαστικά, παρουσιάζοντας από κοινού κλάδους του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα, όπως και το γεγονός ότι οι σημαντικές διαφορές μεταξύ κλάδων μπορεί να αποδίδονται τόσο στη διαφορετική φύση των δραστηριοτήτων σε κάθε κλάδο, όπως και στη διαφορετική τεχνολογική ένταση.

Διάγραμμα 6.1: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με καινοτομία προϊόντος ή/και διαδικασίας ανά πρωτεύοντα κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

Διάγραμμα 6.2: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με οργανωσιακή ή καινοτομία μάρκετινγκ ανά πρωτεύοντα κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

Υπό τις παρούσες συνθήκες οικονομικής στενότητας και χρηματοδοτικής ασφυξίας στη χώρα, έχει νόημα να επισημανθεί η διάσταση της νέας επιχειρηματικότητας και η δυναμική που αυτή εμφανίζει (ή δεν εμφανίζει) μέσα σε αντίξοες συνθήκες, καθώς το συγκεκριμένο στοιχείο επιδρά στις καινοτομικές επιδόσεις μιας οικονομίας, τουλάχιστον όσον αφορά τις επιχειρήσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, η διεθνής έρευνα GEM για την επιχειρηματικότητα³⁶ στην Ελλάδα, διερευνά τη λεγόμενη επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων και τα κίνητρα που κινητοποιούν κάποιον για την ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, διακρίνοντας την επιχειρηματικότητα ευκαιρίας από την επιχειρηματικότητα ανάγκης³⁷. Βάσει των στοιχείων, 35% των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών στην Ελλάδα το 2013 αφορούσαν επιχειρηματικότητα ευκαιρίας, έναντι 53% διεθνώς για τις λεγόμενες χώρες καινοτομίας, όπως αυτές ταξινομούνται για τις ανάγκες της έρευνας, ενώ 23% στην Ελλάδα σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα ανάγκης, έναντι περίπου 16%, μέση αντίστοιχη διεθνή επίδοση. Συνεπώς «η συνεχιζόμενη ύφεση οδηγεί συγκριτικά με άλλες χώρες περισσότερους Έλληνες στον επιχειρηματικό στίβο από ανάγκη, παρά για λόγους εκμετάλλευσης πραγματικών επιχειρηματικών ευκαιριών» (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος 2015: 2). Παρεμφερές συμπέρασμα από την ανάλυση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, το οποίο δυσχεραίνει τις καινοτομικές επιδόσεις των ελληνικών επιχειρήσεων προκύπτει κι από το γεγονός, πως αυτού του είδους η επιχειρηματικότητα –που μπορεί κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως «ρηχή»- διακρίνεται τελικά από μικρή πιθανότητα επιβίωσης, ενώ παράλληλα αδυνατεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη λόγω των χαρακτηριστικών της, αλλά και λόγω της απουσίας τόσο εξωστρεφούς στρατηγικής, όσο και καινοτομικών στοιχείων, από την οποία διακρίνεται (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος 2015).

6.2 Μέτρα για την ενίσχυση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις

Μια βασική κατηγορία μέτρων έμμεσης υποστήριξης της καινοτομίας στις επιχειρήσεις αφορούν την απευθείας ενίσχυση της δραστηριότητάς τους σε έρευνα και τεχνολογία για την (ευκολότερη) διενέργεια συναφών έργων. Τα έργα αυτά και οι σχετικές χρηματοδοτήσεις μπορεί να αφορούν μεμονωμένες επιχειρήσεις, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους ή ακόμη και να ευνοούν τις συνεργασίες μεταξύ επιχειρήσεων ή μεταξύ επιχειρήσεων και άλλων φορέων, όπως ερευνητικές ομάδες από πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα κ.λπ. Μια άλλη εξίσου δημοφιλής κατηγορία πολιτικών στοχεύουν στη δημιουργία εκείνων των συνθηκών που εξασφαλίζουν ένα περιβάλλον που να

³⁶ Για την Ελλάδα η έρευνα GEM υλοποιείται από το IOBE, με τη διενέργεια πρωτογενούς έρευνας και τη δημοσίευση ετήσιων εκθέσεων για την επιχειρηματικότητα.

³⁷ Σύμφωνα με τον ορισμό της έρευνας GEM, η πρώτη αφορά την επιχειρηματικότητα που έχει ως κίνητρο κυρίως την εκμετάλλευση και αξιοποίηση μιας συγκεκριμένης ευκαιρίας από ένα επίδοξο επιχειρηματία, με απώτερο σκοπό την κερδοφορία, ενώ η δεύτερη αναφέρεται σε εκείνες τις περιπτώσεις που αναλαμβάνεται επιχειρηματική δραστηριότητα (που συνήθως εμπίπτει στις περιπτώσεις της λεγόμενης «ρηχής» επιχειρηματικότητας, αφού πρόκειται για επιχειρήσεις που απευθύνονται απευθείας στον τελικό καταναλωτή και διακρίνονται από χαμηλή προστιθέμενη αξία) λόγω έλλειψης άλλων επιλογών απασχόλησης, στην προσπάθεια είτε ενίσχυσης του υφιστάμενου εισοδήματος είτε διατήρησής του.

ευνοεί τη διενέργεια καινοτομικών δραστηριοτήτων (σε όρους φορολόγησης, κανόνων, χρηματοδότησης με δάνεια κ.ο.κ.). Κάθε είδος παρέμβασης εξυπηρετεί τη λογική ότι η άμεση ή έμμεση υποστήριξη της E&A στις επιχειρήσεις θα ευνοήσει τη δημιουργία καινοτομιών, κυρίως στο επίπεδο της παραγωγής νέων εμπορεύσιμων προϊόντων ή/και νέων και αποτελεσματικότερων ακολουθούμενων διαδικασιών, παρότι είναι δεδομένο και πλέον κοινά αποδεκτό πως η γραμμικότητα της σχέσης μεταξύ της ερευνητικής δραστηριότητας και της επίτευξης καινοτομίας ή άμεσων καινοτομικών αποτελεσμάτων.

Στο πλαίσιο της μέχρι τώρα ανάλυσης έχει νόημα να αναπτυχθούν τα μέτρα που έχουν αναληφθεί στη χώρα για την υποστήριξη της καινοτομίας και την τόνωση της επιχειρηματικότητας, η οποία θα βασίζεται σε σημαντικό βαθμό στην αξιοποίηση νέας γνώσης, σε καινοτομικές λύσεις –ανεξάρτητα της τεχνολογικής τους έντασης- και στην τελική παραγωγή και διάθεση καινοτόμων προϊόντων (υψηλής προστιθέμενης αξίας). Σκοπός των συναφών μέτρων δημόσιας πολιτικής ήταν (και παραμένει) η ενίσχυση των στοιχείων έντασης γνώσης της εγχώριας παραγωγής, ώστε οι ελληνικές επιχειρήσεις να βασίζονται σε συγκριτικά πλεονεκτήματα, και να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα και την εξωστρέφειά τους, με απώτερο σκοπό –ιδανικά- την επίτευξη ενός σταδιακού παραγωγικού μετασχηματισμού της εθνικής παραγωγής. Η άσκηση της συγκεκριμένης πολιτικής έχει διαχρονικό χαρακτήρα, αφού τις τελευταίες δεκαετίες θεσπίστηκαν συναφή μέτρα ενίσχυσης, υποστήριξης και συνδρομής της καινοτομικότητας των επιχειρήσεων, έμμεσα και άμεσα, τόσο στο πεδίο της απευθείας χρηματοδότησης (πχ από το ΕΣΠΑ), όσο και στο πεδίο των ρυθμίσεων, όπως προκύπτει με τις φοροαπαλλαγές ή την εφαρμογή αναπτυξιακών νόμων για την προσέλκυση ή διευκόλυνση των επενδύσεων. Παρόλα αυτά, το μίγμα πολιτικής για την ενίσχυση της καινοτομίας και τη μετατόπιση της εθνικής παραγωγής της χώρας προς ένα υπόδειγμα προσανατολισμένο στην αξιοποίηση και εκμετάλλευση της παραγόμενης γνώσης στην πραγματική οικονομία και την εθνική παραγωγή αποκτά ιδιαίτερη σημασία, στη συγκυρία της οικονομικής κρίσης και της διαρκούς απαξίωσης του παραγωγικού δυναμικού της χώρας, αν και δεν έχει προταχθεί ακόμα.

Οι επιχειρήσεις λειτουργούν σε ένα περιβάλλον που επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τις πρωτοβουλίες της δημόσιας πολιτικής, καθώς το Κράτος αναλαμβάνει δράσεις για τη στήριξη της καινοτομίας και της παραγωγής και αξιοποίησης της νέας γνώσης. Τέτοιες παρεμβάσεις προκύπτουν από την ανάγκη αναβάθμισης της προσαρμοστικής ικανότητας των επιχειρήσεων που κρίνεται κρίσιμη λόγω των ευρύτερων τεχνολογικών και οικονομικών εξελίξεων, στην προσπάθεια της διατήρησης ή και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας και της εγχώριας παραγωγής. Η πιο διαδεδομένη διαχρονικά κατηγορία παρεμβάσεων –ιδίως στην Ελλάδα- είναι η επιδότηση ή απευθείας χρηματοδότηση επιχειρήσεων είτε στα πρώτα στάδια της δραστηριότητας τους -προκειμένου να αυξηθεί η πιθανότητα επιβίωσης, ιδίως σε τομείς με υψηλό ρίσκο, όπως είναι οι τομείς υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας- είτε για την ανάπτυξη και τη διευκόλυνση της διενέργειας επιχειρηματικών δραστηριοτήτων έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης. Παράλληλα, η ύπαρξη του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου

ευνοεί την επιχειρηματική δραστηριότητα σε κρίσιμους τομείς, όπως στην περίπτωση των τομέων τεχνολογικής έντασης, ευνοώντας και τη νέα καινοτόμο επιχειρηματικότητα που λόγω του υψηλού ρίσκου και των περιορισμένων χρηματοδοτικών της πηγών στο πρώιμο στάδιο της επένδυσης εμφανίζεται ιδιαίτερα ευάλωτη. Αυτό το πλαίσιο δημόσιας παρέμβασης μπορεί τέλος να αφορά και μέτρα για την άρση των εμποδίων που δυσχεραίνουν την επίτευξη υψηλότερων καινοτομικών επιδόσεων και την αρτιότερη και έγκαιρη εμπορική αξιοποίηση της νέας γνώσης που παράγεται (Βασιλειάδης κ.α. 2012).

Εργαλεία για την ενίσχυση των επιχειρήσεων και της καινοτομίας, τα οποία σε ένα βαθμό εφαρμόζει και η ΕΕ -σε ορισμένες περιπτώσεις σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων- αποτελούν οι *χρηματοδοτικές εγγυήσεις*, τα *δάνεια επιμερισμού ρίσκου* και τα *εργαλεία συν-επένδυσης*. Αν και τα χρηματοδοτικά αυτά εργαλεία αποσκοπούν στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας κατά οριζόντιο τρόπο και πέρα της προσπάθειας ενίσχυσης της καινοτομίας, αυτά μπορούν να λάβουν διαφορετικές μορφές, να χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά επεκτείνοντας ακόμη περισσότερο το εύρος χρήσης τους, ή και να εξειδικευθούν με τέτοιο τρόπο που να ευνοούν τις επενδύσεις που αναφέρονται σε ερευνητική ή καινοτομική δραστηριότητα. Πιο συγκεκριμένα, στην οριζόντια «γκάμα» των μέτρων αυτών συγκαταλέγονται τα *δάνεια επιμερισμού ρίσκου* που αποτελούν χρηματοδοτικά εργαλεία που επιτρέπουν σε τελικούς δικαιούχους να αποκτήσουν πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό με καλύτερους όρους και χαμηλά επιτόκια. Συνήθως, αυτού του είδους η χρηματοδότηση καλύπτεται συνδυαστικά και με κρατική ενίσχυση, ως προς το δάνειο από την τράπεζα. Η διευκόλυνση της πρόσβασης σε δανειοδότηση με ευνοϊκούς όρους μειώνει το κόστος κεφαλαίου των επιχειρήσεων, ενισχύοντας την ικανότητά τους να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους και να αναπτύσσονται. Οι *εγγυήσεις* από την άλλη πλευρά επιτρέπουν την πρόσβαση των δικαιούχων παρεμφερούς υποστήριξης σε τραπεζικά προϊόντα με καλύτερους όρους κυρίως σε ότι αφορά τις απαιτούμενες εξασφαλίσεις και θεωρούνται εργαλεία υψηλής μόχλευσης, με ευρεία εφαρμογή. Τα *κεφάλαια συν-επένδυσης* διευκολύνουν τη δημιουργία επενδυτικών ταμείων που με τη σειρά τους ενισχύουν την κεφαλαιακή βάση επιχειρήσεων, στις οποίες συνήθως οι εκπρόσωποι των ταμείων αυτών συμμετέχουν ως εταίροι. Το συγκεκριμένο εργαλείο έχει τη μικρότερη οριζόντια διάσταση από τα προαναφερόμενα και επικεντρώνεται κυρίως σε επιχειρήσεις σε τομείς έντασης γνώσης (δηλαδή με έντονη και καθοριστική δραστηριότητα έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας), ενώ διαφοροποιείται ανάλογα με το επίπεδο ωριμότητας της επένδυσης (Seed capital, Venture capital). Τέλος, μια ακόμα κατηγορία χρηματοδοτικών εργαλείων αποτελούν τα υβριδικά εργαλεία τύπου *Mezzanine* που συνδυάζουν δάνεια με επενδυτικά κεφάλαια. Όμως αυτά είναι λιγότερο διαδεδομένα καθώς δεν υπάρχουν συνήθως οι κατάλληλοι οργανισμοί για την υλοποίησή τους λόγω της εξειδίκευσης που απαιτείται για αυτά και η οποία ξεπερνά τη διαχειριστική και αξιολογική ικανότητα των εμπορικών τραπεζών (PWC 2014).

Όσον αφορά τη στήριξη της βιομηχανικής παραγωγής και των επιχειρήσεων, συγκεκριμένα στην Ελλάδα, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80 η κρατική πολιτική

δεν ακολούθησε μια στρατηγική προς εξυπηρέτηση απτών εθνικών στόχων που να συνδέεται με τον τομέα της έρευνας, της τεχνολογίας (κυρίως, και λιγότερο της καινοτομίας). Αντίθετα, η αναπτυξιακή στρατηγική περιοριζόταν ουσιαστικά σε ευρείας έκτασης επιδοτήσεις σε διάφορους παραγωγικούς κλάδους, χωρίς να αποδίδεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην ενίσχυση της ποιότητας και των τεχνολογικών ή άρρητων γνωστικών στοιχείων που θα ήταν ενσωματωμένα σε μια πιο επεξεργασμένη και σύγχρονη εθνική παραγωγή, που θα της απέδιδε ορισμένα χαρακτηριστικά «μοναδικότητας» στον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Ως στόχος της αναπτυξιακής πολιτικής αναγνωριζόταν η προστασία των βιομηχανικών επιχειρήσεων έναντι του εξωτερικού ανταγωνισμού και η αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων του διεθνούς εμπορίου για την εγχώρια παραγωγή. Με άλλα λόγια, δεν προκρίθηκε η εφαρμογή μιας βιομηχανικής πολιτικής με θετικούς, αναπτυξιακούς στόχους, ούτε η ενίσχυση εκείνων των παραγόντων, οι οποίοι θα ήταν σε θέση να προάγουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της εθνικής παραγωγής, όπως το άρτια εκπαιδευμένο ανθρώπινο κεφάλαιο και η προώθηση των νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία, γεγονός που είχε δυσμενείς συνέπειες για τη μελλοντική ανταγωνιστική ικανότητα του εθνικού παραγωγικού συστήματος. Επιπλέον η συναφής κρατική δράση έδωσε έμφαση κυρίως στους ρυθμούς μεγέθυνσής της, παρά σε μέτρα πολιτικής προς την κατεύθυνση της προώθησης της μεταβολής και της ποιοτικής βελτίωσης των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών της βιομηχανίας, μια επιλογή που δυνητικά θα ενσωμάτωνε και θα επηρέαζε έμμεσα την αντίστοιχη πολιτική για την έρευνα (Δενιόζος 1993).

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 και κυρίως τη δεκαετία του '90 που οι χρηματοδοτήσεις της χώρας από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ έπαιξαν ιδιαίτερο ρόλο στην εφαρμοζόμενη αναπτυξιακή πολιτική στην Ελλάδα, μέρος των χρηματοδοτήσεων αυτών αφορούσαν και την ενίσχυση των δράσεων έρευνας και τεχνολογίας, επηρεάζοντας το ελληνικό σύστημα καινοτομίας. Πιο συγκεκριμένα, από τη δεκαετία του '90 παρατηρήθηκε η προώθηση κυρίως της εφαρμοσμένης έρευνας και της καινοτομίας, με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην εθνικά παραγόμενη και χρηματοδοτούμενη έρευνα, ενώ παράλληλα επιχειρήθηκε και η ενίσχυση των ερευνητικών υποδομών της χώρας (Κουρτέσης 2003). Στη συγκεκριμένη συζήτηση σημείο αναφοράς αποτέλεσε το αυτόνομο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Έρευνα και την Τεχνολογία (ΕΠΕΤ) του Β' ΚΠΣ που ήταν και η μοναδική φορά κατά την οποία τα ΚΠΣ/ΕΣΠΑ είχαν τη συγκεκριμένη δομή. Αν και στο Γ' ΚΠΣ δεν επαναλήφθηκε η πρωτοβουλία για ύπαρξη αυτόνομου ΕΠ για την έρευνα και την τεχνολογία, η λογική της ακολουθούμενης πολιτικής ήταν παρεμφερής και τη δεκαετία του '00, καθώς στο Γ' ΚΠΣ συμπεριλήφθηκαν δράσεις ενίσχυσης της έρευνας και τεχνολογίας, αποσκοπώντας βασικά στην οικονομική και παραγωγική εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής δραστηριότητας και επιδιώκοντας παράλληλα την ενίσχυση της ερευνητικής και καινοτομικής δραστηριότητας του ιδιωτικού τομέα. Αντίστοιχα, την περίοδο 2007-2013 εφαρμόστηκε ένα στρατηγικό σχέδιο για την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ, το οποίο υλοποιήθηκε κατά οριζόντιο τρόπο μέσα από τα θεματικά και περιφερειακά

επιχειρησιακά προγράμματα (Erawatch 2009), ακολουθώντας εν μέρει την πρακτική του Γ' ΚΠΣ με την ένταξη των δράσεων έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα (ΕΠΑΝ ΙΙ) και το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση (ΕΠΕΔΒΜ).

Σε αυτό το σημείο έχει ενδιαφέρον να παρουσιαστεί με ένα σύντομο τρόπο η σημασία που αποδιδόταν στις δράσεις έρευνας-τεχνολογίας-καινοτομίας στο πλαίσιο της αναπτυξιακής στρατηγικής της χώρας, όπως αυτή μπορεί να αποτυπωθεί εύγλωττα από την κατανομή των σχετικών κονδυλίων στα ΚΠΣ/ΕΣΠΑ που αποτελεί απόφαση που λαμβάνεται στο εθνικό επίπεδο. Στο Β' ΚΠΣ (1994-1999) το αυτόνομο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Έρευνα και την Τεχνολογία καταλάμβανε το 2% των συνολικών πόρων -μεγάλο μέρος του οποίου αφορούσε τη δημιουργία κι ενίσχυση των ερευνητικών υποδομών- ενώ ο κύριος όγκος της χρηματοδότησης κατευθύνθηκε σε έργα ενίσχυσης της γεωργίας και της βιομηχανίας-υπηρεσιών, καθώς και στην κατασκευή ή αναβάθμιση των οδικών αξόνων. Σε αυτή τη φάση εκδηλώνεται συνεπώς η ανάγκη κάλυψης της υστέρησης της χώρας σε ερευνητικές κι άλλες υποδομές που αποτελούν δραστηριότητες με σημαντικό κόστος, αν και υπήρχαν προτάσεις για πολύ σημαντικότερη χρηματοδοτική ενίσχυση του τομέα έρευνας και τεχνολογίας, με ποσά που έφταναν ως και το 10% των πόρων του Β' ΚΠΣ (Doukidis and Smithson 1995). Στο Γ' ΚΠΣ (2000-2006) κι εντός του ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ που κάλυπτε περίπου το 6,5% του συνόλου του Γ' ΚΠΣ κι αφορούσε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης κι έργα ενίσχυσης της επαγγελματικής κατάρτισης, αφιερώθηκε περίπου το 6% των σχετικών κονδυλίων σε έργα έρευνας-τεχνολογίας, ενώ η πλειοψηφία των πόρων κατευθύνθηκε σε έργα εκπαιδευτικών υποδομών (20% του ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ) κι ενίσχυσης του εκπαιδευτικού συστήματος (60% των πόρων του ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ για δράσεις, όπως επιμορφώσεις εκπαιδευτικών, αναβαθμίσεις εκπαιδευτικών προγραμμάτων και προγράμματα πρόσθετης διδακτικής στήριξης στα σχολεία). Επιπλέον στο πλαίσιο του ΕΠΑΝ ΙΙ, στο οποίο αντιστοιχούσε σχεδόν το 14,5% του Γ' ΚΠΣ, στα έργα ανάπτυξης της έρευνας – τεχνολογίας και παροχής υπηρεσιών στους τομείς έρευνας-ανάπτυξης-καινοτομίας αφιερώθηκε περίπου το 9% του συνόλου του επιχειρησιακού προγράμματος, ενώ τη μερίδα του λέοντος έλαβαν οι δράσεις ενίσχυσης των ιδιωτικών επενδύσεων (37%) και οι δράσεις ενίσχυσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (26%). Συνεπώς σε δράσεις έρευνας και τεχνολογίας αφιερώθηκε λιγότερο από το 2% του συνόλου των πόρων του Γ' ΚΠΣ³⁸, διατηρώντας την κατανομή των πόρων που είχε

³⁸ Στη μέτρηση αυτή δεν έχουν ληφθεί υπόψη οι δράσεις έρευνας και τεχνολογίας που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, διότι δεν υπάρχουν δημοσιευμένα στοιχεία των ενταγμένων έργων του ΠΕΠ Αττικής που αποτελεί το μεγαλύτερο ΠΕΠ, στο οποίο αναμένεται και το υψηλότερο ποσοστό σε δράσεις έρευνας και τεχνολογίας μεταξύ των υπόλοιπων ΠΕΠ, λόγω της μεγάλης συγκέντρωσης των ερευνητικών δραστηριοτήτων στην Περιφέρεια Αττικής. Πάντως, τα στοιχεία από όλα τα υπόλοιπα ΠΕΠ που είναι διαθέσιμα δείχνουν, ότι οι χρηματοδοτήσεις για έρευνα και τεχνολογία ήταν ιδιαίτερα χαμηλές. Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι στις δυο ερευνητικά πιο δραστήριες περιφέρειες μετά την Αττική, την Κ. Μακεδονία και την Κρήτη, μόλις 1,6% του ΠΕΠ Κ. Μακεδονίας (το οποίο αντιστοιχούσε με τη σειρά τους στο 3,5% του συνόλου του Γ' ΚΠΣ) κατευθυνόταν σε δράσεις έρευνας και τεχνολογίας, ενώ αντίστοιχα για το ΠΕΠ Κρήτης το 2,1% αφορούσε δράσεις έρευνας και τεχνολογίας (επί 1,9% επί του συνόλου του Γ' ΚΠΣ) (επεξεργασμένα στοιχεία από <http://www.hellaskps.gr/2000-2006.htm>).

σημειωθεί αναφορικά με το συγκεκριμένο τομέα και στο Β' ΚΠΣ (Μαραβέγιας και Χρυσομαλλίδης 2008). Όσον αφορά την προγραμματική περίοδο 2007-2013, ο σχεδιασμός του ΕΣΠΑ απέδιδε αρχικά στις δράσεις έρευνας και τεχνολογίας περίπου 1 δισ. € (ΥΠΔΒΜΘ 2011) επί συνόλου 21 δισ. € του ΕΣΠΑ. Καθότι στην πορεία της υλοποίησης του ΕΣΠΑ πραγματοποιήθηκε αναδιάρθρωση των κονδυλίων του και – μεταξύ άλλων- μια μεταφορά πόρων από/προς τον τομέα έρευνας και τεχνολογίας σε/από άλλους τομείς δημόσιας πολιτικής, τα προαναφερόμενα ποσά δεν αποτυπώνουν την πραγματική υλοποίηση έργων και την απορρόφηση στον τομέα της έρευνας και της τεχνολογίας. Έτσι, πρακτικά στις θεματικές προτεραιότητες του ΕΣΠΑ κι αν πέρα από τα δεδομένα για τις δράσεις έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και καινοτομίας ληφθούν υπόψη και τα ζητήματα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας η σχετική χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ 2007-2013 βάσει των θεματικών του προτεραιοτήτων ξεπερνά τα 2,5 δισ. €, ποσό που αντιστοιχεί περίπου στο 14% του συνόλου του Προγράμματος³⁹ (πίνακας 6.1). Βάσει των απογραφικών στοιχείων οι δράσεις που σχετίζονται με έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία κάλυψαν τελικά περίπου το 10% του συνόλου των δαπανών του ΕΣΠΑ 2007-2013, γεγονός που συνιστά μια σημαντική αύξηση σε σχέση με τη δομή των ΚΠΣ των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων, που εξηγεί άμεσα και την αύξηση της συνολικής εγχώριας χρηματοδότησης από το 2012 ως το 2015, παρά τις συνθήκες δημοσιονομικής στενότητας.

Πίνακας 6.1: Κατανομή πόρων ΕΣΠΑ 2007-2013 ανά Θεματική Προτεραιότητα

Θεματικές Προτεραιότητες	Κοινοτική χρηματοδότηση (χιλ. €)
Ε&ΤΑ, καινοτομία και επιχειρηματικότητα	2.885.988
Κοινωνία της πληροφορίας	1.014.023
Μεταφορές	5.547.222
Ενέργεια	914.010
Προστασία του περιβάλλοντος	2.683.549
Τουρισμός	150.819
Πολιτισμός	462.927
Αστική και αγροτική αναγέννηση	465.774
Βελτίωση προσαρμοστικότητας εργαζομένων, επιχειρήσεων και επιχειρηματιών	460.443
Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση	1.874.839
Βελτίωση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των λιγότερο ευνοημένων ατόμων	380.051
Βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου	1.510.140
Επενδύσεις σε κοινωνικές υποδομές	1.148.764
Κινητοποίηση για μεταρρυθμίσεις σε απασχόληση, ενσωμάτωση	1.700
Ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας	60.863

³⁹ <http://www.ops.gr/Ergorama/index.jsp?menuitemId=pp11&tabid=0> (ανάκτηση πληροφορίας 6 Νοεμβρίου 2016)

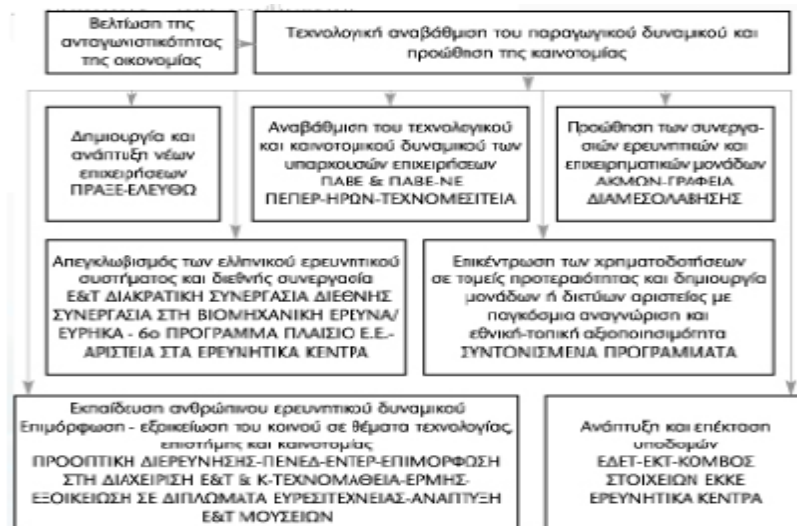
[Type text]

Μείωση του κόστους που εμποδίζει την ανάπτυξη των απομακρυσμένων περιφερειών	4.950
Τεχνική βοήθεια	644.201
Σύνολο	20.210.261

πηγή: <http://www.ops.gr/Ergorama/index.jsp?menuitemId=pp11&tabid=0>

Αναλυτικότερα τώρα, και σε όρους επιμέρους προγραμμάτων, στο Α' ΚΠΣ (1990-1993) υλοποιήθηκε το πρόγραμμα STRIDE Hellas 1991-93, με στόχο την προώθηση των σχετικών συνεργασιών έρευνας-τεχνολογίας-καινοτομίας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, ενώ στο Β' ΚΠΣ (1994-1999) το ΕΠ για την Έρευνα και την Τεχνολογία ΙΙ (ΕΠΕΤ ΙΙ) περιλάμβανε μεταξύ άλλων το Πρόγραμμα Ανάπτυξης Βιομηχανικής Έρευνας (ΠΑΒΕ), το πρόγραμμα για τις Ερευνητικές Κοινοπραξίες για τη Βελτίωση της Ανταγωνιστικότητας (ΕΚΒΑΝ), το Πρόγραμμα Συγχρηματοδοτήσεων (ΣΥΝ) και το Πρόγραμμα Υποτροφιών Προσανατολισμένης Έρευνας (ΥΠΕΡ). Στο Γ' ΚΠΣ (2000-2006), ο Άξονας 4 του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα (ΕΠΑΝ) αφορούσε την «Τεχνολογική Καινοτομία και την Έρευνα», ενώ η Δράση 3 του ΕΠ της Κοινωνίας της Πληροφορίας την «Ψηφιακή Οικονομία και την Απασχόληση». Ορισμένα από αυτά τα προγράμματα αποσκοπούσαν στην ενίσχυση των ερευνητικών υποδομών στην χώρα, ενώ τα περισσότερα αφορούσαν την τόνωση του ισχνού μεριδίου του ιδιωτικού τομέα στο σύνολο της εθνικά χρηματοδοτούμενης έρευνας και τεχνολογίας κι έμμεσα στην ενίσχυση της καινοτομίας. Μέτρα απόλυτα συναφή με την καινοτομία συμπεριλήφθηκαν στον Άξονα Προτεραιότητας «Τεχνολογική Ανάπτυξη & Έρευνα» του ΕΠΑΝ που εμπεριείχε -μεταξύ άλλων- μέτρα, όπως «Υποστήριξη ερευνητικών μονάδων για την προτυποποίηση και την εμπορική εκμετάλλευση ερευνητικών αποτελεσμάτων», «Θερμοκοιτίδες, επιστημονικά & τεχνολογικά πάρκα και υποστήριξη νέων επιχειρήσεων έντασης γνώσης», «Ενθάρρυνση της έρευνας, της μεταφοράς και της διάδοσης τεχνολογίας στις επιχειρήσεις», «Δημιουργία Περιφερειακών Πόλων Καινοτομίας». Σε αυτά τα Μέτρα αντιστοιχούν και συμπεριλαμβάνονται οι διάφορες εκφάνσεις του «Προγράμματος Ανάπτυξης της Βιομηχανικής Έρευνας και Τεχνολογίας – ΠΑΒΕΤ», η «Προώθηση έργων επίδειξης και καινοτομίας» κ.α. Συνοπτικά τα εργαλεία, βάσει των οποίων υλοποιήθηκε η πολιτική για την έρευνα-τεχνολογία-καινοτομία στο Γ' ΚΠΣ από πλευράς της ΓΓΕΤ έχουν ως εξής:

Σχήμα 6.1: Άξονες προτεραιότητας και εργαλεία υλοποίησης της πολιτικής ΕΤΑΚ στο Γ' ΚΠΣ

Πηγή: ΓΓΕΤ (2010)

Αντίστοιχα, την περίοδο 2007-2013 που υλοποιήθηκε το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς οι επιχειρήσεις συνέχισαν να αποτελούν κύριο αποδέκτη των προτεινόμενων δράσεων, όμως δυο από τις βασικές στρατηγικές επιλογές για την δημιουργία του Ενοποιημένου Χώρου Έρευνας και την προώθηση ενός εναλλακτικού αναπτυξιακού μοντέλου που θα βασίζεται στις δράσεις έντασης γνώσης και την καινοτομία είχαν τελικά περιορισμένο αντίκτυπο και είχαν περιορισμένη επίδραση στην οργάνωση και τη λειτουργία του εθνικού συστήματος καινοτομίας. Τομέας προτεραιότητας αποτέλεσε πάντως η «Προώθηση της καινοτομίας, της διάδοσης νέων τεχνολογιών και της επιχειρηματικότητας», με δράσεις όπως το πρόγραμμα «Συνεργασία» (με αρχικό προϋπολογισμό 70 εκατ € περίπου), τα «Κουπόνια Καινοτομίας για ΜΜΕ» (8,5 εκατ €), η «Δημιουργία-υποστήριξη νέων καινοτόμων επιχειρήσεων υψηλής έντασης γνώσης» (25 εκατ € περίπου), η «Υποστήριξη νέων επιχειρήσεων για δραστηριότητες Έρευνας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης» (11 εκατ. € περίπου) και «Υποστήριξη ομάδων ΜΜΕ για δράσεις ΕΤΑΚ» (25 εκατ. € περίπου).

Λαμβάνοντας υπόψη την αποτίμηση που διενήργησε το 2015 η ΓΓΕΤ, για τα έργα που χρηματοδότησε στο Γ' ΚΠΣ⁴⁰, το ενδιαφέρον μας θα επικεντρωθεί σε εκείνες τις δράσεις που αφορούν άμεσα είτε την απευθείας ενίσχυση της ερευνητικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων, χωρίς να γίνεται κατ' ανάγκη διάκριση μεταξύ

⁴⁰ Επισημαίνεται πως, γενικά, οι δράσεις αποτίμησης αποσκοπούν στην εξέταση της αποδοτικότητας και της επίπτωσης των χρηματοδοτούμενων δράσεων από πλευράς του Δημοσίου στην οικονομία και την κοινωνία, καθώς και του βαθμού κάλυψης των επιδιωκόμενων αρχικά στόχων κάθε παρέμβασης. Τα αποτελέσματα της αποτίμησης συμβάλλουν στον αποτελεσματικότερο σχεδιασμό αντίστοιχων μελλοντικών δράσεων, επιτρέποντας τις βελτιώσεις, τις προσαρμογές και τις διορθώσεις επί των υφιστάμενων μέτρων. Στην ελληνική περίπτωση παρεμφερείς δράσεις αποτίμησης δεν οργανώνονται και δεν υλοποιούνται σε τακτά χρονικά διαστήματα, αποτελώντας μια παθολογία της δημόσιας διοίκησης. Ενδεικτικό του στοιχείου αυτού αποτελεί το γεγονός, ότι οι μελέτες αποτίμησης για τις οποίες γίνεται λόγος στην παρούσα ενότητα πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 2013-2014, δημοσιεύθηκαν το 2015 και αφορούν το Γ' ΚΠΣ, δηλαδή μέτρα και εργαλεία πολιτικής που εφαρμόστηκαν την περίοδο 2000-2006, ενώ αντίστοιχες δραστηριότητες δεν έχουν αναληφθεί μέχρι στιγμής για τις δράσεις του ΕΣΠΑ 2007-2013.

βιομηχανίας και άλλων τομέων παραγωγής, είτε την προσπάθεια στήριξης των καινοτομικών επιδόσεων των επιχειρήσεων. Σε αυτό το πλαίσιο και έχοντας υπόψη τους περιορισμούς της ετεροχρονισμένης διενέργειας της αποτίμησης, το «Πρόγραμμα Ανάπτυξης Βιομηχανικής Έρευνας και Τεχνολογίας (ΠΑΒΕΤ)» και το «Πρόγραμμα Ανάπτυξης Βιομηχανικής Έρευνας και Τεχνολογίας σε Νέες Επιχειρήσεις (ΠΑΒΕΤ-ΝΕ)» αποτέλεσαν βασικά εργαλεία τεχνολογικής πολιτικής για την ενίσχυση της βιομηχανικής έρευνας και την ενθάρρυνση των ερευνητικών και καινοτομικών δραστηριοτήτων. Έχει ενδιαφέρον ότι δράσεις τύπου ΠΑΒΕΤ θεωρήθηκαν τόσο «εμβληματικές» από την ερευνητική και την επιστημονική κοινότητα που επαναλήφθηκαν στο ΕΣΠΑ 2007-2013, αν και δεν είχαν προγραμματιστεί από την αρχή του Προγράμματος.

Η συμμετοχή των επιχειρήσεων στις δράσεις ΠΑΒΕΤ και ΠΑΒΕΤ-ΝΕ, οδήγησε τις περισσότερες χρηματοδοτούμενες από τη δράση επιχειρήσεις στην εισαγωγή νέου/νέων ή βελτιωμένου/ων προϊόντων και μεθόδων, ενώ η πλειοψηφία των καινοτομιών που προέκυψαν ξεπέρασαν τα όρια των χρηματοδοτούμενων επιχειρήσεων, αφού ήταν νέες για την αγορά ή για ολόκληρο τον κλάδο της επιχείρησης. Η δράση αποτιμήθηκε θετικά, ενώ σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στο ΠΑΒΕΤ, η διασφάλιση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων των επιχειρήσεών τους στην αγορά, η ενασχόλησή τους με νέους επιστημονικούς και τεχνολογικούς τομείς, καθώς και η υιοθέτηση νέων συναφών τεχνολογιών αποτέλεσαν σημαντικά κίνητρα για την ανάληψη της πρωτοβουλίας συμμετοχής τους στη δράση. Ένα σημαντικό στοιχείο που κατέδειξε η έρευνα, ήταν ότι ο επιμερισμός του χρηματοοικονομικού κινδύνου που θα προέκυπτε από την ανάληψη της ερευνητικής δραστηριότητας αξιολογήθηκε σχετικά χαμηλά μεταξύ των πιθανών αιτιών για την επιδίωξη συμμετοχής στη δράση, γεγονός που υπονοεί πως η στήριξη από τη συγκεκριμένη δράση αφορούσε στις περισσότερες περιπτώσεις χρηματοδότηση για τη συνέχιση ερευνητικών δραστηριοτήτων που είχαν αναπτυχθεί στο παρελθόν. Αυτό όπως και το γεγονός της χαμηλής προσθετικότητας της δράσης, δηλαδή του χαμηλού ποσοστού των επιχειρήσεων που θα είχαν εγκαταλείψει τις σχετικές δραστηριότητες, αν έλειπε η δημόσια χρηματοδότηση και οι υποστηρικτικές ενέργειες της δράσης, μπορεί να αποτιμηθούν αρνητικά για την ουσιαστική επίπτωση και τον αντίκτυπο που είχε το ΠΑΒΕΤ στις επιχειρήσεις, αλλά και για την προστιθέμενη αξία του στην παραγωγική διάρθρωση της οικονομίας (Καλαμακίδης 2015).

Από την άλλη πλευρά, κίνητρο για τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στο ΠΑΒΕΤ-ΝΕ αποτέλεσε η ανάγκη για διαφοροποίηση των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, η είσοδος σε μια νέα αγορά εντός της χώρας, η εύρεση χρηματοδότησης για δράσεις ΕΤΑΚ, η υιοθέτηση νέας τεχνολογίας, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, ο επιμερισμός του ρίσκου από την ανάληψη ερευνητικής δραστηριότητας και η βελτίωση της τεχνογνωσίας. Σύμφωνα με την μελέτη αποτίμησης, ο αντίκτυπος του ΠΑΒΕΤ-ΝΕ ήταν σημαντικότερος από το ΠΑΒΕΤ, στη βάση της διάκρισης μεταξύ εδραιωμένων επιχειρήσεων που χρηματοδοτήθηκαν στο δεύτερο σε σχέση με τις νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες που ενίσχυσε το πρώτο. Σημειώνεται πάντως πως η συμβολή των

δράσεων ΠΑΒΕΤ στη μεταφορά τεχνολογίας ήταν περιορισμένη, αν και η συγκεκριμένη παράμετρος αποτελούσε στόχο της δράσης, ενώ αντίθετα παρατηρήθηκε εντονότερα το φαινόμενο της ανάπτυξης συνεργασιών σε θέματα έρευνας και τεχνολογίας κυρίως με φορείς από την Ελλάδα αλλά και από το εξωτερικό. Συνολικά, οι δράσεις ΠΑΒΕΤ και ΠΑΒΕΤ-NE δεν παρείχαν τελικά μόνο τους πόρους για την υλοποίηση συγκεκριμένων ερευνητικών και καινοτομικών δραστηριοτήτων, αλλά εδραίωναν το ενδιαφέρον των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων για δράσεις E&A, αλλά και για επίτευξη καινοτομίας, παράλληλα με την υποκίνησή τους για ενεργότερη ενασχόληση και παρακολούθηση των τεκταινόμενων στο επίπεδο της εφαρμοζόμενης βιομηχανικής και τεχνολογικής πολιτικής της χώρας, γεγονός που αποτιμάται θετικά για τις συγκεκριμένες δράσεις (Καλαμακίδης 2015).

Άλλη δράση με άμεση στόχευση, την στήριξη της καινοτομίας και μάλιστα με τρόπο που να αφορά τις ελληνικές Περιφέρειες, ευνοώντας την ανάληψη αποκεντρωμένων σχετικών πρωτοβουλιών ήταν οι «*Περιφερειακοί Πόλοι Καινοτομίας*». Ο στόχος της δράσης ήταν διττός: πέρα από την στοχευμένη ενίσχυση της καινοτομίας σε τομείς συγκριτικού πλεονεκτήματος στις εμπλεκόμενες Περιφέρειες, οι Πόλοι αποσκοπούσαν και στη μείωση του υφιστάμενου χάσματος αναφορικά με δράσεις έντασης γνώσης μεταξύ του (πιο) ανεπτυγμένου Κέντρου (εγχώριου και ευρωπαϊκού) και της (σε σχετική υστέρηση) Περιφέρειας. Στα θετικά σημεία της δράσης συγκαταλέχθηκε, σύμφωνα με τη μελέτη αποτίμησης η συνεργασία μεταξύ κεντρικού κράτους και περιφερειών (τοπική αυτοδιοίκηση), καθώς και η εμπλοκή φορέων από-τα-κάτω κατά τον αρχικό σχεδιασμό. Παρόλα αυτά, ως προβληματικά σημεία αναδείχθηκαν οι σημαντικές καθυστερήσεις κατά την προκήρυξη και την υλοποίηση της δράσης και η έλλειψη ικανού ανθρώπινου δυναμικού και ειδικών κατά την εφαρμογή της, σε βαθμό που ακύρωσαν τους ουσιαστικούς λόγους της παρέμβασης, η οποία υλοποιήθηκε τελικά κυρίως με γνώμονα την απορρόφηση των κονδυλίων και την τυπική ολοκλήρωση των σχετικών ενεργειών και επιμέρους έργων. Έτσι, η επίπτωση της δράσης ήταν περιορισμένη και για διοικητικούς λόγους που συνδέονται με το στενό πλαίσιο των κανονισμών περί κρατικών ενισχύσεων που έπρεπε να εφαρμοστεί, ενώ παρά τον κεντρικό σκοπό και τη φύση της δράσης έλειψαν οι απαραίτητες συνέργειες για την αποδοτικότερη αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων στην πραγματική οικονομία και την τοπική παραγωγή. Η εν γένει κατάσταση έγινε ακόμη πιο δυσχερής λόγω του ανεπαρκούς βαθμού ετοιμότητας που επέδειξαν οι τοπικοί φορείς, κυρίως από την πλευρά των επιχειρήσεων, καθώς η διάρθρωση του τοπικού παραγωγικού συστήματος στην Ελλάδα, η κυριαρχία των παραδοσιακών τομέων παραγωγής και η προσκόλληση σε εδραιωμένες μεθόδους παραγωγής δεν ευνόησαν την ενσωμάτωση των δράσεων τεχνολογικής έντασης. Αρνητικά αποτιμήθηκε επίσης το γεγονός ότι οι Πόλοι σε κάθε Περιφέρεια δεν επικεντρώθηκαν σε ένα ή δυο το πολύ θεματικές περιοχές, με αποτέλεσμα να σημειωθεί πολυδιάσπαση προσωπικού, προσπάθειας και πόρων, και μάλιστα σε ένα ασφυκτικό χρονικά πλαίσιο. Όσον αφορά τη συμμετοχή των επιχειρήσεων, αυτές ενεπλάκησαν στη συγκεκριμένη δράση, προκειμένου να επιτύχουν μεγαλύτερη διαφοροποίηση των παραγόμενων και παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών τους, καλύτερους όρους χρηματοδότησης, αλλά και νέες ερευνητικές

συνεργασίες που θα συνδυάζονται ιδανικά με βελτίωση στη μεταφορά τεχνολογίας. Λαμβάνοντας όμως υπόψη πως ο τρόπος υλοποίησης της δράσης, δεν ήταν ιδιαίτερα εστιασμένος στις προτεραιότητες, τις δραστηριότητες και τις ανάγκες των επιχειρήσεων, οι στόχοι αυτοί καλύφθηκαν μάλλον με σχετικά οριακό τρόπο. Σε όρους πολιτικής αρνητικό σημείο αποτέλεσε και στην περίπτωση των Πόλων το γνωστό γνώρισμα πολλών δημόσια χρηματοδοτούμενων δομών και ενεργειών· η λειτουργία τους σε μια βάση έργου (project-based) που χαρακτηρίζει εκ των πραγμάτων ως θνησιγενή την όποια σχετική προσπάθεια (Νιώρας 2015). Το στοιχείο αυτό παράλληλα με την απουσία ενός γενικότερου πλαισίου πολιτικής για την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία που μόλις πρόσφατα εγκαινιάστηκε στη χώρα, ως αποτέλεσμα της πρακτικής της έξυπνης εξειδίκευσης που εισήγαγε η ΕΕ ως αιρεσιμότητα, αλλά έλειπε πλήρως από την πολιτική των Περιφερειών στις αρχές της δεκαετίας του '00 δυσχέραινε περαιτέρω την αποδοτική λειτουργία και αξιοποίηση των Πόλων.

Μια άλλη κατηγορία δράσεων που αφορούσαν τη σύσταση και λειτουργία *θερμοκοιτίδων* που διευκολύνουν με άμεσο και έμμεσο τρόπο την ανάπτυξη νεοσύστατων επιχειρήσεων, κυρίως τεχνολογικής έντασης, με άμεση επίπτωση στην επιχειρηματικότητα και την καινοτομία ήταν οι δράσεις «*ΕΛΕΥΘΩ*» και «*Τεχνοκυψέλες*». Συνολικά η αποτελεσματικότητα των θερμοκοιτίδων κρίθηκε με βάση τη μελέτη αποτίμησης ως μέτρια, καθώς στέγαζαν μεν διάφορες νεοφυείς καινοτόμες επιχειρήσεις, όμως η βιωσιμότητά τους ήταν αμφίβολη, ενώ δεν παρατηρήθηκε συνεχής ανανέωση και κινητικότητα των «φιλοξενούμενων» επιχειρήσεων. Παρόλα αυτά, έχουν επιτευχθεί εν μέρει και θετικά αποτελέσματα από τις δράσεις ΕΛΕΥΘΩ και Τεχνοκυψέλες, που δεν θα μπορούσαν να συμβούν χωρίς αυτή τη δημόσια χρηματοδότηση (Τσάμης κ.α. 2015).

Στο πλαίσιο του Γ'ΚΠΣ και των δράσεων ενίσχυσης της καινοτόμου επιχειρηματικότητας χρηματοδοτήθηκαν και οι λεγόμενοι «*Τεχνοβλαστοί*» που γενικά αποτελούσαν εταιρείες που συστάθηκαν για την εμπορική εκμετάλλευση πνευματικής ιδιοκτησίας ή ερευνητικών αποτελεσμάτων ενός ερευνητικού φορέα (π.χ. Πανεπιστημίου). Σε αυτές τις εταιρείες ειδικού σκοπού συμμετείχαν συνήθως τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας που συνεισέφεραν στην δημιουργία της εν λόγω πνευματικής ιδιοκτησίας. Η δράση «*ΙΠΑΞΕ*» εξυπηρέτησε αυτό το σκοπό ενθαρρύνοντας τη σύσταση των Τεχνοβλαστών, αν και αντιμετώπισε πλήθος δυσκαμψιών και προβλημάτων εξαιτίας των ελλείψεων στο σχετικό νομικό πλαίσιο που ήταν αναγκαίο για την λειτουργία και την εδραίωσή τους⁴¹. Με βάση τους ποσοτικούς στόχους που είχαν τεθεί πριν την εκκίνηση της δράσης, η δράση δεν χαρακτηρίστηκε ως ιδιαίτερα επιτυχής σε όρους χρηματοδοτούμενων έργων-τεχνοβλαστών, αλλά και σε όρους αύξησης της απασχόλησης. Ιδιαίτερα προβληματική αποδείχθηκε η εύρεση ιδίων

⁴¹ Η δράση «*Δημιουργία - υποστήριξη νέων καινοτόμων επιχειρήσεων, κυρίως υψηλής έντασης γνώσης (Spin-off και Spin-out) που υλοποιήθηκε στο ΕΣΠΑ 2007-13 αποτελεί μερικώς συνέχεια της δράσης 'ΙΠΑΞΕ', αν και με διευρυμένο σκοπό και στόχο, αφού συμπεριλαμβάνει και τμήματα υφιστάμενων επιχειρήσεων που επιδιώκουν να αυτονομηθούν ως αποτέλεσμα της προσπάθειας καλύτερης αξιοποίησης ερευνητικών αποτελεσμάτων.*

κεφαλαίων και η πρόσβαση σε επενδυτικά κεφάλαια, αφού προϋπόθεση έγκρισης του έργου ήταν η χρηματοδότηση του μισού αρχικού προϋπολογισμού από ίδιους πόρους. Παρά τη σχετικά περιορισμένη επίπτωση της δράσης, θεωρείται πάντως δεδομένο ότι χωρίς τη δημόσια χρηματοδότηση τα περισσότερα από τα έργα που πραγματοποιήθηκαν δεν θα ήταν δυνατά, ενώ θετικά κρίνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των spin-off εταιρειών συνέχισαν τη δραστηριότητά τους και μετά τη λήξη του έργου (Μαγκλής 2015).

Πάντως η δράση με τον σημαντικότερο και πλέον διαχρονικό ίσως αντίκτυπο από τα προγράμματα που αναφέρονται στην παρούσα ενότητα εντοπίζεται στο πεδίο των Συνεργατικών Σχηματισμών (clusters) και αφορά πιο συγκεκριμένα τη λειτουργία του *cluster Corallia*, το οποίο κάλυψε τους τυπικούς επιδιωκόμενους στόχους και σημειώνει μια συνεχή αναπτυξιακή πορεία, επιτυγχάνοντας άμεση μόχλευση ιδιωτικών κεφαλαίων. Η υλοποίηση του προγράμματος «Ενίσχυση Ελληνικών Τεχνολογικών Συνεργατικών Σχηματισμών» Φάση 1, ξεκίνησε το 2006 και χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα» (ΕΠΑΝ), ενώ η δεύτερη φάση προκηρύχθηκε το 2008 στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ (Πρόγραμμα «Φάση-2 Ενίσχυσης Ελληνικών Τεχνολογικών Συνεργατικών Σχηματισμών στη Μικροηλεκτρονική»). Μια διοικητική καινοτομία σε σχέση με τα προηγούμενα Προγράμματα που αναλύθηκαν είναι ότι αν και την ευθύνη της συνολικής εποπτείας εκτέλεσης της δράσης είχε η ΓΓΕΤ, Ενδιάμεσος Φορέας Διαχείρισης του Προγράμματος ορίστηκε η Μονάδα *Corallia* του Ερευνητικού Κέντρου «Αθηνά», ενώ δευτερεύουσα εμπλοκή είχαν και τα ΠΕΠ Αττικής και Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης. Σύμφωνα με τη μελέτη αποτίμησης, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης δράσης κατέστη δυνατή η ανάπτυξη τεχνολογικών περιοχών που οι συμμετέχοντες-δικαιούχοι του έργου είχαν συγκριτικό πλεονέκτημα, αλλά και η επέκταση των δράσεων που άπτονται των συνεργατικών σχηματισμών, ενώ μέχρι σήμερα συνεχίζει την επέκτασή της και σε άλλους τομείς δραστηριότητας, όπως είναι τα ηλεκτρονικά παιχνίδια (gaming) και το διάστημα. Παράλληλα δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός της (πλήρους) αποτυχίας άλλων παρεμφερών συνεργατικών σχηματισμών που χρηματοδοτήθηκαν από το Δημόσιο κατά το παρελθόν (Καραμπέκιος και Kennard 2015).

Πέρα των προαναφερόμενων δράσεων, άλλα μέτρα που δρουν υποστηρικτικά και ενισχυτικά ως προς την καινοτομία διαχειρίζεται και το Υπουργείο Οικονομίας/Ανάπτυξης. Σε ένα σχετικά πιο διασταλτικό πλαίσιο ανάλυσης που περιλαμβάνει τις ευρύτερες δράσεις υποστήριξης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, εφαρμόστηκαν στο Γ' ΚΠΣ χρηματοδοτικά εργαλεία προς τις επιχειρήσεις που εστιάστηκαν κυρίως σε εγγυήσεις για μικρές επιχειρήσεις μέσω του Ταμείου Εγγυοδοσίας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (ΤΕΜΠΙΜΕ). Την περίοδο 2007-2013 το εύρος των χρηματοδοτικών εργαλείων επεκτάθηκε σε μια σειρά από πρωτοβουλίες που αφορούσαν, την ενίσχυση ΜΜΕ και της νέας επιχειρηματικότητας και σημειώθηκε αύξηση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων. Παρόλα αυτά η απορρόφηση των κονδυλίων ήταν αρκετά χαμηλότερη και η υλοποίηση συναφών

[Type text]

έργων κρίθηκε ως προβληματική, κυρίως λόγω της έλλειψης ρευστότητας που λειτούργησε ως αποτρεπτικός παράγοντας παροχής χρηματοδότησης από τις τράπεζες και του υψηλού κόστους δανεισμού, ενώ ως μειονέκτημα της δράσης εντοπίστηκε η ελλιπής καταγραφή και αποτύπωση των συναφών αναγκών και απαιτήσεων των εγχώριων επιχειρήσεων. Με άλλα λόγια, σαφές εμπόδιο για την επιτυχία ή την επίτευξη σημαντικότερου αντίκτυπου αυτών των πρωτοβουλιών αποτέλεσε το ευρύτερο προβληματικό πλαίσιο λόγω της οικονομικής κρίσης και της συνεπαγόμενης έλλειψης ρευστότητας, αλλά και των δομικών προβλημάτων του τραπεζικού συστήματος. Πιο συγκεκριμένα, για τα λεγόμενα *μικρο-δάνεια* κρίσιμη αποδείχθηκε η απουσία εξειδικευμένων χρηματοδοτικών δομών εκτός του τραπεζικού συστήματος, με συνέπεια η προώθησή τους να υλοποιηθεί τελικά μέσω των εμπορικών τραπεζών, αλλοιώνοντας έτσι τη λογική της παρέμβασης λόγω της απαίτησης υψηλών εξασφαλίσεων από πλευράς τους. Το ζήτημα της απαίτησης υψηλών εξασφαλίσεων, ως αποτέλεσμα της αστάθειας και της έλλειψης ρευστότητας των εμπορικών τραπεζών σε συνδυασμό με την εν γένει προβληματική τους θέση από πλευράς Ενεργητικού αποτέλεσε πρόβλημα και στην περίπτωση των *τα δανείων επιμερισμού ρίσκου*, ενώ για τα *κεφάλαια επένδυσης* και τις *εγγυήσεις* αρνητικά αποτιμήθηκε η έλλειψη ενός σύγχρονου θεσμικού πλαισίου για κάθε μια από αυτές τις παρεμβάσεις (PWC 2014). Μια επισκόπηση των συναφών εργαλείων που υλοποιήθηκαν σε αυτό το πλαίσιο την περίοδο 2007-2013 για τη στήριξη των ΜΜΕ παρατίθεται στον πίνακα 6.2.

[Type text]

Πίνακας 6.2: Χρηματοδοτικά εργαλεία για τη στήριξη των ΜΜΕ

Ταμείο	Επλή Χρηματοδότηση	Πρόγραμμα	Χρηματοδοτικό εργαλείο	Είδος ενίσχυσης/ταξινόμηση δικαιούχου	Ενδιάμεσος φορέας	Θετικά στοιχεία	Αρνητικά στοιχεία	Στόχος	Αριθμός επιχειρημάτων	Περίοδος
1	TEMPIME	ΕΣΠΑ	Εγγύηση και επιδότηση επιστολής για δάνεια κεφαλαίου κίνησης/2009-2011	Εγγυήσεις	Εγγυημένα δάνεια κεφαλαίου κίνησης σε συνδυασμό με επιδότηση επιστολής	Εμπορικές Τράπεζες	<ul style="list-style-type: none"> Επιδότηση επιστολής και ο συνδυασμός με την εγγύηση Προκαθορισμένο επίτακο από το TEMPIME Καμία επιπλέον εξασφάλιση πέρα της εγγύησης 	ΜμΕ	60.000	2008-2010
2	ETEAN	ΕΣΠΑ	Επενδυτικά Δάνεια «Γενική Επιχειρηματικότητα»	Δάνεια επιμερισμού ρίσκου	Επενδυτικά δάνεια	Alpha Bank		ΜμΕ		2012-2013
3	ETEAN	ΕΣΠΑ	Επενδυτικά Δάνεια «Επιχειρηματικότητα νέων»	Δάνεια επιμερισμού ρίσκου	Επενδυτικά δάνεια	Εθνική Τράπεζα		Νέοι Επιχειρηματίες		2012-2013
4	ETEAN	ΕΣΠΑ	Επενδυτικά Δάνεια «Θεματικός τομέας ΑΠΕ»	Δάνεια επιμερισμού ρίσκου	Επενδυτικά δάνεια	Εθνική Τράπεζα	<ul style="list-style-type: none"> Επιδότηση επιστολής 50% που επιστρέφεται ελαφίσως με τη μόνιμη χωρίς επιπλέον πόρους από το κράτος. 	ΜμΕ στον τομέα και την ενέργεια		2012-2013
5	ETEAN	ΕΣΠΑ	Επενδυτικά Δάνεια «Εξωστρέφεια»	Δάνεια επιμερισμού ρίσκου	Επενδυτικά δάνεια	Eurobank	<ul style="list-style-type: none"> Υψηλή μέγιστη καθώς οι τράπεζες συν-επενδύουν 100% των πόρων 	Υψηλή γραφειοκρατία με πολλά θεσμολογικά	Εξωστρεφείς ΜμΕ	2012-2013
6	ETEAN	ΕΣΠΑ	Εγγύηση χαμηλότοκων δανείων για την κλίση φορολογικών και ασφαλιστικών υποχρεώσεων	Εγγυήσεις	Ασφαλιστική ασφαλιστικά και το δημόσιο μέσω δανείου	Εμπορικές τράπεζες		ΜμΕ χωρίς ασφαλιστική και φορολογική ενμπίεση		2012
7	ETEAN	ΕΣΠΑ	Εγγύηση χαμηλότοκων δανείων για την κλίση δαπανών αγοράς πρώτων υλών, εμπορευμάτων και υπηρεσιών	Εγγυήσεις	Εγγυημένα δάνεια κεφαλαίου κίνησης	Εμπορικές Τράπεζες	<ul style="list-style-type: none"> Επίκαιρο πρόγραμμα που απαντά στις ανάγκες των επιχειρήσεων τη δεδομένη στιγμή 	Υψηλή γραφειοκρατία, το πρόγραμμα δεν προωθήθηκε από τις συνεργαζόμενες τράπεζες.	ΜμΕ	2012
8	ETEAN	ΕΣΠΑ	Εγγύηση Εγγυημένων επιστολών	Εγγυήσεις	Τραπεζικές εγγυητικές επιστολές	Εμπορικές Τράπεζες		ΜμΕ		2012
9	JEREMIE	ΕΣΠΑ	Επιχειρηματικά δάνεια για μικρές επιχειρήσεις	Δάνεια επιμερισμού ρίσκου	Δάνεια επενδυτικά και κεφαλαίου κίνησης	Alpha Bank, Εθνική		ΜμΕ	1.300	2012-σήμερα
10	JEREMIE	ΕΣΠΑ	Επιχειρηματικά δάνεια ICT	Δάνεια επιμερισμού ρίσκου	Δάνεια επενδυτικά και κεφαλαίου κίνησης	Alpha, Εμπορική, Εθνική	Προγράμματα ακόμη σε εξέλιξη.	ΜμΕ σε τομείς ΤΠΕ	33	2012-σήμερα
11	JEREMIE	ΕΣΠΑ	Μικρό-δάνεια	Δάνεια επιμερισμού ρίσκου	Μικρό-δάνεια	Alpha Bank	Τα προγράμματα είναι συγχρηματοδοτούμενα περισσότερο προς επιχειρήσεις καινοτόμες και υπό δημιουργία	ΜμΕ	167	2012-σήμερα
12	JEREMIE	ΕΣΠΑ	Επιχειρηματικά δάνεια για έμφεξη επιχειρηματικότητα	Δάνεια επιμερισμού ρίσκου	Δάνεια επενδυτικά και κεφαλαίου κίνησης	Εθνική, Eurobank		Νέες επιχειρήσεις	142	2012-σήμερα
13	JEREMIE	ΕΣΠΑ	Συμμετοχικές Επενδύσεις	Επενδυτικά κεφάλαια	Επενδυτικά κεφάλαια	4 επενδυτικά ταμεία		Νέες καινοτόμες επιχειρήσεις	8	2012-σήμερα
14	Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων	Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων	Progress	Δάνεια προς χρηματοδοτούμενους οργανισμούς	Μικρό-δάνεια	Παγκόσμια Τράπεζα		Άνεργοι νέοι		2013-σήμερα
15	Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων	Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων	EIB Global loans	Δάνεια προς χρηματοδοτούμενους οργανισμούς	Επιχειρηματικά δάνεια	Εμπορικές τράπεζες	Σε εξέλιξη	Σε εξέλιξη	ΜμΕ	2012-σήμερα
16	Ελληνικό Ταμείο Εγγυήσεων υπό την διαχείριση της ΕτΕπ	ΕΣΠΑ/ΕτΕπ		Εγγυημένα δάνεια προς χρηματοδοτούμενους οργανισμούς	Επιχειρηματικά δάνεια	Εμπορικές τράπεζες		ΜμΕ		2013-σήμερα
17	Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων	ΕΣΠΑ/ΕτΕπ	EIB trade facility	Εγγυήσεις προς χρηματοδοτούμενους οργανισμούς	Εγγυητικές επιστολές	3 ελληνικές και 3 ξένες τράπεζες		Εμπορικές επιχειρήσεις		2013-σήμερα

πηγή: PWC (2014)

Μια άλλη δράση που χειρίστηκε το Υπουργείο Οικονομίας/Ανάπτυξης αν και με διαφορετική προσέγγιση και στοχεύοντας κατεξοχήν στη στήριξη της επιχειρηματικότητας έντασης τεχνολογίας ξεκινώντας το 2011-2012 στην Ελλάδα, ήταν το πρόγραμμα JEREMIE, το οποίο εφαρμόστηκε ως μια πρωτοβουλία της ΕΕ για τη

διάθεση πόρων για τις πολύ μικρές ως μεσαίες σε μέγεθος επιχειρήσεις. Αυτή παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν μέρος των ενισχύσεων που λαμβάνουν από τα διαρθρωτικά ταμεία, με τη μορφή χρηματοδότησης με ίδια κεφάλαια, δανείων ή εγγυήσεων, μέσω ενός κεντρικού ταμείου (fund of funds). Σε αυτή την περίπτωση οι ενισχύσεις που δίνονται στις ΜΜΕ είναι επιστρεπτές, γεγονός που επιτρέπει τη συνεχή ανατροφοδότηση των πόρων που κατευθύνονται στις δράσεις αυτές που είναι απόλυτα προσανατολισμένες σε καινοτομικές δραστηριότητες και κυρίως σε τομείς τεχνολογικής έντασης. Στην ελληνική περίπτωση έχουν δημιουργηθεί σε αυτό το πλαίσιο τέσσερα υβριδικά ταμεία venture capital που είναι επιφορτισμένα με επενδύσεις στον τομέα των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, για τη στήριξη της δημιουργίας επιχειρήσεων που είναι στο «πρώιμο στάδιο» δημιουργίας τους. Μέχρι τώρα οι συγκεκριμένες δραστηριότητες έχουν συμβάλει στην επιτάχυνση της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων και στην προσέλκυση πρόσθετων επενδύσεων, θέτοντας τις βάσεις για να καταστούν ορισμένες από αυτές, επιχειρήσεις με παγκόσμια εμβέλεια (Doxiadis 2015).

Για την υπό εξέταση κατηγορία των μέτρων δημόσιας παρέμβασης και όσον αφορά την περίοδο ως το 2020-2022 υπάρχουν συγκεκριμένες προτάσεις, βάσει των οποίων δομές όπως το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ETEAN) και το JEREMIE είναι αναγκαίο να αξιοποιηθούν περαιτέρω, λειτουργώντας συμπληρωματικά, ενώ κρίσιμο σημείο αποτελεί ο καλύτερος συντονισμός μεταξύ του Υπουργείου Οικονομίας, των τραπεζών και των επιχειρήσεων. Η δημιουργία του Ελληνικού Επενδυτικού Ταμείου μπορεί να συμβάλλει στον εμπλουτισμό των χρηματοδοτικών εργαλείων, όμως πρέπει να επισημανθεί, ότι η παράλληλη λειτουργία ενός επιπλέον μηχανισμού επιτείνει την ανάγκη σχετικού συντονισμού για την επίτευξη της μέγιστης δυνατής αποδοτικότητας των σχετικών παρεμβάσεων, αλλά και για να αποφευχθεί ο κατακερματισμός και η πολυδιάσπαση των δράσεων (PWC 2014). Τα προτεινόμενα μέτρα και εργαλεία πολιτικής –μεταξύ των οποίων τα δάνεια χαμηλών εξασφαλίσεων, η παροχή συναφών εγγυήσεων, η παροχή κεφαλαίων συν-επένδυσης, καθώς και η παροχή σχετικών επιδοτήσεων μπορεί να αφορούν άμεσα την προσπάθεια ενίσχυσης της έρευνας-τεχνολογίας-καινοτομίας και των σχετικών υποδομών, ενώ συγκεκριμένα για την καινοτομία, άλλα μέτρα που προτείνονται από την πλευρά μερίδας των κοινωνικών εταίρων που εκπροσωπούν τις επιχειρήσεις αφορούν την περαιτέρω ανάπτυξη της πολιτικής προώθησης των clusters και των επιχειρηματικών πάρκων για επιχειρήσεις, την περαιτέρω υποστήριξη της σύνδεσης των ΑΕΙ με τις επιχειρήσεις, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους κι άρα συμπεριλαμβανομένων των ΜΜΕ και των πολύ μικρών επιχειρήσεων, τη δημιουργία ή εμπλουτισμό των υφιστάμενων δομών υποστήριξης της μεταφοράς επιστημονικής, αλλά και επιχειρησιακής γνώσης προς τις ΜΜΕ, την προώθηση ενεργειών αναγνώρισης και ανάλυσης των τρεχουσών τεχνολογικών και οικονομικών μεταβολών, εξελίξεων και αναγκών σε κλάδους, τομείς και επαγγέλματα όπου δραστηριοποιούνται και αναπτύσσονται μικρές επιχειρήσεις κ.λπ. (ΓΣΕΒΕΕ κ.α. 2014).

Σε κάθε περίπτωση και όπως έχει ήδη αναλυθεί και στις ενότητες 4.2 και 5.3, την περίοδο αυτή αναδεικνύεται περαιτέρω η αναπτυξιακή διάσταση και σημασία των δράσεων έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας, στο πλαίσιο της πρακτικής που ακολουθήθηκε αναφορικά με την έξυπνη εξειδίκευση και τις συναφείς αιρεσιμότητες. Πιο συγκεκριμένα λοιπόν όσον αφορά το ΕΣΠΑ 2014-2020, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία έχει συνολικό προϋπολογισμό 4,7 δισ. ευρώ, από τα οποία ο Θεματικός Στόχος 1 «Ενίσχυση της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας» καλύπτει το πάνω από το 20% των πόρων του ΕΠΑνΕΚ⁴², ενώ άλλες δράσεις με πτυχές άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένες με την έρευνα, την τεχνολογική ανάπτυξη και την καινοτομία συναντώνται και σε άλλους θεματικούς στόχους, όπως π.χ. η δράση «Επιχειρησιακή ανάπτυξη ΜΜΕ, στήριξη της επιχειρηματικότητας και των φυτωρίων επιχειρήσεων» στον Θεματικό Στόχο 3 «Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των ΜΜΕ»⁴³. Επιπλέον δράσεις υποστήριξης της έρευνας και της καινοτομίας συναντώνται σε μεγαλύτερο βαθμό και στα ΠΕΠ, ως αποτέλεσμα του νέου προγραμματισμού και σχεδιασμού του ΕΣΠΑ που περιλαμβάνει την υλοποίηση των περιφερειακών στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης, με συνέπεια ο Θεματικός Στόχος 1 να χρηματοδοτείται με πόρους της τάξης του 2,5% περίπου του συνολικού προϋπολογισμού των ΠΕΠ⁴⁴.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, η αύξηση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα σε δαπάνες για έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία αποτελεί μια πάγια προτεραιότητα της ελληνικής δημόσιας πολιτικής, η οποία επαναλαμβάνεται σε διαφορετικές περιόδους και πλαίσια αναφοράς, όπως το ΕΣΠΑ. Αυτή αφορά και στην προώθηση ερευνητικών δράσεων των επιχειρήσεων και των δημόσιων ερευνητικών ιδρυμάτων και φορέων, όπως τα πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ, μέσω της υιοθέτησης αντίστοιχων ερευνητικών συμβολαίων για την από κοινού υλοποίηση ερευνητικών δράσεων. Συνήθως οι παρεμβάσεις αυτές αφορούν τη σύναψη συνεργασίας για μεμονωμένα έργα (project based), τα οποία αφενός λειτουργούν ως μηχανισμοί μόχλευσης της διάδρασης του ακαδημαϊκού-ερευνητικού κόσμου με τον κοσμο των επιχειρήσεων και αφετέρου μπορεί να καταλήξουν σε μονιμότερες δράσεις και πλατφόρμες συνεργασίας ως αποτέλεσμα της διευκόλυνσης της μεταξύ τους επικοινωνίας και συνεργασίας.

⁴² http://www.espa.gr/el/Documents/Antagonistikotita_2014GR16M2OP001_1_3_el.pdf

⁴³ https://www.espa.gr/el/Documents/OPs2014-2020_FinancialData.pdf

⁴⁴ https://www.espa.gr/el/Documents/Anat.Macedonia-Thrace_2014GR16M2OP014_1_4_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Voreio_Aigaio_2014GR16M2OP010_1_4_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/St.Ellada_2014GR16M2OP007_1_4_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Dyt.Ellada_2014GR16M2OP005_1_4_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Dyt.Macedonia_2014GR16M2OP006_1_4_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Hpeirus_2014GR16M2OP004_1_3_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Kriti_2014GR16M2OP011_1_4_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Centr.Macedonia_2014GR16M2OP002_1_4_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Notio_Aigaio_2014GR16M2OP013_1_4_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Peloponnisos_2014GR16M2OP008_1_5_el.pdf,
https://www.espa.gr/el/Documents/Ionia_2014GR16M2OP009_1_4_el.pdf,
http://www.espa.gr/el/Documents/Thessalia_2014GR16M2OP003_1_4_el.pdf

Άλλα συναφή μέτρα πολιτικής που έχουν περιγραφεί από το νέο θεσμικό πλαίσιο για την έρευνα και την τεχνολογία αφορούν την απαλοιφή εμποδίων ή την παροχή κινήτρων για την αύξηση της κινητικότητας των ερευνητών μεταξύ των ερευνητικών κέντρων, των πανεπιστημίων και των επιχειρήσεων, πρωτοβουλία που είναι απόλυτα συμβατή με την προσπάθεια ενοποίησης του ερευνητικού και καινοτομικού χώρου στην Ελλάδα. Σε θεσμικό επίπεδο αλλά μέτρα για την ενίσχυση της καινοτομικής δραστηριότητας στη χώρα αναφέρονται στην καλλιέργεια εκείνων των συνθηκών που θα δημιουργήσουν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για επενδύσεις, με σκοπό την προσέλκυσή τους για υλοποίηση ερευνητικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα. Καθώς διεθνώς σημειώνεται υψηλός ανταγωνισμός στην προσέλκυση ταλέντων, βασική επιδίωξη της προσπάθειας στήριξης της καινοτομίας στη χώρα δεν μπορεί παρά να είναι και η ανάδειξη των πλεονεκτημάτων που διαθέτει η Ελλάδα σε όρους διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου, σχετικά ικανοποιητικών υποδομών και διεθνώς ανταγωνιστικών φορέων διεξαγωγής E&A (κυρίως από τα ΑΕΙ και τα ερευνητικά κέντρα και λιγότερο από τις επιχειρήσεις).

Από την άλλη πλευρά, ένα πιο έμμεσο εργαλείο άσκησης πολιτικής κι ενίσχυσης της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας αποτελούν οι αναπτυξιακοί-επενδυτικοί νόμοι του Υπουργείου Οικονομίας/Ανάπτυξης που ισχύουν κατά καιρούς για την τόνωση των επενδύσεων στη χώρα. Στόχος των νόμων αυτών είναι η τόνωση της καινοτομικής δραστηριότητας στη χώρα η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και ο τεχνολογικός μετασχηματισμός της εθνικής παραγωγής κι έτσι ένα τμήμα τους αφορά τις επενδύσεις για έρευνα και τεχνολογία, προβλέποντας ευνοϊκό καθεστώς για την υλοποίησή τους από τον ιδιωτικό τομέα μέσω της επιδότησης του κεφαλαίου, φορολογικών απαλλαγών, επιχορήγησης του χρεολυσίου μακροπρόθεσμου δανείου ή επιδότησης της χρηματοδοτικής μίσθωσης του απαραίτητου μηχανολογικού εξοπλισμού. Ο σχεδιασμός των αναπτυξιακών νόμων γίνεται από το Υπουργείο Οικονομίας/Ανάπτυξης, ενώ ζητείται η συνδρομή της ΓΓΕΤ για τα εξειδικευμένα θέματα και τα πιο τεχνικά ζητήματα του τομέα έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας (π.χ. εξειδίκευση των δεικτών και των κριτηρίων επιλεξιμότητας των επενδύσεων, προσδιορισμός ειδικών διαδικασιών, ακριβής προσδιορισμός εννοιών που σχετίζονται με την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία κ.λπ.). Κατά την εφαρμογή των νόμων, ανατίθεται με θεσμικό τρόπο στη ΓΓΕΤ μέρος της παρακολούθησης των επιλεγμένων επενδύσεων που αφορούν τον τομέα της αρμοδιότητάς της. Οι αναπτυξιακοί νόμοι αποτελούν ένα κεντρικό παράδειγμα κρατικής ενίσχυσης της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας, προβλέποντας και συναφείς φορολογικές απαλλαγές. Στην περίπτωση του νόμου 3908/2011 «Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη, την Επιχειρηματικότητα και την Περιφερειακή Συνοχή»⁴⁵, το ποσοστό της φορολογικής απαλλαγής καθοριζόταν από το είδος του επενδυτικού σχεδίου, της γεωγραφικής περιοχής επιχειρηματικής έδρας, το μέγεθος της επιχείρησης καθώς και το γεγονός εάν η επιχείρηση είναι υφιστάμενη ή νεοϊδρυθείσα. Στην

⁴⁵ Το ίδιο ισχύει και για την τροποποίησή του, τον νόμο 4146/2013 «Διαμόρφωση Φιλικού Αναπτυξιακού Περιβάλλοντος για τις Στρατηγικές και Ιδιωτικές Επενδύσεις και άλλες διατάξεις».

περίπτωση των επενδυτικών σχεδίων τεχνολογικής ανάπτυξης, η ενίσχυση μέσω φορολογικής απαλλαγής κυμαινόταν στο 20% για τις υφιστάμενες επιχειρήσεις, και το 10% για τις νεοϊδρυθείσες. Με το νέο αναπτυξιακό νόμο (4399/2016 - «Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας - Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις»), η φορολογική απαλλαγή αποτελεί το σημαντικότερο κίνητρο επιχειρηματικής ενίσχυσης εκ μέρους του κράτους στην παρούσα συγκυρία δημοσιονομικής στενότητας. Το ποσοστό της απαλλαγής εξαρτάται από το μέγεθος της επιχείρησης καθώς και την γεωγραφική περιοχή της επιχειρηματικής έδρας, ενώ ισχύει οριζόντια για κάθε είδους επιχειρηματικό σχέδιο (τεχνολογικής έντασης ή όχι). Ενδεικτικά, με την εξαίρεση της περιοχής των Αθηνών, η φορολογική απαλλαγή για τις μικρές επιχειρήσεις ξεκινά από το 40% και φθάνει έως το 55% του συνολικού προϋπολογισμού, ενώ χρήση αυτού του μηχανισμού απόσβεσης μπορεί να γίνει μέχρι το 20% κατ' έτος.

Τέλος, η ανάγκη μετριασμού του ρίσκου ανάληψης της διενέργειας δραστηριοτήτων έρευνας εκ μέρους των επιχειρήσεων έχει ωθήσει όλα τα ανεπτυγμένα κράτη να εφαρμόσουν δημόσιες πολιτικές, χρηματοδοτικές και άλλες (π.χ. προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων), όπου το κράτος επωμίζεται ένα μέρος του κόστους διενέργειας αυτών των δραστηριοτήτων. Έτσι, στο πλαίσιο της φορολογικής πολιτικής του Υπουργείου Οικονομικών προβλέπονται ειδικές διατάξεις φοροαπαλλαγών για τις ιδιωτικές δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία που έχουν ως στόχο την παροχή κινήτρων προς τις επιχειρήσεις για την πραγματοποίηση επενδύσεων έρευνας και τεχνολογίας, μειώνοντας τους φορολογικούς συντελεστές με τους οποίους αντιμετωπίζεται η επιχείρηση από το κράτος. Τέτοια κίνητρα είναι η προνομιακή φορολογική μεταχείριση των καινοτομικών εισροών, όπως είναι οι δαπάνες έρευνας και τεχνολογίας, καθώς και των αντίστοιχων εκροών, όπως π.χ. τα έσοδα που προέρχονται από αξιοποίηση διανοητικής ιδιοκτησίας, η παροχή φορολογικών κινήτρων είναι γενική/οριζόντια, δηλαδή τα κίνητρα παρέχονται σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε όλο το φάσμα της ερευνητικής και τεχνολογικής ανάπτυξης. Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι για τον υπολογισμό των φορολογητέων κερδών των επιχειρήσεων προβλέπεται αφαίρεση ποσού που αντιστοιχεί σε ποσοστό 60% επί των δαπανών επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας που πραγματοποιήθηκαν μέσα στη χρήση, καθώς κι επιπλέον ευνοϊκή ρύθμιση για τις νέες επιχειρήσεις. Το συγκεκριμένο μέτρο –με ρυθμιστική υφή- έχει σχετικά χαμηλή γραφειοκρατική επιβάρυνση λόγω του προκαθορισμένου και μακροχρόνιου χαρακτήρα των κανόνων που το διέπουν, ενώ παράλληλα επιτρέπει στην επιχείρηση να διατηρεί τον πλήρη έλεγχο και την τελική επιλογή επί της υλοποίησης των δράσεων ς E&A αποκλειστικά στην επιχείρηση (Καραμπέκιος 2017).

Ιδιαίτερη αξία για τις επιχειρήσεις έχει η ανάλυση εκείνων των ζητημάτων που θεωρούνται ή προτάσσονται ως μείζονα εμπόδια για την προσπάθεια ενασχόλησής τους με δράσεις έρευνας-τεχνολογίας-καινοτομίας. Έτσι βασικό σημείο «κριτικής των επιχειρήσεων έναντι της δημόσιας πολιτικής» και του Δημοσίου ευρύτερα, για τα θέματα που εξετάζει η παρούσα μελέτη, αποτελούν η έλλειψη μακροπρόθεσμης

στρατηγικής για την έρευνα και την καινοτομία στη χώρα, η οποία θα επικεντρώνεται βασικά στα συγκριτικά πλεονεκτήματά της, η εφαρμογή επιτυχημένων διεθνών πρακτικών και στην Ελλάδα κατόπιν όμως της απαραίτητης διαδικασίας προσαρμογής τους στις ελληνικές συνθήκες, η ανάγκη ενίσχυσης της ερευνητικής δραστηριότητας βάσει της υφιστάμενης ζήτησης για ερευνητικά αποτελέσματα και η μέχρι σήμερα απουσία αλληλεπίδρασης πολιτικών που αφορούν την ανάπτυξη και την εκπαίδευση με την έρευνα και την καινοτομία, επικρίνοντας κυρίως τον αποσπασματικό σχεδιασμό και υλοποίηση των διάφορων πολιτικών. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται επίσης στο γεγονός ότι παρά το ότι σε έργα των ΚΠΣ/ΕΣΠΑ προωθείται η συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων και ΑΕΙ για ερευνητικές και καινοτομικές δραστηριότητες, δεν υπάρχει πρόνοια για τη συνέχιση ή τη βιωσιμότητα των συνεργασιών αυτών και πέρα των ορίων των συγχρηματοδοτούμενων έργων, με συνέπεια την εδραίωση της αντίληψης των ευκαιριακών συνεργασιών και την αποτροπή της ουσιαστικής διάδρασης των παραγόντων που συνιστούν το εθνικό σύστημα καινοτομίας. Κριτική ασκείται και στο συνδυασμό των πολλαπλών ρόλων που έχουν αναγνωριστεί *de facto* στην αρμόδια δημόσια διοίκηση, καθώς και στις παρατηρούμενες καθυστερήσεις και την ασυνέχεια που σημειώνεται στο σχεδιασμό, την προκήρυξη, την αξιολόγηση και την υλοποίηση των έργων (projects) έρευνας, τεχνολογίας, καινοτομίας. Μάλιστα, οι δυσκολίες σε διαχειριστικό επίπεδο είναι τέτοιες που καθιστούν ενίοτε την επένδυση από πλευράς της εμπλεκόμενης επιχειρήσης μη ασύμφορη (ΣΕΒ 2014α). Σύμφωνα με την ίδια μελέτη τα παραπάνω δεδομένα αποτελούν εμπόδια για την ενεργητικότερη εμπλοκή των επιχειρήσεων σε δράσεις έρευνας, τεχνολογίας, καινοτομίας, που επιτείνουν την αδυναμία χάραξης επιχειρηματικής στρατηγικής που να αφορά τις δράσεις έντασης γνώσης, καθώς και την ατελή αξιοποίηση του υπάρχοντος ερευνητικού ανθρώπινου δυναμικού. Αντίστοιχα, προτεινόμενα μέτρα για την άρση των εμποδίων και την επιτυχία μιας μεταρρύθμισης στον τομέα έρευνας και καινοτομίας αφορούν –μεταξύ άλλων- την αποδοτικότερη χάραξη και υλοποίηση μιας εθνικής πολιτικής για την έρευνα και καινοτομία, με την ενεργότερη συμμετοχή της επιχειρηματικής κοινότητας, την κωδικοποίηση και απλοποίηση του σχετικού θεσμικού πλαισίου, την ενθάρρυνση της κινητικότητας του επιστημονικού προσωπικού μεταξύ ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων, τη βελτίωση των διαδικασιών κατοχύρωσης των δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας, με τη θέσπιση μέτρων απλούστευσης και επιτάχυνσης κ.α. Συναφή συμπεράσματα ως προς τις δυσκολίες ευρύτερα για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα προσφέρει και η έρευνα GEM για το επίπεδο/κατάσταση της επιχειρηματικότητας στη χώρα, όπου φαίνεται πως διατηρούνται οι παθογένειες που αναχαιτίζουν την υποστήριξη και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Ως παράγοντες που αποτρέπουν την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία αναφέρονται ενδεικτικά η γραφειοκρατία, το μη σταθερό φορολογικό σύστημα, καθώς και οι αναποτελεσματικές πολιτικές για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας. Σε αυτό το πλαίσιο αποτρεπτικά λειτουργούν και υστερήσεις αναφορικά με το ευρύτερο επιχειρηματικό περιβάλλον στην Ελλάδα, ιδίως σε θέματα έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης, επιχειρηματικής κουλτούρας και πρόσβασης σε συναφείς υποδομές. Ιδίως την περίοδο της κρίσης σαφές πρόβλημα δημιουργεί και η έλλειψη χρηματοδοτικών

πηγών για τη δημιουργία μιας νέας επιχείρησης ή την ανάπτυξη μιας υφιστάμενης. Συνολικά, η χαμηλή δυναμική της ελληνικής επιχειρηματικότητας φαίνεται πως πηγάζει κυρίως από την έλλειψη ενός αποτελεσματικού οικοσυστήματος επιχειρηματικότητας (εκπαίδευση, διάχυση γνώσης, έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη, πρόσβαση σε χρηματοδότηση, φιλικό θεσμικό πλαίσιο για τις επιχειρήσεις) η οποία δυσχεραίνει περαιτέρω την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος 2015).

6.3 Ενισχύοντας τη νέα καινοτόμο επιχειρηματικότητα (υψηλής τεχνολογίας)

Πλήθος αναλυτών αναδεικνύουν την ανάγκη αλλαγής του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας και προς αυτή την κατεύθυνση η επιδίωξη βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για την επιστροφή στην οικονομική ανάκαμψη αλλά και για την ευρωστία της ελληνικής οικονομίας στο μέλλον. Σε αυτό τον στόχο μπορεί να συνδράμει η βελτίωση του καινοτομικού περιεχομένου των εγχωρίως παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών. Όμως, για να συμβεί αυτό απαιτούνται πρωτίστως μεταρρυθμίσεις και προσαρμογές, που θα δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για μια ισχυρότερη δυναμική εξωστρέφειας που είναι απαραίτητη, προκειμένου να αντεπεξέλθει ο παραγωγικός ιστός της χώρας σε ένα ιδιαίτερα απαιτητικό διεθνές περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από την πλήρη ανάπτυξη της παγκοσμιοποιημένης πλέον οικονομίας, όπου ο ανταγωνισμός προκύπτει ταυτόχρονα τόσο από χώρες με χαμηλό κόστος εργασίας που παράγουν φθηνά, αλλά όχι απαραίτητα χαμηλής ποιότητας αγαθά και υπηρεσίες, όσο και από πιο προηγμένες τεχνολογικά χώρες που διαθέτουν την ανάλογη παραγωγική διάρθρωση και δυνατότητες στηριζόμενες στη γνώση, την εκπαίδευση, την έρευνα και την καινοτομία, παράγοντας προϊόντα ακριβά μεν που διαθέτουν όμως ανταγωνιστικά τεχνολογικά χαρακτηριστικά και ενσωματωμένη νέα γνώση.

Σε κάθε περίπτωση, μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη φάνηκε, ότι το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας είχε και σοβαρά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά που αφορούσαν οριζόντια την οικονομία και την παραγωγή, με τη χαμηλής στάθμης τεχνολογική βάση της χώρας να αποτελεί ένα από τα πιο σοβαρά αίτια για την υστέρησή της στο διεθνές στερέωμα σε όρους ανταγωνιστικότητας (Γιαννίτσης κ.α. 2009). Αυτό, καθώς και η ανάγκη οικονομικής ανάκαμψης της χώρας αναδεικνύουν τη σημασία των δράσεων έρευνας και τεχνολογίας, καθιστώντας τις σχετικές αποφάσεις και τα μέτρα σημαντικό στοιχείο μιας μακροπρόθεσμης, ολοκληρωμένης στρατηγικής για την ανάπτυξη. Σε αυτό το πλαίσιο στόχος της πολιτικής, ιδίως σε συνθήκες βαθειάς ύφεσης, θα πρέπει να είναι η βελτίωση του περιβάλλοντος που θα ευνοεί την πραγματοποίηση καινοτομιών που σχετίζεται με το χρηματικό κόστος τους, τις προοπτικές της αγοράς, την αναμενόμενη απόδοση του κεφαλαίου, την πρόσβαση σε εξωτερική χρηματοδότηση και το επίπεδο φορολόγησης, ώστε να ενισχυθούν οι δραστηριότητες έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας στον ιδιωτικό τομέα (Bell 1991). Βέβαια, σε αυτή τη συζήτηση πρέπει να ληφθεί υπόψη η δυνατότητα των επιχειρήσεων

να κάνουν χρήση και να εκμεταλλευθούν τις νέες τεχνολογίες, αλλά και την τάση τους να επενδύσουν οι ίδιες σε δράσεις έντασης γνώσης και τεχνολογίας. Στην ελληνική περίπτωση η τάση αυτή είναι ομολογουμένως χαμηλή, με συνέπεια να είναι απαραίτητη πρώτα η ενίσχυση της ικανότητας χρήσης των νέων τεχνολογιών μέσω του καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού και της προώθησης της νέας καινοτομικής επιχειρηματικότητας. Σχετικά υπάρχουν προτάσεις, σύμφωνα με τις οποίες οι πιο παραδοσιακοί κλάδοι της παραγωγής που χαρακτηρίζονται ως χαμηλής έντασης τεχνολογίας και στους οποίους βασίζεται εν πολλοίς μια οικονομία πρέπει να μετατραπούν και να διαρθρωθούν με τέτοιο τρόπο που να γίνουν χρήστες νέων τεχνολογιών (von Tunzelmann and Acha 2005), προφανώς σε συνεργασία με τις ενεργές και επιτυχημένες ερευνητικές ομάδες στα ΑΕΙ και τα ερευνητικά κέντρα, τονώνοντας τη σύνδεση μεταξύ τους, ενισχύοντας τις καινοτόμες μικρομεσαίες επιχειρήσεις και προωθώντας την αναβάθμιση του γνωστικού επιπέδου των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με άλλες θέσεις, στην ελληνική περίπτωση είναι προτιμότερο το ενδιαφέρον να επικεντρωθεί στην πλευρά της ζήτησης του παραγωγικού τομέα, δίνοντας προηγουμένως έμφαση σε ζητήματα οργανωσιακής -κι όχι τεχνολογικής- καινοτομίας, στον εκσυγχρονισμό της παραγωγής, του τρόπου διοίκησης του ιδιωτικού τομέα και των μεθόδων προώθησης των νέων προϊόντων κι υπηρεσιών, αντί για την ενίσχυση των δράσεων έρευνας και τεχνολογίας (Λιούκας κ.α. 2009, Liagouras 2010).

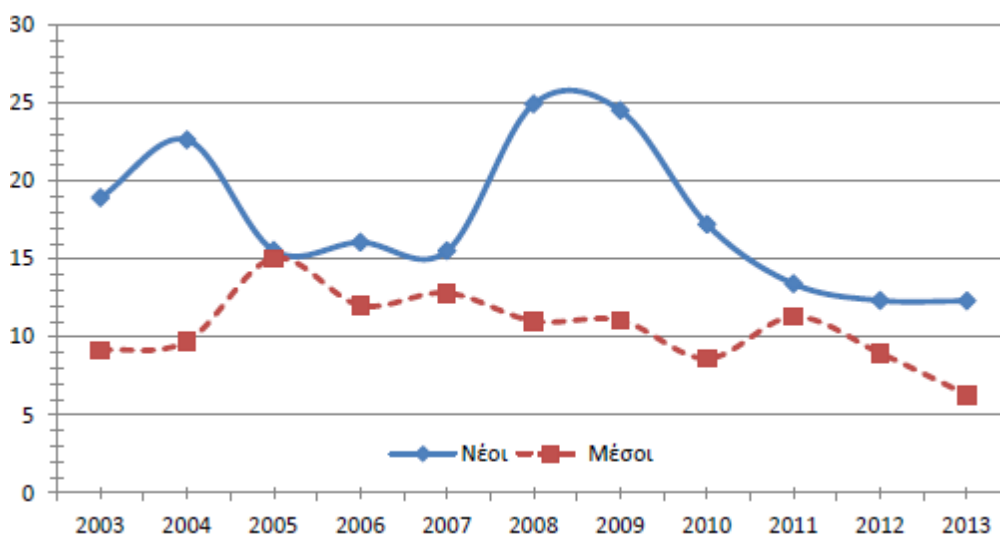
Καθώς παρεμφερείς δράσεις έχουν προταθεί ή επισημανθεί και στο παρελθόν, χωρίς ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα, αφού η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα εξακολουθεί να αποκομίζει συγκριτικά πλεονεκτήματα με λανθάνοντα τρόπο, πιθανώς να μην ενδείκνεται να επιδιώκεται πλέον απλά η εξέλιξη της υπάρχουσας παραγωγικής διάρθρωσης της χώρας, αφού ο εκσυγχρονισμός της δεν έχει επιτευχθεί ακόμα. Αντί αυτού μπορεί να δοθεί έμφαση στο συνδυασμό της ενίσχυσης της άριστης έρευνας που διεξάγεται στα ΑΕΙ και τα ερευνητικά κέντρα και της προώθησης της νέας επιχειρηματικότητας που θα προκύπτει από μέρος των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Η αναπτυξιακή διάσταση θα εξυπηρετηθεί δυνητικά από την τόνωση και την ενίσχυση της νέας επιχειρηματικότητας υψηλής τεχνολογίας με επιχειρηματικά σχήματα που θα προκύπτουν από νέους ερευνητές. Αυτό συνεπάγεται την ύπαρξη απαραίτητων προνοιών για την όσο το δυνατό μεγαλύτερη εξασφάλιση των νέων επιχειρηματιών έναντι των συνηθισμένων χρηματοδοτικών δυσκολιών με νέα εργαλεία πολιτικής για την ευκολότερη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων υψηλότερου κινδύνου ή πιθανά τη σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για ερευνητικές δραστηριότητες. Με αυτό τον τρόπο θα είναι δυνατή η αξιοποίηση του καταρτισμένου νέου ανθρώπινου δυναμικού ή η επιχειρηματική δραστηριοποίησή του, αποφεύγοντας τον κίνδυνο, το προσωπικό αυτό να μείνει ανενεργό μέσα στις συνθήκες της κρίσης, με μοναδική διέξοδο τη φυγή στο εξωτερικό. Άρα, πρέπει να προωθηθεί ένα νέο είδος σύγχρονης επιχειρηματικότητας που θα έχει στον πυρήνα της τις παραγωγικές καινοτόμες δραστηριότητες έντασης γνώσης και επίκεντρο το νέο επιστημονικό προσωπικό της χώρας, από τη στιγμή που το υπάρχον παραγωγικό και επιχειρηματικό πρότυπο στην Ελλάδα έχει φτάσει στα όριά του. Συνεπώς, από τη στιγμή που το ελληνικό σύστημα παραγωγής καινοτομιών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ερευνητική δραστηριότητα που πραγματοποιείται

[Type text]

στα ΑΕΙ και τα ερευνητικά κέντρα, αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν την πιο βασική πηγή νέας επιχειρηματικότητας σε τομείς υψηλής τεχνολογίας.

Σε εμπειρικό επίπεδο, ένα στοιχείο που αξίζει να σημειωθεί στο πλαίσιο της συζήτησης για τη νέα καινοτόμο επιχειρηματικότητα είναι η ανοδική τάση που εμφανίζεται γενικά στην αντίληψη που έχουν οι νέοι στη χώρα σχετικά με την επιχειρηματικότητα που αν και καθοδική λόγω της παρατεταμένης κρίσης και των δυσχερειών που αυτή συνεπάγεται παραμένει υψηλότερη-ευνοϊκότερη σε σχέση με τη μέση αντίληψη εντός του πληθυσμού (διάγραμμα 6.3). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την έρευνα GEM, τόσο στα πρώτα χρόνια της κρίσης (2008-2009), όσο και την περίοδο 2012-2014 ο δείκτης νεανικής επιχειρηματικότητας εμφανίζεται σημαντικά υψηλότερος σε σχέση με τις αντίστοιχες τάσεις για τις μεγαλύτερες ηλικίες. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να συνδέεται άμεσα με τη δυσκολία εύρεσης μισθωτής απασχόλησης κι άρα να αποτελεί περισσότερο ένδειξη της ροπής προς την επιχειρηματικότητα ανάγκης, όμως την ίδια στιγμή σημειώνονται θετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά αναφορικά με την προδιάθεση των νέων έναντι της ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος 2015).

Διάγραμμα 6.3: Ποσοστό πληθυσμού (νέοι ως 35 ετών και υπόλοιπος πληθυσμός έρευνας ηλικιακού κλιμακίου 35-64 ετών) που δηλώνει πως αναμένεται να ξεκινήσει ένα επιχειρηματικό εγχείρημα

πηγή: Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος (2015)

Αυτό που ενδιαφέρει πάντως για το πλαίσιο της παρούσας μελέτης δεν είναι η επιχειρηματικότητα ανάγκης, η οποία αφορά κυρίως επιχειρηματικές δραστηριότητες χαμηλής ή μηδενικής έντασης τεχνολογίας ή προσεγγίζει περισσότερο τη λεγόμενη «ρηχή» επιχειρηματικότητα, για την οποία έγινε λόγος παραπάνω. Οι έρευνες GEM έχουν αποκαλύψει ότι στις χώρες καινοτομίας η επιχειρηματικότητα ανάγκης εμφανίζεται σταθερά χαμηλότερη στις νεαρότερες ηλικίες, ενώ αντιστρόφως, η

επιχειρηματικότητα ευκαιρίας είναι υψηλότερη. Στην Ελλάδα όμως –όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 6.1- η τάση υπέρ της επιχειρηματικότητας ανάγκης εμφανίζεται πολύ πιο έντονη από τις αρχές της δεκαετίας του '10 και για τις νέες ηλικίες σε σχέση με τις άλλες χώρες της έρευνας, με τις οποίες συγκρίνεται η Ελλάδα, αν και ο δείκτης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων –που αφορά και τα δυο είδη επιχειρηματικότητας, δηλαδή ανάγκης και ευκαιρίας- εμφανίζει σημαντική διακύμανση από έτος σε έτος. Σε κάθε περίπτωση πάντως η επιχειρηματικότητα ανάγκης εμφανίζεται διαρκώς υψηλότερη στις μεγαλύτερες ηλικίες, παρά τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων⁴⁶. Διαχρονικά όμως, πριν την κρίση, αλλά και κατά την εκδήλωσή της, το ποσοστό εκείνων που αντιλαμβάνονταν επιχειρηματικές ευκαιρίες στην Ελλάδα ήταν σημαντικά κατώτερο του μέσου όρου στις υπόλοιπες χώρες, στοιχείο αρνητικό για το δυναμισμό της επιχειρηματικότητας. Ακόμα κι έτσι σταθερά οι νέοι φαίνεται να αντιλαμβάνονται ευκολότερα και καλύτερα αυτού του είδους τις ευκαιρίες σε σχέση με τους μεγαλύτερους σε ηλικία, με αποτέλεσμα να σημειώνεται τελικά υψηλότερη επιχειρηματικότητα ευκαιρίας μεταξύ των νέων ηλικιών.

Στη βάση των θετικών ποιοτικών στοιχείων που προκύπτουν από την έρευνα GEM για την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων των νέων και για τα οποία έγινε λόγος παραπάνω, θετικά αποτιμάται το γεγονός, ότι ενώ οι συνθήκες της κρίσης μείωσαν σημαντικά τις επιχειρηματικές ευκαιρίες, εν μέσω κρίσης παρατηρείται μια σημαντική αύξηση του ποσοστού των νέων εγχειρημάτων που κατευθύνονται στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών σε επιχειρήσεις. Η βάση για αυτό προκύπτει από το ότι η επιχειρηματική δυναμική και επίδραση στην οικονομία και την παραγωγή είναι σημαντικότερη σε εκείνες τις περιπτώσεις επιχειρηματικών πρωτοβουλιών που αφορούν στην παροχή προϊόντων και υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις και όχι στους τελικούς καταναλωτές λόγω της συμμετοχής τους στις διαμορφωμένες ή υπό διαμόρφωση αλυσίδες αξίας. Απόρροια των παραπάνω είναι συνεπώς, ότι η υψηλή ανεργία των νέων δεν τους ωθεί τελικά υποχρεωτικά σε επιχειρηματικές δραστηριότητες που θα μπορούσαν να ειπωθούν ως λύσεις ανάγκης, αλλά σε πιο επεξεργασμένες και προωθημένες επιχειρηματικές ιδέες και πρωτοβουλίες. Ένα πρόσθετο συναφές στοιχείο που αποτιμάται θετικά για το είδος της επιχειρηματικής δράσης που αναλαμβάνεται αφορά και στην τεχνολογική ένταση ή εξειδίκευση που εμπεριέχεται σε αυτή, γεγονός που υπονοεί δυναμικά την ύπαρξη δυναμισμού μιας επιχείρησης σε όρους διεθνούς ανταγωνισμού. Ως προς αυτό το στοιχείο, η έρευνα αναδεικνύει ότι οι συνθήκες της κρίσης επηρέασαν αρνητικά την πρόσβαση των νέων ηλικιών στις πιο πρόσφατες τεχνολογίες και την πρόθεσή τους να τις ενσωματώσουν στις επιχειρηματικές τους πρωτοβουλίες, σε σημείο που οι επιδόσεις τους να είναι πλέον παρεμφερείς με εκείνες των μεγαλύτερων ηλικιών, παρότι πριν την κρίση η μεταξύ τους διαφορά ήταν σημαντική. Τέλος, ως ιδιαίτερα αρνητική –πάντα σύμφωνα με την έρευνα GEM για την επιχειρηματικότητα στη χώρα- κι άμεσα συνδεδεμένη με

⁴⁶ Σύμφωνα με την ανάλυση της έρευνας GEM το στοιχείο αυτό μπορεί να εξηγείται από το ότι στον ευρωπαϊκό Νότο ο άνεργος νέος υπολογίζει συνήθως στην οικονομική υποστήριξη της οικογένειας, με αποτέλεσμα η υψηλή ανεργία να λειτουργεί λιγότερο ως κίνητρο για την ανάληψη ενός νέου επιχειρηματικού εγχειρήματος.

τις δυσχερείς οικονομικές συνθήκες θεωρείται η περαιτέρω αύξηση της έντασης του φόβου της αποτυχίας των επιχειρηματικών εγχειρημάτων και μάλιστα σε μια χώρα, όπως η Ελλάδα που οι σχετικές μετρήσεις ήταν διαχρονικά, άρα και πριν την κρίση, από τις υψηλότερες, διεθνώς (Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος 2015).

6.4 Ο (δύνητικός) ρόλος του Δημοσίου στην παραγωγή καινοτομίας από τις επιχειρήσεις

Ο ρόλος του δημόσιου τομέα, μέσω των συμβάσεων που συνάπτει με τις επιχειρήσεις για τις διάφορες προμήθειες σε αγαθά και υπηρεσίες, αναγνωρίζεται διεθνώς ως ιδιαίτερα σημαντικός στη μόχλευση της καινοτομίας. Το Δημόσιο είναι σε θέση να αναδειχθεί σε σημαντικό χρήστη καινοτομιών, κινητοποιώντας με θετικό τρόπο την εγχώρια αγορά προς αυτή την παραγωγή και τη διάχυση της καινοτομίας, αξιοποιώντας τις δημόσιες προμήθειες και παίζοντας το ρόλο του «έξυπνου πελάτη» για την έμμεση προώθηση της παραγωγής έρευνας και καινοτομίας σε μια χώρα, πέρα από την προσπάθεια αποδοτικότερης διάθεσης των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών ή της προσπάθειας βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης. Στην Ελλάδα, μάλιστα, που ο ρόλος του Δημοσίου είναι καθοριστικός στην εθνική οικονομία και παραγωγή, η συγκεκριμένη αποστολή του ως χρήστη-αγοραστή γίνεται ακόμη πιο σημαντική. Μέχρι στιγμής το ελληνικό Δημόσιο δεν έχει αξιοποιήσει αυτό το ρόλο του, παρότι πλήθος αναλυτών έχουν προτείνει κατά το παρελθόν το συγκεκριμένο τρόπο δράσης, όπως και το ότι για να είναι επιτυχής αυτή η πρακτική θα πρέπει να αναπτυχθούν σχετικές προδιαγραφές, φιλικές προς την καινοτομία και τις καινοτόμες λύσεις, σύμφωνα με τα συναφή διεθνή πρότυπα.

Πιο συγκεκριμένα, οι δημόσιες συμβάσεις που σχετίζονται με (νέες) τεχνολογίες μπορεί να αφορούν την παραγγελία ενός νέου προϊόντος ή συστήματος, δραστηριότητα που συνεπάγεται και τη δημιουργία ή κατασκευή του που θα ενσωματώνει πρόσθετες ή εντελώς νέες τεχνολογικές εφαρμογές, προκειμένου να εκπληρωθούν οι επιδιωκόμενοι στόχοι από πλευράς του Δημοσίου. Σε αντιδιαστολή με αυτή την πρακτική, το Δημόσιο προχωρά συνήθως σε προκηρύξεις για παραγγελία αγαθών, αναθέτοντας σε εξωτερικούς αναδόχους την προμήθεια «απλούστερων» αγαθών (προϊόντων ή υπηρεσιών) στη βάση του χαμηλότερου κόστους ή/και της ανάλυσης της καλύτερης αναλογίας κόστους/οφέλους, λαμβάνοντας υπόψη και τις προδιαγραφές των προτεινόμενων συστημάτων ή αγαθών. Οι δημόσιες προμήθειες που εμπεριέχουν ένα βαθμό τεχνολογικής έντασης μπορεί να χαρακτηρισθούν ως αναπτυξιακές ή προσαρμοστικές. Οι πρώτες αναφέρονται στη δημιουργία εντελώς νέων προϊόντων και υπηρεσιών, ενώ και οι δεύτερες μπορεί να ενσωματώνουν στοιχεία από κάποια συναφή ερευνητική δραστηριότητα που συνήθως προϋπάρχουν μεν σε κάποια παρεμφερή μορφή, χρειάζεται όμως κάποια προσαρμογή (σημαντική ή λιγότερο σημαντική) για να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες και αιτήματα, σε όρους τοπικών συνθηκών ή εξειδικευμένων και τεχνολογικά πιο προηγμένων αναγκών του Δημοσίου, ως πελάτη.

Για την περίπτωση των τεχνολογικά προηγμένων παραγγελιών και λύσεων απαιτείται εκ μέρους του Δημοσίου καταρχάς βαθειά γνώση του ζητήματος-προβλήματος το οποίο φιλοδοξεί να επιλύσει ή να βελτιώσει το Δημόσιο διά της νέας προμήθειας, επαρκής γνώση των υφιστάμενων τεχνολογικών εφαρμογών, προκειμένου να είναι βέβαιο πως αυτές δεν εξυπηρετούν (πλέον) τις νέες ανάγκες, αλλά και ικανότητα εντοπισμού και περιγραφής των νέων συνθηκών και αναγκών που επιδιώκει να καλύψει η νέα παραγγελία. Αφού αυτές οι συνθήκες έχουν ικανοποιηθεί και η διαδικασία έχει προχωρήσει, η παραγγελία-προμήθεια έχει προκηρυχθεί και η ανάθεση έχει δρομολογηθεί, κρίνεται ως απαραίτητη στις περισσότερες των περιπτώσεων η δυνατότητα συνεργασίας του Δημοσίου (φορέας ανάθεσης) με τους προμηθευτές. Η συγκεκριμένη πρακτική της προμήθειας νέων τεχνολογικών εφαρμογών για το Δημόσιο έχει αξιοποιηθεί διεθνώς κατά το παρελθόν ως μέσο πολιτικής για την καινοτομία, αποτελώντας μια εμπεδωμένη πρακτική. Κι αν διαχρονικά βασικός τομέας ανάπτυξης καινοτομιών βάσει των παραγγελιών του Δημοσίου αποτελούσε ο τομέας αμυντικού υλικού, το πεδίο των πιθανών νέων τεχνολογικών εφαρμογών έχει διευρυνθεί στην προσπάθεια κάλυψης τόσο παραδοσιακών λειτουργιών του Δημοσίου, συμπεριλαμβανομένων των αναγκών σε νέες υποδομές, όσο και στην αντιμετώπιση των λεγόμενων κοινωνικών προκλήσεων που είναι συνήθως απαιτητικές και επηρεάζονται από πλήθος παραγόντων και παραμέτρων.

Στην περίπτωση των πιο εξελιγμένων προμηθειών του Δημοσίου στόχος είναι η αποδοτικότερη λειτουργία και η παροχή πιο σύγχρονων, αποτελεσματικότερων ή και ταχύτερων υπηρεσιών προς τους πολίτες ή η αντιμετώπιση απαιτητικών ζητημάτων κοινού ενδιαφέροντος, όμως ένα παράλληλο και εξίσου σημαντικό πρόσθετο όφελος από τη διαδικασία αυτή προκύπτει και για την καινοτομικότητα και την ανταγωνιστικότητα των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων που αναλαμβάνουν να προμηθεύσουν το Δημόσιο με νέες τεχνολογίες (είτε ως νέο αγαθό, είτε ως νέα εφαρμογή για την καλύτερη οργάνωσή τους). Με άλλα λόγια, η μόχλευση της παραγωγής και διάθεσης καινοτομιών διά των δημοσίων προμηθειών ως συστατικό μέρος της ακολουθούμενης εθνικής πολιτικής για την ενίσχυση της καινοτομίας συνδέεται άμεσα με την αύξηση της ζήτησης για νέα τεχνολογικά προϊόντα και καινοτομίες. Με αυτό τον τρόπο το Δημόσιο μπορεί να παίζει το ρόλο του τελικού χρήστη της νέας καινοτομίας ή ακόμη και του ενδιάμεσου «διευκολυντή» ή καταλύτη, ακόμη και σε όρους τεχνικών προδιαγραφών και συναφών ρυθμίσεων. Στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης έχει ενδιαφέρον ότι στη βιβλιογραφία έχουν αποτυπωθεί συγκεκριμένες περιπτώσεις ανάπτυξης τεχνολογιών που συνδέονταν άμεσα με τις δημόσιες προμήθειες, όπως τεχνολογίες που αξιοποιήθηκαν για τα τρένα υψηλής ταχύτητας, τεχνολογίες για την παραγωγή νέων και καθαρότερων μορφών ενέργειας, διάφορες εφαρμογές από/για τον τομέα των τηλεπικοινωνιών κ.λπ. (Edquist and Hommen 2000).

Συναφής με τα παραπάνω είναι και η πρακτική της εξωτερικής ανάθεσης (outsourcing) –κυρίως- υπηρεσιών του Δημοσίου προς επιχειρήσεις, η οποίας μπορεί –μεταξύ άλλων- να αφορά σε τομείς σχετικούς με την καινοτομία, είτε με

[Type text]

τη χρήση υποστηρικτικών υπηρεσιών εξελιγμένων πληροφοριακών συστημάτων, είτε διά της αξιοποίησης και εφαρμογής νέων, αναδύομενων τεχνολογιών, με το Δημόσιο να αναθέτει στον ανάδοχο την οργάνωση, τη διοίκηση, τη διαχείριση συγκεκριμένων από τη σύμβαση υπηρεσιών. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται θεωρητικά η αύξηση της αποδοτικότητας των δημόσιων πόρων, και διά της αξιοποίησης της υφιστάμενης τεχνογνωσίας του ανάδοχου, η εξασφάλιση υψηλής ποιότητας υπηρεσιών που πιθανώς να μην ήταν εφικτή σε διαφορετική περίπτωση, η ευκολότερη και αποτελεσματικότερη πρόσβαση σε νέες δεξιότητες μέσω της εφαρμογής καινοτομιών, η ενίσχυση της ευελιξίας για την εύρεση λύσεων, καθώς και η εν γένει βελτίωση της εικόνας του Δημοσίου (ΣΕΒ 2014β).

Στην ελληνική περίπτωση πάντως, αποκαλυπτική της ισχνης επίδρασης που έχει το Δημόσιο στην παραγόμενη καινοτομία στη χώρα, είναι ότι βάσει των στοιχείων της έρευνας CIS μόνο το 6,2% των καινοτόμων επιχειρήσεων που είχαν συμβάσεις με τον δημόσιο τομέα υλοποίησε καινοτομικές δραστηριότητες ως προϋπόθεση της σύμβασης, ενώ ποσοστό 11,9% υλοποίησε καινοτομικές δραστηριότητες χωρίς να είναι προϋπόθεση της σύμβασης, γεγονός που συνεπάγεται πως το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων που πραγματοποίησαν συμβάσεις με τον ελληνικό δημόσιο τομέα (81,8%) δεν υλοποίησαν καμία καινοτομία. Αντίθετα, υψηλότερα είναι τα ποσοστά των ελληνικών επιχειρήσεων που υλοποίησαν καινοτομίες στο πλαίσιο συμβάσεων με φορείς του δημοσίου τομέα άλλων χωρών (ποσοστό 14,7% υλοποίησε καινοτομικές δραστηριότητες ως προϋπόθεση της σύμβασης και ποσοστό 27,4% χωρίς να είναι προϋπόθεση της σύμβασης) (ΕΚΤ 2015).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 6

- Arvanitis, S. (2008). Explaining innovative activity in service industries: micro data evidence for Switzerland. *Economics of Innovation and New Technology*, 17(3), 209 - 225.
- Baranano, A.M. (2003). The non-technological side of technological innovation: state-of-the-art and guidelines for further empirical research. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 3, 107-125.
- Βασιλειάδης, Μ., Κόρρα, Ε., Τσακανίκας, Α., Δεληγιάννη, Ι., Σαπουνά, Π.Α.Επιλύοντας προβλήματα καινοτομίας επιχειρήσεων. Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών & Δικτύων, ΕΠΑΝ ΙΙ, "Μελέτες Αποτίμησης Ερευνητικής Πολιτικής". Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών.
- Bell, G. (1991). "Μέτρα καινοτομίας: μια προσπάθεια αξιολόγησης", σε Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Οικονομική Θεωρία και Τεχνολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 383-404.
- Castellacci, F. (2008). Technological paradigms, regimes and trajectories: Manufacturing and service industries in a new taxonomy of sectoral patterns of innovation. *Research Policy*, 37(6-7), 978-994 .
- Castro, L.M., Montoro-Sanchez, A. & and Ortiz-De-Urbina-Criado, M. (2011). Innovation in services industries: current and future trends. *The Service Industries Journal*, 31(1), 7–20.
- ΓΓΕΤ. (2010). *Αποτίμηση δράσεων Έρευνας και Τεχνολογίας*. Αδημοσίευτη έκθεση.
- ΓΣΕΒΕΕ, ΕΣΕΕ, ΚΕΕΕ, ΟΔΕ, ΣΕΤΕ (2014). Ανάπτυξη για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Κείμενο πολιτικής. Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας, Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου, Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος, Ομάδα Δράσης για την Ελλάδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Γιαννίτσης, Τ., Ζωγραφάκης, Σ., Καστέλλη, Ι., Μαυρή, Δ. (2009). *Ανταγωνιστικότητα και Τεχνολογία στην Ελλάδα*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Deloitte (2016). Next-generation family businesses. *Deloitte University EMEA CVBA*.
- Δενιόζος, Δ. (1993). "Τεχνολογική Πολιτική", σε Τ. Γιαννίτσης, (επιμ.), *Βιομηχανική και Τεχνολογική Πολιτική στην Ελλάδα*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 209-261.
- Doukidis, G. & S. Smithson (1995). *Information Systems in the National Context. The Case of Greece*. Aldershot: Avebury.

[Type text]

Doxiadis, A. (2015). “Financial Instruments to Support Technology Ventures”. *Report prepared for Task Force-GR and the GSRT*.

Edquist, C., Hommen, L. (2000). Public Technology Procurement and Innovation Theory . σε C. Edquist, L. Hommen, and L. Tsipouri (eds.) *Public technology procurement and innovation*. New York: Springer, pp. 5-69.

EKT. (2015). *Καινοτομία στις ελληνικές επιχειρήσεις 2010 – 2012*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

Erawatch (2009). *ERAWATCH Research Inventory Report for: GREECE*. Brussels: European Communities.

Evangelista, R., Vezzani, A. (2011). The impact of technological and organizational innovations on employment in European firms. *Industrial and Corporate Change*, 21 (4), 871–899.

Forsman, H. (2011). Innovation capacity and innovation development in small enterprises. A comparison between the manufacturing and service sectors. *Research Policy*, 40, 739–750.

Hollenstein, H. (2003). Innovation modes in the Swiss service sector: a cluster analysis based on firm-level data. *Research Policy*, 32, 845–863.

Ιωαννίδης, Σ., Γιωτόπουλος, Ι. (2015). Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2013-14. Η δυναμική της νεανικής επιχειρηματικότητας. Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών. *Global Entrepreneurship Monitor*.

Καλαμακίδης, Γ. (2015). Έκθεση αποτίμησης Προγράμματος Ανάπτυξης Βιομηχανικής Έρευνας και Τεχνολογίας (ΠΑΒΕΤ) και Προγράμματος Ανάπτυξης Βιομηχανικής Έρευνας και Τεχνολογίας σε Νέες Επιχειρήσεις (ΠΑΒΕΤ-NE). *Μελέτες αποτίμησης δράσεων ΕΤΑΚ. ΓΓΕΤ, Ατλαντίς, Intrasoft, Agilis*.

Καραμπέκιος, Ν. (2017). Οι φορολογικές απαλλαγές για δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης στην Ελλάδα. Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, *αδημοσίευτη μελέτη*.

Καραμπέκιος, Ν., Kennard, C. (2015). Ενίσχυση ελληνικών τεχνολογικών συνεργατικών σχηματισμών στη Μικροηλεκτρονική. Μελέτη αποτίμησης προγράμματος. *Μελέτες αποτίμησης δράσεων ΕΤΑΚ. ΓΓΕΤ, Ατλαντίς, Intrasoft, Agilis*.

Κουρτέσης, Α. (2003). *Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Έρευνας και οι Επιπτώσεις της στο Ελληνικό Σύστημα Έρευνας και Τεχνολογίας*. Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Liagouras, G. (2010). “What can we learn from the failures of technology and innovation policies in the European periphery?”, *European Urban and Regional Studies*, 17, (3), σελ. 331—349.

[Type text]

Λιούκας, Σ., και Βουδούρη Ε., και Γκούρας Α., και Λαντζούνη, Π. (2009). *Η καινοτομία στην Ελλάδα. Συγκριτική αξιολόγηση με διεθνείς δείκτες, πολιτικές, προτάσεις στρατηγικής*. Αθήνα: Ίδρυμα Κόκκαλη – Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Μαγκλής, Α. (2015). Έκθεση αποτίμησης προγράμματος ΠΡΑΞΕ-Τεχνοβλαστοί. *Μελέτες αποτίμησης δράσεων ΕΤΑΚ. ΓΓΕΤ, Ατλαντίς, Intrasoft, Agilis*.

Μαραβέγιας, Ν. και Χρυσομαλλίδης Χ. (2008). “Η Μετέωρη Επαγγελία για μια Εθνική Ερευνητική Πολιτική”, *Εισήγηση στο 11^ο Επιστημονικό Συνέδριο «Δημοκρατία και Κρατικές Πολιτικές στην Ελλάδα», Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 6-8 Νοεμβρίου 2008*.

Mothe, C., Nguyen-Thi, T.U. (2011). The link between non-technological innovations and technological innovation. *European Journal of Innovation Management*, 13 (3), 313-332.

Νιώρας, Α. (2015). Τελική έκθεση αποτίμησης Προγράμματος Περιφερειακοί Πόλοι Καινοτομίας. *Μελέτες αποτίμησης δράσεων ΕΤΑΚ. ΓΓΕΤ, Ατλαντίς, Intrasoft, Agilis*.

PWC (2014). Χρηματοδότηση μέσω καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων στη νέα προγραμματική περίοδο 2014-2020. Μελέτη για το Σύνδεσμο Εταιρειών Συμβούλων Μάνατζμεντ Ελλάδας.

Saprasert, K. & Clausen, T. H. (2012). Organizational innovation and its effects. *Industrial and Corporate Change*, 21(5), 1283–1305.

Schubert, T. (2010). Marketing and Organisational Innovations in Entrepreneurial Innovation Processes and their Relation to Market Structure and Firm Characteristics. *Review of Industrial Organization*. 32 (2), 189-212.

ΣΕΒ (2014α). Άρση των εμποδίων για την αξιοποίηση των πρακτικών εξωτερικής ανάθεσης ως εργαλείο αύξησης των υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας προς τις επιχειρήσεις’. *Θεματική Μελέτη, pwc – REMACO ΑΕ*.

ΣΕΒ (2014β). Ετήσια Έκθεση για το Επιχειρηματικό Περιβάλλον. *Παρατηρητήριο Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος*.

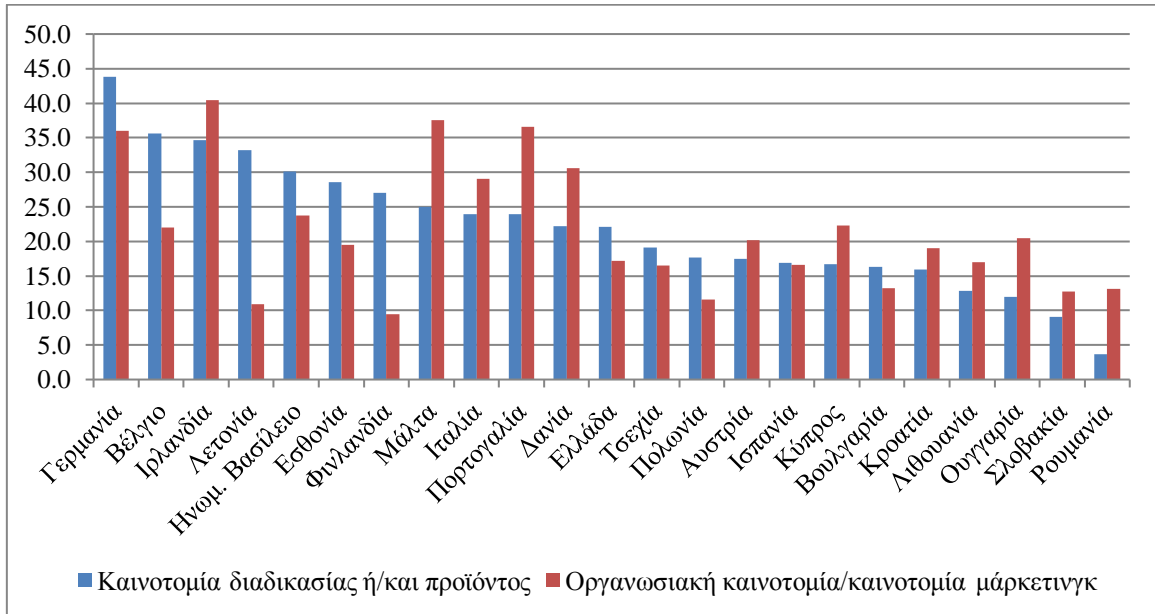
Τσάμης, Α., Μαγκλής, Α., Mallan, J., Kennard, C. (2015). Έκθεση αποτίμησης ΕΛΕΥΘΩ και ΤΕΧΝΟΚΥΨΕΛΩΝ Επιχειρηματικών Θερμοκοιτίδων. *Μελέτες αποτίμησης δράσεων ΕΤΑΚ. ΓΓΕΤ, Ατλαντίς, Intrasoft, Agilis*.

Von Tunzelmann, N., Acha V. (2005). “Innovation in ‘low-tech’ industries”, σε J. Fagerberg and D. Mowery and R. Nelson (eds.), *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford: Oxford University Press, σελ. 407-432.

ΥΠΔΒΜΘ (2011). “Ερευνα και Τεχνολογία. ‘On Line’ για το Μέλλον. Έξυπνη Ανάπτυξη”, *Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων*.

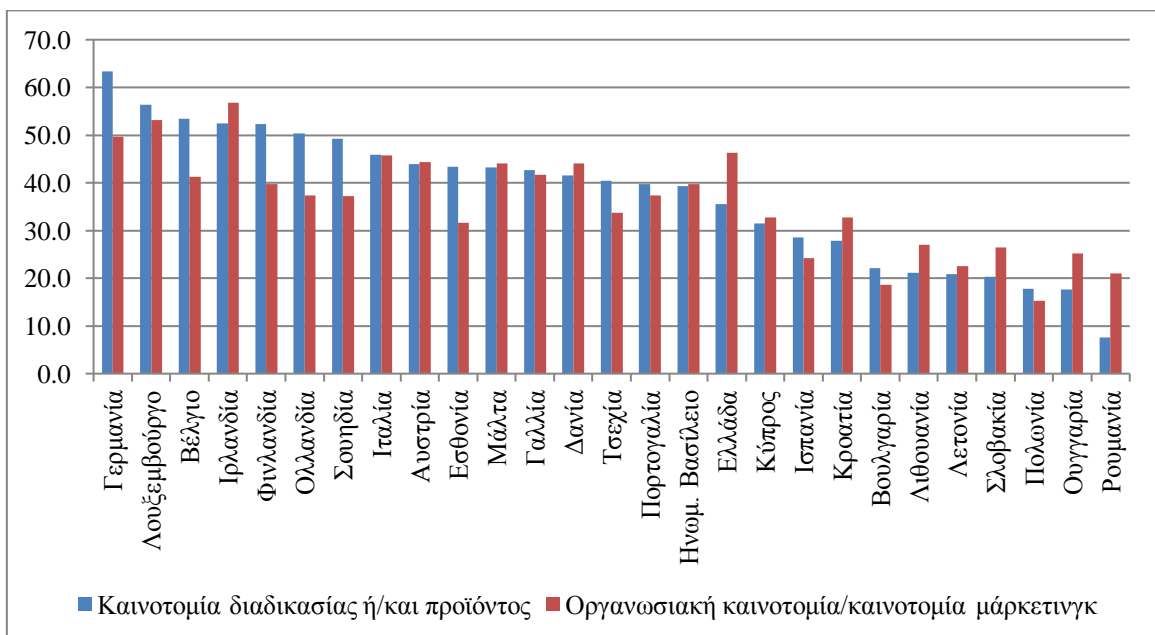
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 6

Διάγραμμα Π1: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με οργανωσιακή ή καινοτομία μάρκετινγκ στον κλάδο «Ορυχεία και λατομεία», 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

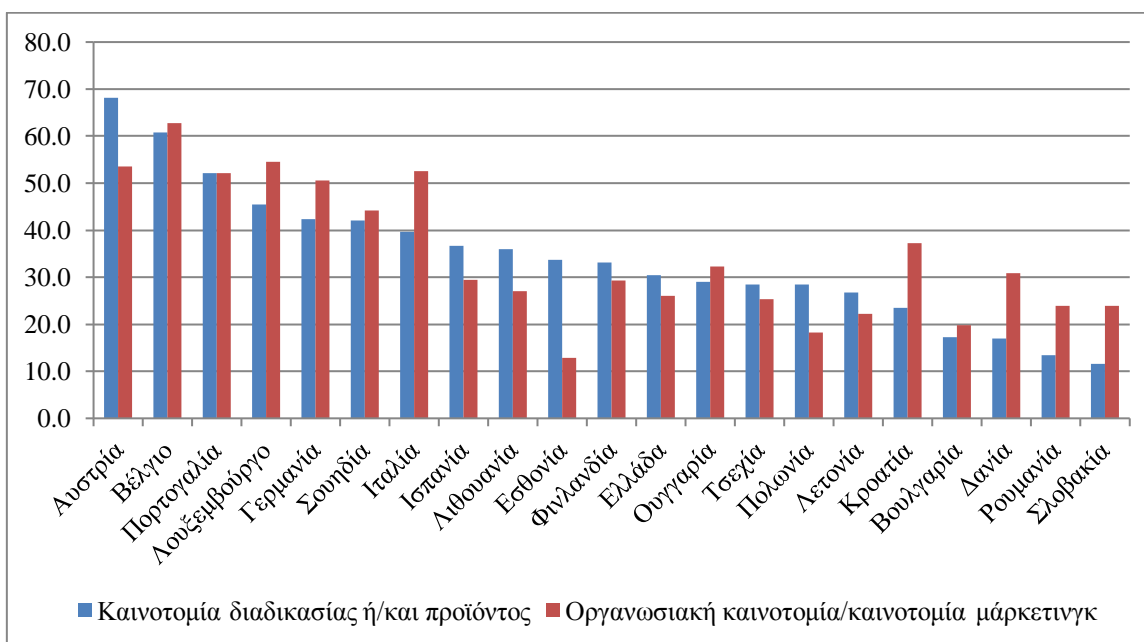
Διάγραμμα Π2: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με οργανωσιακή ή καινοτομία μάρκετινγκ στον κλάδο «Μεταποίηση», 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

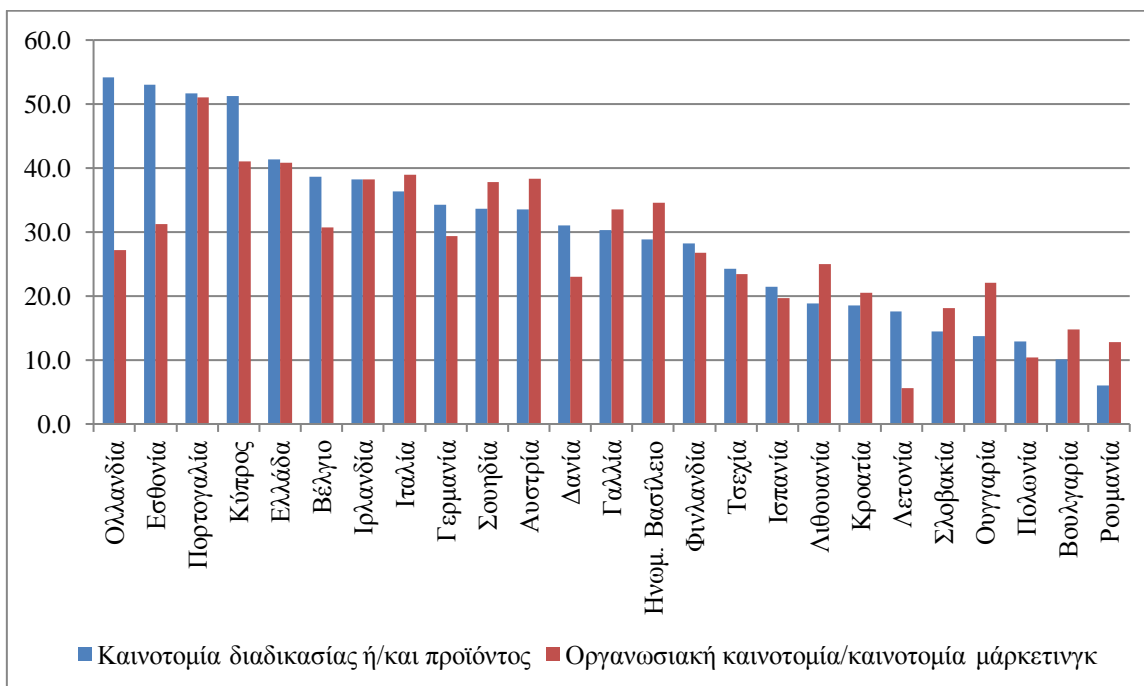
[Type text]

Διάγραμμα Π3: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με οργανωσιακή ή καινοτομία μάρκετινγκ στον κλάδο «Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού», 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

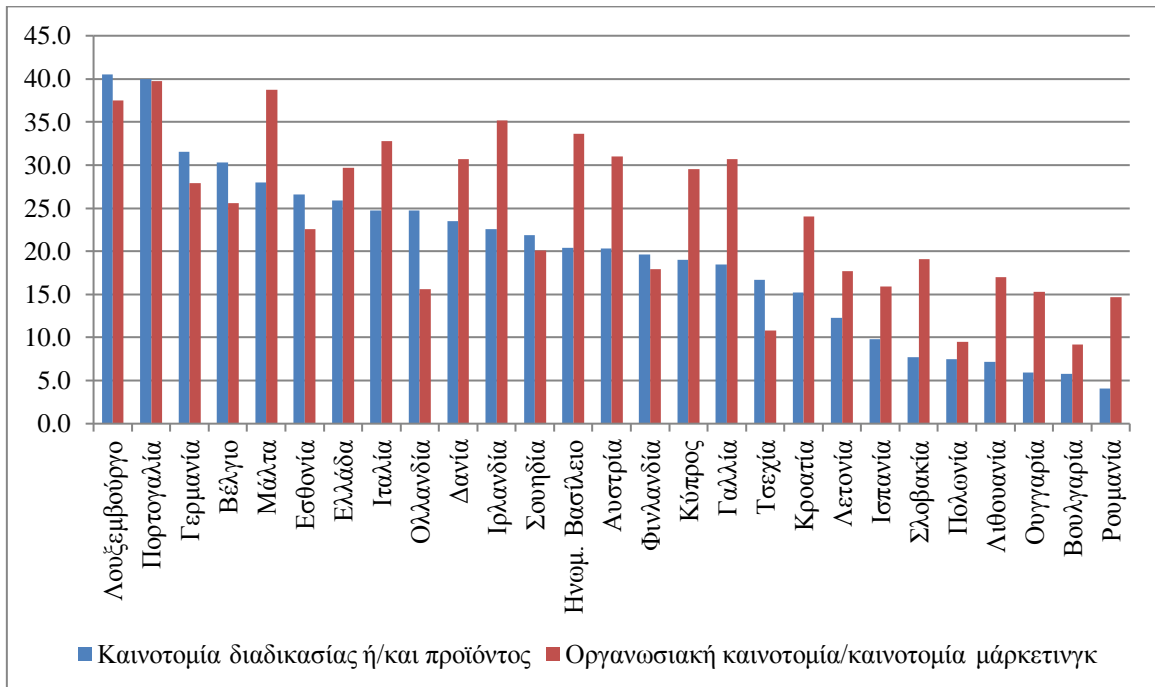
Διάγραμμα Π4: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με οργανωσιακή ή καινοτομία μάρκετινγκ στον κλάδο «Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης», 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

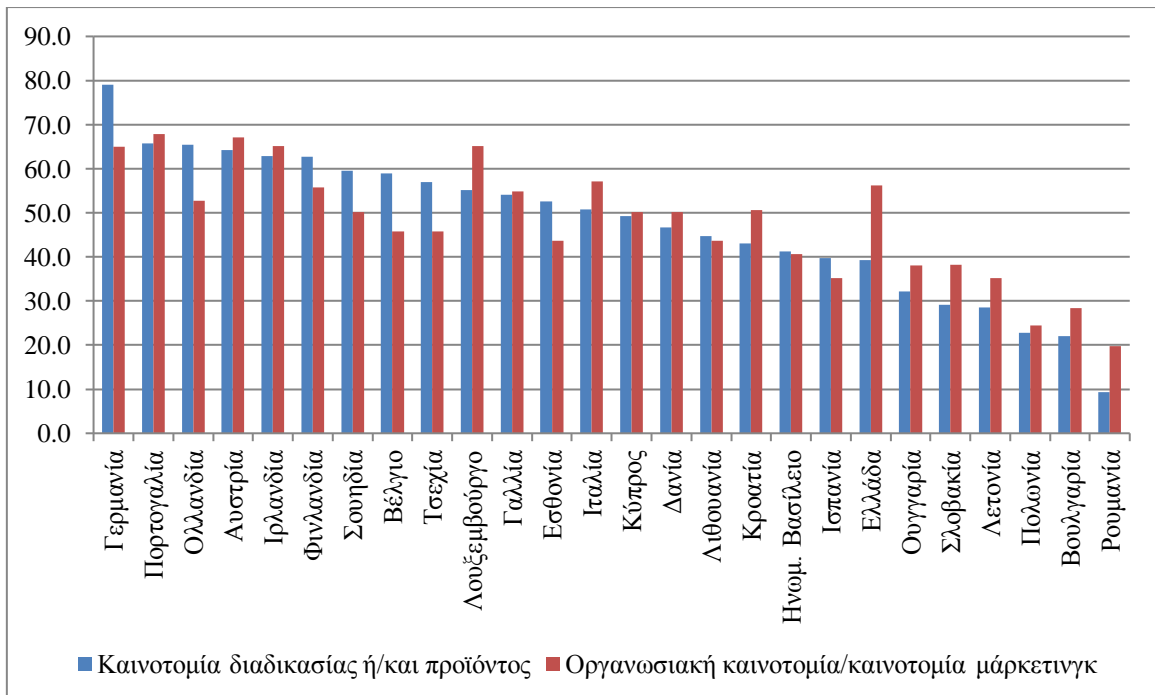
[Type text]

Διάγραμμα Π5: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με οργανωσιακή ή καινοτομία μάρκετινγκ στον κλάδο «Μεταφορά και αποθήκευση», 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

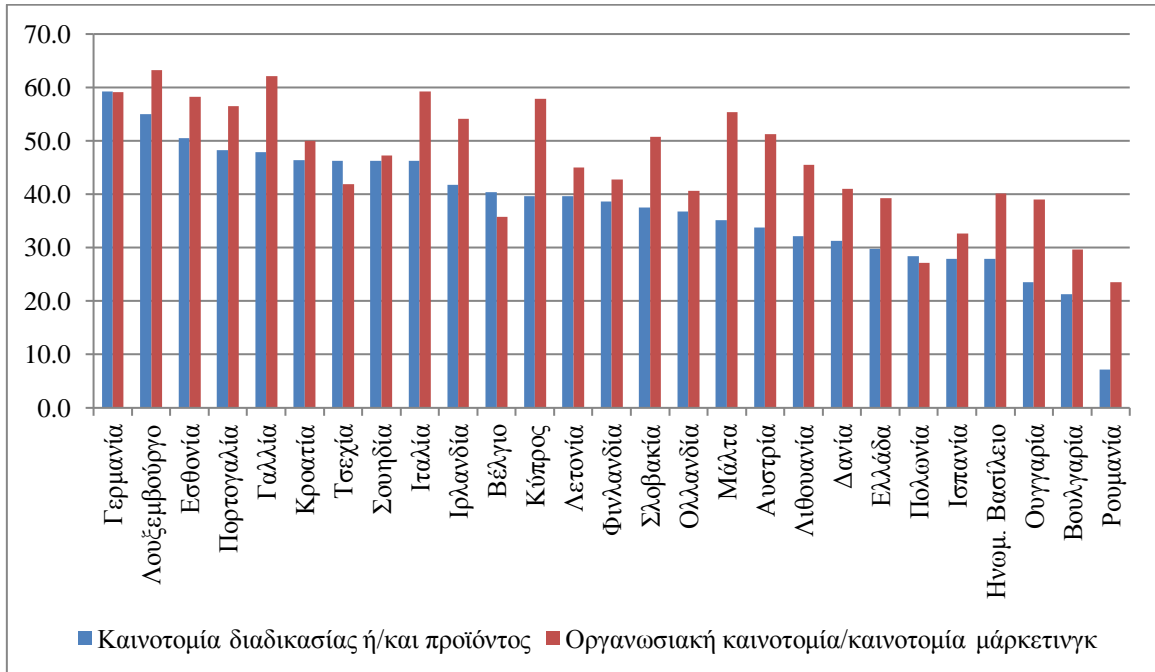
Διάγραμμα Π6: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με οργανωσιακή ή καινοτομία μάρκετινγκ στον κλάδο «Ενημέρωση και επικοινωνία», 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

[Type text]

Διάγραμμα Π7: Ποσοστό καινοτόμων επιχειρήσεων με οργανωσιακή ή καινοτομία μάρκετινγκ στον κλάδο «Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες», 2010-2012

Πηγή: Eurostat (inn_cis8_type)

[Type text]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Καινοτομία στη βιομηχανία και την αγορά εργασίας

Αλίκη Μουρίκη

Η ανάλυση των επιπτώσεων της ενσωμάτωσης καινοτομικών πρωτοβουλιών στην οικονομική δραστηριότητα, και ειδικότερα στη βιομηχανία και την αγορά εργασίας, άπτεται πολλών επιμέρους εννοιών και διαστάσεων όπως: η εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία και την οργάνωση της εργασίας, η διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, η διάδοση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, η ποιότητα της εργασίας, η καταστροφή και δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, κ.ά.

Είναι γεγονός ότι η τεχνολογική αλλαγή επιφέρει ριζικές αλλαγές στα υποδείγματα οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας, οι οποίες συναρθρώνονται με τις ευρύτερες αλλαγές που σημειώνονται στην κοινωνία. Για τους εργοδότες, η ικανότητα αξιοποίησης και διαχείρισης της τεχνολογικής αλλαγής αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία που έχουν στη διάθεσή τους για να προσαρμόζονται επιτυχώς και έγκαιρα στις εξωτερικές αλλαγές του περιβάλλοντος, καθώς τους επιτρέπει να αναδιοργανώσουν τη δραστηριότητά τους και να μειώσουν το κόστος παραγωγής. Παράλληλα, ωστόσο, αυξάνεται και η αβεβαιότητα που εμπεριέχεται στην καινοτομική διαδικασία, καθώς οι επιχειρήσεις πρέπει να πειραματιστούν με εντελώς νέες δραστηριότητες και διαδικασίες. Αυτός είναι και ο λόγος που πολλοί επιχειρηματίες προτιμούν την σίγουρη οδό της 'πεπατημένης' και αποφεύγουν το ρίσκο.

Για τους εργαζόμενους, η τεχνολογική αλλαγή παράγει σύνθετα και αντιφατικά αποτελέσματα, που αποτελούν ταυτόχρονα ευκαιρίες και απειλές: από τη μια, χάρη στη χρήση νέων, καινοτόμων εργαλείων και διαδικασιών, οι εργαζόμενοι απελευθερώνονται από μονότονες και επαναλαμβανόμενες, ή ακόμη και επικίνδυνες εργασίες, ενώ διευκολύνεται και η είσοδος στην αγορά εργασίας ατόμων μέχρι τότε αποκλεισμένων. Από την άλλη, ως αποτέλεσμα των δραστικών αλλαγών που συνεπάγεται η ευρεία χρήση των νέων τεχνολογιών, αυξάνονται οι απαιτήσεις αλλά και ο βαθμός αβεβαιότητας για τις θέσεις εργασίας, ενώ, σε συνδυασμό με τον εντεινόμενο διεθνή ανταγωνισμό, η ευέλικτη και η περιστασιακή απασχόληση υποκαθιστούν σταδιακά τις σταθερές θέσεις μισθωτής πλήρους απασχόλησης, υποβαθμίζονται οι όροι και οι συνθήκες εργασίας και κοινωνικής προστασίας, και ανατρέπονται δεδομένα και κεκτημένα δεκαετιών, που ήταν συνυφασμένα με το φορντικό παραγωγικό υπόδειγμα (π.χ. διάρκεια και μορφή απασχόλησης, ωράρια εργασίας, εργασιακά δικαιώματα, ηλικία συνταξιοδότησης, ύψος σύνταξης, κ.λπ.).

Σε τελική ανάλυση, η τεχνολογική αλλαγή και η καινοτομία δεν επιφέρουν ένα και μοναδικό σύμπλεγμα συνεπειών στην οργάνωση της παραγωγής και της εργασίας, καθώς υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι αξιοποίησης και χρήσης της εκάστοτε τεχνολογίας. Αυτό που αναμφίβολα συμβαίνει είναι ότι τα οφέλη και οι 'ζημιές' κατανέμονται άνισα ανάμεσα στους συντελεστές της παραγωγής (κεφάλαιο και εργασία) και στα μέλη της κοινωνίας. Το τελικό ισοζύγιο κόστους-οφέλους από την ενσωμάτωση της τεχνολογικής αλλαγής εξαρτάται από μια σειρά παραγόντων, όπως η διεθνής ανταγωνιστικότητα μιας επιχείρησης, ενός κλάδου ή μιας οικονομίας, η τεχνολογική ικανότητα, η ευχέρεια προσαρμογής επιχειρήσεων και ανθρώπινου

[Type text]

δυναμικού στις νέες συνθήκες, αλλά και οι ευρύτεροι συσχετισμοί ισχύος και εξουσίας που διαμορφώνονται, όχι μόνο σε εθνικό, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναδείξει σε αδρές γραμμές πώς η τεχνολογική αλλαγή και η εισαγωγή καινοτομίας στην παραγωγική διαδικασία και την οργάνωση της εργασίας επηρεάζουν την απασχόληση και την αγορά εργασίας, αλλά και πώς επηρεάζονται από αυτές, σε περιόδους παρατεταμένης ύφεσης, όπως αυτή που διανύει η χώρα μας τα τελευταία 8 χρόνια. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη συμβολή του ανθρώπινου δυναμικού μιας επιχείρησης στην επιτυχή ή όχι εισαγωγή καινοτομίας και τεχνολογικής αλλαγής, και στις νέες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι σε ένα ρευστό περιβάλλον μεγάλης αβεβαιότητας.

7.1 Οι επιπτώσεις της τεχνολογικής αλλαγής στην απασχόληση: καταστροφή και δημιουργία θέσεων εργασίας

Οι ανησυχίες για την καταστροφή θέσεων εργασίας λόγω της εισαγωγής μηχανών, άρχισαν να εκφράζονται, με ηχηρούς και ενίοτε βιαίους τρόπους, από τα πρώτα κιόλας βήματα της βιομηχανικής επανάστασης. Η διατυπωθείσα, από τον εκ των πλέων επιφανών οικονομολόγων του 19^{ου} αιώνα Ρικάρντο, ανησυχία ότι η υποκατάσταση της ανθρώπινης εργασίας από μηχανήματα ίσως καταστήσει τον πληθυσμό περιττό ⁴⁷ διαψεύστηκε, ωστόσο, πανηγυρικά, καθώς αντίθετα, η εκμηχάνιση οδήγησε σε μια άνευ προηγουμένου έκρηξη δημιουργίας νέων επαγγελματιών και θέσεων εργασίας.

Στη σημερινή εποχή των τεχνολογικών αλμάτων και των πρωτόγνωρων εφευρέσεων, οι ανησυχίες επανέρχονται ορμητικά και όχι αβάσιμα να στοιχειώσουν τις ζωές εκατομμυρίων εν δυνάμει «περιττών» εργαζομένων. Στο επίκεντρο των ανησυχιών βρίσκεται η ταχεία εξάπλωση των νέων τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνιών (ΤΠΕ) και οι απεριόριστες εφαρμογές των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης, που από τη μία αυξάνουν εντυπωσιακά την παραγωγικότητα, διευκολύνουν και κάνουν ασφαλέστερες πολλές εργασίες, από την άλλη όμως καταστρέφουν περισσότερες θέσεις εργασίας από όσες δημιουργούν και καθιλώνουν σε στασιμότητα τα επίπεδα της απασχόλησης και τα εισοδήματα από την εργασία.

Αρκετοί αναλυτές επισημαίνουν, μάλιστα, τον κίνδυνο η απώλεια των θέσεων εργασίας τα προσεχή χρόνια, λόγω της εισαγωγής αυτοματισμών στην παραγωγική διαδικασία και κατάργησης πολλών δεξιοτήτων και επαγγελματιών, να είναι κατακλυσμιαία ⁴⁸. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι η αβεβαιότητα για το μέλλον δεν κατατρώχει πλέον μόνο τους εργαζόμενους σε κλάδους και ειδικότητες που είναι πιο επιρρεπείς σε

⁴⁷ Αναφέρεται στο The Economist, 2016, “Answering the machinery question”, June 25.

⁴⁸ Ενδεικτικά, όπως αναφέρθηκε από ομιλητές στην πρόσφατη ετήσια συνάντηση του World Economic Forum στο Νταβός, το 47% των θέσεων εργασίας στις ΗΠΑ θα εξαφανιστεί μέσα στην επόμενη 20ετία, εξαιτίας της αυτοματοποίησης. Βλ. <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/davos-jobless-world-unemployment>

αυτοματισμούς (π.χ. στη μεταποίηση, το εμπόριο και τη δουλειά γραφείου), αλλά και αυτούς ακόμη που θεωρητικά ήταν μέχρι τώρα στο 'απυρόβλητο' των τεχνολογικών εξελίξεων. Όπως είναι αναμενόμενο, η συζήτηση έχει ξεκινήσει για το πώς θα αντιμετωπιστούν τα κύματα ανέργων που θα προκύψουν και η διεύρυνση των ανισοτήτων, ώστε να αποφευχθούν οι κοινωνικοί κλυδωνισμοί.⁴⁹

Θεωρητικές προσεγγίσεις

Η αποτίμηση των επιπτώσεων της τεχνολογικής αλλαγής στην απασχόληση, έχει βρεθεί στο επίκεντρο διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων, τροφοδοτώντας έντονες διαμάχες στους ακαδημαϊκούς και πολιτικούς κύκλους. Οι σημαντικότερες θεωρητικές προσεγγίσεις που κυριάρχησαν στη δημόσια συζήτηση μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα, και οι οποίες παρουσιάζονται εν συντομία παρακάτω, είναι ο τεχνολογικός ντετερμινισμός, η θεωρία της αντιστάθμισης και η νεομαρξιστική προσέγγιση.

Η προσέγγιση του **τεχνολογικού ντετερμινισμού** στην ανάλυση των σχέσεων εργασίας-τεχνολογίας (κυρίαρχη μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970) πρέσβευε ότι η τεχνική διαίρεση της εργασίας, οι ειδικότητες και η οργάνωση της εργασίας καθορίζονται στενά από τις τεχνολογικές επιλογές (Maurice et alii, 1982, Ραγκούσης, 1998, στο Πετράκη, 2007). Κατ' αυτό τον τρόπο η τεχνολογία θεωρείται ως η εξωτερική ερμηνευτική μεταβλητή η οποία έχει καθοριστικές και αναγκαίες συνέπειες στην οργάνωση της εργασίας (Maurice et alii, 1982, στο Πετράκη, 2007). Ο τεχνολογικός ντετερμινισμός αμφισβητήθηκε από πολυάριθμες εμπειρικές έρευνες που προέβησαν στη σύγκριση βιομηχανικών οργανώσεων οι οποίες χρησιμοποιούσαν παρόμοια τεχνολογία, σε διαφορετικά πλαίσια. Αμφισβητήθηκε, μάλιστα, τόσο στο εσωτερικό εθνικών κοινωνιών, όσο και μεταξύ χωρών με παρόμοιο επίπεδο κοινωνικό-οικονομικής και οργανωτικής ανάπτυξης, αλλά και μεταξύ χωρών διαφορετικών, αντίστοιχα, επιπέδων. Έτσι, από τις συγκριτικές μελέτες διαμορφώθηκε η θέση της σχετικής αυτονομίας της οργάνωσης της εργασίας σε σχέση με την τεχνολογία (Πετράκη, 2007).

Η **θεωρία της αντιστάθμισης**, από την άλλη, υποστηρίζει ότι, η εφαρμογή νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία εκτοπίζει μεν θέσεις εργασίας, η απώλεια των οποίων, ωστόσο, αντισταθμίζεται εν μέρει ή συνολικά από τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, είτε σε μικρο ή σε μακρο-οικονομικό επίπεδο. Κι αυτό γιατί οι νέες τεχνολογίες απαιτούν νέες επενδύσεις για να παραχθούν, δημιουργώντας έτσι πρόσθετη απασχόληση, μέσα από την απελευθέρωση αντίστοιχου κεφαλαίου για την απασχόληση των ίδιων αυτών εργατών που εκτοπίζονται (Κατσορίδας, 1997). Υποστηρίζεται, επίσης, ότι η **αντισταθμιστική απασχόληση** δημιουργείται ακόμη από την αύξηση της

⁴⁹ Μια πρόταση που παρουσιάστηκε πρόσφατα στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ του Νταβός θεωρεί αναγκαία την ύπαρξη ενός εργαλείου που θα διευκολύνει την ομαλή μετάβαση στη νέα εποχή, χωρίς να περιθωριοποιεί τα θύματα της τεχνολογικής προόδου και της παγκοσμιοποίησης. Ένα τέτοιο εργαλείο ευρείας αποδοχής στις περισσότερες ανεπτυγμένες οικονομίες θα μπορούσε να είναι η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού δικτύου ασφαλείας, με τη μορφή συνήθως ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, το οποίο στηρίζει όσους χάνουν τη δουλειά τους, μέχρι την αναπροσαρμογή των δεξιοτήτων τους.

παραγωγικότητας με αύξηση των κερδών και των μισθών, η οποία μετατρέπεται σε επιπλέον ζήτηση και επενδύσεις, καθώς επίσης και σε μείωση των τιμών των προϊόντων που με τη σειρά της επιτρέπει τη διείσδυση σε νέες αγορές (Κατσορίδας, 1997). Όταν, οι νέες τεχνολογίες κυριαρχούν σε όλα τα στάδια παραγωγής, αυξάνουν μαζί τους και τη ζήτηση εργασίας σε μια σειρά μικρές βιοτεχνικές επιχειρήσεις (π.χ. φασόν και υπεργολαβία).

Οι επικριτές αυτής της προσέγγισης τονίζουν, από την πλευρά τους, ότι η αύξηση της παραγωγικότητας που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες δημιουργεί πτώση στη ζήτηση της εργατικής δύναμης, με αποτέλεσμα ν' αυξάνεται η ανεργία και, ταυτόχρονα, να περιορίζονται σημαντικά η ζήτηση και η ιδιωτική κατανάλωση. Έτσι, η υποκατάσταση εργασίας από την εισαγωγή νέων σύγχρονων μηχανών, μετατρέπει εργάτες σε ανέργους, δηλαδή μειώνει την αγοραστική δύναμη της εργατικής τάξης, με αποτέλεσμα τη μειωμένη ζήτηση γι' αυτά τα εμπορεύματα. Αν, μάλιστα, η μειωμένη ζήτηση δεν αντισταθμιστεί με αυξημένη ζήτηση σε άλλους κλάδους (όπως π.χ. στους κλάδους παραγωγής μέσων παραγωγής ή ειδών πολυτελείας), θα έχουμε απελευθέρωση εργασίας όχι μόνο στους τομείς που εισάγονται σύγχρονες μηχανές, αλλά και στους τομείς εκείνους, στους οποίους δεν έχουν εισαχθεί νέες μηχανές ακόμα (Κατσορίδας, 1997).

Σε τελική ανάλυση, η υποκατάσταση εργασίας από τις μηχανές εξαρτάται από μια σειρά παραγόντων, όχι μόνο τεχνολογικών αλλά και οικονομικο-κοινωνικών. Εάν ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός συνοδεύεται από αύξηση της κατανάλωσης (της ενεργού ζήτησης) και επενδύσεις, η μείωση της απασχόλησης μπορεί να περιοριστεί. Επιπλέον, η καινοτομία δημιουργεί νέες και ενδιαφέρουσες δουλειές με υψηλότερες αμοιβές (π.χ. προγραμματιστές). Από την άλλη, η εξασφάλιση μιας αυξημένης παραγωγικότητας ανά άτομο, μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την αξιοποίηση του υφιστάμενου εργατικού δυναμικού, αλλά με καινοτόμους τρόπους.

Οι **νεομαρξιστικές** προσεγγίσεις που εξετάζουν τις επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών στην εργασιακή διαδικασία ασκούν κριτική στην άποψη ότι η τεχνολογία οδηγεί αναγκαστικά στην υποβάθμιση της εργασίας και την αποειδίκευση, επισημαίνοντας ότι η μηχανή δεν μπορεί να οικειοποιηθεί ολοκληρωτικά τη διανοητική εργασία, αποσπώντας την από το παραγωγικό εργαστήριο, ότι η τάση αποειδίκευσης είναι ανομοιογενής και άνιση και ότι πλήθος παραγόντων οικονομικών, τεχνικών, και κοινωνικών συνεπιδρούν, καθιστώντας προβληματική την πλήρη διαδικασία τυποποίησης και αποειδίκευσης της εργασίας (Πετράκη, 2007). Η προσέγγιση αυτή ενισχύθηκε από τις θέσεις πολλών μελετητών που ανέδειξαν το γεγονός ότι οι νέες τεχνολογίες είναι συμβατές με μεγαλύτερη ποικιλία μορφών οργάνωσης της εργασίας από ό,τι οι παραδοσιακές. Οι εναλλακτικές αυτές δυνατότητες οργάνωσης της εργασίας που περιέχονται στις νέες τεχνολογίες (κυρίως στα αυτοματοποιημένα, ευέλικτα μεταποιητικά συστήματα, που παράγουν μικρές σειρές προϊόντων), υπονομεύουν την τάση της αποειδίκευσης, ανεξάρτητα από το εάν οι δυνατότητες αυτές πράγματι

αξιοποιούνται (Littler και G. Salaman, P. Thompson, J. Childe, B. Jones, στο Πετράκη, 2007).

Η εικόνα, ωστόσο, σήμερα είναι πιο σύνθετη. Η παραπάνω επιχειρηματολογία είναι συμβατή με ένα παραγωγικό υπόδειγμα στο οποίο η αύξηση της παραγωγικότητας πηγαίνει παράλληλα με την αύξηση της απασχόλησης, δημιουργώντας ευημερία για το σύνολο της οικονομίας. Εδώ και 10-15 χρόνια, όμως, όπως επισημαίνουν οι Brynjolfsson και McAfee από το MIT⁵⁰, η μεν παραγωγικότητα αυξάνει, ενώ τα επίπεδα της απασχόλησης παραμένουν στάσιμα. Υπεύθυνη για αυτή την απόκλιση θεωρούν την τεχνολογία.⁵¹ Η τεχνολογική πρόοδος έχει επομένως, σύμφωνα με τους δύο ακαδημαϊκούς, και μια σκοτεινή πλευρά που ευθύνεται για την απώλεια θέσεων εργασίας και δημιουργεί το μεγάλο παράδοξο της εποχής μας: «Η παραγωγικότητα βρίσκεται σε επίπεδα ρεκόρ, η καινοτομία ποτέ δεν υπήρξε ταχύτερη, κι ωστόσο, ταυτόχρονα, έχουμε πτωτική τάση στο διάμεσο εισόδημα και λιγότερες δουλειές. Οι άνθρωποι μένουν πίσω γιατί η τεχνολογία προχωράει τόσο γρήγορα που οι δεξιότητες και οι οργανώσεις μας δεν μπορούν να ακολουθήσουν τους ρυθμούς».⁵² Υπάρχουν, βέβαια, και άλλοι μακροοικονομικοί λόγοι που μπορούν να ερμηνεύσουν αυτήν την καθήλωση της απασχόλησης και των εισοδημάτων, όμως η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος σίγουρα παίζει καθοριστικό ρόλο. Μένει να φανεί αν η απώλεια θέσεων εργασίας θα είναι πρόσκαιρη –όπως συνέβη σε προηγούμενες ιστορικές περιόδους τεχνολογικής αλλαγής- ή μονιμότερη.

Γεγονός είναι, πάντως, ότι για πρώτη φορά αμφισβητείται τόσο έντονα η δυνατότητα της τεχνολογικής προόδου και της καινοτομίας να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία, ενώ ταυτόχρονα τους αποδίδεται μεγάλο μέρος της ευθύνης για την εξάλειψη πολλών επαγγελματιών, που ταυτίζονται με τα μεσαία στρώματα, και την πόλωση του εργατικού δυναμικού.

7.2 Καινοτομία στις επιχειρήσεις και ανθρώπινο δυναμικό

Στη σημερινή εποχή, οι βασικοί συντελεστές παραγωγής δεν είναι πλέον το κεφάλαιο και οι φυσικοί πόροι, αλλά η γνώση και η καινοτομική ικανότητα, μιας επιχείρησης, ή ευρύτερα μιας οικονομίας. Γι αυτό και στις κορυφαίες θέσεις στην παγκόσμια κατάταξη ανταγωνιστικότητας συναντάμε μικρές χώρες με περιορισμένους φυσικούς πόρους, αλλά με άφθονη καινοτομική ικανότητα και καλά εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό, όπως η Ελβετία, η Σιγκαπούρη, η Ολλανδία, η Σουηδία και η Φινλανδία.⁵³

⁵⁰ Συγγραφείς του βιβλίου “The second machine age: work, progress and prosperity in a time of brilliant technologies”, 2014, W.W Norton & Company Inc., New York.

⁵¹ Αναφέρεται στο Rotman, 2013.

⁵² Ο. πρ.

⁵³ Βλ. World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2016-2017*. Διαθέσιμο στο: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf

Οι σύγχρονες επιχειρήσεις κάθε είδους βλέπουν την καινοτομία ως βασικό συστατικό στοιχείο της επιχειρηματικής τους στρατηγικής, προκειμένου να βελτιώσουν τη θέση τους, σε ένα περιβάλλον εντεινόμενου διεθνούς ανταγωνισμού και ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων. Καινοτόμες επιχειρήσεις, όπως επισημαίνεται σε πρόσφατη έρευνα που πραγματοποίησε το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για την καινοτομία στον χώρο εργασίας (Work Place Innovation/WPI),⁵⁴ είναι οι επιχειρήσεις εκείνες που δίνουν στο ανθρώπινο δυναμικό τους τη δυνατότητα να συμμετέχουν στην οργανωτική αλλαγή, με τρόπο που να βελτιώνει την ποιότητα της εργασιακής τους ζωής και της οργανωτικής απόδοσης. Το ανθρώπινο δυναμικό μπορεί να γεννήσει νέες ιδέες, νέες διαδικασίες και νέες οπτικές και προσεγγίσεις στην επίλυση προβλημάτων, προάγοντας έτσι την παραγωγή καινοτομίας.

Στην εν λόγω έρευνα, αναλύονται οι επιπτώσεις της WPI από τη σκοπιά των διαφορετικών πλευρών του οργανισμού, της διοίκησης, των εργαζομένων και των εκπροσώπων εργαζομένων σε 51 επιχειρήσεις σε 10 κράτη μέλη της ΕΕ. Η ανάλυση δείχνει ότι -παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις στους τύπους πρακτικών WPI μεταξύ επιχειρήσεων- οι λόγοι για τη θέσπιση της WPI σχετίζονται κυρίως με την ενίσχυση της απόδοσης, της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας, ενώ ένα θετικό αποτέλεσμα φαίνεται να είναι η ενίσχυση της θέσης των εργαζομένων και των εκπροσώπων των εργαζομένων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η εφαρμογή της WPI συχνά να οδηγεί, τόσο στην ενίσχυση της οικονομικής απόδοσης, όσο και σε καλύτερη ποιότητα της εργασιακής ζωής για όλους.

Έχει υποστηριχθεί ότι, το ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί το μόνο διατηρήσιμο συγκριτικό πλεονέκτημα μιας επιχείρησης, καθώς τα μεν μηχανήματα και η τεχνολογία μπορούν ν' αγοραστούν, οι δε δευτερεύουσες δραστηριότητες μπορεί να ανατεθούν σε εξωτερικούς συνεργάτες. Όμως, η οργανωσιακή γνώση, η δημιουργικότητα, το επιχειρηματικό δαιμόνιο και οι συνέργειες μεταξύ των ομάδων δεν μπορούν ν' αποκτηθούν γιατί εξαρτώνται από τα άτομα, γι αυτό και πρέπει να καλλιεργηθούν και να διατηρηθούν. Η δημιουργία, επομένως, ενός εργασιακού περιβάλλοντος που να ευνοεί την καινοτομία, μέσα από την επιλογή και την ανάπτυξη του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού, πρέπει ν' αποτελεί κεντρική προτεραιότητα για τις επιχειρήσεις που στοχεύουν να είναι φορείς αλλαγής.

Το ανθρώπινο κεφάλαιο μιας επιχείρησης είναι αυτό που μπορεί να κάνει τη διαφορά, αρκεί ν' αντιμετωπίζεται ως ένας προσοδοφόρος πόρος, όπως το φυσικό κεφάλαιο, και όχι ως ένα μεταβλητό κόστος παραγωγής, ή ακόμη και ως «αντίπαλος» της διοίκησης. Χωρίς τους ανθρώπινους πόρους, η επιχείρηση δεν μπορεί να πετύχει κανέναν από τους στόχους της. Ειδικότερα, οι σύγχρονες επιχειρήσεις και οργανισμοί δεν μπορούν ν' αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, χωρίς ένα ανθρώπινο δυναμικό

⁵⁴ Eurofound, 2015, *Καινοτομία στον χώρο εργασίας σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις*. Περίληψη. Στο: www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1540e1.pdf

[Type text]

ανεπτυγμένο και καλά καταρτισμένο, το οποίο η διοίκηση να εκτιμά και να διαχειρίζεται ορθά (Farazmand, 2004).

Είναι γνωστό ότι η καινοτομική ικανότητα των εργαζομένων ευνοείται από ένα εργασιακό περιβάλλον το οποίο:

- υποκινεί τη συμμετοχή και ενεργοποίηση των εργαζομένων
- αυξάνει την αυτονομία και την πρωτοβουλία τους
- εμπλουτίζει το περιεχόμενο της εργασίας
- εξασφαλίζει ικανοποιητικό feed-back με τη διοίκηση
- επιβραβεύει την προσπάθεια, τόσο υλικά, όσο και ηθικά
- εφαρμόζει κατάλληλα προγράμματα συνεχούς εκπαίδευσης και επανειδίκευσης του προσωπικού
- εξασφαλίζει τη συναισθηματική δέσμευση και αφοσίωση των εργαζομένων.

Μέσα από ένα τέτοιο εργασιακό περιβάλλον, οι καινοτομικές επιχειρήσεις παρέχουν στο προσωπικό τους τη δυνατότητα να αποκτήσουν μια ποικιλία εμπειριών, να έρχονται αντιμέτωποι με νέα προβλήματα και να προετοιμάζονται για ακόμη μεγαλύτερες προκλήσεις.

Πώς μπορεί η Διεύθυνση Ανθρώπινου Δυναμικού να ενθαρρύνει την **καινοτομία** και τη **δημιουργικότητα**; Οι Gupta & Singhal (1993) υποδεικνύουν 4 διαστάσεις των στρατηγικών διοίκησης ανθρώπινων πόρων που δίνουν ώθηση στην καινοτομία και τη δημιουργικότητα, οι οποίες συνοπτικά αποτυπώνονται και στο Διάγραμμα 1:

(α) Ο σχεδιασμός του ΑΔ και ο καθορισμός των αναγκών σε προσωπικό, προκειμένου να διαμορφωθούν ομάδες καινοτομίας. Η Διεύθυνση ΑΔ θα πρέπει να επιδιώκει την προσέλκυση ανθρώπων με ποικιλία επαγγελματικών δεξιοτήτων και προσωπικών χαρακτηριστικών, οι οποίοι να είναι ανοιχτοί σε νέες ιδέες και διψασμένοι για νέες εμπειρίες. Όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο επικεφαλής σύμβουλος για τις προηγμένες τεχνολογίες της εταιρείας Du Pont Chemicals, οι καλύτεροι υποψήφιοι δεν είναι αναγκαστικά οι διακεκριμένοι επιστήμονες αλλά οι κατάλληλοι στην επίλυση προβλημάτων και στην ομαδική εργασία.

(β) Η αξιολόγηση της απόδοσης των εργαζομένων ατομικά και κατά ομάδες είναι κεντρικής σημασίας για μια αποτελεσματική διαχείριση του ΑΔ. Τα στοιχεία που κρίνονται απαραίτητα για την προώθηση της καινοτομίας και της δημιουργικότητας είναι: η ανάληψη κινδύνων από τους εργαζόμενους, η αξιολόγηση της απόδοσης, η γένεση ή η υιοθέτηση νέων ιδεών, και η ρητή επιδίωξη της καινοτομίας από την πλευρά της διοίκησης.

- Η ανάληψη λελογισμένου ρίσκου, χωρίς τον κίνδυνο της τιμωρίας σε περίπτωση αποτυχίας, είναι απαραίτητη για την παραγωγή καινοτομίας. Η αποτυχία είναι το τίμημα της προσπάθειας και οι επιχειρήσεις, όπως και τα άτομα, πρέπει να κάνουν λάθη για να μαθαίνουν από αυτά. Γι αυτό και υπάρχουν εταιρείες οι

[Type text]

οποίες επιβραβεύουν μια αποτυχημένη αλλά έξυπνη προσπάθεια (Raychem Corp.), ή ενθαρρύνουν την ανάληψη κινδύνων γιατί αυτό δείχνει αποφασιστικότητα (Johnson & Johnson).

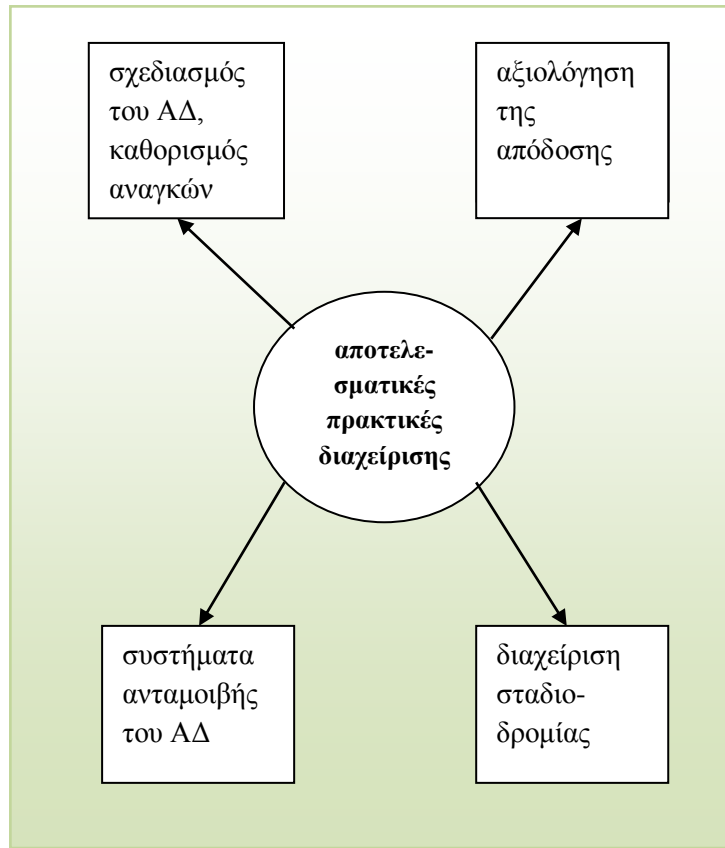
- Η υιοθέτηση νέων ιδεών πρέπει να ενθαρρύνεται, ανεξάρτητα από την προέλευσή της. Γι αυτό και υπάρχουν εταιρείες που προτρέπουν τους εργαζόμενους τους να «κλέψουν» την ιδέα κάποιου άλλου συναδέλφου τους και να την υλοποιήσουν (Raychem Corp.).
- Η αξιολόγηση της απόδοσης των εργαζομένων πρέπει να βασίζεται σε peer reviews και feedback, να διενεργείται σε τακτά χρονικά διαστήματα (ιδανικά κάθε 6 μήνες), και να στοχεύει κυρίως στη βελτίωση της απόδοσης των οριακών εργαζομένων

(γ) *συστήματα ανταμοιβής που να δίνουν κίνητρα στους εργαζόμενους να επιτυγχάνουν τους στόχους της καινοτομίας. Για να γίνει αυτό χρειάζεται:*

- ελευθερία δημιουργίας και ελευθερία ν' αποτυγχάνει κανείς
- προστασία των εργαζομένων από τον φόβο της αποτυχίας (τα άτομα ανταμείβονται για την προσπάθεια κι όχι μόνο για το αποτέλεσμα -3M)
- αυτονομία
- χρηματικές ανταμοιβές: ούτε πολύ μικρές, ούτε πολύ μεγάλες που να αφαιρούν το κίνητρο
- παράλληλα συστήματα επαγγελματικής εξέλιξης για το διοικητικό προσωπικό (όλων των βαθμίδων) από τη μια, και το τεχνικό-επαγγελματικό προσωπικό από την άλλη
- ανάγκη τήρησης της ισορροπίας ανάμεσα στις ατομικές και τις ομαδικές ανταμοιβές

(δ) *η διαχείριση της σταδιοδρομίας του κάθε εργαζόμενου ξεχωριστά, με τρόπο ώστε οι μακροπρόθεσμοι στόχοι του να ταιριάζουν με αυτούς της διοίκησης, μέσα από τη συνεχή εκπαίδευση και κατάρτιση.*

Διάγραμμα 7.1: Διαστάσεις των στρατηγικών διοίκησης ανθρωπίνων πόρων που ευνοούν την καινοτομία

Άλλοι τρόποι ενθάρρυνσης της καινοτομίας από την πλευρά της ανώτατης διοίκησης και, κατ' επέκταση, της Διεύθυνσης Ανθρωπίνων Πόρων περιλαμβάνουν:⁵⁵

- την υπέρβαση των στενών αντιλήψεων για τους μηχανισμούς παραγωγής της καινοτομίας και την ανάδειξη της διαχείρισης του ταλέντου σε υπέρτατο στόχο της διοίκησης
- την εξασφάλιση της ρητής και σταθερής υποστήριξης από τα ανώτατα ηγετικά κλιμάκια της Διοίκησης
- την αποφυγή των συνηθισμένων λαθών που γίνονται κατά τη φάση της στρατολόγησης, της αξιολόγησης, της ανάπτυξης και της συγκράτησης/ανανέωσης του προσωπικού. Παραδείγματα τέτοιων λαθών είναι: η δημιουργία εμποδίων στην ενσωμάτωση προικισμένων ατόμων εκτός επιχείρησης στην εταιρική κουλτούρα· ασυμφωνία ανάμεσα στα στελέχη της ανώτερης διοίκησης σχετικά με το κατάλληλο μείγμα αξιών, δεξιοτήτων, ικανοτήτων και αλλαγών συμπεριφοράς που είναι απαραίτητα για την προώθηση μιας στρατηγικής για την καινοτομία· η εμμονή στην 'ανάσταση' ηγετών που έχουν αποδειχθεί ανεπαρκείς· και η θυσία της διαχείρισης του

⁵⁵ Βλ. σχετικά Murphy, Zheng & Neller (2009)

[Type text]

ταλέντου σε περιόδους οικονομικών δυσχερειών για την επιχείρηση, ακριβώς τη στιγμή που χρειάζεται την καινοτομία περισσότερο, προκειμένου να ξεφύγει από τη δύσκολη θέση

- τον προσδιορισμό του είδους του ταλέντου που είναι κρίσιμης σημασίας για την επιχείρηση και των λειτουργιών όπου είναι πιο απαραίτητο (core jobs, core competencies)
- τον εντοπισμό του καινοτόμου ταλέντου, τόσο εντός, όσο κι εκτός της επιχείρησης. Σε ένα έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον, η μεγαλύτερη πρόκληση για τη Διοίκηση είναι η έλλειψη άμεσα διαθέσιμου και με τις κατάλληλες δεξιότητες προσωπικού. Γι αυτό και είναι απαραίτητη η πρόβλεψη των μελλοντικών αναγκών σε καίριες δεξιότητες
- τη σταδιακή άρση των διοικητικών και πολιτισμικών εμποδίων για την προώθηση της καινοτομίας, με τη δημιουργία ενός μη-γραφειοκρατικού περιβάλλοντος, το οποίο θα φιλτράρει και θα προωθεί τις καλές νέες ιδέες, θα ενθαρρύνει την ανάληψη λελογισμένου ρίσκου από τους εργαζόμενους και θα επιβραβεύει ακόμη και την αποτυχία
- τη διατύπωση των κρίσιμων χαρακτηριστικών που πρέπει να διαθέτει ο/η επικεφαλής της Διεύθυνσης Ανθρώπινων Πόρων της επιχείρησης, προκειμένου να διαμορφώσει την πλατφόρμα για την καινοτομία και την ανάδειξη αυτής της Διεύθυνσης σε βασικό συντελεστή παραγωγής καινοτομίας, ενδεχομένως με τη συμμετοχή του Διευθυντή ΑΔ στην ηγετική ομάδα, την τοποθέτηση στελεχών της Διεύθυνσης σε καίρια τμήματα και την καθιέρωση της ενασχόλησης με το τμήμα ΑΔ ως βασικής στάσης στην επαγγελματική διαδρομή στελεχών υψηλής δυναμικότητας.

Ένα πρόσφατο παράδειγμα αξιοποίησης της καινοτομικής ικανότητας του προσωπικού της αποτελεί η πρωτοβουλία της ιαπωνικής αυτοκινητοβιομηχανίας NISSAN, η οποία καθιέρωσε πρόσφατα τον θεσμό των Chairman's Innovation Awards προκειμένου να ενθαρρύνει τους εργαζόμενους της να μοιραστούν τις καινοτόμες ιδέες τους, “ξεκλειδώνοντας” με αυτό τον τρόπο την επιχειρηματική ανάπτυξη και την μετεξέλιξη των προϊόντων της. Οι δύο νικητές του θεσμού αναδείχθηκαν μέσα από συνολικά 2.000 υποψηφιότητες από όλες τις παραγωγικές μονάδες της εταιρείας.⁵⁶

7.3 Καινοτομία και μορφές οργάνωσης της εργασίας

Η διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού μιας επιχείρησης ή ενός οργανισμού είναι στενά συνδεδεμένη με τις μορφές οργάνωσης της εργασιακής διαδικασίας.

Μια σύγχρονη επιχείρηση έχει στη διάθεσή της διάφορες παραλλαγές οργάνωσης της εργασιακής διαδικασίας, ανάλογα με το αντικείμενο δραστηριότητάς της, το είδος

⁵⁶ Βλ. <http://www.kathimerini.gr/893321/gallery/aytokinhsh/aytokinhsh-epikairothta/h-nissan-a3iopoiei-kai-vraveyei-tis-kainotomies-twn-ergazomenwn-ths>

[Type text]

ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που επιδιώκει, αλλά και το μοντέλο εργασιακών σχέσεων που προκρίνει.

Είναι ευρέως αποδεκτό, σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία και τη βιβλιογραφία, ότι στο νέο-φορντικό παραγωγικό υπόδειγμα, αντιστοιχούν δύο στρατηγικές ευέλικτης οργάνωσης της εργασίας:

(α) η *αριθμητική* ή ποσοστική ευελιξία, και

(β) η *λειτουργική* ή ποιοτική ευελιξία.

Η *αριθμητική/ποσοτική ευελιξία* ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας επιχείρησης να ρυθμίζει την *ποσότητα* της εργασίας, ανάλογα με τις διακυμάνσεις της ζήτησης. Προκειμένου να καλύψουν τις απαιτήσεις αυξομείωσης των ωρών εργασίας του προσωπικού τους, ή της εξωτερίκευσης μέρους των δραστηριοτήτων τους, οι σύγχρονες επιχειρήσεις κάνουν ευρεία χρήση της μερικής απασχόλησης, της προσωρινής απασχόλησης, των συμβάσεων ορισμένου χρόνου, του κλιμακωτού ωραρίου, των υπερωριών αλλά και των υπεργολαβιών. Αντίθετα, η *λειτουργική/ποιοτική ευελιξία* αναφέρεται στην ικανότητα μιας επιχείρησης να προσαρμόζει το περιεχόμενο της εργασίας του προσωπικού της στις εναλλασσόμενες απαιτήσεις της παραγωγής, εξασφαλίζοντας έτσι μεγαλύτερη αυτονομία τόσο για τις ίδιες, ως προς την αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου τους, όσο και για τους εργαζόμενους, ως προς τον τρόπο που εκτελούν την εργασία τους. Τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν αυτή τη μορφή οργάνωσης της εργασίας είναι:

- η εργασία κατά ομάδες
- η αυτονομία και ο έλεγχος του αποτελέσματος της εργασίας
- η εναλλαγή καθηκόντων και αντικειμένου εργασίας (job rotation)
- η πολυπλοκότητα των εργασιών και η πολυ-ειδίκευση των εργαζομένων
- ο υψηλός βαθμός εμπλοκής και ευθύνης των εργαζομένων
- η εκχώρηση αρμοδιοτήτων και η μείωση των επιπέδων ιεραρχίας
- η υπέρβαση των παραδοσιακών διαχωριστικών γραμμών ανάμεσα σε διοικητικές και εκτελεστικές λειτουργίες
- η διαρκής αναβάθμιση των δεξιοτήτων του προσωπικού
- μια συναινετική προσέγγιση στις εργασιακές σχέσεις.

Φυσικά, οι δύο παραπάνω στρατηγικές αποτελούν ιδεότυπους που δεν απαντώνται αμειγώς στην πραγματικότητα. Κι αυτό γιατί στις επιχειρήσεις συχνά συνυπάρχουν –αν και σε διαφορετικό μείγμα- στοιχεία και από τα δύο είδη ευέλικτης οργάνωσης της εργασίας, ανάλογα με την εταιρική κουλτούρα και τις απαιτήσεις των εργασιών τους, αλλά και τα χαρακτηριστικά των ιδίων των εργαζομένων (προσόντα, δεξιότητες). Η λειτουργική ευελιξία, σύμφωνα με τους Γαβρόγλου & Κικίλια (2001), χαρακτηρίζει την εταιρεία υψηλής εμπιστοσύνης-υψηλής αποδοτικότητας (high-trust, high performance

[Type text]

firm) που είναι προσανατολισμένη στον ανταγωνισμό με βάση την ποιότητα του προϊόντος ή της υπηρεσίας που παράγει και την καινοτομική της ικανότητα. Ο τύπος αυτός εταιρείας έχει μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, ο οποίος συνάδει με επενδύσεις στην κατάρτιση των εργαζομένων και την ανάπτυξη σχετικά συναινετικών εργασιακών σχέσεων.

Ο Γαβρόγλου (2006) προτείνει μια διαφοροποιημένη και περισσότερο σύνθετη τυπολογία της ευελιξίας, η οποία αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 7.2. Στην τυπολογία αυτή, στη διάκριση μεταξύ αριθμητικής και λειτουργικής ευελιξίας, προσθέτει και τη διάκριση ανάμεσα σε *εσωτερική* και *εξωτερική* ευελιξία, η οποία τέμνει τις άλλες δύο μορφές. Έτσι προκύπτουν (ή αποτυπώνονται) περισσότεροι συνδυασμοί ευέλικτης οργάνωσης της εργασίας.

Διάγραμμα 7.2: Η τυπολογία της ευελιξίας

	ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ (της εργασίας)	ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ (των συμβάσεων εργασίας)
ΠΟΙΟΤΙΚΗ Λειτουργική	1. αναδιοργάνωση της εργασίας <ul style="list-style-type: none">▪ διεύρυνση δεξιοτήτων, κατάρτιση▪ ομαδική εργασία▪ εναλλαγή καθηκόντων▪ ομάδες έργου	2. εξωτερίκευση δεξιοτήτων <ul style="list-style-type: none">▪ υπεργολαβία▪ τηλεργασία, αυταπασχόληση▪ δικτύωση επιχειρήσεων
ΠΟΣΟΤΙΚΗ Αριθμητική	3. αναδιοργάνωση του χρόνου εργασίας <ul style="list-style-type: none">▪ υπερωρίες▪ διευθέτηση του χρόνου εργασίας▪ εκούσια μερική απασχόληση	4. εξωτερίκευση του χρόνου εργασίας <ul style="list-style-type: none">▪ ακούσια μερική απασχόληση▪ προσωρινή απασχόληση▪ απολύσεις-προσλήψεις▪ αδήλωτη εργασία

πηγή: Γαβρόγλου, (2006)

Η *εσωτερική λειτουργική/ποιοτική* ευελιξία αποτελεί, κατά τον συγγραφέα, τον πιο πρόσφορο τρόπο για την ανάπτυξη της *καινοτομίας*, καθώς εξασφαλίζει την ενεργό συμμετοχή και αφοσίωση των εργαζομένων, τη διαρκή αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού και τη συνεχή ενσωμάτωση της γνώσης στην οργανωτική δομή της επιχείρησης, παραπέμποντας στο πρότυπο της «οργάνωσης που μαθαίνει» (learning organisation). Από την άλλη, ενέχει υψηλό κόστος για τις επιχειρήσεις για τη συνεχή κατάρτιση του προσωπικού τους, με στόχο την ανάπτυξη και διεύρυνση των δεξιοτήτων του. Το κόστος αυτό είναι υψηλότερο σε σχέση με την πρόσληψη προσωρινού προσωπικού που ήδη διαθέτει τις συγκεκριμένες δεξιότητες ή την ανάθεση τμήματος των εργασιών σε εξωτερικούς συνεργάτες (υπεργολάβους, τηλεργαζόμενους). Ωστόσο, η εξωτερίκευση αυτή σηματοδοτεί μια από-επένδυση από το προσωπικό της

[Type text]

επιχείρησης, μια υποβάθμιση του κεφαλαίου γνώσης, καθώς και τον μεσοπρόθεσμο οικονομικό μαρασμό, που σημαίνει, μεταξύ άλλων, και την υποθήκευση των θέσεων εργασίας.

Σύμφωνα με την τυπολογία των μορφών οργάνωσης της εργασίας που υιοθετεί πρόσφατη μελέτη του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας, οι τύποι οργάνωσης της εργασίας που δημιουργούν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου και την καινοτομική ικανότητα μιας επιχείρησης, είναι: αφενός, το μοντέλο της **προαιρετικής μάθησης**, που είναι σχετικά αποκεντρωτικό και προάγει την αυτονομία στην εργασία, και αφετέρου το μοντέλο της **βελτιστοποίησης της παραγωγής** που είναι πιο ιεραρχικό, με πιο περιορισμένη και ελεγχόμενη αυτονομία στην εργασία. Συνολικά, η μελέτη διακρίνει 4 ευρείες κατηγορίες οργάνωσης της εργασίας με τα εξής χαρακτηριστικά (βλ. Διάγραμμα 7.3):⁵⁷

Διάγραμμα 7.3: Τυπολογία μορφών οργάνωσης της εργασίας

Προαιρετικής Μάθησης (Discretionary Learning): χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα αυτονομίας στην εργασία και, σε μικρότερο βαθμό, από αυτόνομη ομαδική εργασία, συνεχή εκμάθηση και επίλυση προβλημάτων, πολυπλοκότητα των εργασιών, αυτοαξιολόγηση της ποιότητας της εργασίας και, σε μια μικρότερη έκταση, της αυτόνομης ομαδικής εργασίας.

Βελτιστοποίησης Παραγωγής (Lean Production): χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα είτε ομαδικής, είτε κυκλικής εργασίας, αυτοαξιολόγηση της ποιότητας της εργασίας και των ποιοτικών κανόνων.

Τεϋλορικής - Μηχανιστικής - (Taylorist): χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα αυτονομίας, ειδικά στις εργασιακές μεθόδους, χαμηλή εκπαιδευτική δυναμική, μικρή σε έκταση πολυπλοκότητα, έντονη επανάληψη και μονοτονία εργασιών.

Απλής ή παραδοσιακής δομής: (Traditional or Simple): χαρακτηρίζεται παραδοσιακές ανεπίσημες και μη-κωδικοποιημένες εργασιακές πρακτικές.

πηγή: European Foundation, (2009)

Η υιοθέτηση της μιας ή της άλλης μορφής οργάνωσης της εργασίας, εξαρτάται από τον τομέα της οικονομικής δραστηριότητας ή της επαγγελματικής κατηγορίας κάθε επιχείρησης, καθώς και από τα επαγγελματικά χαρακτηριστικά του εργατικού της δυναμικού. Για παράδειγμα, η **προαιρετική μάθηση** στην οργάνωση της εργασίας, παρουσιάζει υψηλό βαθμό υιοθέτησης στους τομείς της παροχής υπηρεσιών και της αγοράς ακινήτων, ενώ η **βελτιστοποίηση παραγωγής** συναντάται συχνότερα στις κατασκευαστικές βιομηχανίες και στον τομέα των κατασκευών. Από την άλλη και η **Τεϋλορική – μηχανιστική** μορφή συναντάται συχνά στις κατασκευαστικές βιομηχανίες, καθώς και στις υπηρεσίες εστίασης και φιλοξενίας. Τέλος, η **απλή ή παραδοσιακή**

⁵⁷ Βλ. European Foundation, 2009

[Type text]

μορφή οργάνωσης της εργασίας συναντάται, μεταξύ άλλων, στον τομέα των μεταφορών και του χονδρικού εμπορίου.

Επιπρόσθετα, σημαντικό ρόλο για την υιοθέτηση των μοντέλων οργάνωσης της εργασίας, παίζει και η κατηγορία επαγγέλματος των εργαζομένων, καθώς και τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, η **απλή, ή παραδοσιακή** μορφή συναντάται ιδιαίτερα συχνά, μεταξύ των εργαζομένων στις πωλήσεις καθώς επίσης και των ανειδίκευτων εργαζομένων, ενώ η **προαιρετική μάθηση**, είναι επικρατέστερη στα ανώτερα στελέχη, και στους τεχνικούς. Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των υπαλλήλων, φαίνεται να έχουν επίσης ρόλο: η **βελτιστοποίηση παραγωγής** επικρατεί σε μεγαλύτερους ηλικιακά εργαζομένους, ενώ η **Τεϋλορική - μηχανιστική** μορφή σε νεώτερες ηλικίες. Τέλος η βελτιστοποίηση παραγωγής συναντάται συχνότερα σε συνάρτηση με το αντρικό φύλο ενώ η παραδοσιακή ή απλή μορφή στο γυναικείο.

Οι τέσσερις τύποι οργάνωσης της εργασίας μπορούν να ενταχθούν, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ανάλογα με τα κύρια χαρακτηριστικά τους, σε δύο κατηγορίες:

- **Σύγχρονες, ή προηγμένες μορφές εργασίας** (προαιρετική μάθηση, βελτιστοποίηση παραγωγής): χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα αυτονομίας και αποκεντρωμένες δομές στη λήψη αποφάσεων, υψηλό βαθμό εμπλοκής και ευθύνης των εργαζομένων, υψηλή πολυπλοκότητα και κυκλική εργασία, καθώς και λιγότερα ιεραρχικά επίπεδα
- **Τεϋλορικές, ή Παραδοσιακές μορφές εργασίας** (Τεϋλορική, παραδοσιακή ή απλή): χαρακτηρίζονται από γραφειοκρατικά χαρακτηριστικά, χαμηλή αυτονομία στις μεθόδους εργασίας, σχεδόν ανύπαρκτη εκπαίδευση, έλλειψη πολυπλοκότητας, έντονη επανάληψη και μονοτονία, καθώς και άτυπες και μη-κωδικοποιημένες εργασιακές πρακτικές .

Οι σύγχρονες ή προηγμένες μορφές οργάνωσης της εργασίας παραπέμπουν στο μοντέλο της «λειτουργικής ευελιξίας», που στηρίζεται στην καλύτερη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της επιχείρησης, ενώ οι τεϋλορικές και παραδοσιακές μορφές εργασίας παραπέμπουν στο μοντέλο της «αριθμητικής ευελιξίας», που στηρίζεται στην ευχέρεια αυξομείωσης του αριθμού των εργαζομένων στην επιχείρηση ή/και των ωρών εργασίας τους. Συχνά στις επιχειρήσεις, ανεξαρτήτως κλάδους ή μεγέθους, συνυπάρχουν ταυτόχρονα –αν και σε διαφορετικά μείγματα- οι σύγχρονες μορφές οργάνωσης της εργασίας με τις παραδοσιακές.

Ας δούμε πιο αναλυτικά τα **οφέλη** μιας επιχειρηματικής στρατηγικής που ενσωματώνει τα βασικά χαρακτηριστικά της λειτουργικής/ποιοτικής ευελιξίας, υιοθετώντας σύγχρονες ή προηγμένες μορφές οργάνωσης της εργασίας:

- τα υψηλά επίπεδα αυτονομίας των εργαζομένων, είτε σε προσωπικό είτε σε ομαδικό επίπεδο, οδηγούν στη δημιουργία κινήτρων για λήψη αποφάσεων και πρωτοβουλιών που μπορεί να έχουν θετικό αντίκτυπο στην έκβαση του εργασιακού αποτελέσματος. Παράλληλα, αυξάνονται το αίσθημα

[Type text]

εταιρικής ευθύνης, η παραγωγικότητα καθώς και η προσωπική ικανοποίηση, σε σχέση με το αντικείμενο της εργασίας, με συνέπεια την ενίσχυση της προσωπικής προσπάθειας για ακόμα πιο θετικά αποτελέσματα

- η πολυπλοκότητα και η συνεχής εναλλαγή του εργασιακού αντικειμένου, αναπτύσσει τις ικανότητες και τις δεξιότητες των εργαζομένων, με συνέπεια τη δημιουργία ενός συνεχώς εξελισσόμενου δυναμικού με ικανότητα εκτέλεσης πολλαπλού αριθμού καθηκόντων, ανάληψης ευθυνών και λήψης γρήγορων αποφάσεων
- η αύξηση της παραγωγικότητας και των ικανοτήτων των εργαζομένων συντελεί στην αύξηση της αποδοτικότητας της επιχείρησης και στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των ανταγωνιστικών πιέσεων και των συνεχώς μεταβαλλόμενων συνθηκών της αγοράς.

Δεν πρέπει, ωστόσο, να παραβλέπει κανείς και τους **περιοριστικούς παράγοντες** που αποτελούν τροχοπέδη στην εφαρμογή των σύγχρονων μορφών ευέλικτης οργάνωσης της εργασίας και επηρεάζουν το τελικό μείγμα των πρακτικών που υιοθετούνται, αλλά και την αποτελεσματικότητά τους. Σε γενικές γραμμές, οι περιορισμοί είναι οικονομικοί, τεχνολογικοί, θεσμικοί και κοινωνικοί. Οι οικονομικοί περιορισμοί περιλαμβάνουν το μακρό-οικονομικό περιβάλλον και τις εξωτερικές πιέσεις, όπως για παράδειγμα η διάρθρωση της ανταγωνιστικότητας και η πίεση των αγορών για βραχυπρόθεσμες αποδόσεις, που πιθανώς να δυσκολεύουν την οργάνωση μακροπρόθεσμων αλλαγών. Περιλαμβάνουν, επίσης, και τα χαρακτηριστικά του παρεχόμενου προϊόντος ή υπηρεσίας, εάν, δηλαδή, είναι υψηλής ή χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Το τεχνολογικό περιβάλλον συναρτάται με τον βαθμό διάχυσης των νέων τεχνολογιών, το κόστος υιοθέτησής τους και τις δεξιότητες του εργατικού δυναμικού. Η κατάσταση της αγοράς εργασίας, κυρίως ως προς το επίπεδο της ανεργίας και την κατάτμηση του εργατικού δυναμικού, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις συλλογικές συμβάσεις, τον χρόνο εργασίας, τις μορφές απασχόλησης, τις απολύσεις, κ.λπ. επηρεάζουν καθοριστικά το είδος της ευελιξίας που θα εφαρμόσει μια επιχείρηση. Τέλος, το κοινωνικό περιβάλλον, ιδίως ως προς τη δυνατότητα του προνοιακού συστήματος να προσφέρει ένα δίκτυο ασφαλείας στους εργαζόμενους που χάνουν τη δουλειά τους, αναζητούν άλλη εργασία ή εκπαιδεύονται, αλλά και το κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των κοινωνικών συνομιλητών, επιδρά και αυτό καθοριστικά, είτε ρητά είτε άρρητα, στις επιλογές των επιχειρήσεων.

Στους παραπάνω περιορισμούς θα προσθέταμε και τους **πολιτισμικούς**, που έχουν σχέση με την κουλτούρα, τα στερεότυπα και τις στάσεις, τόσο της διοίκησης, όσο και των εργαζομένων. Για παράδειγμα, η ανώτερη διοίκηση (managers), που αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην εφαρμογή των σύγχρονων μορφών οργάνωσης της εργασίας, ενδέχεται να αγνοεί τις θετικές επιπτώσεις των νέων πρακτικών, ή να εμμένει στην κουλτούρα παρωχημένων πρακτικών, με αποτέλεσμα ν' αποτελεί συχνά βασικό εμπόδιο στην προσπάθεια αναδιοργάνωσης. Ένα σημαντικό, επίσης, πρόβλημα είναι ότι οι εργαζόμενοι συχνά δεν ευνοούν αλλαγές στην εργασιακή τους καθημερινότητα, κάτι που μπορεί να δυσχεράνει την εισαγωγή νέων μορφών

[Type text]

οργάνωσης της εργασίας, εάν αυτές δεν υιοθετηθούν και παρουσιαστούν με τρόπο που να μη θίγει τα συμφέροντα των εργαζομένων.

Παρόλους τους περιορισμούς, οι οποίοι, λόγω της βαθιάς κρίσης που αντιμετωπίζει η χώρα μας, έχουν παροξυνθεί στον υπερθετικό βαθμό, οι σύγχρονες μορφές οργάνωσης της εργασίας συνολικά έχουν μια απολύτως θετική επίπτωση στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού των επιχειρήσεων, αλλά και στην καινοτομική τους ικανότητα, καθώς οι μορφές αυτές συνδέονται με μια ισχυρή δυναμική εκμάθησης, μια αυξημένη δυνατότητα επίλυσης προβλημάτων εκ μέρους των υπαλλήλων, και λιγότερο αυστηρές δομές που επιτρέπουν μεγαλύτερη ευελιξία και πρωτοβουλία.

Οι θετικές αυτές διαστάσεις δεν αξιοποιούνται, ωστόσο, στον αναγκαίο βαθμό, καθώς η παρατεταμένη ύφεση και η αρνητική οικονομική συγκυρία καθηλώνουν σε στασιμότητα ή και παραλυσία ακόμη και το υγιές κομμάτι του παραγωγικού δυναμικού, με αποτέλεσμα να αναβάλλονται για αργότερα οι καινοτομικές πρωτοβουλίες, προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί το ρίσκο που αυτές εμπεριέχουν.

7.4 Νέες προκλήσεις για τους εργαζόμενους: διαχείριση της αβεβαιότητας και της πολυμορφίας σε ένα ρευστό τεχνο-οικονομικό περιβάλλον

Η συνεχιζόμενη τεχνολογική υστέρηση και η αναβολή καινοτομικής αναβάθμισης δημιουργούν ένα αρνητικό περιβάλλον, όχι μόνο για τις επιχειρήσεις, αλλά και για τον κόσμο της εργασίας, ο οποίος υφίσταται συνεχείς ανατροπές, επί τα χείρω, στους όρους και τις συνθήκες απασχόλησής του. Η επιδείνωση αυτή πηγάζει από τη συνδυασμένη πίεση που ασκούν η παγκοσμιοποίηση, η απώλεια θέσεων εργασίας λόγω της τεχνολογικής αλλαγής και της βιομηχανικής αναδιάρθρωσης, αλλά και η συνεχιζόμενη, βαθιά κρίση της ελληνικής οικονομίας και του παραγωγικού της υποδείγματος.

Γιατί, αν για τις επιχειρήσεις που έχουν καταφέρει να επιβιώσουν στο ιδιαίτερα δυσμενές οικονομικό περιβάλλον που επικρατεί στη χώρα μας το τίμημα είναι η μείωση της κερδοφορίας (ακόμη και η συσσώρευση ζημιών) και η αναβολή των αναπτυξιακών τους σχεδίων, για τον κόσμο της εργασίας οι κοσμογονικές αλλαγές της τελευταίας περιόδου σηματοδοτούν μια ανώμαλη προσγείωση χωρίς δίχτυ ασφαλείας. Η βίαιη διόρθωση που συντελέστηκε στην μέχρι πρόσφατα προστατευμένη και σχετικά άκαμπτη ελληνική αγορά εργασίας, οδήγησε σε μια γενικευμένη απορρύθμιση και επιδείνωση των όρων εργασίας, ακόμη και σε τομείς της οικονομίας που μέχρι πρόσφατα ήταν στο απυρόβλητο (δημόσιο τομέα, ΔΕΚΟ, κ.ά.).

Η συνεχής επέκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης τα τελευταία χρόνια και στη χώρα μας, και η δραματική αύξηση της επισφαλούς απασχόλησης, ανατρέπουν βεβαιότητες και κεκτημένα δεκαετιών για τους εργαζόμενους. Οι εργαζόμενοι με μορφές απασχόλησης που ξεφεύγουν από τον κανόνα της πλήρους και αδιάλειπτης απασχόλησης μέχρι τη συνταξιοδότηση τείνουν να γίνουν πλειοψηφία, καθώς, εξαιτίας

της οικονομικής κρίσης και της παρατεταμένης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας, αυξάνεται διαρκώς το ποσοστό της μερικής απασχόλησης (συνήθως ακούσιας), της προσωρινής ή εποχιακής απασχόλησης, των συμβάσεων έργου, της ψευδο-αυτοαπασχόλησης, της περιστασιακής απασχόλησης, κ.λπ., ενώ, αντίθετα, συρρικνώνεται το ποσοστό όσων εργάζονται με πλήρη απασχόληση και σύμβαση αορίστου χρόνου.

Χαρακτηριστικό αυτής της τάσης επιδείνωσης των όρων εργασίας είναι και η πρακτική ενός αυξανόμενου αριθμού επιχειρήσεων να προβαίνουν στη μετατροπή (μονομερώς ή με τη 'συναίνεση' του εργαζομένου) των συμβάσεων πλήρους απασχόλησης του προσωπικού τους σε συμβάσεις μερικής ή εκ περιτροπής απασχόλησης.⁵⁸ Συγκεκριμένα, μεταξύ 2009-2013, συνολικά 140.805 συμβάσεις πλήρους απασχόλησης μετατράπηκαν σε συμβάσεις μερικής απασχόλησης, ενώ άλλες 103.414 θέσεις μετατράπηκαν σε εκ περιτροπής απασχόληση (Εκθεση Πεπραγμένων ΣΕΠΕ Έτους 2013).

Σήμερα, οι πιο δαδεδομένες μορφές ευέλικτης απασχόλησης στην Ελλάδα, στον επίσημο τομέα της οικονομίας, είναι η μερική απασχόληση (9,7% της συνολικής απασχόλησης από μόλις 5,4% το 2008), η προσωρινή απασχόληση ή Σύμβαση Ορισμένου Χρόνου (7,8%) και η ανεξάρτητη παροχή υπηρεσιών/έργου (τα λεγόμενα 'μπλοκάκια'). Οι πιο νέες μορφές ευελιξίας, όπως η τηλεργασία, η προσωρινή απασχόληση μέσω των ΕΠΑ (δανεισμός προσωπικού), η διευθέτηση του χρόνου εργασίας, οι ατομικοί λογαριασμοί εργάσιμου χρόνου, τα συμβόλαια μηδενικών ωρών, κ.λπ. έχουν πολύ χαμηλή διείσδυση στην ελληνική αγορά εργασίας. Αντίθετα, παραδοσιακές μορφές ευέλικτης οργάνωσης του εργάσιμου χρόνου, όπως οι υπερωρίες, και η εργασία σε βάρδιες, παραμένουν κυρίαρχο στοιχείο των πρακτικών των ελληνικών επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία του Π.Σ. ΕΡΓΑΝΗ, κατά τη διάρκεια του 2016, σε σύνολο 2.142.574 αναγγελιών προσλήψεων, λιγότερο από τις μισές, δηλ. το 45,3% του συνόλου, ήταν συμβάσεις πλήρους απασχόλησης, ενώ το 40,1% ήταν συμβάσεις μερικής απασχόλησης και το 14,6% συμβάσεις εκ περιτροπής εργασίας.⁵⁹ Τα στοιχεία αυτά υποδηλώνουν τη συνέχιση μιας τάσης σταδιακής υποκατάστασης θέσεων πλήρους απασχόλησης με θέσεις μερικής ή εκ περιτροπής απασχόλησης, η οποία ξεκίνησε ήδη από το 2010, όταν το ποσοστό των προσλήψεων με σύμβαση πλήρους απασχόλησης άγγιζε το 67% του συνόλου, ενώ σήμερα έχει σταδιακά πέσει σε λιγότερο από το **46%** του συνόλου. Οι παραπάνω δυσμενείς εξελίξεις, σε συνδυασμό με τη γενικότερη οικονομική αβεβαιότητα, δεν ευνοούν τη διαμόρφωση μιας αγοράς εργασίας κι ενός επιχειρηματικού περιβάλλοντος που μπορούν να δώσουν ώθηση στην καινοτομία και την τεχνολογική αλλαγή.

⁵⁸ Στην περίπτωση της εκ περιτροπής απασχόλησης, ο εργαζόμενος απασχολείται με πλήρες ωράριο, αλλά για λιγότερες από τις ισχύουσες στην επιχείρηση ημέρες εβδομαδιαίας ή μηνιαίας εργασίας.

⁵⁹ Βλ. <http://www.ypakp.gr/uploads/docs/10142.pdf>. Σημειώνεται ότι τα στοιχεία αναφέρονται μόνο στις νέες προσλήψεις και δεν λαμβάνουν υπόψη τις αποχωρήσεις.

Το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι στην Ελλάδα, συγκεκριμένες μορφές ευέλικτης απασχόλησης είναι ταυτισμένες με υποβαθμισμένους όρους εργασίας, δεν σημαίνει, επ' ουδενί λόγω, ότι το ίδιο ισχύει κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ευέλικτης απασχόλησης δεν είναι εγγενή στο παραγωγικό υπόδειγμα, ούτε 'γραμμένα σε πέτρα'. Εξαρτώνται από τις εκάστοτε κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, τον συσχετισμό δυνάμεων κεφαλαίου-εργασίας, τις ιδιομορφίες του παραγωγικού μοντέλου, κ.λπ. Γι αυτό και η ίδια μορφή ευέλικτης απασχόλησης, μπορεί, κατά περίπτωση και ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας και το θεσμικό περιβάλλον, ν' αποτελεί ελεύθερη επιλογή του εργαζόμενου που διευκολύνει τον συνδυασμό διαφορετικών ρόλων, γέφυρα προς την απασχόληση για πρωτοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, ή αναγκαστική λύση ελλείπει κάτι καλύτερου. Οι παθογένειες, ο ανορθολογισμός και οι στρεβλώσεις που κυριαρχούν μέχρι και σήμερα στην αγορά εργασίας και το παραγωγικό μοντέλο της χώρας –παρά τα επώδυνα και σημαντικά βήματα εξορθολογισμού που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια- ευνόησαν τις αρνητικές πλευρές της ευελιξίας, υπονόμισαν τα δυνητικά ωφέληματα των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και επιδείνωσαν την ποιότητα της απασχόλησης.

Δεν είναι, εξάλλου, τυχαίο ότι στην Ελλάδα, παρά τις ευνοϊκές νομοθετικές παρεμβάσεις, δεν είχε καμμία τύχη η εφαρμογή του μοντέλου της «ευελιξίας με ασφάλεια» (flexicurity), το οποίο αποτελεί εδώ και 25 χρόνια την κορωνίδα των ευρωπαϊκών πολιτικών απασχόλησης. Οι πολιτικές flexicurity προωθούνται ενεργά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως ένα χρήσιμο εργαλείο αντιμετώπισης της ανάγκης των επιχειρήσεων/οργανισμών να ανταποκρίνονται στις ταχείες αλλαγές και προκλήσεις του οικονομικού και τεχνολογικού περιβάλλοντος, παρέχοντας ταυτόχρονα ένα δίκτυο ασφαλείας στους εργαζόμενους που θίγονται από τις μεταβολές αυτές. Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και η προστασία των εργαζομένων από τις απειλές και αβεβαιότητες του οικονομικού περιβάλλοντος αποτελούν δύο φαινομενικά ασυμβίβαστους στόχους που το μοντέλο του flexicurity επιχειρεί να γεφυρώσει. Μέχρι στιγμής, αυτό το έχει επιτύχει κυρίως στις πιο προηγμένες χώρες της ΕΕ, προπαντός στη Δανία, που αποτελεί και τη γενέτειρα του υποδείγματος, και δευτερόντως στην Ολλανδία. Αντίθετα, στις χώρες της Ευρωπαϊκής περιφέρειας, η προσπάθεια εφαρμογής του μοντέλου του flexicurity δεν είχε τα προσδωκόμενα αποτελέσματα, για μια σειρά από λόγους, οι σημαντικότεροι των οποίων είναι οι εξής: ⁶⁰

- Στις χώρες αυτές δεν συντρέχουν οι τρεις βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχία του flexicurity που είναι η ταυτόχρονη παρουσία μιας βαθιάς εμπειρομένης κουλτούρας συνεννόησης και συμβιβασμών μεταξύ των κοινωνικών εταίρων (εργοδότες, εκπρόσωποι εργαζομένων), μιας αγοράς εργασίας με χαμηλό δείκτη προστασίας της απασχόλησης (υψηλή κινητικότητα των εργαζομένων, ευκολία προσλήψεων και απολύσεων) και επαρκείς πόρους για ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, κι ενός αποτελεσματικού συστήματος

⁶⁰ Για μια εκτενέστερη ανάλυση βλ. Mouriki, (2009).

[Type text]

προστασίας από την ανεργία (εύρωστο κοινωνικό κράτος που να παρέχει ένα ισχυρό δίκτυ ασφαλείας σε περίπτωση ανεργίας, κ.ά.). Τα τρία αυτά στοιχεία συν-αποτελούν τα θεμελιώδη συστατικά του λεγόμενου «χρυσού τριγώνου», το οποίο εξασφαλίζει αμοιβαία οφέλη από την εφαρμογή πολιτικών ευελιξίας με ασφάλεια, τόσο για τους εργαζόμενους, όσο και για τις επιχειρήσεις.

- Άλλοι ανασταλτικοί παράγοντες είναι η δυσλειτουργία των θεσμών (δικαιοσύνης, εφαρμογής των νόμων, διαβούλευσης και συνεργασίας), η αμοιβαία δυσπιστία μεταξύ των κοινωνικών συνομιλητών, ο έντονος κατακερματισμός της αγοράς εργασίας και η ευρεία έκταση μη ρυθμισμένων ή και επισφαλών μορφών απασχόλησης.
- Τέλος, καθοριστικό εμπόδιο στην επιτυχή εφαρμογή του μοντέλου του flexicurity αποτελεί, κυρίως στην περίπτωση της Ελλάδας, η ισχνή παραγωγική βάση, που στηρίζεται στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών χαμηλού και μεσαίου κόστους για την εγχώρια αγορά, σε συνδυασμό με τη συνεχώς φθίνουσα ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, η θέσπιση και εφαρμογή μιας σειράς ευέλικτων μορφών απασχόλησης στη χώρα μας, σε ένα περιβάλλον συνεχούς απορρυθμίσεως της αγοράς εργασίας και συρρίκνωσης της διαπραγματευτικής δύναμης των εργαζομένων, κατέληξαν στην υιοθέτηση πρακτικών ευελιξίας που συνιστούν ετεροβαρείς διευθετήσεις σε βάρος των εργαζομένων, καθώς δεν εξασφαλίζουν τα αναγκαία αντίβαρα ασφαλείας. Ευνοήθηκαν, δηλαδή, οι λεγόμενες ‘παθητικές’ μορφές ευελιξίας, αυτές που πρωταρχικό μέλημα έχουν τη συμπίεση του εργατικού κόστους και την αποδυνάμωση των εργασιακών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Όπως τονίζει και ο Δενδρινός (2008), «οικονομικοί, κοινωνικοί & θεσμικοί παράγοντες έχουν αναδείξει τις λιγότερο παραγωγικές πτυχές της ευελιξίας στην Ελλάδα. Οι νέες μορφές απασχόλησης δεν αξιοποιούνται στο πλαίσιο μιας συνεκτικής στρατηγικής αναδιοργάνωσης, αλλά με ευκαιριακές πρακτικές χαμηλού κόστους». Αυτό οφείλεται, κατά τον συγγραφέα, στη σθεναρή αντίσταση όλων των εμπλεκόμενων πλευρών (επιχειρήσεις, συνδικάτα, πολιτεία) σε κάθε απόπειρα εισαγωγής ριζικών μεταρρυθμίσεων, που θα ευνοούσαν την εισαγωγή των ποιοτικών στοιχείων της ευελιξίας. Η τάση αυτή επιδεινώθηκε στη διάρκεια της παρατεταμένης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας, που δημιούργησε ακόμη πιο δυσμενείς συνθήκες για την ποιότητα των θέσεων εργασίας, καθώς βασική προτεραιότητα των επιχειρήσεων/οργανισμών είναι η περαιτέρω συρρίκνωση του (ήδη συμπιεσμένου) κόστους εργασίας. Αυτό ισχύει ακόμη και για τις περισσότερο εύρωστες επιχειρήσεις, όπου οι θέσεις εργασίας δεν απειλούνται άμεσα. Παρατηρείται, έτσι, μια γενικότερη υποβάθμιση και απαξίωση των ικανοτήτων ακόμη και του εργατικού δυναμικού υψηλής ειδίκευσης (Πετράκη, 2013). Γιατί, σε τελική ανάλυση, η υπερβολική έμφαση στο σκέλος της ευελιξίας, σε βάρος του σκέλους της ασφαλείας, δυσχεραίνει αποφασιστικά την υιοθέτηση των πιο καινοτόμων και δυναμικών μορφών ευελιξίας που θα αναβάθμιζαν το ανθρώπινο δυναμικό και την τεχνολογική ικανότητα της χώρας.

Προκύπτει, συνεπώς, αβίαστα το συμπέρασμα ότι η αναβάθμιση της ποιότητας των θέσεων εργασίας και του ανθρώπινου δυναμικού συνδέεται άρρηκτα με την παραγωγική αναβάθμιση της χώρας, η οποία με τη σειρά της, σε μεγάλο βαθμό, συναρτάται με την τεχνολογική αναβάθμιση, σε μια δυναμική σχέση αλληλοτροφοδότησης. Γιατί η καινοτομική ικανότητα μιας επιχείρησης εξαρτάται σε καθοριστικό βαθμό όχι μόνο από το επίπεδο τεχνολογικής γνώσης της χώρας και τις μακροοικονομικές συνθήκες που επικρατούν, αλλά και από την ποιότητα του εργατικού δυναμικού. Όπως αντίστοιχα, μια αγορά εργασίας με στοιχεία έντονης παραβατικότητας, πλήρους απορρυθμίσσης και χαμηλών αμοιβών δεν μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της καινοτομικής ικανότητας μιας χώρας, γιατί τα καλύτερα μυαλά θα αναζητήσουν ευνοϊκότερες συνθήκες εργασίας και βελτιωμένες επαγγελματικές προοπτικές στο εξωτερικό, όπως ακριβώς συμβαίνει στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια.

7.5 Προϋποθέσεις τεχνολογικής αναβάθμισης της χώρας

Η τεχνολογική πρόοδος και η καινοτομία αποτελούν βασικούς μοχλούς της βιώσιμης ανάπτυξης στις αναπτυγμένες οικονομίες. Η Ελλάδα, ωστόσο, δεν διαθέτει ούτε ανταγωνιστικές βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας, ούτε ένα φιλικό προς την καινοτομία περιβάλλον. Η βιομηχανική της βάση παραμένει προσανατολισμένη στην τροφοδότηση της εγχώριας αγοράς, σε τομείς χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Το δε ποσοστό καινοτόμων και διεθνώς ανταγωνιστικών κλάδων που δημιουργούν προστιθέμενη αξία σε μια οικονομία και προσφέρουν καλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας, είναι πολύ χαμηλότερο από το αντίστοιχο άλλων οικονομιών της ΕΕ (German Institute for Economic Research, 2016).

Ο μεταποιητικός τομέας της ελληνικής οικονομίας, ειδικότερα, χαρακτηρίζεται από δραστηριότητες εντάσεως εργασίας και χαμηλή παραγωγικότητα. Ο βαθμός ενσωμάτωσης καινοτομικών πρωτοβουλιών στον τομέα αυτό είναι, επίσης, χαμηλός, γεγονός που οφείλεται σε μια σειρά από διαρθρωτικούς παράγοντες, οι σημαντικότεροι των οποίων είναι: το μικρό μέγεθος της πλειοψηφίας των επιχειρήσεων, η έλλειψη κουλτούρας καινοτόμου επιχειρηματικότητας, το χαμηλό επίπεδο επενδύσεων σε E&A, τα γραφειοκρατικά εμπόδια και το κόστος που αυτά συνεπάγονται, η πολυνομία, η δυσχέρεια πρόσβασης σε πηγές χρηματοδότησης, το ασταθές θεσμικό και φορολογικό πλαίσιο, η εσωστρέφεια και ο οικογενειακός (άρα συγκεντρωτικός) χαρακτήρας των επιχειρήσεων, και η αποφυγή ανάληψης ρίσκου σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας. Οι παράγοντες αυτοί προϋπήρχαν της παρατεταμένης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας που διανύει ήδη το 9^ο έτος της, αλλά με τη συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας και πιο πρόσφατα με την επιβολή των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, η ανασχετική τους δύναμη πολλαπλασιάστηκε.

Δεδομένης, λοιπόν, της υφιστάμενης βιομηχανικής και επιχειρηματικής διάρθρωσης της Ελλάδας, είναι τεράστια πρόκληση η μετάβαση από μια οικονομία χαμηλής

εξειδίκευσης και χαμηλής εντάσεως τεχνολογίας, που αποτελείται κυρίως από μικρομεσαίες επιχειρήσεις, σε μια οικονομία μέσης και υψηλής εντάσεως τεχνολογίας με υψηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας και υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Για να συμβεί όμως αυτή η μετάβαση, θα πρέπει να γίνουν σοβαρές διαρθρωτικές αλλαγές που θα συμπεριλαμβάνουν και τη δημιουργία ενός καλά σχεδιασμένου συστήματος καινοτομίας (German Institute for Economic Research, 2016).

Η επένδυση στην επιχειρηματική καινοτομία είναι, εξάλλου, μια ακριβή υπόθεση, και προϋποθέτει ένα ευνοϊκό οικοσύστημα, που θα περιλαμβάνει ένα σταθερό περιβάλλον για επενδύσεις, σύγχρονα χρηματοδοτικά εργαλεία, συνέργειες και δικτύωση μεταξύ των εμπλεκόμενων στην παραγωγή καινοτομίας (επιχειρήσεις και ερευνητικά κέντρα), αλλά και αλλαγή της νοοτροπίας των υφισταμένων επιχειρήσεων.

Δυστυχώς για τη χώρα μας, το σημείο εκκίνησης της προσπάθειας για την προώθηση της καινοτομίας στο ελληνικό παραγωγικό σύστημα βρίσκεται πολύ χαμηλά και τα εμπόδια που πρέπει να ξεπεραστούν για τη δραστική βελτίωση της θέσης της Ελλάδας στον διεθνή καταμερισμό εργασίας και στην αλυσίδα αξίας, είναι πολυάριθμα και σύνθετα, με κυριότερα:

- το ξεπερασμένο αναπτυξιακό και παραγωγικό υπόδειγμα της ελληνικής οικονομίας,
- τη φθίνουσα διεθνή ανταγωνιστικότητα ⁶¹,
- την κυριαρχία του τομέα των μη-διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών (κλάδοι έντασης εργασίας χαμηλής ποιότητας),
- τη 'ρηχή επιχειρηματικότητα'
- και τον χαμηλό βαθμό καινοτομίας και τεχνολογικής απορρόφησης.⁶²

Όπως επισημαίνει και ο Ιωάννου (2016), το παραγωγικό πρόβλημα της Ελλάδας εντοπίζεται στις ισχνές αλυσίδες παραγωγής αξίας κατά τόπους, και στην ισχνή συμμετοχή της σε παγκόσμιες αλυσίδες παραγωγής αξίας. Αρνητικά συμβάλλουν επίσης και οι αναχρονιστικές πρακτικές διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού στην πλειονότητα των επιχειρήσεων, η χαμηλή κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, η

⁶¹ Σύμφωνα με την Έκθεση Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας του World Economic Forum για το 2016/17, η Ελλάδα υποχώρησε στην 86^η θέση από την 81^η την προηγούμενη διετία, κάτω από την Αλβανία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Κύπρο. Σημειώνεται ότι η φετινή υποχώρηση στην κατάταξη προέρχεται κυρίως από την πρόοδο άλλων χωρών που βελτίωσαν τις επιδόσεις τους και προσπέρασαν τη χώρα μας, παρά από κάποια σημαντική υποχώρηση των επιδόσεων της χώρας σε επιμέρους δείκτες της έκθεσης (ΣΕΒ, 2016).

⁶² Ο χαμηλός βαθμός καινοτομίας διολισθαίνει ακόμη περισσότερο στη διάρκεια της κρίσης. Τη διετία 2012-2013, η καινοτομική επίδοση των μεγαλύτερων ελληνικών επιχειρήσεων -με κριτήριο το ποσοστό των επιχειρήσεων που εισήγαγαν καινοτόμα προϊόντα- υποχωρεί στο 38% έναντι του 50% της προηγούμενης διετίας 2010-2011(Καλογήρου, 2014). Το δε ποσοστό του ΑΕΠ που διατίθεται στην Έρευνα & Ανάπτυξη είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ-28, μόλις 0,9%, όταν ο μέσος όρος της ΕΕ-28 είναι 2%.

αναντιστοιχία ζήτησης και προσφοράς ειδικοτήτων, αλλά και το κύμα φυγής νέων επιστημόνων στο εξωτερικό προς αναζήτηση εργασίας.⁶³

Η διαχρονική αδυναμία της εγχώριας παραγωγικής μηχανής να δημιουργήσει νέα προϊόντα και υπηρεσίες και να αναπτύξει την έρευνα και την τεχνολογία αντανακλώνται επίσης και στον πολύ μικρό αριθμό κατόχων μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών (3% των ατόμων ηλικίας 25-64 ετών), στο χαμηλό ποσοστό ατόμων που είτε ολοκλήρωσαν ανώτατες σπουδές στην επιστήμη και τεχνολογία, ή απασχολούνται στους τομείς αυτούς, αλλά και στους χαμηλούς δείκτες ποιότητας εργατικού δυναμικού και ικανότητας ανάπτυξης ταλέντων (49 και 34 αντίστοιχα με άριστα το 100, στοιχεία 2015).⁶⁴

Συνολικά, όλα τα παραπάνω στοιχεία υποδηλώνουν ένα πλέγμα υστερήσεων και αγκυλώσεων που καθηλώνουν τη χώρα στη στασιμότητα, ακόμη και στην οπισθοδρόμηση, σε αντίθεση με άλλες μικρές χώρες που προοδεύουν και βελτιώνουν συνεχώς τη διεθνή ανταγωνιστική τους θέση, αξιοποιώντας τις ευκαιρίες που προσφέρει η λεγόμενη «τέταρτη βιομηχανική επανάσταση», που βασίζεται σε ολοένα πιο σύνθετες σχέσεις ανάμεσα στην παραγωγή, πληροφορία και εξειδικευμένη γνώση. Έτσι η χώρα μας, αδυνατώντας διαχρονικά να παρακολουθήσει τις εξελίξεις και να αδράξει τις ευκαιρίες της εποχής μας, εκτίθεται μόνο στους κινδύνους της (ΣΕΒ, 2016).

Βασική προϋπόθεση για τη βελτίωση της θέσης της Ελλάδας στον διεθνή καταμερισμό εργασίας, την τεχνολογική αναβάθμιση και τον εμπλουτισμό του παραγωγικού /επιχειρηματικού δυναμικού της, είναι όχι μόνο η έξοδος από την κρίση, αλλά και η υπέρβαση του προηγούμενου, ξεπερασμένου αναπτυξιακού προτύπου που βασιζόταν στο χαμηλό εργατικό κόστος και την ανειδίκευτη εργασία. Όπως τονίζουν οι Καλογήρου & Τσακανίκας (2014: 60-61): «Η Ελλάδα πρέπει να κινηθεί στην κατεύθυνση της αναβάθμισης των προϊόντων και υπηρεσιών που προσφέρει και όχι να ανταγωνίζεται μάταια χώρες χαμηλού κόστους. Πρέπει να αναβαθμίσει το γνωστικό περιεχόμενο και την ποιότητα των εγχωρίως παραγομένων προϊόντων και υπηρεσιών, με τρόπο που να είναι ελκυστικά για διεθνείς και όχι μόνο αγορές».

Όμως, η τεχνολογική υστέρηση δυσχεραίνει σημαντικά την προσπάθεια αυτή. Η Ελλάδα καταλαμβάνει την 20^η θέση στην ΕΕ-27 στις διεθνείς κατατάξεις καινοτομίας και βρίσκεται στο 63% του μέσου ευρωπαϊκού επιπέδου, ενώ στην πρώτη πεντάδα συμμετέχουν, εκτός από τις πρωτοπόρους Σουηδία και Γερμανία, και μικρές οικονομίες, συγκρίσιμες με την Ελλάδα, όπως η Δανία, η Φιλανδία και η Ολλανδία.⁶⁵

⁶³ Υπολογίζεται ότι από το 2008 μέχρι σήμερα έχουν φύγει από την Ελλάδα (ή δεν έχουν επιστρέψει μετά τις σπουδές τους) περίπου 300 με 400 χιλιάδες Έλληνες νεομετανάστες, οι περισσότεροι εξ αυτών με υψηλά ακαδημαϊκά προσόντα (Μουρίκη, 2017).

⁶⁴ Αναφέρονται στο Λαζαρέτου, 2016:48-49.

⁶⁵ Ο. πρ.

Η αδύναμη σχέση του επιχειρηματικού τομέα με την τεχνολογία και η περιορισμένη συμμετοχή του στην έρευνα για τεχνολογική ανάπτυξη οδηγούν στην επικέντρωση της πλειονότητας των επιχειρήσεων (με λιγότερες και αξιολογικές εξαιρέσεις) σε δραστηριότητες χαμηλής έντασης γνώσης και στην παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών χαμηλής προστιθέμενης αξίας, με ασθενή δυναμική και αβέβαιη προοπτική (Καλογήρου, 2014). Οι δραστηριότητες αυτές έχουν εύστοχα χαρακτηριστεί ως ‘επιχειρηματικότητα ανάγκης για βραχυπρόθεσμο βιοπορισμό’ και αποτελούν την κύρια μορφή επιχειρηματικότητας την περίοδο της κρίσης, με υψηλό βαθμό ‘θνησιμότητας’ (Endeavor Greece, 2013).⁶⁶ Αυτό, φυσικά, δεν σημαίνει ότι, ακόμη και σε περιόδους βαθιάς κρίσης, δεν υπάρχουν θύλακες καινοτομίας. Οι θύλακες αυτοί εντοπίζονται κυρίως σε κλάδους της μεταποίησης, όπως π.χ. στον τομέα της πληροφορικής και στη φαρμακοβιομηχανία, ενώ υπάρχουν και αρκετές πολλά υποσχόμενες νεοφυείς επιχειρήσεις (start-ups) υψηλής τεχνολογίας που μπορούν να δώσουν σημαντική ώθηση στην καινοτομία.⁶⁷

Τι πρέπει να γίνει ώστε να διαμορφωθεί ένα αναπτυξιακό πρότυπο που θα στηρίζεται στη γνώση, την καινοτόμο επιχειρηματικότητα και την εξωστρέφεια; Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του IOBE, κεντρικός στόχος της νέας αναπτυξιακής πολιτικής θα πρέπει να είναι η τεχνολογική αναβάθμιση και ο εμπλουτισμός του παραγωγικού-επιχειρηματικού ιστού της ελληνικής οικονομίας με νέες καινοτόμες επιχειρήσεις εντάσεως γνώσης, που θα επιτρέψουν τον απεγκλωβισμό του εγχώριου παραγωγικού-επιχειρηματικού συστήματος από μία ενδιάμεση κατάσταση αμφίπλευρης ανταγωνιστικής πίεσης (“stuck in the middle”) σε μια αναβαθμισμένη θέση στον διεθνή καταμερισμό εργασίας» (IOBE-Remaco, 2013). Προς αυτή την κατεύθυνση, οι δημόσιες πολιτικές θα πρέπει να προωθήσουν ένα αναπτυξιακό σχέδιο που θα εστιάζει στην τεχνολογική αναβάθμιση των υφιστάμενων επιχειρήσεων και τον εμπλουτισμό του επιχειρηματικού τομέα με νέες καινοτόμες επιχειρήσεις (innovation led growth).

Ειδικότερα, η ελληνική κοινωνία πρέπει να επενδύσει συνδυασμένα σε τέσσερις δυνάμεις: τη γνώση, τον ανθρώπινο παράγοντα, την καινοτόμο επιχειρηματικότητα και ένα αποτελεσματικό και αποδοτικό κράτος με επιχειρησιακές και λειτουργικές ικανότητες. Οι δυνάμεις αυτές μπορούν να αποτελέσουν τους τέσσερις πυλώνες για μια ποιοτικότερη, υψηλού δυναμικού και ανθεκτικότερη στον διεθνή ανταγωνισμό νέα αναπτυξιακή διαδρομή της ελληνικής οικονομίας. Στις δυνάμεις αυτές μπορεί να προστεθεί και η λειτουργική αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (ΤΠΕ), που ως «τεχνολογίες γενικού σκοπού» επηρεάζουν οριζόντια το

⁶⁶ Παρά τη μείωση του συνολικού αριθμού των νέων επιχειρήσεων κατά 50% σε σύγκριση με το 2008, η επιχειρηματικότητα ανάγκης φαίνεται ν’ αποτελεί μια σταθερή διαχρονική τάση. Σύμφωνα με νεότερη μελέτη της Endeavor Greece, όπου αναλύονται τα στοιχεία του Γενικού Εμπορικού Μητρώου (ΓΕΜΗ), το 84% των νέων επιχειρήσεων (στοιχεία Ιανουαρίου - Νοεμβρίου 2016) έχουν κατά βάση εγχώριο προσανατολισμό, καθώς δραστηριοποιούνται στη μαζική εστίαση και διασκέδαση, στο λιανεμπόριο και σε λογιστικές/συμβουλευτικές υπηρεσίες, ενώ αντίθετα μειώνεται συνεχώς ο αριθμός των μεταποιητικών επιχειρήσεων (βλ. Μανιφάβα, 2017). Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Διάγραμμα 1 στο Παράρτημα.

⁶⁷ Ο αριθμός των ελληνικών νεοφυών επιχειρήσεων εκτινάχθηκε από μόλις 16 το 2010 σε 144 το 2013 (βλ. Endeavor Greece, 2015).

[Type text]

σύνολο της οικονομικής και κρατικής δραστηριότητας και ασφαλώς και τις άλλες κινούσες δυνάμεις (Καλογήρου, 2014).

Ως προς το ερώτημα, ποιοι είναι οι τομείς βέλτιστης εξειδίκευσης της ελληνικής οικονομίας, διαπιστώνεται σύγκλιση στις διάφορες μελέτες ότι το νέο αναπτυξιακό πρότυπο θα προκύψει με εξειδίκευση (α) στη γεωργία και τα τρόφιμα, (β) στις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών στη μεταποίηση και τις υπηρεσίες, (γ) στις υπηρεσίες υγείας, βιοϊατρική και φάρμακα, και (δ) στην ενέργεια και τη χημική βιομηχανία (Μασουράκης, 2014).

7.6 Πώς οι νέες τεχνολογίες μπορούν να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας στην Ελλάδα

Έχει αποδειχτεί ότι οι καινοτόμες επιχειρήσεις, ακόμη και σε περιόδους κρίσης, είναι σε καλύτερη θέση από τις υπόλοιπες, όχι μόνο να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας, αλλά και να τις αυξήσουν, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία ενός 'ενάρετου κύκλου' και σε άλλους κλάδους της οικονομίας. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Καλογήρου (2014), οι επιχειρήσεις έντασης καινοτομίας προβλέπουν ότι θα δημιουργήσουν περισσότερες θέσεις εργασίας στην επόμενη διετία (2014-2015), ενώ μία στις τρεις σχεδόν επιχειρήσεις υψηλής έντασης καινοτομίας εκτιμούν ότι θα αυξηθεί το προσωπικό τους την επόμενη διετία, έναντι μόλις 18% των επιχειρήσεων χαμηλής έντασης καινοτομίας.

Αντίστοιχα, μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη συμβολή των ΜΜΕ στη δημιουργία θέσεων εργασίας, επισημαίνει ότι οι καινοτόμες επιχειρήσεις, καθώς και οι επιχειρήσεις από πιο καινοτόμες χώρες, αναφέρουν συχνότερα αύξηση της απασχόλησης και σημειώνουν υψηλότερα ποσοστά αύξησης της απασχόλησης. Η έρευνα υπογραμμίζει, επίσης, ότι οι καινοτόμες ΜΜΕ ή οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε πιο καινοτόμες οικονομίες επλήγησαν λιγότερο από την οικονομική κρίση. Για παράδειγμα, ενώ αναφέρθηκε μείωση της συνολικής ζήτησης κατά 70% για τις επιχειρήσεις σε χώρες που θεωρούνται λιγότερο καινοτόμες, το αντίστοιχο ποσοστό για τις χώρες που είναι πρωτοπόρες στην καινοτομία είναι **45%**.⁶⁸

Αντίστοιχα είναι και τα ευρήματα της ετήσιας έρευνας της ΕΥ (Ernest & Young) για τη δημιουργία θέσεων εργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο (Global Job Creation Survey 2016), η οποία επισημαίνει ότι οι καινοτόμες εταιρείες αποδεικνύονται πιο κινητικές από τις παραδοσιακές επιχειρήσεις στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Οι καινοτόμοι επιχειρηματίες, που δημιούργησαν ένα νέο προϊόν, υπηρεσία ή εμπορικό σήμα την τελευταία χρονιά, αυξάνουν το προσωπικό τους ταχύτερα από τους παραδοσιακούς επιχειρηματίες.⁶⁹

⁶⁸ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012, Δελτίο Τύπου στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-20_el.htm#footnote-2

⁶⁹ Βλ. σχετικά στο ΣΕΠΕ, 2016.

[Type text]

Περισσότεροι από τους μισούς επιχειρηματίες (59%), σύμφωνα με την ίδια έρευνα, εκτιμούν ότι θα αυξήσουν το προσωπικό τους μέσα στο 2016. Όσο περισσότερο καινοτομεί μια εταιρεία, τόσο περισσότερες προσλήψεις κάνει και μάλιστα, με ταχύτερους ρυθμούς. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, οι επιχειρήσεις που καινοτομούν συγκεντρώνουν 95% περισσότερες πιθανότητες να προχωρήσουν σε αύξηση του απασχολούμενου προσωπικού, σε σχέση με το υπόλοιπο δείγμα, ενώ ο ρυθμός αύξησης του προσωπικού τους (18%) είναι διπλάσιος από τον παγκόσμιο μέσο όρο.⁷⁰

Ένας τομέας που θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντικό πόλο έλξης για άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα, οι οποίες, με τη σειρά τους, θα δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας σε ειδικότητες που έχουν σχέση με τις ΤΠΕ, ώστε να αξιοποιηθεί ένα μέρος από το τεχνολογικό δυναμικό της χώρας είναι, για παράδειγμα, τα κέντρα τεχνολογικής υποστήριξης και ανάπτυξης λογισμικού. Σχετικά με αυτό το θέμα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη που εκπονήθηκε με πρωτοβουλία του CEPIS (Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Επαγγελματιών Ενώσεων Πληροφορικής) και την υποστήριξη του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, του ALBA Graduate Business School και της HePIS, σύμφωνα με την οποία, μέχρι το 2020, υπολογίζεται ότι θα υπάρχουν περισσότερες από 800.000 κενές θέσεις εργασίας στην Ευρώπη στον τομέα των νέων τεχνολογιών και της πληροφορικής (ΤΠΕ).⁷¹ Μέρος αυτών των κενών θέσεων, ο αριθμός των οποίων αναμένεται ν' αυξηθεί σημαντικά τα επόμενα χρόνια, μπορεί να καλυφθεί από νέους εργαζόμενους που διαμένουν στην Ελλάδα και διαθέτουν τις κατάλληλες ψηφιακές γνώσεις και δεξιότητες (e-skills). Αυτό μπορεί να γίνει μέσω της ίδρυσης στην Ελλάδα υποκαταστημάτων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, όπως το παράδειγμα μεγάλων πολυεθνικών, που ιδρύουν κέντρα τεχνολογικής υποστήριξης στην Ελλάδα (π.χ. Accenture). Επίσης, μπορεί να επιτευχθεί μέσω παροχής υπηρεσιών πληροφορικής και ανάπτυξης εφαρμογών από ελληνικές εταιρίες σε ξένες, με βάση το μοντέλο του outsourcing. Ένας άλλος τομέας, που θα μπορούσε να συμβάλει σε αυτήν την προσπάθεια, είναι η εξ αποστάσεως εργασία, ιδιαίτερα στον χώρο της ανάπτυξης εφαρμογών, όπου το νέο αυτό μοντέλο απασχόλησης αρχίζει να καθιερώνεται με συστηματικό τρόπο.⁷²

Απαραίτητο εργαλείο για να συμβεί αυτό αποτελούν οι κατάλληλες ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες δεν ανευρίσκονται εύκολα στην Ελλάδα. Όπως επισημαίνει έρευνα που διεξήχθη τον Ιούλιο 2015, μεταξύ 33 επιχειρήσεων στον κλάδο Πληροφορικής, που παρουσιάζεται στην παραπάνω μελέτη, το 51% των επιχειρηματιών δηλώνει μεγάλη έως πολύ μεγάλη δυσκολία να βρει άτομα να καλύψει θέσεις προγραμματιστών, παρόλο που οι μισθοί των προγραμματιστών είναι υψηλότεροι από αυτούς των άλλων θέσεων με αντίστοιχη προϋπηρεσία ή πεδίο ευθύνης.⁷³

⁷⁰ Ο. πρ.

⁷¹ Βλ. σχετικά <http://www.emea.gr/cepis—alba—hepiss—μπορούμε-500-γυλιάδες-νέες-θέσει/461451/461451/>

⁷² Ο. πρ.

⁷³ Ο. πρ.

Οι εκπρόσωποι των φορέων που εκπόνησαν τη μελέτη θεωρούν ως ενθαρρυντικό το γεγονός ότι οι δράσεις που απαιτούνται για την ανάπτυξη των γνώσεων και ψηφιακών δεξιοτήτων με στόχο την κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας, δεν απαιτούν τόσο οικονομικούς πόρους, όσο παρεμβάσεις στο χώρο της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας, ενημέρωση των νέων και καλλιέργεια του κατάλληλου κλίματος (με συγκεκριμένες παρεμβάσεις που εκτίθενται στη μελέτη). Εδώ, όμως, θα πρέπει να τονιστεί ότι, αυτό που η μελέτη αξιολογεί ως πλεονέκτημα, στη σημερινή συγκυρία και έχοντας υπόψη τη διαχρονική δυσανεξία μεγάλου μέρους πολιτικού συστήματος, αλλά και των εμπλεκομένων, στις αναγκαίες δραστηρικές αλλαγές στον χώρο της εκπαίδευσης, της αγοράς εργασίας, αλλά και στις νοοτροπίες, αποτελεί εντέλει τροχοπέδη στην ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων. Αν δεν αρθούν αυτές οι αγκυλώσεις, θα χαθεί μια ακόμη ευκαιρία τεχνολογικής και παραγωγικής αναβάθμισης για τη χώρα μας.

7.7 Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Ανακεφαλαιώνοντας τα βασικά σημεία της παρούσας ενότητας, σημειώνουμε ότι, η εισαγωγή της καινοτομίας στην παραγωγική και την εργασιακή διαδικασία συνδέεται άρρηκτα με την αναβάθμιση της τεχνολογικής ικανότητας της χώρας και του ανθρώπινου κεφαλαίου της. Αυτό με τη σειρά του προϋποθέτει την αποφασιστική στροφή της οικονομίας προς την παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών και τη συμμετοχή της στις υφιστάμενες και στις ταχύτατα εξελισσόμενες παγκόσμιες αλυσίδες παραγωγής αξίας.⁷⁴ Η διαδικασία αυτή είναι μακράς πνοής και δεν θα φέρει άμεσα αποτελέσματα, πρέπει όμως κάποτε να δρομολογηθεί.

Προς αυτή την κατεύθυνση, το κράτος θα πρέπει να διευκολύνει τη διαδικασία απογαλακτισμού του ελληνικού παραγωγικού υποδείγματος από την κρατικοδίαιτη ανάπτυξη, τα κίνητρα και τις επιδοτήσεις και να συμβάλει στη δημιουργία ενός ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος, χωρίς τις αγκυλώσεις και τις στρεβλώσεις του παρελθόντος. Σε ένα πρώτο επίπεδο, ακόμη και η μη παρεμβολή εμποδίων από την πλευρά των κρατικών φορέων στην άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και την ανάληψη πρωτοβουλιών από τον ιδιωτικό τομέα, θα αρκούσε -βραχυπρόθεσμα- να δώσει μία ώθηση στις επενδύσεις και την καινοτομία. Μεσο-μακροπρόθεσμα, ωστόσο, μια συνειδητή και καλά σχεδιασμένη κρατική παρέμβαση θα πρέπει να έχει ως στόχο την εφαρμογή μιας νέας βιομηχανικής πολιτικής, που θα εστιάζει όχι σε επιχειρήσεις και κλάδους, όπως στο παρελθόν, αλλά σε δραστηριότητες και πεδία παραγωγής συστημικά συνδεδεμένα με την εκπαίδευση, την καινοτομία, τις νέες τεχνολογίες, με ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση της ικανότητας των επιχειρήσεων να απορροφούν

⁷⁴ Σύμφωνα με τον Ιωάννου, η αλυσίδα παραγωγής αξίας περιγράφει το πλήρες φάσμα των δραστηριοτήτων που οι επιχειρήσεις και οι εργαζόμενοι πραγματοποιούν για να φέρουν ένα προϊόν, αγαθό ή υπηρεσία, από τη επινοήσή του έως την τελική διάθεσή του στην αγορά και στην χρήση του. Περιλαμβάνει δηλαδή δραστηριότητες όπως ο σχεδιασμός, η παραγωγή του και το branding που προσθέτουν αξία σε ένα προϊόν, η εμπορία, η διανομή και η υποστήριξή του στον τελικό καταναλωτή (Ιωάννου, 2016).

[Type text]

καινοτομίες, νέες γνώσεις και τεχνολογίες (Κικίλιας, 2014). Η κρατική συμβολή, για την επιτυχία αυτού του εγχειρήματος, θα μπορούσε να είναι ένα σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας, η ανάπτυξη των υποδομών και ο επανασχεδιασμός του συστήματος κοινωνικής προστασίας, ώστε να καλύπτει αυτούς που πραγματικά έχουν ανάγκη.

Πέρα από και παράλληλα με τη δραστική αλλαγή του παραγωγικού υποδείγματος, κομβικής σημασίας είναι και η υιοθέτηση επιχειρηματικών πρακτικών που θα επιτρέπουν τη βέλτιστη αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου, τη συνεχή αναβάθμιση των δεξιοτήτων του και τη δίκαιη συμμετοχή του στα οφέλη της ανάπτυξης. Το μοντέλο που μέχρι σήμερα κυριαρχεί και το οποίο βασίζεται στη χαμηλής ειδίκευσης, χαμηλά αμειβόμενη και με περιορισμένα δικαιώματα εργασία έχει προ πολλού φτάσει στα όριά του και ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για την πολλαπλή υστέρηση της χώρας. Μια νέα προσέγγιση της εργασίας είναι αναγκαία, προκειμένου η οικονομία να βγει από το τέλμα και η χώρα να μειώσει το αναπτυξιακό και τεχνολογικό χάσμα που τη χωρίζει από τις πιο προηγμένες χώρες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 7

- Γαβρόγλου, Σ.Π. (2006), «Όψεις της ευελιξίας στην Ελλάδα και την Ευρώπη», *ΠΑΕΠ-Μελέτες*, Αθήνα
- Γαβρόγλου, Σ.Π. και Κικίλιας, Η., (2001), «Ρύθμιση της αγοράς εργασίας, ανεργία και οργάνωση της εργασίας: μια εισαγωγή», στο Γαβρόγλου, Σ.Π., & Η. Κικίλιας (επιμ.), *Οργάνωση της εργασίας και νέες μορφές απασχόλησης στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Αθήνα: Εκδ. Σάκκουλα
- Δενδρινός, Γ. (2008), «Νέες μορφές απασχόλησης στην Ελλάδα. Μύθοι και πραγματικότητες». Σειρά σεμιναρίων 'Οικονομική Θεωρία & Πολιτική', Παν/μιο Ιωαννίνων, 5-3-2008
- Endeavor Greece, (2013), "Entrepreneurship and investment opportunities in Greece today". Διαθέσιμο στο: <http://endeavor.org.gr/wp-content/uploads/2013/11/Endeavor-Greece-Entrepreneurship-and-Investment-Opportunities.pdf>
- Endeavor Greece, (2015), «Τα Ελληνικά start-ups σε αριθμούς». Διαθέσιμο στο: http://endeavor.org.gr/wp-content/uploads/2015/08/Infographic_900x1600_F_72dpi_GR.jpg
- Endeavor Greece, (2017), «Η Ελληνική επιχειρηματικότητα σε αριθμούς». Διαθέσιμο στο: <http://endeavor.org.gr/wp-content/uploads/2017/02/Greek-Enterpreneurship-2016-GR.jpg>
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, (2011), *Recent developments in work organisation in the EU 27 Member States and Norway*, report, Dublin
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, (2009), *Working conditions in the European Union: Work organisation*, report, Dublin
- Eurostat-Statistics Explained, (2016), *Employment Statistics*, November. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics#Main_statistical_findings
- Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Ζωής και Εργασίας, (2015), *Καινοτομία στον χώρο εργασίας σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις*. Περίληψη. Διαθέσιμη στο: www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1540e11.pdf
- German Institute for Economic Research DIW Econ, (2016), *Η έρευνα ως μοχλός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας*, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Αθήνα
- Gupta, A., and Singhal, A. (1993), "Managing human resources for innovation and creativity", *Research Technology Management*, 36 (3), pp. 46-48

IOBE-Remaco (2013), «Στρατηγική μελέτη ανάπτυξης ανθρώπινου Δυναμικού και Καινοτόμου επιχειρηματικότητας», ΣΕΒ, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού»

Ιωάννου, Χρ. (2016), «Αναλύσεις: Παραγωγή και Παγκόσμιες Αλυσίδες Αξίας». *Ημερησία του Σαββάτου - Οικονομία*, 8/10/2016

Καλογήρου, Γ., (2014), «Η τεχνολογική ταυτότητα και η καινοτομική επίδοση του επιχειρηματικού τομέα στην ελληνική οικονομία. Δημόσιες πολιτικές και επιχειρηματικές στρατηγικές για την αναβάθμισή του». Στο Μασουράκης, Μ. & Γκόρτσος, Κ. (επιμ.) *Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής*, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών

Καλογήρου, Γ., και Τσακανίκας, Α. (2014), «Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας: Σκέψεις για δράση», στο Βαλυράκης, Σ., Μαραβέγιας, Ν., Μουρίκη, Α., Μπαμπανάσης, Στ. (επιμ.), *Από την κρίση στην ανάπτυξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Κατσορίδας, Δ., (1997), «Αντισταθμιστικές επιδράσεις στην απασχόληση από την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών», *Θέσεις*, τ. 57, Ιανουάριος- Μάρτιος

Κικίλιας, Η., (2014), «Ανταγωνιστικότητα, κοινωνική πολιτική και απασχόληση: στρατηγικές επιλογές πολιτικής», στο *Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: προτάσεις πολιτικής*, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Αθήνα

Λαζαρέτου, Σ., (2016), «Φυγή ανθρώπινου κεφαλαίου: η σύγχρονη τάση μετανάστευσης των Ελλήνων στα χρόνια της κρίσης», *Οικονομικό Δελτίο*, τ. 43, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος

Μανιφάβα, Δ., (2017), «Ανοίγουν καφέ, μπαρ και σουβλατζίδικα, κλείνουν εργοστάσια», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2/2/2017, Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/894395/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/anoigoyn-kafe-mpar-kai-soyvlatzidika-kleinoun-ergostasia>

Μασουράκης, Μ., (2014), «Ανταγωνιστικότητα και εξωστρέφεια: Προϋποθέσεις για την οικονομική ανάπτυξη», στο *Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: προτάσεις πολιτικής*, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Αθήνα

Mouriki, A. (2009), “Flexibility and security: an asymmetrical relationship? The uncertain relevance of flexicurity policies for segmented labour markets and residual welfare regimes”. *AIAS Working Paper*, 74, Amsterdam

Μουρίκη, Α., (2017), «Το φαινόμενο της επιστημονικής νέο-μετανάστευσης: η μεγάλη έξοδος;», Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2016, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (υπό δημοσίευση)

Πετράκη, Γ. (2007), «Οι νέες τεχνολογίες μετασχηματίζουν την εργασία;». Ηλεκτρονική έκδοση στα Πρακτικά του 5ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου του Εθνικού

[Type text]

Μετσόβιου Πολυτεχνείου (27-30 Σεπτεμβρίου 2007). Διαθέσιμο στο: <http://www.ntua.gr/MIRC/5th>

Petraki G. (2013), “Greek crisis and the quality of jobs in IT sector”, in Vassil Kirov (ed.), *Addressing quality of work in Europe*, Sofia, Ciela, σσ. 172-195

Rotman, D., (2013), “How Technology is Destroying Jobs”. *MIT Technology Review*, June.

ΣΕΒ, (2016), *Εβδομαδιαίο Δελτίο για την Ελληνική Οικονομία*, 29/9. Διαθέσιμο στο: http://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/49776/1weekly_29_9_2016.pdf

Σ.Ε.Π.Ε., (2016), «Οι καινοτόμες επιχειρήσεις δημιουργούν ταχύτερα νέες θέσεις εργασίας». Διαθέσιμο στο sepe.gr digital insight, 16-6-2016

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, (2016), Πληροφοριακό Σύστημα ΕΡΓΑΝΗ, «Ροές μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα», Αύγουστος, Διαθέσιμα ηλεκτρονικά στο: <http://www.ypakp.gr/uploads/docs/9916.pdf>

Υπουργείο Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας, (2014), «Έκθεση Πεπραγμένων Σ.Ε.Π.Ε. Έτους 2013». Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <http://www.ypakp.gr/uploads/docs/7702.pdf>

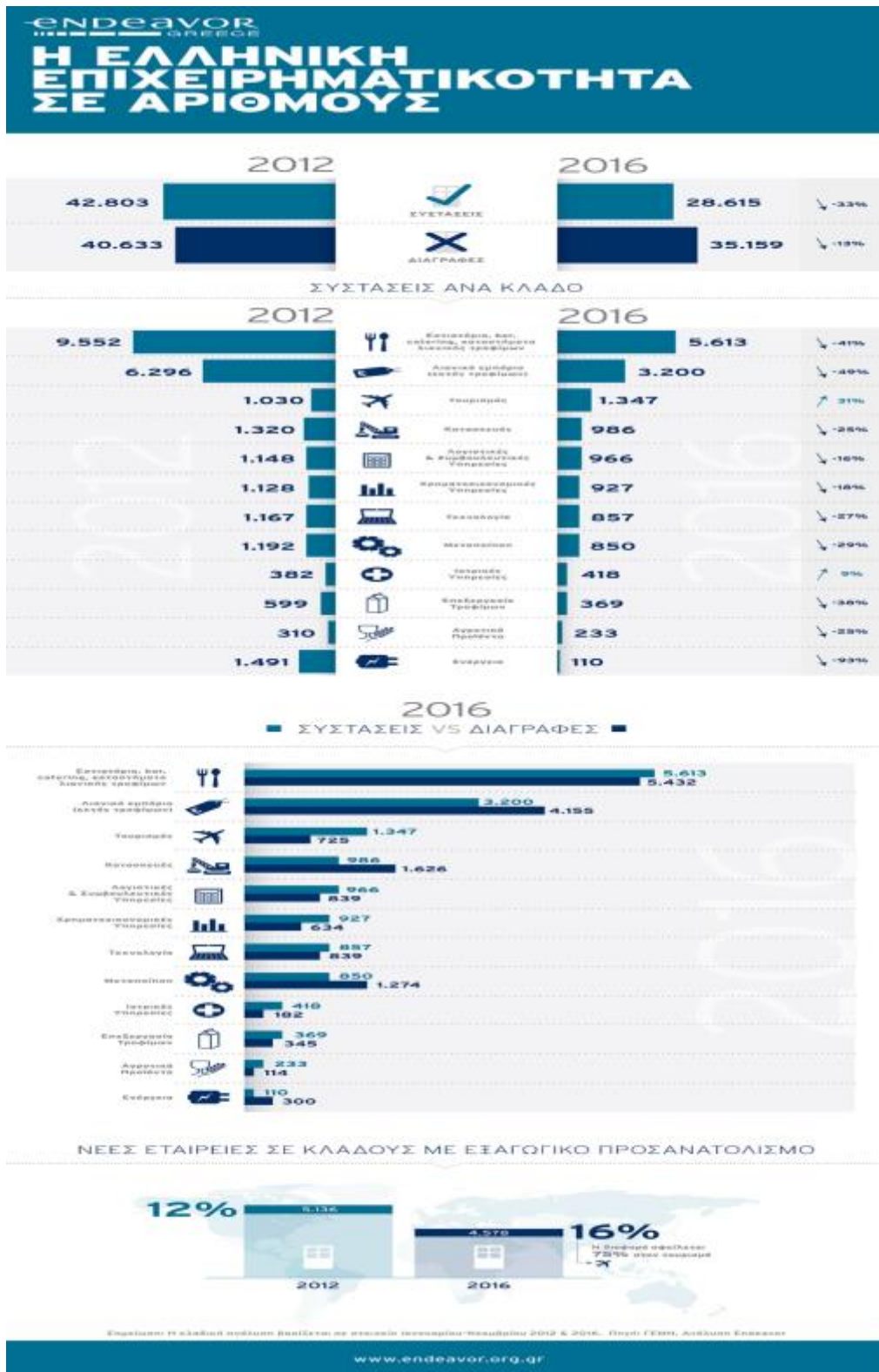
World Economic Forum, (2016), *The Global Competitiveness Report 2016-2017*.

Διαθέσιμο στο: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf

[Type text]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 7

Διάγραμμα Π1

[Type text]

Πηγή: <http://endeavor.org.gr/wp-content/uploads/2017/02/Greek-Entrepreneurship-2016-GR.jpg>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

**Προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού: εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση
και δεξιότητες**

Ολγα Παπαλιού

Εύη Φαγαδάκη

8.1 Το ανθρώπινο δυναμικό ως κρίσιμος παράγοντας για την ενίσχυση της καινοτομίας

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, με την υιοθέτηση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», επιβεβαιώνει τον σταθερό προσανατολισμό της προς αναπτυξιακές στρατηγικές, που βασίζονται στο ανθρώπινο δυναμικό, στη γνώση και στην έρευνα καθώς και στην καινοτομία. Στόχος της είναι αφενός η δημιουργία ισχυρής γνωσιακής βάσης και αφετέρου η λήψη μέτρων, που να διευκολύνουν τη μετατροπή της παραγόμενης γνώσης και των καινοτόμων ιδεών σε νέα προϊόντα και υπηρεσίες που δημιουργούν ανάπτυξη, ποιοτικές θέσεις εργασίας και συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των ευρωπαϊκών και παγκόσμιων προκλήσεων. Τα τελευταία χρόνια, οι παρατηρούμενες αλλαγές στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας, που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση, σηματοδοτούν σημαντικές ανισορροπίες στην απασχόληση στους διάφορους τομείς της οικονομίας καθώς και αναντιστοιχίες στην ζήτηση και προσφορά ειδικοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού. Η πρόκληση, σε σχέση με τις δεξιότητες, που καλείται να αντιμετωπίσει η Ευρώπη, δεν συνίσταται μόνο στη γενική αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, αλλά και στην αντιστοίχιση των κατάλληλων δεξιοτήτων με τις κατάλληλες θέσεις απασχόλησης.

Ο όρος «αναντιστοιχία δεξιοτήτων» συχνά χρησιμοποιείται αδιακρίτως για να δηλώσει ποικίλες μορφές απόκλισης των προσόντων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού από τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Αναντιστοιχία δεξιοτήτων δεν σημαίνει μόνο έλλειψη δεξιοτήτων (όταν η ζήτηση για μια συγκεκριμένη δεξιότητα υπερβαίνει τον αριθμό των ατόμων που τη διαθέτουν), αλλά και κατά πόσον οι εργαζόμενοι καταλαμβάνουν θέσεις αντίστοιχες προς τα προσόντα και τις δεξιότητές τους. Οι διαφορετικές μορφές αναντιστοιχίας δεξιοτήτων – έλλειψη ή πλεόνασμα εκπαίδευσης/ειδίκευσης/κατάρτισης (υποειδίκευση/υπερειδίκευση), έλλειψη ή πλεόνασμα ή κενό δεξιοτήτων, οικονομική ή φυσική απαξίωση δεξιοτήτων, κάθετη ή οριζόντια αναντιστοιχία κλπ. – επιφέρουν διαφορετικές ανισορροπίες στην αγορά εργασίας των ευρωπαϊκών κρατών.⁷⁵ Η αναντιστοιχία δεξιοτήτων, επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη, αυξάνει την ανεργία και έχει σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό κόστος.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το ζήτημα της έλλειψης ή αναντιστοιχίας δεξιοτήτων προσεγγίζεται με διαφορετικό τρόπο από τους εργοδότες, που αντιμετωπίζουν δυσκολία να καλύψουν τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας και από τους εργαζόμενους, που θεωρούν ότι το επίπεδο των δεξιοτήτων τους είναι υψηλότερο από αυτό που τους ζητείται, προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της θέσης απασχόλησης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών που υποδηλώνουν ευρύτατες διαφορές στον τρόπο που αντιλαμβάνονται το ζήτημα της έλλειψης ή αναντιστοιχίας δεξιοτήτων, τόσο οι εργοδότες (από την πλευρά της ζήτησης), όσο και οι εργαζόμενοι (από την πλευρά της προσφοράς).

⁷⁵ Βλ. Cedefop. (2010). «Αναντιστοιχία δεξιοτήτων: σε αναζήτηση λύσεων», Ενημερωτικό Σημείωμα.

8.1.1. Έλλειψη δεξιοτήτων και δυσκολία κάλυψης κενών θέσεων εργασίας: οι αντιλήψεις των εργοδοτών

Παρά τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και υποαπασχόλησης, που προκάλεσε τα τελευταία χρόνια σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, αποτελέσματα ερευνών δείχνουν ότι οι εργοδότες αναφέρουν αδυναμία κάλυψης των κενών θέσεων εργασίας, λόγω έλλειψης των απαιτούμενων δεξιοτήτων. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, οι εργοδότες, σε παγκόσμιο επίπεδο, αναφέρουν δυσκολίες στελέχωσης, σε ποσοστό 40% (το υψηλότερο ποσοστό μετά το 2007), με αρνητικό αποτέλεσμα στη λειτουργία των επιχειρήσεων και αδυναμία να ανταποκριθούν στις ανάγκες της αγοράς. (βλ. Διάγραμμα 8.1) . Στην Ελλάδα, το αντίστοιχο ποσοστό είναι πολύ υψηλότερο και φθάνει το 59%. Το υψηλό αυτό ποσοστό καταγράφεται για δεύτερη συνεχή χρονιά, καθώς από 42% το 2014 εκτινάχθηκε στο 59% το 2015 και παραμένει το ίδιο για το 2016.⁷⁶

Διάγραμμα 8.1: Δυσκολία στην κάλυψη κενών θέσεων εργασίας λόγω έλλειψης δεξιοτήτων στην Ελλάδα και παγκοσμίως 2008-2016 (έρευνα σε εργοδότες)

πηγή: ManpowerGroup (2016)

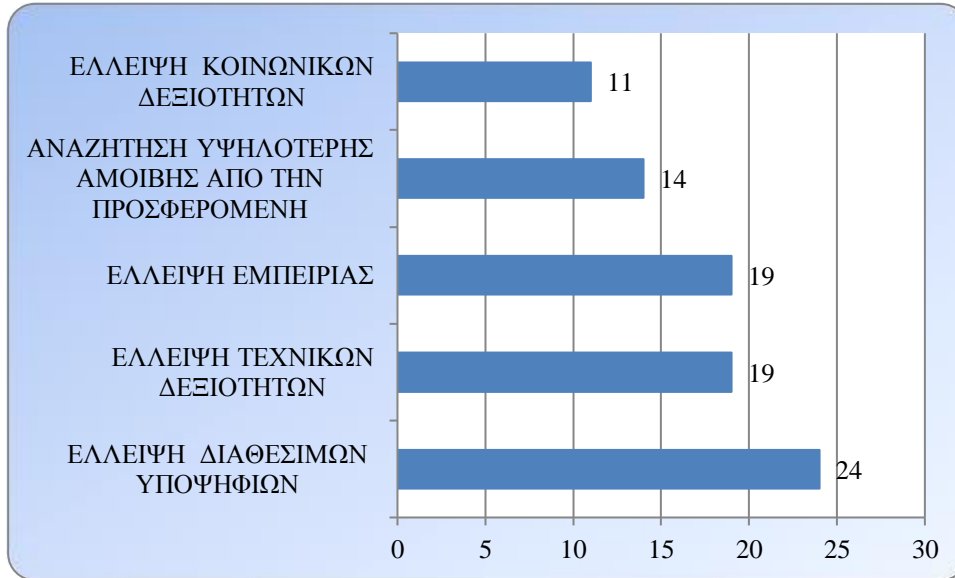
Ειδικότερα, όσον αφορά τους κυριότερους λόγους δυσκολίας κάλυψης των κενών θέσεων (βλ. Πίνακας 8.1), οι εργοδότες αναφέρουν σε ποσοστό 30% την έλλειψη δεξιοτήτων και σε ποσοστό 24% την έλλειψη διαθέσιμων υποψηφίων. Η έλλειψη εμπειρίας των υποψηφίων αποτελεί επίσης έναν από τους λόγους που επικαλούνται οι

⁷⁶ Βλ. ManpowerGroup. (2016). “Talent Shortage Survey results”, διαθέσιμο στο <http://www.manpowergroup.com/talent-shortage-2016>

[Type text]

εργοδότες σε ποσοστό 19%, ενώ το 14% ισχυρίζεται ότι οι υποψήφιοι αναζητούν υψηλότερη αμοιβή από αυτήν που τους προσφέρεται.

Πίνακας 8.1: Οι κυριότεροι λόγοι δυσκολίας κάλυψης κενών θέσεων εργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο

πηγή: ManpowerGroup (2016)

Αναφορικά με τις θέσεις για τις οποίες οι εργοδότες στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν πρόβλημα κάλυψης, για το 2016, διαπιστώνεται ότι τον μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας στην εύρεση κατάλληλων επαγγελματιών παρουσιάζουν οι θέσεις εργασίας στον τομέα των πωλήσεων, διατηρώντας την πρώτη θέση, όπως και το 2015 (βλ. Πίνακας 8.2). Το προσωπικό υπηρεσιών πληροφορικής (IT) βρίσκεται στη δεύτερη θέση της κατάταξης, όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και παγκόσμια, αναδεικνύοντας μια εμφανή τάση ζήτησης για δεξιότητες που αφορούν την τεχνολογία και επιβεβαιώνοντας ότι οι ψηφιακές δεξιότητες θα έχουν ζήτηση για αρκετά χρόνια ακόμα, σε αντίθεση με άλλες, για τις οποίες η ζήτηση μεταβάλλεται περίπου κάθε δύο χρόνια. Την τρίτη θέση καταλαμβάνουν οι εξειδικευμένοι τεχνίτες, ειδικότητα που βρίσκεται σταθερά στην πρώτη πεντάδα από το 2011 και οι πτυχιούχοι μηχανικοί διατηρούν την τέταρτη θέση και για το 2016. Οι υπόλοιπες κατηγορίες εναλλάσσουν θέσεις στην κατάταξη στα δύο έτη αναφοράς, αλλά και κατηγορίες που είχαν βρεθεί εκτός κατάταξης επανέρχονται στη λίστα (π.χ. προσωπικό για το χώρο εστίασης και ξενοδοχείων, οδηγοί).

Πίνακας 8.2: Οι 10 θέσεις εργασίας με τη μεγαλύτερη δυσκολία κάλυψης λόγω έλλειψης δεξιοτήτων

[Type text]

ΕΛΛΑΔΑ - 2015	ΕΛΛΑΔΑ - 2016	ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ - 2016
1. Επαγγελματίες Πωλητές	1. Επαγγελματίες Πωλητές	1. Εξειδικευμένοι Τεχνίτες
2. Υψηλόβαθμα Στελέχη	2. Προσωπικό Υπηρεσιών Πληροφορικής (IT)	2. Προσωπικό Υπηρεσιών Πληροφορικής (IT)
3. Εξειδικευμένοι Τεχνίτες	3. Εξειδικευμένοι Τεχνίτες	3. Επαγγελματίες Πωλητές
4. Πτυχιούχοι Μηχανικοί	4. Πτυχιούχοι Μηχανικοί	4. Πτυχιούχοι Μηχανικοί
5. Προσωπικό για Διοικητική & Γραμματειακή Υποστήριξη	5. Υψηλόβαθμα Στελέχη	5. Τεχνικοί
6. Προσωπικό Υπηρεσιών Πληροφορικής (IT)	6. Τεχνικοί	6. Οδηγοί
7. Τεχνικοί	7. Προσωπικό για Λογιστήριο και Οικονομικά Τμήματα	7. Προσωπικό για Λογιστήριο και Οικονομικά Τμήματα
8. Προσωπικό για Λογιστήριο και Οικονομικά Τμήματα	8. Προσωπικό για χώρο Εστίασης και Ξενοδοχείων	8. Υψηλόβαθμα Στελέχη
9. Εργάτες	9. Οδηγοί	9. Εργάτες παραγωγής/ Χειριστές Μηχανημάτων
10. Διευθυντές Πωλήσεων	10. Προσωπικό για Διοικητική & Γραμματειακή Υποστήριξη	10. Προσωπικό για Διοικητική & Γραμματειακή Υποστήριξη

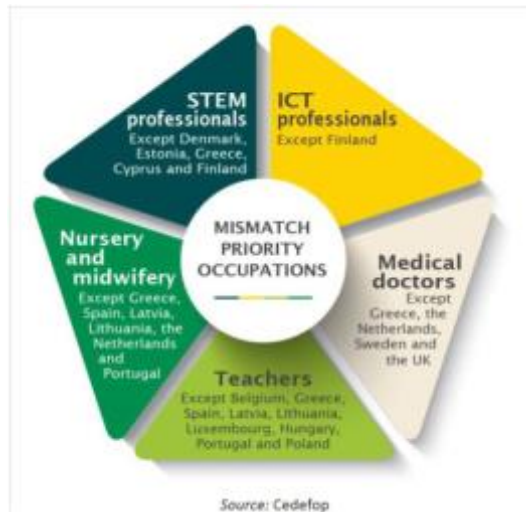
πηγή: ManpowerGroup (2016)

Αναγνωρίζοντας ότι η δυσκολία κάλυψης των κενών θέσεων εργασίας σε αρκετά επαγγέλματα, λόγω έλλειψης δεξιοτήτων, δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στον τομέα της εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, καθώς και στην οικονομία γενικότερα, το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης ανέπτυξε μια καινοτόμο μεθοδολογία των επαγγελμάτων, στα οποία παρουσιάζεται η έλλειψη αυτή.⁷⁷ Σύμφωνα με αυτήν τη μέθοδο αναδείχθηκαν πέντε κορυφαίες κατηγορίες επαγγελμάτων στην Ευρώπη, οι οποίες είναι: οι επαγγελματίες του τομέα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών–ΤΠΕ (ICT-Information & Communication Technology), οι γιατροί, οι επαγγελματίες των τομέων των φυσικών επιστημών, της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών (STEM professionals), οι εκπαιδευτικοί και τέλος οι νοσηλευτές και οι μαίες (βλ. Σχήμα 8.1).

Σχήμα 8.1: Οι πέντε κορυφαίες κατηγορίες επαγγελμάτων στην Ευρώπη που παρουσιάζουν έλλειψη δεξιοτήτων

⁷⁷ Βλ. Cedefop. (2016). “Skill Shortage and Surplus occupations in Europe”, Briefing Note.

[Type text]

Θα πρέπει να σημειωθεί όμως ότι, από χώρα σε χώρα, υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις ελλείψεις. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα, Ολλανδία, Σουηδία και Αγγλία, ο ιατρικός κλάδος, δεν παρουσιάζει ελλείψεις σε εξειδικευμένους επαγγελματίες, ενώ οι πληροφορικοί εμφανίζουν ελλείψεις σε όλες τις χώρες, εκτός από τη Φινλανδία. Η παρατηρούμενη έλλειψη δεξιοτήτων σ' αυτές τις πέντε κατηγορίες επαγγελμάτων μπορεί να αποδοθεί σε ποικίλους λόγους, μεταξύ των οποίων είναι ο περιορισμένος αριθμός των πτυχιούχων, αλλά και η μετανάστευση των επαγγελματιών σε άλλες χώρες για καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση στους τομείς ΤΠΕ και στους τομείς των φυσικών επιστημών, της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών (STEM), η γήρανση του πληθυσμού και η μειωμένη είσοδος νέων επαγγελματιών στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης, κ.λπ.

Αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι, με βάση τη μέθοδο ιεράρχησης των επαγγελμάτων, η Ελλάδα δεν παρουσιάζει πρόβλημα έλλειψης δεξιοτήτων, με εξαίρεση τον τομέα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ICT). Από την άλλη πλευρά, δεν φαίνεται να υπάρχει σύγκλιση με τα αποτελέσματα των ερευνών που αναφέρθηκαν παραπάνω, παρά μόνον όσον αφορά τους επαγγελματίες του τομέα πληροφορικής, καθώς και οι δύο έρευνες αναφέρουν ότι στην Ελλάδα παρατηρούνται ελλείψεις δεξιοτήτων στον τομέα αυτό. Επιπρόσθετα, το αρκετά υψηλό ποσοστό των εργοδοτών στην Ελλάδα που αναφέρει δυσκολίες στην κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας λόγω έλλειψης δεξιοτήτων, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τα προαναφερθέντα στοιχεία.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, οι αντιλήψεις των εργοδοτών για τη δυσκολία πλήρωσης των κενών θέσεων εργασίας εστιάζουν στην έλλειψη δεξιοτήτων. Παρόλα αυτά, η «έλλειψη» αυτή είναι μια έννοια αμφίσημη και διφορούμενη. Έλλειψη μπορεί να υπάρχει σε σχέση με αυτό που ζητούν οι εργοδότες ή θα μπορούσε να προσδιοριστεί ως η διαφορά μεταξύ του υφιστάμενου σε σχέση με κάποιο optimal επίπεδο δεξιοτήτων ώστε να χαρακτηριστεί ως «ατέλεια ή ανεπάρκεια». Η σύγχυση που

υπάρχει σχετικά με τους όρους αυτούς αποτελεί πηγή σοβαρού προβληματισμού καθώς οι αντιλήψεις και οι ερμηνείες των εργοδοτών αποτελούν ίσως τη μοναδική πηγή πληροφόρησης για τυχόν ανισορροπίες στην αγορά εργασίας.⁷⁸

8.1.2. Αναντιστοιχία δεξιοτήτων: οι αντιλήψεις των εργαζομένων

Εκτός από το ζήτημα της έλλειψης δεξιοτήτων, που ήδη αναφέρθηκε, η Ευρώπη καλείται να αντιμετωπίσει κατά κύριο λόγο την πρόκληση της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων των εργαζομένων με τις απαιτήσεις των διαθέσιμων θέσεων απασχόλησης. Οι περισσότεροι ενήλικες εργαζόμενοι είναι υπερειδικευμένοι, δηλαδή με τις δεξιότητες που διαθέτουν υπερκαλύπτουν τις απαιτήσεις της θέσης απασχόλησής τους και αδυνατούν να αξιοποιήσουν πλήρως τις διαθέσιμες δεξιότητες τους. Αυτό οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην ανοδική τάση τα τελευταία χρόνια, τόσο του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού και κατά συνέπεια στην προσφορά ανθρώπινου δυναμικού με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα, όσο και στις μειωμένες απαιτήσεις του παραγωγικού συστήματος λόγω της κρίσης.

Για την καλύτερη κατανόηση της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων, το 2014 πραγματοποιήθηκε πανευρωπαϊκή έρευνα για τις δεξιότητες και τα επαγγέλματα με στόχο να ποσοτικοποιηθεί η συχνότητα εμφάνισης της αναντιστοιχίας προσόντων και δεξιοτήτων και να μελετηθεί η εξέλιξη του φαινομένου στη διάρκεια της σταδιοδρομίας των εργαζομένων.⁷⁹ Από τα ευρήματα της έρευνας (βλ. Διάγραμμα 8.2), προκύπτει ότι το 2014 στην ΕΕ-28, σε ποσοστό περίπου 45% των εργαζομένων, παρατηρήθηκε κάποιας μορφής αναντιστοιχία δεξιοτήτων: ποσοστό 39% των εργαζομένων θεωρεί ότι το επίπεδο των δεξιοτήτων του είναι υψηλότερο από αυτό που απαιτείται για να αντεπεξέλθει επαρκώς στις απαιτήσεις της θέσης απασχόλησης και το 5% πιστεύει ότι είναι χαμηλότερο. Στην Ελλάδα, το αντίστοιχο συνολικό ποσοστό αναντιστοιχίας δεξιοτήτων είναι αρκετά υψηλότερο και ανέρχεται στο 55%, από το οποίο, ποσοστό της τάξης του 47% περίπου των εργαζομένων εκτιμά ότι το επίπεδο των δεξιοτήτων του είναι υψηλότερο του απαιτούμενου της θέσης απασχόλησής του, ενώ το υπόλοιπο 8% θεωρεί ότι διαθέτει χαμηλότερη ειδικευση από την απαιτούμενη. Τα υψηλότερα ποσοστά αυτο-αναφερόμενης υποειδίκευσης, συναντώνται στις χώρες της Βαλτικής, στην Τσεχία και στη Φινλανδία, ενώ ποσοστά υπερειδίκευσης μεγαλύτερα του 40% των εργαζομένων εμφανίζονται στη Γερμανία, Ιρλανδία, Ελλάδα, Αυστρία και Η.Β. Αυτό συμβαίνει διότι, λόγω της περιορισμένης ζήτησης εργατικού δυναμικού,

⁷⁸ Βλ. Κικίλιας Η. (2006). «Οι δεξιότητες και η εκπαίδευση ως προσδιοριστικοί παράγοντες της «επιτυχίας» στην αγορά εργασίας: Μια κριτική αποτίμηση της ορθόδοξης οικονομικής θεωρίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Α'/2006 τ. 119, Αθήνα: ΕΚΚΕ, σελ. 63-95.

⁷⁹ Η έρευνα "European skills and jobs survey" πραγματοποιήθηκε σε 49.000 ενήλικες εργαζόμενους ηλικίας 24-65 ετών, Βλ. Cedefop. (2015). "Skills, qualifications and jobs in the EU: the making of a perfect match?".

[Type text]

εντείνεται ο ανταγωνισμός για μια θέση εργασίας και οι εργαζόμενοι αναγκάζονται να επιλέγουν θέσεις που δεν ανταποκρίνονται στα προσόντα τους.

Διάγραμμα 8.2: Αναντιστοιχία δεξιοτήτων σε ενήλικες εργαζόμενους ΕΕ-28, 2015

πηγή: CEDEFOP European skills and jobs survey (2015)

Παρόλο που οι επιχειρήσεις μπορεί να αποκομίζουν οφέλη, προσλαμβάνοντας άτομα με εκπαίδευση υψηλότερη από αυτήν που απαιτείται για τη θέση, τα στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχουν αρνητικές συνέπειες για τους εργαζόμενους, τόσο από άποψη αμοιβής, όσο και εξέλιξης. Πέραν αυτού, οι εργαζόμενοι αισθάνονται παγιδευμένοι καθώς δεν αντλούν ικανοποίηση από τη δουλειά τους, δεν αξιοποιούν τις δεξιότητές τους όσο θα μπορούσαν, είναι ελάχιστα παραγωγικοί στην εργασία τους και στερούν θέσεις εργασίας από άτομα με λιγότερες δεξιότητες. Η αναντιστοιχία δεξιοτήτων δεν πλήττει όλες τις ομάδες του πληθυσμού το ίδιο. Η υπερειδίκευση συναντάται περισσότερο στους νεότερους εργαζόμενους, στους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και κατόχους μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών, στις γυναίκες, στα άτομα που ήταν εκτός της αγοράς εργασίας πριν την αποδοχή της τρέχουσας εργασίας τους και στους εργαζόμενους με μερική, άτυπη ή προσωρινή απασχόληση.

Επίσης, μπορεί να προκύψουν ακόμη και κενά σε δεξιότητες λόγω της ζήτησης νέων δεξιοτήτων ή δεξιοτήτων που συνδέονται με τις ταχύτερες τεχνολογικές αλλαγές (η αυξανόμενη ζήτηση για «πράσινες» δεξιότητες, για ψηφιακές δεξιότητες κ.λπ.).

Μια άλλη όψη της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων αποτελεί και η απαξίωση των δεξιοτήτων, ως αναπόσπαστη συνέπεια της τεχνολογικής προόδου. Τον μεγαλύτερο κίνδυνο απαξίωσης αντιμετωπίζουν οι ανειδίκευτοι, όσοι δεν έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας τους και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εργαζόμενοι, καθώς η γήρανση εξασθενεί τις σωματικές ή

πνευματικές ικανότητές τους.⁸⁰ Επίσης, όσοι διαθέτουν περισσότερες δεξιότητες από όσες απαιτούνται από τη θέση εργασίας τους υφίστανται και μεγαλύτερου βαθμού απαξίωση των δεξιοτήτων τους, δεδομένου ότι δεν τις αξιοποιούν και έχουν λιγότερες ευκαιρίες να τις ανανεώσουν ή να αποκτήσουν νέες. Συμπερασματικά, η απαξίωση των δεξιοτήτων έχει άμεσες συνέπειες όχι μόνο στην ικανοποίηση των εργαζομένων από την επαγγελματική τους δραστηριότητα και τις προοπτικές ανέλιξής τους, αλλά και στην παραγωγικότητα των επιχειρήσεων.

8.1.3. Προβλέψεις και μελλοντικές ευκαιρίες

Όσον αφορά τις πρόσφατες προβλέψεις για τις προοπτικές των ευκαιριών απασχόλησης και τη ζήτηση και προσφορά δεξιοτήτων στην ΕΕ, με χρονικό ορίζοντα το 2025, περιλαμβάνουν τα εξής:⁸¹

- Το 46% του εργατικού δυναμικού ηλικίας 30 έως 34 ετών θα έχει προσόντα υψηλού επιπέδου, υπερβαίνοντας τον στόχο του 40%, που είχε τεθεί στη Στρατηγική «Ευρώπη 2020». Επίσης, ο στόχος της αύξησης του ποσοστού απασχόλησης του πληθυσμού ηλικίας 20 έως 64 ετών στο 75% αναμένεται να έχει επιτευχθεί από τα περισσότερα κράτη μέλη.
- Οι περισσότερες νέες θέσεις απασχόλησης, θα προσφέρονται σε επαγγέλματα που χαρακτηρίζονται από ένταση γνώσης και δεξιοτήτων, όπως οι υψηλού επιπέδου διοικητικές και τεχνικές θέσεις απασχόλησης. Αναμένεται να αυξηθεί η πολυπλοκότητα ακόμα και των επαγγελμάτων, τα οποία παραδοσιακά απαιτούν χαμηλά ή καθόλου προσόντα. Ολοένα και περισσότερο διαθέσιμες θέσεις εργασίας, σε όλα τα επίπεδα, θα είναι εκείνες που δυσκολότερα αντικαθίστανται από τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις οργανωτικές αλλαγές. Οι θέσεις αυτές θα χρειάζονται αναβαθμισμένες τεχνικές δεξιότητες αλλά και κοινωνικές δεξιότητες, όπως δημιουργική σκέψη, επικοινωνιακή ικανότητα, ικανότητα ομαδικής εργασίας, ικανότητα επίλυσης προβλημάτων και λήψης αποφάσεων.
- Σύμφωνα με τις συνολικές τάσεις στο εργατικό δυναμικό ανά επίπεδο προσόντων, το ποσοστό των ατόμων με προσόντα υψηλού επιπέδου αναμένεται να αυξηθεί σε περισσότερο του 1/3 του εργατικού δυναμικού (από 31,2% το 2013 σε 38,2% το 2025). Τα άτομα μεσαίου επιπέδου θα εξακολουθήσουν να αντιστοιχούν στο 1/2 του εργατικού δυναμικού (από 47,3% το 2013 σε 48% το 2025). Το ποσοστό του εργατικού δυναμικού χαμηλής ειδίκευσης αναμένεται να μειωθεί (από 21,5% το 2013 σε 13,8% το 2025), καθώς στην αγορά εργασίας θα

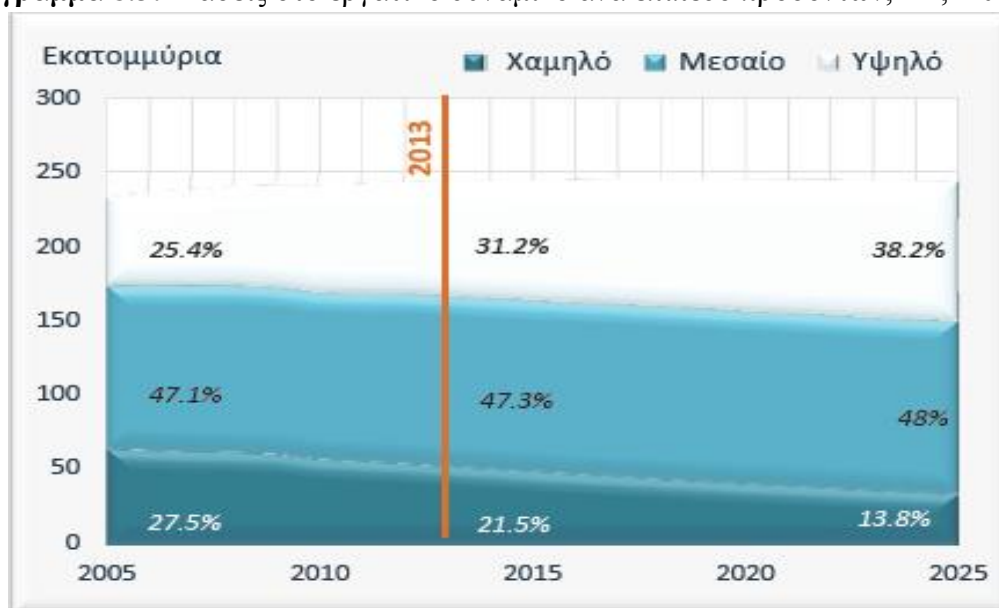
⁸⁰ Βλ. Cedefop. (2012). «Πώς αποφεύγεται η απαξίωση των δεξιοτήτων;», Ενημερωτικό δελτίο.

⁸¹ Βλ. Cedefop. (2015). «Άνιση η ανάκαμψη της απασχόλησης στην Ευρώπη», Ενημερωτικό Σημείωμα.

[Type text]

εισέλθουν νέοι με υψηλότερη ειδίκευση και θα εξέλθουν πολλά άτομα μεγαλύτερης ηλικίας με λιγότερα προσόντα (βλ. Διάγραμμα 8.3).

Διάγραμμα 8.3: Τάσεις στο εργατικό δυναμικό ανά επίπεδο προσόντων, ΕΕ, 2013-25

πηγή: Προγνώσεις Cedefop για τις δεξιότητες (2015).

- Οι περισσότερες μελλοντικές ευκαιρίες απασχόλησης μέχρι το 2025 (βλ. Πίνακας 8.3) εκτιμάται ότι θα αφορούν μη χειρωνακτικά επαγγέλματα, που απαιτούν υψηλή εξειδίκευση σε ποσοστό 46% (διευθύνοντες, διευθυντικά στελέχη, ασκούντες επιστημονικά και ελευθέρια επαγγέλματα, τεχνικοί). Ακολουθούν, με ποσοστό 25% τα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα που απαιτούν μεσαία εξειδίκευση (υπάλληλοι γραφείου, υπάλληλοι παροχής υπηρεσιών και πωλητές), τα χειρωνακτικά επαγγέλματα που απαιτούν χαμηλή εξειδίκευση με ποσοστό 15% (γεωργοί, τεχνίτες, χειριστές μηχανημάτων) και με ποσοστό 13% τα επαγγέλματα μηδενικής ειδίκευσης (ανειδίκευτοι εργάτες).

Πίνακας 8.3. Μελλοντικές ευκαιρίες απασχόλησης (%) στην ΕΕ, (2013-25)

ΑΝΩΤΕΡΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΣΤΕΛΕΧΗ	9%
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ	24%
ΤΕΧΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΣΥΝΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	13%
ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΓΡΑΦΕΙΟΥ	9%
ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΩΛΗΤΕΣ	16%
ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ, ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ, ΔΑΣΟΚΟΜΟΙ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΣ	6%

[Type text]

ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ ΤΕΧΝΙΤΕΣ ΚΑΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΣΥΝΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	5%
ΧΕΙΡΙΣΤΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ, ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ, ΣΥΝΑΡΜΟΛΟΓΗΤΕΣ	4%
ΑΝΕΙΔΙΚΕΥΤΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ, ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΕΣ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ	13%

πηγή: Προγνώσεις Cedefop για τις δεξιότητες (2015).

- Οι θέσεις που θα προκύψουν μέχρι το 2025 στην ΕΕ-28, καθώς και στην Ισλανδία, Νορβηγία και Ελβετία, λόγω της ανάγκης αντικατάστασης των εργαζομένων που συνταξιοδοτούνται ή εγκαταλείπουν την αγορά εργασίας, αναμένεται να είναι εννέα φορές περισσότερες από τις θέσεις που θα προκύψουν για την κάλυψη της ζήτησης λόγω επέκτασης (λόγω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας).

Η χώρα μας παρουσιάζει μια αρνητική εικόνα αναφορικά με την ανάπτυξη δεξιοτήτων, σύμφωνα με τον συνθετικό Δείκτη *Making Skills Work Index*,⁸² ο οποίος δείχνει την κατάσταση στην οποία κάθε χώρα της ΕΕ βρίσκεται αναφορικά με την ανάπτυξη δεξιοτήτων κατάλληλων για την αγορά εργασίας. Τα επί μέρους κριτήρια/δείκτες που χρησιμοποιεί ο συνθετικός αυτός Δείκτης είναι: α) η Ανάπτυξη Δεξιοτήτων (Skills Development), που αφορά την εκπαιδευτική δραστηριότητα, β) η Ενεργοποίηση Δεξιοτήτων (Skills Activation), που αναφέρεται στη μετάβαση στην αγορά εργασίας και γ) η Αντιστοίχιση Δεξιοτήτων (Skills Matching), που υπολογίζει το βαθμό επιτυχίας στην αντιστοίχιση των δεξιοτήτων με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Από τα αποτελέσματα της έρευνας του Cedefop προκύπτει ότι και στα τρία επί μέρους κριτήρια, η Ελλάδα βρίσκεται πολύ χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό Μ.Ο., που είναι το 0, και ειδικότερα με -0,99 στην Αντιστοίχιση Δεξιοτήτων, με -1,17, στην Ενεργοποίηση Δεξιοτήτων και με -0,72 στην Ανάπτυξη Δεξιοτήτων. Παράλληλα, στον συνθετικό Δείκτη *Making Skills Work*, η Ελλάδα καταλαμβάνει την τελευταία θέση, ανάμεσα στις 28 χώρες, με -0,99.

Από τα παραπάνω προκύπτουν τόσο η πολυπλοκότητα, όσο και οι αρνητικές συνέπειες της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων. Το ζήτημα αυτό δεν αφορά μόνο το παρόν, αλλά κυρίως το μέλλον της χώρας. Είναι αναγκαίο, η σύζευξη προσφοράς και ζήτησης δεξιοτήτων να αποτελέσει προτεραιότητα των πολιτικών εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης καθώς και απασχόλησης, προκειμένου να διαγνωστούν οι πραγματικές ανάγκες της αγοράς σε επαγγέλματα και δεξιότητες, να υπάρξει αποτελεσματική συνεργασία του εκπαιδευτικού συστήματος με τους παραγωγικούς

⁸² Βλ. <http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/countries/greece>

[Type text]

φορείς, με στόχο τόσο τη βελτίωση όσο και την αξιοποίηση των παραγόμενων γνώσεων και δεξιοτήτων.

8.1.4. Δια Βίου Μάθηση και Επαγγελματική Κατάρτιση

Μία από τις μεγαλύτερες αναπτυξιακές αλλά και κοινωνικές προκλήσεις στην Ελλάδα σήμερα είναι η δημιουργία συνεργειών και δομικών διασυνδέσεων μεταξύ της εκπαίδευσης, της έρευνας και της καινοτομίας, που αποτελούν τις τρεις πλευρές του λεγόμενου «τριγώνου της γνώσης». Το τρίγωνο της γνώσης, όπως ορίστηκε παραπάνω, σχηματίζει ένα ενιαίο οικοσύστημα, όπου οι τρεις πλευρές του αποτελούν τις κινητήριες δυνάμεις για την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα. Η μεταφορά της γνώσης, που αποκτάται στα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα, προς την επιχειρηματική κοινότητα, μέσω ισχυρών και αμφίδρομων διασυνδέσεων, οδηγεί στην αύξηση της παραγωγικότητας, στη βελτίωση της ποιότητας της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών και επακόλουθα στην ανάπτυξη της καινοτομίας.

Πρέπει να αναφερθεί ότι στην Ελλάδα, η απουσία διασύνδεσης της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και της έρευνας με την επιχειρηματικότητα και την αγορά εργασίας δημιουργεί ένα σημαντικό κενό, καθώς δεν συνδέει την εφαρμοσμένη έρευνα με την επιχειρηματικότητα, ώστε να μπορούν να παραχθούν καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες.

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες εξεύρεσης προσωπικού με υψηλά και εξειδικευμένα προσόντα από την πλευρά των επιχειρήσεων, όπως είχαμε επισημάνει παραπάνω, εφαρμόζονται ήδη διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις αρχικής και συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, οι οποίες στοχεύουν στην απόκτηση επιπρόσθετων γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, ώστε να αποκτήσουν οι καταρτιζόμενοι ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στη μετάβασή τους από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας και την περαιτέρω ανέλιξή τους σ' αυτήν. Στο πλαίσιο αυτό, η Διά Βίου Μάθηση (ΔΒΜ) υλοποιεί προγράμματα που αποσκοπούν τόσο στην ενδυνάμωση των γνώσεων και των δεξιοτήτων του ενήλικου πληθυσμού και στην παροχή δεύτερης ευκαιρίας εκπαίδευσης, όσο και στη διευκόλυνση της κινητικότητας του ανθρώπινου δυναμικού, μέσα από την εφαρμογή πλαισίων και συστημάτων αναγνώρισης προσόντων. Αποτελεί πολιτική προτεραιότητα τόσο στην Ευρώπη όσο και σε διεθνές επίπεδο, καθώς είναι σαφής η σύνδεσή της με την απασχόληση. Η βαρύτητα της ΔΒΜ αποτυπώνεται άλλωστε στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία, αναγνωρίζοντας την εκπαίδευση ως έναν από τους πέντε κεντρικούς πυλώνες της ευρωπαϊκής αναπτυξιακής πολιτικής «Ευρώπη 2020», έχει θέσει στρατηγικούς στόχους στους τομείς της εκπαίδευσης και κατάρτισης μέχρι το 2020.

Ειδικότερα για τη ΔΒΜ, οι στόχοι σε επίπεδο ευρωπαϊκών δεικτών συνοψίζονται ως εξής:⁸³

⁸³ Βλ. ΓΓΔΒΜ. (2012). «Έκθεση 2012 για τη Διά Βίου Μάθηση στην Ελλάδα».

[Type text]

- περιορισμός σε < 15% του ποσοστού των ατόμων με χαμηλές επιδόσεις στις βασικές δεξιότητες (από 20% που ήταν το 2009)
- μείωση σε < 10% του ποσοστού των νέων ηλικίας 18-24 που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση (από 14,1% που ήταν το 2010)
- αύξηση σε 15% του ποσοστού των ενηλίκων 25-65 ετών που συμμετέχουν στη ΔΒΜ (από 9,1% που ήταν το 2010).

Η χώρα μας απέχει πολύ από την επίτευξη των ευρωπαϊκών στόχων, καθώς εμφανίζει μόλις 3% ποσοστό συμμετοχής των ατόμων ηλικίας 25-65 ετών στη ΔΒΜ, το χαμηλότερο ποσοστό στην ΕΕ-17 και το πέμπτο χαμηλότερο στην ΕΕ-27, με τέσσερα μόνο νέα κράτη-μέλη να υπολείπονται: Σλοβακία και Ουγγαρία (2,8%), Ρουμανία (1,3%) και Βουλγαρία (1,2%).

Παράλληλα, μέσω δράσεων ενίσχυσης της αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης, της τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, καθώς και ανάπτυξης συστημάτων μάθησης μέσω εργασίας (πρακτική άσκηση, μαθητεία, απόκτηση εργασιακής εμπειρίας), επιχειρείται η διασύνδεση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης με τον επιχειρηματικό κόσμο. Στον χώρο της επαγγελματικής κατάρτισης εντάσσονται δραστηριότητες που προσφέρουν βασικές επαγγελματικές γνώσεις (ανάλογα με την επιλεγόμενη ειδικότητα), ικανότητες και δεξιότητες σε ειδικότητες και εξειδικεύσεις, που να ανταποκρίνονται στις πραγματικές και τρέχουσες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Στόχος της κατάρτισης αυτής είναι η ένταξη, επανένταξη, επαγγελματική κινητικότητα και ανέλιξη του ανθρώπινου δυναμικού στην απασχόληση καθώς και η παροχή ευκαιριών για μακροπρόθεσμη επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη.

Στην Ελλάδα, διαχρονικά, οι περισσότερες από αυτές τις δράσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης δημιουργήθηκαν λόγω της υποχρέωσης εναρμόνισης με τις αντίστοιχες κοινοτικές πολιτικές, με συνέπεια να εμφανίζονται αλληλοεπικαλύψεις και αντιφάσεις και να μην έχουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.⁸⁴ Η ΔΒΜ και η επαγγελματική κατάρτιση οφείλουν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διασύνδεση της εκπαίδευσης με τον κόσμο των επιχειρήσεων, με επαναπροσδιορισμό των κρίσιμων δεξιοτήτων.

Συμπερασματικά, η αποτελεσματική συνεργασία των μηχανισμών παραγωγής γνώσης με τους παραγωγικούς φορείς προς την κατεύθυνση ενίσχυσης των δεξιοτήτων και μείωσης των αναντιστοιχιών τους με την αγορά εργασίας, θα συμβάλει στη βελτίωση της παραγωγής και αξιοποίησης της νέας γνώσης, στην ανάπτυξη της καινοτομίας, στην αύξηση της παραγωγικότητας και στη δημιουργία ποιοτικών θέσεων εργασίας. Παράλληλα, το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να γίνει περισσότερο εξωστρεφές και οι παραγωγικοί φορείς πιο δεκτικοί στην υιοθέτηση και αξιοποίηση της νέας γνώσης.

⁸⁴ Βλ. ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ. (2013). «Κατάρτιση, Απασχόληση, Εκπαιδευτική Πολιτική: Διερεύνηση της σύνδεσης της επαγγελματικής κατάρτισης με την απασχόληση».

8.2. Ανάπτυξη δεξιοτήτων προσαρμοσμένων στις παραγωγικές απαιτήσεις των καινοτόμων επιχειρήσεων

Παρόλο που συχνά οι ορισμοί για δεξιότητες και ικανότητες στη διεθνή βιβλιογραφία συγχέονται ή θεωρούνται συνώνυμοι, ως «δεξιότητα» έχει επικρατήσει ο ορισμός της δυνατότητας εφαρμογής γνώσεων και αξιοποίησης τεχνογνωσίας για την εκπλήρωση εργασιών και την επίλυση προβλημάτων.⁸⁵ Η ικανότητα να εφαρμόζει κάποιος τη γνώση και να κατέχει τον τρόπο, ώστε να διεκπεραιώνει με επιτυχία τα καθήκοντά του και να επιλύει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, απαιτεί ένα ευρύ φάσμα δεξιοτήτων.

Πολύ πρόσφατα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνώρισε ότι «σε μια ταχέως μεταβαλλόμενη παγκόσμια οικονομία, οι δεξιότητες πρόκειται να καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό την ανταγωνιστικότητα και την ικανότητα καινοτομίας».⁸⁶

Η Ευρώπη αντιμετωπίζει μια πρόκληση ως προς τις βασικές δεξιότητες. Οι πολίτες της χρειάζονται ένα ελάχιστο επίπεδο βασικών/γενικών δεξιοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της ανάγνωσης, της γραφής, της αριθμητικής και των βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων, προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε καλές θέσεις εργασίας και να συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνική ζωή. Οι δεξιότητες αυτές αποτελούν το θεμέλιο για την περαιτέρω μάθηση και την εξέλιξη της σταδιοδρομίας, καθώς και για την ανάπτυξη υψηλότερων και περισσότερο πολύπλοκων δεξιοτήτων. Ωστόσο, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, περίπου το ¼ του ενήλικου πληθυσμού της Ευρώπης έχει προβλήματα ανάγνωσης και γραφής και δεν διαθέτει επαρκείς δεξιότητες αριθμητικής ούτε ψηφιακές δεξιότητες.

Ενδιαφέροντα ευρήματα προκύπτουν, όσον αφορά τις βασικές δεξιότητες, από την έρευνα του ΟΟΣΑ για τη Διεθνή Αποτίμηση των Ικανοτήτων των Ενηλίκων (PIAAC), που μελετά το βαθμό στον οποίο ο πληθυσμός ηλικίας 16-65 ετών έχει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις ικανότητες που χρειάζονται προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης εργασιακής και κοινωνικής ζωής.

Όσον αφορά την Ελλάδα, προκύπτει ότι οι βασικές δεξιότητες των Ελλήνων ενηλίκων υστερούν σημαντικά σε σύγκριση με τον Μ.Ο. των χωρών μελών του ΟΟΣΑ, που πήραν μέρος στη συγκεκριμένη έρευνα. Οι διαφορές που παρουσιάζει η χώρα μας σε σχέση με τον Μ.Ο. των χωρών του ΟΟΣΑ στους τομείς του εγγραμματος, του αριθμητισμού και της επίλυσης προβλημάτων σε αναπτυγμένο τεχνολογικό περιβάλλον αποτυπώνονται στον Πίνακα 8.4.⁸⁷ Επίσης, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, περισσότεροι

⁸⁵ Βλ. Τσολακίδου Σ. (2015). «Η αξιολόγηση των κοινωνικών επιχειρηματικών και πολιτιστικών δεξιοτήτων και το ανθρώπινο δυναμικό», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τ. 33, Gutenberg, σελ. 147-175.

⁸⁶ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2016). COM(2016) 381 τελικό.

⁸⁷ OECD. (2016). “Skills Matter: Further Results from the Survey of Adult Skills”, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris. Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/skills/piaac/skills-matter-9789264258051-en.htm>

[Type text]

από 1 στους 4 ενήλικες (26,5%) στην Ελλάδα βρίσκονται στο επίπεδο 1 ή και χαμηλότερα στον τομέα του εγγραμματισμού σε σύγκριση με τον Μ.Ο. του ΟΟΣΑ (18,9%). Ως προς τον τομέα του αριθμητισμού, η εικόνα παρουσιάζεται το ίδιο δυσμενής, με αντίστοιχο ποσοστό σχεδόν 28,5% στη χώρα μας, έναντι 22,7% του ΟΟΣΑ. Ο τομέας αποτίμησης, που παρουσιάζει το μεγαλύτερο πρόβλημα, είναι ο τομέας της επίλυσης προβλημάτων σε αναπτυγμένο τεχνολογικό περιβάλλον, όπου το 47,9% των ενηλίκων στην Ελλάδα κατατάχθηκε στο χαμηλότερο επίπεδο, ή και κάτω από αυτό, έναντι 42,9% του Μ.Ο. του ΟΟΣΑ.⁸⁸

Πίνακας 8.4: Επιδόσεις ενηλίκων 16-65 ετών σε χώρες του ΟΟΣΑ (2012, 2015)

Χώρες μέλη ΟΟΣΑ	Εγγραμματισμός (μέση βαθμολογία)	Αριθμητισμός (μέση βαθμολογία)	Επίλυση προβλημάτων σε αναπτυγμένο τεχνολογικό περιβάλλον (% στο Επίπεδο 2 ή 3)
Αυστραλία	280	268	38
Αυστρία	269	275	32
Καναδάς	273	265	37
Χιλή	220	206	15
Τσεχία	274	276	33
Δανία	271	278	39
Ηνωμένο Βασίλειο	273	262	35
Εσθονία	276	273	28
Φινλανδία	288	282	42
Φλάνδρα (Βέλγιο)	275	280	35
Γαλλία	262	254	m
Γερμανία	270	272	36
Ελλάδα	254	252	14
Ιρλανδία	267	256	25
Ισραήλ	255	251	27
Ιταλία	250	247	m
Ιαπωνία	296	288	35
Κορέα	273	263	30
Ολλανδία	284	280	42
Νέα Ζηλανδία	281	271	44
Β. Ιρλανδία (HB)	269	259	29
Νορβηγία	278	278	41
Πολωνία	267	260	19
Σλοβακία	274	276	26
Σλοβενία	256	258	25
Ισπανία	252	246	m
Σουηδία	279	279	44
Τουρκία	227	219	8

⁸⁸ OECD. (2016). "Skills Matter: Further Results from the Survey of Adult Skills". Greece – Country Note, διαθέσιμο στο <http://www.oecd.org/skills/piaac/newcountryspecificmaterial.htm>

[Type text]

Η.Π.Α.	270	253	31
ΟΟΣΑ Μ.Ο.	268	263	31
<i>Άλλες χώρες</i>			
Κύπρος	269	265	m
Τζακάρτα (Ινδονησία)	200	210	m
Λιθουανία	267	267	18
Ρωσία	275	270	26
Σιγκαπούρη	258	257	37

Σημείωση: Η Κύπρος, η Γαλλία, η Ιταλία, η Τζακάρτα (Ινδονησία) και η Ισπανία δεν συμμετείχαν στην αξιολόγηση της επίλυσης προβλημάτων σε αναπτυγμένο τεχνολογικό περιβάλλον.

πηγή: Survey of Adult Skills (PIAAC) (2012, 2015)

Πέρα από τις *βασικές δεξιότητες*, τις οποίες χρειάζεται κανείς για την προσωπική του ολοκλήρωση και ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την απασχόλησή του, η αγορά εργασίας απαιτεί ικανοποιητική επάρκεια τόσο τεχνικών, όσο και διαπροσωπικών/κοινωνικών δεξιοτήτων (soft skills) από τους εργαζόμενους. Επισημαίνεται ότι οι παραπάνω δεξιότητες αναφέρονται συχνά με διαφορετικούς ορισμούς και όρους στη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς και με διάφορες μεταφραστικές εκδοχές στην αντίστοιχη ελληνική [(ενδεικτικά: οι διαπροσωπικές/κοινωνικές δεξιότητες (soft skills) αναφέρονται και ως άτυπες (informal), ως προσωπικές (personal) και ως εγκάρσιες/οριζόντιες (transversal/horizontal skills) κ.λπ.]

Οι *τεχνικές δεξιότητες (hard skills)* αφορούν εξειδικευμένες επιστημονικές γνώσεις (γνώσεις του επιστημονικού αντικειμένου, γνώση ξένων γλωσσών, δεξιότητες τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας) τις οποίες χρησιμοποιεί κάποιος στην άσκηση του επαγγέλματος του.⁸⁹ Οι δεξιότητες αυτές αποκτώνται μέσω της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της εμπειρίας και μπορούν να προσδιοριστούν και να μετρηθούν. Διέπονται δε από κανόνες που παραμένουν σταθεροί, ανεξάρτητα από το είδος της εργασίας.

Στη σημερινή εποχή, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων, δεδομένου ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός της οικονομίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο συνεπάγεται ότι σχεδόν όλες οι θέσεις εργασίας θα απαιτούν τη γνώση τουλάχιστον βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων. Η ζήτηση για επαγγελματίες του τομέα της ψηφιακής τεχνολογίας αυξάνεται κατά 4% ετησίως κατά την τελευταία δεκαετία. Ωστόσο στην Ευρώπη, το λεγόμενο «ψηφιακό κενό» στον τομέα των δεξιοτήτων, εξελίσσεται σε σοβαρή απειλή για την αγορά εργασίας, καθώς υπάρχει έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων σε όλα τα επίπεδα. Το ήμισυ σχεδόν του πληθυσμού της ΕΕ δεν διαθέτει βασικές ψηφιακές δεξιότητες, ενώ ποσοστό περίπου 20% δεν διαθέτει καμία και όσον αφορά τις εξειδικευμένες ψηφιακές δεξιότητες η έλλειψη είναι περισσότερο εμφανής.⁹⁰

⁸⁹ Στη βιβλιογραφία αναφέρονται και ως κάθετες δεξιότητες.

⁹⁰ Βλ. Ανακοίνωση της Ε.Ε. COM(2016) 381 τελικό.

Αντίστοιχα για την Ελλάδα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας PIAAC, το 17,4% των ενηλίκων δεν έχει καμία εμπειρία στη χρήση υπολογιστών, ενώ ο Μ.Ο. του ΟΟΣΑ ανέρχεται στο 10,0%.

Οι *διαπροσωπικές/κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητες (soft skills)* σχετίζονται άμεσα με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου (κοινωνικές και προσωπικές δεξιότητες) και ενισχύουν τις αλληλεπιδράσεις ενός ατόμου με το επαγγελματικό και το κοινωνικό του περιβάλλον, την απόδοση του στην εργασία και τις προοπτικές σταδιοδρομίας του. Ενδεικτικά, αναφέρονται η επικοινωνιακή ικανότητα, το ηγετικό πνεύμα, η ικανότητα ομαδικής εργασίας, η ευελιξία, η διαχείριση χρόνου, η λήψη αποφάσεων, η κριτική/αναλυτική σκέψη, η λογική, η δημιουργικότητα, η ανάληψη πρωτοβουλιών, η διαχείριση έργου, η επεξεργασία και διάδοση πληροφοριών, η αξιολόγηση του κινδύνου, η εποικοδομητική διαχείριση των συναισθημάτων – συναισθηματική νοημοσύνη, η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων κ.λπ. Τα *soft skills*, σε αντιπαράθεση με τα *hard skills*, δεν αποτελούν ποσοτικοποιήσιμες δεξιότητες, κατακτώνται εμπειρικά μέσω της τυπικής εκπαίδευσης, του εργασιακού χώρου, της άτυπης μάθησης και του οικογενειακού περιβάλλοντος και διέπονται από κανόνες που συχνά διαφοροποιούνται ανάλογα με τη φιλοσοφία της επιχείρησης.

Αξιοσημείωτο είναι ότι από ένα σημαντικό αριθμό ερευνητικών εργασιών, προκύπτει ότι οι γνωστικές δεξιότητες και η εκπαίδευση αν και αποτελούν αναγκαιότητα δεν είναι από μόνες τους προϋπόθεση για την επαγγελματική επιτυχία των ατόμων. Οι κοινωνικές δεξιότητες, είναι εξίσου – και σε αρκετές περιπτώσεις, περισσότερο – σημαντικές στον προσδιορισμό των μισθολογικών διαφορών και γενικότερα της θέσης και του κύρους των ατόμων στην αγορά εργασίας. Σε αντίστοιχες διαπιστώσεις καταλήγουν και αρκετές έρευνες που διεξάγονται σε εργοδότες για τη διευκρίνιση της έλλειψης δεξιοτήτων, οι οποίοι υποδηλώνουν ότι σημαντικό μέρος της έλλειψης δεξιοτήτων δεν αφορά γνώσεις και τεχνικές δεξιότητες, αλλά κοινωνικές δεξιότητες.⁹¹

Όλες οι δεξιότητες που αναφέρθηκαν παραπάνω αξιολογούνται βάσει διαφόρων προτύπων και τεχνικών που στηρίζονται στον συνδυασμό πολλών παραδοσιακών και σύγχρονων εργαλείων (ατομικά ερωτηματολόγια, δομημένα τεστ, προσομιμώσεις ψυχομετρικά εργαλεία κ.λπ.). Η αξιολόγηση διαφοροποιείται ως προς την μεθοδολογία και τα εργαλεία, τα οποία διαβαθμίζονται ανάλογα με την αξιολογούμενη δεξιότητα, με τη θέση εργασίας και με τα καθήκοντα που ανατίθενται. Οι τεχνικές αυτές αξιοποιούνται τόσο από τα ίδια τα άτομα (αυτοαξιολόγηση), όσο και από τους εργοδότες, για την πρόσληψη και την αξιολόγηση της επίδοσης των εργαζομένων. Η αξιολόγηση των δεξιοτήτων αποτελεί βασικό εργαλείο σύνδεσης της εκπαίδευσης και των αναγκών της αγοράς εργασίας.

Τα τελευταία χρόνια, η παγκοσμιοποίηση και η αύξηση του διεθνούς εμπορίου, η εφαρμογή τεχνολογιών, και ιδίως των τεχνολογιών της πληροφορίας και της

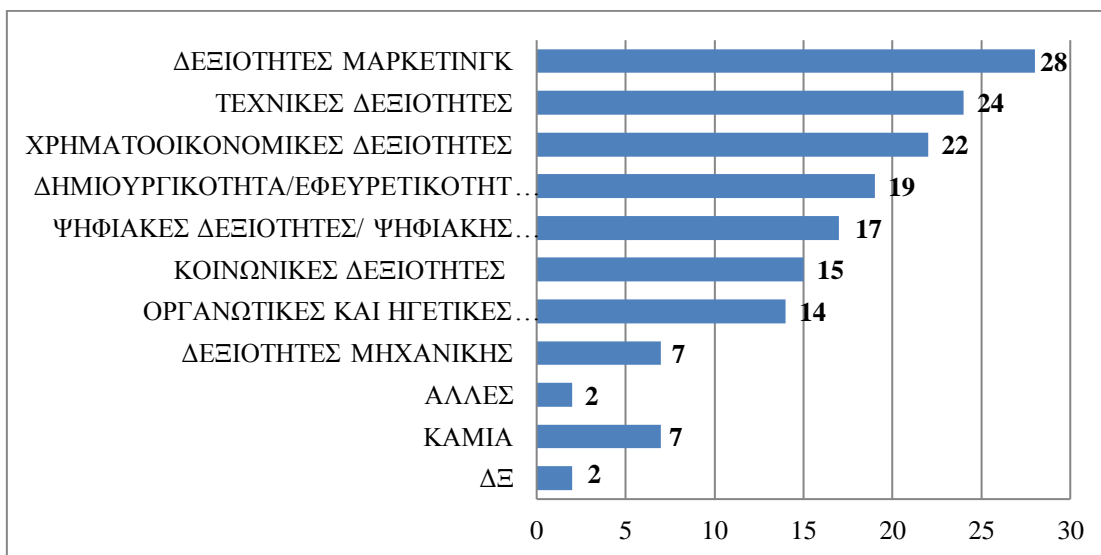
⁹¹ Βλ. Κικίλιας Η. Ο.πρ.

[Type text]

επικοινωνίας καθώς και οι αλλαγές στην οργάνωση της εργασίας, τονώνουν την ζήτηση για περισσότερες και αναβαθμισμένες δεξιότητες.

Πρόσφατη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου κατέγραψε σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ποιες δεξιότητες, τα επόμενα δύο χρόνια, θα μπορούσαν να βοηθήσουν καινοτόμες επιχειρήσεις να βελτιώσουν ή να ξεκινήσουν και να υποστηρίξουν καινοτόμες δραστηριότητες.⁹² Περισσότερο από το ¼ αυτών των επιχειρήσεων (28%) απάντησαν ότι οι δεξιότητες marketing είναι οι πλέον ζητούμενες, ενώ ακολουθούν οι τεχνικές και οι χρηματοοικονομικές δεξιότητες με ποσοστά 24% και 22% αντίστοιχα. Λιγότερο από το 1/5 των επιχειρήσεων αυτών (19%) απάντησαν ότι οι δεξιότητες που θα απαιτηθούν είναι η δημιουργικότητα, η εφευρετικότητα και ο πειραματισμός και ένα ελάχιστο μικρότερο ποσοστό (17%) δήλωσε ότι οι ψηφιακές δεξιότητες καθώς και οι δεξιότητες ψηφιακής οικονομίας είναι αυτές που θα βελτιώσουν και θα υποστηρίξουν τις καινοτόμες δραστηριότητές τους. Οι επιχειρήσεις ανέφεραν τις κοινωνικές δεξιότητες, όπως η ευελιξία, η οικοδόμηση σχέσεων και η επαναπροσαρμοστικότητα σε ποσοστό 15% καθώς και τις οργανωτικές και ηγετικές δεξιότητες σε ποσοστό 14%, ενώ ένα μικρό ποσοστό επιχειρήσεων (7%) πιστεύει ότι οι δεξιότητες μηχανικής (engineering skills) θα βοηθήσουν τις επιχειρήσεις προς την ανάπτυξη και στήριξη της καινοτομίας (βλ. Διάγραμμα 8.4).

Διάγραμμα 8.4: Δεξιότητες που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις στη βελτίωση των καινοτόμων δραστηριοτήτων τους τα επόμενα 2 χρόνια

Δεδομένα από 8.276 επιχειρήσεις.

πηγή: EC. Eurobarometer (2016), Flash Eurobarometer 433.

Η ιεράρχηση των κυριότερων δεξιοτήτων που θεωρείται ότι θα συμβάλλουν στην βελτίωση ή/και στην εισαγωγή και υποστήριξη καινοτόμων δραστηριοτήτων τα

⁹² Βλ. European Commission. (2016). «Innobarometer 2016 – EU business innovation trends». Eurobarometer, Flash Eurobarometer 433.

[Type text]

επόμενα δύο χρόνια, ανά χώρα, αποτυπώνεται στον Πίνακα 8.5. Στην ΕΕ-28, οι δεξιότητες μάρκετινγκ έχουν αναφερθεί από τις επιχειρήσεις ως οι σημαντικότερες δεξιότητες (24%), ακολουθούν με παρόμοιο ποσοστό τόσο οι χρηματοοικονομικές όσο και οι τεχνικές δεξιότητες (22%) και τέλος με χαμηλότερο ποσοστό της τάξης του 15% περίπου ακολουθούν η δημιουργικότητα, η εφευρετικότητα και ο πειραματισμός καθώς και οι ψηφιακές δεξιότητες, ως κρίσιμες δεξιότητες που θα υποστηρίξουν την εισαγωγή και βελτίωση των καινοτόμων δραστηριοτήτων τους. Αντίθετα, οι Έλληνες επιχειρηματίες ιεραρχούν διαφορετικά τις δεξιότητες αυτές, καθώς υποστηρίζουν ότι οι χρηματοοικονομικές δεξιότητες (40%), που σχετίζονται με επενδύσεις και εξασφάλιση χρηματοδότησης, θα βοηθήσουν στη βελτίωση η/και στην υποστήριξη των καινοτόμων δραστηριοτήτων τους. Το ποσοστό αυτό (40%) είναι αρκετά υψηλότερο από τον Μ.Ο. των ευρωπαϊκών χωρών (22%). Στη συνέχεια, αναφέρουν τις δεξιότητες marketing (25%), και τις τεχνικές δεξιότητες (19%), ενώ δευτερεύουσας σημασίας θεωρούν τη δημιουργικότητα, την εφευρετικότητα και τον πειραματισμό, καθώς και τις ψηφιακές δεξιότητες, με ποσοστά 11% και 13% αντίστοιχα.

[Type text]

Πίνακας 8.5: Ιεράρχηση δεξιοτήτων για τη βελτίωση των καινοτόμων δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων (σε % - Δεδομένα από 13.112 επιχειρήσεις)

Χώρες	Δεξιότητες Μάρκετινγκ	Τεχνικές Δεξιότητες	Χρηματοοικονομικές Δεξιότητες	Δημιουργικότητα, Εφευρετικότητα	Ψηφιακές Δεξιότητες
ΕΕ-28	24	22	22	16	15
ΒΕΛΓΙΟ	17	18	25	21	22
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	20	23	18	18	9
ΤΣΕΧΙΑ	27	16	23	20	17
ΔΑΝΙΑ	22	12	19	18	22
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	20	15	20	21	15
ΕΣΘΟΝΙΑ	21	12	15	13	16
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	31	19	16	16	23
ΕΛΛΑΔΑ	25	40	19	11	13
ΙΣΠΑΝΙΑ	34	22	24	13	13
ΓΑΛΛΙΑ	26	29	26	16	16
ΚΡΟΑΤΙΑ	30	33	21	11	13
ΙΤΑΛΙΑ	19	22	23	12	11
ΚΥΠΡΟΣ	27	27	15	15	10
ΛΕΤΟΝΙΑ	15	27	20	16	14
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	21	18	18	25	10
ΛΟΥΞ/ΡΓΟ	30	20	19	14	15
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	25	32	19	7	11
ΜΑΛΤΑ	30	15	26	16	23
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	26	18	22	28	20
ΑΥΣΤΡΙΑ	25	22	22	25	16
ΠΟΛΩΝΙΑ	19	25	23	18	12
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	22	34	17	12	16
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	25	33	18	14	18
ΣΛΟΒΕΝΙΑ	31	22	12	17	9
ΣΛΟΒΑΚΙΑ	21	22	22	19	10
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	23	19	14	27	17
ΣΟΥΗΔΙΑ	22	15	20	16	17
ΗΒ	31	15	17	14	20
ΕΛΒΕΤΙΑ	21	14	18	26	15
ΗΠΑ	27	9	15	13	13

πηγή: EC. Eurobarometer (2016), Flash Eurobarometer 433.

Υψηλότερο ποσοστό ανά δεξιότητα Χαμηλότερο ποσοστό ανά δεξιότητα

Στη χώρα μας, που βρίσκεται σε συνθήκες παρατεταμένης οικονομικής ύφεσης, το ανθρώπινο δυναμικό χρειάζεται ένα ευρύ φάσμα δεξιοτήτων για να προσαρμοσθεί με ευελιξία σε έναν γοργά μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να διαδραματίσει βασικό ρόλο στην εξασφάλιση των απαιτούμενων δεξιοτήτων στους πολίτες, προκειμένου να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις απαιτήσεις της σύγχρονης εργασιακής και κοινωνικής ζωής. Οι δεξιότητες αυτές πρέπει να ενισχύονται δια βίου και να παρέχουν τη δυνατότητα στους εργαζόμενους να εξελίσσονται στο εργασιακό τους περιβάλλον και στην κοινωνία, καθώς και να αντεπεξέρχονται στην πολυπλοκότητα και την αβεβαιότητα του οικονομικού περιβάλλοντος. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων για τη σύμπλευση με τις τεχνολογικές εξελίξεις. Με τον τρόπο αυτό θα καταστούν πιο πρόσφορες οι συνθήκες για την προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού σε επαγγέλματα αιχμής, προσανατολισμένα στην ανάπτυξη καινοτόμων δράσεων και στην ανάληψη πρωτοβουλιών νέας επιχειρηματικότητας.

8.3 Κρίσιμες δεξιότητες και επαγγέλματα για την ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας

Στο πλαίσιο της προσπάθειας για την παραγωγική ανασυγκρότηση, ιδιαίτερα στην περίοδο κρίσης που διανύει η χώρα, ο ΣΕΒ, θεωρώντας ότι η επένδυση στις δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού αποτελεί σημαντική παράμετρο, ανέλαβε την πρωτοβουλία να αναπτύξει έναν Μηχανισμό Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε Επαγγέλματα και Δεξιότητες, που να αποτυπώνει τις αναπτυξιακές ανάγκες σε εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας. Μέσω του Μηχανισμού αυτού επιδιώκεται: (α) η ανάδειξη των προσδιοριστικών παραγόντων που επηρεάζουν την εξέλιξη κάθε σημαντικού τομέα της ελληνικής οικονομίας, σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, δηλ. το τέλος της τρέχουσας δεκαετίας, (β) ο προσδιορισμός των κρίσιμων επαγγελμάτων που συνδέονται με την εξέλιξη κάθε τομέα καθώς και (γ) ο προσδιορισμός των αναγκαίων γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων για τα επαγγέλματα αυτά.

Απώτερος στόχος του ΣΕΒ είναι, μέσω της έγκαιρης και τεκμηριωμένης αναζήτησης/αναγνώρισης των νέων απαιτήσεων της αγοράς εργασίας, η σύγκλιση ζητούμενων και προσφερόμενων δεξιοτήτων και ικανοτήτων, για την καλύτερη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού στην αγορά εργασίας και τη βελτίωση της παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων.

Ο Μηχανισμός αυτός λειτουργεί σε οκτώ επιχειρηματικούς τομείς, που παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον για τη βιομηχανία και γενικότερα για την ελληνική οικονομία, τόσο από πλευράς προοπτικών ανάπτυξης όσο και απασχόλησης, αναδεικνύοντας τις ανάγκες των επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες. Οι τομείς αυτοί είναι:

[Type text]

1. Ο τομέας των Τροφίμων
2. Ο τομέας των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών
3. Ο τομέας της Ενέργειας
4. Ο τομέας των Δομικών Προϊόντων
5. Ο τομέας της Εφοδιαστικής Αλυσίδας
6. Ο τομέας του Περιβάλλοντος
7. Ο τομέας του Μετάλλου και
8. Ο τομέας της Υγείας –Φαρμακευτικής Βιομηχανίας

Η λειτουργία του παραπάνω Μηχανισμού είχε ως αποτέλεσμα την ανάδειξη ογδόντα επτά (87) κρίσιμων επαγγελμάτων, τα οποία συνδέονται με την ανταγωνιστική εξέλιξη των οκτώ προαναφερθέντων παραγωγικών τομέων της ελληνικής οικονομίας, με χρονικό ορίζοντα το 2020. Βασική παράμετρος για την επιλογή των κρίσιμων αυτών επαγγελμάτων ήταν η εκτίμηση της επίδρασης των κύριων προσδιοριστικών παραγόντων στη μελλοντική εξέλιξη των παραπάνω τομέων και συνεπώς και των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στους τομείς αυτούς.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται συνοπτικά για κάθε έναν από τους παραπάνω τομείς τα βασικά χαρακτηριστικά, οι τάσεις και οι προοπτικές εξέλιξης, καθώς και τα κρίσιμα επαγγέλματα, για την κάλυψη των μελλοντικών αναγκών των επιχειρήσεων του κάθε τομέα. Με βάση το επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης κάθε τομέα, προκύπτουν μεταβολές στις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες στο χρονικό ορίζοντα έως το 2020.

Τα εκτιμώμενα κρίσιμα επαγγέλματα κάθε τομέα καθώς και οι απαιτούμενες γνώσεις – δεξιότητες – ικανότητες ανά επάγγελμα παρουσιάζονται στο Παράρτημα του παρόντος Κεφαλαίου.

8.3.1. Ο Τομέας των Τροφίμων⁹³

Ο ρόλος της εγχώριας βιομηχανίας τροφίμων και ποτών είναι πολύ σημαντικός για την ελληνική μεταποιητική βιομηχανία και ευρύτερα για την ελληνική οικονομία. Η ελληνική βιομηχανία τροφίμων και ποτών συνιστά σταθερά έναν από τους πιο σημαντικούς τομείς του δευτερογενή τομέα της εγχώριας οικονομίας και μια από τις κινητήριες δυνάμεις της ελληνικής μεταποίησης, με τις εξελίξεις γύρω από αυτή να επηρεάζουν σημαντικά και το σύνολο της ελληνικής παραγωγής. Η ελληνική βιομηχανία τροφίμων και ποτών είναι μια δυναμική, ανταγωνιστική και εξωστρεφής

⁹³ Βλ. ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας των Τροφίμων, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/TROFIMA.pdf>

βιομηχανία, με σημαντικές επενδύσεις και επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα, τα Βαλκάνια και σε όλη την Ευρώπη, ενώ οι δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης της είναι μεγάλες και μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην τόνωση της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Συγκεκριμένα, με βάση τα βασικά διαρθρωτικά στοιχεία της έρευνας Structural Business Statistics (Eurostat, IOBE) που αφορούν το 2012, η βιομηχανία τροφίμων καλύπτει σχεδόν το 1/5 (21,2%) του συνόλου των επιχειρήσεων της ελληνικής μεταποίησης, γεγονός που την κατατάσσει πρώτη ανάμεσα στους κλάδους της μεταποίησης.⁹⁴ Παράλληλα, αποτελεί και τον μεγαλύτερο εργοδότη της εγχώριας μεταποίησης, με το μερίδιό της βιομηχανίας τροφίμων στο σύνολο των εργαζομένων της μεταποίησης να καταγράφει συνεχή αύξηση τα τελευταία χρόνια, δεδομένου ότι σε αυτήν απασχολείται το 25,2% του συνόλου των απασχολούμενων στη μεταποίηση. Η παρουσία του τομέα είναι θεμελιώδους σημασίας υπό καθαρά οικονομικούς όρους, αφού ο τομέας των τροφίμων βρίσκεται πρώτος ανάμεσα στους κλάδους της μεταποίησης σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (24,4%) και δεύτερος κατά σειρά σε όρους αξίας παραγωγής (19,8%) και σε όρους κύκλου εργασιών (19,7%, με πρώτο τον οπτάνθρακα και τα προϊόντα διύλισης με 36,5%).

Η εξέλιξη του τομέα τροφίμων, λόγω της στενής του σχέσης με τους παραγωγικούς τομείς της ελληνικής γεωργίας, της κτηνοτροφίας και αλιείας, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό, τόσο από την εξέλιξη της πρωτογενούς παραγωγής, όσο και από τις αλλαγές στα καταναλωτικά διατροφικά πρότυπα. Η διαρκής αύξηση των τιμών των πρώτων υλών, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση και τη συνεχή συμπίεση του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών, θέτουν σημαντικές προκλήσεις για τις ελληνικές βιομηχανίες τροφίμων. Η βελτίωση της αποδοτικότητας στην παραγωγή και τη διάθεση των προϊόντων που παράγει ο τομέας τροφίμων αποτελεί βασική προϋπόθεση, προκειμένου να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητα και να συγκρατηθεί το μερίδιο της αγοράς που κατέχει, μέσω της διαφοροποίησης των προϊόντων, ή/ και της ανάπτυξης καινοτόμων προϊόντων.

Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών τροφίμων επαφίεται και στην ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, των προσόντων που ενσωματώνει, των γνώσεων, της εμπειρίας, των δεξιοτήτων, του αντικείμενου και του βαθμού εξειδίκευσης. Η δυναμική του ανθρώπινου κεφαλαίου και η εξειδίκευση της απασχόλησης περιλαμβάνει μία ευρύτατη γκάμα ειδικοτήτων και αντικειμένων. Οι νέες τεχνολογίες, η καινοτομική δραστηριότητα, τα προϊόντα έρευνας και ανάπτυξης οδηγούν καθοριστικά τις εξελίξεις σε όλα τα στάδια παραγωγής και διάθεσης στο χώρο των τροφίμων, ενώ η ταχύτατη μεταβολή τους καθιστά αναγκαία

⁹⁴ Βλ. IOBE. (2015). «Βιομηχανία Τροφίμων και Ποτών: Facts & Figures», διαθέσιμο στο http://iobe.gr/docs/research/RES_01_20032015_REP_GR.pdf

[Type text]

την ταχεία προσαρμογή, την εγρήγορση και ευελιξία του ανθρώπινου δυναμικού, ώστε να είναι ικανό να ανταποκριθεί άμεσα, έγκαιρα και αποτελεσματικά στις μεταβολές αυτές και τις νέες απαιτήσεις στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού.

Προκειμένου να προκύψουν οι ανάγκες σε ανθρώπινο δυναμικό στον τομέα των τροφίμων, αναφορικά με το είδος των επαγγελματιών, που καλούνται να στελεχώσουν τις επιχειρήσεις, στο χρονικό ορίζοντα μέχρι το 2020, και των απαιτήσεών τους σε γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, έγινε εκτίμηση της επίδρασης σημαντικών προσδιοριστικών παραγόντων στην εξέλιξη του τομέα και κατ' επέκταση στις ποιοτικές μεταβολές στην απασχόληση σε αυτόν.

Οι παράγοντες αυτοί αναφέρονται στην πορεία ανάπτυξης της ελληνικής και της παγκόσμιας οικονομίας, στη ζήτηση προϊόντων που θα είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες των καταναλωτών, στην καινοτομικότητα των προϊόντων και των διαδικασιών, στις αναμενόμενες επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης της παραγωγής και της διάθεσης προϊόντων στην εξέλιξη του τομέα, και τέλος, στην προώθηση πολιτικών της δημόσιας διοίκησης σε σχέση με την υιοθέτηση της υγιεινής διατροφής και την προστασία του περιβάλλοντος.

Η ομάδα τεκμηρίωσης του ΣΕΒ, σε συνεργασία με την ομάδα εμπειρογνομόνων και στελεχών επιχειρήσεων του τομέα τροφίμων, κατέληξε ότι επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα έως το 2020, είναι το σενάριο *«Στασιμότητα, όπου η καινοτομία και η εξωστρέφεια δίνουν διεξόδους»*.

Σύμφωνα με αυτό, εκτιμάται ότι οι περισσότεροι από τους παραπάνω προσδιοριστικούς παράγοντες θα παρουσιάσουν στασιμότητα, με εξαίρεση τους παράγοντες που αφορούν την ανάπτυξη της καινοτομίας προϊόντων, και τη διεθνοποίηση και ενίσχυση της εξωστρέφειας, που αναμένεται να παρουσιάσουν αύξηση. Η καινοτομία στα προϊόντα μπορεί να αναφέρεται στα ίδια τα τρόφιμα, στις διαδικασίες παραγωγής τους, στη συσκευασία τους, καθώς και στην οργάνωση και λειτουργία των επιχειρήσεων του τομέα. Τα τελευταία χρόνια, υπάρχει ισχυρή τάση να τροποποιούνται αρκετά προϊόντα ώστε να αντιμετωπίζονται προβλήματα που σχετίζονται με την υγεία, όπως η μείωση των τεχνητών πρόσθετων, των επιπέδων αλατιού, πρόσθετης ζάχαρης, λιπαρών, καθώς και να παράγονται προϊόντα με διάφορα πρόσθετα συστατικά (βιταμίνες, προβιοτικά κ.λπ.), που έχουν θετική επίδραση στην υγεία, για την ικανοποίηση αναγκών ειδικών κατηγοριών καταναλωτών (παιδιά, ηλικιωμένοι, πάσχοντες από ασθένειες κ.λπ.). Ο τομέας τροφίμων θεωρείται τομέας «χαμηλής έντασης καινοτομίας» και με τη συνεργασία ερευνητικών φορέων και επιχειρήσεων στην κατεύθυνση της αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της έρευνας, έχει μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης καινοτομικών προϊόντων υψηλών προδιαγραφών. Τα προϊόντα αυτά, με την ανάπτυξη αποτελεσματικών δράσεων διεθνοποίησης και εξωστρέφειας του κλάδου, θα μπορούν να γίνουν ανταγωνιστικά, τόσο στην εγχώρια αγορά όσο και στο εξωτερικό.

[Type text]

Με βάση το σενάριο εξέλιξης του τομέα, από τα δέκα έξι (16) βασικά επαγγέλματα που αναμένεται να επηρεαστούν από την εξέλιξη του τομέα τροφίμων μέχρι το 2020, αναδεικνύονται εννέα (9) κρίσιμα επαγγέλματα, δηλαδή εκείνα τα οποία θα επηρεαστούν σε μεγαλύτερο βαθμό, τόσο από την άποψη των μελλοντικών ποιοτικών αναγκών των επιχειρήσεων, όσο και από την άποψη των μεταβολών τους στις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες. Τα κρίσιμα αυτά επαγγέλματα, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Μηχανισμού του ΣΕΒ κατά σειρά κατάταξης, είναι τα εξής:⁹⁵

1. Στέλεχος Διαχείρισης Ασφάλειας & Ποιότητας Τροφίμων
2. Υπεύθυνος Marketing Τροφίμων
3. Επιστημονικός Σύμβουλος Εταιρειών Τροφίμων
4. Επιστήμονας στην Έρευνα και την Ανάπτυξη
5. Στέλεχος Εργαστηρίων Ελέγχου Ποιότητας
6. Υπεύθυνος Νομοθεσίας και Επικοινωνίας
7. Υπεύθυνος Προμηθειών Α΄ Υλών
8. Εξειδικευμένο Στέλεχος Παραγωγής Τροφίμων
9. Μηχανικός Υποδομών και Συντήρησης

8.3.2. Ο Τομέας των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών⁹⁶

Ο τομέας των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (βιομηχανική παραγωγή, παραγωγή λογισμικού, τηλεπικοινωνίες, υπηρεσίες πληροφορικής, εμπόριο), και κυρίαρχοι είναι οι κλάδοι των Υπηρεσιών IT (Software, IT - Computer Services) και των Τηλεπικοινωνιών.

Η οργάνωση του τομέα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) εμφανίζει σημαντικές μεταβολές τα τελευταία χρόνια, ως απόρροια τόσο των συνεχών αλλαγών στο χώρο της τεχνολογίας όσο και των δυναμικών μετασχηματισμών στις αγορές του κλάδου, όπου παρατηρείται σύγκλιση και συνεργασία των επιμέρους κλάδων.

Επικεντρώνοντας στις μεταβολές που έχουν συντελεστεί στον χώρο της τεχνολογίας, ως κυρίαρχοι παράγοντες μετασχηματισμού του κλάδου των ΤΠΕ θεωρούνται η

⁹⁵ Η ανάδειξη των κρίσιμων επαγγελμάτων προκύπτει από την εκτίμηση του βαθμού επιρροής των επιλεγμένων προσδιοριστικών παραγόντων σε κάθε βασικό επάγγελμα, λαμβάνοντας υπόψη τη σχετική βαρύτητα κάθε παράγοντα στη διαμόρφωση του επικρατέστερου σεναρίου για την εξέλιξη του τομέα.

⁹⁶Βλ. ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας των ΤΠΕ, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/TPE.pdf>

διαρκώς αυξανόμενη επικράτηση των ψηφιακών μέσων στην παραγωγή και διάθεση της πληροφορίας, η εξάπλωση του διαδικτύου, η διαρκής τάση μετατόπισης από το υλικό (hardware) προς το λογισμικό (software), καθώς και η εισαγωγή του υπολογιστικού νέφους (cloud computing) που αλλάζει ριζικά τον τρόπο και τις δυνατότητες αξιοποίησης της τεχνολογίας. Τέλος, η μετάβαση του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στα ΤΠΕ από τη χαμηλή στην υψηλή εξειδίκευση και τη συνεργατική εργασία, αποτελεί σημαντικό μετασχηματισμό που συμβάλει στη δυναμική του τομέα.

Αναγνωρίζοντας σήμερα η Ευρώπη τις τεράστιες δυνατότητες, τις προκλήσεις αλλά και τις ευκαιρίες που προκύπτουν από τον ψηφιακό μετασχηματισμό του παραγωγικού/επιχειρηματικού μοντέλου, έχει τοποθετήσει τις Τεχνολογίες Πληροφορικής & Επικοινωνιών στο επίκεντρο της στρατηγικής για την υιοθέτηση ενός βιώσιμου πρότυπου ανάπτυξης, στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Στην Ελλάδα, ενώ στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας ο τομέας των ΤΠΕ υστερούσε αρκετά σε ανάπτυξη, στη συνέχεια και μέχρι να ξεσπάσει η κρίση, παρουσίασε σημαντική μεγέθυνση όσον αφορά τη συμμετοχή του στο ΑΕΠ. Τα τελευταία χρόνια όμως, επηρεασμένος κυρίως από την οικονομική ύφεση και την υστέρηση σε σχέση με τον διεθνή ανταγωνισμό, σημειώνει διαρκή συρρίκνωση.⁹⁷ Ειδικότερα, συγκρίνοντας τις επιδόσεις της χώρας μας με τις αντίστοιχες στα υπόλοιπα κράτη μέλη της ΕΕ-28, όσον αφορά τη συμμετοχή του τομέα των ΤΠΕ στο ΑΕΠ, η Ελλάδα σύμφωνα με στοιχεία του 2013, παρουσιάζει το χαμηλότερο ποσοστό, κάτω από 3%, ενώ ο ευρωπαϊκός Μ.Ο. ανέρχεται στο 4,3%.

Όμως ιδιαίτερα χαμηλή κατάταξη παρουσιάζει η χώρα μας και σε μια σειρά από δείκτες, όπως στο δείκτη NRI (Network Readiness Index) του World Economic Forum, ο οποίος αποτυπώνει τη δυνατότητα μιας χώρας να εκμεταλλευθεί τις ευκαιρίες που δίνουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορικής και των Τηλεπικοινωνιών, όπου, ενώ το 2010 βρισκόταν στην 54^η θέση, το 2011-12 εμφανίζεται να καταλαμβάνει τη 64^η θέση της παγκόσμιας κατάταξης σε σύνολο 138 χωρών. Αλλά και στο δείκτη IT Industry Competitiveness Index, ο οποίος συγκρίνει 66 χώρες σχετικά με το βαθμό που είναι σε θέση να υποστηρίξουν ένα ισχυρό παραγωγικό τομέα πληροφορικής, η ελληνική βιομηχανία ΤΠΕ παρουσιάζει χαμηλές επιδόσεις, καταλαμβάνοντας το 2011 την 36^η θέση.

Εξετάζοντας τους παράγοντες που έχουν προκαλέσει ή που έχουν συμβάλει στη συρρίκνωση αυτή, διαπιστώνεται ότι σημαντικά πλήγματα στον κλάδο έχουν επιφέρει τόσο η μείωση των επενδύσεων των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών σε προϊόντα πληροφορικής και προηγμένης τεχνολογίας, όσο και η περιορισμένη εξαγωγική δραστηριότητα που δεν επαρκεί ώστε να καλύψει το κενό που δημιούργησε η σμίκρυνση της εγχώριας ζήτησης. Στο πλαίσιο αυτό, η συρρίκνωση που παρατηρείται

⁹⁷ European Commission. (2016). "ICT Sector and R&D performance in the EU 2016", Europe's Digital Progress Report 2016.

[Type text]

στον τομέα, αντανακλά την πρωτοφανή οικονομική ύφεση στην οποία έχει περιέλθει η χώρα, αλλά και την αβεβαιότητα για την υπέρβαση της κρίσης και την επιστροφή σε τροχιά ανάπτυξης στο άμεσο μέλλον.

Επιπλέον, στους καθοριστικούς παράγοντες για τη σημαντική κάμψη της δραστηριότητας που παρατηρείται στον Τομέα συγκαταλέγονται η εσωστρέφεια και η απουσία προσανατολισμού των επιχειρήσεων προς τη δημιουργία εξειδικευμένων και τεχνολογικά προηγμένων προϊόντων και υπηρεσιών, η ισχνή καινοτομική δραστηριότητα λόγω της αδυναμίας ενσωμάτωσης της «γνώσης» που δημιουργεί την καινοτομία καθώς και της περιορισμένης ζήτησης για καινοτόμες και υψηλού επιπέδου υπηρεσίες και οι περιορισμένες δαπάνες των ελληνικών επιχειρήσεων ΤΠΕ σε Έρευνα & Ανάπτυξη συγκρινόμενες με αυτές των άλλων χωρών της ΕΕ.

Ωστόσο, παρά τις χαμένες ευκαιρίες του παρελθόντος, ο κλάδος έχει την προοπτική να ανασυνταχθεί. Οι ΤΠΕ μπορούν να συμβάλλουν καταλυτικά στην ανάκαμψη της Ελληνικής οικονομίας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, την προώθηση της καινοτομίας, αλλά και στη βελτίωση της παραγωγικής λειτουργίας οργανισμών και φορέων του Δημοσίου. Επιπλέον, η υιοθέτηση της τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις με αλλαγή του παραδοσιακού μοντέλου λειτουργίας τους, και οι ηλεκτρονικές συναλλαγές με το κράτος είναι αποφασιστικά βήματα για τη δημιουργία ενός νέου οικονομικού μοντέλου για τη χώρα.

Η Ελλάδα έχει τις δυνατότητες να αναδειχθεί σε πόλο προσέλκυσης επενδύσεων, γεγονός που συνεπάγεται τη δημιουργία χιλιάδων υψηλά εξειδικευμένων θέσεων εργασίας, που θα αντιστρέψουν το φαινόμενο “brain drain”, προάγοντας τις παραγωγικές δυνάμεις της και αξιοποιώντας το υψηλού επιπέδου επιστημονικό ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτει. Τα μεγαλύτερα οφέλη εκτιμάται ότι θα προέλθουν από τη διαφοροποίηση των προϊόντων και των υπηρεσιών τους, ιδιαίτερα σε νέες αγορές και κατηγορίες πελατών. Ο βασικός παράγοντας για την επίτευξη της διαφοροποίησης θα είναι η ανάπτυξη στρατηγικών συμμαχιών και συνεργασιών με επιχειρήσεις άλλων υποκλάδων, καθώς και η αύξηση των δαπανών τους για έρευνα και καινοτομία με στόχο την ανάπτυξη νέων ή βελτιωμένων προϊόντων/ υπηρεσιών και μεθόδων παραγωγής υψηλής προστιθέμενης αξίας. Η ανάπτυξη επιχειρήσεων startups και η εφαρμογή στρατηγικών clustering θα οδηγήσουν στη βελτίωση των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας, τόσο σε όρους βελτίωσης της παραγωγικής δομής και προσέλκυσης ξένων κεφαλαίων, όσο και δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης υψηλού επιπέδου που απαιτούνται για την ολοκληρωμένη λειτουργία των ΤΠΕ.

Παράλληλα, το ανθρώπινο δυναμικό, με την κατάρτιση που διαθέτει, αποτελεί ισχυρό κεφάλαιο του τομέα, και μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην προσπάθεια ανάκτησης της θέσης του στην οικονομία.

Η ομάδα εμπειρογνομών του ΣΕΒ για τον Μηχανισμό Διάγνωσης των αναγκών σε επαγγέλματα και δεξιότητες, προκειμένου να εντοπίσει τα σημαντικότερα επαγγέλματα του τομέα Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, για τα οποία αναμένονται αλλαγές στις απαιτούμενες γνώσεις–δεξιότητες–ικανότητες, επέλεξε κάποιους σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες, που αναμένεται να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα έως το 2020. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν τους διαθέσιμους επενδυτικούς πόρους, τις επενδύσεις άλλων τομέων (πλην ΤΠΕ) την αύξηση της παραγωγικότητας, την εξωστρέφεια της βιομηχανίας και την ικανότητα παραγωγής προϊόντων, που είναι τεχνολογικά προηγμένα και εξειδικευμένα, την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας (clustering), την ανάδειξη επιτυχημένων ελληνικών «ICT Start-Ups», το ανθρώπινο δυναμικό, την αναθεώρηση των πολιτικών Κρατικών Προμηθειών σε ΤΠΕ καθώς και στη βελτίωση των υποδομών και χρήσης ΤΠΕ.

Στο εκτιμώμενο ως επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα, έως το 2020, αναμένεται ότι η ανάδειξη επιτυχημένων ελληνικών «ICT Startups» και το εξαιρετικό επίπεδο και με προοπτικές εξέλιξης ανθρώπινο δυναμικό θεωρούνται τα δυνατά σημεία ανάκαμψης του τομέα, ενώ οι υπόλοιποι παράγοντες αναμένεται να έχουν συγκρατημένη εξέλιξη.

Ειδικότερα, ο όρος "νεοφυείς επιχειρήσεις" – startups, χρησιμοποιείται για επιχειρήσεις που συνδέονται με υψηλή ανάπτυξη, έχουν τεχνολογικό προσανατολισμό και επιδιώκουν να δημιουργήσουν μια νέα αγορά ή να εξελίξουν δυναμικά μια υπάρχουσα. Παρουσιάζουν χαμηλό κόστος υλοποίησης σε συνδυασμό με υψηλό ρίσκο και υψηλή απόδοση σε περίπτωση επιτυχίας. Οι επιτυχημένες νεοφυείς επιχειρήσεις έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα επέκτασης σε σχέση με μια τυπική επιχείρηση, δεδομένου ότι μπορούν να αυξηθούν ραγδαία με μικρή δαπάνη του κεφαλαίου και περιορισμένες ανάγκες σε υλικούς και ανθρώπινους πόρους.

Οι επιχειρήσεις αυτές στηρίζονται κατά βάση στην τεχνολογία, δραστηριοποιούνται κυρίως στην ανάπτυξη εφαρμογών ή λογισμικών, όμως στην πραγματικότητα, μέσα από αυτές τις τεχνολογικές λύσεις, βοηθούν στην παροχή υπηρεσιών σε άλλους κλάδους. Οι νεοφυείς επιχειρήσεις δεν μπορούν να αποτελέσουν τη μοναδική λύση για την αντιμετώπιση της υψηλής ανεργίας και πολύ περισσότερο της ανεργίας των νέων. Αυτό που προσφέρουν είναι επιχειρηματικότητα υψηλής προστιθέμενης αξίας και μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για τη δημιουργία επιχειρήσεων μεγαλύτερης κλίμακας.

Επιπρόσθετα, στον τομέα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) απασχολείται επαρκώς καταρτισμένο και εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο αποτελεί την κινητήρια δύναμη του τομέα. Στο δυσμενές οικονομικό περιβάλλον που υπάρχει σήμερα, το ανθρώπινο αυτό δυναμικό έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην στρατηγική επαναφορά του τομέα μέσα από την καινοτομία και τη στροφή στην εξειδίκευση και τις υπηρεσίες καθώς και στην περαιτέρω δυναμική ανάπτυξή του.

[Type text]

Σε αυτό το πλαίσιο, με βάση το μηχανισμό διάγνωσης των αναγκών των επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες, από τα είκοσι εννέα (29) επαγγέλματα που αναμένεται να επηρεαστούν από τις εξελίξεις του Τομέα, την περίοδο μέχρι το 2020, με βάση το επικρατέστερο σενάριο, επιλέγονται τα δεκαέξι (16) πρώτα, τα οποία συγκεντρώνουν την υψηλότερη συνολική βαθμολογία, ως τα κρίσιμα επαγγέλματα σε σχέση με τις ανάγκες των επιχειρήσεων και τις εκτιμώμενες μεταβολές στις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, του ανθρώπινου δυναμικού τους, και είναι τα ακόλουθα:

1. Ειδικός Ανάπτυξης Εφαρμογών Κινητής Τηλεφωνίας (Mobile Applications Developer)
2. Ειδικός Ανάπτυξης Λογισμικού ή Προγραμματιστής (Software Engineer (Developer))
3. Αναλυτής Συστημάτων / Σχεδιαστής Δικτύων (Systems Analyst / Network Planner)
4. Αναλυτής Επιχειρησιακών Αναγκών και Διαδικασιών (Business Analyst)
5. Υπεύθυνος Διαδικτύου (Digital Media Specialist &/or Web Master)
6. Μηχανικός Δικτύων (Network Engineer)
7. Σχεδιαστής Ενοποιημένων Συστημάτων (Enterprise and Systems Architect)
8. Υπεύθυνος Τεχνικής Ανάπτυξης και Ανάπτυξης Δικτύων (Development & Network Engineering Manager)
9. Υπεύθυνος Ποιότητας Πληροφοριακών Συστημάτων/Δικτύων (Quality Assurance Manager)
10. Υπεύθυνος Ασφάλειας Πληροφοριακών Συστημάτων/Δικτύων (ICT Security Manager)
11. Μηχανικός Υλικού (Hardware Engineer)
12. Ειδικός Εφαρμογής Ελέγχων στην ανάπτυξη Λογισμικού & στην εγκατάσταση Υλικού (Test Specialist)
13. Υπεύθυνος Σχεδιασμού Προϊόντων και Υπηρεσιών (Product &/or Services Manager)
14. Υπεύθυνος Έργων ΤΠΕ (ICT Project Manager)
15. Διαχειριστής Βάσεων Δεδομένων και Κέντρων Δεδομένων (Database & Data Center Administrator)
16. Υπεύθυνος Πληροφοριακού Συστήματος /Λειτουργίας Δικτύου (Business Information/Network Manager)

8.3.3. Ο Τομέας της Ενέργειας⁹⁸

Ο τομέας της ενέργειας διαρθρώνεται με βάση τις πηγές ενέργειας, οι οποίες διακρίνονται σε συμβατικές (ορυκτά, καύσιμα, πετρέλαιο, φυσικό αέριο κ.λπ.) και σε ανανεώσιμες (ηλιακή, αιολική, υδροηλεκτρική, ενέργεια βιομάζας κ.λπ.).

Σήμερα, όλες οι χώρες βρίσκονται σε μια διαδικασία μετάβασης προς την «οικονομία χαμηλού άνθρακα» και λήψης μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος. Οι προσπάθειες αυτές αναμένεται να καρποφορήσουν κυρίως με την ανάπτυξη των

⁹⁸ Βλ. ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας της Ενέργειας, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/ENERGEIA.pdf>

Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ), οι οποίες θεωρούνται ενεργειακά ασφαλείς και μειώνουν την ανάγκη για εισαγωγές ενεργειακών πόρων.

Οι βασικοί στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενέργεια μέχρι το 2020 αφορούν στη μείωση των εκπομπών αερίου θερμοκηπίου κατά 20% από τα επίπεδα του 1990, στην αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας κατά 20%, στην αύξηση στη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο 20% και, τέλος, στην αύξηση της χρήσης των βιοκαυσίμων στα καύσιμα των μεταφορών στο επίπεδο του 10% (πολιτική 20-20-20).

Η Ελλάδα, μέχρι το 2008 παρουσιάζει ταχύρρυθμη αύξηση της ενεργειακής κατανάλωσης, ιδιαίτερα όσον αφορά την ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας που αποδίδεται, αφενός στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και αφετέρου στην περιορισμένη εφαρμογή μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας. Με την έναρξη της οικονομικής κρίσης ο τομέας εμφανίζει καθοδική τάση, ιδιαίτερα στην ηλεκτρική ενέργεια, η οποία και συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Όσον αφορά την ενεργειακή εξάρτηση της χώρας μας, αξίζει να σημειωθεί ότι είναι σημαντικά υψηλότερη από τον ευρωπαϊκό Μ.Ο., δεδομένου ότι για την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών στηρίζεται σε πολύ υψηλό βαθμό σε εισαγωγές (70%) και κατά 30% στην εγχώρια παραγωγή, με προφανείς αρνητικές επιπτώσεις στο κόστος κάλυψης των αναγκών αυτών.⁹⁹ Η εγχώρια παραγωγή σε ενέργεια αφορά στα στερεά καύσιμα σε ποσοστό ύψους 78% και στις ΑΠΕ σε ποσοστό 21%. Ως προς τις εισαγωγές, ποσοστό 80% αφορά πετρελαιοειδή και 15% φυσικό αέριο. Το 2011, ο τομέας των μεταφορών ήταν ο μεγαλύτερος καταναλωτής ενέργειας με ποσοστό 41% και ακολουθούν τα νοικοκυριά με ποσοστό 29%. Η βιομηχανία ήταν ο τρίτος καταναλωτής ενέργειας στην Ελλάδα με ποσοστό 18%.

Η Ελλάδα, διαθέτει σημαντικά κοιτάσματα λιγνίτη, για να καλύψει ακόμη και τις μελλοντικές της ανάγκες. Επίσης διαθέτει αξιοσημείωτο πλούτο ΑΠΕ, λόγω των κλιματολογικών συνθηκών της χώρας (ηλιακή, αιολική και υδροηλεκτρική ενέργεια, και γεωθερμικά πεδία), ο οποίος όμως, παρά το ευνοϊκό νομοθετικό πλαίσιο που έχει θεσπιστεί τα τελευταία χρόνια, παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεκμετάλλευτος. Ο πλούτος αυτός θα μπορούσε, αν αξιοποιηθεί επαρκώς, να περιορίσει σημαντικά την ενεργειακή εξάρτηση της χώρας. Σημαντική είναι και η επέκταση χρήσης φυσικού αερίου στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στη βιομηχανία, στις μεταφορές και στα νοικοκυριά, με επακόλουθο τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Ο τομέας της ενέργειας, εκτός του ότι συμβάλλει καθοριστικά στην εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης των πολιτών, συνδέεται στενά σχεδόν με όλους τους

⁹⁹ Βλέπε: Ελληνική Ένωση Τραπεζών. (2014). «Η ανταγωνιστικότητα των δυναμικών κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας», στο: www.hba.gr

τομείς της οικονομίας, δεδομένου ότι τα ενεργειακά προϊόντα αποτελούν απαραίτητη εισροή σε όλες τις σύγχρονες οικονομικές δραστηριότητες. Ο φυσικός της πλούτος καθώς και οι δυνατότητες αύξησης της αποδοτικότητας των ενεργειακών της πόρων θα μπορούσαν να αποτελέσουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της χώρας. Με τη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής ενέργειας σε χαμηλά επίπεδα ευνοείται η ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας σε πολλούς τομείς της οικονομίας και εν γένει της εθνικής οικονομίας στο σύνολό της.

Σήμερα, η ελληνική ενεργειακή αγορά βρίσκεται σε πορεία σημαντικών εξελίξεων. Οι νέες εξελιγμένες ενεργειακές τεχνολογίες και οι περιβαλλοντικές ανάγκες, τα διεθνή και ευρωπαϊκά πλαίσια συνεργασίας, επιτάσσουν την προσαρμογή και την εναρμόνιση της ελληνικής ενεργειακής πολιτικής και του θεσμικού της πλαισίου με τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις και αντιλήψεις.

Η ενίσχυση των διεθνών διασυνδέσεων της χώρας και η ενίσχυση και διασύνδεση των κατά τόπους ηλεκτρικών δικτύων (διασύνδεση με νησιά Αιγαίου), με τη δημιουργία ενός διασυνδεδεμένου συστήματος μεταφοράς ενέργειας, θα ισχυροποιήσουν τη θέση της χώρας στις περιφερειακές αγορές και θα αυξήσουν την ασφάλεια εφοδιασμού σε ενέργεια.

Η εξάλειψη των διαρθρωτικών αδυναμιών και η προώθηση των επενδύσεων στον τομέα της ενέργειας, παρότι δεν είναι τομέας με εξαγωγική δραστηριότητα, δύνανται να συνεισφέρουν πολλαπλασιαστικά οφέλη σε όλους τους κλάδους που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα. Επομένως, η ζήτηση επαγγελματιών ενεργειακής εξειδίκευσης επηρεάζεται από την κατάσταση που θα διαμορφωθεί συνολικά στον ενεργειακό τομέα.

Η ομάδα εμπειρογνομόνων του ΣΕΒ για τον Μηχανισμό Διάγνωσης των αναγκών σε επαγγέλματα και δεξιότητες, προκειμένου να εντοπίσει τα σημαντικότερα επαγγέλματα ενεργειακής εξειδίκευσης, για τα οποία αναμένονται αλλαγές στις απαιτούμενες γνώσεις-δεξιότητες-ικανότητες, επέλεξε κάποιους σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες, που αναμένεται να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα έως το 2020. Οι παράγοντες αυτοί αναφέρονται στην προώθηση της αξιοποίησης των ΑΠΕ, των δράσεων εξοικονόμησης ενέργειας και των έξυπνων δικτύων, στην επέκταση της χρήσης φυσικού αερίου και των δικτύων και διασυνδέσεων, γενικότερα, στην έρευνα και αξιοποίηση ενεργειακών πόρων, και τέλος, στην προώθηση των διαδικασιών πιστοποίησης υλικών, εξοπλισμού και εγκαταστάσεων.

Στο εκτιμώμενο ως επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του Τομέα, έως το 2020, αναμένεται ότι οι περισσότεροι από τους ως άνω παράγοντες θα εξελιχθούν με μέτριους ρυθμούς ανάπτυξης, πλην αυτών που αφορούν στην προώθηση της αξιοποίησης των ΑΠΕ και άλλων δράσεων εξοικονόμησης ενέργειας, οι οποίοι εκτιμάται ότι θα παρουσιάσουν επιταχυνόμενους ρυθμούς ανάπτυξης.

Υπάρχουν σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές λόγω του υψηλού ηλιακού και αιολικού δυναμικού. Ωστόσο, έως σήμερα αυτή η αγορά βρίσκεται σε αδράνεια, καθώς τα οικονομικά κίνητρα για την παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ δεν απέδωσαν. Επίσης, η επιτυχημένη χρήση των ΑΠΕ για παραγωγή ενέργειας θα εξαρτηθεί και από την απλοποίηση των διαδικασιών αδειοδότησης, αλλά και από τη δημόσια αποδοχή των τοπικών έργων για την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Παράλληλα η προώθηση δράσεων ορθολογικής και αποδοτικής χρήσης της ενέργειας θα συμβάλλει στη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της χώρας και των περιβαλλοντολογικών επιβαρύνσεων.

Με οδηγό την αναμενόμενη πορεία των παραπάνω παραγόντων στη διαμόρφωση των αναγκών των επιχειρήσεων για συγκεκριμένα επαγγέλματα, αναδεικνύονται δέκα εννέα (19) βασικά επαγγέλματα, εκ των οποίων δώδεκα (12) κρίσιμα, τόσο από την άποψη των μελλοντικών ποιοτικών αναγκών των επιχειρήσεων, όσο και από την άποψη των μεταβολών στις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, τα οποία, κατά σειρά κατάταξης, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Μηχανισμού, είναι τα ακόλουθα:

1. Ενεργειακός Μελετητής
2. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε Τεχνολογίες Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας
3. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε Συστήματα Ηλεκτρικής Ενέργειας
4. Τεχνικός Αυτοματισμών
5. Τεχνικός Φωτοβολταϊκών Συστημάτων
6. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε θέματα Αυτοματισμών
7. Σύμβουλος Ενεργειακών Επενδύσεων
8. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε θέματα Προστασίας Περιβάλλοντος
9. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε θέματα Εξοικονόμησης Ενέργειας
10. Εξειδικευμένο Στέλεχος στο Βιοκλιματικό Σχεδιασμό & Κτιριακές Εφαρμογές
11. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε Συστήματα - Δίκτυα Αερίων
12. Τεχνικός Αιολικών Συστημάτων

8.3.4. Ο Τομέας των Δομικών Προϊόντων¹⁰⁰

Ο τομέας των δομικών προϊόντων είναι πολύ ευρύς, καθώς καλύπτει πολλούς κλάδους παραγωγής προϊόντων, τα οποία χρησιμοποιούνται σε διάφορα στάδια και τμήματα ενός τεχνικού έργου, ή γενικά μιας κτηριακής κατασκευής, και απασχολεί σημαντικό αριθμό απασχολουμένων. Ουσιώδη σταθμό στην εξέλιξη του τομέα των δομικών προϊόντων, αποτελεί ο Κανονισμός Ε.Ε. 305/11 για τη θέσπιση εναρμονισμένων όρων εμπορίας προϊόντων του τομέα των δομικών κατασκευών, με βάση τον οποίο καθορίζονται οι ελάχιστες απαιτήσεις ποιότητας και ασφάλειας, που υιοθετούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο για τα προϊόντα αυτά.

¹⁰⁰ Βλ. ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας των Δομικών Προϊόντων, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο http://www.sevstegi.org.gr/sites/default/files/DOMIKA_1.pdf

Η σημασία του τομέα των δομικών υλικών στην Ελλάδα, διαχρονικά είναι πολύ σημαντική, με καθοριστική συμβολή στη δημιουργία του εθνικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κλάδους καθώς τα δομικά υλικά αποτελούν τη βάση κάθε είδους κατασκευής. Παράλληλα, οι ιδιότητες και οι συνδυασμοί τους καθορίζουν τις ενεργειακές απαιτήσεις των κτηρίων, γεγονός που ενισχύει την περιβαλλοντική τους σπουδαιότητα.

Δεδομένου ότι ο τομέας συνδέεται στενά με τον κατασκευαστικό κλάδο, ο οποίος τα τελευταία χρόνια, λόγω της οικονομικής ύφεσης, έχει πληγεί περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο κλάδο της ελληνικής οικονομίας, καλείται σήμερα να αντιμετωπίσει σημαντικές προκλήσεις, οι οποίες καθορίζονται από παγκόσμιες ανακατατάξεις και αλλαγές τάσεων.

Ως αντιστάθμισμα για την υπέρβαση των αρνητικών συνεπειών της κρίσης και της μείωσης των πωλήσεων στην εγχώρια αγορά, οι επιχειρήσεις του τομέα έχουν αυξήσει την ανάληψη εξωστρεφών δραστηριοτήτων και έχουν επιτύχει σημαντική εξαγωγική διείσδυση στις αγορές των Ευρωπαϊκών και άλλων γειτονικών χωρών. Συγκριτικό πλεονέκτημα του τομέα, σε σχέση με άλλους τομείς της εθνικής οικονομίας, θεωρείται το γεγονός ότι οι εισαγωγές του είναι χαμηλότερες των εξαγωγών. Η κυρίαρχη θέση των επιχειρήσεων του τομέα στις γειτονικές Βαλκανικές χώρες, θα μπορούσε να ισχυροποιηθεί ακόμη περισσότερο με τη σύναψη στρατηγικών συμμαχιών και δημιουργία κοινών δικτύων διανομής, τόσο μεταξύ των επιχειρήσεων της εγχώριας αγοράς, όσο και μεταξύ ελληνικών και ξένων επιχειρήσεων, που ενδιαφέρονται να επενδύσουν στις εν λόγω αγορές. Επίσης, οι διαμορφούμενες νέες συνθήκες στο διεθνές περιβάλλον, ευνοούν τη διαδικασία ανακατατάξεων μέσω εξαγορών ή συγχωνεύσεων των ελληνικών επιχειρήσεων από ξένες επιχειρήσεις, αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα ενός παγκόσμιου δικτύου στον τομέα αυτόν.

Ως ανασταλτικοί παράγοντες της ανάπτυξης του τομέα θεωρούνται, κυρίως λόγω της παρατεταμένης οικονομικής ύφεσης, η επιβράδυνση τόσο των ιδιωτικών, όσο και των δημοσίων επενδύσεων και η απώλεια σημαντικού αριθμού θέσεων εργασίας. Επίσης, ο τομέας υπολείπεται του διεθνούς ανταγωνισμού σε θέματα έρευνας και ανάπτυξης, δεδομένου ότι οι δαπάνες για E & A καθώς και για καινοτομία στον τομέα της έρευνας εξακολουθούν να διαδραματίζουν μικρό ρόλο στην ανάπτυξη φθηνότερων, αποδοτικότερων και αξιόπιστων ενεργειακών τεχνολογιών.

Παράλληλα, το ισχύον θεσμικό πλαίσιο αλλά και το υψηλό κόστος της ενέργειας λόγω των ιδιαίτερα ενεργοβόρων διεργασιών παραγωγής των επιχειρήσεων του τομέα αυξάνει το κόστος παραγωγής και δεν ευνοεί την ανταγωνιστικότητα των εγχώριων επιχειρήσεων. Αδυναμία του τομέα δομικών προϊόντων θεωρείται επίσης η ανεπαρκής εποπτεία της αγοράς, με αποτέλεσμα την κυκλοφορία εγχώριων αλλά και εισαγόμενων προϊόντων χαμηλού κόστους και πολλές φορές ανύπαρκτων η/και μη σύννομων προδιαγραφών.

Εντούτοις, οι επιχειρήσεις του τομέα έχουν σημαντικές δυνατότητες περαιτέρω τεχνολογικής εξέλιξης, βασισμένης στον συνδυασμό γνώσεων από διαφορετικούς τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας. Οι παραδοσιακοί κλάδοι των δομικών υλικών, στηριζόμενοι στην τεχνογνωσία του ανθρώπινου δυναμικού, καλούνται να σχεδιάσουν και να αναπτύξουν νέα προϊόντα, για κατασκευές βελτιωμένης περιβαλλοντικής και λειτουργικής επίδοσης.

Αναφορικά με την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσει ο τομέας δομικών προϊόντων τα επόμενα χρόνια, έχουν τεθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο δύο θεματικοί άξονες που αναμένεται να επηρεάσουν σημαντικά την αγορά των δομικών προϊόντων και είναι οι εξής:

α) Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δεσμευτεί για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% μέχρι το 2020, με παράλληλους στόχους τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας κατά 20%, καθώς και την αύξηση του ποσοστού διείσδυσης των συστημάτων Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στην τελική κατανάλωση ενέργειας στο επίπεδο του 20% (πολιτική 20-20-20) μέχρι το 2020.

Η ευρωπαϊκή αυτή πολιτική που αφορά την κλιματική και ενεργειακή πολιτική στοχεύει στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και την αύξηση της ενεργειακής ασφάλειας της Ε.Ε., ενισχύοντας παράλληλα την ανταγωνιστικότητα της και την μετατροπή της σε μια ιδιαίτερα αποδοτική, από ενεργειακή άποψη, οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα.

β) Στην Ευρωπαϊκή Τεχνολογική Πλατφόρμα για τα προϊόντα και τις κατασκευές, («Όραμα 2030») προβλέπονται οι βασικές τεχνολογικές κατευθύνσεις για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα και αφορούν, μεταξύ άλλων, τη μείωση των επιβαρυντικών επιπτώσεων των δομικών υλικών στο περιβάλλον, την ανακύκλωση και επαναχρησιμοποίηση των υλικών, τη μείωση του κόστους στον κύκλο ζωής των δομικών προϊόντων, την εξοικονόμηση ενέργειας κατά τη διαδικασία παραγωγής δομικών προϊόντων και τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κτηρίων και των τεχνολογιών εξοικονόμησης ενέργειας.

Η ομάδα εμπειρογνομόνων του ΣΕΒ για τον Μηχανισμό Διάγνωσης των αναγκών σε επαγγέλματα και δεξιότητες, προκειμένου να εντοπίσει τα σημαντικότερα επαγγέλματα του τομέα δομικών προϊόντων, για τα οποία αναμένονται αλλαγές στις απαιτούμενες γνώσεις-δεξιότητες-ικανότητες, επέλεξε κάποιους σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες, που αναμένεται να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα έως το 2020.

Οι παράγοντες αυτοί αναφέρονται στην ανάπτυξη της ελληνικής και της παγκόσμιας οικονομίας, στον διεθνή και εγχώριο ανταγωνισμό (εμποτεία – παραοικονομία – προστατευτισμός – αντιγραφή προϊόντων) του τομέα δομικών προϊόντων, στην παραγωγική δομή και τον εξαγωγικό προσανατολισμό των επιχειρήσεων του τομέα, στις τιμές και στη διαθεσιμότητα της ενέργειας και των πρώτων υλών, στην

[Type text]

ανακύκλωση δομικών προϊόντων, στην προώθηση της καινοτομίας, καθώς και στο ρυθμιστικό πλαίσιο για με το περιβάλλον και την Εξοικονόμηση Ενέργειας

Ως επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα, έως το 2020, είναι «Στασιμότητα, όπου η καινοτομία και η ανακύκλωση προϊόντων δίνουν διεξόδου».

Από τους παραπάνω παράγοντες αυτοί που εκτιμάται ότι θα εξελιχθούν με γρήγορους ρυθμούς είναι αυτοί που αφορούν στον ανταγωνισμό, στη διαμόρφωση των τιμών και τη διαθεσιμότητα ενέργειας και πρώτων υλών καθώς και στην προώθηση της καινοτομίας και της ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης δομικών προϊόντων, ενώ οι υπόλοιποι παράγοντες εκτιμάται ότι θα παραμείνουν σε στασιμότητα.

Με την πλήρη εφαρμογή των Κανονισμών Ε.Ε.305/2011 και 765/2008 αναμένεται να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα και η εποπτεία στην αγορά δομικών προϊόντων για την τήρηση των απαιτούμενων προδιαγραφών και να μειωθεί η παραοικονομία και η αντιγραφική προϊόντων. Επίσης, η χρηματοδότηση της δημιουργίας clusters σε βασικούς κλάδους του τομέα θα προωθήσει περαιτέρω την ανταγωνιστικότητα.

Όσον αφορά τις τιμές της ενέργειας και των πρώτων υλών για την παραγωγή δομικών προϊόντων – που είναι κυρίως προϊόντα εντάσεως ενέργειας – μέχρι το 2020, αναμένεται να αυξηθούν, λόγω της αυξημένης ζήτησης από τις αγορές των αναπτυσσόμενων χωρών, της μικρής αντικατάστασης των παραδοσιακών πηγών ενέργειας με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθώς και της απουσίας μελετών για τη βιωσιμότητα των αποθεμάτων σε πρώτες ύλες. Η αυξανόμενη ζήτηση, σε συνδυασμό με τους πεπερασμένους πόρους πρώτων υλών στην εγχώρια αγορά, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για αύξηση των τιμών των δομικών προϊόντων, αλλά και στροφή προς παραγωγή νέων δομικών προϊόντων εξοικονόμησης ενέργειας.

Ο τομέας αναμένεται να εντείνει τις προσπάθειες στην κατεύθυνση της τεχνολογικής αναβάθμισης και της ανάπτυξης καινοτομικών δομικών προϊόντων με συγκριτικά πλεονεκτήματα/με βελτιωμένες ιδιότητες, όπως τη χρήση καινοτόμων διαδικασιών παραγωγής δομικών προϊόντων, τη χρήση φιλικότερων προς το περιβάλλον υλικών κατασκευής και υλικών για ενεργειακές παρεμβάσεις σε κατασκευές, που μειώνουν την κατανάλωση πόρων, τη ρύπανση, και την παραγωγή αποβλήτων, με στόχο τη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης και άλλων περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η καινοτομία, η οποία στηρίζεται σε οικολογικές δράσεις/πράσινες δραστηριότητες και προσδιορίζεται με την έννοια «οικολογική καινοτομία», κερδίζει συνεχώς έδαφος, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις του τομέα έχουν αντιληφθεί τη σημασία της στη βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής των πολιτών. Παράλληλα, και η ανακύκλωση δομικών προϊόντων με την αξιοποίηση υπολειμμάτων προϊόντων/ επαναχρησιμοποίηση πρώτων υλών και αποβλήτων για την παραγωγή νέων δομικών υλικών από ανακυκλωμένα υλικά και καλύτερες διαδικασίες διαλογής και ανάκτησης μπορεί να συμβάλει στην ελαχιστοποίηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων και

[Type text]

στη δημιουργία μεγάλου αριθμού θέσεων εργασίας στον τομέα των δομικών προϊόντων.

Με βάση το παραπάνω διαμορφούμενο πλαίσιο εξέλιξης του τομέα δομικών προϊόντων, η ομάδα Εμπειρογνομόνων και Στελεχών του ΣΕΒ ανέδειξε δέκα έξι (16) βασικά επαγγέλματα για την κάλυψη των μελλοντικών αναγκών των επιχειρήσεων του τομέα, για τα οποία θα απαιτηθεί συμπλήρωση ή/και αναθεώρηση των γνώσεων-δεξιοτήτων-ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, έως το 2020. Από αυτά τελικά κατέληξε σε οκτώ (8) κρίσιμα επαγγέλματα, τα οποία θα επηρεαστούν περισσότερο από τις εξελίξεις στον τομέα, όσον αφορά τις ανάγκες των επιχειρήσεων και τις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες του ανθρώπινου δυναμικού τους. Τα επαγγέλματα αυτά, κατά σειρά κατάταξης, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Μηχανισμού, είναι τα ακόλουθα:

1. Εξειδικευμένο Στέλεχος Περιβαλλοντικής Προστασίας – Ανακύκλωσης Δομικών Προϊόντων
2. Εξειδικευμένο Στέλεχος Διαχείρισης Ποιότητας Δομικών Προϊόντων
3. Μηχανικός Κατασκευών με έμφαση στη Διαχείριση Ενέργειας
4. Εξειδικευμένο Στέλεχος Παραγωγής Δομικών Προϊόντων
5. Στέλεχος Προώθησης και Πώλησης Ενεργειακά Οικονομικών Δομικών Προϊόντων (Green Marketing)
6. Αρχιτέκτονας Βιοκλιματικής Δόμησης
7. Στέλεχος Έρευνας και Ανάπτυξης Δομικών Προϊόντων
8. Εξειδικευμένο Στέλεχος Οικονομίας Δομικών Προϊόντων

8.3.5. Ο Τομέας της Εφοδιαστικής Αλυσίδας¹⁰¹

Ο τομέας της εφοδιαστικής αλυσίδας (logistics) αναφέρεται σε ένα σύνολο δραστηριοτήτων, οι οποίες αφορούν στη συνολική διαχείριση του εφοδιασμού μιας επιχείρησης ή αγοράς, και περιλαμβάνει επιμέρους δραστηριότητες, όπως η μεταφορά πρώτων υλών και τελικών εμπορευμάτων, η αποθήκευσή τους, η διαχείριση των αποθεμάτων, ο συντονισμός των δρομολογίων και ο έλεγχος της διανομής των τελικών προϊόντων. Υπάρχει δυσκολία ακριβούς ορισμού του εν λόγω τομέα, δεδομένου ότι στο μεγαλύτερό τους μέρος οι παραπάνω δραστηριότητες, που περιέχονται στα logistics, λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό κάθε είδους επιχειρήσεων και μόνο ένα υποσύνολο της δραστηριότητας των logistics, ο τομέας των εταιρειών παροχής υπηρεσιών logistics προς τρίτους (3rd party logistics provider - 3PL), των εταιρειών, δηλαδή, οι οποίες αναλαμβάνουν την εκτέλεση και διεκπεραίωση των σχετικών λειτουργιών για λογαριασμό τρίτων, εμπορικών ή βιομηχανικών επιχειρήσεων, μπορεί να οριστεί και να αναλυθεί ως ένας ξεχωριστός τομέας.

¹⁰¹ Βλ. ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας της Εφοδιαστικής Αλυσίδας, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/LOGISTICS.pdf>

Στην Ελλάδα το 2009, το 75% των επιχειρήσεων του τομέα των logistics δραστηριοποιείται στις μεταφορές και το υπόλοιπο στην αποθήκευση. επίσης, όσον αφορά τη συνολική απασχόληση του τομέα, που ανέρχεται σε 53.831 εργαζόμενους, ένα ποσοστό 41,2% απασχολείται στον τομέα των μεταφορών και το υπόλοιπο στον τομέα της αποθήκευσης.

Ο τομέας της εφοδιαστικής αλυσίδας χαρακτηρίζεται από το χαμηλό βαθμό εξωστρέφειας των επιχειρήσεων και την ανάγκη αύξησης του επιπέδου εξυπηρέτησης. Παράλληλα, η οικονομική κρίση και ύφεση, εκτός από το μέγεθος, έχουν επηρεάσει την κερδοφορία και κατ' επέκταση την αποδοτικότητα των επιχειρήσεων του τομέα. Παρατηρείται έλλειψη οργανωμένων εμπορευματικών κέντρων, logistics parks/hubs (με υποδομές πρόσβασης και ασφάλειας), ενώ υπάρχει υπερπροσφορά αποθηκευτικών χώρων, συγκεντρωμένων, γεωγραφικά, στις περιοχές της Αττικής και Θεσσαλονίκης.

Παρά τις δυσκολίες του οικονομικού περιβάλλοντος που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές επιχειρήσεις, εμφανίζονται ορισμένα θετικά σημεία και ευκαιρίες ανάπτυξης που ενισχύουν περαιτέρω τη σημασία των λειτουργιών logistics, όπως είναι η αύξηση του ποσοστού παροχής υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας στους πελάτες από τις μεγάλες εταιρείες του τομέα και η διεύρυνση του βαθμού καθετοποίησης παρεχόμενων υπηρεσιών, με στόχο την παροχή ολοκληρωμένων λύσεων, η συνειδητοποίηση από την πλευρά των πελατών των δυνατοτήτων που προσφέρει η διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας για μείωση του κόστους, η περαιτέρω ανάπτυξη και εξορθολογισμός του τομέα λόγω της απελευθέρωσης των μεταφορών και η ανάδειξη της Ελλάδας σε διαμετακομιστικό κόμβο στη Ν.Α. Ευρώπη.

Η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής έχει αναδείξει τα τελευταία χρόνια την λειτουργία των logistics ως ζωτικής σημασίας για τις σύγχρονες επιχειρήσεις. Αν και η Ελλάδα παρουσιάζει μέτριες επιδόσεις στην παγκόσμια αγορά logistics κατέχοντας την 47η θέση σε 160 χώρες με βάση τον Logistics Performance Index LPI World Bank, 2016, κατεβαίνοντας 3 θέσεις σε σχέση με το 2014, ο τομέας των Logistics παρουσιάζει σημαντικά περιθώρια εξέλιξης, κυρίως λόγω της γεωγραφικής θέσης της χώρας μας.¹⁰² Σημαντικό στοιχείο που καταδεικνύει τη σημασία του κλάδου αποτελεί το γεγονός ότι το ποσοστό συνεισφοράς των logistics στο ΑΕΠ ανέρχεται στο 10,8%. Οι επιχειρήσεις του κλάδου, με το μικρό τους μέγεθος και τις περιορισμένες επενδύσεις, ειδικά σε θέματα τεχνολογίας, οργανωτικής καινοτομίας και παροχής καινοτόμων υπηρεσιών, δεν έχουν αξιοποιήσει πλήρως τη δυναμική που δημιουργείται λόγω της δυνατότητας διασύνδεσης των λιμανιών της χώρας με το ευρωπαϊκό μεταφορικό δίκτυο.

Οι μελλοντικές τάσεις οδηγούν τον τομέα προς την κατεύθυνση της συνέχισης των επενδύσεων σε υποδομές (οδικοί άξονες, σιδηροδρομικός εκσυγχρονισμός, διασύνδεση

¹⁰² Βλ. <http://lpi.worldbank.org/international/global/2016>

[Type text]

λιμανιών, ανάπτυξη κόμβων μεταφοράς, κ.λπ.), της άρσης των υφιστάμενων επιχειρησιακών εμποδίων και διοικητικών φραγμών, της υιοθέτησης νέων τεχνολογιών και καινοτόμων επιχειρησιακών διαδικασιών, ώστε να παρέχονται από τις επιχειρήσεις του κλάδου ολοκληρωμένες υπηρεσίες σε ανταγωνιστικές τιμές με υψηλή ποιότητα και αξιοπιστία.

Ο κλάδος αυτός, μπορεί να αποτελέσει βασικό πυλώνα ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας, για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων, συμβάλλοντας παράλληλα στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων, στη διευκόλυνση του εμπορίου και των συναλλαγών, καθώς και στον εκσυγχρονισμό των υποδομών και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Η αναγνώριση των αναγκών σε ανθρώπινο δυναμικό στον τομέα της εφοδιαστικής αλυσίδας, αναφορικά με το φάσμα των επαγγελματιών που καλούνται να στελεχώσουν τις επιχειρήσεις, στο χρονικό ορίζοντα μέχρι το 2020, και των απαιτήσεων σε γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, βασίζεται στην εκτίμηση της πορείας σημαντικών προσδιοριστικών παραγόντων, που αναμένεται να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα και κατ' επέκταση τις ποιοτικές μεταβολές στην απασχόληση σε αυτόν. Οι παράγοντες αυτοί αναφέρονται στην πορεία ανάπτυξης της ελληνικής και της παγκόσμιας οικονομίας, στις αναμενόμενες επιπτώσεις στην εξέλιξη του τομέα από την παγκοσμιοποίηση, στις υλικοτεχνικές υποδομές και την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών για τον τομέα, στο θεσμικό πλαίσιο που τον επηρεάζει, στις μεταβολές των καταναλωτικών προτύπων και τέλος, στην ευαισθητοποίηση σε θέματα περιβάλλοντος.

Στο εκτιμώμενο ως επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα, έως το 2020, «ανάπτυξη, εν μέσω οικονομικής στασιμότητας», πλην των παραγόντων που αφορούν στην ανάπτυξη της ελληνικής και της παγκόσμιας οικονομίας και στις μεταβολές των καταναλωτικών προτύπων, οι οποίοι αναμένεται να παρουσιάσουν στασιμότητα, οι υπόλοιποι εκτιμάται ότι θα εξελιχθούν με επιταχυνόμενους ρυθμούς.

Παρά τη στασιμότητα στην ελληνική και ευρωπαϊκή οικονομία και την ενδεχόμενη μείωση των μεταφορών εμπορευμάτων, σε μια διευρυμένη παγκοσμιοποιημένη αγορά με οξύμενο ανταγωνισμό αναμένεται αύξηση των διασυνοριακών ροών. Επιπλέον, προβλέπεται επιτάχυνση τόσο στη διαδικασία συγκέντρωσης του τομέα όσο και στην εμφάνιση περιπτώσεων εξειδίκευσης σε δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας. Προκειμένου να μετατραπεί η χώρα σε διαμετακομιστικό κόμβο, πρέπει να εξασφαλιστεί η χρηματοδότηση και να ολοκληρωθούν οι απαραίτητες υλικοτεχνικές υποδομές, όπως ο αυτοκινητόδρομος Αθήνα – Θεσσαλονίκη - Εύζωνοι, ο εκσυγχρονισμός και η επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας, και η επέκταση των σταθμών εμπορευματοκιβωτίων στα λιμάνια του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης, διασφαλίζοντας ταχύτερες εμπορευματικές μεταφορές.

Ο ρόλος της τεχνολογίας επικοινωνίας και πληροφόρησης είναι πολύ σημαντικός στη διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας. Η παγκοσμιοποίηση, η ένταση του διεθνούς ανταγωνισμού και οι αυξημένες απαιτήσεις των πελατών επιτάσσουν την ενσωμάτωση της τεχνολογίας στις επιχειρήσεις εφοδιαστικής αλυσίδας. Επίσης απαραίτητη είναι η ύπαρξη ενός ευνοϊκού για τον τομέα ρυθμιστικού πλαισίου, που να καθορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις διαχείρισης της εφοδιαστικής αλυσίδας και να ακολουθεί τις σύγχρονες εξελίξεις και να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της ελληνικής και ευρωπαϊκής οικονομίας. Τέλος και η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση αναμένεται να κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος, με τη μεταστροφή προς φιλικότερους προς το περιβάλλον τρόπους εκτέλεσης των διαδικασιών της εφοδιαστικής αλυσίδας (Πράσινη Εφοδιαστική Αλυσίδα), καθώς και προς αποδοτικότερους από ενεργειακή άποψη, λόγω της θέσπισης περιβαλλοντικών προτύπων σε επίπεδο Ε.Ε.

Σε αυτό το πλαίσιο, από τα είκοσι (20) εκτιμώμενα βασικά επαγγέλματα αναδεικνύονται δώδεκα (12) κρίσιμα για τον τομέα τόσο από την άποψη των μελλοντικών ποιοτικών αναγκών των επιχειρήσεων όσο και από την άποψη των μεταβολών στις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, τα οποία, κατά σειρά κατάταξης, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του μηχανισμού, είναι τα ακόλουθα:

1. Υπεύθυνος Εφοδιαστικής Αλυσίδας
2. Υπεύθυνος Μεταφορών
3. Υπεύθυνος Εφοδιαστικής Αλυσίδας
4. Υπάλληλος Εφοδιαστικής Αλυσίδας
5. Υπεύθυνος Διανομής
6. Υπεύθυνος Εξαγωγών
7. Υπεύθυνος Αποθηκών
8. Μηχανικός Logistics
9. Υπεύθυνος Σχεδιασμού Ζήτησης
10. Υπεύθυνος Αγορών/ Προμηθειών
11. Υπάλληλος Αποθηκών
12. Υπεύθυνος Εξυπηρέτησης Πελατών

8.3.6. Ο Τομέας του Περιβάλλοντος¹⁰³

Ο τομέας του περιβάλλοντος συνδέεται στενά με την πράσινη οικονομία, οι δραστηριότητες της οποίας αφορούν αφενός την προστασία του περιβάλλοντος από τις επιβλαβείς επιπτώσεις των κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων και αφετέρου τη μείωση των αναγκών για χρήση μη ανανεώσιμων πόρων.

¹⁰³ Βλ. ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας του Περιβάλλοντος, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/PERIVALLON.pdf>

[Type text]

Σήμερα, το κοινοτικό πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος, αποτελεί ένα συγκροτημένο σύστημα και καλύπτει σχεδόν το σύνολο των περιβαλλοντικών θεμάτων. Οι στόχοι "20-20-20" της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για το περιβάλλον, περιλαμβάνουν τη μείωση των εκπομπών αερίου θερμοκηπίου κατά 20% (σε σύγκριση με τα επίπεδα το 1990), για περιορισμό της κλιματικής αλλαγής, την αύξηση του ποσοστού της συμμετοχής των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην τελική κατανάλωση ενέργειας κατά 20% και την αύξηση κατά 20% της ενεργειακής αποτελεσματικότητας. Στην επίτευξη αυτών των στόχων συμβάλλει η αξιοποίηση περιβαλλοντικών τεχνολογιών (οικο-τεχνολογιών), οι οποίες μειώνουν τον περιβαλλοντικό κίνδυνο, προωθούν αιεφόρα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης καθώς και ορθή διαχείριση των φυσικών πόρων.

Η Ελλάδα, αρχικά καθυστέρησε να ενσωματώσει στην εθνική της νομοθεσία τις οδηγίες και τους κανονισμούς της ΕΕ για την προστασία του περιβάλλοντος. Στη συνέχεια ο τομέας ακολούθησε ταχεία και ανοδική πορεία, η οποία οφείλεται κατά κύριο σε πιεστικές υποχρεώσεις συμμόρφωσης με το κοινοτικό θεσμικό πλαίσιο και δευτερευόντως ως αποτέλεσμα σχεδιασμού και εφαρμογής πολιτικών αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων και ορθολογικής αξιοποίησης των διαθέσιμων κοινοτικών πόρων.

Σήμερα, λόγω της ύφεσης της ελληνικής οικονομίας, ο τομέας του περιβάλλοντος αντιμετωπίζει πολλά και καίρια προβλήματα. Αυτά οφείλονται στην δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδοτικούς πόρους (συρρίκνωση των δημοσίων επενδύσεων, έλλειψη ρευστότητας από το χρηματοπιστωτικό σύστημα, μείωση ιδιωτικών επενδύσεων), για υλοποίηση έργων υποδομής, για εγχώρια παραγωγή γνώσης και νέων τεχνολογιών η/και για μεταφορά τεχνολογίας από άλλες χώρες. Άλλοι σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες, μεταξύ άλλων, που επηρεάζουν την ανάπτυξη του τομέα περιβάλλοντος, αφορούν την πολυπλοκότητα του θεσμικού πλαισίου, την έλλειψη συστήματος παρακολούθησης και ελέγχου εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας καθώς και την έλλειψη κοινωνικής συναίνεσης για την αντιμετώπιση σημαντικών περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Ο τομέας του περιβάλλοντος, παρά τις αδυναμίες που αναφέρθηκαν παραπάνω, παρουσιάζει θετικές προοπτικές ανάπτυξης αν επιτευχθεί, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, η υπέρβαση των υφιστάμενων προβλημάτων. Ειδικότερα η αποδοτικότερη αξιοποίηση πόρων από τα προγράμματα ΕΣΠΑ και η υιοθέτηση δράσεων Συμπράξεων Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) δίνουν την δυνατότητα να υλοποιούνται έργα υποδομής ακόμα και σε δυσχερείς οικονομικές συγκυρίες. Επιπλέον, πρόσφορο έδαφος για τη διαμόρφωση επιχειρηματικών ευκαιριών, ιδιαίτερα με την εφαρμογή του μοντέλου «βιομηχανικής συμβίωσης», και τη δημιουργία θέσεων εργασίας εμφανίζουν επιμέρους τομείς που σχετίζονται με την ανακύκλωση απορριμάτων, τη διαχείριση αποβλήτων και ανάκτηση υλικών, τη διαχείριση υδάτινων πόρων κ.λπ.

Όσον αφορά το θεσμικό πλαίσιο, η απλοποίησή του και η αποσαφήνιση του καθώς και η ολοκλήρωση και ο έγκαιρος εκσυγχρονισμός του, συνιστούν σημαντικές παραμέτρους για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του τομέα. Ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα για την επιτυχή εφαρμογή των μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος αποτελεί η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση τόσο των πολιτών όσο και των επιχειρήσεων σε περιβαλλοντικά θέματα, ώστε να γίνουν κατανοητές και αποδεκτές οι αναγκαίες αλλαγές και λύσεις που προτείνονται από την πολιτεία για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και να εξασφαλιστεί η κοινωνική συναίνεση στην υλοποίηση μεγάλων έργων προστασίας περιβάλλοντος. Καθοριστικό ρόλο στην αλλαγή της νοοτροπίας και στη διαμόρφωση των κοινωνικών αντιλήψεων για το περιβάλλον και την προστασία του μπορεί να διαδραματίσει η εκπαίδευση και η δια βίου μάθηση. Επιπρόσθετα, η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των πολιτών θα βοηθήσει στην αλλαγή του καταναλωτικού προτύπου με την αυξανόμενη ζήτηση οικολογικών προϊόντων, τα οποία είναι λιγότερο επιβλαβή στο περιβάλλον.

Η ομάδα εργασίας του ΣΕΒ για τον Μηχανισμό Διάγνωσης των αναγκών σε επαγγέλματα και δεξιότητες, προκειμένου να εντοπίσει τα σημαντικότερα επαγγέλματα του τομέα του περιβάλλοντος, για τα οποία αναμένονται αλλαγές στις απαιτούμενες γνώσεις-δεξιότητες-ικανότητες, έως το 2020, επέλεξε κάποιους σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες, που αναμένεται να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα. Οι παράγοντες αυτοί αναφέρονται στο θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο σχετικά με τον τομέα, στην παραγωγή και ενσωμάτωση τεχνογνωσίας, στην ανισομερή κατανομή των φυσικών πόρων σε διεθνή κλίμακα, στις επιδράσεις του τόμεα στον παραγωγικό ιστό, στην ώθηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και πρωτοβουλιών, στην επίδραση της δραστηριοποίησης σε θέματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και τέλος στον εθελοντισμό για το περιβάλλον.

Με βάση το επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα του περιβάλλοντος έως το 2020, το οποίο είναι «*Ανάπτυξη με χρονική κλιμάκωση των δράσεων*», εκτιμάται ότι οι περισσότεροι προαναφερόμενοι προσδιοριστικοί παράγοντες θα κινηθούν ανοδικά. Στασιμότητα εκτιμάται ότι θα παρουσιάσουν οι παράγοντες που αφορούν στις Γνώσεις και τεχνολογία και στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, ενώ ο προσδιοριστικός παράγοντας που αναφέρεται στον Εθελοντισμό αναμένεται να παρουσιάσει ύφεση. Συνοπτικά, εξετάζοντας τους παράγοντες που προβλέπεται να κινηθούν ανοδικά, θα μπορούσαν να αναφερθούν τα εξής:

Η θέσπιση ενός αυστηρού και συγκροτημένου θεσμικού πλαισίου από την ΕΕ που θέτει συγκεκριμένους στόχους και αυστηρά χρονοδιαγράμματα υποχρεώνει τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν τις διατάξεις του και να τηρούν τις δεσμεύσεις που απορρέουν από αυτές καθώς το κόστος της μη συμμόρφωσης είναι υψηλότερο από το κόστος υλοποίησης. Η ανισομερής κατανομή των φυσικών πόρων σε διεθνή κλίμακα θα μπορούσε να λειτουργεί ως πλεονέκτημα υπέρ των βιομηχανικά και τεχνολογικά ανεπτυγμένων χωρών που διαθέτουν τους περισσότερους πλουτοπαραγωγικούς πόρους

[Type text]

και εις βάρος των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών. Η διεθνοποίηση όμως των περιβαλλοντικών θεμάτων ανατρέπει αυτό το ενδεχόμενο και το ζήτημα αυτό δεν επαφίεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία, αλλά υπάγεται στην εποπτεία κρατών ή διεθνών οργανισμών ώστε να αμβλύνονται οι τοπικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών και να εξασφαλίζεται ισότιμη ανάπτυξη.

Επειδή όλοι οι παραγωγικοί τομείς επιδρούν επιβαρυντικά στο περιβάλλον και αναμένεται ότι το πρόβλημα αυτό θα διογκώνεται συνεχώς, θα πρέπει να ληφθούν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και να γίνουν σημαντικές επενδύσεις για την αντιμετώπιση των κοινών σε όλους τους τομείς περιβαλλοντικών προβλημάτων. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί σε αντιρρυπαντικές υποδομές διαχείρισης αστικών λυμάτων και βιομηχανικών αποβλήτων.

Με βάση το επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα, η ομάδα Εμπειρογνομόνων και Στελεχών του ΣΕΒ προσδιόρισε δέκα έξι (16) βασικά επαγγέλματα για την κάλυψη των μελλοντικών αναγκών των επιχειρήσεων του τομέα περιβάλλοντος για τα οποία θα απαιτηθεί συμπλήρωση ή/και αναθεώρηση των γνώσεων- δεξιοτήτων- ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, έως το 2020. Από αυτά τελικά αναδεικνύονται οκτώ (8) κρίσιμα για τον τομέα, τα οποία θα επηρεαστούν περισσότερο από τις εξελίξεις του. Τα επαγγέλματα αυτά, κατά σειρά κατάταξης, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Μηχανισμού, είναι τα ακόλουθα:

1. Ειδικός Αντιρρύπανσης
2. Εξειδικευμένο Στέλεχος Διαχείρισης και Ανακύκλωσης Ειδικών Αποβλήτων (βιομηχανικά κλπ.)
3. Υπεύθυνος Παρακολούθησης Υδάτινων Αποδεκτών και Ποιότητας Πόσιμου Νερού
4. Σύμβουλος Βιομηχανικής Συμβίωσης σε θέματα Περιβάλλοντος
5. Οικονομολόγος του Περιβάλλοντος
6. Ειδικός στον Περιβαλλοντικό Έλεγχο και Πιστοποίηση
7. Επαγγέλματα Εφαρμογών στον Τομέα του Περιβάλλοντος
8. Νομικός Περιβαλλοντικών Θεμάτων

8.3.7. Ο Τομέας του Μετάλλου¹⁰⁴

Ο τομέας του μετάλλου περιλαμβάνει όλα τα στάδια επεξεργασίας των προϊόντων μετάλλου, από την εξόρυξη μεταλλευμάτων μέχρι τη κατεργασία τους και την κατασκευή βιομηχανικών προϊόντων και μηχανήματων. Η βιομηχανία μετάλλου

¹⁰⁴ Βλ. ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας του Μετάλλου, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/METALLO.pdf>

[Type text]

θεωρείται αρκετά σημαντική για την οικονομία, καθώς διασυνδέεται με άλλους κλάδους της οικονομίας, εφόσον τους προμηθεύει πρώτες ύλες και μεταλλικά προϊόντα.

Στην Ελλάδα, παρόλο που δεν υπάρχει οικονομική δραστηριοποίηση σε όλους τους τομείς που χρησιμοποιούν προϊόντα μετάλλου (π.χ. αυτοκινητοβιομηχανία), όπως σε άλλες χώρες της Ε.Ε., ο τομέας μετάλλου, λόγω της εξωστρέφειας που εμφανίζουν πολλές ελληνικές επιχειρήσεις, αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό μερίδιο επιχειρήσεων και απασχόλησης, ενώ παράλληλα παράγει σημαντικό τμήμα της προστιθέμενης αξίας. Οι κλάδοι του τομέα μετάλλου, που ασχολούνται με την επεξεργασία των μετάλλων, με την κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα παραγωγικών και κατασκευαστικών δραστηριοτήτων και διαχρονικά θεωρείται ότι αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό τμήμα της ελληνικής μεταποιητικής βιομηχανίας.

Οι μεγάλες μεταλλουργικές επιχειρήσεις, που δραστηριοποιούνται στην παραγωγή βασικών μετάλλων και στην κατασκευή μεταλλικών προϊόντων είναι επιχειρήσεις «υψηλής έντασης κεφαλαίου», εφόσον απαιτούν επενδύσεις μεγάλης κλίμακας σε τεχνολογία και εξοπλισμό, με μεγάλη διάρκεια χρήσης και χρειάζονται ανθρώπινο δυναμικό υψηλής εξειδίκευσης. Επίσης, παρουσιάζουν υψηλή κατανάλωση ενέργειας, η οποία εκτός του ότι ανεβάζει σημαντικά το κόστος παραγωγής, παράλληλα συνεπάγεται και άλλες άμεσες και έμμεσες επιβαρύνσεις για τις επιχειρήσεις, με βάση τις πολιτικές της ΕΕ για τον περιορισμό των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου.

Ο τομέας μετάλλου, όπως και οι άλλοι τομείς που εξετάζονται στην ενότητα αυτή, δέχεται επιρροές από το ευρύτερο μακροοικονομικό περιβάλλον, και σε περίοδο οικονομικής ανάπτυξης η αυξημένη ζήτηση για προϊόντα μετάλλου έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγής, των τιμών, των επενδύσεων και την αύξηση των επιχειρηματικών κερδών, ενώ σε περίοδο ύφεσης, παρατηρείται μείωση των πωλήσεων, της παραγωγής και συρρίκνωση του κύκλου εργασιών του τομέα.

Στην Ελλάδα, το 2013, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, δραστηριοποιούνταν 10.212 επιχειρήσεις στον τομέα του μετάλλου, εκ των οποίων, το 72,2% (7.376 επιχειρήσεις) ανήκει στον κλάδο της κατασκευής μεταλλικών προϊόντων, όπως και στην ΕΕ, ενώ ακολουθούν οι κλάδοι κατασκευής μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού με 17,1% (1.751 επιχειρήσεις) και παραγωγής βασικών μετάλλων με 10,6% (1085 επιχειρήσεις) αντίστοιχα.. Η προστιθέμενη αξία του τομέα συνολικά στην ελληνική οικονομία προσέγγισε τα 2,3 δις €, το ήμισυ της οποίας προήλθε από τον κλάδο της κατασκευής μεταλλικών προϊόντων (49%), ενώ ακολουθούν οι κλάδοι παραγωγής βασικών μετάλλων με 32,5% και κατασκευής μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού με 18,5% αντίστοιχα.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Βλ. ΕΛΣΤΑΤ. (2013). Μεταποίηση - Ηλεκτρισμός - Νερό (Διαρθρωτική έρευνα) διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SIN09/2013>

Το 2013, η συνολική απασχόληση στον κλάδο προσεγγίζει τους 54.664 εργαζόμενους, οι μισοί περίπου (48,7%) ασχολούνται στον κλάδο κατασκευής μεταλλικών προϊόντων, ενώ ακολουθεί ο κλάδος παραγωγής μετάλλων με ποσοστό 29,3% και κατασκευής μηχανημάτων με 22% αντίστοιχα. Ο τομέας μετάλλου αποτελεί έναν από τους πλέον εξωστρεφείς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, εξάγοντας περίπου το ½ της παραγωγής. Το 2011, οι εξαγωγές μεταλλικών προϊόντων, σε γειτονικές αλλά στις ανερχόμενες αραβικές χώρες, προσέγγισαν τα 1,3 δις ευρώ, με συνεχή αύξηση τη δεκαετία 2000-11, επιτρέποντας την αύξηση του μεριδίου ως προς τις συνολικές εξαγωγές της ελληνικής οικονομίας στο 11,6%. Το μεγαλύτερο μερίδιο στις εξαγωγές καλύπτει ο κλάδος της παραγωγής βασικών μετάλλων, με 900 εκ. €, κυρίως, λόγω των εξαγωγών αλουμίνιας, αλουμινίου και άλλων βασικών μετάλλων.

Ένας από τους ανασταλτικούς παράγοντες ανάπτυξης του τομέα είναι το πολύπλοκο ισχύον θεσμικό πλαίσιο, που δεν ευνοεί την ανταγωνιστικότητα των εγχώριων επιχειρήσεων καθώς και η απουσία χωροταξικού σχεδιασμού για την εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων εξόρυξης. Επίσης το υψηλό κόστος της ενέργειας λόγω των ιδιαίτερα ενεργοβόρων διεργασιών παραγωγής των επιχειρήσεων του τομέα αυξάνει το κόστος παραγωγής και δημιουργεί προβλήματα ανταγωνιστικότητας με άλλες χώρες.

Παρά την παρατεταμένη οικονομική ύφεση, που επηρεάζει τον τομέα μετάλλου τα τελευταία χρόνια, με συνέπειες εκτός των άλλων και τη μείωση των επενδύσεων και την απώλεια σημαντικού αριθμού θέσεων εργασίας, εμφανίζονται ευκαιρίες περαιτέρω ανάπτυξης. Η κυρίαρχη θέση των επιχειρήσεων του τομέα στις γειτονικές Βαλκανικές χώρες, θα μπορούσε να εδραιωθεί με την υλοποίηση στρατηγικών συμμαχιών και ανάπτυξης κοινών δικτύων διανομής, τόσο μεταξύ των επιχειρήσεων της εγχώριας αγοράς, όσο και μεταξύ ελληνικών και ξένων επιχειρήσεων, που ενδιαφέρονται να διεισδύσουν στις εν λόγω αγορές. Επίσης, οι διαμορφούμενες νέες συνθήκες στο διεθνές περιβάλλον, ευνοούν τη διαδικασία εξαγορών ή συγχωνεύσεων των ελληνικών επιχειρήσεων από ξένες επιχειρήσεις, αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα ενός παγκόσμιου δικτύου στον τομέα αυτόν. Αξίζει να σημειωθεί ότι η βιομηχανία μετάλλου στηρίζεται στη διαθεσιμότητα ειδικευμένου και πιστοποιημένου ανθρώπινου δυναμικού, και τα τελευταία χρόνια αντιμετωπίζει δυσκολίες στην προσέλκυσή του καθώς υπάρχει αναντιστοιχία ζήτησης για εξειδικευμένους μηχανικούς στη χαλυβουργία σε σχέση με την προσφορά.

Η ομάδα εργασίας του ΣΕΒ για τον Μηχανισμό Διάγνωσης των αναγκών σε επαγγέλματα και δεξιότητες, προκειμένου να εντοπίσει τα σημαντικότερα επαγγέλματα του τομέα μετάλλου, για τα οποία αναμένονται αλλαγές στις απαιτούμενες γνώσεις–δεξιότητες–ικανότητες, έως το 2020, επέλεξε κάποιους σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες, που αναμένεται να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα. Οι παράγοντες αυτοί αναφέρονται στην ανάπτυξη της ελληνικής και της παγκόσμιας οικονομίας, στο διεθνή και εγχώριο ανταγωνισμό στον τομέα μετάλλου, στις τιμές και τη διαθεσιμότητα της ενέργειας και των πρώτων υλών, στην τεχνολογία και την ικανότητα καινοτομίας του τομέα, στο ρυθμιστικό πλαίσιο, σχετικά με το περιβάλλον, την ανακύκλωση προϊόντων μετάλλου, καθώς και στο μεταβαλλόμενο, σε διεθνές επίπεδο, επιχειρηματικό περιβάλλον.

Ως επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα, έως το 2020, είναι «*Στασιμότητα με το διεθνές περιβάλλον να καθορίζει την εξέλιξη του τομέα*». Σε αυτή τη βάση, αναμένεται ότι οι παραπάνω προσδιοριστικοί παράγοντες, που αναφέρονται στο διεθνή και εγχώριο ανταγωνισμό και στις τιμές και τη διαθεσιμότητα της ενέργειας και των πρώτων υλών θα επιταχυνθούν, ενώ οι υπόλοιποι εκτιμάται ότι θα παρουσιάσουν στασιμότητα.

Η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων του τομέα τόσο στην ελληνική αγορά όσο και στις αγορές του εξωτερικού εκτιμάται ότι θα βελτιωθεί με τις αναδιαρθρώσεις κατόπιν ενοποιήσεων και εξαγορών επιχειρήσεων του τομέα, που μπορεί να επιφέρουν μείωση του κόστους και στροφή προς τομείς της αγοράς, με υψηλότερη προστιθέμενη αξία. Επίσης, το άνοιγμα των αγορών παγκοσμίως θα πιέσει προς την κατεύθυνση του εξορθολογισμού της παραγωγικής διάρθρωσης, με την ενδυνάμωση των υγιών επιχειρήσεων.

Όσον αφορά τις τιμές της ενέργειας και τις τιμές των πρώτων υλών, αναμένεται να καταγράψουν αυξητική τάση μέχρι το 2020, λόγω της αυξημένης ζήτησης από τις αναπτυσσόμενες χώρες, της μικρής αντικατάστασης των παραδοσιακών πηγών ενέργειας με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, της απουσίας μελετών για την βιωσιμότητα των αποθεμάτων σε πρώτες ύλες κλπ. Η αύξηση στις τιμές θα επηρεάσει και το κόστος παραγωγής των βιομηχανιών μετάλλου, ιδιαίτερα των βασικών μεταλλουργικών βιομηχανιών, που χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα κατανάλωσης ενέργειας. Η αύξηση αυτή με τη σειρά της θα προκαλέσει αύξηση των τιμών, σε διεθνές επίπεδο, και θα επηρεάσει σημαντικά τον τομέα μετάλλου ανάλογα με την κατηγορία προϊόντος, π.χ. η αύξηση της τιμής του αλουμινίου, θα βελτιώσει τα έσοδα των ελληνικών βιομηχανιών, δεδομένου ότι η Ελλάδα, ως σημαντική βωξίτοπαραγωγική χώρα, παράγει βωξίτη, που αποτελεί τη μοναδική πρώτη ύλη παραγωγής αλουμινίου. Ενώ, στο χάλυβα, όπου μεγάλο τμήμα του εισάγεται, εκτιμάται ότι η αύξηση των τιμών θα επηρεάσει ελαφρώς αρνητικά το σχετικό κλάδο.

[Type text]

Πολύ βασικός παράγοντας για τον τομέα του μετάλλου, στη χώρα μας θεωρείται το ανθρώπινο δυναμικό του. Είναι διαπιστωμένη η αναγκαιότητα της αναβάθμισης των γνώσεων και δεξιοτήτων του καθώς και της γρήγορης προσαρμογής του στις νέες διαμορφούμενες ανάγκες της αγοράς. Με τον τρόπο αυτό θα έχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει όλες τις τεχνολογικές δυνατότητες των επιχειρήσεων του τομέα μετάλλου και να αναπτύξει καινοτομική δραστηριότητα στην παραγωγή προϊόντων υψηλών προδιαγραφών και μεγάλης προστιθέμενης αξίας, ώστε να μπορούν να απευθύνονται σε εξειδικευμένες εγχώριες και διεθνείς αγορές.

Με βάση το επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα, η ομάδα Εμπειρογνομόνων και Στελεχών του ΣΕΒ προσδιόρισε δέκα εννέα (19) βασικά επαγγέλματα για την κάλυψη των μελλοντικών αναγκών των επιχειρήσεων του τομέα μετάλλου για τα οποία θα απαιτηθεί συμπλήρωση ή/και αναθεώρηση των γνώσεων- δεξιοτήτων- ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, έως το 2020. Από αυτά τελικά αναδεικνύονται έντεκα (11) κρίσιμα για τον τομέα, τα οποία θα επηρεαστούν περισσότερο από τις εξελίξεις στον τομέα. Τα επαγγέλματα αυτά, κατά σειρά κατάταξης, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Μηχανισμού, είναι τα ακόλουθα:

1. Εξειδικευμένο Στέλεχος Περιβαλλοντικής Προστασίας – Ανακύκλωσης Προϊόντων Μετάλλου
2. Μηχανικός Εκμετάλλευσης Μεταλλείων και Ορυκτών Πόρων
3. Μηχανικός Τεχνολογίας Μεταλλικών Υλικών
4. Τεχνίτης Κατασκευών Αλουμινίου
5. Γομωτής
6. Χειριστής Μηχανημάτων Έργου
7. Εφαρμοστής, Τεχνίτης – Εφαρμοστής Μηχανημάτων
8. Ηλεκτρολόγος - Ηλεκτρονικός - Ειδικός Αυτοματισμών
9. Συγκολλητής και Κόπτης Μετάλλων - Ηλεκτροσυγκολλητής - Οξυγονοκολλητής
10. Τεχνίτης Μεταλλικών Κατασκευών
11. Χειριστής Εργαλειομηχανών Κοπής/Μορφοποίησης Μετάλλων

8.3.8. Ο Τομέας της Υγείας – Φαρμακευτικής Βιομηχανίας¹⁰⁶

¹⁰⁶ Βλ. ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας της Υγείας, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/YGEIA.pdf>

[Type text]

Ο τομέας της υγείας συνιστά έναν από τους σημαντικότερους κλάδους της οικονομίας, συνεισφέροντας σημαντικά στο ΑΕΠ και στην απασχόληση δεδομένου ότι δραστηριοποιείται σε αυτόν πλήθος επαγγελματιών καλύπτοντας ένα ευρύτατο φάσμα δεξιοτήτων και ικανοτήτων. Στον τομέα αυτόν με την ευρεία του έννοια υπάγονται τόσο η παροχή ιατρικών υπηρεσιών σε όλα τα επίπεδα φροντίδας, ώστε να καλύπτονται οι υγειονομικές ανάγκες του πληθυσμού όσο και η παραγωγή και το εμπόριο φαρμακευτικών προϊόντων (Φαρμακευτική Βιομηχανία), καθώς και διαγνωστικών και προϊόντων βιοϊατρικής τεχνολογίας.

Όλα τα ευρωπαϊκά συστήματα υγείας, τις τελευταίες δεκαετίες, αντιμετώπιζαν μια κοινή πρόκληση, η οποία σχετίζεται με το φαινόμενο της αύξησης των δαπανών υγείας, που έχει αντίκτυπο στη βιωσιμότητα των συστημάτων αυτών και την αναγκαιότητα λήψης μέτρων ελέγχου του συνεχώς αυξανόμενου κόστους. Δημογραφικοί παράγοντες, όπως η σταδιακή γήρανση του πληθυσμού, λόγω της μείωσης της γεννητικότητας και της βελτίωσης του προσδόκιμου επιβίωσης, επιδημιολογικοί παράγοντες, όπως η αλλαγή του νοσολογικού προτύπου με την εμφάνιση χρόνιων και εκφυλιστικών ασθενειών, που απαιτούν πολυδάπανες ιατρικές παρεμβάσεις, η δυνατότητα πρόληψης, διάγνωσης και θεραπείας αυτών μέσω της καινοτόμου ανάπτυξης της βιοϊατρικής τεχνολογίας και της φαρμακευτικής βιομηχανίας, κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες που σχετίζονται με την ασφαλιστική κάλυψη υγείας του πληθυσμού και τη χρήση υπηρεσιών υγείας αποτελούν τους κυριότερους αιτιολογικούς παράγοντες αύξησης των δαπανών υγείας.

Τα τελευταία όμως χρόνια, λόγω της τρέχουσας οικονομικής κρίσης και ύφεσης καθώς και της δημοσιονομικής αστάθειας της χώρας μας αλλά και άλλων ευρωπαϊκών χωρών, η εικόνα έχει αλλάξει και οι δαπάνες του τομέα της υγείας παρουσιάζουν καθοδική τάση.

Η Ελλάδα, σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ, δαπάνησε το 2015 το 8,2% του ΑΕΠ για την υγεία (με τη δημόσια δαπάνη να ανέρχεται στο 5% και την ιδιωτική στο 3,2%), ενώ το 2010 το αντίστοιχο ποσοστό ανήρχετο στο 9,9%, παρουσιάζοντας δραστική μείωση τα τελευταία χρόνια της κρίσης, σε σύγκριση με το Μ.Ο. των χωρών του ΟΟΣΑ, που από 8,8% το 2010, ανήλθε στο 9,00% το 2015.¹⁰⁷ Την πτωτική αυτή τάση επιβεβαιώνει και η κατά κεφαλή συνολική δαπάνη υγείας (μετρούμενη με Ισοτιμίες Αγοραστικής Δύναμης - Purchasing Power Parity), που μειώθηκε από 2.855\$ το 2010 σε 2.245\$ το 2015, χαμηλότερη κατά 21,36%, ενώ ο Μ.Ο. της αντίστοιχης δαπάνης υγείας στις χώρες του ΟΟΣΑ αυξήθηκε από 3.212\$ το 2010 σε 3.814\$ το 2015, δηλαδή υψηλότερη κατά 18,7% κατά το ίδιο διάστημα. Και οι δαπάνες για τις τρεις βασικές κατηγορίες υπηρεσιών υγείας (νοσοκομειακή, φαρμακευτική,

¹⁰⁷ Βλ. <http://www.oecd.org/health/health-data.htm> και <http://www.oecd.org/els/health-systems/health-statistics.htm>

εξωνοσοκομειακή), ενώ παρουσίαζαν αύξηση μέχρι το 2008-09, στη συνέχεια εμφανίζουν σταδιακή πτώση.

Στην παρούσα ενότητα, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στη φαρμακευτική βιομηχανία, ως επί μέρους κλάδο του τομέα υγείας, θεωρώντας ότι αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους τομείς της ελληνικής βιομηχανίας.

Το ποσοστό συμμετοχής της φαρμακευτικής δαπάνης στην Ελλάδα στο σύνολο των δαπανών υγείας ανέρχεται το 2014 στο 28,4% εμφανίζοντας μείωση κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2010 (30,4%) και παρόλη τη μείωση συνεχίζει να κινείται σε πολύ υψηλά επίπεδα σε σχέση με το Μ.Ο. των χωρών του ΟΟΣΑ όπου το 2014 ανερχόταν στο 16,3% και το 2010 στο 18%. Παρόμοια τάση εμφανίζεται και στη φαρμακευτική δαπάνη ως ποσοστό στο ΑΕΠ, η οποία από 2,99% το 2010 μειώθηκε στο 2,35% το 2014, σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία του ΟΟΣΑ. Όσον αφορά τη δημόσια φαρμακευτική δαπάνη, παρατηρείται σημαντική μείωση, από 5,3 δις ευρώ το 2008, δεν ξεπέρασε τα 2,2 δις ευρώ το 2014, με αποτέλεσμα η κατά κεφαλή δημόσια φαρμακευτική δαπάνη να είναι από το 2011 και μετά χαμηλότερη από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο κλάδος παραγωγής και διάθεσης φαρμακευτικών προϊόντων είναι θεμελιώδους σημασίας για την προστασία της υγείας του ελληνικού πληθυσμού αλλά και βασικός συντελεστής της οικονομικής ανάπτυξης και της απασχόλησης. Επίσης είναι από τους πλέον αναπτυσόμενους κλάδους της ελληνικής βιομηχανίας και ένας από τους ελάχιστους που σε περίοδο κρίσης διατηρεί τα μεγέθη του και πραγματοποιεί παραγωγικές επενδύσεις. Σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ο κλάδος παραγωγής φαρμάκων στην Ελλάδα αποτελεί το 9,6% του συνόλου του μεταποιητικού τομέα για το 2010, ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη. Η συμβολή του συγκεκριμένου κλάδου τόσο στη παραγωγή του μεταποιητικού τομέα, όσο και στην παραγωγή της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της οικονομίας παρουσιάζει μια σημαντική δυναμική στην Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες.¹⁰⁸

Ο φαρμακευτικός κλάδος επίσης ξεχωρίζει και μεταξύ των κλάδων με το μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς στο σύνολο των ελληνικών μεταποιητικών εξαγωγών, καταδεικνύοντας έτσι τη βαρύνουσα σημασία του συγκεκριμένου κλάδου στις ελληνικές μεταποιητικές εξαγωγές.

Επιπλέον, ο τομέας της φαρμακοβιομηχανίας αποτελεί ένα ζωτικό και υποστηρικτικό παράγοντα της απασχόλησης, δεδομένου ότι το 2014 απασχολούσε 13.300 εργαζόμενους στους κλάδους παραγωγής βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και

¹⁰⁸ Βλ. IOBE. (2013). «Αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής Φαρμακευτικής Βιομηχανίας», διαθέσιμο στο http://iobe.gr/docs/research/RES_05_A_01022013REP_GR.pdf

φαρμακευτικών σκευασμάτων.¹⁰⁹ Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ το 2014, 100 φαρμακαποθήκες, 27 φαρμακευτικοί συνεταιρισμοί, 11.000 φαρμακεία, 56 θυγατρικές πολυεθνικών φαρμακοβιομηχανιών με βασικό αντικείμενο την εισαγωγή και διάθεση φαρμακευτικών σκευασμάτων καθώς και 50 ελληνικές φαρμακευτικές εταιρείες με κύριο αντικείμενο την παραγωγή/προώθηση γενόσημων ή/και πρωτότυπων σκευασμάτων δραστηριοποιούνται στον κλάδο.

Παρά το γεγονός ότι ο τομέας της υγείας επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις μακροοικονομικές εξελίξεις και τους παράγοντες, που καθορίζουν την ζήτηση για υπηρεσίες υγείας και τη φαρμακευτική κατανάλωση, εντούτοις διαθέτει σημαντικά θετικά σημεία/πλεονεκτήματα και περαιτέρω ευκαιρίες ανάπτυξης.

Η παραγωγή γενόσημων φαρμάκων μπορεί να αποτελέσει ισχυρό πυλώνα τόνωσης της εγχώριας οικονομίας, ενισχύοντας την αποτελεσματικότητα του συστήματος υγείας, και παράλληλα να τροφοδοτήσει τις εξαγωγές και την εγχώρια κατανάλωση. Το μερίδιο αγοράς, που κατέχουν τα φάρμακα αυτά, παραμένει περιορισμένο σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, λόγω της αδυναμίας ελέγχου της υποκατάστασης φθηνότερων γενόσημων φαρμάκων από άλλα ακριβότερα φάρμακα και της δισπιστίας των καταναλωτών. Η στροφή της αγοράς προς τα γενόσημα φάρμακα μπορεί να δημιουργήσει σημαντικές ευκαιρίες ανάπτυξης για τον κλάδο, ο οποίος εκμεταλλευόμενος την τεχνογνωσία του και τις μεγάλες παραγωγικές του δυνατότητες, είναι σε θέση να επιταχύνει τους ρυθμούς ανάπτυξης του. Σύμφωνα με την μελέτη McKinsey&Company η παραγωγή γενόσημων φαρμάκων αναδεικνύεται σε ορίζοντα δεκαετίας ένας από τους πρωτεύοντες «αναδυόμενους αστέρες», δηλ. εξειδικευμένους υπο-κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, στους οποίους η Ελλάδα κατέχει σχετικό συγκριτικό πλεονέκτημα. Οι κύριες δράσεις, οι οποίες θα επέτρεπαν στην ελληνική φαρμακευτική βιομηχανία να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες ανάπτυξης του κλάδου αφορούν στη βελτίωση της ελκυστικότητας των γενόσημων και στην αύξηση της διείσδυσης τους στην ελληνική αγορά καθώς και σε αγορές του εξωτερικού, στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω εστίασης σε κατάλληλα φάρμακα και σε υψηλής προστιθέμενης αξίας έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία καθώς και στη διασφάλιση χρηματοδότησης. Μια τέτοια εξέλιξη θα συνεισφέρει σημαντικά στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας και της απασχόλησης στον κλάδο αλλά και ευρύτερα στην ελληνική οικονομία.¹¹⁰

Η ενίσχυση της ερευνητικής δραστηριότητας με την αξιοποίηση πόρων (μέσω προγραμμάτων), η επένδυση ιδιωτικών κεφαλαίων στην έρευνα, η δικτύωση και συνεργασία μεταξύ ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων, η εξέλιξη της βιοτεχνολογίας και η προώθηση νέων φαρμακευτικών σκευασμάτων καθώς και η

¹⁰⁹ Βλ. ΣΦΕΕ. (2015). «Η φαρμακευτική αγορά στην Ελλάδα, Γεγονότα και Στοιχεία», IOBE, διαθέσιμο στο <https://www.sfee.gr/wp-content/uploads/2015/12/facts-and-figures-greek-final-new.pdf>

¹¹⁰ Βλ. McKinsey & Company. (2011). «Η Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά, Προσδιορίζοντας το νέο μοντέλο ανάπτυξης», Σύνοψη. Athens Office.

[Type text]

δημιουργία καινοτόμων ουσιών και θεραπειών αποτελούν σημαντικές προτεραιότητες προς την αναπτυξιακή πορεία του τομέα. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα τελευταία χρόνια, χάρη στα καινοτόμα φάρμακα έχει μειωθεί κατά 83% το ποσοστό θανάτου από HIV/AIDS και η επιτυχία νέων θεραπειών για ηπατίτιδα C αγγίζει το 90%.

Όσον αφορά στην αγορά φαρμάκου, το αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο, τόσο κατά τη διάρκεια ανάπτυξης ενός νέου προϊόντος όσο και κατά τη διάθεση του προϊόντος αυτού στην αγορά πρέπει να μεταρρυθμιστεί και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη των επιχειρήσεων του τομέα.

Οι αυξανόμενοι δείκτες δημογραφικής γήρανσης της χώρας δημιουργούν ανάγκες για νέα επαγγέλματα και ειδικότητες όχι μόνο για τον τομέα της φαρμακοβιομηχανίας, αλλά και της υγείας ευρύτερα. Αξίζει να επισημανθεί αφενός η υψηλή αναλογία ιατρών (6,3/1000 κατοίκους) σε σύγκριση με το Μ.Ο. των χωρών του ΟΟΣΑ (3,3/1000 κατοίκους), που αποτελεί την υψηλότερη αναλογία ανάμεσα στις χώρες αυτές αφετέρου η χαμηλή αναλογία του νοσηλευτικού προσωπικού (3,2/1000 κατοίκους) σε σχέση με το Μ.Ο. των χωρών του ΟΟΣΑ (8,9/1000 κατοίκους), που αποτελεί και την χαμηλότερη ανάμεσα σε όλες τις χώρες.¹¹¹ Το υψηλής κατάρτισης και εκπαίδευσης ανθρώπινο δυναμικό του τομέα υγείας που δυσκολεύεται να απορροφηθεί πρέπει να αξιοποιείται αποτελεσματικά και να μην διαρρέει σε αγορές εργασίας εκτός της χώρας.

Με βάση τη μεθοδολογία του μηχανισμού διάγνωσης των αναγκών των επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες, που ανέπτυξε ο ΣΕΒ, έγινε εκτίμηση της επίδρασης των σημαντικών προσδιοριστικών παραγόντων στην εξέλιξη του τομέα υγείας στο χρονικό ορίζοντα μέχρι το 2020. Οι σημαντικοί προσδιοριστικοί παράγοντες που αναμένεται να επηρεάσουν την εξέλιξη του τομέα υγείας και κατά συνέπεια τις ποιοτικές μεταβολές στην απασχόληση σε αυτόν, αφορούν τις εξελίξεις στη διεθνή και στην ελληνική οικονομία, τις δημογραφικές τάσεις του πληθυσμού που επηρεάζουν την ζήτηση υπηρεσιών υγείας και τη φαρμακευτική κατανάλωση, την ανάπτυξη της καινοτομίας της έρευνας και της τεχνολογίας του τομέα υγείας καθώς και την άρση των θεσμικών εμποδίων, την εναρμόνιση του ρυθμιστικού και θεσμικού πλαισίου με τις κοινοτικές οδηγίες, και την μεταρρύθμισή του προς την κατεύθυνση της αναπτυξιακής πορείας των επιχειρήσεων του τομέα.

Ως επικρατέστερο σενάριο εξέλιξης του τομέα υγείας έως το 2020, θεωρείται το σενάριο *“Ανάπτυξη μέσω Καινοτομίας Έρευνας και Τεχνολογίας και με θετικές επιδράσεις στη μεν ζήτηση για υπηρεσίες λόγω δημογραφικών και κοινωνικών τάσεων, στη δε προσφορά μέσω βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου”*, δηλαδή εκτιμάται ότι με εξαίρεση τους παράγοντες που αφορούν στις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική οικονομία, οι οποίοι υπολογίζεται ότι θα παρουσιάσουν στασιμότητα, οι υπόλοιποι θα διαγράψουν ανοδική πορεία.

¹¹¹Βλ. <http://www.oecd.org/health/health-data.htm> και <http://www.oecd.org/els/health-systems/health-statistics.htm>

[Type text]

Με βάση τις αναμενόμενες επιπτώσεις, από την πορεία των προαναφερόμενων παραγόντων στη διαμόρφωση των αναγκών των επιχειρήσεων του τομέα υγείας για συγκεκριμένα επαγγέλματα, από τα βασικά τριάντα (30) επαγγέλματα αναδεικνύονται έντεκα (11) κρίσιμα, τόσο από την άποψη των μελλοντικών ποιοτικών αναγκών των επιχειρήσεων όσο και από την άποψη των μεταβολών στις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες. Τα επαγγέλματα αυτά κατά σειρά κατάταξης, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του μηχανισμού, είναι τα ακόλουθα:

1. Χημικός Μηχανικός ή Χημικός – στην Έρευνα και Παραγωγή Φαρμακευτικών & Παραφαρμακευτικών Προϊόντων
2. Ιατρός Κλινικός Γενετιστής
3. Κλινικός Παθολόγοανατόμος (Clinical Pathologist)
4. Φαρμακοποιός - Φαρμακολόγος
5. Υπεύθυνος Διασφάλισης Ποιότητας (Ιατρικός έλεγχος- Αξιολόγηση) (Medical Auditor)
6. Μοριακός Βιολόγος
7. Κλινικός Φαρμακοποιός
8. Ιατρός Επείγουσας Ιατρικής (Emergency Doctor-Acute Medicine)
9. Ψυχολόγος με ειδίκευση στην Κοινωνική Κλινική Ψυχολογία των Εξαρτήσεων
10. Νοσηλεύτης Γηριατρικής
11. Πληροφορικός της Υγείας (Health Informatics)

Η ανάδειξη των ογδόντα επτά (87) κρίσιμων επαγγελμάτων συμβάλλει στην κατανόηση των διαδικασιών των μεταβολών που προβλέπεται να συμβούν στους σπουδαιότερους παραγωγικούς τομείς της ελληνικής βιομηχανίας. Στη δύσκολη συγκυρία που βρίσκεται σήμερα η ελληνική οικονομία, το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στη επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων των επιχειρήσεων και στη συγκρότηση μιας αποτελεσματικής νέας βιομηχανικής πολιτικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 8

Cedefop. (2015). “Skills, qualifications and jobs in the EU: the making of a perfect match? Evidence from Cedefop’s European skills and jobs survey”, Cedefop Reference series 103, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Cedefop. (2015). «Άνιση η ανάκαμψη της απασχόλησης στην Ευρώπη», Ενημερωτικό Σημείωμα.

Cedefop. (2014). «Αναντιστοιχία δεξιοτήτων: τα φαινόμενα απατούν», Ενημερωτικό Σημείωμα.

Cedefop. (2012). «Πώς αποφεύγεται η απαξίωση των δεξιοτήτων;» Ενημερωτικό Δελτίο.

Cedefop. (2012). “Future skills supply and demand in Europe”, Forecast.

Cedefop. (2010). «Αναντιστοιχία δεξιοτήτων: σε αναζήτηση λύσεων», Ενημερωτικό Σημείωμα.

Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης. (2013). «Έκθεση 2012 για τη Δια Βίου Μάθηση στην Ελλάδα», Αθήνα: Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης, διαθέσιμο στο http://www.gsae.edu.gr/images/stories/APOLOGISMOS_GGBM_2013.pdf

ΓΓΕΤ. (2014). «Σχέδιο Δράσης για την εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας (ΕΣΕΤΑΚ) 2015-2021».

Ελληνική Ένωση Τραπεζών. (2014). «Η ανταγωνιστικότητα των δυναμικών κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας», διαθέσιμο στο <http://www.hba.gr>
ΕΛΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SIN09/2013>

European Commission. (2016). “Innobarometer 2016 – EU business innovation trends”, Innobarometer 2016 – Flash Eurobarometer.

European Commission. (2016). “ICT Sector and R&D performance in the EU 2016”, Europe's Digital Progress Report 2016.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2016). Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη, Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας, COM(2016) 381 τελικό.

IOBE. (2015). «Βιομηχανία Τροφίμων και Ποτών: Facts & Figures», διαθέσιμο στο http://iobe.gr/docs/research/RES_01_20032015_REP_GR.pdf

IOBE. (2013). «Αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής Φαρμακευτικής Βιομηχανίας», διαθέσιμο στο

http://iobe.gr/docs/research/RES_05_A_01022013REP_GR.pdf

KANEP ΓΣΕΕ. (2013). «Κατάρτιση, Απασχόληση, Εκπαιδευτική Πολιτική, Διερεύνηση της σύνδεσης της επαγγελματικής κατάρτισης με την απασχόληση», Φωτόπουλος Ν., (επιμ.), Αθήνα: ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ. Διαθέσιμο στο https://www.kanep-gsee.gr/sitefiles/files/Katartisi_MELETH_FINAL.pdf

Κέντρο Στήριξης Επιχειρηματικότητας Δήμου Αθηναίων. (2015). «Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Κλαδική μελέτη», Κοινοπραξία για το Κέντρο Στήριξης Επιχειρηματικότητας του Δήμου Αθηναίων.

Κικίλιας Η. (2006). «Οι δεξιότητες και η εκπαίδευση ως προσδιοριστικοί παράγοντες της «επιτυχίας» στην αγορά εργασίας: Μια κριτική αποτίμηση της ορθόδοξης οικονομικής θεωρίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Α'2006 τ. 119, Αθήνα: ΕΚΚΕ, σελ. 63-95.

ManpowerGroup. (2016). “Talent Shortage Survey results”, διαθέσιμο στο <http://www.manpowergroup.com/talent-shortage-2016>

McKinsey & Company. (2011). «Η Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά, Προσδιορίζοντας το νέο μοντέλο ανάπτυξης», Σύνοψη. Athens Office.

OECD. (2016). “Skills Matter: Further Results from the Survey of Adult Skills”. Greece – Country Note, διαθέσιμο στο <http://www.oecd.org/skills/piaac/newcountryspecificmaterial.htm>

OECD. (2016). “Skills Matter: Further Results from the Survey of Adult Skills”, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris. Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/skills/piaac/skills-matter-9789264258051-en.htm>

ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας των Τροφίμων, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/TROFIMA.pdf>

ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας της Εφοδιαστικής Αλυσίδας, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/LOGISTICS.pdf>

ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας της Υγείας, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/YGEIA.pdf>

ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας του Μετάλλου, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/METALLO.pdf>

ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας του Περιβάλλοντος, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/PERIVALLON.pdf>

[Type text]

ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας των Δομικών Προϊόντων, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο http://www.sevstegi.org.gr/sites/default/files/DOMIKA_1.pdf

ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας της Ενέργειας, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/ENERGEIA.pdf>

ΣΕΒ. (2013). «Ο Τομέας των ΤΠΕ, Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών των Επιχειρήσεων σε επαγγέλματα και δεξιότητες», Κείμενο προς Διαβούλευση, διαθέσιμο στο <http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/TPE.pdf>

ΣΕΒ. (2014). «Τα κρίσιμα επαγγέλματα ως κινητήρες των αλλαγών στη Νέα Βιομηχανική Πολιτική, θέσεις και προτάσεις πολιτικής», διαθέσιμο στο http://www.sevstegi.org.gr/sites/default/files/Final_all_0.pdf

ΣΦΕΕ. (2015). «Η φαρμακευτική αγορά στην Ελλάδα, Γεγονότα και Στοιχεία», IOBE, διαθέσιμο στο <https://www.sfee.gr/wp-content/uploads/2015/12/facts-and-figures-greek-final-new.pdf>

Τσολακίδου Σ. (2015). «Η αξιολόγηση των κοινωνικών επιχειρηματικών και πολιτιστικών δεξιοτήτων και το ανθρώπινο δυναμικό», στο *Επιστήμη και Κοινωνία*, τ.33, Αθήνα: Gutenberg, σελ. 147-175.

Cedefop. (2016). “Skill Shortage and Surplus occupations in Europe”, Briefing Note.

Διαδικτυακές Πηγές

<https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills-Matter-Greece.pdf>

<http://lpi.worldbank.org/international/global/2016>

<http://www.oecd.org/health/health-data.htm>

<http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/countries/greece>

<http://www.cedefop.europa.eu/>

<http://www.manpowergroup.com>

<http://www.statistics.gr>

<http://www.sevstegi.org.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 8

Τα εκτιμώμενα κρίσιμα επαγγέλματα και οι απαιτούμενες γνώσεις – δεξιότητες – ικανότητες ανά επάγγελμα

ΤΟΜΕΑΣ ΤΩΝ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

1. Στέλεχος Διαχείρισης Ασφάλειας & Ποιότητας Τροφίμων

- Γνώσεις σε θέματα ασφάλειας και ποιότητας τροφίμων και ασφάλειας της εργασίας, καθώς και της σχετικής νομοθεσίας.
- Γνώση των διαδικασιών επεξεργασίας και παραγωγής τροφίμων, καθώς και των τεχνικών συντήρησης και αποθήκευσής τους.
- Βασικές γνώσεις χημείας, μικροβιολογίας τροφίμων και τοξικολογίας.
- Συστήματα / Πρότυπα Διαχείρισης της Ασφάλειας και της Ποιότητας.
- Τεχνικές και τεχνολογίες παρακολούθησης και ελέγχου των κινδύνων.
- Γνώση στατιστικών τεχνικών / ικανότητα επεξεργασίας στατιστικών δεδομένων.
- Ικανότητα κατανόησης χημικών / μικροβιολογικών εργαστηριακών αναλύσεων.

2. Υπεύθυνος Marketing Τροφίμων

- Γνώσεις marketing και τεχνικών επικοινωνίας.
- Γνώση των διατροφικών τάσεων και αναγκών.
- Γνώσεις διενέργειας και αξιοποίησης ερευνών αγοράς.
- Γνώσεις καναλιών επικοινωνίας & τεχνικών προώθησης τροφίμων (π.χ. μέσω του τουρισμού).
- Γνώση της νομοθεσίας τροφίμων.
- Κατανόηση θεμάτων που συμβάλλουν στην προώθηση επιμέρους προϊόντων, όπως γαστρονομία, σχέση διατροφής και υγείας, διατροφή και πολιτισμός.

3. Επιστημονικός Σύμβουλος Εταιρειών Τροφίμων

- Γενικές γνώσεις επιστήμης και τεχνολογίας τροφίμων.
- Κατανόηση των φυσικών και χημικών διεργασιών στη βιομηχανία Τροφίμων και των συστημάτων διαχείρισης της ασφάλειας και της ποιότητας των τροφίμων.
- Γνώση της νομοθεσίας τροφίμων και των θεσμών.
- Γνώσεις σε θέματα διαχείρισης καινοτομίας (τεχνικοοικονομική αξιολόγηση νέων τεχνολογιών - ιδεών, σχεδιασμός και οργάνωση των σταδίων υιοθέτησης νέων τεχνολογιών κλπ).
- Βασικές γνώσεις έρευνας αγοράς και οικονομικών και εξοικείωση με το σύστημα χρηματοδότησης ερευνητικών έργων και επενδυτικών σχεδίων.
- Γνώσεις σε θέματα διαχείρισης και παρακολούθησης έργων.
- Ικανότητα παρακολούθησης και κατανόησης των γενικότερων εξελίξεων της αγοράς.

4. Επιστήμονας R&D

- Γενικές γνώσεις επιστήμης και τεχνολογίας τροφίμων και διατροφής. Σε ειδικές περιπτώσεις είναι πιθανόν να απαιτούνται εξειδικευμένες γνώσεις χημείας, βιοτεχνολογίας, υλικών και, σπανιότερα, νανοτεχνολογίας.
- Κατανόηση των φυσικών και χημικών διεργασιών στη βιομηχανία τροφίμων και των συστημάτων διαχείρισης της ασφάλειας και της ποιότητας των τροφίμων.
- Γνώση διαχείρισης καινοτομίας (τεχνικο-οικονομική αξιολόγηση νέων τεχνολογιών-ιδεών, σχεδιασμός και οργάνωση των σταδίων υιοθέτησης νέων τεχνολογιών κλπ).
- Βασικές γνώσεις έρευνας αγοράς και οικονομικών και γνώση του συστήματος χρηματοδότησης ερευνητικών έργων και επενδυτικών σχεδίων.
- Γνώσεις σε θέματα διαχείρισης και παρακολούθησης έργων.
- Ικανότητα διεξαγωγής έρευνας και παρακολούθησης των επιστημονικών εξελίξεων (δημοσιεύσεις, πατέντες).
- Δεξιότητες οργανοληπτικής αξιολόγησης.
- Γνώση της νομοθεσίας τροφίμων.

5. Στέλεχος Εργαστηρίων Ελέγχου Ποιότητας

- Γνώσεις χημείας, επιστήμης και τεχνολογίας τροφίμων και –ανάλογα με την παραγωγή– μικροβιολογίας τροφίμων ή/και βιοτεχνολογικών τεχνικών.
- Γνώση ενόργανης ανάλυσης και λοιπών σύγχρονων εργαστηριακών μεθόδων.
- Κατανόηση των απαιτήσεων της ορθής εργαστηριακής πρακτικής, των αρχών της αβεβαιότητας, της επαναληψιμότητας και εν γένει της καλής λειτουργίας των εργαστηριακών μονάδων.
- Γνώσεις δειγματοληψίας.
- Γνώσεις για θέματα ασφάλειας και κινδύνων στα εργαστήρια.
- Γνώσεις στατιστικών τεχνικών και εξειδικευμένων εφαρμογών.
- Γνώσεις σε θέματα συντήρησης εργαστηριακού εξοπλισμού.
- Ικανότητα οργανοληπτικής αξιολόγησης.

6. Υπεύθυνος Νομοθεσίας και Επικοινωνίας

- Γνώσεις σε θέματα ασφάλειας και ποιότητας τροφίμων, περιβαλλοντικών όρων και ασφάλειας της εργασίας, και της σχετικής νομοθεσίας.
- Κατανόηση των διαδικασιών επεξεργασίας και παραγωγής τροφίμων, καθώς και των τεχνικών συντήρησης, αποθήκευσης και διακίνησής τους.
- Βασικές γνώσεις χημείας, μικροβιολογίας τροφίμων και τοξικολογίας - κατανόηση εργαστηριακών αναλύσεων και τεχνικών παρακολούθησης και ελέγχου των κινδύνων.
- Κατανόηση θεμάτων περιβαλλοντικών κινδύνων.
- Κατανόηση Συστημάτων/Προτύπων Διαχείρισης της ασφάλειας και της ποιότητας τροφίμων, των περιβαλλοντικών πόρων και της ασφάλειας της εργασίας.
- Γνώση θεμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (π.χ. πατέντες).
- Γνώσεις σε θέματα επικοινωνιακής πολιτικής, ικανότητα συμμετοχής σε panel και διατύπωσης θέσεων.

7. Υπεύθυνος Προμηθειών Α' Υλών

- Γνώσεις γεωπονίας ή κτηνιατρικής, σε περιπτώσεις επιχειρήσεων που επεξεργάζονται αγροτικά προϊόντα. Στις περιπτώσεις επιχειρήσεων δεύτερης μεταποίησης, πλην της επιστήμης και τεχνολογίας τροφίμων, απαιτούνται και γνώσεις χημείας τροφίμων.
- Γνώσεις σε θέματα ασφάλειας και ποιότητας τροφίμων και της σχετικής νομοθεσίας.

[Type text]

- Γνώση Συστημάτων / Προτύπων Διαχείρισης της Ασφάλειας και της Ποιότητας στην παραγωγή (συμπεριλαμβανομένης της πρωτογενούς, όπου απαιτείται).
- Κατανόηση τεχνικών και τεχνολογιών για τη βελτίωση της παραγωγής και τον έλεγχο των κινδύνων.
- Ικανότητα συνεργασίας με ανθρώπους διαφορετικών κοινωνικών και μορφωτικών χαρακτηριστικών - Ικανότητες εμπύχωσης και καθοδήγησης αγροτών και λοιπών προμηθευτών.
- Διαπραγματευτικές ικανότητες.

8. Εξειδικευμένο Στέλεχος Παραγωγής Τροφίμων

- Γνώση των φυσικών και χημικών διεργασιών στη βιομηχανία τροφίμων και της ρύθμισης αυτών.
- Γνώση της λειτουργίας των συστημάτων διαχείρισης της ασφάλειας και της ποιότητας των τροφίμων.
- Βασικές γνώσεις επιστήμης και τεχνολογίας τροφίμων, συναφών με το αντικείμενο της επιχείρησης.
- Γνώση βασικών αρχών λειτουργίας μηχανολογικών εγκαταστάσεων και εξοπλισμού.
- Γνώσεις σε θέματα οργάνωσης, διαχείρισης & προγραμματισμού της παραγωγής (πόροι, εξοπλισμός, προϊόντα).
- Γνώση ειδικών εφαρμογών για τον προγραμματισμό παραγωγής.
- Γνώση βασικών αρχών οικονομοτεχνικής ανάλυσης και του συστήματος χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων.
- Γνώσεις σε θέματα διαχείρισης και παρακολούθησης έργων.

9. Μηχανικός Υποδομών & Συντήρησης

- Γνώσεις σχεδιασμού και λειτουργίας μηχανολογικών εγκαταστάσεων και εξοπλισμού.
- Γνώσεις σε θέματα συντήρησης παραγωγικού εξοπλισμού και λοιπών υποδομών.
- Κατανόηση της λειτουργίας των συστημάτων διαχείρισης της ασφάλειας και της ποιότητας των τροφίμων.
- Γνώσεις σε θέματα υγιεινής & ασφάλειας στην εργασία (επαγγελματικοί κίνδυνοι, εργατικά ατυχήματα, μέσα προστασίας, πυρόσβεση).
- Γνώση βασικών αρχών οικονομοτεχνικής ανάλυσης και του συστήματος χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων.
- Γνώσεις σε θέματα διαχείρισης και παρακολούθησης έργων.

ΤΟΜΕΑΣ ΤΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ (ΤΠΕ)

1. Ειδικός Ανάπτυξης Εφαρμογών Κινητής Τηλεφωνίας (Mobile Applications Developer)

- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού, ειδικά στις γλώσσες που χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη κινητών εφαρμογών (mobile applications).
- Γνώσεις στα λειτουργικά συστήματα κινητών τηλεφώνων.
- Γνώσεις στα πρωτόκολλα και στις τεχνολογίες των δικτύων κινητής τηλεφωνίας.
- Γνώσεις και δεξιότητα χρήσης εξειδικευμένων πλατφορμών ανάπτυξης κινητών εφαρμογών.

[Type text]

- Γνώσεις και δεξιότητα σε μεθόδους ανάπτυξης λογισμικού (software development methodology).
- Γνώσεις στην ασφάλεια λογισμικού που συνεργάζεται με τα δίκτυα κινητής τηλεφωνίας.
- Ικανότητα συνεργασίας με analysts & designers στο πλαίσιο του κύκλου ανάπτυξης λογισμικού (software and systems development life cycle).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) εναλλακτικών τεχνικών επιλογών και των τεχνικών σχεδίων που θα υλοποιηθούν.

2. Ειδικός Ανάπτυξης Λογισμικού ή Προγραμματιστής (Software Engineer (Developer))

- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη χρήση πλατφόρμες προγραμματισμού (πλατφόρμες .NET, Java κλπ.) και στα σχετικά εργαλεία ανάπτυξης.
- Γνώσεις και δεξιότητα σε μεθόδους ανάπτυξης λογισμικού (software development methodology).
- Γνώσεις στην ασφάλεια λογισμικού και συστημάτων ΤΠΕ.
- Ικανότητα συνεργασίας με analysts & designers (Business & System Analysts /Network Planners, Enterprise & Systems Architects) στο πλαίσιο του κύκλου ανάπτυξης λογισμικού (software and systems development life cycle).

3. Αναλυτής Συστημάτων / Σχεδιαστής Δικτύων (Systems Analyst / Network Planner)

- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού, σε markup γλώσσες (XML κλπ.) και σε δικτυακά πρωτόκολλα.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην ανάπτυξη λογισμικού ή στο σχεδιασμό και στην ανάπτυξη Δικτύου/δικτυακής υπηρεσίας.
- Γνώσεις και δεξιότητα στο σχεδιασμό των συστημάτων, στη βάση σχεδιαστικών αρχών και αρχιτεκτονικών.
- Γνώσεις και δεξιότητα στη Διαχείριση Πληροφοριακών Συστημάτων.
- Γνώσεις στη διάρθρωση και στο κόστος ανάπτυξης των εμπορικώς διατιθέμενων λύσεων για την υλοποίηση συστημάτων ΤΠΕ και Δικτύων/δικτυακών υπηρεσιών, και ικανότητα αξιολόγησης αυτών.
- Γνώσεις στα επιχειρηματικά μοντέλα ανάπτυξης λογισμικού, προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ, στην ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα, και ικανότητα παρακολούθησης των διεθνών τάσεων στην ψηφιακή οικονομία.
- Ικανότητα λήψης απόφασης σε θέματα τεχνικών επιλογών με την παράλληλη εξέταση του κόστους επένδυσης και της απόδοσης εγκατάστασης ενός συστήματος ΤΠΕ, ενός Δικτύου/δικτυακής υπηρεσίας.
- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της επιχείρησης.
- Ικανότητα συγγραφής αναφορών (reporting).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) εναλλακτικών τεχνικών επιλογών και των τεχνικών σχεδίων που θα υλοποιηθούν.

4. Αναλυτής Επιχειρησιακών Αναγκών και Διαδικασιών (Business Analyst)

- Γνώσεις και δεξιότητα στη Διαχείριση Πληροφοριακών Συστημάτων.
- Γνώσεις στη μοντελοποίηση και διαχείριση επιχειρησιακών διαδικασιών, στη διαχείριση λειτουργιών, στις ποσοτικές μεθόδους διοίκησης, στις μεθόδους της επιχειρησιακής νοημοσύνης, στη στρατηγική και στη διοίκηση των επιχειρήσεων και στην οργάνωση της εφοδιαστικής αλυσίδας.

[Type text]

- Γνώσεις στη χρήση των βασικών εργαλείων (software tools) και τεχνολογιών (XML, UML, BPMN κλπ.) μοντελοποίησης δεδομένων και εγγράφων, λειτουργιών, διαδικασιών.
- Γνώσεις μεθόδων Business Intelligence και αλγορίθμων data mining.
- Γνώσεις στα επιχειρηματικά μοντέλα ανάπτυξης λογισμικού, προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ, στην ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα και ικανότητα παρακολούθησης των διεθνών τάσεων στην ψηφιακή οικονομία.
- Γνώσεις και δεξιότητα στο σχεδιασμό Πληροφοριακών Συστημάτων και Δικτύων Επικοινωνίας, κυρίως στην ανάλυση απαιτήσεων, στον προσδιορισμό των λειτουργικών απαιτήσεων και στη διατύπωση προδιαγραφών.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην κοστολόγηση παραγωγής, εγκατάστασης και λειτουργίας Πληροφοριακών Συστημάτων και δικτυακών υπηρεσιών.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση της αλλαγής (change management).
- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του οργανισμού/επιχείρησης.
- Ικανότητα συγγραφής αναφορών (reporting).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) εννοιών, μεθόδων και μοντέλων δεδομένων, λειτουργιών, διαδικασιών κλπ.

5. Υπεύθυνος Διαδικτύου (Digital Media Specialist and/or Web Master)

- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού, ειδικά σε Web programming.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη χρήση πλαισίων προγραμματισμού (πλατφόρμες .NET, Java κλπ.) και στα σχετικά εργαλεία του Web (HTML, ActiveX, VRML, Silverstream, Coldfusion, ASP, BEA WebLogic κλπ.).
- Γνώσεις και δεξιότητα στην ανάπτυξη ή/και εγκατάσταση συστημάτων διαχείρισης περιεχομένου (Web Content Management Systems & Enterprise Content Management Systems), που υποστηρίζουν τη λειτουργία των διαδικτυακών μέσων.
- Γνώσεις και δεξιότητα σε μεθόδους ανάπτυξης λογισμικού (software development methodology).
- Ικανότητα στο σχεδιασμό λειτουργικών διεπαφών που να ενσωματώνουν τη συνεχή καινοτομία που παράγεται σε ό,τι αφορά στην αισθητική και τις χρησιμοποιούμενες τεχνολογίες.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην ανάπτυξη διεπαφών για mobile applications.
- Γνώσεις στην ασφάλεια λογισμικού και διαδικτυακών εφαρμογών.
- Ικανότητα συνεργασίας με τεχνικούς και μη-τεχνικούς στο πλαίσιο του σχεδιασμού διαδικτυακών μέσων.
- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της επιχείρησης.
- Γνώσεις στα επιχειρηματικά μοντέλα ανάπτυξης λογισμικού, προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ, στις τεχνικές ψηφιακού μάρκετινγκ, στη χρήση των «κοινωνικών δικτύων (social media) και ικανότητα παρακολούθησης και διαρκούς ενημέρωσης για τις νέες τάσεις στο Web.
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) εναλλακτικών τεχνικών επιλογών και των τεχνικών σχεδίων που θα υλοποιηθούν.

6. Μηχανικός Δικτύων (Network Engineer)

- Γνώσεις αρχιτεκτονικής και δικτυακών πρωτοκόλλων τηλεπικοινωνιακών δικτύων, δικτύων TCP/IP, δικτύων υπολογιστών.
- Γνώσεις στις περιοχές Local Area Networks (LANs), Metropolitan Area Networks ή δικτύων κορμού (MANs), Wide Area Networks (WANs, με διεθνείς συνδέσεις), Global Area Networks (GANs, η διασύνδεση των προηγούμενων με δορυφορικά και δίκτυα κινητής τηλεφωνίας σε παγκόσμιο επίπεδο) και δεξιότητα στην ανάπτυξη (deployment) και λειτουργία των παραπάνω δικτύων.

[Type text]

- Γνώσεις δικτύων οπτικών ινών και δεξιότητα στην ανάπτυξη (deployment) και λειτουργία των παραπάνω δικτύων.
- Γνώσεις μικροκυματικών ζεύξεων και δεξιότητα στην ανάπτυξη (deployment) και λειτουργία των παραπάνω δικτύων.
- Γνώσεις καλωδιακής τηλεόρασης και δεξιότητα στην ανάπτυξη (deployment) και λειτουργία δικτύων καλωδιακής τηλεόρασης.
- Γνώσεις αρχών κυψελωτών δικτύων, δικτύων τρίτης και τέταρτης γενιάς, τεχνολογιών Bluetooth, ασύρματων δικτύων και δεξιότητα στην ανάπτυξη (deployment) και λειτουργία των παραπάνω δικτύων.
- Γνώσεις ανάπτυξης και λειτουργίας εφαρμογών και υπηρεσιών στο Internet και στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα και αντίστοιχη δεξιότητα.
- Δεξιότητα στη βελτιστοποίηση της λειτουργίας εφαρμογών και υπηρεσιών στο Internet και στα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα.
- Γνώσεις ασφαλείας δικτύων (συμπεριλαμβανομένης της κρυπτογράφησης δεδομένων), πιστοποίησης ταυτότητας χρηστών και ασφαλείας υπηρεσιών και δεξιότητα στην εφαρμογή αυτών.
- Γνώσεις και ικανότητα οργάνωσης της παρακολούθησης δικτύων (network monitoring).
- Ικανότητα διαχείρισης έργων.

7. Σχεδιαστής Ενοποιημένων Συστημάτων (Enterprise and Systems Architect)

- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού, σε markup γλώσσες (XML κλπ.) και σε δικτυακά πρωτόκολλα.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην ανάπτυξη λογισμικού ή/και στο σχεδιασμό και στην ανάπτυξη Δικτύου/δικτυακής υπηρεσίας.
- Γνώσεις και δεξιότητα στη χρήση πλαισίων σχεδιασμού αρχιτεκτονικών ενοποίησης συστημάτων (π.χ. TOGAF, Zachman Framework Tool, Federated Architecture κλπ.).
- Γνώσεις στις εναλλακτικές λύσεις επιχειρησιακών αρχιτεκτονικών ενοποίησης συστημάτων, στα ψηφιακά επιχειρηματικά μοντέλα και στη στρατηγική ανάπτυξης μιας επιχείρησης μέσα από την εγκατάσταση αρχιτεκτονικών ενοποίησης στο πλαίσιο business-IT alignment.
- Γνώσεις στη διάρθρωση και στο κόστος ανάπτυξης των εμπορικών διατιθέμενων λύσεων για την υλοποίηση επιχειρησιακών αρχιτεκτονικών ενοποίησης.
- Ικανότητα λήψης απόφασης σε θέματα τεχνικών επιλογών με την παράλληλη εξέταση του κόστους επένδυσης και της απόδοσης εγκατάστασης μιας επιχειρησιακής αρχιτεκτονικής ενοποίησης συστημάτων.
- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της επιχείρησης.
- Ικανότητα συγγραφής αναφορών (reporting).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) εναλλακτικών επιχειρησιακών - τεχνικών επιλογών και των τεχνικών σχεδίων που θα υλοποιηθούν.

8. Υπεύθυνος Τεχνικής Ανάπτυξης και Ανάπτυξης Δικτύων (Development and Network Engineering Manager)

- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού, σε markup γλώσσες (XML κλπ.) και σε δικτυακά πρωτόκολλα.
- Γνώσεις αρχιτεκτονικής και δικτυακών πρωτοκόλλων τηλεπικοινωνιακών δικτύων, δικτύων TCP/IP, δικτύων υπολογιστών.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην ανάπτυξη λογισμικού ή στο σχεδιασμό και στην ανάπτυξη Δικτύου/δικτυακής υπηρεσίας.
- Γνώσεις και δεξιότητα στη Διαχείριση Πληροφοριακών Συστημάτων.
- Γνώσεις και δεξιότητα σε ανάπτυξη και ολοκλήρωση συστημάτων (systems development, systems integration, solutions development & implementation).

[Type text]

- Γνώσεις και δεξιότητα στο σχεδιασμό των συστημάτων στη βάση σχεδιαστικών αρχών και αρχιτεκτονικών.
- Γνώσεις στη διάρθρωση και στο κόστος ανάπτυξης των εμπορικώς διατιθέμενων λύσεων για την υλοποίηση συστημάτων ΤΠΕ, και Δικτύων/δικτυακών υπηρεσιών, και ικανότητα αξιολόγησης αυτών.
- Ικανότητα λήψης απόφασης σε πολύπλοκα τεχνικά θέματα (με την παράλληλη εξέταση του κόστους επένδυσης και της απόδοσης εγκατάστασης ενός συστήματος ΤΠΕ, ενός Δικτύου/δικτυακής υπηρεσίας).
- Γνώσεις στα επιχειρηματικά μοντέλα ανάπτυξης λογισμικού, προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ, στην ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα, και ικανότητα παρακολούθησης των διεθνών τάσεων στην ψηφιακή οικονομία.
- Γνώσεις στη διοίκηση της στρατηγικής και ικανότητα στρατηγικής σκέψης.
- Ικανότητα συντονισμού και διοίκησης τεχνικών ομάδων.
- Γνώσεις διαπραγματευτικών μεθόδων και διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Γνώσεις και δεξιότητα στη διαχείριση έργων ΤΠΕ και στο έλεγχο της εξέλιξής τους με τη χρήση ποσοτικών μεθόδων (Project Control & Tracking & Measurement).
- Γνώσεις και δεξιότητα στη διαχείριση κινδύνων.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση της αλλαγής (change management).
- Ικανότητα συγγραφής αναφορών (reporting).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) εναλλακτικών τεχνικών επιλογών και των τεχνικών σχεδίων που θα υλοποιηθούν.

9. Υπεύθυνος Ποιότητας Πληροφοριακών Συστημάτων/Δικτύων (Quality Assurance Manager)

- Γνώσεις και δεξιότητα στη Διαχείριση Πληροφοριακών Συστημάτων.
- Γνώσεις στη Μηχανική των Η/Υ και των Τηλεπικοινωνιών.
- Γνώσεις και δεξιότητα στα πρότυπα και στα συστήματα ποιότητας, καθώς και στις μεθόδους βελτίωσης ποιότητας.
- Γνώσεις στα επιχειρηματικά μοντέλα ανάπτυξης λογισμικού, προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ, στην ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα, και ικανότητα παρακολούθησης των διεθνών τάσεων στην ψηφιακή οικονομία.
- Ικανότητα ανάλυσης, οργάνωσης, ελέγχων και αξιολόγησης ποιότητας.
- Ικανότητα προετοιμασίας ελέγχων ποιότητας και διατύπωσης της τελικής διάγνωσης (reporting).
- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό (και στο εξωτερικό του οργανισμού/επιχείρησης).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) προβλημάτων και τεχνικών επιλογών σε θέματα ποιότητας, και των μεθόδων που θα εφαρμοσθούν για τη βελτίωση της ποιότητας.

10. Υπεύθυνος Ασφάλειας Πληροφοριακών Συστημάτων/Δικτύων (ICT Security Manager)

- Γνώσεις και δεξιότητα στην ασφάλεια ΤΠΕ ή/και Δικτύων.
- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού, σε markup γλώσσες (XML κλπ.) και σε δικτυακά πρωτόκολλα.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην ανάπτυξη λογισμικού ή στο σχεδιασμό και στην ανάπτυξη Δικτύου/δικτυακής υπηρεσίας.
- Γνώσεις και δεξιότητα στη Διαχείριση Πληροφοριακών Συστημάτων.
- Γνώσεις και δεξιότητα σε ανάπτυξη και ολοκλήρωση συστημάτων (systems development, systems integration, solutions development & implementation).
- Γνώσεις και δεξιότητα στο σχεδιασμό των συστημάτων στη βάση σχεδιαστικών αρχών και αρχιτεκτονικών.

[Type text]

- Γνώσεις στη διάρθρωση και στο κόστος ανάπτυξης των εμπορικώς διατιθέμενων λύσεων ασφάλειας για την υλοποίηση συστημάτων ΤΠΕ, και Δικτύων/δικτυακών υπηρεσιών, καθώς και στην ικανότητα αξιολόγησης αυτών.
- Γνώσεις στα επιχειρηματικά μοντέλα ανάπτυξης λογισμικού, προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ, στην ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα και ικανότητα παρακολούθησης των διεθνών τάσεων στην ψηφιακή οικονομία.
- Ικανότητα λήψης απόφασης σε πολύπλοκα τεχνικά θέματα ασφάλειας συστημάτων ΤΠΕ.
- Ικανότητα προετοιμασίας ελέγχων ασφαλείας και διατύπωσης της τελικής διάγνωσης (reporting).
- Ικανότητα συντονισμού και διοίκησης τεχνικών ομάδων.
- Γνώσεις και δεξιότητα στη διαχείριση κινδύνων.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση της αλλαγής (change management).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) προβλημάτων και τεχνικών επιλογών σε θέματα ασφαλείας συστημάτων ΤΠΕ, και των μεθόδων που θα εφαρμοσθούν για τη βελτίωση της/των ακολουθούμενης/ών πολιτικής/ών ασφαλείας.

11. Μηχανικός Υλικού (Hardware Engineer)

- Γνώσεις στην ηλεκτρονική και στα ηλεκτρικά κυκλώματα.
- Γνώσεις στο ψηφιακό σχεδιασμό υλικού, στις τεχνολογίες των μικρο-επεξεργαστών και στα ψηφιακά υποσυστήματα που απαρτίζουν το υλικό ΤΠΕ.
- Γνώσεις στις τεχνολογίες και τις διαδικασίες βιομηχανικής παραγωγής εξοπλισμού.
- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού.
- Γνώσεις στην ανάπτυξη λογισμικού.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην ασφάλεια συστημάτων ΤΠΕ.
- Γνώσεις και δεξιότητα στις μεθόδους διασφάλισης ποιότητας.

12. Ειδικός Εφαρμογής Ελέγχων στην ανάπτυξη Λογισμικού και στην εγκατάσταση Υλικού (Test Specialist)

- Γνώσεις και δεξιότητα στην ανάπτυξη λογισμικού, στην ανάπτυξη δικτυακής υπηρεσίας και στον έλεγχο της εγκατάστασης υλικού.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην εκτέλεση test plans.
- Ικανότητα προετοιμασίας test plans και διατύπωσης της τελικής διάγνωσης (reporting).
- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της επιχείρησης.

13. Υπεύθυνος Σχεδιασμού Προϊόντων και Υπηρεσιών (Product and/or Services Manager)

- Γνώσεις στη στρατηγική διοίκηση (strategic management), στην τοποθέτηση στον ανταγωνισμό (competitive positioning), και στο στρατηγικό μάρκετινγκ – ειδικά στις βιομηχανίες του τομέα ΤΠΕ.
- Γνώσεις στη διαδικασία ανάπτυξης προϊόντος (product development process) και δεξιότητα στην ανάπτυξη προϊόντων/υπηρεσιών ΤΠΕ.
- Γνώσεις στα επιχειρηματικά μοντέλα ανάπτυξης λογισμικού, προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ, στις τεχνικές ψηφιακού μάρκετινγκ, στη χρήση των «κοινωνικών δικτύων (social media), στην ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα, και ικανότητα παρακολούθησης των διεθνών τάσεων στην ψηφιακή οικονομία.
- Ικανότητα εφαρμογής μιας στρατηγικής ανάπτυξης νέου προϊόντος/υπηρεσίας ΤΠΕ.
- Γνώσεις και δεξιότητες στην εφαρμογή αναλυτικών μοντέλων (data modeling & processing) για την εκτίμηση της δυναμικής ανάπτυξης νέων προϊόντων σε τομείς της αγοράς.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση της αλλαγής (change management).

[Type text]

- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της επιχείρησης.
- Ικανότητα εκτέλεσης εργασιών στον προβλεπόμενο χρόνο και με τους προκαθορισμένους πόρους.
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) εννοιών, μεθόδων και τρόπων οργάνωσης ομάδων στο πλαίσιο της διαδικασίας ανάπτυξης προϊόντος / υπηρεσίας.

14. Υπεύθυνος Έργων ΤΠΕ (ICT Project Manager)

- Γνώσεις και δεξιότητα στη διαχείριση έργων ΤΠΕ και στο έλεγχο της εξέλιξής τους με τη χρήση ποσοτικών μεθόδων (Project Control & Tracking & Measurement).
- Γνώσεις στη χρήση των βασικών εργαλείων project management (MS Project, Visio κλπ.).
- Γνώσεις και δεξιότητα στη διαχείριση κινδύνων.
- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του οργανισμού/ επιχείρησης.
- Ικανότητα διαχείρισης sub-contractors.
- Ικανότητα κατανόησης του τεχνικού μέρους ενός έργου ΤΠΕ ή των λειτουργικών και τεχνικών χαρακτηριστικών ενός προϊόντος/υπηρεσίας ΤΠΕ.
- Ικανότητα κατανόησης των μοντέλων εσωτερικής οργάνωσης, της οργανωσιακής κουλτούρας ή των καταναλωτικών συνθηκών αυτών που θα χρησιμοποιήσουν ένα έργο ΤΠΕ και θα αγοράσουν ένα προϊόν/υπηρεσία ΤΠΕ.
- Γνώσεις διαπραγματευτικών μεθόδων και διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση της αλλαγής (change management).
- Ικανότητα συγγραφής αναφορών (reporting).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) της εργασίας του, της εξέλιξης ενός έργου ΤΠΕ (ανάπτυξης προϊόντος/υπηρεσίας, Δικτύου, δικτυακής υπηρεσίας) και των εργασιών που περιλαμβάνει κάθε στάδιο εξέλιξης του έργου.

15. Διαχειριστής Βάσεων Δεδομένων και Κέντρων Δεδομένων (Database & Data Center Administrator)

- Γνώσεις σε Βάσεις Δεδομένων.
- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού.
- Γνώσεις αρχιτεκτονικής και δικτυακών πρωτοκόλλων δικτύων. υπολογιστών.
- Γνώσεις σε λειτουργικά συστήματα υπολογιστών.
- Γνώσεις στην ανάπτυξη λογισμικού.
- Γνώσεις και δεξιότητα στην ασφάλεια συστημάτων ΤΠΕ.
- Γνώσεις και δεξιότητα σε Virtualization (servers & network resources).
- Γνώσεις σχεδιασμού χωρητικότητας (capacity planning) για ευρείας κλίμακας εφαρμογές.
- Γνώσεις στη λειτουργία συστημάτων παρακολούθησης εκδόσεων (versioning) και δεξιότητα στην εφαρμογή τους.
- Ικανότητα αντίληψης των λειτουργικών τεχνολογιών ενός σύγχρονου Κέντρου Δεδομένων.
- Γνώσεις και δεξιότητα στις μεθόδους διασφάλισης ποιότητας.

16. Υπεύθυνος Πληροφοριακού Συστήματος /Λειτουργίας Δικτύου (Business Information/Network Manager)

- Γνώσεις σε γλώσσες προγραμματισμού, σε markup γλώσσες (XML κλπ.) και σε δικτυακά πρωτόκολλα ή στην περίπτωση του Υπεύθυνου Λειτουργίας Δικτύου: Γνώσεις αρχιτεκτονικής και δικτυακών πρωτοκόλλων τηλεπικοινωνιακών δικτύων, δικτύων TCP/IP, δικτύων υπολογιστών.
- Γνώσεις και δεξιότητα στη Διαχείριση Πληροφοριακών Συστημάτων ή στην περίπτωση του Υπεύθυνου Λειτουργίας Δικτύου: Γνώσεις στη Διαχείριση Δικτύων/δικτυακών υπηρεσιών.

[Type text]

- Γνώσεις στη διάρθρωση και στο κόστος ανάπτυξης και υποστήριξης των εμπορικών διατιθέμενων λύσεων για την υλοποίηση συστημάτων ΤΠΕ, και Δικτύων/δικτυακών υπηρεσιών, και ικανότητα αξιολόγησης αυτών.
- Ικανότητα λήψης απόφασης σε πολύπλοκα τεχνικά θέματα (με την παράλληλη εξέταση του κόστους λειτουργίας και της απόδοσης ενός συστήματος ΤΠΕ, ενός Δικτύου/δικτυακής υπηρεσίας).
- Γνώσεις και δεξιότητα στα πρότυπα και στα συστήματα ποιότητας, καθώς και στις μεθόδους βελτίωσης ποιότητας Συστημάτων ΤΠΕ/Δικτύων-δικτυακών υπηρεσιών.
- Ικανότητα προετοιμασίας ελέγχων ποιότητας, σε συνεργασία με τους εξειδικευμένους τεχνικούς, και διατύπωσης της τελικής διάγνωσης (reporting).
- Γνώσεις στα επιχειρηματικά μοντέλα ανάπτυξης λογισμικού, προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ, στην ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα, και ικανότητα παρακολούθησης των διεθνών τάσεων στην ψηφιακή οικονομία.
- Ικανότητα συντονισμού ομάδων συνεργατών, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του οργανισμού/ επιχείρησης.
- Γνώσεις και δεξιότητα στη διαχείριση κινδύνων.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση της αλλαγής (change management).
- Ικανότητα συγγραφής αναφορών (reporting).
- Ικανότητα επικοινωνίας και παρουσίασης (presentation) τεχνικών επιλογών και τεχνικών σχεδίων.

ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

1. Ενεργειακός Μελετητής

- Γνώσεις δομής & λειτουργίας ενεργειακών συστημάτων.
- Γνώσεις ενεργειακών τεχνολογιών για παραγωγή, διαχείριση και εξοικονόμηση ενέργειας.
- Δεξιότητα στη χρήση τεχνικών και μεθοδολογιών εκτίμησης προσφοράς και ζήτησης ενέργειας.
- Δεξιότητα στη χρήση τεχνικών και μεθοδολογιών εκτίμησης δυναμικού ΑΠΕ.
- Εξειδικευμένη γνώση τεχνολογιών, αναλυτικών μοντέλων και μεθοδολογιών υπολογισμού δυναμικού εξοικονόμησης ενέργειας σε επίπεδο τελικής χρήσης.
- Γνώση εθνικής και κοινοτικής ενεργειακής- περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Κίνητρα και χρηματοδοτικοί μηχανισμοί. Τιμολογιακές πολιτικές.
- Γνώσεις λειτουργίας ενεργειακής αγοράς και ενεργειακής οικονομίας.
- Ικανότητα αξιολόγησης επενδύσεων και διαμόρφωσης επιχειρηματικών σχεδίων.
- Δεξιότητα στη χρήση τεχνικών και μεθοδολογιών εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων από εγκαταστάσεις παραγωγής & κατανάλωσης ενέργειας.
- Δεξιότητα στη χρήση μεθοδολογίας ανάλυσης «κύκλου ζωής» (life cycle) προϊόντων και κατασκευών.
- Αναλυτικές και υπολογιστικές δεξιότητες. Χρήση μοντέλων ενεργειακής διαχείρισης και πρόβλεψης.
- Ικανότητα αξιολόγησης δεδομένων αγοράς και ολοκληρωμένης θεώρησης ενεργειακών συστημάτων.

2. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε Τεχνολογίες Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας

[Type text]

- Δεξιότητες στη χρήση τεχνικών και μεθοδολογιών εκτίμησης δυναμικού ΑΠΕ.
- Εξειδικευμένη γνώση τεχνολογιών παραγωγής ηλεκτρικής και θερμικής ενέργειας από ΑΠΕ.
- Γνώσεις λειτουργίας υβριδικών συστημάτων.
- Δεξιότητα στο σχεδιασμό και τη διαστασιολόγηση συστημάτων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ.
- Δεξιότητα στη διαχείριση δικτύων ηλεκτρικής και θερμικής ενέργειας, διαχείριση φορτίων και ανάλυση αξιοπιστίας συστημάτων μεταφοράς.
- Γνώσεις λειτουργίας μικροδικτύων και τεχνολογιών διεσπαρμένης παραγωγής.
- Γνώσεις τεχνικών προδιαγραφών και όρων διασύνδεσης μονάδων ΑΠΕ.
- Γνώσεις λειτουργίας ενεργειακής αγοράς και ενεργειακής οικονομίας.
- Αναλυτικές και υπολογιστικές δεξιότητες. Χρήση μοντέλων ενεργειακής διαχείρισης και πρόβλεψης.
- Δεξιότητες στην προσομοίωση συστημάτων, στη διαχείριση δεδομένων, στην ανάπτυξη αλγορίθμων και στο δυναμικό προγραμματισμό.
- Ικανότητες διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.

3. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε Συστήματα Ηλεκτρικής Ενέργειας

- Μελέτη, σχεδιασμός, επίβλεψη υλοποίησης έργων ηλεκτροπαραγωγής και συμπαραγωγής και ενσωμάτωσης νέων μονάδων στο δίκτυο.
- Γνώσεις αρχών λειτουργίας και τεχνολογιών ατμοηλεκτρικών σταθμών, συμπαραγωγής θερμότητας και ηλεκτρισμού, παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από μηχανές εσωτερικής καύσης, μονάδες συνδυασμένου κύκλου, αεριοστροβίλους.
- Γνώσεις αρχών λειτουργίας και τεχνολογιών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ.
- Ικανότητα σχεδιασμού-διαχείρισης δικτύων μέσης και υψηλής τάσης, υποσταθμών και δικτύων μεταφοράς.
- Γνώσεις αρχών λειτουργίας και τεχνολογιών αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας.
- Γνώσεις λειτουργίας μικροδικτύων και τεχνολογιών διεσπαρμένης παραγωγής. Κυψέλες καυσίμου και μικροτουρμπίνες.
- Γνώσεις ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων κτιρίων και βιομηχανικών μονάδων.
- Γνώσεις λειτουργίας ενεργειακής αγοράς και ενεργειακής οικονομίας.
- Δεξιότητα στη χρήση τεχνικών και μεθοδολογιών για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων από εγκατάσταση και λειτουργία ηλεκτρικών συστημάτων.
- Δεξιότητες στην προσομοίωση συστημάτων, στη διαχείριση δεδομένων, στην ανάπτυξη αλγορίθμων και το δυναμικό προγραμματισμό, στο σχεδιασμό CAD.
- Ικανότητες διαχείρισης -παρακολούθησης προγραμμάτων & έργων.

4. Τεχνικός Αυτοματισμών

- Γνώσεις βασικών αρχών αυτομάτου ελέγχου και ρύθμισης συστημάτων.
- Γνώσεις βασικών αρχών ηλεκτρολογίας και μηχανολογίας.
- Γνώσεις ενεργειακών τεχνολογιών για παραγωγή, διαχείριση και εξοικονόμηση ενέργειας.
- Ικανότητα χρήσης πληροφοριακών και τηλεπικοινωνιακών συστημάτων.
- Δεξιότητα χρήσης εργαλειομηχανών αυτομάτου ελέγχου CNC (computer numerical control).
- Δεξιότητα εφαρμογής και χρήσης συστημάτων οπτικού ελέγχου και συλλογής δεδομένων SCADA (supervisory control and data acquisition) και καταναμημένων συστημάτων ελέγχου DCS (Distributed Control System)
- Κατανόηση κατασκευαστικών-ηλεκτρολογικών σχεδίων.

5. Τεχνικός Φωτοβολταϊκών Συστημάτων

[Type text]

- Γνώσεις βασικών αρχών ηλεκτρολογίας και μηχανολογίας.
- Γνώση τυπολογιών, κανονισμών και προτύπων εγκατάστασης και διασύνδεσης Φ/Β συστημάτων σε κτίρια και ηλεκτροπαραγωγικές μονάδες.
- Ικανότητα διασύνδεσης με μετατροπείς και βοηθητικές εγκαταστάσεις (πίνακες, μετρητές).
- Γνώσεις στατικής και ικανότητα χρήσης υλικών στήριξης.
- Κατανόηση κατασκευαστικών-ηλεκτρολογικών σχεδίων.
- Γνώσεις βασικών κανονισμών ασφάλειας και υγείας.

6. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε θέματα Αυτοματισμών

- Γνώσεις δομής και λειτουργίας συστημάτων (ηλεκτρικών, πνευματικών, ηλεκτρονικών, υδραυλικών κλπ).
- Γνώσεις ενεργειακών τεχνολογιών για παραγωγή, διαχείριση και εξοικονόμηση ενέργειας.
- Γνώσεις λειτουργίας μικροδικτύων και τεχνολογιών διεσπαρμένης παραγωγής.
- Εξειδικευμένη γνώση αρχών αυτομάτου ελέγχου και ρύθμισης συστημάτων.
- Ικανότητα αναλυτικής και συνδυαστικής προσέγγισης συστημάτων.
- Ικανότητα χρήσης πληροφορικής και ανάπτυξης υπολογιστικών και τηλεπικοινωνιακών συστημάτων.
- Δεξιότητα σχεδιασμού και χρήσης εργαλειομηχανών αυτομάτου ελέγχου CNC (computer numerical control).
- Δεξιότητα ανάπτυξης, εφαρμογής και χρήσης συστημάτων εποπτικού ελέγχου και συλλογής δεδομένων SCADA (supervisory control and data acquisition) και καταναμημένων συστημάτων ελέγχου DCS (Distributed Control System).
- Δεξιότητες στην προσομοίωση συστημάτων, στη διαχείριση δεδομένων, στην ανάπτυξη αλγορίθμων και το δυναμικό προγραμματισμό, καθώς και στο σχεδιασμό CAD.

7. Σύμβουλος Ενεργειακών Επενδύσεων

- Γνώσεις δομής και λειτουργίας ενεργειακών συστημάτων.
- Γνώσεις ενεργειακών τεχνολογιών για παραγωγή, διαχείριση και εξοικονόμηση ενέργειας.
- Γνώσεις λειτουργίας ενεργειακής αγοράς και ενεργειακής οικονομίας.
- Ικανότητα αξιολόγησης επενδύσεων και διαμόρφωσης επιχειρηματικών σχεδίων.
- Γνώση εθνικής και κοινοτικής ενεργειακής και περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Κίνητρα και χρηματοδοτικοί μηχανισμοί. Τιμολογιακές πολιτικές.
- Γνώσεις χρηματοοικονομικής θεωρίας και διοίκησης, στρατηγικής επιχειρήσεων και λειτουργίας διεθνών χρηματοοικονομικών αγορών.
- Δεξιότητα στη χρήση τεχνικών διαχείρισης αβεβαιότητας και ρίσκου.
- Δεξιότητες στη χρήση υπολογιστικών συστημάτων, στη διαχείριση δεδομένων, σε στατιστικές τεχνικές, στην ανάπτυξη μοντέλων πρόβλεψης, σε οικονομετρικά μοντέλα.
- Ικανότητα ανάλυσης δεδομένων και λήψης αποφάσεων.

8. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε θέματα Προστασίας Περιβάλλοντος

- Γνώσεις αρχών οικολογίας, αειφορίας και χημείας περιβάλλοντος.
- Γνώσεις γεωδαισίας και τοπογραφίας.
- Γνώσεις περιβαλλοντικής μηχανικής.
- Γνώσεις τεχνικών προστασίας και διαχείρισης περιβαλλοντικών συστημάτων.
- Γνώσεις τεχνολογιών αντιρρύπανσης.
- Γνώση εθνικής και κοινοτικής ενεργειακής και περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Γνώση Προτύπων για το περιβάλλον, την υγεία και την ασφάλεια στην εργασία.
- Δεξιότητα στη χρήση τεχνικών εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων από εγκατάσταση και λειτουργία ενεργειακών συστημάτων.

[Type text]

- Δεξιότητες στη χρήση γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών.
- Δεξιότητες στην προσομοίωση συστημάτων, στη διαχείριση δεδομένων, στην ανάπτυξη αλγορίθμων και στο δυναμικό προγραμματισμό.
- Δεξιότητα στη χρήση των λογισμικών σχεδιασμού (CAD).
- Ικανότητα διεπιστημονικής επικοινωνίας.

9. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε θέματα Εξοικονόμησης Ενέργειας

- Εξειδικευμένη γνώση τεχνολογιών, αναλυτικών μοντέλων και μεθοδολογιών υπολογισμού δυναμικού εξοικονόμησης ενέργειας σε επίπεδο τελικής χρήσης.
- Γνώση εθνικής και κοινοτικής ενεργειακής και περιβαλλοντικής νομοθεσίας, τεχνικών οδηγιών και προτύπων.
- Ικανότητα διενέργειας ενεργειακών επιθεωρήσεων με χρήση διαπιστευμένων οργάνων.
- Γνώση κινήτρων και χρηματοδοτικών μηχανισμών. Ικανότητα αξιολόγησης επενδύσεων.
- Δεξιότητα στη χρήση τεχνικών για την εκτίμηση περιβαλλοντικού οφέλους από εξοικονόμηση ενέργειας.
- Αναλυτικές και υπολογιστικές δεξιότητες. Χρήση μοντέλων ενεργειακής διαχείρισης.
- Ικανότητες διαχείρισης και επίβλεψης έργων.

10. Εξειδικευμένο Στέλεχος στο Βιοκλιματικό Σχεδιασμό & Κτιριακές Εφαρμογές

- Γνώσεις βασικών αρχών βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.
- Γνώσεις αρχών και τεχνικών κατασκευής κτιρίων μηδενικής ενεργειακής κατανάλωσης.
- Ικανότητα υπολογισμού ενεργειακών αναγκών και ενεργειακής συμπεριφοράς κτιρίων.
- Γνώση των επιπτώσεων της χρήσης υλικών με διαφορετικά χαρακτηριστικά στην ενεργειακή κατανάλωση των κτιρίων.
- Δεξιότητες στη χρήση εξειδικευμένου λογισμικού, όπως δυναμικής ενεργειακής προσομοίωσης κτιρίων, προσομοίωσης φυσικού φωτισμού, ανάλυσης κλιματικών δεδομένων.
- Κατανόηση τεχνικών οδηγιών και προτύπων που αφορούν σε κτίρια.
- Ικανότητα χρήσης των λογισμικών σχεδιασμού (CAD), καθώς και λογισμικών τρισδιάστατης σχεδίασης.
- Ικανότητες διαχείρισης και επίβλεψης έργων.

11. Εξειδικευμένο Στέλεχος σε Συστήματα - Δίκτυα Αερίων

- Γνώσεις αρχών μεταφοράς ρευστών και τεχνικών μέτρησης ροής.
- Γνώσεις τεχνικών συμπίεσης/ αποπίεσης αερίου.
- Γνώσεις τεχνολογιών καύσης φυσικού αερίου.
- Γνώσεις μεθόδων και τεχνικών αποθήκευσης αερίου.
- Δεξιότητα στη χρήση μεθόδων και τεχνικών τηλεχειρισμού.
- Γνώση προδιαγραφών ασφάλειας συστημάτων αερίου.
- Δεξιότητα στη χρήση μεθόδων και τεχνικών αντιδιαβρωτικής προστασίας αγωγών.
- Ικανότητα ορθής διαστασιολόγησης εγκαταστάσεων.
- Δεξιότητα στη χρήση των λογισμικών σχεδιασμού (CAD).
- Δεξιότητες στην προσομοίωση συστημάτων και διαχείριση δεδομένων.
- Ικανότητες διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.

12. Τεχνικός Αιολικών Συστημάτων

- Γνώσεις βασικών αρχών ηλεκτρολογίας και μηχανολογίας.

[Type text]

- Γνώση τυπολογιών, κανονισμών και προτύπων εγκατάστασης και διασύνδεσης αιολικών συστημάτων σε δίκτυα.
- Ικανότητα διασύνδεσης με μετατροπείς και βοηθητικές εγκαταστάσεις (πίνακες, μετρητές).
- Γνώσεις στατικής και ικανότητα χρήσης υλικών στήριξης.
- Κατανόηση κατασκευαστικών-ηλεκτρολογικών σχεδίων.

ΤΟΜΕΑΣ ΤΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ

1. Εξειδικευμένο Στέλεχος Περιβαλλοντικής Προστασίας – Ανακύκλωσης Δομικών Προϊόντων

- Γνώση της χημικής σύνθεσης, της δομής και των ιδιοτήτων των ουσιών και των χημικών διεργασιών, καθώς και των μετασχηματισμών που υφίστανται.
- Κατανόηση περιβάλλοντος GIS για τη γεωγραφική οργάνωση περιβαλλοντικής πληροφορίας.
- Γνώση των τεχνολογιών αντιρρύπανσης και προστασίας του περιβάλλοντος.
- Ικανότητα αξιολόγησης εναλλακτικών μορφών διαχείρισης αποβλήτων.
- Δεξιότητα στην επεξεργασία διαγραμμάτων ροής βιομηχανικών διεργασιών (flow sheet), με έμφαση στα ισοζύγια πρώτων υλών-προϊόντων-παραπροϊόντων.
- Γνώση των εθνικών περιβαλλοντικών απαιτήσεων/κανονισμών.
- Γνώση των απαιτήσεων διεθνών οργανισμών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Παγκόσμια Τράπεζα).
- Γνώση προτύπων για το περιβάλλον, την υγεία και την ασφάλεια στην εργασία (ISO 14000, OHSAS 18000).
- Δεξιότητα στην οικονομοτεχνική στάθμιση της χρησιμότητας πρώτων υλών, παραπροϊόντων και αποβλήτων, καθώς και στην προεκβολή στοιχείων για την εκτίμηση βιωσιμότητας δραστηριοτήτων και επενδύσεων σχετικών με τα βιομηχανικά απόβλητα.
- Δεξιότητα στη χρήση υπολογιστικών μοντέλων και εργαλείων για περιβαλλοντικές παραμέτρους (π.χ. διασπορά αερίων ρύπων, θόρυβος, υδρολογικά μοντέλα, κ.ά.).
- Γνώσεις βιομηχανικών διεργασιών, τεχνολογικών εφαρμογών και αρχική εξοικείωση με διαδικασίες έρευνας και ανάπτυξης.
- Γνώσεις Marketing και δεξιότητα στη δημιουργία νέων αγορών.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.
- Γνώση των τεχνικών, εργαλείων και των αρχών σχεδιασμού.
- Δεξιότητα στη χρήση στατιστικών τεχνικών.
- Βασικές γνώσεις στις μεθόδους διακίνησης εμπορευμάτων και υλικών.

2. Εξειδικευμένο Στέλεχος Διαχείρισης Ποιότητας Δομικών Προϊόντων

- Γνώσεις χημείας, επιστήμης και τεχνολογίας υλικών και, κατά περίπτωση, γνώσεις ναυτεχνολογίας.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση στατιστικών τεχνικών.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση μεθόδων και τεχνικών δειγματοληψίας.
- Ικανότητα στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή διαδικασιών διασφάλισης ποιότητας.
- Ικανότητα στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση ελέγχων ποιότητας.
- Ικανότητα επιθεώρησης και πιστοποίησης συστημάτων.
- Ικανότητα εκπαίδευσης προσωπικού.
- Γνώση και δεξιότητα στην εφαρμογή της ενόργανης ανάλυσης και των λοιπών σύγχρονων εργαστηριακών μεθόδων.
- Γνώση και δεξιότητα στην εφαρμογή των εργαλείων ελέγχου και βελτίωσης της ποιότητας (διαγράμματα ροής, ελέγχου, αιτίου-αποτελέσματος, διασποράς, Pareto κοκ).
- Κατανόηση των απαιτήσεων της ορθής εργαστηριακής πρακτικής, της επαναληψιμότητας και εν γένει της καλής λειτουργίας των εργαστηριακών μονάδων.

[Type text]

- Γνώση των αρχών της αβεβαιότητας (γνώσεις μαθηματικών).
- Γνώση διεθνών προτύπων συστημάτων διαχείρισης ποιότητας (ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001 / ΕΛΟΤ 1801, ISO 10002 κ.ά.).
- Γνώση τεχνικών προδιαγραφών και διαδικασίας σήμανσης προϊόντων.
- Δεξιότητα στην εφαρμογή αρχών συγκριτικών αξιολογήσεων δεικτών απόδοσης.
- Γνώση βασικών εννοιών διαπίστευσης, διακρίβωσης, μετρολογίας.
- Ικανότητα διαχείρισης διαδικασιών αξιολόγησης προμηθευτών.
- Γνώσεις σε θέματα ασφάλειας, υγείας, διαχείρισης κινδύνων και περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην παραγωγική διαδικασία.
- Γνώσεις σε θέματα συντήρησης εργαστηριακού εξοπλισμού.
- Δεξιότητα στη χρήση εξειδικευμένων εφαρμογών Η/Υ.

3. Μηχανικός Κατασκευών με έμφαση στη Διαχείριση Ενέργειας

- Γνώση των αρχών και δεξιότητα στη χρήση των τεχνικών και των εργαλείων σχεδιασμού, που απαιτούνται για την παραγωγή τεχνικών σχεδίων και προσχεδίων (blueprints).
- Γνώση και δεξιότητα στην εφαρμογή των υλικών, των μεθόδων και των εργαλείων που απαιτούνται στην κατασκευή ή την επισκευή των κατοικιών, κτηρίων ή άλλων κατασκευών (π.χ. δρόμοι).
- Γνώση εθνικής και κοινοτικής ενεργειακής και περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Γνώση και δεξιότητα στην εκτίμηση δυναμικού ΑΠΕ, στις μεθόδους και στις τεχνικές συμπαραγωγής και εξοικονόμησης ενέργειας.
- Εξειδικευμένη γνώση τεχνολογιών, αναλυτικών μοντέλων και μεθοδολογιών υπολογισμού δυναμικού εξοικονόμησης ενέργειας σε επίπεδο τελικής χρήσης.
- Γνώση του «κύκλου ζωής» (life cycle) προϊόντων και κατασκευών.
- Γνώσεις εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την παραγωγή και την κατανάλωση ενέργειας.
- Γνώσεις εκτίμησης περιβαλλοντικού οφέλους από την εξοικονόμηση ενέργειας.
- Γνώσεις οικονομικής αξιολόγησης ενεργειακών επενδύσεων και ανάπτυξης επιχειρηματικών σχεδίων.
- Δεξιότητα στη χρήση μοντέλων πρόβλεψης προσφοράς & ζήτησης ενέργειας.
- Γνώση διαδικασιών ανακύκλωσης προϊόντων, καθώς και των ιδιοτήτων των εγκαθιστάμενων υλικών ως προς τις δυνατότητες ανακύκλωσης.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.

4. Εξειδικευμένο Στέλεχος Παραγωγής Δομικών Προϊόντων

- Γνώσεις επιστήμης και τεχνολογίας δομικών προϊόντων και – ανάλογα με την παραγωγή – εξειδικευμένες γνώσεις χημείας, υλικών και, κατά περίπτωση, γνώσεις νανοτεχνολογίας.
- Γνώση των φυσικών και χημικών διεργασιών στη βιομηχανία δομικών προϊόντων
- Γνώση βασικών αρχών λειτουργίας μηχανολογικών εγκαταστάσεων και εξοπλισμού.
- Γνώσεις οργάνωσης, διαχείρισης & προγραμματισμού της παραγωγής (πόροι, εξοπλισμός, προϊόντα).
- Δεξιότητα στη διαχείριση ειδικών εφαρμογών προγραμματισμού της παραγωγής.
- Βασικές γνώσεις στις διαδικασίες έρευνας αγοράς.
- Ικανότητα αξιολόγησης αποτελεσμάτων ερευνών αγοράς.
- Ικανότητα βέλτιστης αξιοποίησης διατιθέμενων πόρων.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.
- Γνώση βασικών αρχών οικονομοτεχνικής ανάλυσης και του συστήματος χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων.
- Ικανότητα παρακολούθησης τεχνολογικών εξελίξεων (παρακολούθηση επιστημονικών δημοσιεύσεων, πατεντών κ.ά.).
- Ικανότητα στη διαχείριση της καινοτομίας (τεχνικοοικονομική αξιολόγηση νέων τεχνολογιών-ιδεών, σχεδιασμός και οργάνωση των σταδίων υιοθέτησης νέων τεχνολογιών κλπ).

[Type text]

- Γνώση διαδικασιών διαχείρισης ποιότητας.
- Ικανότητα διοίκησης και εκπαίδευσης προσωπικού.
- Βασικές γνώσεις κανονιστικού πλαισίου, σχετικού με τα δομικά προϊόντα.

5. Στέλεχος Προώθησης και Πώλησης Ενεργειακά Οικονομικών Δομικών Προϊόντων, (Green Marketing)

- Γνώσεις marketing.
- Βασικές γνώσεις παραγωγικής διαδικασίας δομικών προϊόντων.
- Δεξιότητα στη διενέργεια και αξιοποίηση ερευνών αγοράς.
- Δεξιότητα στην εφαρμογή μοντέλων πρόβλεψης προσφοράς & ζήτησης ενέργειας.
- Γνώση των αρχών και των μεθόδων για την προβολή, προώθηση και πώληση πράσινων προϊόντων ή/και υπηρεσιών.
- Δεξιότητα στη διαχείριση καναλιών επικοινωνίας & τεχνικών προώθησης υλικών σε κανάλια χονδρικής και λιανικής.
- Γνώση της σχετικής με τον Τομέα νομοθεσίας.
- Γνώση περιβαλλοντικών θεμάτων και περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Βασικές γνώσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την παραγωγή και την κατανάλωση ενέργειας.
- Γνώση του «κύκλου ζωής» (life cycle) προϊόντων και συστημάτων.
- Βασικές γνώσεις μοντέλων πρόβλεψης προσφοράς & ζήτησης ενέργειας.
- Κατανόηση των επιπτώσεων της χρήσης υλικών με διαφορετικά χαρακτηριστικά στην ενεργειακή κατανάλωση των κτηρίων.

6. Αρχιτέκτονας Βιοκλιματικής Δόμησης

- Γνώση των αρχών βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής και των τεχνικών εξοικονόμησης ενέργειας στον κτηριακό τομέα.
- Γνώσεις υπολογισμού των επιπτώσεων φυσικών φαινομένων και περιβαλλοντικών παραμέτρων στην ενεργειακή κατανάλωση των κτηρίων.
- Γνώση των επιπτώσεων της χρήσης υλικών με διαφορετικά χαρακτηριστικά στην ενεργειακή κατανάλωση των κτηρίων.
- Δεξιότητα στη χρήση εξειδικευμένου λογισμικού, όπως δυναμικής ενεργειακής προσομοίωσης κτηρίων, προσομοίωσης φυσικού φωτισμού, ανάλυσης κλιματικών δεδομένων.
- Δεξιότητα στην εκτίμηση δυναμικού ΑΠΕ, στις μεθόδους και στις τεχνικές συμπαραγωγής και εξοικονόμησης ενέργειας.
- Γνώσεις εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την παραγωγή και την κατανάλωση ενέργειας.
- Βασικές γνώσεις αξιολόγησης ενεργειακών επενδύσεων.
- Γνώση εθνικής και κοινοτικής ενεργειακής και περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Βασικές γνώσεις των αρχών και των μεθόδων για την προβολή, προώθηση και πώληση των προϊόντων ή των υπηρεσιών.

7. Στέλεχος Έρευνας και Ανάπτυξης Δομικών Προϊόντων

- Γενικές και ειδικές γνώσεις επιστήμης και τεχνολογίας υλικών.
- Εξειδικευμένες γνώσεις χημείας και, κατά περίπτωση, νανοτεχνολογίας.
- Γνώση των φυσικών και χημικών διεργασιών στη βιομηχανία υλικών.
- Γνώση σύγχρονων εργαστηριακών μεθόδων.
- Κατανόηση των απαιτήσεων της ορθής εργαστηριακής πρακτικής, της επαναληψιμότητας και εν γένει της καλής λειτουργίας των εργαστηριακών μονάδων.
- Γνώση των αρχών της αβεβαιότητας (γνώσεις μαθηματικών).

[Type text]

- Δεξιότητα στη χρήση στατιστικών τεχνικών.
- Δεξιότητα στη χρήση εξειδικευμένων εφαρμογών Η/Υ.
- Βασικές γνώσεις στις διαδικασίες έρευνας αγοράς.
- Ικανότητα αξιολόγησης αποτελεσμάτων ερευνών αγοράς.
- Γνώση βασικών αρχών οικονομοτεχνικής ανάλυσης και του συστήματος χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων (ερευνητικών έργων).
- Ικανότητα παρακολούθησης τεχνολογικών εξελίξεων (παρακολούθηση επιστημονικών δημοσιεύσεων, πατεντών κ.ά.).
- Γνώση της ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας για τα δομικά προϊόντα.
- Ικανότητα στη διαχείριση της καινοτομίας (τεχνικοοικονομική αξιολόγηση νέων τεχνολογιών-ιδεών, σχεδιασμός και οργάνωση των σταδίων υιοθέτησης νέων τεχνολογιών κλπ).

8. Εξειδικευμένο Στέλεχος Οικονομίας Δομικών Προϊόντων

- Ικανότητα αξιολόγησης εναλλακτικών διαδικασιών παραγωγής.
- Γνώσεις διαχείρισης πρακτικής εφαρμογής της μηχανικής και της τεχνολογίας. Εφαρμογή αρχών, μεθόδων και διαδικασιών για την παραγωγή υλικών.
- Γνώση της ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας σχετικά με τα προϊόντα-κατασκευές.
- Γνώσεις μικροοικονομικής και εφαρμοσμένης μικροοικονομικής.
- Γνώσεις επιχειρησιακής έρευνας και βιομηχανικής οργάνωσης.
- Βασικές γνώσεις οικονομικής αξιολόγησης επενδύσεων και ανάπτυξης επιχειρηματικών σχεδίων.
- Γνώση των τεχνικών, των εργαλείων και των αρχών οικονομικού σχεδιασμού.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση στατιστικών τεχνικών.
- Βασικές γνώσεις στις διαδικασίες έρευνας αγοράς.
- Ικανότητα αξιολόγησης αποτελεσμάτων ερευνών αγοράς.
- Γνώση βασικών αρχών οικονομοτεχνικής ανάλυσης και του συστήματος χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων (ερευνητικών έργων).
- Ικανότητα χρήσης μεθόδων διακίνησης εμπορευμάτων και υλικών.

ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΕΦΟΔΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΥΣΙΔΑΣ

1. Υπεύθυνος Εφοδιαστικής Αλυσίδας (Supply Chain Manager)

- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση Η/Υ και εξειδικευμένων προγραμμάτων, όπως WMS – ERP – MRP
- Βασικές γνώσεις οικονομικών.
- Ικανότητα σύνταξης, διαχείρισης και ελέγχου προϋπολογισμών τμημάτων.
- Ικανότητα ανάγνωσης και κατανόησης ισολογισμών, διαγραμμάτων P&L, cash flow, νεκρού σημείου (όπου υπάρχει παραγωγική διαδικασία), οικονομοτεχνικής ανάλυσης.
- Γνώσεις βασικών διαπραγματευτικών μεθόδων, σχετικών με την άσκηση του επαγγέλματος – Διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης διαδικασίας επιλογής προμηθευτών.
- Βασικές γνώσεις θεσμικού πλαισίου ασφάλειας εργαζομένων, εργασιακών θεμάτων.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης οικονομικών συμφωνιών.
- Ικανότητα ανάλυσης δεδομένων και δημιουργίας επιχειρησιακών πλάνων.
- Τεχνικές γνώσεις (ανάλογα με τον τομέα της εταιρείας δραστηριοποίησης).
- Γνώση και ικανότητα παρακολούθησης έργων (project management), καθώς δεξιότητα στη χρήση των κατάλληλων εργαλείων (πχ MS Project).

[Type text]

- Γνώση της μεθοδολογίας και δεξιότητα στη δημιουργία παρουσιάσεων.
- Πολύ καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός - γραπτός λόγος, ορολογία).
- Γνώση μεθόδων αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού, επιλογής νέων στελεχών, κατάρτισης πλάνου απαιτούμενων ΓΔΙ.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης προσωπικού και εκπαίδευσής του.
- Γνώσεις και ικανότητες διοίκησης.
- Ικανότητα δημιουργίας ομάδων με έμφαση στην συνεργασία και την παραγωγικότητα.
- Γνώσεις μεθόδων και ικανότητα επικοινωνίας με υφισταμένους και προϊσταμένους.
- Γνώση και δεξιότητα χρήσης μεθόδων διαχείρισης, επίλυσης και αντιμετώπισης προβλημάτων.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων, με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.
- Ικανότητα αντίληψης, στάθμισης και διαχείρισης πληροφοριών.

2. Υπεύθυνος Μεταφορών (Transportation Manager)

- Γνώσεις τεχνολογίας τηλεματικής, δρομολόγησης. Ικανότητα χρήσης εξειδικευμένων προγραμμάτων.
- Γνώση και ικανότητα σχεδιασμού δρομολογίων και γενικότερα δικτύου μεταφοράς και συναφών ενεργειών, καθώς και ικανότητα άμεσης αναπροσαρμογής αυτών, λόγω εμφάνισης νέων δεδομένων.
- Βασικές γνώσεις μηχανολογίας, κατανάλωσης καυσίμων, συντήρησης και επιλογής εξοπλισμού σχετικά με τη διεκπεραίωση του μεταφορικού έργου.
- Εκτενείς γνώσεις θεσμικού πλαισίου μεταφορών.
- Γνώσεις κανόνων διακίνησης επικίνδυνων φορτίων.
- Εκτενείς γνώσεις κανόνων ασφαλείας κατά τη μεταφορά (ασφάλιση φορτίων, μέγιστα επιτρεπόμενα φορτία, χρόνοι ανάπαυσης οδηγών, ειδικές μεταφορές κλπ.).
- Ικανότητα σύνταξης, διαχείρισης και ελέγχου προϋπολογισμών τμημάτων.
- Γνώσεις βασικών διαπραγματευτικών μεθόδων, σχετικών με την άσκηση του επαγγέλματος – Διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης οικονομικών συμφωνιών.
- Πολύ καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός-γραπτός λόγος, ορολογία).
- Ικανότητα ανάλυσης πληροφοριών και κατάρτισης προτάσεων για βελτιστοποίηση διαδικασιών.
- Ικανότητα συνεργασίας με άλλα τμήματα, όπως Supply Chain Management, πωλήσεις, αγορές και προμηθευτές.
- Ικανότητα επιλογής συνεργατών, παρακολούθηση αποτελεσμάτων συνεργασίας.
- Γνώση μεθόδων αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού, επιλογής νέων στελεχών, κατάρτισης πλάνου απαιτούμενων ΓΔΙ.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης προσωπικού και εκπαίδευσής του.
- Γνώσεις και ικανότητες διοίκησης.
- Ικανότητα δημιουργίας ομάδων με έμφαση στη συνεργασία και την παραγωγικότητα.
- Γνώσεις μεθόδων και ικανότητα επικοινωνίας με υφισταμένους και προϊσταμένους.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων, με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.

3. Υπεύθυνος Logistics (Logistics Manager)

- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση H/Y και εξειδικευμένων προγραμμάτων, όπως WMS – ERP-MRP .
- Βασικές γνώσεις οικονομικών.
- Ικανότητα σύνταξης, διαχείρισης και ελέγχου προϋπολογισμών τμημάτων.

[Type text]

- Γνώσεις βασικών διαπραγματευτικών μεθόδων, σχετικών με την άσκηση του επαγγέλματος – Διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Γνώση διαχείρισης και παρακολούθησης διαδικασίας επιλογής προμηθευτών.
- Βασικές γνώσεις θεσμικού πλαισίου, ασφάλειας εργαζομένων, εργασιακών θεμάτων.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης οικονομικών συμφωνιών.
- Ικανότητα ανάλυσης δεδομένων και δημιουργίας επιχειρησιακών πλάνων.
- Τεχνικές γνώσεις (ανάλογα με τον τομέα της εταιρείας δραστηριοποίησης).
- Γνώση της μεθοδολογίας και δεξιότητα στη δημιουργία παρουσιάσεων.
- Πολύ καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός-γραπτός λόγος, ορολογία).
- Γνώση μεθόδων αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού, επιλογής νέων στελεχών, κατάρτισης πλάνου απαιτούμενων ΓΔΙ.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης προσωπικού και εκπαίδευσής του.
- Γνώσεις και ικανότητες διοίκησης.
- Ικανότητα δημιουργίας ομάδων με έμφαση στη συνεργασία και την παραγωγικότητα.
- Γνώσεις μεθόδων και ικανότητα επικοινωνίας με υφισταμένους και προϊσταμένους.
- Γνώση και δεξιότητα χρήσης μεθόδων διαχείρισης, επίλυσης και αντιμετώπισης προβλημάτων.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.
- Ικανότητα αντίληψης, στάθμισης και διαχείρισης πληροφοριών.

4. Υπάλληλος Logistics (Logistics Coordinator)

- Βασικές γνώσεις supply chain management.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση H/Y και εξειδικευμένων προγραμμάτων, όπως WMS – ERP-MRP.
- Βασικές οικονομικές γνώσεις.
- Ικανότητα παρακολούθησης, κατανόησης και επεξήγησης δεικτών που αφορούν στην παραγωγικότητα και στην ποιότητα των υπηρεσιών Logistics.
- Βασικές γνώσεις θεσμικού πλαισίου μεταφορών και διακίνησης αγαθών.
- Ικανότητα κατανόησης συμφωνιών (μεταφοράς, αγορών, χρόνων παραδόσεων κλπ) και παρακολούθησης αυτών.
- Πολύ καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός-γραπτός λόγος, ορολογία).
- Ικανότητα συνεργασίας με άλλα τμήματα, όπως Supply Chain Management, πωλήσεις, αγορές, προμηθευτές και Customer Service.
- Ικανότητα ομαδικής εργασίας προς επίτευξη συνολικού αποτελέσματος.
- Ικανότητα αποτελεσματικής προτεραιοποίησης και διαχείρισης των αναγκών.
- Ικανότητα αντίληψης, στάθμισης και διαχείρισης πληροφοριών.

5. Υπεύθυνος Διανομής (Distribution Manager)

- Γνώσεις τεχνολογίας τηλεματικής, δρομολόγησης. Ικανότητα χρήσης εξειδικευμένων προγραμμάτων.
- Γνώση και ικανότητα σχεδιασμού δρομολογίων και γενικότερα δικτύου μεταφοράς και συναφών ενεργειών, καθώς και ικανότητα άμεσης αναπροσαρμογής αυτών, λόγω εμφάνισης νέων δεδομένων.
- Βασικές γνώσεις μηχανολογίας, κατανάλωσης καυσίμων συντήρησης και επιλογής εξοπλισμού σχετικά με τη διεκπεραίωση του μεταφορικού έργου.
- Εκτενείς γνώσεις θεσμικού πλαισίου μεταφορών.
- Γνώσεις κανόνων διακίνησης επικίνδυνων φορτίων.

[Type text]

- Εκτενείς γνώσεις κανόνων ασφαλείας κατά τη μεταφορά (ασφάλιση φορτίων, μέγιστα επιτρεπόμενα φορτία, χρόνοι ανάπαυσης οδηγών, ειδικές μεταφορές κλπ.).
- Ικανότητα σύνταξης, διαχείρισης και ελέγχου προϋπολογισμών τμημάτων.
- Γνώσεις βασικών διαπραγματευτικών μεθόδων, σχετικών με την άσκηση του επαγγέλματος – Διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Ικανότητα ανάλυσης πληροφοριών και κατάρτισης προτάσεων για βελτιστοποίηση διαδικασιών.
- Ικανότητα συνεργασίας με άλλα τμήματα, όπως Supply Chain Management, πωλήσεις, αγορές και προμηθευτές.
- Ικανότητα επιλογής συνεργατών, παρακολούθηση αποτελεσμάτων συνεργασίας.
- Γνώση μεθόδων αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού, επιλογής νέων στελεχών, κατάρτιση πλάνου απαιτούμενων ΓΔΙ.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης προσωπικού και εκπαίδευσής του.
- Γνώσεις και ικανότητες διοίκησης.
- Ικανότητα δημιουργίας ομάδων με έμφαση στη συνεργασία και την παραγωγικότητα.
- Γνώσεις μεθόδων και ικανότητα επικοινωνίας με υφισταμένους και προϊσταμένους.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων, με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.

6. Υπεύθυνος Εξαγωγών (Export Manager)

- Βασικές γνώσεις μεθόδων πωλήσεων.
- Βασικές οικονομικές γνώσεις, όπως παρακολούθηση προϋπολογισμού, εσόδων- εξόδων κλπ.
- Γνώσεις νομικού καθεστώτος μεταφορών, εξαγωγών και τελωνειακών διαδικασιών
- Γνώσεις δικτύου μεταφορών και σχεδιασμού μεταφορών.
- Γνώσεις κανόνων διακίνησης φορτίων.
- Γνώσεις περί της ασφαλείας κατά τη μεταφορά.
- Ικανότητα σύνταξης, διαχείρισης και ελέγχου προϋπολογισμών τμημάτων.
- Γνώσεις βασικών διαπραγματευτικών μεθόδων, σχετικών με την άσκηση του επαγγέλματος – Διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης οικονομικών συμφωνιών.
- Πολύ καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός-γραπτός λόγος, ορολογία).
- Ικανότητα συνεργασίας με άλλα τμήματα, όπως Supply Chain Management, πωλήσεις, αγορές, προμηθευτές και Customer Service.
- Γνώση μεθόδων αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού, επιλογής νέων στελεχών, κατάρτιση πλάνου απαιτούμενων ΓΔΙ.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης προσωπικού και εκπαίδευσής του.
- Γνώσεις και ικανότητες διοίκησης.
- Ικανότητα δημιουργίας ομάδων με έμφαση στη συνεργασία και την παραγωγικότητα.
- Γνώσεις μεθόδων και ικανότητα επικοινωνίας με υφισταμένους και προϊσταμένους.
- Ικανότητα ανάλυσης πληροφοριών και κατάρτισης προτάσεων για βελτιστοποίηση διαδικασιών.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων, με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.
- Ικανότητα αντίληψης, στάθμισης και διαχείρισης πληροφοριών.

7. Υπεύθυνος Αποθηκών (Warehouse Manager)

- Ικανότητα εποπτείας προσωπικού και ορθής χρήσης μηχανημάτων.
- Γνώσεις της λειτουργίας οχημάτων, όπως τα περνοφόρα ανυψωτικά μηχανήματα, οι μηχανοκίνητες συσκευές και ο εξοπλισμός αποθηκών.
- Δεξιότητες επιτήρησης, ελέγχου αποθεμάτων.

[Type text]

- Γνώσεις υπολογιστών (WMS, barcode readers, αυτοματοποιημένη αποθήκη).
- Ικανότητα σύνταξης, διαχείρισης και ελέγχου προϋπολογισμών τμημάτων.
- Ικανότητα στην επίβλεψη τήρησης των κανόνων ασφαλείας και υγείας & ασφάλειας των εργαζομένων, καθώς και ικανότητα βελτιστοποίησης υπαρχουσών διαδικασιών.
- Γνώση και ικανότητα κατανόησης νέων προτύπων, τήρησης ισχυόντων και μετάδοσης αυτών σε υφισταμένους.
- Γνώση και δεξιότητα στη συντήρηση του εξοπλισμού.
- Γνώση νομοθεσίας χειριστών, κανόνων ασφαλείας.
- Πολύ καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός-γραπτός λόγος, ορολογία).
- Γνώση μεθόδων αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού, επιλογής νέων στελεχών, κατάρτισης πλάνου απαιτούμενων ΓΔΙ.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης προσωπικού και εκπαίδευσής του.
- Γνώσεις και ικανότητες διοίκησης.
- Ικανότητα δημιουργίας ομάδων με έμφαση στην συνεργασία και την παραγωγικότητα.
- Γνώσεις μεθόδων και ικανότητα επικοινωνίας με υφισταμένους και προϊσταμένους.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.
- Ικανότητα αντίληψης, στάθμισης και διαχείρισης πληροφοριών.

8. Μηχανικός Logistics (Logistics Engineer)

- Πολύ καλή γνώση και δεξιότητα χρήσης H/Y και προγραμμάτων ανάλυσης, καθώς και σχεδιασμού, παρακολούθησης έργων.
- Πολύ καλή γνώση μαθηματικών / στατιστική ανάλυση.
- Τεχνικές γνώσεις (ανάλογα με το αντικείμενο της εταιρείας δραστηριοποίησης).
- Γνώση παραγωγής και χρόνων παραγωγής, καθώς και γνώση λειτουργίας μηχανημάτων.
- Βασικές γνώσεις οικονομικών.
- Γνώση δικτύου μεταφορών.
- Γνώση συστημάτων διαχείρισης.
- Γνώση και ικανότητα επεξήγησης δεικτών παραγωγικότητας των logistics.
- Γνώση της μεθοδολογίας και δεξιότητα στη δημιουργία παρουσιάσεων.
- Ικανότητα ανάλυσης πληροφοριών και κατάρτισης προτάσεων για βελτιστοποίηση διαδικασιών.
- Ικανότητα συνεργασίας με άλλα τμήματα και επικοινωνίας με πελάτες
- Γνώσεις και ικανότητα διοίκησης.
- Ικανότητα στάθμισης προτεραιοτήτων και δεξιότητα στη διαχείριση χρόνου.
- Γνώση και δεξιότητα χρήσης μεθόδων διαχείρισης, επίλυσης και αντιμετώπισης προβλημάτων.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων, με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.
- Ικανότητα αντίληψης, στάθμισης και διαχείρισης πληροφοριών.

9. Υπεύθυνος Σχεδιασμού Ζήτησης (Demand Planner)

- Γνώση σχεδιασμού ζήτησης (demand management) και σχετικών εργαλείων πρόβλεψης, καθώς και διαδικασιών πρόβλεψης στις πωλήσεις, το μάρκετινγκ και το operations/logistics.
- Βασικές γνώσεις οικονομικών και παραγωγής.
- Γνώσεις supply chain management.
- Δεξιότητα διαχείρισης αναλύσεων σε spreadsheets και πολύ καλή γνώση μαθηματικών και στατιστικής.
- Γνώση και δεξιότητα χρήσης H/Y και προγραμμάτων ανάλυσης δεδομένων.
- Γνώση διαδικασίας πωλήσεων και ικανότητα συνεργασίας με το αντίστοιχο τμήμα.
- Γνώση της μεθοδολογίας και δεξιότητα στη δημιουργία παρουσιάσεων.

[Type text]

- Καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός – γραπτός λόγος – ορολογία).
- Ικανότητα συνεργασίας με άλλα τμήματα.
- Ικανότητα ανεξάρτητης αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας.
- Ικανότητα ομαδικής εργασίας προς επίτευξη συνολικού αποτελέσματος.
- Ικανότητα αντίληψης, στάθμισης και διαχείρισης πληροφοριών.

10. Υπεύθυνος Αγορών / Προμηθειών (Purchasing / Procurement Manager)

- Γνώσεις Supply Chain Management.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση Η/Υ και εξειδικευμένων προγραμμάτων (ERP).
- Ικανότητα σύνταξης, διαχείρισης και ελέγχου προϋπολογισμού τμημάτων.
- Γνώση διαχείρισης και παρακολούθησης διαδικασίας επιλογής προμηθευτών.
- Γνώσεις Customer Service.
- Γνώσεις παραγωγικής διαδικασίας και χρόνων παραγωγής.
- Γνώσεις ποιότητας υλικών και προδιαγραφών.
- Βασικές γνώσεις οικονομικών-reporting.
- Βασικές γνώσεις λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος πληρωμών και της εμπορικής νομοθεσίας.
- Γνώσεις βασικών διαπραγματευτικών μεθόδων, σχετικών με την άσκηση του επαγγέλματος – Διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης οικονομικών συμφωνιών.
- Βασικές γνώσεις θεσμικού πλαισίου των μεταφορών.
- Ικανότητα αξιολόγησης κόστους μεταφορών.
- Πολύ καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός-γραπτός λόγος, ορολογία).
- Γνώση μεθόδων αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού, επιλογής νέων στελεχών, κατάρτισης πλάνου απαιτούμενων ΓΔΙ.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης προσωπικού και εκπαίδευσής του.
- Γνώσεις και ικανότητες διοίκησης.
- Ικανότητα δημιουργίας ομάδων με έμφαση στη συνεργασία και την παραγωγικότητα.
- Γνώσεις μεθόδων και ικανότητα επικοινωνίας με υφιστάμενους και προϊστάμενους.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.

11. Υπάλληλος Αποθηκών (Warehouse Coordinator)

- Γνώση και δεξιότητα στον έλεγχο αποθεμάτων (απογραφές), ικανότητα διεξαγωγής αξιόπιστων ελέγχων.
- Καλή γνώση και δεξιότητα χρήσης Η/Υ και προγραμμάτων παρακολούθησης αποθέματος.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση εξειδικευμένων εργαλείων (π.χ. barcode readers).
- Ικανότητα συγκέντρωσης και μεταβίβασης στοιχείων για τη δημιουργία αναφορών.
- Ικανότητα δημιουργίας και διατήρησης αρχείων.
- Ικανότητα παρουσίασης δεδομένων και προτάσεων βελτίωσης υφιστάμενης κατάστασης.
- Ικανότητα συνεργασίας με άλλα τμήματα και επικοινωνίας και με πελάτες.
- Ικανότητα παρακολούθησης εργασιών.
- Γνώσεις και ικανότητα τήρησης κανόνων ασφαλείας, καθώς και κανόνων υγείας & ασφάλειας, κατά την εργασία.
- Ικανότητα ομαδικής εργασίας.
- Ικανότητα στο συντονισμό επί μέρους εργασιών για την επίτευξη του τελικού αποτελέσματος

12. Υπεύθυνος Εξυπηρέτησης Πελατών (Customer Service Manager)

- Γνώσεις Customer Service και Help desk.

[Type text]

- Γνώσεις διαπραγματευτικών μεθόδων – Διαπραγματευτικές ικανότητες.
- Βασικές γνώσεις οικονομικών-reporting.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης οικονομικών συμφωνιών.
- Ικανότητα σύνταξης, διαχείρισης και ελέγχου προϋπολογισμού τμημάτων.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση Η/Υ και εξειδικευμένων προγραμμάτων (ERP , CRM).
- Ικανότητα συνεργασίας με άλλα τμήματα, όπως Supply Chain Management, πωλήσεις, αγορές, προμηθευτές.
- Πολύ καλή γνώση ξένης γλώσσας (προφορικός-γραπτός λόγος, ορολογία).
- Γνώση μεθόδων αξιολόγησης ανθρώπινου δυναμικού, επιλογής νέων στελεχών, κατάρτισης πλάνου απαιτούμενων ΓΔΙ.
- Γνώση και ικανότητα διαχείρισης προσωπικού και εκπαίδευσής του.
- Γνώσεις και ικανότητες διοίκησης.
- Ικανότητα δημιουργίας ομάδων με έμφαση στη συνεργασία και την παραγωγικότητα.
- Γνώσεις μεθόδων και ικανότητα επικοινωνίας με υφισταμένους και προϊσταμένους.
- Γνώση και δεξιότητα χρήσης μεθόδων διαχείρισης, επίλυσης και αντιμετώπισης προβλημάτων.
- Ικανότητα ανεξάρτητης, αναλυτικής σκέψης, ικανότητα στην αντίληψη λεπτομέρειας και δεξιότητα χειρισμού πολλαπλών έργων-καταστάσεων, με στόχο την εύρυθμη ολοκλήρωσή τους.

ΤΟΜΕΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

1. Ειδικός Αντιρρύπανσης

- Γνώσεις επί της χημικής σύστασης, δομής και ιδιοτήτων επικίνδυνων ουσιών, καθώς και επί των διεργασιών και των μετασχηματισμών τους.
- Γνώσεις περί μηχανολογικών διατάξεων, εργαλείων και συστημάτων αντιρρύπανσης, καθώς επίσης και των βασικών προδιαγραφών και των απαιτήσεων συντήρησης για την καλή τους λειτουργία.
- Γνώσεις νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου, δημόσιας υγείας και ασφάλειας, βασικών αρχών μεταφορών και εφοδιαστικής.
- Γνώσεις κατάστρωσης διαγραμμάτων ροής και ελέγχου βέλτιστης λειτουργίας.
- Ικανότητα κατανόησης και αξιολόγησης οικονομοτεχνικών δεδομένων για τη σκοπιμότητα/εφικτότητα τεχνολογικών προτάσεων για αποτροπή ατμοσφαιρικής, εδαφικής και υδατικής ρύπανσης.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.

2. Εξειδικευμένο Στέλεχος Διαχείρισης και Ανακύκλωσης Ειδικών Αποβλήτων (βιομηχανικά κλπ.)

- Γνώσεις χημείας, βιολογίας, τεχνολογίας διεργασιών και υλικών, φυσιολογίας, δημόσιας υγείας και ασφάλειας, καθώς και στοιχείων εφοδιαστικής και μεταφορών.
- Γνώση των προδιαγραφών του απαιτούμενου εξοπλισμού, των εφαρμοζόμενων πολιτικών, των διαδικασιών και στρατηγικών για αποτελεσματική διαχείριση ειδικών αποβλήτων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.
- Γνώση του θεσμικού πλαισίου διαχείρισης αποβλήτων και ανακύκλωσης.
- Γνώση βασικών στοιχείων για τη σύσταση και τη δομή ανακυκλώσιμων αποβλήτων.
- Ικανότητα αναγνώρισης της επικινδυνότητας και αλληλεπιδράσεων των ειδικών αποβλήτων, σε συνδυασμό με εξωτερικούς παράγοντες (θέρμανση, υγρασία, σπινθήρες κλπ).
- Ικανότητα αξιολόγησης εναλλακτικών μορφών διαχείρισης αποβλήτων.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.

3. Υπεύθυνος Παρακολούθησης Υδάτινων Αποδεκτών και Ποιότητας Πόσιμου Νερού

- Γνώσεις των θεωρητικών αρχών και πρακτικών εφαρμογών της μηχανικής και της τεχνολογίας.
- Γνώσεις φυσικών επιστημών, υδραυλικής και γεωγραφίας για την περιγραφή των χαρακτηριστικών του εδάφους, του θαλάσσιου περιβάλλοντος κλπ.
- Γνώσεις πληροφορικής και δεξιότητα στο χειρισμό βάσεων δεδομένων και λογισμικού κατασκευής χαρτών.
- Γνώση της σχετικής νομοθεσίας και των κανονιστικών διατάξεων (όπως, γεωτρήσεις κλπ).
- Γνώσεις σύνταξης υδρολογικών μελετών, διαχειριστικών σχεδίων υδατικών πόρων, κλπ.
- Ικανότητα αξιολόγησης τεχνολογιών διύλισης, αποθήκευσης και ποιοτικού ελέγχου πόσιμου νερού.
- Δεξιότητες στην εποπτεία ποιοτικών προδιαγραφών πηγαίων υδάτων.
- Δεξιότητες στη χρήση συστημάτων ασύρματης καταγραφής δεδομένων, στην ανάλυση δεδομένων και στην εφαρμογή μοντέλων υδρονομίας.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.

4. Σύμβουλος Βιομηχανικής Συμβίωσης σε θέματα Περιβάλλοντος

- Γνώσεις χημείας, στοιχείων επί της σύστασης και δομής των υλικών, καθώς και των αλληλεπιδράσεών τους.
- Γνώση των τεχνολογιών αντιρρύπανσης και προστασίας του περιβάλλοντος.
- Γνώσεις βιομηχανικών διεργασιών, τεχνολογικών εφαρμογών και αρχική εξοικείωση με διαδικασίες έρευνας και ανάπτυξης.
- Γνώσεις οικολογίας και βιολογίας.
- Γνώσεις στατιστικής και δεξιότητα στη χρήση εξειδικευμένων εφαρμογών.
- Γνώσεις marketing και ικανότητα εντοπισμού και ανάπτυξης νέων αγορών.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.
- Δεξιότητα στην επεξεργασία διαγραμμάτων ροής βιομηχανικών διεργασιών (flow sheet), με έμφαση στα ισοζύγια πρώτων υλών-προϊόντων-παραπροϊόντων.
- Ικανότητα οικονομοτεχνικής στάθμισης της χρησιμότητας πρώτων υλών, παραπροϊόντων και αποβλήτων, καθώς και στην προεκβολή στοιχείων για την εκτίμηση βιωσιμότητας δραστηριοτήτων και επενδύσεων σχετικών με τα βιομηχανικά απόβλητα.

5. Οικονομολόγος του Περιβάλλοντος

- Γνώσεις της θεωρίας και των εφαρμογών των οικονομικών, ικανότητα παρακολούθησης της πορείας των αγορών, του τραπεζικού συστήματος, καθώς και των αναλύσεων και αναφορών οικονομικών δεδομένων.
- Γνώση οικονομικών μοντέλων (ανάλυση κόστους/οφέλους, ανάλυση βιωσιμότητας, ανάλυση ευαισθησίας κλπ.) και περιβαλλοντικών μοντέλων, γνώση στατιστικής και των εφαρμογών της.
- Γνώσεις marketing και περιβαλλοντικής αποτίμησης.
- Γνώσεις επί του θεσμικού πλαισίου για το περιβάλλον.
- Ικανότητα συγκριτικής αποτίμησης εναλλακτικών τεχνολογιών, με συνεκτίμηση κόστους /περιβαλλοντικών επιπτώσεων και κινδύνων.
- Ικανότητα κωδικοποίησης των πληροφοριών και συνδυασμού δεδομένων.
- Δεξιότητα στη χρήση ειδικών εφαρμογών λογισμικού (π.χ. ERP).
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.

6. Ειδικός στον Περιβαλλοντικό Έλεγχο και Πιστοποίηση

- Γνώσεις στη μηχανική και τεχνολογία περιβάλλοντος, τις τεχνολογίες αντιρρύπανσης και την οικολογία.
- Γνώσεις επί του σχετικού νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου.
- Γνώσεις περί διαδικασιών διασφάλισης από περιβαλλοντικές επιπτώσεις και κινδύνους.
- Γνώση των συστημάτων προτυποποίησης και πιστοποίησης, όπως οικολογικά σήματα, πιστοποίηση ISO, EMAS κλπ.
- Δεξιότητα στη χρήση οικονομοτεχνικών δεδομένων και στατιστικών στοιχείων.
- Δεξιότητες στη χρήση μεθόδων και στις τεχνολογίες εντοπισμού και παρακολούθησης της χρονικής εξέλιξης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
- Δεξιότητα στο χειρισμό διαγραμμάτων ροής διεργασιών, κυρίως βιομηχανικών.
- Δεξιότητες χειρισμού οργάνων και μεθόδων εξ αποστάσεως καταγραφής της ρύπανσης.

7. Επαγγέλματα Εφαρμογών στον Τομέα του Περιβάλλοντος

- Βασικές τεχνικές και τεχνολογικές γνώσεις, επάρκεια στην κατανόηση τεχνικών κειμένων και βασικών σχεδίων.
- Δεξιότητα στην αναγνώριση του βασικού σχεδιασμού και των δυνατοτήτων του χρησιμοποιούμενου εγκατεστημένου και κινητού εξοπλισμού για αποτελεσματική διαχείριση αποβλήτων.
- Βασικές γνώσεις υγείας και ασφάλειας των εργαζομένων και ικανότητα αντιμετώπισης κρίσιμων καταστάσεων (εργατικά ατυχήματα, πυρκαγιές κλπ).
- Ικανότητα στον εντοπισμό δυσλειτουργιών στο άμεσο περιβάλλον εργασίας.

8. Νομικός Περιβαλλοντικών Θεμάτων

- Γνώση της νομικής επιστήμης και της νομολογίας για τα θέματα του περιβάλλοντος.
- Ικανότητα ενημέρωσης και παρακολούθησης των διεθνών εξελίξεων, της ενσωμάτωσης Κοινοτικών Οδηγιών, διεθνών συμβάσεων και συμφωνιών, των διαδικασιών παραπομπής κράτους-μέλους στο ΔΕΚ, καθώς και της προετοιμασίας νομοθετημάτων κοινοτικής εμβέλειας.
- Ικανότητα χειρισμού νομικών θεμάτων που άπτονται της ασφάλειας των εργαζομένων από χημικά, ακτινοβολίες, μεγάλα βιομηχανικά ή εργοταξιακά ατυχήματα, καθώς και στα ζητήματα συμμόρφωσης με περιβαλλοντικούς όρους.
- Ικανότητα στην κατάρτιση και υποστήριξη προτάσεων για αλλαγές ή προσθήκες στο νομοθετικό ή κανονιστικό πλαίσιο, καθώς και ικανότητα κατάρτισης υπομημάτων.
- Ικανότητα χειρισμού του αδειοδοτικού πλαισίου και των σχετικών αιτημάτων, προώθησης και χειρισμού φακέλων για την αδειοδότηση, την απονομή σημάτων ή πιστοποιήσεων.
- Επικοινωνιακή δεξιότητα και ικανότητα διαχείρισης κρίσεων.

ΤΟΜΕΑΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΛΛΟΥ

1. Εξειδικευμένο Στέλεχος Περιβαλλοντικής Προστασίας – Ανακύκλωσης Προϊόντων Μετάλλου

- Γνώση των τεχνολογιών αντιρρύπανσης και προστασίας του περιβάλλοντος.
- Γνώση της χημικής σύνθεσης, της δομής και των ιδιοτήτων των ουσιών και των χημικών διεργασιών, καθώς και των μετασχηματισμών που υφίστανται.
- Κατανόηση περιβάλλοντος GIS για τη γεωγραφική οργάνωση περιβαλλοντικής πληροφορίας.
- Ικανότητα αξιολόγησης εναλλακτικών μορφών διαχείρισης αποβλήτων.
- Δεξιότητα στην επεξεργασία διαγραμμάτων ροής βιομηχανικών διεργασιών (flow sheet), με έμφαση στα ισοζύγια πρώτων υλών-προϊόντων-παραπροϊόντων.
- Γνώση των κανόνων του ευρωπαϊκού συστήματος εμπορίας ρύπων (EU ETS).
- Γνώση των εθνικών περιβαλλοντικών απαιτήσεων/κανονισμών.
- Γνώση των απαιτήσεων διεθνών οργανισμών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Παγκόσμια Τράπεζα).
- Γνώση προτύπων για το περιβάλλον, την υγεία και την ασφάλεια στην εργασία (ISO 14000, OHSAS 18000).
- Δεξιότητα στην οικονομοτεχνική στάθμιση της χρησιμότητας προϊόντων μετάλλου, παραπροϊόντων και αποβλήτων, καθώς και στην προεκβολή στοιχείων για την εκτίμηση βιωσιμότητας δραστηριοτήτων και επενδύσεων σχετικών με τα βιομηχανικά απόβλητα.
- Δεξιότητα στη χρήση υπολογιστικών μοντέλων και εργαλείων για περιβαλλοντικές παραμέτρους (π.χ. διασπορά αερίων ρύπων, θόρυβος, υδρολογικά μοντέλα, κ.ά.).
- Γνώσεις βιομηχανικών διεργασιών, τεχνολογικών εφαρμογών και αρχική εξοικείωση με διαδικασίες έρευνας και ανάπτυξης.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.
- Γνώση των τεχνικών, εργαλείων και των αρχών σχεδιασμού.
- Δεξιότητα στη χρήση στατιστικών τεχνικών.
- Βασικές γνώσεις στις μεθόδους διακίνησης εμπορευμάτων και υλικών.
- Γνώση των διαδικασιών και των απαραίτητων τεχνολογιών για την ορθή εξόρυξη, συλλογή και επιλογή των απομετάλλων, είτε από ορυχεία (μη δραστήρια) είτε από τον τελικό χώρο χρήσης των πρωτογενών μετάλλων.
- Ικανότητα σχεδίασης ολοκληρωμένων συστημάτων ανακύκλωσης απομετάλλων, είτε απλών μετάλλων είτε ανοξειδωτου χάλυβα.
- Κατανόηση και παρακολούθηση των διεθνών τάσεων εξέλιξης των τιμών των μετάλλων.

2. Μηχανικός Εκμετάλλευσης Μεταλλείων και Ορυκτών Πόρων

- Γνώσεις εφαρμοσμένης Γεωτεχνολογίας, Γεωλογίας, Κοιτασματολογίας και Τοπογραφίας.
- Γνώσεις Φυσικής, Χημείας και Μαθηματικών.
- Γνώσεις Ορυκτολογίας.
- Γνώσεις μεθόδων υπολογισμού αποθεμάτων ορυκτών πόρων.
- Γενικές και ειδικές γνώσεις επιστήμης και τεχνολογίας υλικών.
- Γνώση κανόνων λειτουργίας μηχανημάτων κατεργασίας ορυκτών πόρων.
- Γνώσεις γεωγραφίας, με έμφαση στις αρχές και στις μεθόδους για την περιγραφή των χαρακτηριστικών της γης, θαλάσσης και αερίων μαζών, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών χαρακτηριστικών τους.
- Γνώση των αρχών και δεξιότητα στη χρήση των τεχνικών και των εργαλείων σχεδιασμού, που απαιτούνται για την παραγωγή τεχνικών σχεδίων και προσχεδίων (blueprints).
- Κατανόηση περιβάλλοντος GIS για τη γεωγραφική οργάνωση περιβαλλοντικής πληροφορίας.
- Γνώση των εθνικών περιβαλλοντικών απαιτήσεων/κανονισμών.
- Γνώση των απαιτήσεων διεθνών οργανισμών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Παγκόσμια Τράπεζα).
- Γνώσεις προσομοίωσης- μοντελοποίησης κοιτασμάτων.
- Γνώσεις εκμετάλλευσης μεταλλείων.
- Γνώσεις υπολογισμού αποθεμάτων.
- Γνώσεις βραχομηχανικής.
- Γνώσεις γόμωσης, υποστύλωσης, μεταφοράς εξορυσσομένων προϊόντων.
- Γνώσεις διαχείρισης αποβλήτων.
- Γενικές και ειδικές γνώσεις υδραυλικών αυτοματισμών.

- Γνώσεις λειτουργίας φορτωτών υπογείων και διατρητικών φορείων.
- Γνώσεις τεχνολογίας εκρηκτικών.
- Γνώσεις τεχνοοικονομικής ανάλυσης έργων.
- Δεξιότητα στην οικονομοτεχνική στάθμιση της χρησιμότητας πρώτων υλών, παραπροϊόντων και αποβλήτων, καθώς και στην προεκβολή στοιχείων για την εκτίμηση βιωσιμότητας δραστηριοτήτων και επενδύσεων σχετικών με τα ορυκτά.
- Δεξιότητα στη χρήση υπολογιστικών μοντέλων και εργαλείων για περιβαλλοντικές παραμέτρους.
- Γνώσεις βιομηχανικών διεργασιών, τεχνολογικών εφαρμογών.
- Ικανότητα διαχείρισης και παρακολούθησης προγραμμάτων και έργων.
- Κατανόηση των απαιτήσεων της ορθής εργαστηριακής πρακτικής, της επαναληψιμότητας και εν γένει της καλής λειτουργίας των εργαστηριακών μονάδων.
- Ικανότητα παρακολούθησης τεχνολογικών εξελίξεων (παρακολούθηση επιστημονικών δημοσιεύσεων, πατεντών κ.ά.).
- Βασικές γνώσεις τεχνολογιών και τεχνικών αποκατάστασης και προστασίας του περιβάλλοντος.
- Γνώση κανονισμών υγείας και ασφάλειας.
- Γνώσεις διαχείρισης πρακτικής εφαρμογής της μηχανικής και της τεχνολογίας.
- Γνώση των ιδιοτήτων των πρώτων υλών, των διαδικασιών παραγωγής, του ελέγχου ποιότητας και κόστους.
- Ικανότητα συλλογής πληροφοριών από την ανάλυση και επεξεργασία στοιχείων.
- Ικανότητα λήψης αποφάσεων σε οποιοδήποτε διοικητικό - τεχνικό σύστημα, αξιοποιώντας επιστημονικά στοιχεία.
- Δεξιότητα στη χρήση εξειδικευμένων εφαρμογών Η/Υ, λογισμικών ανάλυσης, σχεδίασης, βάσεων δεδομένων, γραφιστικής και δημιουργίας χαρτών.
- Δεξιότητα στη χρήση ηλεκτρομαγνητικών εργαλείων και οργάνων (παλμικοί μαγνήτες κ.ά.).
- Δεξιότητα στη χρήση παραμαγνητικών οργάνων ανάλυσης ευαισθησίας.
- Δεξιότητα στη χρήση οργάνων επίβλεψης με τη χρήση ραντάρ (π.χ. Γεωραντάρ GPR κ.ά.).
- Δεξιότητα στη χρήση οργάνων δειγματοληψίας από τον πυρήνα του εδάφους (π.χ. τρυπάνια εδάφους κ.ά.).

3. Μηχανικός Τεχνολογίας Μεταλλικών Υλικών

- Γνώσεις της επιστήμης και της τεχνολογίας των υλικών.
- Γνώσεις των ιδιοτήτων των πρώτων υλών που σχετίζονται με τον τρόπο κατασκευής και μορφοποίησης των υλικών.
- Γνώσεις αρχών χύτευσης και μορφοποίησης των υλικών.
- Γνώσεις των φυσικών και μηχανικών ιδιοτήτων των μεταλλικών υλικών και των τεχνικών μέτρησης αυτών.
- Γνώσεις αντοχής υλικών.
- Μεταλλογνωσία και φυσική μεταλλουργία, διαγράμματα φάσεων.
- Γνώσεις βιομηχανικών διεργασιών και τεχνολογικών εφαρμογών.
- Γνώσεις της επιστήμης των συγκολλήσεων (μεταλλικά υλικά συγκόλλησης).
- Γνώσεις και ικανότητα συνεχούς ενημέρωσης σχετικά με τα εφαρμοζόμενα πρότυπα στην κατασκευή και μεταποίηση των μεταλλικών υλικών.
- Γνώσεις των προτύπων αναφοράς ποιότητας υλικών και των συνθηκών παράδοσης αυτών.
- Γνώσεις ποιοτικού ελέγχου των υλικών με καταστροφικές και μη καταστροφικές μεθόδους.
- Ικανότητα δημιουργίας γραπτών αναφορών και τεκμηρίωσης, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα.
- Γνώσεις θραυστομηχανικής και αντοχής των υλικών.
- Γνώσεις διάβρωσης και προστασίας.
- Γνώσεις και ικανότητα επιθεώρησης μεταλλικών κατασκευών.
- Γνώσεις μελέτης, σχεδιασμού και υλοποίησης θερμικών κατεργασιών.
- Γνώσεις εφαρμογής διαδικασιών σκληρών ή άλλων επικαλύψεων.

4. Τεχνίτης Κατασκευών Αλουμινίου

- Βασικές γνώσεις μαθηματικών και γεωμετρίας.
- Κατανόηση τεχνικής ορολογίας κατασκευών και σχεδίου.
- Γνώση εφαρμογών Η/Υ.
- Ικανότητα επιλογής της καταλληλότερης τεχνικής λύσης.
- Ικανότητα δημιουργίας προσχεδίων.
- Γνώση των απαιτήσεων και των ιδιοτήτων των υλικών.
- Γνώση και κατανόηση προϊόντων και προδιαγραφών συστημάτων αλουμινίου.
- Ικανότητα σωστής εφαρμογής των τεχνικών μέτρησης και κατασκευής.
- Γνώση των αρχών και δεξιότητα στη χρήση των τεχνικών και των εργαλείων σχεδιασμού.
- Δεξιότητα στο χειρισμό κοπτικών και διαμορφωτικών μηχανών.
- Δεξιότητα στη χρήση εργαλείων και συγκόλλησης.
- Δεξιότητα στο χειρισμό ηλεκτρονικού πριονιού, διπλής ή μονής κεφαλής, συνδεδεμένο με υπολογιστή και ρυθμίζοντας την κοπή, με βάση τις προδιαγραφές.
- Δεξιότητα στο χειρισμό γωνιάστρας αλουμινίου.
- Ικανότητες οργάνωσης, ελέγχου και καθοδήγησης των εργασιών.
- Ικανότητες επικοινωνίας και κατανόησης απαιτήσεων και κινδύνων.
- Κατανόηση συμμόρφωσης με την οδηγία για την σήμανση CE.
- Γνώση διαδικασιών δοκιμών και ελέγχου.
- Γνώση και κατανόηση εφαρμογής ελέγχου παραγωγικής διαδικασίας.
- Ικανότητα προσαρμογής νέων ρυθμίσεων και κανονισμών στα προϊόντα μετάλλου.
- Βασικές γνώσεις των αρχών και των μεθόδων για την προβολή, προώθηση και πώληση προϊόντων ή/και υπηρεσιών φιλικών προς το περιβάλλον.
- Βασικές γνώσεις εκτίμησης περιβαλλοντικού οφέλους από την εξοικονόμηση ενέργειας.
- Βασικές γνώσεις διαδικασιών ανακύκλωσης προϊόντων, καθώς και των ιδιοτήτων των εγκαθιστάμενων υλικών ως προς τις δυνατότητες ανακύκλωσης.
- Κατανόηση των επιπτώσεων της χρήσης υλικών με διαφορετικά χαρακτηριστικά στην ενεργειακή κατανάλωση των κτηρίων.

5. Γομωτής

- Γνώση αρχών μαθηματικών.
- Γνώση αρχών φυσικής.
- Γνώση αρχών χημείας.
- Γνώση των ιδιοτήτων των εκρηκτικών υλών.
- Γνώση τεχνικών γόμωσης.
- Γνώση μέσων επιβράδυνσης/πυροδότησης θαλάμων.
- Βασικές γνώσεις βραχομηχανικής.
- Βασικές γνώσεις τεχνολογίας εκρηκτικών.
- Γνώση λειτουργίας εναυσμάτων.
- Γνώση ηλεκτροτεχνίας.
- Γνώση σωστής αποθήκευσης εκρηκτικών υλών.
- Γνώση των αρχών ασφαλείας, διαδικασιών περιφράξης τοποθεσιών για την ασφαλή πυροδότηση.
- Γνώση του σχετικού κανονιστικού πλαισίου.
- Γνώση των περιβαλλοντικών ρυθμίσεων.
- Δεξιότητα στον έλεγχο αποτελεσμάτων των εκρήξεων.
- Βασικές γνώσεις προστασίας περιβάλλοντος.
- Γνώση τεχνολογίας υλικών, εξαρτημάτων.
- Ικανότητα επιλογής κατάλληλης εκρηκτικής ύλης.

[Type text]

- Γνώση του κύκλου ζωής των εκρηκτικών υλών.
- Δεξιότητα επιτυχούς έκρηξης ληγμένων εκρηκτικών υλών.
- Γνώση των αρχών και δεξιότητα στη χρήση των τεχνικών και των εργαλείων σχεδιασμού, που απαιτούνται για την παραγωγή τεχνικών σχεδίων και προσχεδίων (blueprints).

6. Χειριστής Μηχανημάτων Έργου

- Βασικές γνώσεις μηχανολογίας.
- Βασικές γνώσεις ηλεκτρολογίας, και συγκεκριμένα: βασικά ηλεκτρικά συστήματα μηχανημάτων έργου, βασικοί ηλεκτρικοί αυτοματισμοί και ηλεκτρονικά όργανα μηχανημάτων έργου.
- Βασικές γνώσεις χρήσης δικτύων, και συγκεκριμένα: δικτύων πεπιεσμένου αέρα, ηλεκτρικών δικτύων και δικτύων καυσίμων.
- Γνώση Κ.Ο.Κ.
- Γνώση βασικών χαρακτηριστικών μηχανημάτων έργου, ανά κατηγορία.
- Δεξιότητα στο χειρισμό μηχανημάτων έργου, και συγκεκριμένα: για τα συστήματα οδήγησης και τα συστήματα παραγωγής έργου, ανά κατηγορία μηχανημάτων.
- Γνώση χρήσης τεχνικών βιβλίων.
- Δεξιότητα στην αναγνώριση των συνθηκών του έργου και προσαρμογή των μηχανημάτων έργου σε αυτό.
- Γνώση βασικών αρχών οργάνωσης εργασίας και ασφάλειας – πρόληψης ατυχημάτων.
- Γνώση γενικών κανονισμών ασφαλούς κυκλοφορίας οχημάτων έργου.
- Βασικές γνώσεις προστασίας περιβάλλοντος που αφορούν στο χειριστή.
- Βασικές αρχές οργάνωσης και προγραμματισμού παραγωγής.
- Βασικές αρχές διοίκησης έργου.
- Γνώση εντοπισμού βλαβών και ερμηνεία συμπτωμάτων.
- Γνώση απαιτήσεων συμπλήρωσης δελτίου ελέγχου και λειτουργίας μηχανήματος.
- Ικανότητα χειρισμού μοχλών/οργάνων και κατανόηση ενδείξεων.
- Γνώση προδιαγραφών αναλωσίμων και ελαστικών.
- Γνώση διαδικασίας δοκιμών και ελέγχων.
- Γνώση παθητικών συστημάτων ασφάλειας μηχανημάτων έργου.
- Γνώση μεθόδων αναγνώρισης βασικών χαρακτηριστικών εργοταξιακών χώρων και απαιτήσεων έργου.
- Δεξιότητα στη χρήση απλών και εξειδικευμένων εφαρμογών Η/Υ.
- Ικανότητα στη χρήση της τεχνολογίας ελέγχων & διαγνώσεων στα μηχανήματα.
- Ικανότητα χρήσης τεχνολογίας υλικών & εξαρτημάτων.
- Ικανότητα ελέγχου υδραυλικών & πνευματικών συστημάτων.
- Ικανότητα χρήσης εργαλείων και διαγνωστικών μηχανημάτων.
- Γνώση και ικανότητα στη διαχείριση των εσωτερικών διαδικασιών ISO.
- Κατανόηση των ορίων ρύπων των μηχανημάτων και ικανότητα συμμόρφωσης με τους ισχύοντες κανόνες.

7. Εφαρμοστής, Τεχνίτης – Εφαρμοστής Μηχανημάτων

- Γνώση βασικών αρχών λειτουργίας μηχανολογικών κατασκευών και της μηχανουργικής τεχνολογίας (ανοχές μορφής και θέσης, ποιότητα επιφάνειας).
- Ικανότητα οργάνωσης, διαχείρισης & προγραμματισμού της παραγωγής (πόροι, εξοπλισμός, προϊόντα).
- Δεξιότητα στη διαχείριση ειδικών εφαρμογών προγραμματισμού της παραγωγής.
- Δεξιότητα στη χρήση απλών και εξειδικευμένων εφαρμογών Η/Υ (π.χ. λογισμικό βιομηχανικού ελέγχου).
- Δεξιότητα στη χρήση ειδικών εργαλείων, όπως παχύμετρα, εργαλεία συγκόλλησης με τόξο, μικρόμετρα, αυτοματοποιημένα συστήματα συγκόλλησης.
- Κατανόηση μηχανολογικού σχεδίου.

[Type text]

- Γνώση των υλικών, των μεθόδων και των εργαλείων που εμπλέκονται στην παραγωγική διαδικασία των κατασκευών.
- Δεξιότητα χρήσης συμβατικών μηχανών.
- Ικανότητα ελέγχου ορθής λειτουργίας μηχανών, μέσα από την παρακολούθηση ειδικών οργάνων.
- Ικανότητα χρήσης και λειτουργίας μηχανημάτων, είτε με χειροκίνητο τρόπο είτε λειτουργώντας αυτοματοποιημένες εντολές.
- Γνώση των υλικών, των μεθόδων και των εργαλείων που εμπλέκονται στην παραγωγική διαδικασία μεταλλικών κατασκευών.
- Ικανότητα ελέγχου και συντήρησης των μηχανημάτων.
- Δεξιότητα στον έλεγχο και στο χειρισμό μηχανημάτων που εμπλέκονται στις μεταλλικές κατασκευές.
- Ικανότητα λήψης αποφάσεων, αναλύοντας τις διαθέσιμες πληροφορίες, προσφέροντας λύσεις.

8. Ηλεκτρολόγος - Ηλεκτρονικός - Ειδικός Αυτοματισμών

- Γνώσεις ηλεκτρολογίας και ηλεκτρονικής.
- Βασικές γνώσεις φυσικής.
- Βασικές γνώσεις μηχανολογίας.
- Ικανότητα σωστής επιλογής του ηλεκτρολογικού υλικού σε χώρους με αυξημένο κίνδυνο πυρκαγιάς.
- Ικανότητα σωστής επιλογής του ηλεκτρολογικού υλικού σε εξωτερικούς χώρους και σε χώρους με ειδικές απαιτήσεις.
- Δεξιότητα στη χρήση υλικών γείωσης.
- Δεξιότητα στη χρήση και στην εγκατάσταση μονωτικών σωληνώσεων.
- Δεξιότητα στη χρήση ασφαλών τεχνικών εγκατάστασης ηλεκτρολογικού ή ηλεκτρονικού εξοπλισμού.
- Δεξιότητα στη χρήση ανιχνευτών τάσης/έντασης/αντίστασης (αμπερόμετρα, βολτόμετρα, ωμόμετρα κ.ά.).
- Δεξιότητα στη χρήση εξειδικευμένων εφαρμογών Η/Υ (λογισμικό σχεδίασης).
- Ικανότητα χρήσης γλωσσών προγραμματισμού.
- Γνώση των κυκλωμάτων, επεξεργαστών, τσιπ, ηλεκτρονικού εξοπλισμού και υλικού και λογισμικού υπολογιστών, συμπεριλαμβανομένων των εφαρμογών και του προγραμματισμού.
- Γνώση της λειτουργίας των μηχανών μιας βιομηχανίας ως προς τις ηλεκτρονικές και ηλεκτρολογικές απαιτήσεις.
- Γνώση και δεξιότητα στις τεχνικές σχεδίασης, καθώς και στην ανάγνωση και δημιουργία προσχεδίων (blueprints).
- Δεξιότητα και ικανότητα στην επισκευή και συντήρηση ηλεκτρονικού εξοπλισμού.
- Γνώση και ικανότητα κατανόησης των υλικών που δημιουργούν βλάβες, για τη σωστή αντικατάστασή τους.
- Δεξιότητα στη χρήση εργαλείων (ταινιών, εξολκέων, γεννητριών σημάτων, εργαλείων κοπής καλωδίων).

9. Συγκολλητής και Κόπτης Μετάλλων - Ηλεκτροσυγκολλητής – Οξυγονοκολλητής

- Γνώση βασικών αρχών φυσικής.
- Γνώση βασικών αρχών χημείας.
- Γνώση βασικών αρχών μεταλλουργίας.
- Δεξιότητα στο συμβολικό σχέδιο συγκολλήσεων.
- Βασικές γνώσεις μετρολογίας – μετροτεχνίας (Μετροταινίες, Μεταλλικοί κανόνες – ράγες, Παχύμετρα, Ελεγκτήρες).
- Γνώσεις τεχνολογίας υλικών (μέταλλα – χάλυβες – υλικά συγκόλλησης).

[Type text]

- Γνώση των προδιαγραφών ασφαλείας.
- Δεξιότητα στη χρήση εργαλείων χειρός.
- Γνώση και ικανότητα στον έλεγχο διαρροής αερίων.
- Δεξιότητα στις τεχνικές της οξυγονοκοπής.
- Γνώση των κανόνων πυρασφάλειας.
- Γνώση των πρώτων βοηθειών.
- Γνώση των κανόνων και των προδιαγραφών της ασφαλούς χρήσης της ηλεκτρικής ενέργειας.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση υλικών με τεχνολογία ηλεκτροδίου, σύρματος.
- Δεξιότητα στη μέτρηση βασικών ηλεκτρικών μεγεθών.
- Δεξιότητα στη χρήση φλόγιστρου κοπής και προθέρμανσης.
- Δεξιότητα στη χρήση τροχών λείανσης.
- Γνώση και δεξιότητα στις μεθόδους μηχανικού και χημικού τρόπου καθαρισμού των μετάλλων.
- Γνώση των κανόνων τεχνικής απόψυξης των συγκολλούμενων μετάλλων.
- Δεξιότητας στη σωστή χρήση των αναλωσίμων (επεξεργασία ηλεκτροδίων).
- Γνώση των καταλόγων τυποποίησης και προμήθειας υλικών.

10. Τεχνίτης Μεταλλικών Κατασκευών

- Γνώση των υλικών, των μεθόδων και των εργαλείων που εμπλέκονται στην παραγωγική διαδικασία μεταλλικών κατασκευών.
- Γνώση αρχών σχεδίου μεταλλικών κατασκευών (PFD, P&ID).
- Ικανότητα διοίκησης και διαχείρισης προσωπικού.
- Δεξιότητα στη χρήση εφαρμογών H/Y.
- Γνώση των βασικών μεθόδων πυρόσβεσης στη βιομηχανία παραγωγής μεταλλουργικών και μεταλλικών προϊόντων.
- Γνώση στοιχείων νομοθεσίας υγείας & ασφάλειας της εργασίας και προστασίας του περιβάλλοντος.
- Ικανότητα λήψης αποφάσεων, αναλύοντας τις διαθέσιμες πληροφορίες, προσφέροντας λύσεις.
- Ικανότητα ελέγχου ορθής λειτουργίας μηχανών, μέσα από την παρακολούθηση ειδικών οργάνων.
- Ικανότητα χρήσης και λειτουργίας μηχανημάτων, είτε με χειροκίνητο τρόπο είτε λειτουργώντας αυτοματοποιημένες εντολές.
- Ικανότητα στη λειτουργία οχημάτων και μηχανημάτων, όπως περνοφόρα οχήματα.

11. Χειριστής Εργαλειομηχανών Κοπής/Μορφοποίησης Μετάλλων

- Γνώση βασικών αρχών γεωμετρίας.
- Γνώση βασικών αρχών μεταλλουργίας.
- Γνώση και ικανότητα στο μηχανολογικό σχέδιο.
- Γνώσεις τεχνολογίας υλικών, εν θερμώ και εν ψυχρώ διαμορφώσεις (μέταλλα – χάλυβες).
- Δεξιότητα στη χρήση εργαλείων χειρός.
- Δεξιότητα στη χρήση μηχανημάτων κατεργασίας μετάλλου (τόρνος, φρέζα, δράπανος, πρέσα, κ.ά.).
- Δεξιότητα στο τρόχισμα των εργαλείων.
- Ικανότητα ελέγχου και παρακολούθησης λειτουργίας των εργαλειομηχανών, ελέγχοντας τα κατάλληλα όργανα, πίνακες, δείκτες κ.ά.
- Βασικές γνώσεις προγραμματισμού εργαλειομηχανών.
- Γνώσεις μετρολογίας – μετροτεχνίας (Μεταλλικοί κανόνες – ράγες, Παχύμετρα, Μικρόμετρα, Μετρητικά ρολόγια, Διαβήτες για μετρήσεις (κουμπάσα), Ελεγκτήρες).
- Γνώση των προδιαγραφών ασφαλείας.
- Γνώση των κανόνων πυρασφάλειας.
- Γνώση των πρώτων βοηθειών.
- Γνώση των κανόνων και των προδιαγραφών της ασφαλούς χρήσης της ηλεκτρικής ενέργειας.

[Type text]

- Γνώση και δεξιότητα στις μεθόδους μηχανικού και χημικού τρόπου καθαρισμού των μετάλλων.
- Γνώση των καταλόγων τυποποίησης και αγοράς μετάλλων.
- Γνώση των ιδιοτήτων των πρώτων υλών, των διαδικασιών παραγωγής, του ελέγχου ποιότητας και κόστους, και άλλων τεχνικών για τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικής κατασκευής μηχανολογικών κατασκευών.

ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ /ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

1. Χημικός Μηχανικός ή Χημικός – στην Έρευνα και Παραγωγή Φαρμακευτικών & Παραφαρμακευτικών Προϊόντων

- Γνώση της πρακτικής εφαρμογής της μηχανικής επιστήμης και της τεχνολογίας.
- Γνώση της χημικής σύνθεσης, της δομής και των ιδιοτήτων των ουσιών και των χημικών διεργασιών, καθώς και των μετασχηματισμών που υφίστανται.
- Γνώση των φυσικών αρχών, των μεταξύ τους σχέσεων, καθώς και εφαρμογών τους στις διαδικασίες παραγωγής.
- Γνώσεις συνδυασμού συντελεστών και μεθόδων για τη μεγιστοποίηση της παραγωγής.
- Γνώση και δεξιότητα στην εφαρμογή σύγχρονων εργαστηριακών μεθόδων.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση Η/Υ και ειδικών εφαρμογών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία.
- Γνώση των μηχανημάτων και εργαλείων, συμπεριλαμβανομένων των σχεδίων, των χρήσεών τους, της επισκευής και της συντήρησής τους.

2. Ιατρός Κλινικός Γενετιστής

- Γνώσεις ιατρικής επιστήμης.
- Γνώσεις βιολογίας, ήτοι των οργανισμών, των ιστών, των κύτταρων τους, των λειτουργιών, των αλληλεξαρτήσεων, και τις αλληλεπιδράσεων μεταξύ τους καθώς και με το περιβάλλον τους.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη χρήση Η/Υ και στη χρήση συγκεκριμένων εξειδικευμένων λογισμικών εφαρμογών.
- Γνώσεις ψυχολογίας και ικανότητα αξιολόγησης συμπεριφορών και προδιαθέσεων.
- Γνώσεις ιατρικής συμβουλευτικής και των αρχών, των μεθόδων και των διαδικασιών για τη διάγνωση, τη θεραπεία και την αποκατάσταση της σωματικής και ψυχικής δυσλειτουργίας.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση ασθενών. Αυτό περιλαμβάνει την αξιολόγηση των αναγκών των ασθενών, την τήρηση των προτύπων ποιότητας για τις υπηρεσίες, το σεβασμό στην ιδιωτικότητα και στις ιδιαιτερότητές τους κ.λπ.
- Γνώση των αρχών και των μεθόδων σχεδιασμού προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, της διδασκαλίας και της εκπαίδευσης για άτομα και ομάδες και της μέτρησης των αποτελεσμάτων.

3. Κλινικός Παθολογοανατόμος (Clinical Pathologist)

- Γνώσεις ιατρικής επιστήμης.

[Type text]

- Γνώσεις βιολογίας, ήτοι των οργανισμών, των ιστών, των κύτταρων τους, των λειτουργιών, των αλληλεξαρτήσεων, και τις αλληλεπιδράσεων μεταξύ τους, καθώς και με το περιβάλλον τους.
- Γνώσεις χημείας, ήτοι της δομής και των ιδιοτήτων των ουσιών και των χημικών διεργασιών και των μετασχηματισμών που υφίστανται.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση Η/Υ και εξοικείωση στη χρήση MIS.

4. Φαρμακοποιός – Φαρμακολόγος

- Γνώσεις φαρμακολογίας.
- Ειδικές γνώσεις σχετικά με τα φάρμακα και τα συμπληρώματα διατροφής και δεξιότητες ως προς την ασφαλή διακίνησή τους.
- Ενημέρωση γύρω από τα νέα φάρμακα και συνεργασία με ιατρούς και άλλους επαγγελματίες υγείας.
- Ικανότητα στη σωστή ενημέρωση του ασθενή για αντενδείξεις και ανεπιθύμητες ενέργειες φαρμάκων.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση ασθενών και την προσωπική εξυπηρέτηση. Αυτό περιλαμβάνει την αξιολόγηση των αναγκών των ασθενών, την τήρηση των προτύπων ποιότητας για τις υπηρεσίες, το σεβασμό στην ιδιωτικότητα και στις ιδιαιτερότητές τους κ.λπ.
- Ικανότητα στην επικοινωνία και στο μάρκετινγκ.
- Δεξιότητα στη χρήση Η/Υ και ειδικών εφαρμογών που χρησιμοποιούνται στον τομέα του φαρμάκου.

5. Υπεύθυνος Διασφάλισης Ποιότητας (Ιατρικός έλεγχος- Αξιολόγηση) (Medical Auditor)

- Γνώσεις χημείας, επιστήμης και τεχνολογίας υλικών και, κατά περίπτωση, γνώσεις νανοτεχνολογίας.
- Γνώση και δεξιότητα στη χρήση στατιστικών τεχνικών και στη χρήση μεθόδων και τεχνικών δειγματοληψίας.
- Ικανότητα στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή διαδικασιών διασφάλισης και ελέγχου ποιότητας.
- Ικανότητα επιθεώρησης και πιστοποίησης συστημάτων.
- Ικανότητα εκπαίδευσης προσωπικού.
- Γνώση και δεξιότητα στην εφαρμογή των εργαλείων ελέγχου και βελτίωσης της ποιότητας (διαγράμματα ροής, ελέγχου, αιτίου-αποτελέσματος, διασποράς, κ.λπ.).
- Κατανόηση των απαιτήσεων της ορθής εργαστηριακής ή άλλης σχετικής με την υγεία πρακτικής, της επαναληψιμότητας και εν γένει της καλής λειτουργίας των μονάδων.
- Γνώση διεθνών προτύπων συστημάτων διαχείρισης ποιότητας (ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001 / ΕΛΟΤ 1801, ISO 10002 κ.ά.).
- Γνώση τεχνικών προδιαγραφών και διαδικασίας σήμανσης προϊόντων.
- Δεξιότητα στην εφαρμογή αρχών συγκριτικών αξιολογήσεων δεικτών απόδοσης.
- Γνώση βασικών εννοιών διαπίστευσης, διακρίβωσης, μετρολογίας.
- Ικανότητα στην εφαρμογή προτύπων αξιολόγησης προμηθευτών.
- Γνώσεις σε θέματα ασφάλειας, υγείας, διαχείρισης κινδύνων και περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην παραγωγική διαδικασία.
- Γνώσεις σε θέματα συντήρησης εξοπλισμού.
- Δεξιότητα στη χρήση εξειδικευμένων εφαρμογών Η/Υ.

6. Μοριακός Βιολόγος

- Γνώσεις βιολογίας, ήτοι των οργανισμών, των ιστών, των κύτταρων τους, των λειτουργιών, των αλληλεξαρτήσεων, και τις αλληλεπιδράσεων μεταξύ τους, καθώς και με το περιβάλλον τους.

[Type text]

- Γνώσεις χημείας και βιοχημείας, πχ της δομής και των ιδιοτήτων των ουσιών και των χημικών διεργασιών και των μετασχηματισμών που υφίστανται κ.λπ.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη χρήση Η/Υ και στη χρήση συγκεκριμένων εξειδικευμένων εργαστηριακών εφαρμογών (πχ MIS).
- Κατανόηση των απαιτήσεων της ορθής εργαστηριακής πρακτικής, της επαναληψιμότητας και εν γένει της καλής λειτουργίας των εργαστηριακών μονάδων.
- Ικανότητα παρακολούθησης τεχνολογικών εξελίξεων επιστημονικών δημοσιεύσεων, πατεντών κ.ά.).
- Ικανότητα στη διαχείριση της καινοτομίας (τεχνικοοικονομική αξιολόγηση νέων τεχνολογιών-ιδεών, σχεδιασμός και οργάνωση των σταδίων υιοθέτησης νέων τεχνολογιών κ.λπ.).
- Ικανότητα στη σωστή ερμηνεία των αποτελεσμάτων των εργαστηριακών αναλύσεων.
- Ικανότητα στην εξήγηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ RNA και DNA.
- Ικανότητα ως προς τη βέλτιστη αξιοποίηση διατιθέμενων πόρων.
- Ικανότητα συντονισμού και παρακολούθησης ερευνητικών προγραμμάτων και έργων.
- Γνώση διαδικασιών διαχείρισης ποιότητας.
- Ικανότητα διοίκησης και εκπαίδευσης προσωπικού.

7. Κλινικός Φαρμακοποιός

- Γνώσεις φαρμακολογίας.
- Γνώσεις χημείας, ήτοι της δομής και των ιδιοτήτων των ουσιών και των χημικών διεργασιών και των μετασχηματισμών που υφίστανται.
- Γνώσεις βιολογίας, ήτοι των οργανισμών, των ιστών, των κύτταρων τους, των λειτουργιών, των αλληλεξαρτήσεων, και τις αλληλεπιδράσεων μεταξύ τους, καθώς και με το περιβάλλον τους.
- Ειδικές γνώσεις σχετικά με τα φάρμακα και τα συμπληρώματα διατροφής και δεξιότητες ως προς την ασφαλή διακίνησή τους.
- Ικανότητα στη σωστή ενημέρωση του ασθενή για αντενδείξεις και ανεπιθύμητες ενέργειες φαρμάκων.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση ασθενών και την προσωπική εξυπηρέτηση. Αυτό περιλαμβάνει την αξιολόγηση των αναγκών των ασθενών, την τήρηση των προτύπων ποιότητας για τις υπηρεσίες, το σεβασμό στην ιδιωτικότητα και στις ιδιαιτερότητές τους κ.λπ.
- Δεξιότητα στη χρήση Η/Υ και ειδικών εφαρμογών που χρησιμοποιούνται στον τομέα του φαρμάκου.
- Ικανότητα παρακολούθησης εξελίξεων γύρω από τα νέα φάρμακα.
- Ικανότητα συνεργασίας με ιατρούς και άλλους επαγγελματίες υγείας.

8. Ιατρός Επείγουσας Ιατρικής (Emergency Doctor-Acute Medicine)

- Γνώσεις Ιατρικής επιστήμης.
- Γνώσεις Διαχείρισης επείγοντος περιστατικού. προνοσοκομειακά (π.χ. σταθεροποίηση του οξέος πάσχοντος, με όλα τα δυνατά μέσα, εφ' όσον επιβάλλεται, στον τόπο του συμβάντος, οποιαδήποτε κι αν είναι η αιτία που τον απορύθμισε και η μεταφορά του με ασφάλεια στον κατάλληλο και πλησιέστερο νοσηλευτικό σχηματισμό παρέχοντας καθ' οδόν την αναγκαία βοήθεια).
- Γνώσεις Διαχείρισης επείγοντος περιστατικού (π.χ. αλγόριθμοι προσέγγισης οξέος πάσχοντα (ABCDE), κατάλληλη διαγνωστική προσέγγιση και παραπομπή στην κατάλληλη ειδικότητα για εξειδικευμένη φροντίδα, εντός των «χρυσών» πρώτων ωρών και με θέση προτεραιοτήτων - διαχωρισμός απειλητικών για τη ζωή καταστάσεων με ιεράρχηση)
- Γνώσεις διαλογής σε πεδίο καταστροφών.
- Ειδικές γνώσεις αερομεταφοράς οξέος πάσχοντα, ιατρικής υψηλών πιέσεων και ασφάλειας πτήσεων.
- Ειδικές γνώσεις ψυχολογικής διαχείρισης του οξέος πάσχοντα, του περιβάλλοντός του και των μαρτύρων καταστροφών.

[Type text]

- Ειδικές γνώσεις νομικών θεμάτων, καθώς και ηθικής και δεοντολογίας Επείγουσας ιατρικής.
- Δεξιότητες ειδικών ιατρικών χειρισμών (π.χ. επείγουσα διασωλήνωση, κρικοθυροειδεκτομή, προσωρινοί μηχανικοί αναπνευστήρες, προσωρινοί βηματοδότες, παρακέντηση θώρακος, χρήση θερμοκοιτίδας, παρακέντηση περικαρδίου κ.λπ.).
- Ειδικές ικανότητες διαχείρισης άγχους, έντασης και πένθους, διατήρησης εσωτερικής συγκρότησης και ψυχραιμίας και ικανότητες ηγετικής συμπεριφοράς και ταχύτητας λήψης αποφάσεων.

9. Ψυχολόγος με ειδικευση στην Κοινωνική Κλινική Ψυχολογία των Εξαρτήσεων

- Γνώσεις ψυχολογίας. Ειδική εκπαίδευση στην ψυχολογία των εξαρτήσεων.
- Γνώσεις κοινωνιολογίας και ανάλυσης φαινομένων και συμπεριφορών.
- Γνώσεις και δεξιότητες στη διαχείριση ασθενών. Αυτό περιλαμβάνει την αξιολόγηση των αναγκών των ασθενών, την τήρηση των προτύπων ποιότητας για τις υπηρεσίες, το σεβασμό στην ιδιωτικότητα και στις ιδιαιτερότητές τους κ.λπ.
- Ειδικές γνώσεις νομικών θεμάτων καθώς και θεμάτων ηθικής και δεοντολογίας που σχετίζονται με τις εξαρτήσεις.
- Δεξιότητες ειδικών χειρισμών (π.χ. διαχείριση επιθετικότητας) σεασθενείς και στο περιβάλλον τους.
- Ειδικές ικανότητες διαχείρισης άγχους και έντασης, διατήρησης εσωτερικής συγκρότησης και ψυχραιμίας και ικανότητες στην άμεση λήψη αποφάσεων.
- Γνώσεις Η/Υ και ικανότητα στη διαχείριση εμπιστευτικών ιατρικών δεδομένων.

10. Νοσηλευτής Γηριατρικής

- Γνώσεις Κοινωνικής Νοσηλευτικής, Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας και Δημόσιας Υγείας.
- Γνώσεις σχεδιασμού προγραμμάτων Προαγωγής και Αγωγής Υγείας για γενικό πληθυσμό και ομάδες χρονίων ασθενών, οι οποίες αποτελούν το κύριο μέρος του πληθυσμού της Τρίτης ηλικίας.
- Ειδικές γνώσεις για την ολιστική αποτίμηση της κατάστασης υγείας των ηλικιωμένων και την αξιολόγηση της συνδυασμένης επίδρασης των γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων που μπορούν να συμβάλλουν στην πρόληψη της νοσηρότητας και την προαγωγή της υγείας στην τρίτη ηλικία.
- Δεξιότητες στην παροχή φροντίδας στο σπίτι.
- Δεξιότητες σε ειδικές νοσηλευτικές παρεμβάσεις στη νοσηλεία, ιδίως, κατ' οίκον.
- Δεξιότητες επικοινωνίας με όλους τους εμπλεκόμενους.
- Ικανότητα συντονισμού, σχεδιασμού και εφαρμογής θεραπευτικών πρωτοκόλλων.
- Ικανότητα παρακολούθησης εξελίξεων της ιατρικής και νοσηλευτικής επιστήμης σχετικά με την υγεία των ατόμων της Τρίτης ηλικίας.

11. Πληροφορικός της Υγείας (Health Informatics)

- Γνώσεις σχεδιασμού, ανάλυσης και ανάπτυξης πληροφορικών συστημάτων και ηλεκτρονικών υπηρεσιών υγείας.
- Γνώσεις σχεδιασμού, ανάλυσης και διαχείρισης βάσεων δεδομένων.
- Γνώσεις σχεδιασμού και ανάλυσης ηλεκτρονικού ιατρικού φακέλου.
- Γνώσεις συλλογής, αποθήκευσης, μεταφοράς και ανάκλησης εμπιστευτικών, ευαίσθητων και προσωπικών ιατρικών δεδομένων.
- Γνώσεις προγραμματισμού.
- Γνώσεις διαχείρισης επιχειρησιακών διαδικασιών.
- Γνώσεις ασφάλειας και προστασίας πληροφοριακών συστημάτων και ηλεκτρονικών υπηρεσιών υγείας.
- Γνώσεις ιατρικών κωδικοποιήσεων και προτύπων.

[Type text]

- Ικανότητα διαχείρισης εμπιστευτικών, ευαίσθητων και προσωπικών δεδομένα.
- Ικανότητα παρακολούθησης τεχνολογικών εξελίξεων.
- Ικανότητα διαχείρισης της καινοτομίας (αξιολόγηση νέων τεχνολογιών-ιδεών, οργάνωση υιοθέτησης νέων τεχνολογιών κ.λπ.).

[Type text]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

**Καινοτομία Βασισμένη στον Πολιτισμό και την Παράδοση-
Επιμέρους έρευνα σε μονάδες παραγωγής**

Όλγα Τσακηρίδη

9.1 Διερεύνηση Βασικών Εννοιών

9.1.1 Η έννοια και το περιεχόμενο του «Πολιτισμού». Τι αλλάζει σήμερα;

Στη διαθέσιμη βιβλιογραφία σχετικά με την έννοια του πολιτισμού και της κουλτούρας αναφέρεται, ότι το 1954 οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι Alfred Kroeber και Clyde Kluckhohn κατέγραψαν περισσότερους από 150 διαφορετικούς ορισμούς και σημασιοδοτήσεις της, πιστοποιώντας έτσι το μέγεθος της έρευνας και του προβληματισμού σχετικά με το πολιτισμικό φαινόμενο ή σύστημα (στο Γκιζέλης, σελ. 1, αλλά και Kroeber, A. & Kluckhohn, C., 1952)¹¹². Έκτοτε, με το ευρύ θέμα του πολιτισμού ασχολήθηκαν αρκετοί επιστήμονες και διανοούμενοι, δίνοντας ο καθένας τη δική του οπτική γωνία για τη διερεύνηση του πολιτισμικού φαινομένου. Για το λόγο αυτό κυρίως δεν ασχολείται η παρούσα μελέτη με τις εκάστοτε σημασιοδοτήσεις, τρέχουσες ή παρελθοντολογικές, αλλά εξετάζονται:

α. Οι σύγχρονες διαστάσεις του φαινομένου

β. Η σημασία που έχει ο πολιτισμός (ή/και κουλτούρα) για την οικονομία και η διασύνδεσή του με αυτήν

γ. Οι σύγχρονες τάσεις διεπιστημονικότητας και πολυεπιστημονικότητας στην προσέγγιση του πολιτισμικού φαινομένου

Από τη θεώρηση της σύγχρονης βιβλιογραφίας γίνεται αντιληπτό, ότι ζητήματα που απασχόλησαν στο άμεσο παρελθόν δεν είναι πλέον επίκαιρα. Ελάχιστοι σήμερα προβληματίζονται για το διαχωρισμό του πολιτισμού σε υλικό και πνευματικό, για την πραγματικότητα της πολιτισμικής υστέρησης, τον πολιτισμικό ιμπεριαλισμό, ή στην ελληνική βιβλιογραφία για τη διάκριση του “πολιτισμικός” και “πολιτιστικός”. Ο πολιτισμός ως κοινωνικό φαινόμενο ακολουθεί τις μεταμορφώσεις που κάθε φορά συμβαίνουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι, για το λόγο αυτό οι θεωρήσεις του είναι ανάλογες των προβληματισμών και απόψεων κάθε εποχής.

Τα επίκαιρα ζητήματα πλέον στρέφονται γύρω από την πολιτιστική πολιτική, την πολιτιστική διοίκηση, τον πολιτιστικό τουρισμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη, την πολιτιστική επιχειρηματικότητα, την πολιτιστική καινοτομία, την πολυπολιτισμικότητα, τη διαπολιτισμικότητα (διαπολιτισμικός διάλογος) και την πολιτιστική διπλωματία, ενώ νέες μορφές και κοιτίδες πολιτισμού αναδεικνύονται πλέον χώροι πολιτισμού, όπως τα

¹¹² Γκιζέλης: 1980, σελ. 1. Ο Δρ Γρηγόρης Γκιζέλης υπήρξε ερευνητής του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, από τους πρώτους ερευνητές στην Ελλάδα που μελέτησε θέματα πολιτιστικής πολιτικής και διοίκησης/διαχείρισης συστηματικά πραγματοποιώντας τις πρώτες έρευνες πεδίου στον Ελληνικό χώρο. Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών υπήρξε το πρώτο ερευνητικό κέντρο στην Ελλάδα που συνεργαζόμενο με το τότε νεοσυσταθέν υπουργείο Πολιτισμού διεξήγαγε εμπειρικές έρευνες για τη χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής.

μουσεία και οι πολυχώροι, παίρνοντας τη σκυτάλη από τα πολιτιστικά κέντρα που μεσουράνησαν στη δεκαετία του '80 υπό την επίρροια των απόψεων του Andre Malraux και της δημιουργίας του θεσμού των maison de la culture στη Γαλλία. Ο θεσμός υπήρξε πρότυπο για τη χώρα μας, αλλά και για άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ένας θεσμός επιτυχημένος για την εποχή του, αλλά εξελισσόμενος.

Αναφέρονται κάτωθι οι σημαντικότερες εκ των κοινωνικών μεταβολών που σημειώνονται κυρίως στις κοινωνίες του “δυτικού κόσμου” σήμερα, επηρεάζοντας το σύγχρονο πολιτισμικό γίγνεσθαι:

Παρατηρείται αξιοσημείωτη τεχνολογική πρόοδος. Η τεχνολογία αντικαθιστά παλιές παραδοσιακές μορφές εργασίας, ενώ οι νέες τεχνολογίες, ειδικά στο χώρο της επικοινωνίας, φέρνουν μια νέα επανάσταση, αντίστοιχη της φωτιάς, της ρόδας, της γραφής, της τυπογραφίας και του ηλεκτρισμού, διαμορφώνοντας ένα τελείως διαφορετικό πλαίσιο ζωής για τους ανθρώπους και την κοινωνία. Ακόμη περισσότερες τεχνολογικές καινοτομίες αναμένονται με το συνδυασμό της πληροφορικής και της ρομποτικής, της βιοτεχνολογίας και των εξελίξεων της νανοτεχνολογίας (McQuail, D, 1995, Σπαής, 2007: 38-44).

Η **παγκοσμιοποίηση** διαφοροποίησε σημαντικά τη ροή των κεφαλαίων και των πόρων, προκαλώντας στον πολιτισμικό τομέα τάσεις ομοιογενοποίησης ή τάσεις διαφοροποίησης, ενώ διαμορφώθηκαν απόψεις, ότι ο κόσμος πλέον μοιάζει ως ένα “παγκόσμιο χωριό” (γνωστή θεωρία του global village) (McQuail, D. : 154, McLuhan, M. & Powers, B, 1986).

Η **οικονομική κρίση**, φαινόμενο που πλήττει στο σύνολο τα οικονομικά συστήματα αναπτυγμένων κρατών, με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς. Η σύγχρονη οικονομική κρίση περιορίζει τις οικονομικές δυνατότητες των κρατικών προϋπολογισμών, οι οποίοι τείνουν ολοένα να συρρικνώνονται. Οργανισμοί, επιχειρήσεις και καταναλωτές αναγκάζονται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες, ενώ βρίσκεται σε άνθιση η παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών της “**οικονομίας της εμπειρίας**”. Σχετικά αναφέρονται ορισμένες θεωρίες περί της οικονομίας της εμπειρίας, που αναπτύσσονται στα έργα των Pine & Gilmore, Toffler, Holbrook & Hirschman, Schulze, Kamel, Jeong, Schmitt κ. ά. Σύμφωνα με τη θεωρία της εμπειρίας, η οικονομία στην αρχή ήταν αγροτική, στη συνέχεια εξελίχθηκε σε βιομηχανική, μετέπειτα δημιουργήθηκε η οικονομία των υπηρεσιών, ενώ σήμερα η εξέλιξη δημιούργησε την οικονομία των “εμπειριών”. Οι “εμπειρίες” είναι κατ' ουσίαν προϊόντα εταιριών/επιχειρήσεων/οργανισμών που, όμως, δεν καταναλώνονται με το συνήθη μαζικό τρόπο, παρά δημιουργούν αξέχαστα *βιώματα* και “μοναδικές στιγμές” στους καταναλωτές. Η δημιουργία των προϊόντων αυτών υποστηρίζεται τα τελευταία χρόνια σε μεγάλο βαθμό λαμβάνοντας νέες συνεχώς μορφές από την εξέλιξη της τεχνολογίας. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, ότι η οικονομία των “εμπειριών” είναι παιδί της βιομηχανικής επανάστασης, αλλά υποστηρίζεται σθεναρά από την ψηφιακή επανάσταση. Στον τομέα της προσφοράς πολιτιστικών προϊόντων η θεωρία έχει ήδη να επιδείξει καινοτομικές δημιουργίες, όπως για παράδειγμα το Τσίρκο του Ήλιου, τα

υποβρύχια μουσεία, τις εικονικές αναπαραστάσεις αρχαίων οικοδομικών συνόλων, υποβρύχιες παραστάσεις, αρκετά προγράμματα πολιτιστικού τουρισμού κ. ά. Είναι προφανές, ότι ο σχεδιασμός και η παραγωγή παρόμοιου προϊόντος απαιτεί διαφορετικό μάνατζμεντ και διαδικασίες προώθησης. Πρόσφατα προϊόντα στη χώρα μας, αρκετά γνωστά, είναι το Dinner in the Sky, το οποίο παρουσιάστηκε στο κοινό με πρωτοβουλία της Τεχνόπολης του Δήμου Αθηναίων και πρόσφατα η υποβρύχια παράσταση χορού στο Σούνιο (Τσακηρίδη: 135-136).

Η **νέα μετανάστευση**, όπως αναφέρεται ως νέος επιστημονικός όρος στη σχετική βιβλιογραφία, αποτελεί καταγιστικό φαινόμενο που αναπτύσσεται κυρίως μετά τη δεκαετία του '90, επιφέροντας αξιοσημείωτες κοινωνικές αλλαγές στις χώρες της Δύσης, κυρίως στις Ευρωπαϊκές. Η “νέα μετανάστευση” μετά το 2000 επιδεινώθηκε από τις έντονες προσφυγικές ροές που προέρχονται από χώρες κατά κύριο λόγο της Ασίας, αλλά και της Αφρικής (Συρία, Αφγανιστάν, Ιράκ, Νιγηρία, Σομαλία, Τσαντ κ. ά.). Το φαινόμενο επιφέρει δημογραφικές αλλαγές και κοινωνικούς μετασχηματισμούς.

Αξιοσημείωτες **ανακαλύψεις της επιστήμης** συνεχώς διαμορφώνουν μια νέα πραγματικότητα. Σημαντικές προόδους καταγράφουν η Βιολογία, η Ιατρική, η Φυσική, η Χημεία και άλλες θετικές επιστήμες.

Ο κατάλογος των μεταβολών και χαρακτηριστικών του σύγχρονου πολιτισμού θα μπορούσε να είναι αρκετά εκτενής και μακρύς, ωστόσο, θεωρούμε, ότι οι παραπάνω περιπτώσεις αποτελούν σχεδόν καθολικό φαινόμενο και “αιχμή δόρατος”, που επηρεάζει τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, αλλά και τα κράτη που συμμετέχουν και συναποτελούν το “δυτικό μοντέλο” ανάπτυξης και πολιτισμού. Θα ήταν παράλειψη να μη σημειωθεί η **περιβαλλοντική διαφοροποίηση** που παρατηρείται τελευταία εξαιτίας μεγάλων πλανητικών αλλαγών που συμβαίνουν και αναπόφευκτα δημιουργούν, αναγκαστικά, ένα καινούργιο σκηνικό για όλους. Τα ζητήματα, όμως, της οικολογίας και του περιβάλλοντος τείνουν να βρίσκονται πάντα στην καθημερινή επικαιρότητα, ενώ οι αλλαγές πλήττουν κοινωνίες, δομημένο και μη περιβάλλον, οικονομίες και χώρες, δημιουργώντας πλέον φαινόμενα “οικολογικών μεταναστών”, μεγάλων και εν μέρει πρωτόγνωρων φυσικών καταστροφών, εξαφανίσεις ειδών και ποικίλων κλιματολογικών μεταβολών. Ως επίπτωση της ευαισθητοποίησης που υπάρχει προς φυσικές και πράσινες πηγές ενέργειας, προς επανεκτίμηση του κοινού μας σπιτιού - πλανήτη Γη- της φύσης και των προϊόντων της, η σημασιολογία του σύγχρονου πολιτισμού διαφοροποιείται. Άρρηκτα πλέον εμπεριέχεται ως έννοια το φυσικό, παράλληλα με το λοιπό ανθρωπογενές περιβάλλον και η αλληλεπίδραση που άλλοτε ή σήμερα συμβαίνει μεταξύ τους¹¹³. Το λεξιλόγιο όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων εμπλουτίστηκε από την έννοια της “**βιώσιμης ανάπτυξης**”, ως συνέχεια της έννοιας της “**αειφόρου ανάπτυξης**”. Κανείς στο μέλλον δεν θα πρέπει να καταναλώνει πόρους που ανήκουν στο σύνολο της ανθρωπότητας χωρίς τη σκέψη (και μελέτη), ότι το

¹¹³Το φυσικό- ανθρωπογενές περιβάλλον και η αλληλεπίδρασή του ήδη αναφέρεται στη Διεθνή Σύμβαση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στο Παρίσι (1971).

[Type text]

απόθεμα που θα απομείνει επιβάλλεται να έχει την ίδια ποιότητα και ποσότητα που υπήρχε πριν από κάθε αξιοποίηση. Οι οικονομικές και πολιτικές συγκρούσεις γύρω από τα περιβαλλοντικά θέματα μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο είναι συνεχείς, με τη διεθνή κοινότητα να προσπαθεί συνεχώς να προστατέψει με διεθνείς συμφωνίες και δέσμευση πολιτικών δράσεων τους πόρους των επόμενων γενεών, στο μέτρο που είναι ανθρωπίνως δυνατόν.

9.1.2 Πολιτισμός και πολιτιστικός τομέας. Το περιεχόμενο, η διαχείριση, ταξινομήσεις και σύγχρονες τάσεις.

Εκτός των μελετών της Ε. Ε. (Γ. Δ. Πολιτισμού και Εκπαίδευσης), στην Ελλάδα έχουν πραγματοποιηθεί μελέτες που αναδεικνύουν την οικονομική διάσταση του πολιτιστικού τομέα καταδεικνύοντας τη συμβολή των δημιουργών, των πολιτιστικών οργανισμών, των δημιουργικών και πολιτιστικών βιομηχανιών στη δημιουργία του Α.Ε.Π. (Παχάκη, Κ. : 305 κ. ε., Λαζαρέτου, Σ. : 7). Ακόμη, υπάρχουν μελέτες που αναδεικνύουν το ρόλο των δημιουργικών και πολιτιστικών βιομηχανιών και της αξιοποίησης κάθε κατηγορίας πολιτισμικών πόρων στην βιώσιμη ανάπτυξη (Μπαντιμαρούδης, Φ., 2011: 28-29, Κόνσολα, Ν., 2006: 71-79, Πούλιος, Ι. 2015).

Ο Μπάουμαν θεωρεί, ότι στην καθολική έννοια του πολιτισμού εμπεριέχεται το σύνολο των δράσεων πολιτιστικού περιεχομένου. Κατ' αυτήν την άποψη οι ποικίλες πολιτιστικές δραστηριότητες και η διαχείρισή τους δεν αποτελούν ξεχωριστό πεδίο, αλλά εννοιολογικά συνυπάρχουν στο πολιτισμικό γίγνεσθαι κάθε εποχής. Ως προς το περιεχόμενό του ο πολιτισμός, εννοιολογικά, είναι αδιαίρετος.

Ωστόσο, μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, διεθνείς οργανισμοί, όπως η UNESCO, δραστηριοποιούνται με συστηματικό τρόπο χαράσσοντας πολιτική για τις τέχνες, την πολιτιστική κληρονομιά, τις δημιουργικές βιομηχανίες και τη λαϊκή παράδοση. Στην κρατική οργάνωση των περισσότερων χωρών εμφανίζεται ιδιαίτερος τομέας με αρμοδιότητα τη χάραξη πολιτικής, το συντονισμό και την παρακολούθηση γενικότερα του τομέα που περιλαμβάνει: πολιτιστική κληρονομιά, μνημεία, λαϊκό πολιτισμό και σύγχρονη πολιτιστική βιομηχανία. Δημιουργούνται αρμόδια Υπουργεία Πολιτισμού και εκ των πραγμάτων ο πολιτιστικός τομέας ταξινομείται προκειμένου να είναι αποτελεσματική η διαχείρισή του. Ταξινομήσεις επίσης δημιουργήθηκαν για στατιστικούς λόγους, προκειμένου η οικονομική δραστηριότητα των δημιουργών και καλλιτεχνών να παρακολουθείται, εφόσον αποτελεί δραστηριότητα που αποφέρει εισοδήματα και οικονομικά κέρδη.

Από τις ταξινομήσεις που αφορούν στη διαχείριση του πολιτισμού ξεχωρίζουμε σε διεθνές, αλλά και εθνικό επίπεδο:

A. της UNESCO

B. της Eurostat

[Type text]

Β. της ΕΛΣΤΑΤ

Γ. του Υπουργείου Πολιτισμού

Δ. σύγχρονες αναφορές στη βιβλιογραφία

Από όλες τις παραπάνω αναφορές παρατηρούνται:

- Η σύγχρονη δημιουργία επεκτείνεται σε ολοένα νέους τρόπους έκφρασης, όπως το design, τα κόμικς, τα μάνγκα, τις performance, νέα είδη μουσικής, νέα είδη χορού, ενώ οι νέες τεχνολογίες υποστηρίζουν πολυεπίπεδα κάθε δημιουργική παραγωγή.
- Στις δημιουργικές βιομηχανίες περιλαμβάνονται πλέον τα games, η virtual reality, η όπερα, τα μιούζικαλς, ο πολιτιστικός τουρισμός, οι γεύσεις/γαστρονομία, η κομμωτική, ο σχεδιασμός ενδυμάτων, ο περιβαλλοντικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός και άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- Σημαντικό τμήμα οικονομικής δραστηριότητας κατέχουν η βιομηχανία του κινηματογράφου, οι εκδόσεις και η μουσική βιομηχανία.

9.1.3 Σύγχρονες τάσεις στην πολιτική και στη διοίκηση/διαχείριση του πολιτισμού.

Οι προσπάθειες που έγιναν τις προηγούμενες δεκαετίες προκειμένου το κράτος να αναπτύξει επιτυχημένες επιχειρηματικές δραστηριότητες έχουν ατονήσει, χωρίς ωστόσο να λείπουν σύγχρονες θεωρήσεις για την αναβίωσή τους, προτείνοντας διαφορετικούς τρόπους για να διαφυλαχθεί η σταθερότητα, ο κοινωνικός έλεγχος και η αποτελεσματικότητα (Μαζουκάτο, Μ. 2015). Η σύγχρονη οικονομία μετατοπίστηκε στην κλίμακα δημοσίου-ιδιωτικού προς όφελος του δεύτερου. Τα κράτη συνεχώς πιέζονται να μειώσουν τις δημόσιες δαπάνες, ώστε να απελευθερωθούν κεφάλαια για επενδύσεις, αλλά και εργατικό δυναμικό, ενώ η παγκοσμιοποίηση και διεθνοποίηση οργανισμών και επιχειρήσεων επιτρέπει στις μεγάλες παραγωγικές μονάδες να μειώσουν το κόστος εργασίας μεταφέροντας τις επιχειρήσεις σε χώρες, όπου οι χαλαροί δημόσιοι εργασιακοί θεσμοί και το κόστος ζωής το επιτρέπουν. Εμφανίζονται νέοι τρόποι παραγωγής, έντονος ανταγωνισμός, μείωση θέσεων εργασίας, ανεργία και ως εκ τούτου μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης σε αρκετά αγαθά, ακόμη και για όσα θεωρούνται “πρώτης ανάγκης”. Ως εκ τούτου δαπάνες, όπως της ψυχαγωγίας, της αγοράς βιβλίων και άλλων πολιτιστικών προϊόντων από την πλευρά του καταναλωτή έχουν δραματικά μειωθεί.¹¹⁴ Μειώνοντας τις δημόσιες δαπάνες τους τα κράτη, οι προϋπολογισμοί των Υπουργείων Πολιτισμού, καθώς και των εποπτευόμενων φορέων τους συνεχώς μειώνονται με βραχυχρόνια και μακροχρόνια αποτελέσματα. Από την άλλη πλευρά η συρρίκνωση των εισοδημάτων και η ανεργία πλήττουν καίρια την κατανάλωση σε πολλά είδη πολιτιστικών προϊόντων. Πλήγμα ακόμη για την πολιτιστική παραγωγή και τις δημιουργικές βιομηχανίες αποτελεί το φαινόμενο της παράνομης κατανάλωσης πολιτιστικών προϊόντων, κυρίως στον τομέα της μουσικής και του κινηματογράφου, μέσω του παράνομου “downloading” και της πειρατείας.

¹¹⁴Tsakirides, O. , 2001.

[Type text]

Οι σύγχρονοι πολιτιστικοί οργανισμοί δημοσίου συμφέροντος πλέον αντιμετωπίζουν το διεθνή ανταγωνισμό και τις σύγχρονες οικονομικές συνθήκες κυρίως με τους εξής τρόπους:

- Στοχεύουν στην καινοτομία και στην ποιοτική προσφορά υπηρεσιών, ώστε να επιτύχουν υψηλή ανταγωνιστικότητα, αξιοποιώντας τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα.
- Αναπτύσσουν ήπιες επιχειρηματικές δραστηριότητες (υπηρεσίες εστίασης, πωλητήριο χρηστικών ειδών, επαγγελματικών ειδών ή/και πολυτελείας, πωλήσεις βιβλίων κ. ά.), που αποφέρουν έσοδα προς κάλυψη λειτουργικών κ. ά δαπανών.
- Συνεργούν με όλους τους τομείς της οικονομίας, αναζητώντας πόρους από πολλαπλές πηγές, όπως ευρωπαϊκά προγράμματα, δωρεές, χορηγίες, crowd funding.
- Εισάγουν και εφαρμόζουν μεθόδους επιστημών που συνήθως ασχολούνται με την οικονομία και την αγορά, όπως το management, marketing, η πληροφορική.
- Αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων κάθε περιοχής με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξή του.

Παράλληλα, εμφανίζονται ολοένα νέες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο πολιτιστικό τομέα με διάφορες νομικές μορφές, προσφέροντας υπηρεσίες διαχείρισης, εκπαίδευσης, ερευνών κοινού, αλλά και προβολής.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω συνθηκών στο χώρο του πολιτισμού αναδεικνύονται νέες εξειδικεύσεις και νέα διεπιστημονικά αντικείμενα, ενώ θεωρείται επιτακτική ανάγκη η ύπαρξη σύγχρονων πολιτιστικών στελεχών με εξειδικευμένη κατάρτιση στην πολιτιστική διοίκηση (cultural management), διεπιστημονικό νέο γνωστικό αντικείμενο, στο οποίο συνδυάζονται γνώσεις για την έννοια του πολιτισμού, τη λειτουργία του πολιτιστικού τομέα και της διοίκησης, ενώ είναι απαραίτητες δεξιότητες για τη χρήση των νέων τεχνολογιών κ. ά. (H/Y, διαδίκτυο κτλ.). Οι σύγχρονοι πολιτιστικοί οργανισμοί διαθέτουν στρατηγική και business plan, έχουν σύγχρονη οργάνωση και organizational charts, διερευνούν τρόπους αποτελεσματικής επικοινωνίας με το κοινό, υιοθετούν τεχνικές του marketing και του management προκειμένου να επιτύχουν βιωσιμότητα, σταθερότητα και αποτελεσματικότητα (βλ. Σχετικά με τα παραπάνω Γκαντζιάς, Γ και Κορρές, Γ., 2011: 64 κ. ά.).

Η σύγχρονη τεχνολογία αποτελεί για τον ευρύτερο πολιτιστικό τομέα σημαντικό μέσον για τη διατήρηση, καλλιέργεια και ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου, ενώ είναι απαραίτητη στους πολιτιστικούς οργανισμούς για την υποστήριξη όλων των λειτουργιών τους. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο υλοποιείται μεγάλο πρόγραμμα καταγραφής και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς με τον τίτλο Europeana, ενώ επίσης η UNESCO πρωτοστατεί στην καταγραφή, διατήρηση, ανάδειξη και αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων με το πρόγραμμα του παγκοσμίου άτλαντα της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ πρόσφατα σχεδιάστηκε και υλοποιείται παράλληλο πρόγραμμα καταγραφής της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα προαναφερόμενα προγράμματα

αξιοποιούν τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα ψηφιακών καταγραφών και διαδικτυακής προβολής, έτσι ώστε καθίστανται “επισκέψιμα” από όσους διαθέτουν πρόσβαση στο διαδίκτυο σε παγκόσμιο επίπεδο. Αναφέρεται ακόμη και η άποψη, ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες στη σημερινή εποχή υπάρχουν σε δύο διαφορετικά επίπεδα: στο “φυσικό” κόσμο του πολιτισμού και αυτό του διαδικτύου (Γκαντζιάς, 2007: 3).

Οι σύγχρονες τεχνολογίες υποστηρίζουν το πολιτιστικό έργο με ποικίλα προγράμματα και εφαρμογές για υπολογιστές, φορητά laptop, tablet και smart-phone φέρνοντας πιο κοντά το κοινό στην πολιτιστική κληρονομιά και την καλλιτεχνική δημιουργία. Οι τεχνολογίες της εικονικής πραγματικότητας αποκαθιστούν, έστω εικονικά, αρχαίους πολιτισμούς, ξεναγούν τους επισκέπτες αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, δημιουργούν διαδραστικά παιχνίδια εμπλουτίζοντας εκπαιδευτικά προγράμματα μουσείων, ενώ με τις εφαρμογές των e-book η δημιουργία και ανάγνωση βιβλίων διαφοροποιήθηκε ριζικά. Εμφανίζονται ποικίλες νέες τεχνολογικές εξελίξεις στην παραγωγή και αναπαραγωγή μουσικής και οι κινηματογραφικές αίθουσες πλέον προσφέρουν τα προϊόντα τους ως εμπειρία με πολυκαναλικό περιφερειακό ήχο (σύστημα Dolby surround). Οι δημιουργοί χρησιμοποιώντας τα εξελιγμένα τεχνολογικά μέσα βρίσκουν νέους τρόπους έκφρασης, αλλά παράλληλα υποστηρίζονται αποτελεσματικότερα, μιας και τα νέα μέσα είναι λειτουργικότερα και οικονομικότερα.

9.1.4 Η έννοια και το περιεχόμενο της «καινοτομίας» και της “Πολιτιστικής Καινοτομίας”. Καινοτομία και σύγχρονο πολιτισμικό γίγνεσθαι.

Δεν είναι ευρύτατα γνωστό, ότι η έννοια της «καινοτομίας» χρησιμοποιείται στην Ελλάδα ήδη από τους κλασικούς χρόνους, προσεγγίζοντας τις σημερινές σημασιοδοτήσεις χωρίς, όμως, το κατοπινό φορτίο των ιστορικών εξελίξεων και των πολιτισμικών ανταλλαγών που προσέδωσαν επιπρόσθετες σημασίες στον όρο. Ως παράδειγμα καταγράφουμε τα κάτωθι αποσπάσματα¹¹⁵:

- «...αλλά τον τι νέον αεί καινοτομούντα και εισφέροντα των ειωθότων έτερον...» (Πλάτωνος, Νόμοι, 797b. 8-c. 2)
- «... το μεν ούν περιττόν έχουσιν πάντες οι του Σωκράτους λόγοι και το κομψόν και το καινοτόμον και το ζητητικόν...» (Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1265a. 10-12)
- «...το γαρ ραδίως αποπηδάν από των υπάρχόντων νόμων και οικείους είναι καινοτομίας ουδαμώς είναι σύμφορον ουδέ σωτήριο...» (Αριστόξενος, αποσπ. 33. 19).

Από τα αποσπάσματα γίνεται άμεσα αντιληπτό, ότι από τότε ο όρος προσκομίζει έννοιες συγγενείς με το «νέο», το «καινούργιο» ως ιδέα, αλλά και ως πρακτική. Δεν αποτελεί, όμως, έκπληξη το γεγονός της ύπαρξης της έννοιας ως μιας ακόμα απειροελάχιστης απόδειξης, ότι ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στον Ελλαδικό χώρο

¹¹⁵ Αναφέρονται στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γ. Μπαμπινιώτη.

[Type text]

αποτελεί το λίκνο του σημερινού «δυτικού πολιτισμού» με τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ταυτότητα.

Η έννοια της «καινοτομίας» απασχολεί σήμερα ιδιαίτερα την οικονομία, καθόσον πρόκειται για «καινά», νέα, νεωτερισμούς που «τέμνουν» δηλαδή διαμορφώνουν ριζικά νέο τοπίο στην παραγωγική διαδικασία. Ο διεθνής όρος, με τον οποίο είναι γνωστή η καινοτομία είναι innovation, λέξη με ετυμολογική προέλευση στη λατινική λέξη nova που σημαίνει κάτι νέο (Smith: 5).

Ο D. Smith αναφέρει τέσσερεις γνωστούς ορισμούς της καινοτομίας, στους οποίους διακρίνονται τα είδη της, καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της έννοιας. Οι ορισμοί είναι των Rogers, Betje, DTI, Freeman and Soete και από αυτούς συμπερασματικά:

- Η καινοτομία πρόκειται για κάτι νέο ή που θεωρείται ως νέο, καινούργιο.
- Μπορεί να εφαρμοστεί από άτομο, ομάδες ή οργανισμούς.
- Δεν αρκεί μόνο μια νέα ιδέα, αλλά χρειάζεται η εφαρμογή της να εφευρίσκει νέες μεθόδους αξιοποίησης.
- Αφορά νέα προϊόντα, διαδικασία παραγωγής, διάθεση των προϊόντων στην αγορά, αλλά και παρουσίασης των προϊόντων ή αγαθών στην αγορά.

Συγγενής έννοια με την καινοτομία είναι η εφεύρεση, η οποία επίσης αποτελεί μια νέα ιδέα, κάτι που είναι εντελώς καινούργιο. Η εφεύρεση, όμως, χωρίς την καινοτομία, αποτελεί μόνο μια έξυπνη ιδέα, διότι η καινοτομία είναι εκείνη που θα της δώσει κοινωνική και αγοραία υπόσταση καθορίζοντας τις πιθανές χρήσεις, διαμορφώνοντας προϊόντα, οργανώνοντας δραστηριότητες προκειμένου η εφεύρεση να υλοποιηθεί και να γίνει χρήσιμη για τους ανθρώπους.

Καινοτομία εμφανίζεται κατά την παραγωγή ενός προϊόντος, για τη βελτίωσή του, για τη διεύρυνση του καταναλωτικού κοινού, για την παραγωγή του με χαμηλότερο κόστος, για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της επιχείρησης ή του οργανισμού που εισάγει την καινοτομία (Hanner, 2002: 31-37). Προκειμένου οι σύγχρονες παραγωγικές μονάδες να προσκομίσουν περισσότερα οφέλη και ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα επενδύουν στην καινοτομία, είτε για να βελτιώσουν τα προϊόντα, είτε για να βελτιώσουν την παραγωγική διαδικασία, είτε για να επιτύχουν αποτελεσματικότερη διάθεσή τους στην αγορά (Γωνιάδης, 2007: 22).

Μελετώντας σχετική βιβλιογραφία, διαπιστώνεται, ότι η καινοτομία εμφανίζεται σε όλο το φάσμα της παραγωγής ενός αγαθού/προϊόντος, από τη σύλληψη της ιδέας έως την πλήρη αξιοποίησή της. Σε δημοσίευμα του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης αναφέρεται, ότι διακρίνονται οι εξής τύποι: α. Καινοτομία Προϊόντος, β. Καινοτομία

παραγωγικής διαδικασίας, γ. Καινοτομία οργάνωσης και δ. Καινοτομία μάρκετινγκ¹¹⁶ (Kainotomia, τεύχος 99, σ. 27).

Η καινοτομία συμβάλλει στην κοινωνική αλλαγή, στον εκσυγχρονισμό και την πρόοδο. Στο πρόσφατο παρελθόν γνωστοί κοινωνιολόγοι ασχολήθηκαν με το ζήτημα της καινοτομίας, κυρίως αυτής που δημιουργείται από την τεχνολογική πρόοδο και τις επιπτώσεις που έχει στην κοινωνία. Ανάμεσα στις θεωρίες που διατυπώθηκαν είναι του Αμερικανού κοινωνιολόγου Ουίλιαμ Όγκμπορν, ο οποίος διατύπωσε τη θεωρία της “πολιτιστικής βραδυπορίας”. Ο Όγκμπορν, μελετώντας τα επιτεύγματα της τεχνολογίας και τις αλλαγές που επιφέρουν στην κοινωνία και τον πολιτισμό εξέφρασε την άποψη, ότι ο πνευματικός πολιτισμός υστερεί χρονικά του υλικού πολιτισμού, “βραδυπορεί”, έπεται. Οι κανονιστικές ρυθμίσεις για την τηλεομοιοτυπία (fax) άργησαν να διατυπωθούν, ενώ η σχετική τεχνολογία σε καθημερινή βάση έλυνε προβλήματα. Ίσως η συγκεκριμένη θεωρία δεν εξηγεί, πως ο Ιούλιος Βερν, κατεξοχήν πρότυπο δημιουργικής φαντασίας, δημιούργησε πρώτα στον πνευματικό χώρο τα υποβρύχια, τα σκάφανδρα, ονειρεύτηκε τη μετάβαση του ανθρώπου από τη γη στη σελήνη. Αρκετούς σύγχρονους Ιούλιους Βερν ανακαλύπτει κανείς σήμερα σε κινηματογραφικές παραγωγές, όπως ο πόλεμος των άστρων. Μήπως η εξέλιξη της ρομποτικής οφείλεται, κατά ένα μεγάλο μέρος, στη φαντασία και δημιουργικότητα των συντελεστών; Τα drones και τα ρομποτάκια της συγκεκριμένης παραγωγής κατά πόσο έχουν γίνει κίνητρο για την εξέλιξη της τεχνολογίας; Ήδη τα ρομπότ R2D2 και BB8 έχουν κυκλοφορήσει σε μικρό μέγεθος, ως διαδραστικό παιχνίδι, με αρκετές προδιαγραφές ενός κανονικού ρομπότ.

Σύμφωνα με το γνωστό κοινωνιολόγο επίσης Ρόμπερτ Μέρτον η καινοτομία αποτελεί έναν από τους πέντε τρόπους προσαρμογής ενός ατόμου στην κοινωνία ομού με την συμμόρφωση, την τυπολατρεία, τον αναχωρητισμό και την επανάσταση (Τσαούσης: 119). Σύμφωνα με τις απόψεις του, ένα άτομο έχει τη δυνατότητα να γνωρίζει μεν τους κοινωνικούς τύπους, αλλά να εφευρίσκει δικούς του τρόπους προσαρμογής δε.

Η καινοτομία ωστόσο στις μέρες μας ενδιαφέρει έντονα τους κλάδους της Οικονομίας, αλλά και της Διοικητικής. Αρκετοί μελετούν το φαινόμενο της καινοτομίας, είτε αυτή προωθείται ατομικά, είτε -συνήθως- συλλογικά και τις αλλαγές που χρειάζεται να γίνουν προκειμένου να υποστηριχθεί από την αρχή, να καλλιεργηθεί, να οργανωθεί και στη συνέχεια να βελτιώνεται. Στους οργανισμούς που επιχειρούν καινοτομίες η εργασιακή κουλτούρα διαφοροποιείται, ενώ ολοένα συχνότερα οι νέες αυτές εμπειρίες συνοψίζονται σε έναν νέο κλάδο “τη διαχείριση καινοτομίας και αλλαγών” (: management of innovation, management of change) (Smith, Σπαής).

¹¹⁶Kainotomia. ekt. gr/issue/2015/99/#17/z. Συγκεκριμένα στα τεύχη 101, 102. Στο τεύχος υπ' αριθμ. 99 σ. σ. 17, 21, 25 ενδιαφέρουσες αναφορές ειδικά για τον πολιτιστικό τομέα., για την τέχνη, τα μουσεία και το ευρωπαϊκό πρόγραμμα της Europeana στην οποία εισάγεται ο άξονας της “έρευνας” των πολιτιστικών φορέων.

Η καινοτομία συνδέεται άμεσα με την τεχνολογική πρόοδο, με τα επιτεύγματα της τεχνολογίας, τα οποία επιφέρουν ποικίλες κοινωνικές και πολιτισμικές μεταβολές, άλλοτε σχεδιασμένες, άλλοτε όχι. Σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού αποτελεί στόχο υψηλής προτεραιότητας για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama_el.htm, 20-10-2016).

Η πολιτιστική καινοτομία ως όρος είναι γνωστός στην Αμερική από τις αρχές του αιώνα¹¹⁷, συνδυάζεται αρκετές φορές με την εισαγωγή της τεχνολογίας στη δημιουργία-παραγωγή, στην διάσωση-διαφύλαξη, αλλά και στη διάδοση των πολιτισμικών αγαθών. Ακόμη, μπορεί να σημαίνει την εισαγωγή και ανάπτυξη καινοτόμων ιδεών στη διοίκηση πολιτισμικών μονάδων και στην αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων (Healy, Kieran, 2002).

9.1.5 Η έννοια και το εννοιολογικό περιεχόμενο της «δημιουργικότητας».

Σημσιολογική σχέση με την καινοτομία.

Ο όρος “δημιουργικότητα”, συχνά ταυτιζόμενος με τη “δημιουργία”, είναι γνωστός διεθνώς με τον όρο “creativity”. Η δημιουργικότητα ως έννοια αναφέρεται στις ψυχικές και πνευματικές ικανότητες των ατόμων να δημιουργούν κάτι νέο, να φτιάχνουν ένα νέο προϊόν, ανταποκρινόμενοι σε μια εσωτερική κατάσταση αναζήτησης και διαμόρφωσης νέων πραγμάτων προς αποκάλυψη της αλήθειας. Ο εφευρέτης διακρίνεται από τον δημιουργό ως προς την αρχική επιδίωξη, ο πρώτος σκέπτεται τη χρησιμότητα της εφευρέσεώς του, ενώ ο δεύτερος απλώς εκφράζει τις σκέψεις και τις ιδέες του¹¹⁸. Από την ετυμολογική προέλευση του όρου στην ελληνική γλώσσα καταδεικνύεται η προσφορά του δημιουργού προς το κοινωνικό σύνολο, δήμος+ έργον. Με τη δημιουργικότητα ασχολούνται επιστήμες της συμπεριφοράς, κυρίως η Ψυχολογία, αλλά και κοινωνικές επιστήμες, όπως η Κοινωνιολογία, η Ανθρωπολογία, η Διοίκηση, η Οικονομία, η Παιδαγωγική και άλλες.

Η δημιουργικότητα είναι συνδεδεμένη με την καλλιτεχνική παραγωγή. Τα καλλιτεχνικά έργα είναι αποτέλεσμα της δημιουργικότητας των καλλιτεχνών κάθε είδους τέχνης, ενώ η πρωτοτυπία προσδίδει προστιθέμενη αξία στα έργα τους. Η σύγχρονη οικονομία και το καπιταλιστικό σύστημα τροφοδοτείται από τη δημιουργικότητα των ατόμων, διότι κατ' ουσίαν τα δημιουργικά άτομα είναι σε θέση να δημιουργήσουν νέες ιδέες, χάρις την αυξημένη συναισθηματική τους νοημοσύνη και τη διευρυμένη ικανότητα

¹¹⁷Σε απλή αναζήτηση βρίσκει κανείς αρκετά προγράμματα σπουδών σε πανεπιστήμια της Αμερικής που παρέχουν εξειδίκευση σχετικά με το Cultural Innovation, το οποίο συνήθως συνδυάζεται με την επιχειρηματικότητα (entrepreneurship).

¹¹⁸Αρχικά για τη διερεύνηση της έννοιας: Πάπυρος Larousse Britannica, Διαμαντόπουλος, Δ. Σύγχρονο Λεξικό των Βασικών Εννοιών του Υλικού-Τεχνικού, Πνευματικού και Ηθικού Πολιτισμού, Encyclopedia Britannica, Λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη.

[Type text]

φαντασίας. Κάθε μορφή τέχνης είναι συνδεδεμένη με τη δημιουργικότητα, καθόσον κάθε έργο τέχνης θεωρείται μοναδικό (για όσα δεν είναι απομιμήσεις και αντιγραφές). Ωστόσο η έννοια της δημιουργικότητας δεν αφορά μόνο τους καλλιτέχνες και τα άτομα που απασχολούνται στις δημιουργικές βιομηχανίες, αλλά και άτομα που απασχολούνται σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας.

Ορισμένοι ερευνητές προσπάθησαν να διεισδύσουν στην προσωπικότητα των “χαρισματικών” και “ταλαντούχων” αυτών ατόμων, προκειμένου να εντοπίσουν τα στοιχεία εκείνα που τους παρακινούν στην παραγωγή νέων ιδεών, αλλά και να τους αξιολογήσουν με διάφορα τεστ δημιουργικότητας. Από τα πιο γνωστά τα τεστ αξιολόγησης της δημιουργικότητας είναι τα Torrance Tests of Creativity ή Torrance Tests of Creative Thinking (Hebert, Cramond, Neumeister κ. ά.).

9.1.6 Καινοτομία και Παράδοση. Ο τόπος και οι πολιτιστικοί του πόροι.

Ανατρέχοντας σε κλασικούς θεωρητικούς που ασχολήθηκαν έγκυρα με την έννοια της κουλτούρας, διαπιστώνεται, ότι η “παράδοση” θεωρείται αδιάσπαστο μέλος της. Η “Παράδοση”, η οποία κατά κύριο λόγο αφορά πολιτισμικά αγαθά που διασώθηκαν μέσω της μεταβίβασης από γενεά σε γενεά, είτε μέσω του προφορικού λόγου, έργα είτε υλικά είτε άυλα, συνιστά διαχειριστικά έναν ξεχωριστό χώρο που τη δεκαετία του “80 στο Υπουργείο Πολιτισμού αναφερόταν ως Λαϊκός Πολιτισμός (με αντίστοιχη τότε Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού), αντικείμενο μελέτης κυρίως των κοινωνικών και ανθρωπιστικών σπουδών. Στις μέρες μας συναντά κανείς συχνά διεπιστημονικές προσεγγίσεις ακόμα και σε αυτό τον επιστημονικό τομέα, ειδικά όταν πρόκειται για εφαρμογές της τεχνολογίας των υπολογιστών, ηλεκτρονικές ψηφιοποιήσεις και εφαρμογές στο διαδίκτυο. Σε μια πιο σύγχρονη προσέγγιση, ανάλογα με τις επιστημονικές εξελίξεις, τις ανάγκες και τις προτεραιότητες, όπως διαμορφώνονται από τη σύγχρονη Πολιτιστική Πολιτική, εντάσσεται στην πολιτιστική κληρονομιά, όπως στην Ουνέσκο που πλέον αγαθά που είναι αποτέλεσμα προφορικότητας και παράδοσης καταγράφονται στο πλαίσιο της άυλης, αλλά και ευρύτερα της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο λαϊκό πολιτισμό περιλαμβάνονται όλα εκείνα τα πολιτισμικά στοιχεία που πηγάζουν από μια κοινωνία¹¹⁹ και μεταφέρονται δια μέσου των αιώνων στις επόμενες γενιές με όχημα την “Παράδοση”. Η Παράδοση ως λειτουργία της κοινωνίας καθορίζει θέσεις και ρόλους, τρόπους μεταβίβασης των αξιών και των γνώσεων από την παλαιότερη στη νεότερη γενεά, καθημερινές συνήθειες και αντιλήψεις. Ταυτόχρονα εμπεριέχει αξίες και γνώσεις. Γίνεται ρυθμιστής του χρόνου, του χώρου και της δράσης των ανθρώπων μέσα σ’ αυτόν, δημιουργεί ασφάλεια για την προστασία της

¹¹⁹Σε μια θεωρητική λαογραφική προσέγγιση από έναν λαό, σε μια εθνογραφική προσέγγιση από ένα έθνος. Οι σύγχρονες πλέον θεωρήσεις του πολιτισμού κυρίως ακολουθούν την κοινωνική και κοινωνιολογική προσέγγιση.

πολιτισμικής ταυτότητας και διασφαλίζει την ενότητα και τη συνέχεια της συλλογικότητας (Τσαούσης Δ., Διαμαντόπουλος Δ., Μερακλής. Μ., Πολίτης . Ν. κ. ά.). Κατ' ουσίαν βασικό στοιχείο στη σημασιολογική δομή του όρου της “Παράδοσης” είναι η “μεταβίβαση”, δηλαδή η μεταβίβαση ποικίλων πολιτισμικών στοιχείων από τη μια γενιά στην άλλη. Πολλά από τα στοιχεία αυτά μεταφέρονται “προφορικά”, ως έθιμα, ως ήθη και σήμερα καταγράφονται από την Ουνέσκο ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά, αναγνωρίζοντας την αξία των στοιχείων αυτών για κάθε κοινωνία.

Ένας από τους σύγχρονους γνωστούς θεωρητικούς του πολιτισμού, ο Terry Eagleton στο έργο του “The Idea of Culture”¹²⁰ αναφέρει, πως ο πολιτισμός προκειμένου να αναζωογονηθεί, ώστε εμπλουτισμένος να προχωρήσει μπροστά χρειάζεται την αναζωογονητική πνοή της κουλτούρας, ο άνθρωπος θα πρέπει να έχει το βλέμμα στραμμένο και προς τα πίσω για να μπορέσει να βαδίσει με επιτυχία προς τα εμπρός. Ο ίδιος συγγραφέας στην έννοια της κουλτούρας εμπεριέχει αυτήν της παράδοσης ως *το σύνολο των αξιών που κληρονομούνται* και οι οποίες καθορίζουν σημαντικά τη λειτουργία των μελών μιας κοινωνίας, χωρίς πολλές φορές να το συνειδητοποιεί απόλυτα¹²¹ Η «κληρονομιά» της παράδοσης γίνεται σταδιακά εμποτιζοντας το χώρο της σκέψης και των συναισθημάτων. Η χρήση της στην καθημερινή ζωή γίνεται, τις περισσότερες φορές, ασυνείδητα.

Στα περιεχόμενα του λαϊκού πολιτισμού ή της παράδοσης περιλαμβάνονται ήθη και έθιμα, τοπικά προϊόντα και τρόποι παρασκευής τους¹²², επαγγέλματα, πανηγύρια, αλλά και αρκετές μορφές λαϊκής τέχνης, όπως η ζωγραφική, η γλυπτική, η ξυλογλυπτική, η κατασκευή σκευών, επίπλων, κοσμημάτων, μεταλλοτεχνίας, αργυροχοΐας, η αγγειοπλαστική, η μουσική, ο χορός, η ενδυμασία, η υφαντική και κεντητική, η διακόσμηση, η αρχιτεκτονική, το λαϊκό θέατρο και τα λαϊκά δρώμενα, το θέατρο σκιών, παιχνίδια, είδη λογοτεχνικής παραγωγής, όπως αινίγματα, επωδές, παροιμίες, παραμύθια, παραδόσεις, ευτράπελες διηγήσεις, τραγούδια, παραλογοτεχνία, ακόμη και ορισμένα είδη κινηματογραφικών παραγωγών κατατάσσονται από ειδικούς στον τομέα αυτόν (Μερακλής, Μ., Σπέης, Γ. κ. ά.).

Κάθε πολιτισμός, ως αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών, εμφανίζεται όχι μόνο σε

¹²⁰Από τη μτφ. Για την ελληνική γλώσσα, σ. 74.

¹²¹Ο. π. σ. σ. 72-73. Για το «ασυνείδητο» στην παράδοση έχουν μιλήσει ο F. Boas, ο C. Levi-Strauss, ο Marx κ. ά. Συνοπτική περιγραφή για τις *conditions inconscientes de la vie sociale* παραθέτει ο Καθηγητής Μ. Μερακλής στο έργο του «Λαογραφικά Ζητήματα», 1989: σ. σ. 21-24

¹²²Έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές έρευνες και μελέτες κατά τόπους για την καταγραφή και τη διάσωση παραδοσιακών τεχνών, διαδικασιών παραγωγής προϊόντων και επαγγελμάτων από Πανεπιστήμια, το Υπουργείο Πολιτισμού, αλλά και την Περιφερειακή και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Ικανή βιβλιογραφία σχετική μπορεί να βρεθεί στο Υπουργείο Πολιτισμού, στην Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία (www.laografiki.gr) και στο Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (www.kentrolaografias.gr), σε Λαογραφικά Μουσεία κατά τόπους, τελευταία σε όλα τα θεματικά μουσεία του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς (www.piop.gr).

παγκόσμιο επίπεδο, όπως στη σύγχρονη εποχή λόγω της παγκοσμιοποίησης και των πολιτισμικών της επιπτώσεων, αλλά και σε έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Η διαδραστική σχέση της κάθε κοινωνίας με τον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο που έχει ως μόνιμη έδρα, η σχέση αλληλεπίδρασης με το φυσικό περιβάλλον, διαμορφώνει την έννοια του “τόπου”. Στη σύγχρονη εποχή ο “τόπος” τείνει να αποκτήσει ευρύτερους ορίζοντες, ωστόσο δεν έχει εκλείψει ο “τόπος” ως ρίζα, ως “τόπος καταγωγής”, ως “ιδιαιτέρη πατρίδα”. Σε κάθε τόπο διαμορφώνεται με την πάροδο των χρόνων η δική του ιδιαίτερη κουλτούρα που τον χαρακτηρίζει και ως εκ τούτου αποκτά τη δική του, ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα. Μέρος κάθε τοπικής κουλτούρας είναι ο τοπικός, λαϊκός, παραδοσιακός πολιτισμός. Η κουλτούρα ενός τόπου αποτελεί το διακριτικό του γνώρισμα, με οικονομικούς όρους, το “συγκριτικό ή ανταγωνιστικό του πλεονέκτημα”. Αν τα στοιχεία του τοπικού πολιτισμού έχουν διασωθεί, τότε ευκολότερα κτίζεται μια στρατηγική ανάπτυξης κάθε τόπου βασισμένη στις παραδόσεις του.

Η μόνιμη εγκατάσταση σε έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο συνεπάγεται ηρεμία και κανονικότητα ζωής, ανάπτυξη δραστηριοτήτων, δημιουργία κοινωνικού συστήματος και εντέλει πολιτισμό. Είναι γνωστό, ότι όταν ο άνθρωπος λόγω της ανακάλυψης της γεωργίας εγκατέλειψε τη ζωή της αέναης περιπλάνησης και εγκαταστάθηκε σε έναν τόπο μόνιμα μπόρεσε να αναπτυχθεί, να βελτιώσει τις υποδομές του, να ηρεμήσει το πνεύμα του, να οργανωθεί και εντέλει να δημιουργήσει τον πολιτισμό, όπως τον γνωρίζουμε. Χάρη τη μονιμότητα της εγκατάστασης κατάφερε να δημιουργήσει πόλεις, χωριά, πρόοδο και ανάπτυξη.

Κάθε άνθρωπος γεννιέται σε μια οικογένεια που κατοικεί σε έναν τόπο. Ο τόπος, ο γεωγραφικός χώρος που αντικρίζει και βιώνει κατά τη διάρκεια της ζωής του τον επηρεάζει άμεσα. Αν ο γεωγραφικός χώρος είναι βόρεια, με πάγους, κρύα και μακρούς χειμώνες, οργανώνεται ανάλογα προκειμένου να επιβιώσει. Το ίδιο, αν κατοικεί στη Σαχάρα ή στις τροπικές περιοχές. Ο χώρος τον επηρεάζει, αλλά και ο άνθρωπος στη συνέχεια επιδρά πάνω στο χώρο του προκειμένου να οργανωθεί κατάλληλα, ώστε να μπορέσει να καλύψει όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα τις ανάγκες του. Διαφορετικοί γεωγραφικοί χώροι, διαφορετικοί τόποι, διαφορετική οργάνωση της κοινωνίας, διαφορετικές εντέλει κουλτούρες¹²³.

Ο χώρος με τη συνεχή αλληλεπίδραση της κοινωνίας μεταλλάσσεται από απλό γεωγραφικό φυσικό χώρο σε τοπίο, όχι με την αρχική έννοια της θέασης, αλλά σε ένα δοχείο πολιτισμού. Ο τόπος δεν αποτελεί κενό φυσικό χώρο, δεν αποτελεί μόνο στίγμα στο γεωγραφικό χάρτη, αλλά χώρο συγκεκριμένου πολιτισμού/κουλτούρας, διότι σηματοδοτείται από την κοινωνία που εγκαταστάθηκε σ’ αυτόν διαμορφώνοντας έναν τοπικό πολιτισμό ιδιαίτερης αξίας και σημασίας (Τσάρτας, 1996: 297). Η εγκατάσταση αυτή, είτε διασώζεται ως σήμερα, είτε διακόπηκε κάπου στο απώτερο ή κοντινό παρελθόν δημιουργεί ένα ανεξίτηλο πολιτισμικό αποτύπωμα, έναν συμβολισμό και μια

¹²³Γνωστή προσέγγιση εξέτασης της κουλτούρας είναι η περιβαλλοντική/οικολογική (Τάτσης, 1991: 109-110) που αναφέρεται στην αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον του.

πολιτισμική φόρτιση. Ο τόπος συνδέεται με εικόνες, αναμνήσεις, ήθη, έθιμα, ιστορίες, μνημεία, ιστορία, παραδόσεις, φιλίες, αναμνήσεις. Ο τόπος αποκτά εξέχουσα σημασία για τους διαμένοντες, γι' αυτό ένα μέρος της ενέργειάς τους αφορά στη φύλαξη και προστασία του, εφόσον καταβάλουν κόπο, ενέργεια και πόρους για τη διαμόρφωσή του (Δουκέλλης, 1998: 23). Η απώλεια του τόπου ταλαιπώρησε για χιλιάδες χρόνια τους ανθρώπους, ενώ θεωρείται υπέρτατη θυσία η προσφορά ζωής για τη διαφύλαξή του. Ο τόπος έχει σημαντική οικονομική και πολιτισμική σημασία (Τερκενλή, 1996: 14 κ. ε.). Ο Fernand Braudel στο έργο του «Γραμματική των Πολιτισμών» αναφέρεται μεταξύ άλλων στο ζήτημα του πολιτισμού σε σχέση με το χώρο, επισημαίνοντας, ότι έχουν σχέσεις αλληλεξάρτησης (Braudel: 60-72). Η κοινωνία δεν νοείται χωριστά από τον πολιτισμό και αυτός συνδέεται με το γεωγραφικό χώρο: φυσικοί πόροι και ανθρώπινος μόχθος συνθέτουν την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα.

Παλαιότερα, οι μετακινήσεις ήταν δυσχερέστερες, όπως και η επικοινωνία μεταξύ των τόπων. Οι άνθρωποι ταξίδευαν λιγότερο, ενώ η πληροφόρηση ήταν αρκετά δαπανηρή και σπάνια ιστορία. Τότε ο άνθρωπος ήταν περισσότερο δεμένος με τον τόπο του.

Έχοντας ως αφετηρία σκέψης τα “πολιτιστικά στοιχεία” (: elements of culture) της λειτουργικής προσέγγισης της κουλτούρας (Μπένεντικτ Ρουθ), η κουλτούρα, άρα και η τοπική κουλτούρα, απαρτίζεται, συντίθεται από “πολιτισμικούς ή πολιτιστικούς πόρους” (King, Mc Manamon). Η τελευταία προσέγγιση “δανείζεται” τους επιστημονικούς όρους από την επιστήμη της οικονομίας και της διοικητικής επιστήμης, μεταφέροντάς τους στην ανάλυση της κουλτούρας. Οι πολιτιστικοί πόροι αποτελούν :

- Τις θεμελιώδεις πηγές για την παραγωγή/δημιουργία του πολιτιστικού πλούτου/κεφαλαίου/αποθέματος.
- Την πρωταρχική πηγή δημιουργίας του πολιτιστικού πλούτου.
- Τις θεμελιώδεις “εισροές” για την πραγμάτωση του πολιτισμού.
- Τα ποικίλα πολιτισμικά στοιχεία που είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν.

Αναλύοντας τη δομή του πολιτισμικού πλούτου, κάθε ένα πολιτιστικό στοιχείο, συμπεριλαμβανομένου του ανθρώπινου κεφαλαίου, αποτελεί πόρο για την πολιτιστική ανάπτυξη. Η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και η διαχείρισή τους απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις και σεβασμό στους θεσμούς, που προστατεύουν τους πολιτιστικούς πόρους (πολιτιστική κληρονομιά, πνευματικά δικαιώματα), σεβασμό στη δεοντολογία αξιοποίησης που απαιτείται ανάλογα με το είδος των πόρων που κάθε φορά αξιοποιείται, ενώ βασική προϋπόθεση είναι ο σεβασμός του γενικού (δημοσίου) συμφέροντος, η συναίνεση -πιο επιθυμητό η επίτευξη συμμετοχής- της τοπικής κοινωνίας (κοινωνικό συμβόλαιο) και ο σεβασμός στην αρχή της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης.

Υπάρχουν αρκετές μέθοδοι οικονομικής αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων. Η ανάπτυξη συνεργασιών και συνεργειών με όλους τους οικονομικούς τομείς, ιδίως τον τριτογενή, αποτελεί βασικό παράγοντα αποτελεσματικής αξιοποίησης. Οι φορείς αξιοποίησης σήμερα είναι είτε οργανισμοί δημοσίου, είτε ιδιωτικού χαρακτήρα.

Σπουδαίο ρόλο διαδραματίζουν οι πολιτιστικές επιχειρήσεις κάθε είδους, στη στρατηγική των οποίων εμπεριέχεται ως στόχος υψηλής προτεραιότητας η *ανάπτυξη καινοτομιών*. Πολιτιστικοί οργανισμοί που παλαιότερα εξασφάλιζαν τη βιωσιμότητά τους από τις κρατικές επιχορηγήσεις, σήμερα είναι υποχρεωμένοι να αναπτύξουν ποικίλες ήπιες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και δράσεις, ώστε να καλύψουν τις λειτουργικές τους δαπάνες.

Η “Παράδοση” φαινομενικά αντίκειται στην έννοια της καινοτομίας συνδυαζόμενη με την έννοια του “στατικού” και του “συντηρητικού”, υπό το πρίσμα των ως άνω σύγχρονων αντιλήψεων, όμως, μπορεί να προσφέρει εξαιρετική βάση για την ανάπτυξη καινοτομικών προϊόντων που στηρίζονται σε παραδοσιακές τοπικές πρώτες ύλες και σε παραδοσιακές παραγωγικές διαδικασίες επεξεργασίας των πρώτων υλών που εκσυγχρονίζονται και αναβαθμίζονται με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας δημιουργώντας προϊόντα ανταγωνιστικά. Επιπλέον η “παράδοση” και ο πολιτισμός γενικότερα, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών πόρων, αποτελούν δεξαμενή άντλησης καινοτόμων ιδεών για τους σύγχρονους επιχειρηματίες, αλλά και πηγή έμπνευσης για κάθε δημιουργία. Επιπρόσθετα χάρις τον πολιτισμικό πλούτο και τους πολιτιστικούς πόρους δημιουργούνται ποικίλα προγράμματα εναλλακτικών μορφών τουρισμού, κυρίως αγροτουρισμού και πολιτιστικού τουρισμού με τις γνωστές υποκατηγορίες του, όπως ο θρησκευτικός, ο οινικός, ο γαστριμαργικός, ο οικολογικός, ο περιβαλλοντικός κ. ά. Η ποικιλία των πολιτιστικών πόρων διασφαλίζει ποιοτικότερο τουριστικό προϊόν, αλλά και ανάπτυξη της εκπαίδευσης και της παιδείας για το σύνολο της κοινωνίας με την κατάλληλη οργάνωση και διοίκησή τους. Τέλος, η αναβίωση των παραδοσιακών ηθών και εθίμων (folklorismus) εμπλουτίζουν την εικόνα κάθε τόπου μετατρέποντάς τον, μαζί με τους λοιπούς πολιτισμικούς πόρους, σε ελκυστικό προορισμό εμπειριών (Τσακηρίδη, 2012, α : 588-590).

9.2 Πολιτιστικές καινοτομίες στη σύγχρονη Ελλάδα: Παρουσίαση Περιπτώσεων. Η σχέση τους με την Παράδοση και τους πόρους της.

9.2.1 Σύγχρονες διαστάσεις της έννοιας της “Πολιτιστικής Καινοτομίας”.

Από τη μελέτη της διαθέσιμης βιβλιογραφίας, τη μελέτη και παρατήρηση έγκυρων πηγών του διαδικτύου προκύπτει, ότι στην έννοια της “πολιτιστικής καινοτομίας” περιλαμβάνονται τα εξής:

- α. Οι μετασχηματισμοί της κουλτούρας πριν, κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά από την εφαρμογή καινοτομιών όλων των τύπων σε οργανισμούς
- β. Οι καινοτομίες που εφαρμόζονται στον ευρύτερο πολιτιστικό τομέα συμπεριλαμβανομένων των δημιουργικών και πολιτιστικών βιομηχανιών
- γ. Οι καινοτομίες που περιλαμβάνουν νέες τεχνολογίες και ψηφιοποιήσεις στον ευρύτερο πολιτιστικό τομέα συμπεριλαμβανομένων των δημιουργικών και

[Type text]

πολιτιστικών βιομηχανιών.

δ. Νέες θεσμικές μέθοδοι οργάνωσης, διαχείρισης, παραγωγής και δημοσιοποίησης των πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών

Στην πρώτη περίπτωση εννοείται η κουλτούρα τόσο της κοινωνίας, όσο και η ενδοεπιχειρησιακή κουλτούρα ή οργανωτική κουλτούρα, γνωστή με τους όρους διεθνώς ως *organizational culture* και *corporate culture*.

Κατά τον μετασχηματισμό των νέων ιδεών σε καινοτομίες διακρίνονται δύο μεγάλες φάσεις:

α. Η διαδικασία διαμόρφωσης της καινοτομίας από την αρχική ιδέα

β. Οι διαδικασίες εφαρμογής της καινοτομίας στο περιβάλλον.

Η διοίκηση της καινοτομίας διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στις παραπάνω φάσεις, διότι καλείται να προστατεύσει την αρχική ιδέα και να δημιουργήσει το κατάλληλο κλίμα για την ανάπτυξή της, ώστε να διαμορφωθεί το καινοτομικό/εφαρμοσμένο προϊόν.

Στη συνέχεια η καινοτομία, όταν αρχίζει να εφαρμόζεται, χρειάζεται να συμβούν αρκετές προσαρμογές στη δομή, στη διοίκηση και στη νοοτροπία που διέπει την εργασιακή κουλτούρα ενός οργανισμού. Σε κάθε περίπτωση επηρεάζει τη δομή και τη διοίκηση είτε ενός ολόκληρου συστήματος, είτε ενός οργανισμού. Για την αποτελεσματική της λειτουργία, ανάπτυξη, βελτίωση και χρήση όχι μόνο αρκετά στοιχεία της κουλτούρας διαφοροποιούνται κατ' ανάγκη, αλλά ορισμένες φορές είναι ωφέλιμο -ίσως και απαραίτητο- να διαφοροποιηθούν προκειμένου να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος. Η πνευματική και ψυχολογική κατάσταση, η διάθεση, ο ενθουσιασμός των ανθρώπων που καλούνται να υποστηρίξουν τις αλλαγές είναι απαραίτητες προϋποθέσεις, ώστε να “εκκολάψουν” την ιδέα, να την “καλλιεργήσουν”, να την εφαρμόσουν και στη συνέχεια, αν χρειαστεί, να την επιταχύνουν. Από αυτές τις βασικές παρατηρήσεις στη διαδικασία της καινοτομίας δημιουργήθηκαν τα σύγχρονα “εκκολαπτήρια καινοτομίας”, οι “θερμοκοιτίδες καινοτομίας” και τελευταία ο “επιταχυντής καινοτομίας”. Για την ανάπτυξη των καινοτομιών στις σύγχρονες επιχειρήσεις -γενικότερα στους οργανισμούς- δημιουργούνται αντίστοιχες δομές υποστήριξης, ακόμη και σε αμιγώς πολιτιστικούς φορείς, όπως είναι το “BIOS”. Το παράδειγμα του “BIOS” αναδεικνύει την επιτυχημένη σχέση που μπορεί να υπάρξει ανάμεσα στη δημιουργικότητα, την ψυχαγωγία, τη διατήρηση ψυχικής και πνευματικής κατάστασης σε υψηλό λειτουργικό επίπεδο και τη στήριξη της καινοτομίας.

9.2.2 Η παράδοση της καινοτομίας στην Ελλάδα

Στον ευρύτερο Ελλαδικό χώρο από αρχαιότατων χρόνων οι Έλληνες καινοτομούν. Από τις πλέον γνωστές καινοτομίες, ανακαλύψεις και εφευρέσεις, όπως μας κληροδοτούνται ιστορικά είναι:

- Η ιδέα της Δημοκρατίας και η πρώτη εφαρμογή του πολιτεύματος της Δημοκρατίας

στην Αθήνα κατά τον 5ο π. χ. Αιώνα.

- Η ιδέα της συντεταγμένης συνεργασίας ανεξάρτητων κρατών- οι Αμφικτιονίες και η εφαρμογή της Ιωνικής Αμφικτυονίας.
- Η ιδέα του Αθλητισμού και η εφαρμογή της με τη δημιουργία αθλητικών αγώνων, όπως οι Ολυμπιακοί αγώνες, τα Νέμεα, τα Ίσθμια κ. ά.
- Οι καλές τέχνες, καθώς και οι χώροι υποστήριξής τους και επικοινωνίας τους με το κοινό, όπως η πινακοθήκη, τα αρχαία θέατρα, τα ωδεία, η αρχαία Ύδραυλις κ. ά. μουσικά όργανα και άλλα πολλά.
- Η ναυτιλία. Ελάχιστα είναι γνωστό, ότι στην Ελλάδα και ειδικότερα στα νησιά του Αιγαίου πελάγους, για πρώτη φορά στην ιστορία του γνωστού πολιτισμού έγιναν ταξίδια στην ανοικτή θάλασσα. Συνήθως τα θαλάσσια ταξίδια κατά τις προϊστορικές περιόδους είχαν τη μορφή του περίπλου, διότι το ταξίδι στην ανοικτή θάλασσα απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις και όργανα πλοήγησης.
- Η ρομποτική. Ως ιδέες είχαν σχεδιαστεί ρομπότ στην αρχαία Ελλάδα, τα οποία ονομάζονταν “αυτόματα”. Είναι γνωστός ο μύθος του αρχαίου Τάλω, αλλά και της αυτόματης θερααινίδας που πρόσφερε κρασί, αραιωμένο μάλιστα με νερό, όπως το έπιναν τότε στις σωστές αναλογίες. Η αυτόματη θερααινίδα, με μια σειρά μοχλών, μόλις ο καλεσμένος έβαζε την κούπα του στο ένα της χέρι έπαιρνε μπροστά η μηχανή και με το άλλο χέρι που κρατούσε κανάτα έριχνε το κρασί στο ποτήρι. Μόλις έπεφτε η κατάλληλη δόση, στη συνέχεια η κανάτα από άλλη έξοδο έχυνε την κατάλληλη ποσότητα νερού, ώστε να επιτευχθεί ο “κεκαρμένος οίνος”.
- Η πτητική μηχανή. Η ιδέα της πτήσης για τον άνθρωπο καλλιεργήθηκε μέσω της μυθολογίας με το γνωστό μύθο του Ίκαρου, αλλά και των θεών του Ολύμπου που διέθεταν “όργανα πτήσης”, όπως ο Ερμής και ο Απόλλωνας.
- Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές. Ο γνωστός “Μηχανισμός των Αντικυθήρων” αποτελεί ένα είδος συμβατικού υπολογιστή για ναυτική χρήση, ενώ εικάζεται ότι παράλληλα χρησίμευε και ως μετεωρολογικός σταθμός για την πρόβλεψη καιρικών φαινομένων, πράγμα το οποίο είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στη ναυσιπλοΐα.

9.2.3 Πολιτιστικοί Οργανισμοί και Διαχείριση προς όφελος της Καινοτομίας που στηρίζεται στην Παράδοση και τον Πολιτισμό

Το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς.

Περιγραφή

Το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς αποτελεί πολιτιστικό οργανισμό με δίκτυο σε εννέα διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας. Ύστερα από τη μελέτη της επίσημης ιστοσελίδας, αλλά και την παρατήρηση των δραστηριοτήτων του για αρκετό χρονικό διάστημα συμπεραίνεται, ότι ο σκοπός του είναι η διατήρηση και ανάδειξη της ιστορίας της παραγωγής σε όλους τους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας, όπως εξελίχθηκαν στον ελλαδικό χώρο. Μέσα από την ανάπτυξη κατά τόπους θεματικών μουσείων, αναδεικνύεται η παραγωγική παράδοση των Ελλήνων, οι πρώτες ύλες, η επιχειρηματικότητα και η πρωτοπορία σε ορισμένους παραγωγικούς τομείς ιστορικά. Αναδεικνύονται μέθοδοι, τεχνικές, η βιομηχανική κληρονομιά της χώρας, η βιοτεχνική και βιομηχανική ιστορία και τεχνολογία. Η σημασία του ΠΙΟΠ στις μέρες μας, όπου αναζητάται ο δυναμισμός που χαρακτήριζε παλαιότερες εποχές σε όλους τους παραγωγικούς τομείς είναι σπουδαία. Εντέλει μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά και καθοριστικά για την αφύπνιση και τόνωση της επιχειρηματικότητας της νέας γενιάς, υπενθυμίζοντας την επιχειρηματική ιστορία και φρεσκάροντας τις μνήμες σε πανελλήνιο και τοπικό επίπεδο. Ακόμα, συνδέει τις έννοιες της αξιοποίησης των πρώτων υλών με την αειφόρο και βιώσιμη ανάπτυξη στην πράξη, με την ίδρυση του θεματικού μουσείου περιβάλλοντος της Στυμφαλίας και με την ανάπτυξη συνεργασιών με πολιτιστικούς φορείς, όπως το Διάζωμα (βλ. Πιο κάτω), μη παραγνωρίζοντας, ότι ο πολιτισμός αποτελεί ολοκληρωμένο σύστημα αξιών και δράσεων.

Οργανωτική Δομή

Το ΠΙΟΠ στο ανώτερο επίπεδο ιεραρχίας διαθέτει επταμελές διοικητικό συμβούλιο, θέση Γενικού Διευθυντή και Θέση Επιστημονικού Συμβούλου. Στο μεσαίο επίπεδο ιεραρχίας περιλαμβάνει θέσεις προϊσταμένων επτά υπηρεσιών, ενώ για τα εννέα διαφορετικά θεματικά μουσεία προβλέπεται αυτονομημένη αποκεντρωτικού τύπου οργάνωση. Το οργανωτικό σχήμα συμπληρώνεται με δύο λειτουργικά γραφεία (Γραμματείας και Γραφείου Τύπου), καθώς και τη Βιβλιοθήκη, στην οποία προβλέπεται θέση προϊστάμενου. Η Βιβλιοθήκη αποτελεί την όγδοη εξειδικευμένη υπηρεσία του σχήματος.

Το Δίκτυο Μουσείων του ΠΙΟΠ περιλαμβάνει τα παρακάτω θεματικά μουσεία:

- Το Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί του Έβρου (ακριτική περιοχή)
- Το Υπαίθρειο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα (Πελοπόννησος, Αρκαδία)
- Το Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού (Πελοπόννησος, Σπάρτη)

[Type text]

- Το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας (Λέσβος, ακριτική περιοχή)
- Το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Ν. & Σ. Τσαλαπάτα (Θεσσαλία, Βόλος)
- Το Μουσείο Μαρμαροτεχνίας (Κυκλάδες, Τήνος-Πύργος)
- Το Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας (Πελοπόννησος, Κόρινθος)
- Το Μουσείο Μαστίχας (Χίος, ακριτική περιοχή)
- Το Μουσείο Αργυροτεχνίας (Ιωάννινα, Ήπειρος)

Εικόνα 9.1: Το Δίκτυο Θεματικών Μουσείων του ΠΙΟΠ.

[Type text]

Εικόνα 9.2: Πράσινη Επιχειρηματικότητα για την Τράπεζα Πειραιώς

Εικόνα 9.3: Τράπεζα Πειραιώς και Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Η δήλωση της Εκτελεστικής Επιτροπής για τη βιώσιμη ανάπτυξη

“Στηρίζουμε και χρηματοδοτούμε εταιρείες, ιδρύματα, οργανισμούς και έργα που παρέχουν προστιθέμενη αξία ωφελώντας τον άνθρωπο και το περιβάλλον, με την υποστήριξη καταθετών και επενδυτών που επιθυμούν να προωθήσουν την ατομική και εταιρική κοινωνική ευθύνη σε μια βιώσιμη κοινωνία.

Θέλουμε η ανάπτυξη να μεταφράζεται σε ποιότητα ζωής και να έχει στο κέντρο της την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, χωρίς να διακινδυνεύονται περιβαλλοντικοί και κοινωνικοί δείκτες στο μέλλον.”

Εκτελεστική Επιτροπή Ομίλου Πειραιώς, Ιούλιος 2010

Εικόνα 9.4: Τράπεζα Πειραιώς και Εταιρική Υπευθυνότητα, έμφαση στο περιβάλλον.

Εκτός του παραπάνω δικτύου, στο πλαίσιο λειτουργίας του ΠΙΟΠ και των μουσείων ενεργοποιείται το Δίκτυο Πausανίας με επίσημη ονομασία: “Δίκτυο Πausανίας 2. 0., από το Σχολείο στο Μουσείο”. Πρόκειται για εκπαιδευτικό πρόγραμμα, άτυπης εκπαίδευσης στο μουσείο και σε πολιτιστικές δομές του ΠΙΟΠ, στο οποίο αναπτύσσονται εκπαιδευτικές δραστηριότητες βιωματικού τύπου. Σκοπός των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων είναι η σύνδεση των μαθητών με τον τόπο, την παράδοσή του, την πολιτιστική του κληρονομιά, τις πρώτες ύλες, την παραγωγική ιστορία και τους πολιτιστικούς του φορείς. Το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα διαθέτει πιστοποίηση και διαπιστεύσεις, ενώ είναι επίσημα αδειοδοτημένο από το Υπουργείο Παιδείας. Σημαντική αρχή που αναδεικνύεται είναι η αειφόρος και βιώσιμη ανάπτυξη, ο σεβασμός στο περιβάλλον και τους πολιτιστικούς πόρους κάθε περιοχής.

Στις ανεξάρτητες δομές του ΠΙΟΠ εντάσσεται επίσης το Ιστορικό Αρχείο του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, ένα αρκετά πλούσιο αρχείο της παραγωγικής και οικονομικής ιστορίας της χώρας. Στο Αρχείο που εδρεύει στην Αθήνα (Ταύρος) υπάρχει αναγνωστήριο, υπάρχουν ψηφιοποιημένες συλλογές και πραγματοποιούνται πολιτιστικές, αλλά και πιο εξειδικευμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Δραστηριότητες

Το ΠΙΟΠ υποστηρίζει μεγάλη ποικιλία πολιτιστικών δραστηριοτήτων έχοντας ως

[Type text]

κύριο/καταστατικό σκοπό την ανάδειξη της οικονομικής ιστορίας της χώρας, γι' αυτό οι περισσότερες πολιτιστικές δραστηριότητες που οργανώνει στους χώρους του αφορούν την ανάδειξη τεκμηριωμένης έρευνας και τη γνώση γύρω από τον καταστατικό του σκοπό. Συχνά οργανώνονται εκθέσεις, διαλέξεις, συμπόσια, προβολές ταινιών, εκπαιδευτικά προγράμματα ανηλίκων και ενηλίκων. Το ΠΙΟΠ εκτός από χώρο εμπέδωσης γνώσης, καινοτομίας και ψυχαγωγίας αποτελεί φορέα που υποστηρίζει την έρευνα. Συμμετέχει σε ερευνητικά προγράμματα και παρουσιάζει αξιοσημείωτη εκδοτική δραστηριότητα.

Ακόμη, οργανώνονται δράσεις περιβαλλοντικής γνώσης και ευαισθητοποίησης, ενώ αναπτύσσονται συνεργασίες με φορείς προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως το «Διάζωμα», αλλά και κλάστερ υποστήριξης της καινοτομίας και της καινοτόμου και υπεύθυνης επιχειρηματικότητας, όπως την Ελληνική πρωτοβουλία Τεχνολογικών Συνεργατικών Σχηματισμών (cluster) «Corallia», πρωτοβουλία η οποία υποστηρίζει την καινοτόμο νεανική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα με τη δημιουργία κατάλληλων οικοσυστημάτων.

Το Ίδρυμα στοχεύει στην ποιοτική προσφορά υπηρεσιών, γι' αυτό επιδίωξε και επέτυχε να εφαρμόσει σύστημα διαχείρισης ποιότητας, σύμφωνα με το πρότυπο EN ISO 9001: 2008, το οποίο πιστοποιείται από την TUV AUSTRIA HELLAS .

Το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης που εφαρμόζεται ακολουθεί τον κανονισμό EMAS, πιστοποιημένο από την Κυπριακή Εταιρεία Πιστοποίησης [reg. No. EMAS ELV-0009 (αριθμ. 549) /14. 3. 2014. Με την υπ' αριθμ. 50486/1466/27. 10/2014 υπουργική απόφαση καταχωρήθηκε στο ελληνικό μητρώο της EMAS (EL-000110).

Το ΠΙΟΠ βραβεύτηκε με το Βραβείο Europa Nostra το 2012 από τον Πρόεδρο της Europa Nostra, maestro Placido Domingo και την Επίτροπο της Ε. Ε. για την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό κα Ανδρούλλα Βασιλείου.

Εντοπισμός Καινοτομιών

Το ΠΙΟΠ αποτελεί μοναδικό φορέα παγκοσμίως, καθολικού τύπου καινοτομία, διότι μέσα από την τεκμηριωμένη έρευνα αναδεικνύει την παραγωγική ιστορία του τόπου, συνδέοντας παράδοση, ιστορία, περιβάλλον και πολιτισμό. Η ανάπτυξη της αρχικής καινοτόμου ιδέας εφαρμόστηκε με την καινοτόμο ανάπτυξη δικτύου εννέα θεματικών μουσείων που έχουν σκοπό να αναδείξουν κατά τόπους, αλλά και σε πανελλήνια βάση, την οικονομική ιστορία της χώρας, να συνδέσουν τις μνήμες με τη νεολαία και να τονώσουν εντέλει την επιχειρηματικότητα των νέων. Αναφέρουμε πιο κάτω ορισμένες καινοτομίες που εντοπίστηκαν μέσα από τη μελέτη της επίσημης ιστοσελίδας του ΠΙΟΠ:

- Η δημιουργική οργάνωση και δομή του ΠΙΟΠ (οργανωτική καινοτομία)
- Η δημιουργική διασύνδεση του περιβάλλοντος με την οικονομία και τον πολιτισμό
- Η ψηφιοποίηση αρχείων και συλλογών
- Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα “Παυσανίας”

[Type text]

- Τα εκπαιδευτικά παιχνίδια του ΠΙΟΠ
- Η δημιουργία “θυλάκων” πολιτισμού και πολιτιστικής βιώσιμης ανάπτυξης, όπου υπάρχουν θεματικά μουσεία του ΠΙΟΠ
- Η δημιουργία “πνευματικών θερμοκοιτίδων” επιχειρηματικότητας μέσω του σχεδιασμού, αλλά και των δράσεων του ΠΙΟΠ.

Καινοτομία βασισμένη στην παράδοση

Μελετώντας τη λειτουργία, την οργάνωση, τις δραστηριότητες και τη φιλοσοφία του ΠΙΟΠ συμπεραίνεται, ότι δημιουργήθηκε ακριβώς για την πραγμάτωση αυτού του σκοπού: τη σύνδεση της παράδοσης, της μνήμης και της πολιτιστικής κληρονομιάς με τις τεχνολογικές καινοτομίες της σύγχρονης εποχής. Η βαθύτερη φιλοσοφία του Ιδρύματος εδράζεται στην ιδέα πως καμιά πρόοδος, καμιά καινοτομία δεν μπορεί να δημιουργηθεί, αν η κοινωνία απωλέσει τη μνήμη και την ταυτότητά της. Εντέλει η οικονομική ιστορία κάθε κοινωνίας είναι άρρηκτα δεμένη με την ιστορική πολιτισμική της πορεία.

Διαμόρφωση Κουλτούρας

Το ΠΙΟΠ αποτελεί οργανισμό ανοικτό στην κοινωνία. Οι συνεχείς πολιτιστικές και εκπαιδευτικές του δραστηριότητες, ανοικτές στο τοπικό, αλλά και ευρύτερο κοινό, το τεκμηριώνουν. Το Ιστορικό Αρχείο, η Βιβλιοθήκη, τα εννέα θεματικά μουσεία πραγματοποιούν συνεχόμενες δράσεις για το κοινό, στοχεύοντας όχι μόνο στην παιδεία, αλλά και το διάλογο και τη διάδραση με αυτό.

Στις 21 Σεπτεμβρίου 2014 στο θεματικό μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας εγκαινιάστηκε διαδραστική εφαρμογή που στηρίζεται στην τεχνολογία σύγχρονης ηλεκτρονικής απεικόνισης ως αποτέλεσμα συνεργασίας του ΠΙΟΠ με τον Οργανισμό “Διάζωμα”. Η καινοτομική αυτή εγκατάσταση παρέχει στον επισκέπτη τη δυνατότητα ενημέρωσης για το σύνολο του οικοσυστήματος του ΠΙΟΠ, παράλληλα, όμως, τον ενημερώνει για τα αρχαία θέατρα που βρίσκονται στην περιοχή που βρίσκεται το κάθε θεματικό μουσείο. Ουσιαστικά η πιλοτική εφαρμογή της διαδραστικής εγκατάστασης αποτελεί μέσω της τεχνολογίας σημείο ζεύξης του πολιτιστικού έργου των δύο οργανισμών επωφελεία της παιδείας και της τοπικής ανάπτυξης.

Η πολιτιστική δραστηριότητα του ΠΙΟΠ στο σύνολό της υποστηρίζει τις προσπάθειες τόνωσης του ενδιαφέροντος για επιστροφή των νέων κυρίως στην επιχειρηματική δράση, βελτιωμένης, όμως, με τις αρχές της αειφορίας, της βιωσιμότητας, της υπευθυνότητας και της καινοτομίας. Οι συνεργασίες με φορείς του περιβάλλοντος και του πολιτισμού δεν επιλέγονται τυχαία, καθόσον αναδεικνύουν τους νευραλγικούς τομείς στους οποίους η χώρα διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα. Η τουριστική ιστοσελίδα με δυνατότητα ανάγνωσης σε Ελληνικά και Αγγλικά.

9.3 Αναλυτικότερη παρουσίαση του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς: Όψεις της Παραγωγικής Ιστορίας της Ελλάδας μέσα από την ανάπτυξη των εννέα θεματικών μουσείων. Παραδοσιακές πρώτες ύλες και προϊόντα της Ελληνικής γης.

9.3.1. Το Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί του Νομού Έβρου.

Συνοπτικά η ιστορία της παραγωγής του μεταξιού.

Η περιοχή του Σουφλίου είναι γνωστή για την ανάπτυξη της Σηροτροφίας από τα Βυζαντινά χρόνια, ενώ στο Σουφλί καταλήγει ένα από τα πολιτιστικά δρομολόγια της UNESCO που εντάσσονται στον πολιτιστικό τουρισμό: Ο Δρόμος του Μεταξιού. Η ιστορία χάνεται μεταξύ μύθου και πραγματικότητας στην αχλύ των αιώνων, όταν δύο μοναχοί στάλησαν από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό στη μακρινή τότε Κίνα, για να ανακαλύψουν τον τρόπο που οι Κινέζοι κατασκεύαζαν τα περίφημα μεταξωτά τους υφάσματα, που αποτελούσαν είδος δυσεύρετο, καταναλωτικό αγαθό πολυτελείας για τις ανώτερες πλούσιες κοινωνικές τάξεις του δυτικού κόσμου. Οι μοναχοί έφεραν τους μεταξοσκώληκες στα κούφια μπαστούνια τους πίσω στο Βυζάντιο κατά το τέλος της περιόδου τους στην Ανατολή το 554 μ. Χ. Σύμφωνα με τον Προκόπιο. Το μετάξι φέρεται ως το αποκλειστικό ένδυμα αυτοκρατόρων, βασιλέων, ανώτατων αξιωματούχων της αυλής, καθώς και ως ένδυμα του ανώτατου κλήρου.

Τα μυστικά της σηροτροφίας κρατούσαν οι Κινέζοι από το 4. 500 π. Χ. σύμφωνα με αρχαίες κινεζικές πηγές. Το 2. 690 π. Χ. σύμφωνα με την κινεζική παράδοση η επεξεργασία του μεταξιού εξελίχθηκε από την αυτοκράτειρα Σι Λινγκ Τσι, όταν ένας μεταξοσκώληκας έπεσε στο βραστό τσάι της, τον έπιασε και μαζί ανέσυρε μια ίνα μεταξιού. Τότε δημιούργησε μια μονάδα παραγωγής μεταξωτών για τους αυλικούς μέσα στο αυτοκρατορικό ανάκτορο. Οι Κινέζοι απαγόρευαν με αυστηρούς νόμους τη διάδοση της σηροτροφίας, το οποίο εμπορεύονταν στην Περσία, Ινδία και Ιαπωνία αποτελώντας σημαντική πηγή πλούτου για τους αυτοκράτορες της Κίνας.

Στην Ελλάδα ο μεταξοσκώληκας ονομάζεται “Σηρ” και είναι γνωστός από τους αρχαίους χρόνους. Τα μεταξωτά υφάσματα ονομάζονταν “Σηρικά” και παράγονταν στη “Σηρία” (Κίνα) από τους “Σήρες” (Κινέζους). Έχει βρεθεί μεταξωτό ένδυμα στο νεκροταφείο του Κεραμεικού σε ταφή που φέρεται ως η ταφή εγγονής του Αλκιβιάδη. Ο Αριστοτέλης αναφέρει, ότι οι γυναίκες στην Κω γνώριζαν την επεξεργασία του.

Μετά την εισαγωγή της τεχνογνωσίας από τους μοναχούς του Ιουστινιανού κατά τον 5ο μ. Χ. και τη σηροτροφία στην Ελλάδα αναπτύχθηκε στην Πελοπόννησο, η οποία από το γεγονός αυτό έλαβε το όνομα “Μοριάς” (: από την καλλιέργεια της Μουριάς, στα φύλλα της οποίας αναπτύσσεται ο μεταξοσκώληκας) και τη Θράκη.

Η προβιομηχανική και μεταβιομηχανική Θράκη: το Σουφλί.

Το Σουφλί προπολεμικά ήταν γνωστό για την παραγωγή εξαιρετικής ποικιλίας

σταφυλιών, οίνου, κάρων και μετάξης. Τα πρώτα μεγάλα εργαστήρια μετάξης στο Σουφλί έγιναν από Ιταλούς στην καταγωγή, για να τα εξαγοράσουν και να συνεχίσουν την παράδοση οι Αφοι Τζίβρε, εβραϊκής καταγωγής. Οι βιομηχανίες αυτές στηρίχτηκαν στην τοπική παράδοση επεξεργασίας της μετάξης και στην τεχνογνωσία αρκετών γυναικών που γνώριζαν τα μυστικά ύφανσης του μεταξιού στον αργαλειό. Η εντατικοποίηση της βιομηχανικής παραγωγής του μεταξιού στο Σουφλί αρχίζει τον 18ο αι και συνεχίζεται μέχρι το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Κατά την περίοδο ακμής υπήρχαν στην περιοχή πέντε μεγάλα εργοστάσια. Μεταπολεμικά, τα συνθετικά υφάσματα αντικατέστησαν το ακριβό μετάξι, οπότε μειώθηκε η ζήτηση. Επιπλέον, τα εργοστάσια για να συνεχίσουν την παραγωγή έπρεπε να εκσυγχρονίσουν υποδομές και μηχανές, οπότε η αναλογία κόστους παραγωγής και κέρδους ήταν δυσανάλογα αρνητική με αποτέλεσμα τα εργοστάσια να παρακμάσουν και να κλείσουν οριστικά το 1963.

Η παραγωγή του μεταξιού προβιομηχανικά, αλλά και μεταβιομηχανικά ήταν γυναικεία υπόθεση. Εκείνες επεξεργάζονταν το υλικό, αλλά και ύφαιναν -στην αρχή- σε χειροκίνητους αργαλειούς τα μεταξωτά υφάσματα. Η εισαγωγή των μηχανοκίνητων αργαλειών έφερε πολλές αλλαγές στη διαδικασία παραγωγής των μεταξωτών υφασμάτων και στην οργάνωση της εργασίας.

Το Μουσείο Μετάξης

Το Μουσείο Μετάξης στεγάζεται σε παραδοσιακό οίκημα του Σουφλίου, μετά τις απαραίτητες μελέτες αποκατάστασης και οργάνωσης του χώρου εσωτερικά, αλλά και εξωτερικά. Σκοπός του μουσείου είναι να εισάγει τον επισκέπτη στην προβιομηχανική εποχή της περιοχής και να τον πληροφορήσει για το σύνολο της παραγωγικής διαδικασίας των μεταξωτών υφασμάτων του Σουφλίου. Η ξενάγηση ξεκινάει από τις μουριές, το σπίτι του μεταξοσκώληκα, περιγράφει τα στάδια ανάπτυξης του, περιγράφει τα κουκούλια και στη συνέχεια την επεξεργασία τους, ώστε να διαχωριστούν οι ίνες τους. Στη συνέχεια παρουσιάζονται με τα κατάλληλα εκθέματα τα στάδια της μεταξουργίας έως τη βαφή των ινών και την ύφανση των μεταξωτών.

9.3.2. Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού (ο ευλογημένος καρπός της ελιάς)

Η παράδοση της ελιάς

Από τους προϊστορικούς χρόνους εμφανίζεται η ελιά στον Ελληνικό χώρο, δέντρο αιθαλές και ενδογενές του Ελληνικού τοπίου. Αποδείξεις έχουν βρεθεί αρκετές, όπως τα απολιθωμένα φύλλα ελιάς που χρονολογούνται στο 60. 000-50. 000 π. Χ. Κατά τις ανασκαφές στη Σαντορίνη, η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως τοιχογραφίες που απεικονίζουν φάσεις από την επεξεργασία του ελαιοκάρπου. Παρόμοιες μαρτυρίες έχουν βρεθεί στην Κρήτη, στην Πελοπόννησο κ. ά. Στην Κρήτη, από τη Μινωική εποχή, βρέθηκαν ελιές και λάδι αποθηκευμένα σε μεγάλα πιθάρια, αλλά και ιδιογράμματα Γραμμικής Β γραφής που αναπαριστούν το δέντρο της ελιάς.

Το δέντρο της ελιάς και ο καρπός του είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την κουλτούρα και την ιστορία της Ελλάδας. Ο ελαιόκαρπος αποτελεί θρεπτική τροφή, ενώ το λάδι που προέρχεται από τη σύνθλιψή του παραδοσιακά έχει πολλές χρήσεις, όπως στη διατροφή, στην προσωπική υγιεινή, στην ίαση, στον καλλωπισμό, ενώ παλαιότερα στον αθλητισμό και στο φωτισμό. Ο πυρήνας της ελιάς συνθλίβεται δίνοντας το πυρηνέλαιο, ενώ τα προϊόντα της σύνθλιψης του ελαιοκάρπου χρησιμοποιούνται ως ζωοτροφή. Ιδιαίτερη σημασία έχει η ελιά και τα προϊόντα της στην Ορθόδοξη θρησκεία για λατρευτικές χρήσεις, αποδεικνύοντας, ότι η συμπόρευση είναι μακραίωνη, ριζωμένη στην ελληνική κουλτούρα και παράδοση.

Παραδοσιακά η σύνθλιψη του ελαιοκάρπου γίνεται στα ελαιοτριβεία, είτε χειρονακτικά, είτε με τη βοήθεια ζώων. Η βιομηχανοποιημένη ελαιουργία αρχίζει το 1870, μετά την ίδρυση του Ελληνικού κράτους. Στην αρχή τα μηχανοκίνητα ελαιοτριβεία ήταν ατμοκίνητα, στη συνέχεια εξελίχθηκαν σε πετρελαιοκίνητα. Παράλληλα με τη δημιουργία εργοστασίων ελιάς και λαδιού αναπτύχθηκαν η σαπωνοποιία και η πυρηνελουργία. Οι ελαιοσάπωνες ειδικά θεωρούνται εξαιρετικό καλλυντικό σαπούνι, ενδεικνυόμενο για αρκετές δερματικές παθήσεις ή για δερματικά ευαίσθητα δέρματα. Αρκετά γνωστή παραδοσιακά ακόμη είναι η χρήση του ελαιολάδου στα μαλλιά για λάμψη και ενδυνάμωση, αλλά και ως καλλυντικό σώματος.

Το Μουσείο: εκθέματα και ξενάγηση.

Το Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού βρίσκεται στη Σπάρτη, κέντρο παραγωγής ελαιολάδου από την προϊστορία. Σ' αυτό παρουσιάζεται η ιστορία της ελιάς στον Ελληνικό χώρο, η οποία αποτέλεσε κύριο διατροφικό μέσο, αλλά και κορμός της οικονομίας από τους προϊστορικούς χρόνους. Ως πρώτη ύλη η ελιά παρουσιάζεται από όλες τις τις διαστάσεις: η συμβολή στην οικονομία, τη διατροφή, τον καλλωπισμό, την ιατρική, τον αθλητισμό, τη θρησκευτική λατρεία, την τεχνολογία που αναπτύχθηκε για τη συντήρησή της και την επεξεργασία της, αλλά και τις τέχνες που αναπτύχθηκαν χάρις αυτήν. Η ελιά χρησιμοποιήθηκε ως μέσον φωτισμού, αλλά και ως θερμαντικό μέσο, καθώς το ξύλο της έχει αργή καύση. Στην Ελληνική παράδοση, το Χριστόξυλο συνήθως για να μπορεί να καίει σε όλο το διάστημα των γιορτών των Χριστουγέννων, θα πρέπει να είναι από ελιά που όταν καίγεται αναδύει ευχάριστο άρωμα.

Εκτός τούτων στο μουσείο παρουσιάζεται η συμβολική διάσταση της ελαιάς στην Ελληνική μυθολογία, τη θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα των Ελλήνων.

Στο μουσείο εκτίθενται αναπαραστάσεις ελαιοτριβείων από την ελληνιστική και βυζαντινή περίοδο, ξύλινο διπλό πιεστήριο με βαρούλκο, ελαιοτριβείο από τη Λευκάδα του 20ου αι με ζωοκίνηση, μακέτες που αναπαριστούν μηχανοκίνητα ελαιοτριβεία.

Αρκετά εκθέματα είναι αφιερωμένα στη σαπωνοποιία του ελαιολάδου, που παραδοσιακά κατασκευάζονταν στα νοικοκυριά στο χαρανί από τις νοικοκυρές, αργότερα δε στα σαπυνοκάζανα των βιομηχανιών.

Στο μουσείο διατίθενται χάρτες και ενημερωτικά έντυπα που ενημερώνουν τους

[Type text]

επισκέπτες για τους αρχαιολογικούς χώρους όπου υπήρχε παραγωγή λαδιού, για επισκέψιμα σύγχρονα ελαιοτριβεία στην Πελοπόννησο, αλλά και στην υπόλοιπη Ελλάδα, ενώ για τα μικρά παιδιά παρουσιάζονται παλαιά ελαιοτριβεία τριών τύπων: υδροκίνητα, ατμοκίνητα και πετρελαιοκίνητα. Ακόμη έχουν σχεδιαστεί ειδικές μακέτες που αναπαριστούν ελαιοτριβεία σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, οπότε καταδεικνύεται η ιστορική συνέχεια και εξέλιξη της ύπαρξης της ελιάς και του ελαιολάδου στο σύνολο του Ελληνικού χώρου.

9.3.3 Το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Ν. Και Σ. Τσαλαπάτα.

Η Ελληνική Γη, ο Πηλός και η Παράδοσή του

Στην Ελλάδα αποτελεί συχνό γεωλογικό φαινόμενο η ύπαρξη αργιλικών χωμάτων, τα οποία αποτέλεσαν την πρώτη ύλη για την ανάπτυξη προϊόντων αργίλου, όπως κεραμικών ειδών, κεραμιδιών και κεράμων. Παραδοσιακά τα κεραμικά σκεύη που χρησιμοποιούνταν στα νοικοκυριά χρησίμευαν για τη συντήρηση αρκετών διατροφικών προϊόντων, όπως των ελαιών, του ελαίου, των τυριών, του οίνου, των ξηρών καρπών, παστών κρεάτων και αλιευμάτων. Ακόμη και σήμερα σε αρκετά χωριά της Ελληνικής υπαίθρου παρά την εξέλιξη της τεχνολογίας των μετάλλων και πλαστικών, οι άνθρωποι εξακολουθούν να χρησιμοποιούν πήλινα σκεύη, τα οποία προσδίδουν ιδιαίτερη γεύση κατά την παρασκευή παραδοσιακών εδεσμάτων (γάστρες). Ο πηλός και τα προϊόντα του αναριθμητά στην Ελληνική ιστορία και παράδοση: ακολουθούσε τον άνθρωπο σε όλες τις φάσεις της ζωής του, από τη γέννηση έως το θάνατο, ήταν η πρώτη ύλη για την κατασκευή της κατοικίας, των σκευών, της στέγης, των διακοσμητικών, των λατρευτικών ειδωλίων, αλλά και ο προστάτης του νεκρού κατά το ταξίδι του στον άλλο κόσμο.

Η περιοχή “Μπουρμπουλήθρας” κοντά στον αρχαιολογικό χώρο του Διμηνίου στο Βόλο παρουσιάζει εξαιρετικής ποιότητας αργιλικά χώματα κατάλληλα για την κατασκευή κεραμικών ειδών. Ο προϊστορικός οικισμός του Διμηνίου ήταν γεμάτος από κεραμικά θραύσματα πήλινων χρηστικών ειδών κατασκευασμένων από τα ίδια αργιλικά χώματα. Το γεγονός αυτό υπήρξε το έναυσμα για τη λειτουργία παραδοσιακών εργαστηρίων στην περιοχή και αργότερα για την ίδρυση της βιομηχανίας Ν. Και Σ. Τσαλαπάτα, μιας ακόμη Ελληνικής βιομηχανίας που στηρίχτηκε στην παράδοση και τον πολιτισμό.

Το Μουσείο: Η “Καινοτομία” της Καινοτομίας και η ιστορία του.

Το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Ν. Και Σ. Τσαλαπάτα αποτελεί ένα ιδιότυπο θεματικό μουσείο, σπάνιο δείγμα διασωζόμενου βιομηχανικού συγκροτήματος. Χαρακτηρίζεται, όπως αναφέρεται στο λεύκωμα του ΠΙΟΠ, ως “μουσείο του εαυτού του”, γιατί έχει αναπαλαιωθεί άνευ προσθηκών, όπως ακριβώς ήταν η παραγωγική μονάδα στο παρελθόν, ως να σταμάτησε ο χρόνος, ώστε έτσι ο επισκέπτης να κατανοεί τον τρόπο παραγωγής, το περιβάλλον, την οργάνωση της εργασίας και τα προϊόντα.

[Type text]

Το εργοστάσιο Νικολέτου και Σπυρίδωνα Τσαλαπάτα, από τα μεγαλύτερα στο είδος του, ιδρύθηκε το 1926. Κατά την εποχή της ακμής του απασχολούσε έως και 250 εργαζόμενους, ενώ παρήγαγε 8-9 εκατομμύρια τεμάχια κεραμιδιών και πλίνθων ετησίως διαφόρων τύπων: εξάοπα, οκτάοπα, εννιάοπα, ρωμαϊκού τύπου, γαλλικού τύπου Μασσαλίας, συμπαγή και κεραμίδια ελληνικού τύπου- τα βυζαντινά.

Κατά το 1920, πριν την ίδρυσή του, προκειμένου να διασφαλιστεί η πρώτη ύλη που θα προμήθευε το εργοστάσιο, αγοράστηκαν από τους ιδρυτές οι αργιλικές εκτάσεις κοντά στον αρχαιολογικό οικισμό του Διμηνίου. Η πρώτη κινητήριος δύναμη του εργοστασίου ήταν ο ατμός, ενώ μετά το 1960 ο ηλεκτρισμός. Όλες οι μηχανές και η περίφημη υψικάμινος Hoffmann που λειτουργούσε σε 24ωρη βάση ήταν φερμένες από το εξωτερικό. Το εργοστάσιο έκλεισε το 1978 λόγω του ανταγωνισμού, αλλά και των συσσωρευμένων οικονομικών υποχρεώσεων από τραπεζικά δάνεια που ελήφθησαν προκειμένου να εκσυγχρονιστεί ο μηχανολογικός εξοπλισμός και οι υποδομές.

Στο μουσείο, δηλαδή τις εγκαταστάσεις του εργοστασίου, παρουσιάζεται στο σύνολό της η παραγωγική διαδικασία όλων των σταδίων, ως το εργοστάσιο να βρίσκεται σε λειτουργία. Έχουν διασωθεί και συντηρηθεί τα βαγονέτα, οι δεξαμενές αργίλου, τα τριβεία, οι πρέσες, οι κοπτήρες, τα ξηραντήρια, η κάμινος, ενώ υπάρχουν ακόμη τα τελικά προϊόντα, όπως τούβλα και κεραμίδια. Στο εργοστάσιο ο επισκέπτης κατανοεί όχι μόνο τη λειτουργία των μηχανών και της παραγωγής, αλλά και τη ζωή των εργαζομένων σε αυτό.

Το μουσείο λειτουργεί σύμφωνα με τις σύγχρονες διεθνείς προδιαγραφές των μουσείων, διαθέτοντας ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα με παιχνίδια και σχετικές με την πλινθοκεραμοποιία δραστηριότητες.

9.3.4 Το Μουσείο Μαρμαροτεχνίας.

Μαρμαροτεχνία στην Ελλάδα: μια παράδοση με πολύ βαθιές ρίζες.

Το μουσείο Μαρμαροτεχνίας βρίσκεται στην Τήνο, κέντρο παραδοσιακής μαρμαροτεχνίας και ιδιαίτερη πατρίδα του σύγχρονου γλύπτη Γ. Χαλεπά. Ήδη πριν από την ίδρυση του μουσείου λειτουργούσε στην Τήνο η μοναδική Σχολή Παραδοσιακής Μαρμαροτεχνίας, ενώ προϋπήρχε το μουσείο παραδοσιακής γλυπτικής μαρμάρου του Γ. Χαλεπά στον Πύργο της Τήνου.

Σε ολόκληρο το νησί η συγκεκριμένη τέχνη χαίρει ιδιαίτερης εκτίμησης και είναι ευρύτατης χρήσης, καθόσον παραδοσιακά μαρμαρόγλυπτα βρίσκονται παντού σε δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους. Δεν υπάρχει χωριό, αλλά και σπίτι που δεν διαθέτει τουλάχιστον ένα τέτοιο έργο, συνήθως βρύση, υπέρθυρο ή παραστάδες εξωτερικών θυρών. Σημειώνεται δε η ευρύτατη χρήση των μαρμαρόγλυπτων αντικειμένων στους εκκλησιαστικούς χώρους και στα κοιμητήρια. Το κοιμητήριο στον Πύργο, ειδικά, περιλαμβάνει αξιόλογα έργα παραδοσιακής μαρμαρογλυπτικής κυρίως σε λευκό,

συνήθως παριανό ή τήνιο μάρμαρο. Με την παραδοσιακή μαρμαροτεχνία και γλυπτική ασχολείται μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Τήνου, ενώ το νησί έχει αναδείξει αρκετούς γνωστούς μαρμαρογλύπτες.

Το μάρμαρο αποτελεί υλικό που χρησιμοποιήθηκε στον ελλαδικό χώρο από τους προϊστορικούς χρόνους. Γεωλογικά βρίσκεται σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας σε ποικιλίες υφών και χρωμάτων. Τα πλέον γνωστά μάρμαρα είναι το Πεντελικό, το Παριανό και της Καβάλας. Από το Πεντελικό μάρμαρο είναι κατασκευασμένα τα κτίρια που κοσμούν την Ακρόπολη των Αθηνών.

Το μάρμαρο αποτελεί ένα από τα πλέον γνωστά πετρώματα του ορυκτού πλούτου της Ελλάδας. Έχουν βρεθεί μαρμάρινα γυναικεία ειδώλια από το 5. 000 π. Χ. κατά τη Μέση Νεολιθική Εποχή, ενώ γνωστά προϊστορικά ευρήματα είναι τα ποικίλα αντικείμενα και κτίσματα του κυκλαδικού πολιτισμού. Η πέτρα, ο πωρόλιθος, και ειδικότερα το μάρμαρο, από την προϊστορική περίοδο απετέλεσαν την πρώτη ύλη για τους αρχιτέκτονες και τους κτίστες που σύντομα αναγνώρισαν την ομορφιά και την αντοχή τους κατασκευάζοντας ναούς, δημόσια κτίρια, αλλά και οικήματα. Ως εκ τούτων η εξόρυξη και επεξεργασία των μαρμάρων στην Ελλάδα αποτελεί παραδοσιακή ασχολία με τους ειδικούς τεχνίτες να κατέχουν και να διαφυλάσσουν τα μυστικά, τα οποία μεταφέρονται από γενιά σε γενιά. Η παραδοσιακή Σχολή Μαρμαροτεχνίας στην Τήνο συγκεντρώνει την παραδοσιακή τεχνογνωσία, την οποία και μεταδίδει στους σπουδαστές της.

Μερικά μαρμάρινα σπουδαία έργα της αρχαιότητας κοσμούν σήμερα τα μουσεία όλου του κόσμου, όπως η Αφροδίτη της Μήλου, τα γλυπτά του Παρθενώνα, οι Καρυάτιδες του Ερεχθείου, η Νίκη της Σαμοθράκης, ο Ερμής του Πραξιτέλη κ. ά. Τα έργα αυτά, τα πλέον γνωστά, καταδεικνύουν όχι μόνο την τεχνογνωσία επεξεργασίας του ορυκτού, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο του δίνουν μορφές μέσω της γλυπτικής τέχνης, η οποία άνθισε στην Ελλάδα επίσης από τους προϊστορικούς χρόνους. Όλη αυτή η παράδοση, οι μέθοδοι επιλογής των κατάλληλων μαρμάρων, η γνώση του χρώματος της υφής και των νερών του μαρμάρου, τα παραδοσιακά εργαλεία σμίλευσης, τα μοτίβα κ. ά. φυλάσσονται και διδάσκονται σε ειδικές σχολές, μεταξύ των οποίων κι εκείνη της Τήνου.

Κατά τους προϊστορικούς και μετέπειτα τους ιστορικούς χρόνους στις Κυκλάδες λειτουργούσαν λατομεία κυρίως στην Νάξο και την Πάρο. Το παριανό μάρμαρο θεωρείται ιδιαίτερα λαμπερό και εύκολο στη λάξευση. Είναι γνωστό ως πάριος λίθος ή λυχνίτης, διότι η εξόρυξή του γινόταν σε υπόγειες στοές υπό το φως των λυχναριών.

Υπάρχουν τεκμήρια για λειτουργία λατομείων κατά την αρχαιότητα σε αρκετά νησιά του Αιγαίου, όπως τη Θάσο, στην Ανάφη και στην Τήνο. Αξιοσημείωτο είναι ότι η παράδοση αυτή της μαρμαροτεχνίας που έχει βαθιές ρίζες στα βάθη της ιστορίας συνεχίστηκε έως τις ημέρες μας, με τις σύγχρονες πλέον επιχειρήσεις να παίρνουν τη θέση των παλαιών εγκαταστάσεων. Μόνο κατά την περίοδο τους Οθωμανικής κυριαρχίας η παραγωγή μαρμάρου σημείωσε σημαντική μείωση, χωρίς ωστόσο να

[Type text]

σβήσει παντελώς. Ήταν η περίοδος κατά την οποία άνθισε η παραδοσιακή μαρμαρογλυπτική, η οποία πέρασε από το ψυχρό μάρμαρο στην ψυχή των λαϊκών καλλιτεχνών κι έγινε τραγούδια και λαϊκή ποίηση.

Το Μουσείο.

Στο Μουσείο Μαρμαροτεχνίας αναπαρίσταται η παράδοση της μαρμαροτεχνίας στην Ελλάδα. Παρουσιάζονται χώροι εξόρυξης και πρώτης επεξεργασίας (κοπής των μαρμάρινων όγκων) από την αρχαιότητα έως τους νεότερους χρόνους. Στη συνέχεια με τη βοήθεια των σύγχρονων τεχνολογιών αναπαριστώνται οι τεχνικές επεξεργασίας και η κοινωνική οργάνωση των τοπικών εργαστηρίων στην προβιομηχανική και πρωτοβιομηχανική Τήνο.

Εκτίθενται ποικίλα εργαλεία και αυθεντικά αντικείμενα μαρμαροτεχνίας, όπως υπέρθυρα, κρήνες, οικόσημα, φουρούσια, προσκυνητάρια, αλλά και καθημερινά αντικείμενα όπως γουδιά, λεκάνες, δοχεία κ. ά. Στη συνέχεια εκτίθενται αντικείμενα που χρησιμεύουν στην παραδοσιακή μαρμαρογλυπτική, όπως πήλινα προπλάσματα και γύψινα αντίγραφα, μηχανολογικός εξοπλισμός, αρχαιακό υλικό και σχέδια παλαιών μαρμαρογλυπτών. Υπάρχουν αναπαραστάσεις λατομείων, εργαστηρίων μαρμαροτεχνίας και συναρμογής δεσποτικού θρόνου. Η τέχνη του μαρμαρογλύπτη ζωντανεύει με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών.

Από παλαιότερο μηχανολογικό εξοπλισμό συντηρήθηκαν και εκτίθενται μία ανυψωτική μηχανή μαρμάρων, βαγονέτο για τη μεταφορά των μαρμάρινων όγκων και μπαζοβαγονέτο (σέσσουλα), καθώς και διάφορα άλλα σχετικά παλαιότερα και νεότερα μηχανήματα.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα

Έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στα ποικίλα εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου, για όλες τις ηλικίες, ώστε οι επισκέπτες που θα τα παρακολουθήσουν να βιώσουν τη διαδικασία εξόρυξης και επεξεργασίας του υλικού ψηλαφίζοντας την υφή του, παρακολουθούν με μεγεθυντικό φακό τα χρώματα, τους κρυστάλλους και τα "νερά" του υλικού και παρακολουθούν ντοκιμαντέρ για τον εντοπισμό των κοιτασμάτων, την εξόρυξη των μαρμάρινων όγκων, την κοπή, τη μεταφορά και στη συνέχεια την περισσότερο εκλεπτυσμένη επεξεργασία τους για την κατασκευή οικοδομικών προϊόντων ή έργων τέχνης.

9.3.5 Το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου

Οι κάτοικοι της Λέσβου, παρόλο που ο τόπος τους περιβαλλόταν από θάλασσα, επέλεξαν την οδό της μετανάστευσης και της γεωργίας περισσότερο για την επιβίωση και ανάπτυξή τους. Στην αρχή μετανάστευαν συστηματικά στα απέναντι μικρασιατικά παράλια κι αργότερα στο Σουδάν, στην Αίγυπτο και την Αμερική. Η εξωτερική μετανάστευση διαδραμάτισε σπουδαίο κοινωνικό και πολιτικό ρόλο για το νησί, διότι αρκετοί μετανάστες προόδευσαν, απέκτησαν σοβαρά κεφάλαια, τα οποία στη συνέχεια κλήθηκαν να τοποθετήσουν πίσω στον τόπο τους για να βοηθήσουν την τοπική κοινωνία της Λέσβου.

Στις αρχές του 19ου αι αποφασίστηκε από κοινού η δημιουργία συνεταιρισμών, οι οποίες θα διαχειρίζονταν τις τοπικές βιομηχανίες. Πρώτη ύλη για τη βιομηχανική ανάπτυξη της Λέσβου επιλέχθηκε ο καρπός της ελιάς, η επεξεργασία της, η παραγωγή λαδιού και η σαπωνοποιεία.

Η βιομηχανική ελαιουργία στη Λέσβο έχει ως βάση της την κοινοτική οργάνωση για να δημιουργηθεί η “Μηχανή του Κοινού”, η κοινοτική ελαιουργία στην Αγία Παρασκευή. Το εργοστάσιο κτίστηκε εξολοκλήρου από χρήματα των μεταναστών, όπως επίσης και ο μηχανολογικός εξοπλισμός του. Στην αρχή το εργοστάσιο ήταν ατμοκίνητο και στη συνέχεια πετρελαιοκίνητο. Με την έναρξη της δικτατορίας το 1967 έκλεισε, διότι θεωρήθηκε αντικαθεστωτικός ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του.

Το Μουσείο.

Στο Μουσείο ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να κατανοήσει όλα τα στάδια παρασκευής των προϊόντων του ελαιοκάρπου, από την καλλιέργεια των ελαιόδεντρων, τη συλλογή του καρπού, έως τη σύνθλιψη και την παραγωγή λαδιού, βρώσιμων ελαιών, σαπώνων, ζωοτροφών και άλλων υποπροϊόντων. Ιδιαίτερη σημασία, όμως, έχει η βίωση της ιδιαίτερης οργάνωσης της βιομηχανίας με βάση τον κοινοτισμό, σπάνιο παράδειγμα ιδιοκτησιακού καθεστώτος με μια βιομηχανία που πραγματικά ήταν από τον κόσμο για τον “κόσμο”.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι ψηφιακές παραγωγές. Οι συμμετέχοντες στα προγράμματα ακούν την μπουρού του εργοστασίου να σφυρίζει προσκαλώντας τους εργάτες στο εργοστάσιο, λειτουργούν πολυμεσικές εφαρμογές βάζοντας σε κίνηση τη “Μηχανή του Κοινού”, ασχολούνται με την αξιολόγηση της ποιότητας του λαδιού κάνοντας οξυμέτρηση, ενώ παράλληλα με βιωματικές μεθόδους μαθαίνουν για την παραγωγή του παραδοσιακού σαπουνιού από λάδι, που ακόμη και σήμερα θεωρείται το πλέον υγιεινό σαπούνι. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει εκ νέου στροφή προς την παραγωγή του από τοπικές βιοτεχνίες για τουριστική, αλλά και οικιακή κατανάλωση.

9.3.6 Το Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας

Σύμφωνα με την αρχαία ελληνική μυθολογία στην περιοχή της Στυμφαλίας υπήρχε μια μεγάλη λίμνη, κατοικία μεγάλων και επικίνδυνων πτηνών που έβαζαν σε κίνδυνο τις ζωές ανθρώπων και ζώων της περιοχής. Κανένας δεν τολμούσε να απολαύσει το τοπίο της Στυμφαλίας εξαιτίας του κινδύνου των “Στυμφαλίδων Ορνίθων”. Ο ήρωας Ηρακλής σε έναν από τους άθλους του κλήθηκε να απομακρύνει τις όρνιθες, πράγμα το οποίο έπραξε κι έτσι ο τόπος βρήκε την ηρεμία του.

Η λίμνη Στυμφαλία βρίσκεται στην Πελοπόννησο, στη μεγαλύτερη λεκάνη απορροής με πλούσιο υδροφόρο υπόγειο ορίζοντα, πλούσια πανίδα και χλωρίδα. Για το λόγο αυτό ανήκει στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών NATURA 2000. Το τοπίο είναι ιδιαίτερου κάλλους, ενώ η οικολογική του αξία είναι μεγάλη ως ο νοτιότερος ορεινός υγροβιότοπος των Βαλκανίων και της Ευρώπης.

Το Μουσείο

Σκοπός του Μουσείου δεν είναι μόνο να αναδείξει τη μοναδικότητα της περιοχής της λίμνης Στυμφαλίας. Σκοπεύει κυρίως να ενημερώσει και ευαισθητοποιήσει το κοινό στα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης, την οποία επιβάλλεται να ακολουθεί οιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητα. Στο μουσείο επισημαίνεται μέσω εκθεμάτων και ψηφιακών εφαρμογών η επίδραση του ανθρώπου ανά τους αιώνες στο περιβάλλον της Στυμφαλίας, αλλά και η σημασία που έχει ο τόπος στη διαμόρφωση της τοπικής κουλτούρας με ιστορίες, μύθους, τραγούδια και επαγγέλματα ανάλογα του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ο άνθρωπος ζει. Έτσι, τα τοπικά παραδοσιακά προϊόντα συνδέονται με τη λαογραφία του κάθε τόπου προσδίδοντας τη μοναδικότητά του.

Το πλέον εντυπωσιακό έκθεμα αποτελείται από πραγματική λιμνιαία κοιλάδα με φυσικό νερό, ψάρια και άλλους υδρόβιους οργανισμούς, ώστε να γίνει κατανοητό το ιδιαίτερο οικοσύστημα της περιοχής.

9.3.7 Το Μουσείο Μαστίχας Χίου.

Ένα ιδιαίτερο παραδοσιακό προϊόν είναι αυτό της μαστίχας που παράγεται από τα μαστιχόδενδρα. Το μαστιχόδενδρο είναι ένα είδος σχίνου, ένας αειθαλής θάμνος που πολλές φορές αποκτά και δενδρώδη μορφή με ύψος συνήθως 2-3 και σπανίως έως 5 μέτρα. Η επιστημονική του ονομασία είναι *Pistacia lentiscus* var. *Chia*, ο μοναδικός σχίνος που δίνει την περίφημη μαστίχα. Ο μαστιχοφόρος σχίνος αυτής της ποικιλίας φύεται μόνο στη Χίο, καθιστώντας το νησί μοναδικό στον κόσμο για την παραγωγή μαστίχας. Το φυτό φύεται σε χαμηλό υψόμετρο κοντά σε παραθαλάσσιες περιοχές. Ο Χιώτικος σχίνος που παράγει τη μαστίχα ονομάζεται Πιστακιά ή λεντίσκος ή Χία κοινώς Σχίνος ο μαστιχοφόρος. Οι ποικιλίες που φύονται στη Νότια Χίο θεωρούνται ποιοτικότερες, δίνοντας μαστίχα καλύτερης ποιότητας λόγω της σύστασης του εδάφους.

Η μαστίχα παράγεται από τη ρητίνη του ειδικού αυτού σχίνου, που βρίσκεται μέσα σε ειδικούς ρητινοφόρους αγωγούς του φυτού. Το Μάιο αρχίζει η προετοιμασία καθαρίσματος του χώρου κάτω από τα μαστιχόδεντρα. Ο χώρος αυτός παραδοσιακά ονομάζεται “τραπέζι”. Τον Ιούνιο καθαρίζονται εκ νέου τα “τραπέζια” κάτω από τα δεντράκια και απλώνεται άσπρο χώμα που σήμερα οι καλλιεργητές προμηθεύονται από την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου. Παλαιότερα το χώμα αυτό βρισκόταν κοντά σε λευκά πετρώματα που υπάρχουν στο νησί. Μετά τις 15 Ιουλίου αρχίζει το “κέντημα”, δηλαδή οι μαστιχοκαλλιεργητές χαράσσουν το φλοιό του δέντρου με ένα ειδικό εργαλείο, το “κεντητήρι”. Η δουλειά αυτή γίνεται πατροπαράδοτα χειρονακτικά και απαιτεί μεγάλη ακρίβεια και γνώση. Από τις χαραματιές αυτές αρχίζει το δέντρο να “δακρύζει”. Η συλλογή της μαστίχας που πέφτει πάνω στο απλωμένο ασπρόχωμα πραγματοποιείται το Σεπτέμβριο. Ένα μικρό φυτό για να μπορέσει να παράγει μαστίχα χρειάζεται περίπου δέκα χρόνια ωρίμανσης, ενώ στην πλήρη ανάπτυξη του φτάνει μετά από 40-50 χρόνια. Ζει περισσότερο από εκατό χρόνια, αλλά μετά το 70ο έτος αρχίζει να παρακμάζει. Ο Σχίνος ο μαστιχοφόρος χρειάζεται ήπιες θερμοκρασίες για να αναπτυχθεί, ανάλογες με αυτές της ελιάς, της χαρουπιάς και της φυστικιάς με την οποία συγγενεύει, είναι ανθεκτικό φυτό, αλλά ευαίσθητο στην κακομεταχείριση, τη φωτιά και το κρύο κάτω του μηδενός. Το μαστιχόδεντρο δεν έχει ιδιαίτερες εδαφικές προτιμήσεις, καθόσον του αρέσουν ξηρά, πετρώδη και φτωχά εδάφη. Το έδαφος της νήσου Χίου, με πολλά ασβεστολιθικά πετρώματα, αποτελεί γι' αυτόν το ιδανικό του σπίτι. Μόνο ο Σχίνος της Χίου παράγει την αρωματική μαστίχα.

Η αρωματική μαστίχα αποτελεί τη ρητίνη ουσιαστικά του δέντρου, η οποία έχει ιατροφαρμακευτικές ιδιότητες γνωστές ακόμα από την αρχαιότητα. Η μαστίχα, ως παραδοσιακό προϊόν, συνδέεται με την παράδοση του Αγίου Ισιδώρου. Σύμφωνα με την παράδοση ο Άγιος Ισιδώρος, όταν μαρτύρησε ύστερα από τα βασανιστήρια στα οποία τον υπέβαλαν οι Ρωμαίοι, καταφεύγοντας κάτω από μαστιχόδεντρα, τα δέντρα δάκρυσαν βγάζοντας αρωματικά δάκρυα.

Η παραγωγή της μαστίχας στη Χίο αποτέλεσε από τους αρχαίους χρόνους ακόμα, μια από τις σημαντικότερες οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων, σημαντική πηγή εισοδήματος και εξαγωγίμο προϊόν.

Η παραγωγή της μαστίχας γίνεται κυρίως στο νότιο μέρος του νησιού της Χίου, όπου φύονται τα μαστιχόδεντρα που παράγουν καλής ποιότητας μαστίχα. Οι παραγωγοί της μαστίχας αναπτύχθηκαν στη γύρω περιοχή ιδρύοντας χωριά, τα οποία έχουν παραδοσιακή ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, αλλά και επιφανειακές εγχάρακτες διακοσμήσεις, τα λεγόμενα “ξυστά”. Σύμφωνα με ιστοσελίδα της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου (www.gummastic.gr) σήμερα διασώζονται 24 μαστιχοχώρια με πιο γνωστό το Πυργί, αλλά και τον Άγιο Γεώργιο, τα Αρμόλια, τους Βαβύλους, τη Βέσσα, το Βουνό, την Ελάτα, τα Έξω Διδύμα, το Θολοποτάμι, τα Θυμιανά, την Καλαμωτή, την Καλλιμασιά, τον Καταρράκτη, την Κοινή, το Λιθί, τα Μέσα Διδύμα, τα Μεστά, το Μυρμήγκι, τα Νένητα, το Νεοχώρι, τους Ολύμπους, την Παγίδα, τα Πατρικά και τα Φλάτσια.

[Type text]

Σήμερα, τη διαχείριση της παραγωγής και διάθεσης της Χιώτικης μαστίχας έχει η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου που ιδρύθηκε το 1938, βάσει του Ν. 1390. Τα περισσότερα προϊόντα της Ε. Μ. Χ είναι Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π. Ο. Π.). Η ένωση ίδρυσε τη θυγατρική εταιρία ΜΕDITERRA Α. Ε., η οποία διαχειρίζεται τα καταστήματα mastihasop, όπου η μαστίχα της Χίου μετατρέπεται σε αρκετά προϊόντα, τα οποία αφορούν την καλλυντική περιποίηση, τη διατροφή, την αρωματοποιία κτλ. Περίφημο είναι το λικέρ μαστίχας, το οποίο θεωρείται ως ένα από τα καλύτερα λικέρ για μετά το φαγητό, διότι βοηθάει στην πέψη και στην καλύτερη λειτουργία του στομάχου. Όλα τα προϊόντα της μαστίχας είναι εξαγώγιμα.

Το Μουσείο.

Το Μουσείο κατασκευάστηκε στην περιοχή των μαστιχοχωρίων, κοντά στο Πυργί στη θέση Ράχη (Τεπέκι). Σ' αυτό ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να ενημερωθεί για τη μαστίχα, την παραδοσιακή και σύγχρονη παραγωγή και διάθεσή της ανά τον κόσμο.

Η τεχνογνωσία και εν γένει όλη η παράδοση που σχετίζεται με την καλλιέργεια και την παραγωγή της μαστίχας έχουν ενταχθεί από το 2014 στον αντιπροσωπευτικό κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της UNESCO.

Στο μουσείο στην πρώτη ενότητα αναδεικνύεται η μαστίχα ως μοναδικό φυσικό προϊόν, καθόσον το 2015 αναγνωρίστηκε ως φυσικό φάρμακο. Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται η αλληλεπίδραση της καλλιέργειας της μαστίχας με τον τόπο, διαμορφώνοντας ιδιαίτερη αγροτική καλλιέργεια και οικιστικά σύνολα, ιδιαίτερη κουλτούρα και κοινωνική οργάνωση. Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζεται η οργάνωση της τοπικής κοινωνίας σε συνεταιρισμούς για τη διαχείρισή της και εν γένει η σημασία της στην παραγωγική ιστορία του νησιού. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, ότι η μαστίχα μπόρεσε να φτάσει σε αρκετές χώρες του κόσμου λόγω της ανάπτυξης της ναυτιλίας, μιας ακόμη παραδοσιακής δραστηριότητας της Χίου. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις ποικίλες και πολυάριθμες χρήσεις της μαστίχας που στη σύγχρονη εποχή δημιουργούν αρκετά προϊόντα που εξάγονται σε όλο τον κόσμο. Τέλος, στον υπαίθριο χώρο του μουσείου το κοινό έρχεται σε επαφή με τα μαστιχοφόρα δεντράκια ολοκληρώνοντας τη μουσειακή εμπειρία.

Τα εκθέματα του μουσείου εμπλουτίζονται με πολυμεσικές εφαρμογές, με ειδικές ταινίες τεκμηρίωσης, με μακέτες, αλλά και μηχανήματα και εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και επεξεργασία της μαστίχας.

9.3.8 Το Μουσείο Αργυροτεχνίας

Ο άργυρος και ο χρυσός αποτελούν ευγενή μέταλλα, όπως το ρουθίνιο, το ρόδιο, το ιρίδιο, το παλλάδιο, το όσμιο και το λευκόχρυσο. Η εξόρυξη, επεξεργασία και χρήση τους από τους προϊστορικούς χρόνους είναι γνωστή τόσο στην Ελλάδα, όσο και στον ευρύτερο χώρο της Μικράς Ασίας, Μεσοποταμίας και Αιγύπτου. Ειδικά για τον άργυρο,

[Type text]

η πρώτη γραπτή αναφορά του βρίσκεται στον Όμηρο, Ιλιάδα Β 857: εξ Αλύβης, όθεν αργύρου εστι γενέθλη. . .

Γνωστός κατά τους προϊστορικούς, αλλά και μετέπειτα τους ιστορικούς χρόνους στην Ελλάδα, με γνωστά τα λατομεία αργύρου και μολύβδου στο Λαύριο της Αττικής, απ' όπου προμηθεύονταν τον άργυρο που χρειαζόταν για την κοπή νομισμάτων η πόλη της Αθήνας. Χρυσά και αργυρά αντικείμενα και κοσμήματα βρέθηκαν σε ανασκαφές από το Μινωικό και Μυκηναϊκό πολιτισμό ακόμη, ενώ πρόσφατα η αρχαιολογική σκαπάνη στις αρχαίες Αιγές (Βεργίνα) από τον αρχαιολόγο Μ. Ανδρόνικο έφερε στο φως το περίφημο βασιλικό χρυσό στεφάνι του Φιλίππου, περίτεχνο κόσμημα εξαιρετης τεχνικής και αισθητικής που καταδεικνύει το υψηλό και εκλεπτυσμένο επίπεδο της αργυροχρυσοχοΐας ήδη από τους χρόνους της αρχαιότητας. Στην ίδια ανασκαφή ανασύρθηκαν αρκετά αντικείμενα αργυροχοΐας, όπως η ασημένια τεφροδόχος μαζί με το χρυσό στεφάνι του Αλεξάνδρου Δ'. Τα ποικίλα αρχαιολογικά ευρήματα τεκμηριώνουν την παράδοση που υπάρχει στον ελληνικό χώρο σχετικά με τα ευγενή μέταλλα του χρυσού και αργύρου, ενώ ακόμη και σήμερα κοσμήματα και περίτεχνα αντικείμενα διάσημων Ελλήνων δημιουργών και καλλιτεχνών ταξιδεύουν σε όλο τον κόσμο κερδίζοντας διακρίσεις και βραβεία.

Το Μουσείο.

Το Μουσείο Αργυροτεχνίας είναι το ένατο από τη σειρά των θεματικών μουσείων του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς. Στεγάζεται στο ειδικά διαμορφωμένο χώρο του δυτικού προμαχώνα της νοτιοανατολικής ακρόπολης του κάστρου των Ιωαννίνων (Ιτς Καλέ). Αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα του προμαχώνα και στο κτίσμα των παλαιών μαγειρείων που εφάπτεται.

Σκοπός του είναι η ανάδειξη της παράδοσης της αργυροτεχνίας, ειδικά όπως διασώθηκε έως τις μέρες μας στην Ήπειρο. Παράλληλα διαφυλάσσει την παράδοση, τη συνδέει με την παραγωγική ιστορία του τόπου, με τους ανθρώπους φτάνοντας έως σήμερα στα παραδοσιακά εργαστήρια αργυροτεχνίας που λειτουργούν στα Ιωάννινα και ευρύτερα στην Ήπειρο συνεχίζοντας μια παράδοση αιώνων.

Γίνεται γνωριμία με την πρώτη ύλη, με την επεξεργασία του, με τα είδη διακόσμησης και μορφοποίησης των αργυρών αντικειμένων, ενώ στο δεύτερο επίπεδο του μουσείου παρουσιάζονται αντικείμενα της παραδοσιακής ηπειρώτικης αργυροχρυσοχοΐας του 18ου έως και τον 20ο αι.

9.3.9 Το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης

Το μουσείο βρίσκεται στη Δημητσάνα, σε περιοχή που χαράσσεται γεωλογικά από βαθιά φαράγγια με αρκετά τρεχούμενα νερά. Το νερό υπήρξε πριν από τον ατμό σημαντική κινητήρια δύναμη, ζωντανεύοντας μύλους, μπαρουτόμυλους, ντριστελές και άλλους μηχανισμούς της εποχής.

Κατά το 16ο αι εμφανίζονται οι πρώτες βιοτεχνικές εγκαταστάσεις στο φαράγγι του Λούσιου ποταμού, οι οποίες δημιουργήθηκαν για να καλύψουν τις ανάγκες αρκετών πολυπληθών οικισμών της περιοχής, αλλά και μοναστηριών. Κύριο γνώρισμά τους ήταν η δύναμη των νερών που αποτελούσαν οικονομική λύση για την κίνηση των μηχανών. Έτσι, δημιουργήθηκαν αρκετοί μύλοι για την κάλυψη της παραγωγής μπαρουτιού (χρειαζόταν ειδικά αργότερα κατά την Επανάσταση του '21), για την άλεση σιτηρών, κουρασανίου και δεσικών πρώτων υλών. Αναπτύχθηκαν πολλών ειδών εγκαταστάσεις: μπαρουτόμυλοι, νεροτριβές (ντριστελλες), μαντάνια, νεροπρίονα κ.α. Όλα τα κινούσε η δύναμη του νερού, που επίσης γέμιζε τις γούρνες των βυρσοδεψείων (λίμπες) και τις στέρνες. Εκτός από τις παραπάνω δραστηριότητες υπήρχε παραγωγή ρακής, γι' αυτό βρέθηκαν αρκετές εγκαταστάσεις ρακοκάζανων. Ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα εκτίθεται στο μουσείο.

Ιδιαίτερη σημασία είχαν οι μπαρουτόμυλοι που στην αρχή είχαν κοπάνια, ενώ αργότερα εξελίχθηκαν έχοντας για την τριβή του μπαρουτιού μεγάλη κωνική πέτρα. Στο φαράγγι του Λούσιου και ευρύτερα στην περιοχή υπάρχουν ακόμα αναξιοποίητες πολλές ερειπωμένες εγκαταστάσεις όλων αυτών των παραγωγικών μονάδων.

Το Μουσείο

Το μουσείο είναι υπαίθριο, αναπαριστώντας παραγωγικές μονάδες που είχαν ως κινητήριο δύναμη το νερό, συντηρημένες και αποκαταστημένες. Έτσι ο επισκέπτης βλέπει νεροτριβή σε πλήρη λειτουργία, αλευρόμυλους και μπαρουτόμυλους. Πιο πέρα υπάρχει αναπαράσταση οικίας μυλωνά και βυρσοδέψη, με τα τζάκια τους, την επίπλωσή τους και τα οικιακά τους σκεύη. Υπάρχει αναπαράσταση βυρσοδεψείου, όπου παρουσιάζονται όλες οι φάσεις παραδοσιακής κατεργασίας των δερμάτων, αλλά και ενός αντιπροσωπευτικού ρακοκάζανου για την παρασκευή ρακής.

9.4 Η διεθνής αναγνώριση της Ελληνικής παράδοσης και των προϊόντων της: η πολιτιστική καινοτομία υποστήριξης των παραδοσιακών προϊόντων από τους πολιτιστικούς οργανισμούς και θεσμούς της πολιτιστικής διαχείρισης.

9.4.1 Η UNESCO

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται από την UNESCO η άυλη πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας περιλαμβάνει προφορικές παραδόσεις, λαϊκά δρώμενα, κοινωνικές πρακτικές, γνωμικά, πανηγύρια και άλλες φεστιβαλικές εκδηλώσεις, γνώσεις και πρακτικές που αφορούν το περιβάλλον και το σύμπαν, όπως ακόμη γνώσεις και δεξιότητες για την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων και χειροτεχνικών λαϊκών κατασκευών.

Η UNESCO προκειμένου να διασώσει σε παγκόσμιο επίπεδο την πολιτισμική ποικιλομορφία και διαφορετικότητα απέναντι στις ομοιογενοποιητικές τάσεις της

[Type text]

παγκοσμιοποίησης έχει θεσπίσει μια Λίστα Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Intangible Cultural Heritage List), ανάλογη με εκείνη της καταγραφής της Πολιτιστικής Κληρονομιάς (World Cultural Heritage List).

Ήδη στη Λίστα της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς έχουν καταγραφεί από πλευράς της Ελλάδας τέσσερεις περιπτώσεις παραδοσιακών στοιχείων:

- 2016: Μομώνεροι, Παραδοσιακός εορτασμός της Πρωτοχρονιάς σε οκτώ χωριά της Δ. Μακεδονίας της περιοχής Κοζάνης.
- 2015: Παραδοσιακές τεχνικές κατεργασίας του **Μαρμάρου**, ως παραδοσιακού προϊόντος.
- 2014: Παραδοσιακή τεχνογνωσία καλλιέργειας και επεξεργασίας της **μαστίχας** στο νησί της Χίου.
- 2013: Η **Μεσογειακή Διατροφή**, μαζί με την Κύπρο, Κροατία, Ισπανία, Ιταλία, Μαρόκο και Πορτογαλία.

Αξιίζει να σημειωθεί, ότι οι εγγραφές στη λίστα από το 2008 είναι 429. Τις περισσότερες καταγραφές έως τώρα έχει η Κίνα (39 εγγραφές), με δεύτερη την Ισπανία (16), τρίτη τη Γαλλία και Κροατία (15) και τέταρτη την Τουρκία (14).

Για την Ελλάδα τρεις από τις παραπάνω εγγραφές αναφέρονται σε παραδοσιακά προϊόντα, τα οποία εξακολουθούν να παράγονται με πολύ καλές επιδόσεις και εξαγωγές:

- Το Ελληνικό Μάρμαρο
- Η Χιώτικη μαστίχα
- Η Μεσογειακή Διατροφή

Το Ελληνικό Μάρμαρο, η Τηνιακή παράδοση και η μαρμαροτεχνία.

Το μάρμαρο αποτελεί ένα από τα πετρώματα της ελληνικής γης. Είναι γνωστό ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους, ότι είχαν αναπτυχθεί ποικίλες τεχνικές εξόρυξης και επεξεργασίας του.

Η Χιώτικη Μαστίχα

Τα μαστιχόδεντρα της Χίου είναι τα μοναδικά δεντρίλια ειδικής ποικιλίας μεσογειακού σχίνου που παράγει τη μοναδική μαστίχα. Η Χίος είναι μοναδικός τόπος επί γης για την παραγωγή αυτού του μοναδικού προϊόντος.

Η Μεσογειακή Διατροφή.

Η μεσογειακή διατροφή καταγράφεται στη λίστα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς για τις παραδόσεις που τη συνοδεύουν και αφορούν παραδοσιακούς τρόπους καλλιέργειας και επεξεργασίας πρώτων υλών, παραδοσιακή αλιεία και κτηνοτροφία,

[Type text]

συνταγές παρασκευής φαγητών που μεταφέρονται κυρίως από γυναίκες διαγενεακά, φεστιβάλ και εορτές, παραδοσιακά σκεύη και προετοιμασία του τραπέζιου, ήθη και έθιμα που σχετίζονται με το φαγητό και την κουλτούρα του σε μεσογειακές χώρες.

9.4.2 Οι Πολιτιστικές Διαδρομές : Το Συμβούλιο της Ευρώπης και οι “Δρόμοι της Ελιάς”.

Ο μη κυβερνητικός και μη κερδοσκοπικός οργανισμός “Δρόμοι της Ελιάς” έχει ως σκοπό τη διερεύνηση του ρόλου της Ελιάς στους πολιτισμούς των λαών, κυρίως της Μεσογείου, εφόσον αποτελεί φυτό που κυρίως φύεται στα εδάφη γύρω από τη Μεσόγειο θάλασσα. Εκτός της έρευνας που διενεργείται στο συγκεκριμένο πεδίο, διερευνώνται επίσης και αναδεικνύονται οι σχέσεις των λαών που αναπτύχθηκαν χάρις το φυτό αυτό προωθώντας έτσι το διαπολιτισμικό διάλογο εντός και εκτός των ορίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην πράξη και με σκοπό τη βιώσιμη-αιψφόρο ανάπτυξη χαράσσονται **Πολιτιστικές Διαδρομές (: Cultural Routes)**, που αναδεικνύουν τη σημασία της ελιάς και αναπτύσσουν τον τουρισμό και την επιχειρηματική δραστηριότητα, δημιουργώντας συνέργειες μεταξύ των παραγωγικών τομέων, της πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς παραγωγής. Είναι εμφανές, σύμφωνα με τους ορισμούς που δόθηκαν πιο πάνω στο θεωρητικό μέρος, πως πρόκειται για **καινοτομία βασισμένη στην παράδοση και τον πολιτισμό**, δηλαδή πρόκειται για **πολιτιστική καινοτομία**¹²⁴.

Έχουν οργανωθεί από τον ως άνω Οργανισμό, που λειτουργεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης (Council of Europe) αρκετές διαδρομές που διακρίνονται:

- α. Σε μεγάλες πολιτιστικές διαδρομές σε ελαιοπαραγωγικές χώρες της Μεσογείου
- β. Σε μικρές πολιτιστικές διαδρομές σε ελαιοπαραγωγικές περιοχές
- γ. Σε πολιτιστικές διαδρομές σε μη ελαιοπαραγωγικές χώρες.

Ο σκοπός της χάραξης των διαδρομών είναι η ανακάλυψη της Μεσογείου της ελιάς, η ανακάλυψη του πολιτισμού της ελιάς και η προβολή του πολιτισμού της Μεσογείου της ελιάς. Στις διαδρομές ο επισκέπτης/εξερευνητής έχει την ευκαιρία να λάβει έγκυρη γνώση γύρω από το θέμα, να επισκεφτεί ελαιώνες, να επισκεφτεί βιομηχανίες επεξεργασίας του ελαιοκάρπου και των προϊόντων της, να επισκεφτεί επιχειρήσεις που ασχολούνται με τη δημιουργία προϊόντων που έχουν ως πρώτη ύλη την ελιά ή ως έμπνευση την ελιά και να γευτεί παραδοσιακές συνταγές μεσογειακής κουζίνας. Επομένως μέσα από την πολιτιστική καινοτομία των “Δρόμων της Ελιάς” προωθείται ο τουρισμός, αλλά και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός, ο

¹²⁴www.olivetreeroute.gr

θηρσκευτικός, ο αγροτουρισμός, ο αθλητικός και ο γαστρονομικός.

9.4.3 Φεστιβάλ και Τοπικές Γιορτές ανάδειξης των παραδοσιακών πρώτων υλών και προϊόντων.

Σε πολλές περιοχές της Ελλάδας διοργανώνονται φεστιβάλ με σκοπό την ανάδειξη της τοπικής παραγωγής, την προσέλκυση επισκεπτών και την προώθηση προϊόντων μέσω πολιτιστικών θεσμών. Από τα φεστιβάλ μελετήσαμε τα πιο κάτω, τα οποία και ενδεικτικά αναφέρονται:

1. Το φεστιβάλ **“Melitzazz”**¹²⁵ μέσω του οποίου προωθείται το τοπικό προϊόν Π. Ο. Π. Ονομασίας προέλευσης “Τσακωνική Μελιτζάνα Λεωνιδίου”. Το Φεστιβάλ διοργανώνεται από το Δήμο Νότιας Κυνουρίας και την αναπτυξιακή Πελοποννήσου Πάρωνας Α. Ε με αρκετούς χορηγούς που συμβάλλουν στην υλοποίησή του κάθε χρόνο τον Ιούλιο. Το φεστιβάλ προωθεί την παραδοσιακή-έθνικ μουσική, με πυρήνα την τζαζ μουσική-μουσικό είδος που εξελίχθηκε διαπολιτισμικά στην Αμερική (κυρίως Νέα Ορλεάνη). Η τζαζ θεωρείται παραδοσιακή-λαϊκή αμερικανική μουσική με αφρικανικές καταβολές, χωρίς όμως να αποκλείεται η συμβολή γαλλικών, ισπανικών ακουσμάτων, ακόμα και των θρησκευτικών spirituals στη διαμόρφωσή της. Το φεστιβάλ αναπτύσσει πολιτιστικό τουρισμό, αγροτουρισμό και γαστρονομικό τουρισμό, διασυνδέει όλους τους τομείς της οικονομίας σε μια πλατφόρμα δημιουργικότητας και ψυχαγωγίας. Είναι ένα ακόμη παράδειγμα **πολιτιστικής καινοτομίας, η οποία προωθεί τη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη**. Στην οργανωμένη ιστοσελίδα του φεστιβάλ υπάρχουν εικόνες από την περιοχή, καθώς και παραδοσιακά τραγούδια από όλη την Ελλάδα, κυρίως όμως την περιοχή της Τσακωνιάς (www.shortmedstories.com/med-radio-2/).

Εκτός των φεστιβάλ, διοργανώνονται υπό τη μορφή πολιτιστικού θεσμού, **θεματικές τοπικές γιορτές** που έχουν ως σκοπό την ανάδειξη τοπικών αγροτικών και μη προϊόντων, προωθώντας το διαπολιτισμικό διάλογο, την ψυχαγωγία και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Παρόμοιες γιορτές καταγράφονται μέσω έρευνας του διαδικτύου στο σύνολο της Ελληνικής επικράτειας, αλλά και στην Κύπρο, εμπλουτίζοντας ποιοτικά το τουριστικό προϊόν, αλλά και προβάλλοντας τη μοναδικότητα παραδοσιακών πρώτων υλών και προϊόντων. Ενδεικτικά αναφέρονται:

2. Η **γιορτή πατάτας στη Νάξο**, που διοργανώνεται από την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Νάξου και πραγματοποιείται τον μήνα Ιούλιο, κατά την τουριστική περίοδο.

3. Η **γιορτή πατάτας στη Λεκάνη του Νομού Καβάλας**, πλαισιωμένη από Ποντιακά σωματεία.

¹²⁵www.melitzazz.gr

[Type text]

4. Η **γιορτή του Κάστανου**, που διοργανώνεται τον Οκτώβριο, κατά τη χειμερινή τουριστική περίοδο στην Καστάνιτσα Αρκαδίας από το Δήμο Βόρειας Κυνουρίας, την Πάρνωνα Α. Ε., ενώ μετέχουν περιβαλλοντικές και πολιτιστικές ενώσεις και σύλλογοι. Στην Καστάνιτσα έχει δημιουργηθεί Κέντρο Πληροφόρησης του Φορέα Διαχείρισης Όρους Πάρνωνα-Μουστού (υγρότοπος ιδιαίτερης προστασίας). Στο κέντρο αυτό κατά το φεστιβάλ 28/29 Οκτωβρίου 2016 οργανώθηκε έκθεση παραδοσιακών επαγγελμάτων. Το “Κάστανο” ως παραδοσιακό προϊόν γιορτάζεται και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, όπως την Άρνα, τα Δολιανά, την Αγιάσο, το Ξουρήχι κ.α.
5. Η **Γιορτή της Αγκινάρας**, σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας, όπως την Τήνο, στα Ίρια Αργολίδας, στη Μάνη κ. ά.
6. Η **Γιορτή Κρασιού**, που διοργανώνεται επίσης σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας, όπως το Ρέθυμνο της Κρήτης, στην Αλεξανδρούπολη της Θράκης, στη Θεσσαλονίκη **κ.α.**
7. Η Γιορτή Κρεμμυδιού στα Κουμείκα της Σάμου, κ. ά.
8. Το Πανελλήνιο φεστιβάλ Ελαιολάδου και Ελιάς στην Καλαμάτα κ.α.
9. Η Γιορτή Μανιταριού στα Γρεβενά
10. Το φεστιβάλ Ελληνικού Γάλακτος και Τυριού (<http://www.greekexpocheese.gr/site/>)
11. Το φεστιβάλ Τυριού και Διατροφής (www.cheesefoodfest.gr)
12. Το φεστιβάλ Μελιού και Προϊόντων Μέλισσας (<http://www.greekhoneyfestival.gr/>)
13. Η Γιορτή Κρητικής Διατροφής στο Ρέθυμνο της Κρήτης (<http://www.bionews.gr/>), όπου, μεταξύ άλλων προβάλλεται η ελληνική ζέα (δίκοκκο σιτάρι), η οποία διακρίνεται από το γερμανικό ασπροσίτι (dinkel), αλλά και το καλαμπόκι.

9.5 Καινοτομία βασισμένη στην παράδοση: η εμπειρική έρευνα.

Σκοπός: Ο εντοπισμός και ανάδειξη προϊόντων και παραγωγικών μονάδων που η παραγωγή τους έχει εμπνέεται και βασίζεται στην Παράδοση, δηλαδή παραγωγικές μονάδες του κλάδου της βιομηχανίας που βασίζονται σε παραδοσιακές πρώτες ύλες ή/και μεθόδους παραγωγής, ενώ έχουν προβεί σε ενέργειες εκσυγχρονισμού και σε εφαρμογή καινοτομιών.

Στόχοι:

- α. Καταγραφή του είδους των καινοτομιών
- β. Επιπτώσεις της καινοτομίας στις επιχειρήσεις
- γ. Επιπτώσεις της καινοτομίας στην τοπική κοινωνία

Δείγμα

Καταγράφηκαν σύμφωνα με το σκοπό και τους στόχους της έρευνας 62 παραγωγικές μονάδες, εκ των οποίων 2 είναι επιχειρήσεις προώθησης παραδοσιακών καινοτομικών προϊόντων. Ελάχιστες μονάδες χαρακτηρίζονται ως “μεγάλες βιοτεχνίες” με δυναμική ένταξης στο βιομηχανικό κλάδο.

Αναλυτικότερα οι παραγωγικές μονάδες που εξετάζονται εντάσσονται στους εξής κλάδους:

Οινοποιητικές βιομηχανίες και κτήματα

Βιομηχανίες παρασκευής μπίρας

Βιομηχανίες παρασκευής παραδοσιακών λικέρ

Βιομηχανίες παρασκευής ούζου

Μελισσοκομικές βιομηχανίες και βιοτεχνίες

Βιομηχανία αλιευμάτων

Γαλακτοκομικές βιομηχανίες και συνεταιρισμοί

Βιομηχανίες αλλαντικών

Βιομηχανίες παρασκευής και διάθεσης προϊόντων παραδοσιακής σηροτροφίας

Βιομηχανία Μόδας (fashion industry)

Βιομηχανίες Μαρμάρων

Βιομηχανίες Καλλυντικών και ειδών προσωπικής υγιεινής

Βιομηχανίες παρασκευής ειδών ύπνου

Επιχειρήσεις και συνεταιρισμοί παρασκευής οσπρίων (φάβα Σαντορίνης, φακές

[Type text]

Εγκλουβής, φασόλια Πρεσπών)

Βιομηχανίες μεταλλικών νερών

Βιομηχανίες παρασκευής αναψυκτικών

Αρτοβιομηχανίες

Κοσμηματοποιία

Η γενικότερη μέθοδος της έρευνας-οι φάσεις

Η έρευνα αναπτύσσεται στις παρακάτω φάσεις:

Πρώτη φάση: εντοπισμός των επιχειρήσεων

Δεύτερη φάση: μελέτη των παραγωγικών μονάδων μέσω των επίσημων ιστοσελίδων τους-καταγραφή των καινοτομιών .

Τρίτη φάση: διαδικτυακή αποστολή σύντομου ερωτηματολογίου κλειστών κυρίως ερωτήσεων μέσω του ηλεκτρονικού συστήματος της εταιρίας Google.

Χρονική διάρκεια:

Πρώτη φάση: 5 μήνες, Ιούνιος-Σεπτέμβριος 2016.

Δεύτερη φάση: 3 μήνες, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2016, συνεχίζεται

Τρίτη φάση: 1/12/2016, ελήφθησαν το 25% περίπου των απαντήσεων επί του συνόλου του δείγματος, η έρευνα είναι ακόμη σε εξέλιξη.

Δυσχέρειες και φραγμοί της έρευνας

- Η χρονική συγκυρία βρίσκει τις επιχειρήσεις σε εξαιρετικά δυσχερή οικονομική φάση, κυρίως λόγω της οικονομικής ύφεσης, του ευρύτερου κλίματος πολιτικής αστάθειας και της επιβολής υψηλής φορολογίας.
- Έλλειψη χρόνου εκ μέρους του προσωπικού των επιχειρήσεων: αρκετές παραγωγικές μονάδες έχουν προβεί σε μείωση του προσωπικού, ενώ το υπάρχον ανθρώπινο δυναμικό εντατικοποιείται ισχυρά προκειμένου να ολοκληρωθούν οι επιχειρησιακοί στόχοι κάθε επιχείρησης.
- Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε χωρίς εξωτερική χρηματοδότηση, με στενά χρονικά περιθώρια και με ελάχιστη υποδομή. Για το λόγο αυτό συνεχίζεται προκειμένου να σχηματιστεί μια περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα.

Ο εντοπισμός των παραγωγικών μονάδων/επιχειρήσεων

Οι επιχειρήσεις του δείγματος εντοπίστηκαν μέσω των εξής πηγών:

[Type text]

1. Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών
2. Εμπορικά και Βιομηχανικά Επιμελητήρια Ελλάδας-σύνολο περιφερειών
3. Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου της Τραπέζης Ελλάδος
4. IOBE
5. Διαδίκτυο
6. Εκπομπή “Ready Business” του τηλεοπτικού σταθμού ΣΚΑΪ.

9.5.1 Μελέτη των επιχειρήσεων μέσω των ιστοσελίδων τους-καταγραφή καινοτομιών που βασίζονται στην παράδοση.

Σκοπός της διαδικτυακής έρευνας των παραγωγικών μονάδων μέσω των ιστοσελίδων τους είναι να

Μέθοδος: Οι παρατηρήσεις πραγματοποιήθηκαν στις επίσημες ιστοσελίδες των παραγωγικών μονάδων/επιχειρήσεων. Ως βάση της επιστημονικής μεθόδου είναι η “επιστημονική παρατήρηση”, η οποία πραγματοποιήθηκε όχι στο φυσικό, αλλά στον ψηφιακό κόσμο. Ως ερευνητικό εργαλείο σχεδιάστηκε και χρησιμοποιήθηκε ειδικό *Φύλλο Καταγραφής Παρατηρήσεων*¹²⁶.

Δείγμα: 50 παραγωγικές μονάδες, πανελληνίας εμβέλειας, τυχαίας επιλογής.

Παρατίθενται οι παρατηρήσεις, όπως καταγράφηκαν ανά παραγωγική μονάδα στο Παράρτημα II. Οι παρατηρήσεις πραγματοποιήθηκαν για:

- τον εντοπισμό των παραδοσιακών στοιχείων κάθε μονάδας
- την ανάδειξη των προϊόντων που παράγουν σήμερα
- τον εντοπισμό και την ανάδειξη των “έξυπνων στοιχείων” που συνιστούν τις καινοτομίες κάθε παραγωγικής μονάδας

Τα ευρήματα της καταγραφής παρουσιάζονται πινακοποιημένα και είναι:

¹²⁶Ο σχεδιασμός του Φύλλου Καταγραφής Παρατηρήσεων πραγματοποιήθηκε από την ερευνήτρια Όλγα Τσακηρίδη. Στην υλοποίηση μετείχε η κα Μάρθα Τζαφέρη, φοιτήτρια του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, μαζί με την ερευνήτρια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Οι σύγχρονες επιχειρήσεις επιδιώκουν την ανάπτυξη περισσότερο διαπροσωπικών σχέσεων με το καταναλωτικό τους κοινό. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν είναι η δημιουργία εκδηλώσεων, η δημιουργία πνευματικών κέντρων, εστιατορίων και μουσείων, ώστε να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των καταναλωτών και να τους παρακινήσουν να γνωρίσουν την επιχείρησή από κοντά.
- Χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, δημιουργώντας υψηλής αισθητικής και λειτουργικότητας ιστοσελίδες.
- Επιδιώκουν να κινούνται στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης και του σεβασμού προς τη φύση και το περιβάλλον.
- Παρατηρείται ανασυρση παλαιών αρχών ολιστικών αντιλήψεων υγείας και θεραπειών.
- Παρατηρείται σεβασμός στην Ελληνική κληρονομιά και παράδοση και επιτυγχάνεται με τρόπο αυθεντικό και κατόπιν έρευνας.
- Υπάρχει η τάση επανάχρησης υλικών και προϊόντων που δεν χρησιμεύουν πλέον στην αρχική τους μορφή.
- Υιοθετείται θετική και αισιόδοξη στάση ζωής για την υποστήριξη των καινοτομιών
- Δίνεται έμφαση, όπου είναι δυνατόν, στην κατασκευή μουσείων και στην ανάπτυξη παιδαγωγικών προγραμμάτων και εκπαιδευτικών επισκέψεων, όχι μόνο ως μια επιπρόσθετη πηγή εσόδων, αλλά και ως εναλλακτικό τρόπο προώθησης των προϊόντων και προσέλκυσης του καταναλωτικού κοινού, ιδίως των νέων.

9.6 Η διαδικτυακή εξ αποστάσεως έρευνα.

Βασικό ερευνητικό ερώτημα αποτελεί η διερεύνηση των επιπτώσεων της εφαρμογής καινοτομιών σε παραγωγικές μονάδες που βασίζονται με πολλούς τρόπους στην παράδοση για την παραγωγή των προϊόντων τους.

Για τη διακίνηση του ερωτηματολογίου προτιμήθηκε η διαδικτυακή, εξ αποστάσεως, μέθοδος. Σημαντικότερος παράγοντας για την επιλογή της μεθόδου ήταν η έλλειψη χρηματοδότησης που θα διασφάλιζε ένα επαρκέστερο επίπεδο οργάνωσης και υποδομών, αλλά και η λειτουργικότητα που διασφαλίζεται από τη χρήση της σύγχρονης αυτής μεθόδου.

Σοβαρό πρόβλημα στην έρευνα αποτελεί η παρούσα χρονική συγκυρία. Το ανθρώπινο δυναμικό των επιχειρήσεων, προκειμένου να ανταποκριθεί στους στόχους, εντατικοποιείται και εστιάζει περισσότερο στο έργο του, με αποτέλεσμα λόγω έλλειψης χρόνου να αποφεύγει οποιαδήποτε άλλη ενέργεια που αποσπά την προσοχή του. Παρόλη τη δύσκολη συγκυρία η ανταπόκριση του δείγματος ξεπέρασε το 15%. Αξίζει να σημειωθεί, ότι 3 απαντήσεις δεν λήφθηκαν υπόψη, ύστερα από τον έλεγχο αξιοπιστίας και εγκυρότητας. Με δεδομένο, ότι η διερεύνηση πραγματοποιήθηκε από απόσταση, τα αποτελέσματα δίνουν μια πρώτη αρκετά σφαιρική εικόνα σε σχέση με το ερευνητικό μας ερώτημα χωρίς, βέβαια, να μπορούμε να ισχυριστούμε, ότι τα αποτελέσματα έχουν καθολική ισχύ. Ωστόσο, εξαιτίας του επιστημονικού ενδιαφέροντος η διαδικτυακή έρευνα είναι ακόμη σε εξέλιξη.

Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε με βάση τις αρχές της σαφήνειας και της απλότητας, ώστε να γίνεται εύκολα αντιληπτό, αλλά και να μην απαιτείται ικανός χρόνος για την συμπλήρωσή του. Αποτελείται από 13 ερωτήσεις κλειστού τύπου και απλών εναλλακτικών επιλογών, ενώ υπήρχε και 1 ανοικτή ερώτηση. Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε σε 64 παραγωγικές μονάδες/επιχειρήσεις κλάδων της βιομηχανικής παραγωγής.

Αποτελέσματα:

- Οι μισές από τις επιχειρήσεις που απάντησαν είναι παλαιές, έχουν εκσυγχρονιστεί και έχουν εφαρμόσει καινοτομίες που βελτιώνουν τα προϊόντα, την παραγωγική διαδικασία και την ανταγωνιστικότητά τους.
- Οι παλαιότερες επιχειρήσεις στηρίζονται σε λιγότερους εργαζόμενους.
- Το 57, 1% του δείγματος αυτοχαρακτηρίζεται ως «Βιοτεχνία» και το 42, 9% ως «Βιομηχανία».
- Όλες στηρίζονται σε παραδοσιακές πρώτες ύλες, ενώ πιο συγκεκριμένα το 85, 7% των επιχειρήσεων του δείγματος αξιοποιεί την παράδοση όσον αφορά τις πρώτες ύλες, ενώ το 14, 3% αξιοποιεί παραδοσιακές διαδικασίες παραγωγής.
- Όλες οι επιχειρήσεις έχουν εφαρμόσει καινοτομίες για τη διαφοροποίηση του

[Type text]

προϊόντος, καθώς επίσης έχουν διοργανώσει σεμινάρια για εκπαίδευση συνεργατών και εργαζομένων ως προσαρμογή στις καινοτομίες.

- Μεγαλύτερο ποσοστό από τις επιχειρήσεις του δείγματος εφάρμοσε καινοτομίες προϊόντος, ενώ ισοψηφούν οι απαντήσεις ότι εφαρμόστηκαν καινοτομίες στην οργάνωση της εργασίας και στη διάθεση του προϊόντος στην αγορά.
- Οι περισσότερες επιχειρήσεις από τις απαντήσεις μέχρι σήμερα του δείγματος φαίνεται να ξεκινούν την εφαρμογή καινοτομιών μετά το 2013.
- Όλες οι επιχειρήσεις θεωρούν, ότι βοηθήθηκαν από την εφαρμογή των καινοτομιών.
- Το 55, 6% των επιχειρήσεων θεωρούν, ότι έγιναν περισσότερο ανταγωνιστικές, το 33, 3% περισσότερο γνωστές στο εξωτερικό, ενώ το 11, 1% του δείγματος για τις μέχρι σήμερα απαντήσεις θεωρεί ότι η επιχείρηση έγινε περισσότερο γνωστή στην εγχώρια αγορά. Αξιοσημείωτο, πάντως είναι, ότι καμμία επιχείρηση δεν δήλωσε ότι αυξήθηκαν τα κέρδη της επιχείρησης, εξαιτίας της εφαρμογής των καινοτομιών. Η απάντηση αυτή χρήζει ιδιαίτερης έρευνας σε βάθος παρουσιάζοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί η επίλυσή του θα μπορούσε να βοηθήσει τις εν λόγω επιχειρήσεις στη μετέπειτα πορεία τους.
- Όλες οι επιχειρήσεις θεωρούν, ότι για να εφαρμοστούν σωστά οι καινοτομίες χρειάζεται να αλλάξει η ενδοεπιχειρησιακή κουλτούρα σε ποσοστό 100% του δείγματος.
- Όλες οι επιχειρήσεις θεωρούν, ότι η εφαρμογή των καινοτομιών ωφέλησε τους εργαζόμενους. Η συγκεκριμένη απάντηση επίσης χρήζει περαιτέρω έρευνας σε βάθος, ώστε να διαλευκανθεί σε ποιά ακριβώς σημεία ωφεληθήκαν οι εργαζόμενοι.
- Το 88, 9% των επιχειρήσεων θεωρεί, ότι βοηθήθηκε η τοπική κοινωνία, ενώ το 11, 1% όχι.
- Όλες οι επιχειρήσεις θεωρούν, ότι η καινοτομία χρειάζεται ανανέωση με το πέρασμα του χρόνου.

Πρώτη εκτίμηση των αποτελεσμάτων της διαδικτυακής έρευνας.

Παλαιότερες, αλλά και νεότερες επιχειρήσεις που στηρίζουν την παραγωγή τους στην παράδοση, προκειμένου να γίνουν περισσότερο ανταγωνιστικές και γνωστές στην εγχώρια, αλλά και την αγορά του εξωτερικού, προβαίνουν σε όλων των τύπων τις καινοτομίες, με προεξέχουσες τις καινοτομίες προϊόντος, της καινοτομίες της οργάνωσης της εργασίας, αλλά και της διάθεσης των προϊόντων στην αγορά. Οι επιχειρήσεις του δείγματος δείχνουν έντονες τάσεις εκσυγχρονισμού, εφαρμόζοντας καινοτομίες στην οργάνωση της εργασίας, αλλά και στην αλλαγή της επιχειρησιακής κουλτούρας. Για το λόγο αυτό πραγματοποιούν σεμινάρια, όχι μόνο για το δικό τους

[Type text]

ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και τους προμηθευτές και τους πελάτες τους (θεωρία των πέντε δυνάμεων του Porter). Είναι σημαντικό, ότι αντιλαμβάνονται, ότι μια σύγχρονη επιχείρηση δεν μπορεί να εφισυχάζει σε δάφνες του παρελθόντος, εφόσον οι σύγχρονες εξελίξεις στην οικονομία συμβαίνουν πλέον στην παγκόσμια αγορά με καταγιστικό τρόπο, οπότε αντιλαμβάνονται τις καινοτομίες με θετικό πρόσημο και ως μια συνεχή διαδικασία αυτοβελτίωσης.

Από την παρούσα διερεύνηση αναδεικνύονται ορισμένα νέα ερευνητικά ερωτήματα, όπως:

- Πώς ακριβώς επωφελούνται οι εργαζόμενοι από την εφαρμογή των καινοτομιών;
- Γιατί δεν αυξάνονται τα κέρδη, παρόλη την εφαρμογή καινοτομιών;
- Ποιές ακριβώς είναι οι νέες ανάγκες επιμόρφωσης του ανθρώπινου δυναμικού;
- Ποιά είναι τα νέα στοιχεία της ενδοεπιχειρησιακής κουλτούρας που κρίνεται απαραίτητη για την απρόσκοπτη λειτουργία της επιχείρησης μετά την εφαρμογή των καινοτομιών;
- Πώς μπορούν να επωφεληθούν οι τοπικές κοινωνίες περισσότερο, αλλά και να βοηθήσουν τις καινοτόμες επιχειρήσεις;

9.7 Γενικά Συμπεράσματα της επιμέρους μελέτης.

Τα συμπεράσματα, τόσο από τη θεωρητική, όσο και την εμπειρική ανάλυση, αλλά κυρίως σε αλληλόδραση του θεωρητικού με το εμπειρικό μέρος συνοψίζονται στα παρακάτω:

- Στην Ελλάδα υπάρχει πλούτος παραδοσιακών πρώτων υλών, προϊόντων και παραγωγικών διαδικασιών, τα οποία με τη βοήθεια της ΕΡΕΥΝΑΣ και της ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ βελτιώνονται αποκτώντας σημαντικό συγκριτικό (ανταγωνιστικό) πλεονέκτημα ως τοπικά παραδοσιακά προϊόντα.
- Η ίδια η παράδοση κάθε τόπου ενέχει εννοιολογικά το στοιχείο της ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑΣ, το οποίο συνδυάζεται άριστα με όλους τους τύπους των καινοτομιών. Βασική προϋπόθεση είναι η έρευνα και ο σεβασμός στην αειφόρο (βιώσιμη) ανάπτυξη.
- Ο συνδυασμός της ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ με την ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ βοηθάει τις παραγωγικές μονάδες να δημιουργήσουν εξαγωγή προϊόντα, να βελτιώσουν την εικόνα τους στην εξωτερική και εσωτερική αγορά, ενώ καταγράφονται επίσης θετικά πρόσημα στην τοπική και κοινωνική ανάπτυξη.
- Βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική εφαρμογή κάθε καινοτομίας είναι η έρευνα, η διαφοροποίηση και προσαρμογή της ενδοεπιχειρησιακής κουλτούρας και της οργάνωσης της εργασίας.

[Type text]

- Ο πολιτισμός, σε όλες του τις εκδοχές, είτε ως πολιτισμικός πλούτος, είτε ως πολιτιστική δράση μπορεί αποτελεσματικά να δημιουργήσει πολιτιστικές καινοτομίες υποστηρίζοντας όλους τους τομείς της οικονομίας (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή). Με την ανάπτυξη συνεργειών και συνεργασιών μεταξύ του πολιτισμού και της διαχείρισής του με επιχειρήσεις προσδίδεται νέα σημασιολογική διάσταση στην έννοια της “πολιτιστικής καινοτομίας”.
- Εντέλει ο πολιτισμός μπορεί να υποστηρίξει αποτελεσματικά την οικονομική δραστηριότητα των επιχειρήσεων αποδεικνύοντας στην πράξη, πως ο πολιτισμός είναι ενιαίος ως πλούτος και ως δράση, εφόσον όλοι οι τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας συνδέονται άρρηκτα στο πλαίσιο ενός ενιαίου πολιτισμικού γίγνεσθαι.
- Ο προβληματισμός που εγείρεται με βάση το προηγούμενο συμπέρασμα είναι, πως η πολιτιστική δράση, εάν συνδεθεί αποκλειστικά με την οικονομία, ενδέχεται να υποβαθμίσει την ελεύθερη δημιουργία και έκφραση, όταν σ' αυτή δεν είναι ορατά κάποια απτά αποτελέσματα.
- Αρκετές επιχειρήσεις έχουν πλέον την τάση να αναπτύσσουν παράλληλες πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως να δημιουργούν μουσεία, να ανασκευάζουν τους χώρους παραγωγής έτσι ώστε να είναι επισκέψιμοι, να συμβάλλουν στην άτυπη εκπαίδευση και στην ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος. Οι επιχειρήσεις μετά από την εφαρμογή των καινοτομιών είναι ως να διευρύνουν τους ορίζοντές τους και να συνεργούν περισσότερο στη διαδικασία της βιώσιμης ανάπτυξης.
- Διεθνείς και Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί και Θεσμοί, όπως η Unesco, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ευρώπης υποστηρίζουν τη σύγχρονη επιχειρηματικότητα και την καινοτομία στο πλαίσιο μιας βιώσιμης ανάπτυξης.

Από την έρευνα μέσω των ιστοσελίδων παρατηρήσαμε:

- Οι Ελληνικές παραγωγικές μονάδες του δείγματος της έρευνας **παρουσιάζουν δυναμισμό με πολύ καλές προοπτικές**, ενώ τα τελευταία χρόνια επιδεικνύουν **εξαγωγική δραστηριότητα και εξωστρέφεια**. Ήδη δύο εκ των επιχειρήσεων του δείγματος πρόσφατα, οι βιομηχανίες καλλυντικών Κορρές και Appinitta, προσέλκυσαν το ενδιαφέρον διεθνών επενδυτών.
- Η Παράδοση σε συνδυασμό με τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων και την εφαρμογή καινοτομιών δημιουργούν **εξαιρετικής ποιότητας προϊόντα**, τα οποία διαθέτουν **ανταγωνιστικό πλεονέκτημα** διεθνώς. Σ' αυτό συμβάλλουν σημαντικά η γεωφυσική θέση της χώρας και οι κλιματολογικές συνθήκες που ισχύουν σ' αυτή, καθόσον εντοπίζονται πρώτες ύλες που είναι μοναδικές παγκοσμίως.
- Οι επιχειρήσεις του δείγματος επιδιώκουν την **ανάπτυξη περισσότερο διαπροσωπικών σχέσεων με το καταναλωτικό τους κοινό**. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν είναι η δημιουργία εκδηλώσεων, η δημιουργία πνευματικών κέντρων, εστιατορίων και μουσείων, ώστε να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των καταναλωτών και να τους παρακινήσουν να γνωρίσουν την επιχείρηση από κοντά. Χρησιμοποιούν το

διαδίκτυο, δημιουργώντας υψηλής αισθητικής και λειτουργικότητας ιστοσελίδες, ενώ επιδιώκουν να κινούνται στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης και του σεβασμού προς τη φύση και το περιβάλλον.

- Παρατηρείται ανάσχυση παλαιών αρχών ολιστικών αντιλήψεων υγείας και θεραπειών.
- Παρατηρείται σεβασμός στην Ελληνική κληρονομιά και παράδοση και επιτυγχάνεται με τρόπο αυθεντικό και κατόπιν έρευνας.
- Υπάρχει η τάση επανάχρησης υλικών και προϊόντων που δεν χρησιμεύουν πλέον στην αρχική τους μορφή.
- **Υιοθετείται θετική και αισιόδοξη στάση ζωής για την υποστήριξη των καινοτομιών, η οποία έχει επιπτώσεις στην ενδοεπιχειρησιακή κουλτούρα.**
- Δίνεται έμφαση, όπου είναι δυνατόν, στην λειτουργία μουσείων και στην ανάπτυξη παιδαγωγικών προγραμμάτων και εκπαιδευτικών επισκέψεων, όχι μόνο ως μια επιπρόσθετη πηγή εσόδων, αλλά και ως εναλλακτικός τρόπος προώθησης των προϊόντων και προσέλευσης του καταναλωτικού κοινού, ιδίως των νέων.

Από τη διαδικτυακή συμπλήρωση ερωτηματολογίων παρατηρήσαμε:

- Όλες οι επιχειρήσεις στηρίζονται σε παραδοσιακές πρώτες ύλες, ενώ πιο συγκεκριμένα το **85,7%** των επιχειρήσεων του δείγματος αξιοποιεί την παράδοση όσον αφορά τις πρώτες ύλες, ενώ το 14,3% αξιοποιεί παραδοσιακές διαδικασίες παραγωγής.
- Όλες οι επιχειρήσεις έχουν εφαρμόσει καινοτομίες για τη διαφοροποίηση του προϊόντος, καθώς επίσης έχουν διοργανώσει σεμινάρια για εκπαίδευση συνεργατών και εργαζομένων ως προσαρμογή στις καινοτομίες.
- Μεγαλύτερο ποσοστό από τις επιχειρήσεις του δείγματος εφάρμοσε καινοτομίες προϊόντος, ενώ ισοψηφούν οι απαντήσεις, ότι εφαρμόστηκαν καινοτομίες στην οργάνωση της εργασίας και στη διάθεση του προϊόντος στην αγορά.
- Οι περισσότερες επιχειρήσεις από τις απαντήσεις μέχρι σήμερα του δείγματος φαίνεται να ξεκινούν την εφαρμογή καινοτομιών **μετά το 2013**.
- Όλες οι επιχειρήσεις θεωρούν, ότι **βοηθήθηκαν από την εφαρμογή των καινοτομιών**.
- Το **55,6%** των επιχειρήσεων θεωρούν, ότι έγιναν **περισσότερο ανταγωνιστικές** μετά την εφαρμογή των καινοτομιών, το 33,3% περισσότερο γνωστές στο εξωτερικό, ενώ το **11,1%** του δείγματος για τις μέχρι σήμερα απαντήσεις θεωρεί, ότι η επιχείρηση **έγινε περισσότερο γνωστή στην εγχώρια αγορά**. Αξιοσημείωτο, πάντως είναι, ότι καμμία επιχείρηση δεν δήλωσε, ότι αυξήθηκαν τα κέρδη της εξαιτίας της εφαρμογής των καινοτομιών. Η απάντηση αυτή χρήζει ιδιαίτερης έρευνας σε βάθος παρουσιάζοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί η επίλυση του ζητήματος θα μπορούσε να βοηθήσει τις εν λόγω επιχειρήσεις στη μετάπειτα πορεία τους.
- Όλες οι επιχειρήσεις θεωρούν, ότι **για να εφαρμοστούν σωστά οι καινοτομίες χρειάζεται να αλλάξει η ενδοεπιχειρησιακή κουλτούρα σε ποσοστό 100% του δείγματος**.

[Type text]

- Όλες οι επιχειρήσεις θεωρούν, ότι η εφαρμογή των καινοτομιών **ωφέλησε τους εργαζόμενους** Η συγκεκριμένη απάντηση επίσης χρήζει περαιτέρω έρευνας σε βάθος, ώστε να διευκυνθεί σε ποιά ακριβώς σημεία ωφελήθηκαν οι εργαζόμενοι.
 - Το 88,9% των επιχειρήσεων θεωρεί, ότι **βοηθήθηκε η τοπική κοινωνία**, ενώ το 11,1% όχι.
- Όλες οι επιχειρήσεις θεωρούν, ότι **η καινοτομία χρειάζεται ανανέωση με το πέρασμα του χρόνου.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 9

Adorno, T. (1991). *The Culture Industry*. London: Routledge.

Αυδίκος, Β. (2014). *Οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Bauman, Z. (1992). *Ο Πολιτισμός ως Πράξη*. Μτφ. Σκαρπέλος, Γ. Αθήνα: Πατάκης.

Benghozi P.-J., Paris T. (2016). *The cultural economy in the digital age: a revolution in intermediation?*, *City, Culture and Society*, Elsevier, 7, p. p. 75-80.

Βερνίκος, Ν. Δασκαλοπούλου, Σ. Μπαντιμαρούδης, Φ. (2005). *Πολιτιστικές Βιομηχανίες: Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*. Αθήνα: Κριτική.

Braudel, F. (2001). *Γραμματική των Πολιτισμών*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Cakar N. D., and Erturk A. (2010). *Comparing Innovation Capability of Small and Medium-Sized Enterprises: Examining the Effects of Organizational Culture and Empowerment*, *Journal of Small Business Management*, 48(3), p. p. 325-359.

Γκαγκούλια Π. Λούβη, Α. Οικονόμου, Μ. Παπαδόπουλος, Σ. Ρηγίνος, Μ. (2001). *Η Σηροτροφία στο Σουφλί*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.

Γκαντζιάς, Γεώργιος και Κορρές, Γεώργιος (2011). *Πολιτιστική Οικονομία και Χορηγίες: Οικονομική Διαχείριση και Ανάπτυξη Πολιτισμικών Μονάδων*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Γκαντζιάς, Γεώργιος (2010). *Πολιτιστική Πολιτική, Χορηγία και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*, Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Γκαντζιάς, Γεώργιος (2007). *Ο Πολιτισμός στην Ψηφιο-Επικοινωνιακή Παγκοσμιοποίηση. Πολιτιστικές Δραστηριότητες, Γενικό (Δημόσιο) Συμφέρον και Νέες Τεχνολογίες*, στο 13ο συνέδριο Εφαρμογών Πληροφορικής και Επικοινωνιών: *Η Μετάβαση από την Κοινωνία της Πληροφορίας στην Κοινωνία και Οικονομία της Γνώσης*, Θεσσαλονίκη.

Γκιζέλης, Γρηγόρης (1980). *Το Πολιτισμικό Σύστημα: Ο Σημειωτικός και Επικοινωνιακός Χαρακτήρας του*. Αθήνα: Γρηγορόπουλος.

Copeland, Christopher T. (2016). *Take Some Time to Feel This Over: Relations Between Mood Responses, Indecision and Creativity*, *Creativity Research Journal*, vol. 28, issue 1, pp. 11-15.

Γωνιάδης, Η. (2007). *Η Ευρεσιτεχνία ως Προπομπός της Επιχειρηματικής Καινοτομίας και Εφαλτήριο Ανάπτυξης της Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα*, Διδακτορική διατριβή,

[Type text]

Κομοτηνή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων & Ανάπτυξης.

Dahmen-Wassenberg, P., Kammerle, M., Unterrainer, H.-F., Fink, A. (2016). The Relation Between Different Facets of Creativity and the Darkside of Personality, *Creativity Research Journal*, volume 28, issue 1, pp. 60-66.

Διαμαντόπουλος, Δημήτριος (2013). Σύγχρονο Λεξικό των Βασικών Εννοιών του Υλικού-Τεχνικού, Πνευματικού και Ηθικού Πολιτισμού. Αθήνα: Πατάκης.

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού/ΠΙΟΠ (1997) Μακεδονία (πολιτιστικός Χάρτης).

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, τεύχη 99, 101, 102 του ηλεκτρονικού περιοδικού kainotomia.gr.

Ζούνης, Θεοκλής-Πέτρος (2001). Η Λειτουργία της Χορηγίας των Τεχνών ως Μέσου Επικοινωνίας: Το Ελληνικό Παράδειγμα. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Διδακτορική Διατριβή.

Ήγκλετον, Τέρνι (2003.) Η Έννοια της Κουλτούρας. μτφ. Μαγκλίνης, Η. Αθήνα: Πόλις.

Hartley J. (2012). *Digital Futures for Cultural and Media Studies*, Wiley& Sons Ltd.

Haner, U. E. (2002). «Innovation quality – a conceptual framework», in the *International Journal of Production Economics*, 80: 31-37.

Healy, K. (2002). What's New for Culture in the New Economy?, *The Journal of Arts Management, Law and Society*, volume 32, no 2, p. p. 86-103.

Hebert, T., Gramond, B., Neumeister, K. (2002). E. Paul Torrance: His Life, Accomplishments, and Legacy. Universities of Connecticut, Virginia and Yale, The National Research Center on the Gifted and Talented, U. S. A.

Jaskyte K. (2011). Predictors of Administrative and Technological Innovations in Nonprofit Organizations, *Public Administration Review*, January|February, p. p. 77-86.

Joas H. (2006). Max Weber and the Origin of Human Rights: a study on Cultural Innovation, Free University of Berlin and the University of Chicago, No. 145, May 2006 (Discussion Paper).

King, T. F. (2002). *Thinking about Cultural Resource Management: Essays from the Edge*. U. S. A. : AltaMira Press.

Κοκκώνης, Μ. Μπαντιμαρούδης, Φ. Πασχαλίδης, Γ. (2010). Ψηφιακά Μέσα: Ο Πολιτισμός του Ήχου και του Θεάματος. Αθήνα: Κριτική.

Κόνσολα, Ν. (2006). Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική. Αθήνα: Παπαζήσης.

[Type text]

Kroeber, A. L., Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. N. York: Vintage Books, division of Random House.

Kunz J., Linder S. (2015). With a view to make things better: individual characteristics and intentions to engage in management innovation, *Journal of Managerial Governance*, Springer, 19, 525-556.

Λαζαρέτου, Σ. (2014). Η Έξυπνη Οικονομία: “Πολιτιστικές” και “Δημιουργικές” Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να Αποτελέσουν Προοπτική Εξόδου από την Κρίση;. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδας, Working Paper No 175.

Lazzeretti L., Capone F., Cinti T. (2011). Open innovation in city of art: The case of laser technologies for conservation in Florence, *City, Culture and Society* 2, Elsevier, p. p. 159-168.

Liu A., Fellows R. (2012). Culture and Innovation, in Akintoye Akintola, Goulding Jack S. and Zawdie Girma (eds) *Construction Innovation and Process Improvement*, first ed., Blackwell Publishing Ltd. p. p. 63-94.

Ματζουκάτο, Μ. (2015). *Το Επιχειρηματικό Κράτος: Ανατρέποντας τους Μύθους*. Αθήνα: Κριτική.

McLuhan, M., Powers, B. (1986). *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century*. N. Y. & Oxford: Oxford University Press.

McManamon, F., Haton, A. (eds) (2000). *Cultural Resource Management in Contemporary Society: Perspectives on Management and Presenting the Past*. London: Routledge.

Mc Quail, Denis (1995). *Εισαγωγή στη Θεωρία της Μαζικής Επικοινωνίας*. Μτφ. Στέλιου Παπαθανασόπουλου. Αθήνα: Καστανιώτης.

Μερακλής, Μ. (2007). *Ελληνική Λαογραφία: Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη*. Αθήνα: εκδόσεις Οδυσσέας.

Morris W. M., Leung K. (2010). Creativity East and West: Perspectives and Parallels, *Management and Organization Review*, 6: 3, p. p. 313-327.

Μπαντιμαρούδης, Φ. (2011). *Πολιτιστική Επικοινωνία: Οργανισμοί, Θεωρίες, Μέσα*. Αθήνα: Κριτική.

Νιτσιάκος, Β. (1997). *Λαογραφικά Ετερόκλητα*. Αθήνα: Οδυσσέας.

O' Brien, M., Shennan J. S. (eds) (2010). *Innovation in Cultural Systems*. Massachusetts: The MIT Press.

Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Εταιρία Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας, Τεχνικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (1998). *Αραία Ελληνική Τεχνολογία. 1 ο διεθνές συνέδριο*,

[Type text]

Θεσσαλονίκη.

Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ (1997). Φαρμακευτικά και αρωματικά φυτά. Παραδοσιακές Χρήσεις και Δυνατότητες Αξιοποίησής τους. Ζ' τριήμερο εργασίας, Κύπρος, Παραλίμνι, 21-25 Μαρτίου.

Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ (1996). Η Μέλισσα και τα Προϊόντα της. ΣΤ' τριήμερο εργασίας. Νικήτη, 12-15 Σεπτεμβρίου.

Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ (1993). Αμπελοοινική Ιστορία στο χώρο της Μακεδονίας και της Θράκης. Ε' Τριήμερο Εργασίας, Νάουσα, 17-19 Σεπτεμβρίου.

Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ (1993). Ελιά και Λάδι. Δ' Τριήμερο Εργασίας. Καλαμάτα, 7-9 Μαΐου 1993.

Πολιτιστικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ (1992). "Ο Άρτος Ημών. . ." Από το Σιτάρι στο Ψωμί. Γ' Τριήμερο Εργασίας. Πήλιο, 10-12 Απριλίου.

Πούλιος, Ι. (επιμ) (2015). Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο/Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα (www.kallipos.gr).

Smith, D. (2006). Exploring Innovation. 2nd ed. London: McGraw-Hill.

Σπαής, Γιώργος (2007). Εισαγωγή στη Διαχείριση Τεχνολογικών Καινοτομιών. Αθήνα: Κριτική.

Σπέης, Γιώργος (1995). Παραδοσιακές Τέχνες και Επαγγέλματα. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού/Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού.

Τάτσης, Ν. (1991). Κοινωνιολογία: Κοινωνική Οργάνωση και Πολιτισμικές Διεργασίες, 5^η έκδοση. Αθήνα: Οδυσσέας.

Τερκενλή, Θ. (1996). Το Πολιτισμικό Τοπίο: Γεωγραφικές Προσεγγίσεις. Αθήνα: Παπαζήσης.

Τσάρτας, Π. (1996). Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό. Αθήνα: Εξάντας.

Τσακηρίδη, Όλγα (2016). Κινηματογραφικές Επιχειρήσεις της Αθήνας: Μεταμορφώσεις την Περίοδο της Οικονομικής Κρίσης, στο Απασχόληση και Κοινωνική Πολιτική στον Δήμο της Αθήνας. Ερευνητικές Σκιαγραφήσεις, Θανοπούλου, Μ. Μουρίκη, Α. Τσίγκανου, Ι. (επιμ.). Αθήνα: ΕΚΚΕ (www.ekke.gr), E-book: ISBN: 978-960-6834-16-5, σ. σ. 129-151.

Τσακηρίδη, Όλγα (2012). Ζητήματα Ταυτότητας και Ετερότητας στην Ελλάδα Σήμερα. Προβληματισμοί Πολιτιστικής Διαχείρισης, στο Βαρβούνης, Μ., Σέργης, Μ. (επιμ.) Ελληνική Λαογραφία, Αθήνα: Ηρόδοτος, σ. σ. 561-591.

Τσακηρίδη, Όλγα (2012) Μια Πολιτισμική Προσέγγιση για την Ένταξη των
365

[Type text]

Μεταναστών: Όψεις Θεωρίας και Πρακτικής, στο Αφουξενίδης, Α. Σαρρής, Ν. Τσακηρίδη, Ο. (επιμ.) Ένταξη των Μεταναστών στην Ελλάδα Σήμερα: Αντιλήψεις, Πολιτικές, Πρακτικές. Αθήνα: ΕΚΚΕ, e-book: διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://issuu.com/alinardis/docs>.

Τσακηρίδη, Όλγα (2012). Διαχείριση Πολιτιστικών Πόρων: Έννοιες, Στάδια Σχεδιασμού, Καλές Πρακτικές από την Ελληνική και Διεθνή Εμπειρία, Πρόγραμμα «Cultural Heritage: Exploiting Opportunities for Rural Development-CHORD», European Regional Development Fund, Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας-Θράκης, Δημοφύλεια κ. ά., Καβάλα 29/7/2012, δημοσιευμένο στο: <http://www.kavalagreece.gr/wp-content/uploads/2011/08/-ce-b4-ce-b9-ce-b1-cf-87-ce-b5-ce-af-cf-81-ce-b9-cf-83-ce-b7--cf-80-ce-bf-ce-bb-ce-b9-cf-84-ce-b9-cf-83-cf-84-ce-b9-ce-ba-cf-8e-ce-bd--cf-80-cf-8c-cf-81-cf-89-ce-bd-tsakiridi.pdf>

Tsakirides, O. (2011). «Adaptation of Cultural Organisations in the new Economic Conditions: Aspects of the Greek Case, 2010-2011. An On-Going Research», «Business, Finance and the State. European Comparisons in Historical Perspective: Crisis and Transformation», European Business History Association, Hellenic Open University, Αθήνα, 24-26/8/2011. Τα πρακτικά του συνεδρίου είναι δημοσιευμένα:

www.ebha.org/ebha2011/files/Papers/adaptation%20cultural%20institutions%20in%20the%20new%20economic%20conditions.pdf.

Τσαούσης, Δημήτρης (1983) Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας. Αθήνα: Gutenberg.

Tsourvakas, G., Monastiridis, P., Goulaptsi, I., Dekoulou, P. (2016). The contribution of marketing innovations on art organization performance: cases from the biggest art organizations in Greece, International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing 21, p. p. 133-147.

Yarbrough, N. D. (2016). Assessment of Creative Thinking Across Cultures Using the Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT): Translation and Validity Issues, volume 28, issue2, p. p. 154-164.

Zimmerli W. C., Richter K., Holzinger M. (eds) (2009). Corporate Ethics and Corporate Governance. Journal of Managerial Governance, 13, Springer, p. p. 375-381.

www.ime.gr (22-11/2016)

www.piop.gr (1-11/2016)

www.diazoma.gr (11-7/2016)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 9

Παράρτημα I

Παραδείγματα Πολιτιστικών Καινοτομιών:

Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

Το Πολιτιστικό Σωματείο “Διάζωμα”

1. Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού¹²⁷

Περιγραφή

Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού¹ αποτελεί δυναμικό πολυχώρο πολιτισμού. Αποτελείται από το πολιτιστικό κέντρο “Ελληνικός Κόσμος”, που εγκαινιάστηκε το 1998, το “Θέατρο”, πολυδύναμο χώρο πολλαπλών χρήσεων, που εγκαινιάστηκε το 2008 και το “Θόλο”, εξειδικευμένο κτίριο για παραστάσεις εικονικής πραγματικότητας που ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2006.

Σκοπός του είναι η διατήρηση της ιστορικής μνήμης και της Ελληνικής παράδοσης, η προβολή της οικουμενικότητας του Ελληνισμού, η ανάδειξη της συμβολής του Ελληνικού πολιτισμού στο σύνολο του παγκόσμιου πολιτισμού, έτσι ώστε με τη συνδρομή του παρελθόντος να κτιστεί το παρόν και το μέλλον.

Οργανωτική Δομή

Ως οργανισμός το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού διαθέτει σύγχρονη υποδομή: εξειδικευμένα στελέχη, σύγχρονη οργάνωση, εγκαταστάσεις υψηλής τεχνολογίας. Διοικείται από επταμελές διοικητικό συμβούλιο με επιπρόσθετη θέση επίτιμου αντιπροέδρου, ενώ συμβουλευτικό ρόλο του Δ. Σ κατέχει επταμελής επιστημονική επιτροπή από διακεκριμένους επιστήμονες και ερευνητές. Στα όργανα κορυφής περιλαμβάνεται η Επιτροπή Προγραμματισμού και Ανάπτυξης ως συλλογικό όργανο και ο Γενικός Διευθυντής.

Περιλαμβάνει δύο Κέντρα: το Κέντρο Πολιτισμού “Ελληνικός Κόσμος” και το Κέντρο Έρευνας και Ανάπτυξης.

Στη συνέχεια διακρίνονται τρεις διαφορετικοί τομείς: ο τομέας “Ελληνικού Κόσμου”, ο τομέας ΙΜΕ και ο τομέας Αξιοποίησης. Στον πρώτο τομέα υπάγονται τρεις διευθύνσεις με δικά τους τμήματα, στο δεύτερο τρία τμήματα και δύο υπηρεσίες και στον τρίτο

¹²⁷Οι πληροφορίες έχουν ανασυρθεί από την επίσημη ιστοσελίδα του οργανισμού: <http://www.ime.gr/>, (21/11/2016) και την ιστοσελίδα www.fhw.gr/cosmos/ (22/11/2016).

[Type text]

τομέα επίσης τρία τμήματα και δύο υπηρεσίες. Ξεχωριστές υπηρεσίες αποτελούν το Τμήμα Οικονομικών, το Τμήμα Ανθρωπίνων Πόρων και το Τμήμα Τεχνικής Υποστήριξης.

Δραστηριότητες

Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού διαμόρφωσε ένα ευρύτερο χώρο, στον οποίο υπάρχουν τρία κτίρια: ο Ελληνικός Κόσμος, το Θέατρο και η Θόλος. Ως εκ τούτου έχει τη δυνατότητα εκ της υποδομής του να μπορεί να φιλοξενήσει αρκετά είδη πολιτιστικών εκδηλώσεων όχι μόνο μεμονωμένα αλλά και συγχρόνως, χωρίς να υποπέσει το ποιοτικό επίπεδο της κάθε διοργάνωσης. Αναπτύσσονται εκθέσεις, παραστάσεις, λειτουργεί μουσείο, εκπαιδευτικά προγράμματα, ενώ παράλληλα υπάρχουν ήπιες επιχειρηματικές δραστηριότητες, όπως το πωλητήριο, το καφέ, αλλά και το δημιουργικό τμήμα παραγωγής ντοκιμαντέρ και ψηφιακών ολοκληρωμένων παραγωγών.

Εντοπισμός Καινοτομιών

Η Θόλος και η τεχνολογική της υποδομή για τη δημιουργία περιβάλλοντος εικονικής πραγματικότητας ταυτόχρονα σε μεγάλο κοινό αποτελεί τη σημαντικότερη καινοτομία του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Πρόκειται για καινοτομία τεχνολογική, αλλά και εφαρμογή μιας ιδέας που μας έρχεται από παλιά, από τις θόλους της αρχαιότητας, τους θόλους των εκκλησιών και κτιρίων, όπου χρειάζεται δηλαδή ο άνθρωπος να αισθανθεί κάτω από έναν “ουράνιο θόλο” σε αναπαράσταση, ώστε να μετουσιωθούν οι υποκείμενες δραστηριότητες σε εμπειρίες και να βιώσει πιο γήινα τα πνευματικά αγαθά. Η Θόλος, όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα του οργανισμού, μοιάζει εξωτερικά με πλανήτη-αστέρι που στροβιλίζεται στο σύμπαν, συνδέοντας τις πολιτιστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται εκεί, με τις έννοιες της αιωνιότητας και απεραντοσύνης του σύμπαντος και του χρόνου.

Καινοτομία βασισμένη στην παράδοση

Η Θόλος αποτελεί αρχιτεκτονικά συνέχεια της παράδοσης της Θόλου παλαιότερων ιστορικών κτιρίων και μνημείων, ενώ μιμείται και την ιδιαίτερη κατασκευή των παρατηρητηρίων των πλανηταρίων. Το σχήμα της που παραπέμπει στο σχήμα της γης, δημιουργεί παράλληλα ένα τεχνητό ουράνιο στερέωμα -ο ουράνιος θόλος- ώστε ο θεατής να αισθάνεται, ότι βρίσκεται μέσα στον τεχνητό κόσμο που τον περιβάλλει. Με τη βοήθεια του κτιρίου, η εμπειρία της εικονικής πραγματικότητας ολοκληρώνεται και η φιλοσοφία που διαπερνά την κατασκευή του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού εμπεδώνεται.

Διαμόρφωση Κουλτούρας

Από την οργανωτική δομή του Ιδρύματος συμπεραίνεται, ότι η επιστημονική υποστήριξη σε κάθε επίπεδο οργάνωσης είναι πολύ σημαντική. Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού αποτελεί χώρο εμπέδωσης, βίωσης της ιστορίας και της πολιτιστικής

[Type text]

κληρονομιάς της Ελλάδας. Η στελέχωση του Ιδρύματος πραγματοποιείται με ιδιαίτερη προσοχή, ώστε τα άτομα που επιλέγονται, όχι μόνο τυπικά να ανταπεξέρχονται στις απαιτήσεις του ρόλου τους, αλλά και ουσιαστικά. Περισσότερα στοιχεία για να αποκαλυφθούν χρειάζεται επιτόπια πιο εξειδικευμένη και συστηματική έρευνα. Ωστόσο, το αποτέλεσμα της εσωτερικής κουλτούρας εργασίας που επικρατεί είναι εμφανές, τόσο στην οργανωτικά άψογη διεκπεραίωση, όσο και στο χαμόγελο και τη θετική διάθεση όλων των εργαζομένων. Τα κτίρια του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού θα ήταν άδεια εντυπωσιακά κελύφη, αν δεν υπήρχε το ανθρώπινο δυναμικό που τους δίνει υπόσταση.

2. Το Σωματείο “Διάζωμα”

Περιγραφή

Το “Διάζωμα” αποτελεί σύγχρονο, καινοτομικό, ευέλικτο, πολιτιστικό οργανισμό με τη μορφή οργάνωσης ενός πολιτιστικού σωματείου. Η αφετηρία του βρίσκεται σε ένα όραμα, αλλά και σε μια αναγκαιότητα. Το όραμα είναι η αναγέννηση των αρχαίων χώρων θέασης και ακρόασης σε πανελλήνια βάση, η αναγκαιότητα είναι, η ενεργός και ευέλικτη υποστήριξη της αρχαιολογικής υπηρεσίας και του υπουργείου πολιτισμού για τη μελέτη, αποκατάσταση και ανάδειξη των αρχαίων θεάτρων. Είναι ο πρώτος οργανισμός στην Ελλάδα που ενεργοποιεί με ιδιαίτερο και δυναμικό τρόπο την έννοια του πληθοπορισμού (crowdsourcing). Στην εποχή της οικονομικής κρίσης, κατά την οποία το υπουργείο πολιτισμού εμφανίζει -όπως όλα τα υπουργεία- σημαντικά μειωμένους προϋπολογισμούς, ο ρόλος του για την διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς παίζει καθοριστικό ρόλο. Εκτός της προσφοράς του οργανισμού στον τομέα της ανασκαφής, της μελέτης, της αποκατάστασης και της ανάδειξης των αρχαίων θεάτρων, διαδραματίζει σημαντικό κοινωνικό ρόλο, διότι αποθέτει τα αρχαία θέατρα ξανά στην αγκαλιά των τοπικών κοινωνιών, ενώ παράλληλα με τις δραστηριότητές του ευαισθητοποιεί και ενεργοποιεί το κοινό. Βασική φιλοσοφία του οργανισμού αποτελεί η ιδέα, πως η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν μπορεί να ολοκληρωθεί εάν δεν υπάρχει η ενεργός συμμετοχή των πολιτών, στους οποίους και εντέλει ανήκουν. Η φιλοσοφία αυτή δεν πηγάζει μόνο από την ανάγκη εξεύρεσης πόρων για την πραγμάτωση ενός παρόμοιου εγχειρήματος, αλλά και από την ανάγκη η κοινωνία να αποκτήσει ξανά τη σχέση της με τα μνημεία, να τα εντάξει ξανά στην ενεργό ζωή και γυρνώντας προς το παρελθόν να κτίσει εκ νέου το μέλλον αξιοποιώντας τους πολιτισμικούς θησαυρούς κάθε τόπου επωφελεία της βιώσιμης ανάπτυξης. Γι' αυτό το μόντο του οργανισμού είναι “Πολίτες για τα Αρχαία Θέατρα”. Εμπνευστής του “Διαζώματος” είναι ο τ. Υπουργός Πολιτισμού και τ. Δήμαρχος Καλαμάτας Σταύρος Μπένος.

Οργανωτική Δομή

Όπως όλα τα σωματεία, το “Διάζωμα” διαθέτει εγκεκριμένο καταστατικό, στο οποίο, μεταξύ άλλων, περιγράφονται ο σκοπός και οι βασικοί του στόχοι. Οι διαδικασίες του είναι όλες ανοικτές προς την κοινωνία, όχι μόνο με τους συμβατικούς τρόπους, αλλά και μέσω μιας οργανωμένης ιστοσελίδας, στην οποία είναι εμφανές, ότι γίνεται προσπάθεια να υπάρχει διαφάνεια, όχι μόνο ως προς την πορεία των εργασιών, αλλά και ως προς τις αποφάσεις και τα οικονομικά στοιχεία. Το εγχείρημα παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες, διότι ο αριθμός των δραστηριοτήτων είναι δυσανάλογος με τον αριθμό των μόνιμων στελεχών που απαιτούνται, ώστε να μπορεί ο οργανισμός να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα. Στη διοίκηση κορυφής βρίσκεται επταμελές διοικητικό συμβούλιο, με τέσσερα αναπληρωματικά μέλη και τετραμελή ελεγκτική επιτροπή. Η κάλυψη των θέσεων είναι επώνυμη, δημοσιευμένη στο διαδίκτυο.

Τα μόνιμα στελέχη του σωματείου είναι έξη, υποβοηθούμενα από αρκετούς εθελοντές, που καλύπτουν, όμως, νευραλγικές θέσεις για τον οργανισμό, όπως για παράδειγμα ο υπεύθυνος GIS συστημάτων, ο υπεύθυνος εκδόσεων, οι φωτογράφοι, ο υπεύθυνος δημοσίων σχέσεων, ο υπεύθυνος εκπαιδευτικών προγραμμάτων κ. ά. (www.diazoma.gr/GR/Page_02-07_Our-People.asp:11-7-2016).

Τα μέλη του “Διαζώματος” διακρίνονται σε ιδρυτικά, τακτικά, επίτιμα και αρωγά. Με 274 ιδρυτικά, 647 τακτικά, 11 επίτιμα και 401 αρωγά μέλη, το “Διάζωμα” διαθέτει μια ισχυρή βάση¹²⁸ Μεγάλο μέρος του έργου και των δραστηριοτήτων του “Διαζώματος” υποστηρίζεται από τα μέλη του, τα οποία είναι ενεργά σε διάφορους ρόλους ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες.

Δραστηριότητες

Εκτός του κύριου έργου που διεκπεραιώνει το “Διάζωμα”, το οποίο είναι η υποστήριξη της έρευνας, της προστασίας, αποκατάστασης, ανάδειξης και προβολής των αρχαίων χώρων θέασης και ακρόασης υποστηρίζοντας τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες και τους ειδικούς επιστήμονες, οργανώνει πολιτιστικές δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό τη δημοσιοποίηση του έργου, την ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση της κοινωνίας για τα αρχαία θέατρα, τη συγκέντρωση πόρων από χορηγούς, αλλά και το κοινό με τη δημιουργία ειδικών ταμείων- τους “κουμπαράδες”, όπως αναφέρονται σχετικά. Για κάθε έργο υπάρχει ένας εξειδικευμένος “κουμπαράς” και ένα ειδικό ταμείο-πουγκί, στο οποίο συγκεντρώνονται πόροι από ιδιωτικές, δημόσιες ή ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις. Έτσι, οργανώνονται εκπαιδευτικά προγράμματα, εκπαιδευτικές επισκέψεις σε αρχαία θέατρα, ξεναγήσεις, ομιλίες, ημερίδες, συμπόσια, εκθέσεις, εκδόσεις, ενώ διατηρείται ιστοσελίδα με δυνατότητα ανάγνωσης σε Ελληνικά και Αγγλικά.

¹²⁸Στοιχεία με βάση την επίσημη ιστοσελίδα, έως 1-12-2016.

[Type text]

Εντοπισμός των κυριότερων Καινοτομιών.

Το σωματείο “Διάζωμα” ως οργανωμένος φορέας διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί στο σύνολό του καθολική καινοτομία. Εντοπίζονται, όμως, ακόμη ορισμένες καινοτομίες βασισμένες στις νέες τεχνολογίες, αλλά και σε έξυπνες ιδέες:

- Ο διαδραστικός ηλεκτρονικός χάρτης των αρχαίων θεάτρων και ωδείων
- Οι ηλεκτρονικές περιηγήσεις
- Η χάραξη πολιτιστικών διαδρομών
- Η δημιουργία αρχαιολογικών πάρκων, όπως το Αρχαιολογικό Πάρκο της Επιδαύρου.
- Η πολιτιστική διαδρομή στα αρχαία θέατρα της Ηπείρου
- Οι ψηφιακές εκδόσεις ελεύθερης πρόσβασης: ψηφιακή βιβλιοθήκη (PDF files repository) και ψηφιακά βιβλία (flipping books).
- Οι τρισδιάστατες 3D απεικονίσεις των αρχαίων θεάτρων
- Η παραγωγή ψηφιοποιημένων ντοκιμαντέρ
- Οι ψηφιοποιημένες ομιλίες της θεατροπαίδειας
- Η δημιουργία ιστοτόπων αρχαίων θεάτρων (αρχαίο θέατρο Λάρισας και Δημητριάδος)
- Η ψηφιοποίηση εκπαιδευτικών ντοκιμαντέρ στη σειρά “μικρές παραγωγές”
- Η ιδέα και η εφαρμογή της “υιοθετήστε ένα αρχαίο θέατρο”
- Η εκπαίδευση μαθητών, ώστε να γίνουν ξεναγοί για μαθητές στα αρχαία θέατρα.
- Η ιδέα και η διαδραστική της εφαρμογή “πάρτε τον πολιτισμό στα χέρια σας” σε συνεργασία με το Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ομίλου Πειραιώς.
- Το καινοτόμο πρόγραμμα act4Greece, πρωτοβουλία για την εφαρμογή της κοινωνικής και αναπτυξιακής τραπεζικής μέσω συμμετοχικής χρηματοδότησης από το σύνολο της κοινωνίας (crowdfunding). Μότο του προγράμματος είναι “Η δύναμη των πολλών στην πράξη”.

Καινοτομία βασισμένη στην παράδοση

Η θεσμική οργάνωση του “Διαζώματος” είναι παρόμοια με των πολιτιστικών συλλόγων και σωματειακών οργανώσεων, με διασπορά σε πανελλήνια βάση.

[Type text]

Το “Διάζωμα” αναγνωρίζοντας τις ανάγκες της εποχής, διασυνδέει κάθε τόπο και την παράδοσή του με τα αρχαία μνημεία και θέατρα μέσω της χάραξης πολιτιστικών διαδρομών προκειμένου να υπάρξει τουριστική αξιοποίηση ευρύτερα των πολιτισμικών πόρων κάθε περιοχής.

Διαμόρφωση Κουλτούρας

Τα περισσότερα αρχαία θέατρα και ωδεία παρέμεναν στην αφάνεια πριν τις εκστρατείες που πραγματοποίησε το “Διάζωμα”. Ο οργανισμός συνέβαλε αποφασιστικά :

- στη διαμόρφωση κουλτούρας σεβασμού των αρχαίων θεάτρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς
- στην ανάπτυξη υπευθυνότητας των πολιτών για την διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- στη διαμόρφωση κουλτούρας συνεργασιών και συνεργειών για την επίτευξη κοινωνικού σκοπού
- στη διαμόρφωση κουλτούρας ανάπτυξης πρωτοβουλιών και τη συλλογική επεξεργασία τους για την πραγμάτωση κοινωνικών στόχων

Εντέλει το σωματείο “Διάζωμα” με τις δράσεις και το έργο του αποτελεί, εκτός των άλλων, εργαστήριο εμπέδωσης των δημοκρατικών διαδικασιών για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης με την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και θησαυρών.

Παράρτημα II

Τα Φύλλα Καταγραφής Παρατηρήσεων στις ιστοσελίδες 50 παραγωγικών μονάδων.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

1. AchaiaClauss

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Ο Βαυαρός Γουσταύος Κλάους, γοητευμένος από την πολιτιστική ποιότητα της Αχαϊκής πρωτεύουσας και τη γευστική δυναμική των αμπελιών της, αποφασίζει να δημιουργήσει την πρώτη οινική κοινότητα της Ελλάδος. Κτίζει ολόκληρο οικιστικό συγκρότημα με καθεδρικούς πύργους σε σχήμα κωδωνοστασίου, παρέχοντας τη δυνατότητα σε ένα ολόκληρο χωριό να ζει, να εργάζεται και να αναπτύσσεται, γύρω από τον κεντρικό πυρήνα της οινοποιίας. Το 1873 δημιουργείται το βαθυπόρφυρο, επιδόρπιο, γλυκό και ατίθασο κρασί, η Μαυροδάφνη, το πρώτο κρασί της AchaiaClauss. Το 1919 η ACHAIA CLAUSS περνάει σε ελληνικά χέρια. Αρχίζει ο σταδιακός εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων και των τεχνικών μεθόδων οινοποίησης.

Προϊόντα

- Μαυροδάφνη Πατρών Grand Reserve
- Μαυροδάφνη Πατρών Reserve ‘601’
- Μαυροδάφνη Πατρών ‘601’
- Μελισσέα
- Μοσχάτος Πατρών 722
- Chateau Clauss
- Φιλάμπελο ερυθρό
- Φιλάμπελο λευκό
- Πέλοπας ερυθρός
- Πέλοπας λευκός

[Type text]

- Demestica ερυθρός
- Demestica λευκός

Έξυπνα στοιχεία

- Η ACHAIA CLAUSS εκτός από την οινική της δραστηριότητα επεκτάθηκε και σε άλλους τομείς, όπως η διοργάνωση και πραγματοποίηση συνεδρίων σε σύγχρονες αίθουσες, η διοργάνωση Περιφερειακών Εκθέσεων και η διάθεση των παραδοσιακών της χώρων για πολιτιστικές εκδηλώσεις.
- Διακόσιες περίπου χιλιάδες επισκέπτες το χρόνο έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν από κοντά το ζωντανό θρύλο που λέγεται ACHAIA CLAUSS και να γευθούν τα προϊόντα της.
- Βασικός επενδυτικός στόχος της οινοποιίας είναι η ίδρυση ενός Μουσείου Οίνου, το οποίο θα αναδείξει ένα αρχαιακό υλικό, μοναδικό για τα δεδομένα της ελληνικής οινοποιίας.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

2. Apivita

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Το 1972, οι ιδρυτές της APIVITA Νίκος και Νίκη Κουτσιανά, ως νέοι φαρμακοποιοί, δημιούργησαν τα πρώτα τους φυσικά καλλυντικά, χρησιμοποιώντας μελισσοκομικά προϊόντα και εκχυλίσματα βοτάνων. Εμπνεύστηκαν από την κοινωνία της μέλισσας, τη μοναδική βιοποικιλότητα της ελληνικής φύσης και την ολιστική προσέγγιση του Ιπποκράτη για την υγεία, την ομορφιά και την ευεξία. Το 1979 δημιούργησαν την APIVITA. Το όνομά της, προέρχεται από τις λατινικές λέξεις Apis (μέλισσα) και Vita (ζωή), και σημαίνει «η ζωή της μέλισσας». Ένα όνομα που αντανακλά τη φιλοσοφία της εταιρείας, η οποία ως ζωντανός οργανισμός, όπως η μέλισσα σε όλη τη διάρκεια της ζωής της, δημιουργεί συνεχώς αξία. Αξία στην κοινωνία, στο φυσικό περιβάλλον, στην οικονομία.

Προϊόντα

Πάνω από 300 φυσικά, αποτελεσματικά και ολιστικά προϊόντα για το πρόσωπο, το σώμα και τα μαλλιά, τα οποία ενσωματώνουν υψηλής βιολογικής αξίας μελισσοκομικά προϊόντα, εκχυλίσματα από ελληνικά βότανα, αγνά αιθέρια έλαια και πολλές πράσινες καινοτομίες και ευρεσιτεχνίες.

Προϊόντα και υπηρεσίες ομορφιάς που προάγουν έναν αρμονικό τρόπο ζωής, βασισμένα στην ελληνική φύση και την κοινωνία της μέλισσας.

[Type text]

Έξυπνα στοιχεία

Η Arivita υιοθετεί την Ιπποκρατική ολιστική προσέγγιση της ομορφιάς, της ευεξίας και της υγείας.

Προάγει το <<Κάλλος>> ως εσωτερική και εξωτερική υψηλή αισθητική αξία, την ισορροπία, το μέτρο και την ευεξία.

Προωθεί ήπιους τρόπους μελισσοκομίας (συλλέγεται μόνο το 40% της παραγωγής αφήνοντας το 60% στις κηρήθρες).

Ακολουθεί αειφόρες πρακτικές καλλιέργειας και συλλογής φαρμακευτικών και αρωματικών φυτών, διασφαλίζοντας πως τα συστατικά που χρησιμοποιούνται στη δημιουργία των προϊόντων είναι τα βέλτιστα και ο τρόπος συλλογής τους φιλικός προς το περιβάλλον.

Τα προϊόντα της περιέχουν φυσικά συστατικά σε ποσοστό 85% έως 100%.

Κάθε προϊόν έχει πολλαπλές δράσεις: ενυδατώνει, προστατεύει από τις επιθέσεις του περιβάλλοντος, προλαμβάνει και αντιμετωπίζει τα σημάδια γήρανσης ή άλλα προβλήματα.

Διερευνούνται κλινικές μελέτες σε συνεργασία με Ερευνητικά Ινστιτούτα και Πανεπιστήμια.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

3. Coco-Mat

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Όταν ιδρύθηκε η Coco-Mat το 1989, μοιραζόταν ένα κοινό όραμα: Να προσφέρει ονειρώδη ύπνο σε όσους κοιμούνται στα στρώματα και τα κρεβάτια της. Ασπάστηκε την αδιόρατη σοφία της φύσης ως πηγή έμπνευσης και οδηγό της και δημιούργησε πρωτοποριακά προϊόντα και έπιπλα για το σπίτι, από φυσικά υλικά. Σήμερα η Coco-Mat χαίρει παγκόσμιας καταξίωσης.

Προϊόντα

Κρεβάτια και στρώματα

Μαξιλάρια

Παπλώματα

Έπιπλα

[Type text]

Λευκά είδη

Αξεσουάρ

Έξυπνα στοιχεία

Χρησιμοποιώντας φυσικά υλικά για τα στρώματα και τα κρεβάτια της, η Coco-Mat τιθασει την ζωογόνο ενέργεια του ήλιου και την προσφέρει στους πελάτες της.

Η ορθοσωματική αρχή στηρίζεται στην ιδέα ότι το σώμα μας γνωρίζει καλύτερα τι είναι ορθό για αυτό. Υπακούοντας στον κανόνα αυτό, η Coco-Mat δημιούργησε ελαστικά στρώματα που προσαρμόζονται στις ανάγκες κάθε σωματότυπου. Πολλαπλές στρώσεις φυσικών υλικών συνθέτουν κάθε προϊόν, δίχως, μάλιστα, τη συμβολή μεταλλικών ελατηρίων.

Το θεμέλιο τμήμα των υποστρωμάτων είναι η εργονομική βάση, η οποία αποτελείται από εύκαμπτους πήχεις ξύλου ευκαλύπτου, που στηρίζονται καθέτως, σε τρεις ή τέσσερις δοκούς από φυσικό καουτσούκ. Η εργονομική βάση προσφέρει μέγιστη ελαστικότητα, κατανέμει το βάρος που δέχεται σε ολόκληρο το μήκος και το πλάτος του κρεβατιού και ευνοεί την κυκλοφορία του αέρα.

Η COCO-MAT υιοθετεί έναν τρόπο ζωής που βασίζεται σε απλές αξίες της ζωής που μπορούν να κάνουν κάθε ημέρα λίγο πιο χαρούμενη: ειλικρίνεια, υπευθυνότητα, φιλοξενία.

Φύλο καταγραφής παρατηρήσεων

4. HealthAid

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η PHARMA CENTER ξεκίνησε το 2003 με στόχο να συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη του σύγχρονου φαρμακείου καλύπτοντας τα κενά για πρωτοποριακά προϊόντα υγείας, φροντίδας και ομορφιάς, με την Health Aid, μια από τις πρώτες εταιρείες παραγωγής συμπληρωμάτων διατροφής στην Αγγλία και δυναμικά αναπτυσσόμενη παγκοσμίως. Η Health Aid ήταν η πρώτη εταιρία που μπήκε στα ελληνικά φαρμακεία, με κατηγοριοποίηση των Συμπληρωμάτων Διατροφής και πλήρη κάλυψη των διαφορετικών αναγκών όλων των ομάδων, για πραγματική στήριξη της υγείας & της ομορφιάς. Η αποδοχή και η γρήγορη ανάπτυξη της σειράς στα φαρμακεία οφείλεται στις πρωτοποριακές συνθέσεις & συσκευασίες Health Aid, που έλειπαν από την αγορά μετά την καθιέρωση της ενιαίας Κοινοτικής Νομοθεσίας - Directive EC 2002/46, για τα Συμπληρώματα Διατροφής σε όλα τα κράτη μέλη. Σήμερα έχουν συμπληρωθεί 10 επιτυχημένα χρόνια συνεργασίας της PHARMA CENTER με τη Health Aid.

Προϊόντα

[Type text]

Παραδοσιακά βότανα, τα οποία έχουν μετατραπεί σε σύγχρονα διαιτητικά σκευάσματα.

Συμπληρώματα διατροφής δραστικών συστατικών φυσικής προέλευσης και υψηλής ποιότητας, χωρίς τεχνητά χρώματα, συντηρητικά, αρώματα κλπ.

Έξυπνα στοιχεία

Το εργοστάσιό της λειτουργεί με αυστηρά φαρμακευτικά πρότυπα GMP (Good Manufacturing Practice). Το GMP είναι μία ταξινόμηση υψηλότατων standards, η οποία διασφαλίζει ότι τα προϊόντα παράγονται και ελέγχονται συνεχώς σύμφωνα με αυστηρά πρότυπα ποιότητας (πρώτες ύλες, χώροι, εξοπλισμός, εκπαίδευση προσωπικού, υγιεινή εγκαταστάσεων κλπ.).

Έχει μία από τις μεγαλύτερες γκάμες προϊόντων στην Ελληνική αγορά, σε αναγνωρίσιμη συσκευασία, με πλήρεις επεξηγήσεις στην Αγγλική και Ελληνική γλώσσα (ετικέτα), με σαφείς οδηγίες και προφυλάξεις και ευδιάκριτη ημερομηνία λήξης.

Τα προϊόντα απευθύνονται σε όλο τον πληθυσμό, παιδιά, ενήλικες, ηλικιωμένους, υγιείς και ασθενείς, που θέλουν να συμπληρώσουν τη διατροφή τους με ένα αξιόπιστο συμπλήρωμα διατροφής για διάφορους λόγους.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

5. Ladolea

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η εταιρεία Μελίσι & Co ξεκίνησε από δύο νέους επαγγελματίες, τον Πάνο και τον Θάνο Κλουτσινώτη. Παθιασμένοι με το αυθεντικό ελαιόλαδο που παράγεται στην αρχαία περιοχή της Κορινθίας, εμπνεύστηκαν από ένα ενιαίο όραμα: να δημιουργήσουν αυθεντικά ελληνικά προϊόντα. Ο βαθύς σεβασμός για την ελληνική κληρονομιά, αποτέλεσε το βασικό συστατικό της συνεργασίας τους με άτομα που τιμούν και μοιράζονται τον σεβασμό τους για τις αγροτικές και πολιτιστικές παραδόσεις της χώρας.

Προϊόντα

- Βιολογικό έξτρα παρθένο ελαιόλαδο
Delicate – Patrinia Variety
- Έξτρα παρθένο ελαιόλαδο
Intense Fruity – Megaritiki Variety
- Βιολογικό έξτρα παρθένο ελαιόλαδο

[Type text]

Medium Fruity – Koroneiki Variety

- Βιολογικό γλυκό ζύδι με περγαμόντο

Agiorgitiko Variety

Έξυπνα στοιχεία

- Η συσκευασία των προϊόντων Λαδολέα είναι ένα χειροποίητο κεραμικό αγγείο εμπνευσμένο από την Κορινθιακή ιστορία, το οποίο ονομάζεται Αρύβαλλος και χρονολογείται από το 700 π. Χ. Αυτό το δοχείο ήταν γνωστό για τη χρήση του από τους Ολυμπιακούς αθλητές, οι οποίοι κάλυπταν το σώμα τους με ελαιόλαδο πριν από τα παιχνίδια, καθώς και από την αριστοκρατία της εποχής, που το χρησιμοποιούσαν για τη διατήρηση πολύτιμων αιθέριων ελαίων και των αρωμάτων τους.
- Η Λαδολέα φροντίζει τους καταναλωτές της, αλλά και το περιβάλλον, καθώς κάθε κεραμικό δοχείο συνοδεύεται από ένα φελλό-έγχυσης έτσι ώστε να μπορεί να ξαναχρησιμοποιηθεί.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

6. Mastihashop

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η MEDITERRA ABEΣE ιδρύθηκε το καλοκαίρι του 2002 στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου, με βασικό σκοπό τη δημιουργία ενός μόνιμου μηχανισμού προβολής για τη μαστίχα Χίου, το σχεδιασμό και παραγωγή προϊόντων, τη διαμόρφωση της εμπορικής πολιτικής της μαστίχας, την ανάπτυξη δικτύου καταστημάτων λιανικής πώλησης, το σχεδιασμό και εκτέλεση προωθητικών ενεργειών. Διαχειρίζεται 17 καταστήματα στην Ελλάδα και το εξωτερικό, εκ των οποίων 16 mastihashop και 1 παντοπωλείο, λειτουργεί μονάδα παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων στη Χίο όπου παρασκευάζονται περίπου 100 διαφορετικά προϊόντα.

Προϊόντα

- Μαστίχα Χίου
- Τσίκλα ΕΛΜΑ
- Παρα-φαρμακευτικά προϊόντα Mastiha, Art of Nature
- Ζαχαρώδη προϊόντα cultura mediterranea
- Λικέρ μαστίχας ENOSIS

[Type text]

Έξυπνα στοιχεία

Προϊόν ΠΟΠ (Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης)

Άυλη πολιτιστική κληρονομιά της UNESCO

Μονογραφή της μαστίχας ως φυσικό φάρμακο

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

7. SaltyBag

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η SaltyBag δημιουργήθηκε στην Κέρκυρα τον Ιανουάριο του 2013. Η εταιρεία σχεδιάζει και πουλάει τσάντες, θήκες και αποσκευές, χρησιμοποιώντας κυρίως παλιά ιστιοπλοϊκά πανιά. Κάθε προϊόν της SaltyBag είναι χειροποίητο, κατασκευάζεται στην Κέρκυρα και περνά από τη διαδικασία ελέγχου ποιότητας. Η SaltyBag αποσκοπεί στο να δημιουργήσει προϊόντα τα οποία θα είναι δημιουργικά σχεδιασμένα, κομψά, αλλά και ανθεκτικά στο χρόνο.

Προϊόντα

- Τσάντες, θήκες και αποσκευές κατασκευασμένες από τα εξής υλικά:
- πολυεστέρα, δέρμα, φόδρα, νάιλον, κεβλάρ, στερέωση και τελείωμα.
- Τα υλικά επιλέγονται προσεκτικά, με στόχο να είναι φιλικά προς το περιβάλλον.

Έξυπνα στοιχεία

Η SaltyBag χρησιμοποιεί πανιά, τα οποία δεν είναι πλέον λειτουργικά (όπως τα караβόπανα κ.λπ.) στις θαλάσσιες δραστηριότητες και τα ενσωματώνει στα προϊόντα της, υιοθετώντας έτσι τον οικολογικό τρόπο ζωής.

Δίνει τη δυνατότητα στους πελάτες της να δωρίσουν το δικό τους ιστιοπλοϊκό πανί και η SaltyBag να το χρησιμοποιήσει για να φτιάξει ένα ιδιαίτερο προϊόν για τον πελάτη που θα το στείλει.

Αναζητά διαρκώς νέους τρόπους για να βελτιώσει το σχεδιασμό των προϊόντων της, κάνοντας πιο έξυπνη χρήση των υφιστάμενων υλικών, μέσω της επαναχρησιμοποίησης των πόρων. Με αυτόν τον τρόπο ελαχιστοποιούνται τα απόβλητα.

Κάθε κομμάτι είναι μοναδικό. Δεν υπάρχουν δύο ίδια προϊόντα SaltyBag.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

8. Trikalinos

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Το 1856 τα τρία αδέρφια της οικογένειας Τρικαλινού, ο Ζαφείρης, ο Νίκος και ο Γιώργος ξεκινούν την παραγωγή και εμπορία του αυγοτάραχου στο Αιτωλικό. Το 1995 ο Ζαφείρης Τρικαλινός και τωρινός ιδιοκτήτης, αναλαμβάνει την ηγεσία της οικογενειακής επιχείρησης παραγωγής και εμπορίας αυγοτάραχου.

Προϊόντα

Παραδοσιακό αυγοτάραχο: λιχουδιά από φυσικά αποξηραμένο και μορφοποιημένο αυγό κεφάλου, φυσικό, χωρίς συντηρητικά, με υψηλή διατροφική αξία και ευχάριστη μακρότατη επίγευση.

Αυγοτάραχο τρίμμα: αφυδατωμένο, τριμμένο αυγοτάραχο. Φυσικό προϊόν χωρίς συντηρητικά, με διατροφική αξία κι ευχάριστη μακρότατη επίγευση.

Αφρίνα: το Fleur de Sel είναι το πιο καθαρό από όλα τα επιτραπέζια αλάτια και θεωρείται ως θαλασσινό αλάτι εξαιρετικής ποιότητας.

Μελίχλωρο αυγοτάραχο GoldenAge: ανώτερης ποιότητας γαστρονομική λιχουδιά από τα πιο χρυσαφένια αυγά σε περιορισμένη παραγωγή.

Σαρδέλα φιλέτο: εξαιρετικής ποιότητας λιχουδιά από σαρδέλα φιλέτο, χωρίς δέρμα, μαριναρισμένης στα πιο αγνά και φρέσκα υλικά του τόπου μας.

Γαύρος φιλέτο: εξαιρετικής ποιότητας λιχουδιά από γαύρο φιλέτο, χωρίς δέρμα, μαριναρισμένο στα πιο αγνά και φρέσκα υλικά του τόπου μας.

Θαλασσινό αλάτι: φυσικό θαλασσινό αλάτι που συλλέγεται από της αλυκές της λιμνοθάλασσας Αιτωλικού-Μεσολογγίου.

Κουτί δώρου: καλαίσθητη θήκη, η οποία περιέχει 1 Αυγοτάραχο, 1 Τρίμμα και μια Αφρίνα Trikalinos.

Έξυπνα στοιχεία

Ισορροπημένη, λεπτή γεύση/ ευχάριστη, μακρότατη επίγευση

Διατήρηση της αρχικής διατροφικής αξίας χωρίς πρόσθετα και συντηρητικά

Για το Αυγοτάραχο χρησιμοποιούν αποκλειστικά αυγά Κεφάλου, τα οποία αναγνωρισμένα αποτελούν την καλύτερη πρώτη ύλη για την παρασκευή αυγοτάραχου.

Η διαδικασία παρασκευής διασφαλίζει χαμηλή περιεκτικότητα σε αλάτι και υψηλό

[Type text]

επίπεδο υγρασίας, ώστε να διατηρούνται οι θαλασσινοί χυμοί του ενώ τα επίπεδα νατρίου να διατηρούνται χαμηλά.

Περιβάλλουν το Αυγοτάραχο με φυσικό κερί μέλισσας, ώστε να διατηρήσουν ανέπαφη τη γεύση και τη θρεπτική αξία σε όλη τη διάρκεια ζωής του.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

9. VesselEssentialOils

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Vessel Essential Oils αποτελεί μία πρότυπη Ελληνική εταιρία απόσταξης αρωματικών φυτών προς παραγωγή αιθέριων ελαίων, αποτελούμενη από δύο χημικούς μηχανικούς (πατέρας και υιός). Η δράση τους δεν περιορίζεται μόνο στην απόσταξη αρωματικών φυτών. Με σωστή οργάνωση, κατάλληλα βήματα και στηριζόμενοι σε υγιείς συνεργασίες, στοχεύουν στο να δημιουργήσουν μια νέα επιχειρηματική διέξοδο στη χώρα μας.

Προϊόντα

Αιθέριο Έλαιο Λεβάντας

Η λεβάντα είναι γένος φυτών που ανήκει στην οικογένεια των Χειλανθών. Η ονομασία της προέρχεται από το lavare που σημαίνει «πλένω», καθώς οι Ρωμαίοι την χρησιμοποιούσαν για τον αρωματισμό του νερού των λουτρών τους για τις ιαματικές ιδιότητές της.

Αιθέριο Έλαιο Ρίγανης

Το είδος *Origanum Vulgare ssp. Hirtum* είναι διεθνώς γνωστή ως Ελληνική Ρίγανη. Θεωρείται η καλύτερη του κόσμου, για αυτό και είναι η πιο περιζήτητη, έχοντας άριστη ποιότητα όταν καλλιεργείται στο περιβάλλον του Ελλαδικού χώρου

Αιθέριο Έλαιο Δενδρολίβανου

Είναι αρωματικός, αιθαλής θάμνος ο οποίος ανήκει στο γένος *Rosmarinus Officinalis*. Η λατινική ονομασία του φυτού *Rosmarinus* σημαίνει δροσιά της θάλασσας γιατί οι αρχαίοι πίστευαν ότι το φυτό μπορεί να αναπτυχθεί χωρίς πότισμα, αρκούμενο μόνο στην υγρασία που έρχεται από τη θάλασσα.

Αιθέριο Έλαιο Χαμομηλιού

Το χαμομήλι είναι ποώδες φυτό του οποίου η επιστημονική ονομασία είναι *Matricaria Chamomilla*. Με απόσταξη των ανθέων λαμβάνεται πολύτιμο αιθέριο έλαιο το οποίο ηρεμεί το νευρικό σύστημα και ανακουφίζει από τις νευραλγίες.

[Type text]

Έξυπνα στοιχεία

Μέλημα της Vessel Essential Oils είναι να παρακινήσει και να διαδώσει την καλλιέργεια των αρωματικών φυτών στον Ελλαδικό χώρο.

Η φιλοσοφία της Vessel Essential Oils ενθαρρύνει τη δημιουργία αποστακτικών μονάδων ώστε να μπορούν να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των καλλιεργητών όλων των περιοχών της χώρας.

Η διαδικασία της απόσταξης πραγματοποιείται στις ιδανικές συνθήκες ώστε να εξασφαλίζεται η μέγιστη ποσότητα και παράλληλα η βέλτιστη ποιότητα αιθέριου ελαίου.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

10. Vinsanto Σαντορίνης (Κτήμα Αργυρού)

Ιστορία της καινοτομίας-Παράδοση

Το Κτήμα Αργυρού ιδρύθηκε το 1903 από το Γεώργιο Αργυρό, σε μια έκταση αμπελώνα 20 στρεμμάτων στην Επισκοπή Γωνιά Θήρας. Ο Γεώργιος Αργυρός ακολούθησε τον παραδοσιακό σαντορινιό τρόπο οινοποίησης, με κύριο στόχο την αξιοποίηση των σταφυλιών που παρήγαγε ο αμπελώνας του και τα κρασιά του προορίζονταν κυρίως για την τοπική αγορά. Το 1950 ανέλαβε το οινοποιείο ο Ματθαίος Αργυρός, ο οποίος συνέχισε το έργο του πατέρα του, αυξάνοντας την καλλιεργούμενη έκταση στα 60 στρέμματα. Την σημαντική αλλαγή στο Κτήμα Αργυρού, την έφερε ο νυν ιδιοκτήτης του, Γιάννης Αργυρός, στον οποίον περιήλθε το οινοποιείο το 1974. Ο αμπελώνας του Κτήματος Αργυρού είναι αυτόριζος και βρίσκεται στην Επισκοπή Γωνιά Θήρας, σε υψόμετρο 35-150 m, με προσανατολισμό ανατολικά-νοτιοανατολικά.

Προϊόντα

- Ατλαντίς Λευκό
- Ατλαντίς Ροζέ
- Ατλαντίς Ερυθρό
- Αηδάνι Αργυρού
- Ασύρτικο Αργυρού
- Κτήμα Αργυρού
- Κτήμα Αργυρού Βαρέλι
- Μαυροτράγανο Αργυρού
- Vinsanto Mezzo Αργυρού
- Vinsanto Αργυρού (20 ετών)
- Σοκολάτα Vinsanto Αργυρού

Έξυπνα στοιχεία

[Type text]

Τα κλήματα είναι διαμορφωμένα σύμφωνα με την παραδοσιακή κουλτούρα.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

11. Vinsanto Σαντορίνης (Οινοποιείο Χατζηδάκη)

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Το 1996 ο Χαρίδημος Χατζηδάκης πραγματοποίησε την αναμπέλωση ενός μικρού εγκαταλειμμένου από το 1956, λόγω του μεγάλου σεισμού της Σαντορίνης, αμπελώνα. Ο αμπελώνας αυτός του μισού εκταρίου, ο οποίος βρίσκεται σε υψόμετρο 330 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας, στο χωριό Πύργος Καλλίστης, καλλιεργήθηκε βιολογικά με τη γηγενή ποικιλία της Σαντορίνης Αηδάνι. Ένα υπάρχον μικρό υπόσκαφο κτίσμα, μια παραδοσιακή «σπηλιά» της Σαντορίνης, μεταμορφώνεται το καλοκαίρι του 1997 σε οινοποιείο ή Κάναβα όπως ονομάζονται τα οινοποιεία στη Σαντορίνη. Οι πρώτες φιάλες κρασιού του οινοποιείου θα κυκλοφορήσουν τον Μάιο του 1999, με τη «Σαντορίνη» εσοδείας 1998 και το ερυθρό «Μαυροτράγανο» εσοδείας 1997.

Προϊόντα

- Αηδάνι
- Σαντορίνη
- Santorini Cuvee No 15
- Assyrtiko de Mylos
- Νυχτέρι
- Assyrtiko de Louros
- Μαυροτράγανο
- Vinsanto
- Voudomato

Έξυπνα στοιχεία

Οι εγκαταστάσεις και οι αμπελώνες του οινοποιείου βρίσκονται εντός της ζώνης Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) «Σαντορίνη».

Με βάση τη συμβολαιακή γεωργία το οινοποιείο Χατζηδάκη έχει συνάψει συμφωνίες με αμπελουργούς οι οποίοι είναι και αυτοί ενταγμένοι στο σύστημα ελέγχου της βιολογικής γεωργίας και παράγει έως τώρα, δύο βιολογικούς οίνους από τις ποικιλίες Αηδάνι (100% Αηδάνι - ΠΓΕ Κυκλάδες) και Ασύρτικο (100% Ασύρτικο - ΠΟΠ

[Type text]

Σαντορίνη).

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

12. Yamas

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η εταιρεία YAMAS ιδρύθηκε το 2015 με σκοπό να προσφέρει μια διαφορετική αντίληψη για τα ελληνικά παραδοσιακά ποτά. Η ομάδα της YAMAS απαρτίζεται από επαγγελματίες στελέχη της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών. Φρούτα, καρποί, αρωματικά βότανα και σπόροι αποτέλεσαν τη βάση για την παραγωγή ελληνικών ποτών όπως το ούζο, το τσίπουρο, η μαστίχα, που συναντά κανείς ταξιδεύοντας στην Ελλάδα. Η Yamas δημιούργησε την πρώτη ελληνική σειρά RTD's ποτών από ελληνικά αποστάγματα. Ούζο - Λεμόνι, Μαστίχα - Πορτοκάλι και Τσίπουρο - Lime&Ginger. Χαμηλόβαθμα αλκοολούχα ποτά (4% αλκοόλ), με ανθρακικό, συνοδευόμενα από διάφορες γεύσεις, σε μια vintage συσκευασία περιεκτικότητας 275 ml.

Προϊόντα

Ούζο Λεμόνι (Ο συνδυασμός του ούζου με χυμό λεμόνι δίνει τη δυνατότητα στους καταναλωτές να απολαύσουν τη φρεσκάδα και την ένταση της ιδιαίτερης μυρωδιάς του. Μια απόλυτα ισορροπημένη συνταγή μέσα από την οποία αναδεικνύεται η δροσιά και η γλυκύτητα του ούζου).

Μαστίχα Πορτοκάλι (Ο συνδυασμός της μαστίχας με χυμό πορτοκάλι δίνει ένα αποτέλεσμα ιδιαίτερα εύγεστο και διαφορετικό για αυτούς που αγαπούν το άρωμά της και αναζητούν εκλεπτυσμένες γεύσεις).

Τσίπουρο lime και ginger (Ο συνδυασμός του τσίπουρου με χυμό λάιμ και τζίντζερ δίνει ένα εκρηκτικό πικάντικο και δροσερό αποτέλεσμα δημιουργώντας μια παγωμένη αίσθηση, πλημμυρίζοντας τον ουρανίσκο με μπουρμπουλήθρες).

Έξυπνα στοιχεία

Η σειρά των νέων – καινοτόμων προϊόντων YAMAS, εκφράζει την ελληνική φιλοσοφία και την θετική στάση ζωής στις καθημερινές δυσκολίες.

Το Yamas εμπεριέχει σε ένα μπουκάλι τις βασικές αξίες της ζωής: τη φιλία, τη χαρά, το χαμόγελο, τον ήλιο, τη θάλασσα και την παράδοση ολόκληρης της Ελλάδας.

Κίνητρο της Yamas «Το υπέροχο αίσθημα του να παίρνεις κάτι παραδοσιακό και να το μετατρέπεις σε κάτι καινούριο».

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

[Type text]

13. ΕΟΣ ΣΑΜΟΥ

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου (ΕΟΣΣ) ιδρύθηκε το 1934, με τη συμμετοχή 25 τοπικών συνεταιρισμών, που αντιπροσωπεύουν όλους τους καλλιεργητές αμπέλου του νησιού. Από την ίδρυσή της, έως και σήμερα, η ΕΟΣΣ συλλέγει το σταφύλι και παράγει το κρασί, στα δύο οινοποιεία της στο Μαλαγάρι και στο Καρλόβασι. Στη συνέχεια το διαθέτει, χύμα ή εμφιαλωμένο, στην Ελλάδα και στον υπόλοιπο κόσμο.

Προϊόντα

- Γλυκά κρασιά:
- Νέκταρ Εσοδείας 1975
- Anthemis
- Nectar
- Grand Cru
- Φυλλάς
- Vin Doux
- Εκκλησιαστικός
- Ξηρά κρασιά:
- Golden Samena
- Ψηλές Κορφές
- Samena
- Αγέρι του Αιγαίου
- Δρυούσα

Έξυπνα στοιχεία

Στόχος της ΕΟΣΣ είναι η ταύτιση του ονόματός της με προϊόντα και υπηρεσίες υψηλής και σταθερής ποιότητας.

Βασική της επιδίωξη είναι η ισχυροποίηση της θέσης της, μέσω της αύξησης του μεριδίου της στην παγκόσμια αγορά οίνου και της συνεχούς επέκτασης σε περισσότερες αγορές.

[Type text]

Το Μουσείο Σαμιακού Οίνου, που εγκαινιάστηκε το καλοκαίρι του 2005, είναι ένας «ζωντανός» χώρος εικονικής ιστορικής πραγματικότητας για το σαμιακό κρασί και την Ένωση Ονοποιητικών Συνεταιρισμών Σάμου.

Στο Μουσείο πραγματοποιείται η αναπαράσταση της καλλιέργειας των αμπελιών σε πεζούλες (όπως συνηθίζεται στο νησί), που απεικονίζει πώς φυτρώνει και αναπτύσσεται το αμπέλι μέχρι τη στιγμή του τρύγου.

Ο επισκέπτης, μπορεί να δοκιμάσει ή και να αγοράσει τα κρασιά της ΕΟΣΣ, στο ειδικό κατάστημα του Μουσείου.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

14. ΘΕΣΓΑΛ

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η εταιρία ΘΕΣΓΑΛ είναι μια νέα εταιρία που συστάθηκε το 2010 με σκοπό την παραγωγή Γαλακτοκομικών προϊόντων υψηλής ποιότητας. Οι εγκαταστάσεις της εταιρίας βρίσκονται στα Τρίκαλα Θεσσαλίας, μια περιοχή με παράδοση στη κτηνοτροφία, στους πρόποδες της οροσειράς της Πίνδου. Το γάλα συλλέγεται από κτηνοτροφικές μονάδες του ορεινού και ημιορεινού όγκου της Δυτικής Θεσσαλίας, οι οποίες βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τις εγκαταστάσεις της ΘΕΣΓΑΛ, όπου και μεταφέρεται σε ελάχιστες ώρες διατηρώντας έτσι την ποιότητά του. Εκεί ελέγχεται με όλα τα επιστημονικά μέσα από το πιστοποιημένο εργαστήριο, το οποίο ελέγχει και όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας.

Προϊόντα

Λευκό Τυρί (από αιγοπρόβειο γάλα)

Το λευκό τυρί άλμης παράγεται από παστεριωμένο αιγοπρόβειο γάλα. Αποτελεί ιδανική επιλογή για όσους επιλέγουν διατροφή με χαμηλά λιπαρά αλλά ταυτόχρονα επιθυμούν υψηλή ποιότητα γεύσης.

Φέτα ΘΕΣΓΑΛ

Η Φέτα είναι Ελληνικό παραδοσιακό είδος τυριού Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης(ΠΟΠ), τις ρίζες της οποίας βρίσκουμε στην Αρχαία Ελλάδα. Παράγεται από παστεριωμένο αιγοπρόβειο γάλα και έχει πλούσια γεύση. Η χρήση της Φέτας είναι ευρέως γνωστή σε όλο τον κόσμο καθώς είναι το κύριο συστατικό της Ελληνικής κουζίνας.

Έξυπνα στοιχεία

[Type text]

Η ΘΕΣΓΑΛ παραμένει πιστή σε διαχρονικές αξίες και παραδοσιακές αρχές.

Δημιουργεί προϊόντα υψηλής διατροφικής αξίας, ποιοτικά, μα πάνω από όλα γευστικά.

Βασικές αρχές: ο σεβασμός και η φροντίδα της πρώτης ύλης καθώς και της περισυλλογής της, η ευθύνη προς το φυσικό περιβάλλον και η διατήρηση της παράδοσης και της αυθεντικότητας.

Επίσης, η διασφάλιση της ποιότητας και ασφάλειας των παραγόμενων προϊόντων καθώς και η πιστοποίηση κατά τα πρότυπα ISO, IFS και BRC, οι υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις με πιστοποιημένο εργαστήριο εξοπλισμένο με όλα τα επιστημονικά μέσα κατά τα Ευρωπαϊκά πρότυπα και το σύστημα HACCP για κάθε γραμμή παραγωγής με έλεγχο σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας.

Υψηλής ποιότητας εκπαίδευση των εργαζομένων.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

15. Κορρές

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Το φαρμακείο Τζιβανίδη, που άνοιξε γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '60 πίσω από το Καλλιμάρμαρο, ήταν το πρώτο ομοιοπαθητικό φαρμακείο στην Ελλάδα. Ο Γιώργος Κορρές προστέθηκε στην ομάδα Τζιβανίδη το 1989 ενώ σπούδαζε στη Φαρμακευτική Αθηνών. Το 1992, δημιούργησε ένα υποδειγματικό εργαστήριο ομοιοπαθητικής βασισμένο στα πρότυπα των αντίστοιχων στο εξωτερικό. Υποβοηθούμενος από την κληρονομιά του φαρμακείου, τη δική του γνώση και κατανόηση πάνω από 3. 000 θεραπειών με βότανα και τη δίψα του για την εξεύρεση εναλλακτικών μέσα από τη φύση, άρχισε να κατασκευάζει τις πρώτες φόρμουλες, τις οποίες πρώτα δοκίμαζε στους φίλους του. Το 1996 γεννήθηκε η ΚΟΡΡΕΣ. Η φιλοσοφία πίσω από τη μάρκα απλή - χρήση φυσικών και /ή πιστοποιημένων οργανικών συστατικών της καλύτερης ποιότητας, προϊόντα φιλικά στην επιδερμίδα, αλλά και στο περιβάλλον, με κλινική αποτελεσματικότητα, προϊόντα τόσο προσιτά ώστε να επιτρέπουν την καθημερινή χρήση αλλά ταυτόχρονα άρτια αισθητικά ώστε να «μας εμπνέουν και να μας κάνουν να νιώθουμε χαρούμενοι». Το ιστορικό φαρμακείο παραμένει ακόμα και τώρα το μεγαλύτερο φαρμακείο του είδους του στην Αθήνα με πιστή και αφοσιωμένη πελατεία ενώ ταυτόχρονα εκτελεί και χρέη 'σχολής' για όλα τα νέα μέλη της ομάδας ΚΟΡΡΕΣ.

Προϊόντα

Η κρέμα 24ωρης ενυδάτωσης Άγριο Τριαντάφυλλο ήταν το πρώτο προϊόν περιποίησης προσώπου της ΚΟΡΡΕΣ και ταυτόχρονα παγκόσμια πατέντα.

Η πρώτη καλλυντική φόρμουλα παγκοσμίως βασισμένη σε βρώσιμο γιαούρτι.

[Type text]

Κερσετίνη και βελανιδιά : Είναι η πρώτη φυσική κρέμα η οποία πέτυχε τα μεγαλύτερα ποσοστά στα crash-tests με τα καλύτερα προϊόντα αντιγήρανσης της αγοράς.

Μαύρη Πεύκη : Μία φυσική φόρμουλα η οποία αποτελείται από δύο καινοτομίες: τη βιολογία του πρωτεασώματος και την ενδυνάμωση με το ισχυρό φλαβονοειδές της Κερσετίνης (παγκόσμια καινοτομία KOPPEΣ) και τη βιολογία των μεταλλοπρωτεϊνών (MMPs) και πώς μπορούν να ρυθμίσουν τη λειτουργία μέσω της εξειδικευμένης δράσης των πολυφαινόλων από Μαύρη Πεύκη (Επιγαλλοκατεχίνη).

Έξυπνα στοιχεία

Ομοιοπαθητική με ήπια αλλά αποτελεσματική προσέγγιση και έμφαση στη φύση, ως την απόλυτη πηγή των πάντων.

Δημιουργία πάνω από 3. 000 θεραπειών με βότανα, βασισμένες σε φυσικά συστατικά που φτάνουν και ξεπερνούν συστηματικά την αποτελεσματικότητα συνθετικών παραγόντων που έχουν εξελιχθεί σε εργαστήρια μέσα σε περίοδο ετών.

Η KOPPEΣ ανέπτυξε τα πρώτα προϊόντα περιποίησης μαλλιών με φυσική κατεύθυνση, χωρίς σιλικόνη.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

16. Μελιάρτος

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Ο Μελιάρτος είναι μια νέα πρωτότυπη πρόταση στον τομέα της εστίασης στην Αθήνα. Είναι ένας πολυχώρος με γεύσεις από την ελληνική παράδοση που συνδυάζει τέσσερις διαφορετικές γωνίες: **το Πιτοπωλείο, το Καφενείο, το Γαλακτοπωλείο και το Κουζίνακι**. Χαρακτηριστικό του καταστήματος, τόσο σε επίπεδο αρχιτεκτονικό όσο και γεύσεων, είναι ότι «παντρεύει» αρμονικά το παραδοσιακό με το μοντέρνο.

Προϊόντα

- Στο Πιτοπωλείο βρίσκουμε:
- παραδοσιακές πίτες με χειροποίητο φύλλο, πείνιρλί με κασέρι και διάφορες τάρτες με γιαούρτι, φέτα ή λαχανικά.
- Στο Γαλακτοπωλείο βρίσκουμε:
- ρυζόγαλο, χειροποίητο μπακλαβά, καρυδόπιτα, φρέσκο γιαούρτι με μέλι και αυθεντικό χειροποίητο παγωτό.
- Στο Κουζίνακι βρίσκουμε:

[Type text]

- ομελέτες και τυλιχτές ελληνικές πίτες, σερβίρεται πρωινό και φρεσκοστυμμένοι χυμοί εποχής, κόβονται σαλάτες και μαγειρεύονται τα πιάτα ημέρας.
- Στο Καφενείο βρίσκουμε:
- ελληνικό καφέ στη χόβολη, ο οποίος, καινοτομώντας, εκτός από ζεστός, σερβίρεται και παγωμένος.

Έξυπνα στοιχεία

Δυνατότητα να ανακαλύπτουν τοπικά προϊόντα με ονομασία προέλευσης.

Τα προϊόντα αυτά προσφέρονται με έναν ιδιαίτερο και πειραματικό τρόπο.

Δημιουργία καινούργιων γεύσεων συνδυάζοντας παραδοσιακές συνταγές απ' όλη την Ελλάδα με μοντέρνες πινελιές.

Το όραμά τους: η εξάπλωση της ιδέας της σωστής ελληνικής διατροφής.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

17. ΜΕΤΑΞΙ, TSIAKIRISSOUFLI

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Μεταξουργία ΤΣΙΑΚΙΡΗ βρίσκεται κοντά σας από το 1954 με γνήσια μεταξωτά προϊόντα βγαλμένα από τη Σουφλιώτικη παράδοση και με τη συνεχή δημιουργία νέων. Η παλαιότερη και μεγαλύτερη σήμερα επιχείρηση μεταξωτών ειδών στην Ελλάδα προσφέρει τόσο στους εμπορικούς της συνεργάτες σε όλη την Ελλάδα, όσο και στους επισκέπτες των καταστημάτων της την μεγαλύτερη σειρά μεταξωτών. Εδώ και μερικά χρόνια έχει επεκταθεί και στο χώρο της λιανικής με τα καταστήματα "Μετάξι", που είναι είτε ιδιόκτητα, είτε με franchise. Αποτελείται από ένα υφαντουργείο μεταξωτών υφασμάτων, το μεγαλύτερο από τα 2-3 που υπάρχουν (όλα στο Σουφλί), και ακόμη από σύγχρονο βαφείο-φινιριστήριο μεταξωτών υφασμάτων και τυποβαφείο.

Προϊόντα

- μεταξωτά υφάσματα ένδυσης
- κουρτίνες
- πετσέτες
- είδη οικοτεχνίας
- μεταξωτά αξεσουάρ (μαντήλια, εσάρπες, φουλάρια, γραβάτες, πουκάμισα, παρεό, νυχτικές)

[Type text]

- μεταξοτυπίες
- πίνακες
- ριχτάρια
- μαξιλάρια

Έξυπνα στοιχεία

Η Μεταξουργία Τσιακίρη διαθέτει ένα πειραματικό αναπινιστήριο (Ανάπνιση είναι η διαδικασία κατά την οποία ξετυλίγεται η κλωστή από το κουκούλι και τυλίγεται σε ανέμες), στο οποίο οι επισκέπτες μπορούν να δουν πώς γίνεται η νηματοποίηση του μεταξιού, ενώ ο Δήμος Σουφλίου υλοποιεί επένδυση μεγάλου αναπινιστηρίου.

Τα τελευταία χρόνια, είναι η μόνη ελληνική επιχείρηση κλωστοϋφαντουργίας, που πέρασε και στην ψηφιακή εκτύπωση. Ο ψηφιακός εκτυπωτής λειτουργεί όπως ένας εκτυπωτής inject, μόνο που χρησιμοποιεί ειδικά χρώματα για μετάξι και αντί για χαρτί τροφοδοτείται με μεταξωτό ύφασμα, πάνω στο οποίο τυπώνεται το σχέδιο όπως είναι στο computer.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

18. Μεταξωτά Σουφλίου Μπουρουλίτη

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Εμπνευσμένοι από την λαϊκή τέχνη και παράδοση του Θρακιώτικου εργόχειρου η Οικοτεχνία Μεταξωτών Σουφλίου Μπουρουλίτη από το 1978 μας παρουσιάζει μια μεγάλη και προσεγμένη συλλογή σε χειροποίητα μεταξωτά εργόχειρα. Δημιουργούν μοναδικά κεντήματα με Βυζαντινή Βελονιά, δαντέλες, κρόσσια, μακραμέ, όλα φτιαγμένα από τα χέρια γυναικών, με γνώση και εμπειρία χρόνων. Η συλλογή ανανεώνεται κάθε χρόνο.

Προϊόντα

- Παραδοσιακά κεντήματα
- Παραδοσιακοί τσεβρέδες
- Μεταξωτά υφάσματα
- Σύμικτα υφάσματα
- Μεταξωτά φουλάρια
- Στέφανα γάμου από κουκούλι και μετάξι

[Type text]

- Χειροποίητα είδη σπιτιού και διακόσμησης

Έξυπνα στοιχεία

Το μεταξύ υπηρετεί την ομορφιά, μέσω της δημιουργίας προϊόντων όπως το μεταξύό γάντι για πλινγκ, αλλά και τις μεταξύωτές δαχτυλήθρες καθαρισμού.

Ενίσχυση της συλλογής της επιχείρησης σε μεταξύά αξεσουάρ.

Στον όροφο του καταστήματος λειτουργεί το ανακαινισμένο Λαογραφικό Μουσείο «ΤΑ ΓΝΑΦΑΛΑ».

Γίνονται οργανωμένες ξεναγήσεις, όπως και ειδικές ξεναγήσεις για μαθητές και όλων των ειδών τους φορείς, ομάδες, συλλόγους.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

19. Μουσείο Ελληνικής Γαστρονομίας

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Το Μουσείο Ελληνικής Γαστρονομίας είναι μία νεανική, καινοτόμος πρωτοβουλία, η οποία ξεκίνησε το 2013 ως ιδιωτική νεοφυής επιχείρηση (start up). Αφετηρία του ήταν η αγάπη για τον Πολιτισμό, την Διατροφή και την Επιχειρηματικότητα. Η ιδέα ξεκίνησε από τα αδέρφια Κωνσταντίνο και Αλκούνη Ματσουρδέλη. Σήμερα, η ομάδα τους αποτελείται κυρίως από νέους επιστήμονες από διαφορετικά γνωστικά πεδία και αρκετούς εθελοντές που συνεισφέρουν στο έργο τους. Στόχος τους είναι η μελέτη και συλλογή τεκμηρίων γύρω από την γαστρονομία κυρίως στην Ελλάδα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Με συστηματικό τρόπο δημιούργησαν την πρώτη οργανωμένη βάση δεδομένων για τη γαστρονομία σε συνεργασία με επιστημονικά ιδρύματα αλλά και με τους ανθρώπους που διατηρούν ζωντανές τις παραδόσεις.

Προϊόντα/Υπηρεσίες

Βασικές πηγές εσόδων του Μουσείου Ελληνικής Γαστρονομίας είναι το εστιατόριο, η διοργάνωση εκδηλώσεων και τα μαθήματα μαγειρικής που προσφέρει.

Επίσης, η ανάπτυξη δραστηριοτήτων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων εκτός του φυσικού του χώρου.

Έξυπνα στοιχεία

Η παρουσίαση θεματικών εκθέσεων οι οποίες συνδυάζονται με αντίστοιχες δραστηριότητες για να δημιουργήσουν μια μοναδική εμπειρία για τους επισκέπτες. Η θεματολογία εκτείνεται από αφιερώματα στις τοπικές κουζίνες της Ελλάδας, την ιστορική εξέλιξη της διατροφής και παράλληλες θεματικές όπως Διατροφή και Τέχνη. Αντίστοιχα, οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν γευσιγνωσία και συμμετοχή σε

[Type text]

εργαστήριο μαγειρικής.

Η εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση σε ζητήματα διατροφής, οικολογίας, βιωσιμότητας και ποιότητας της τροφής. Μέσα από τις εκθέσεις και τα αντίστοιχα προγράμματα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της διατροφικής συνείδησης των ενηλίκων και παιδιών.

Η ανάδειξη των ιδιαίτερων τοπικών προϊόντων μέσα από τη σύνδεσή τους με την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου. Αυτή η σχέση προσδίδει υπεραξία στα προϊόντα και ενισχύει την τοπική παραγωγή με ορθές και βιώσιμες τεχνικές.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

20. Όλυμπος Βοτανοπωλείο

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η εταιρεία Όλυμπος δραστηριοποιείται στο χώρο των βοτάνων, των μπαχαρικών, των καλλυντικών, των εκκλησιαστικών ειδών και των αιθέριων ελαίων από το 1970, στην ιστορική περιοχή των Λαδάδικων της Θεσσαλονίκης, προσφέροντας γνήσια και ποιοτικά προϊόντα της Ελληνικής υπαίθρου.

Προϊόντα

- Αιθέρια Έλαια
- Αιθέρια Έλαια Όλυμπος
- Βάμματα
- Έλαια
- Θεραπευτικά μείγματα
- Προϊόντα περιποίησης
- Τσάι

Έξυπνα στοιχεία

Τα αιθέρια έλαια και οι φυτικές κρέμες παρασκευάζονται στα καλύτερα εργαστήρια της Βορείου Ελλάδος σύμφωνα με αυστηρές προδιαγραφές.

Τα εξωτικά μπαχαρικά, τα καρυκεύματα, τα βότανα που δεν υπάρχουν στη χώρα μας και τα λιβάνια είναι εισαγωγής από όλο τον κόσμο.

Ο Όλυμπος διαθέτει το τσάι και τα βότανα σε τέσσερις διαφορετικές ποσοτικά συσκευασίες φτιαγμένες με οικολογικά υλικά που αποπνέουν Ελλάδα και παράδοση.

[Type text]

Ειδικά για τις τουριστικές περιοχές της χώρας μας υπάρχει η δυνατότητα τοποθέτησης ετικετών που να αναδεικνύουν τον τοπικό χαρακτήρα της περιοχής και αναφέρονται σε πολλές γλώσσες.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

21. Ρομπόλας Κεφαλληνίας

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Το 1982 οι αμπελοκαλλιεργητές της ζώνης Ρομπόλας, με στόχο να εξασφαλίσουν το εισόδημά τους, να προστατέψουν και ταυτόχρονα να αναδείξουν τη δυναμική του Κεφαλονίτικου αμπελώνα, οπλισμένοι με μεράκι, εμπειρίες και γνώση, ίδρυσαν τον Αγροτοβιομηχανικό Συνεταιρισμό Παραγωγών Ρομπόλας Κεφαλληνίας που σήμερα αριθμεί 300 μέλη. Το 1983 πραγματοποίησε την πρώτη συγκέντρωση σταφυλιών και ξεκίνησε την εμφιάλωση και εμπορία κρασιού. Το 1987 ο Συνεταιρισμός απέκτησε δικό του Οινοποιείο, το οποίο βρίσκεται στο κέντρο της ζώνης της Ρομπόλας, στα όρια της κοινότητας Ομαλών, σε υψόμετρο 410 μέτρων, κάτω από τις πλαγιές του Αίνου και δίπλα στην Ιερά Μονή του Αγίου Γεράσιμου, προστάτη και πολιούχου του νησιού.

Προϊόντα

- Brilliant pale rose/pink
- Slopes of Ainos
- Classic Robola
- Organic Robola
- San Gerasimo
- BRILLANTE λευκό
- Linos

Έξυπνα στοιχεία

Ευνοείται η καλύτερη σκίαση του εδάφους και η έκθεση των σταφυλιών στον ήλιο, λόγω της εγκατάστασης των αμπελώνων υπό κυπελλοειδή μόρφωση.

Από το 1999, ένα τμήμα 10% του αμπελώνα έχει περάσει στην Βιολογική καλλιέργεια, με τάσεις αυξητικές λόγω και της υψηλής τιμής που απολαμβάνει η πρώτη ύλη.

Σύγχρονος μηχανολογικός εξοπλισμός με πλήρως αυτοματοποιημένη γραμμή εμφιάλωσης.

[Type text]

Χρησιμοποιούνται καλλιέργειες ήμερων ζυμών. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται πειραματισμοί με γηγενείς ζύμες.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

22. Μύλοι Θράκης

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Εδώ και περίπου έναν αιώνα, η επιχείρηση Μύλοι Θράκης, παράγει αδιάκοπα μία μεγάλη γκάμα προϊόντων για την αρτοποιία και τη ζαχαροπλαστική, για την εγχώρια και τις ξένες αγορές. Η πλούσια γη της Θράκης, η έδρα της επιχείρησης, εμπνέει και βοηθά να λειτουργεί δημιουργικά, δίνοντας στα προϊόντα μια διαφορετική πνοή.

Προϊόντα

- Βασικά άλευρα
- Προϊόντα Deluxe
- Προϊόντα Premium
- Υγεία και διατροφή
- Πρώτες ύλες

Έξυπνα στοιχεία

Στην ιστοσελίδα της επιχείρησης βρίσκουμε παραδοσιακές συνταγές για πίτες, γλυκά, κριτσίνια, σφολιάτες και κρουασάν, τόσο για επαγγελματίες, όσο και για καταναλωτές.

Στο σιτοβολώνα του Έβρου ξεκίνησε το 2010 η προσπάθεια ανάπτυξης πειραματικής καλλιέργειας μαλακών σιτηρών. Σε συνεργασία με το Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, επιλέγονται ποικιλίες σιτηρών με υψηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά και δυνατότητα προσαρμογής στις τοπικές συνθήκες και καλλιεργούνται πειραματικά στους αγρούς της Θράκης.

Το αλεύρι για όλες τις χρήσεις είναι η πιο πρόσφατη προσφορά της επιχείρησης στον Έλληνα καταναλωτή. Το μονόκιλο σακουλάκι, με αλεύρι από ελληνικό σιτάρι, χωρίς ίχνος βελτιωτικών ουσιών, κυκλοφορεί από το 2012 στα ράφια των Super Markets.

Η επιχείρηση στο διάστημα 2012 -2015 υλοποίησε επίσης ερευνητικό έργο με τίτλο «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΟΙΚΙΛΙΩΝ ΜΑΛΑΚΟΥ ΣΙΤΟΥ ΥΨΗΛΗΣ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗΣ ΑΞΙΑΣ» με την ενίσχυση του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και

[Type text]

Θρησκευμάτων ΓΓΕΤ – ΕΥΔΕ-ΕΤΑΚ, στο πλαίσιο του Ε. Π. «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» (ΕΠΙΙΝ ΙΙ) και του Ε. Π. Μακεδονίας-Θράκης.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

23. Μύλοι Λούλη

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Οι Μύλοι Λούλη είναι μια από τις μακροβιότερες ελληνικές εταιρείες με ιστορία από το 1782, αλλά και από τους πιο παλιούς μύλους με παρουσία στο διαδίκτυο. Η εταιρεία σήμερα δραστηριοποιείται στην Ελλάδα με δύο υπερσύγχρονες μονάδες παραγωγής στη Σούρπη και στο Κερατσίνι, κατέχοντας την 1η θέση στην ελληνική αλευροβιομηχανία σε αλέσεις, πωλήσεις και τεχνολογία.

Προϊόντα

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΑΛΕΣΗΣ:

- Επαγγελματικά (αλεύρι σε σακί και χύδην)
- Υποπροϊόντα (πίτυρα κ.λπ.)
- ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ:
- Long Life ή FMCG - Fast Moving Consumer Goods: αλεύρι σε πακέτο

Έξυπνα στοιχεία

Ο πρόεδρος της Μύλοι Λούλη, κος Νίκος Λούλης, παρέλαβε τιμητικό βραβείο για το πρόγραμμα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης που έχει υιοθετήσει η εταιρία, καθώς και βραβείο για τη «δημιουργία Νέας κατηγορίας προϊόντος», τα Easy Bake, μια πραγματική καινοτομία για την κατηγορία των έτοιμων μιγμάτων αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής.

Η «Μύλοι Λούλη» επενδύοντας στην συνεχή εκπαίδευση των αρτοποιών, δημιούργησε μια αίθουσα επιδείξεων, η οποία είναι πλήρως τεχνολογικά εξοπλισμένη, για την αποτελεσματικότερη διεξαγωγή των σεμιναρίων.

[Type text]

Η «Μύλοι Λούλη» βραβεύτηκε για τον επανασχεδιασμό της συσκευασίας «αλεύρι Τοπικό Ολικής» στα Βραβεία ΕΒΓΕ (Ελληνικά Βραβεία Γραφιστικής και Εικονογράφησης).

Η εταιρεία δημιούργησε ειδικό τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξης Δημητριακών, ώστε να υλοποιήσει δικό της πρόγραμμα συμβολογικής γεωργίας, με στόχο την ενίσχυση της Ελληνικής αγροτικής οικονομίας και την εξασφάλιση μεγαλύτερων ποσοτήτων υψηλής ποιότητας ελληνικών σιτηρών.

Στην ιστοσελίδα της επιχείρησης βρίσκουμε συνταγές για να παρασκευάζουμε μόνοι μας παραδοσιακά προϊόντα.

Το πειραματικό αρτοποιείο, το οποίο βρίσκεται μέσα στο χώρο του ποιοτικού ελέγχου, είναι πλήρως εξοπλισμένο με όλα τα μηχανήματα που έχει η παραγωγή ενός αρτοποιείου, έτσι ώστε να μπορεί να παραχθεί ό, τι πιθανώς θα παρήγαγε ένας αρτοποιός μέσα στον φούρνο του.

Στις νέες εγκαταστάσεις της βιομηχανικής μονάδας των ΜΥΛΩΝ ΛΟΥΛΗ στο Κερατσίνι, υλοποιήθηκε η ιδέα της δημιουργίας του μουσείου της επιχείρησης, με πλούσιο φωτογραφικό υλικό και έργα τέχνης

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

24. Μύρα Βεργίνα

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης ιδρύθηκε το 1998. Γεννήθηκε όμως πολλά χρόνια πριν, από την αγάπη του εμπνευστή της για την Ελλάδα. Η ζύμωση για να δημιουργηθεί η μύρα Βεργίνα και η ζυθοποιία ξεκίνησε από το Δημήτρη Πολιτόπουλο, που αποφάσισε να επενδύσει όλη του τη γνώση, την εμπειρία, τη δημιουργικότητα αλλά και την περιουσία στη χώρα του, στον τόπο του. Σήμερα η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης απασχολεί περισσότερους από 100 ανθρώπους στις εγκαταστάσεις της που βρίσκονται στην Κομοτηνή, τη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα. Παρακολουθώντας και προλαβαίνοντας τις εξελίξεις της παγκόσμιας αγοράς μύρας, η «Βεργίνα» έχει συμπεριλάβει μια εκτενή γκάμα εταιρικών σημάτων και specialty beers, όπως η «Βεργίνα Κόκκινη», η «Βεργίνα Πορφύρα» και η «Βεργίνα Weiss», ενώ μια νέα γενιά από εποχικές και specialty μύρες αναμένεται να κυκλοφορήσει στην ελληνική και ξένη αγορά.

Προϊόντα

- Μύρα Βεργίνα PREMIUM LAGER
- Μύρα Βεργίνα ΠΟΡΦΥΡΑ

[Type text]

- Μύρα Βεργίνα WEISS
- Μύρα Βεργίνα RED

Έξυπνα στοιχεία

- Η Μύρα Βεργίνα είναι αναγνωρισμένη μεταξύ των καλύτερων lager στον κόσμο.
- Το βυνοποιείο της επιχείρησης επεξεργάζεται αποκλειστικά ελληνικές πρώτες ύλες.
- Εφαρμόζει τον κλασικό τρόπο παραγωγής: νερό και κριθάρι, χωρίς πρόσθετες και βοηθητικές ύλες.
- Προμηθεύει με πρώτες ύλες τόσο ελληνικές, όσο και βαλκανικές μικροζυθοποιίες.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

25. Papoutsanis

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Το 1870 στο πλούσιο από ελαιόδεντρα Ελληνικό Νησί της Λέσβου, ο Δημήτρης Παπουτσάνης συγκροτεί το πρώτο ατμοκινούμενο εργοστάσιο παραγωγής ελαιολάδου, το οποίο όμως δεν εξήγαγε μόνο ελαιόλαδο αλλά και αγνό σαπούνι ελαιολάδου. Αυτό σήμανε τη γέννηση μιας εταιρίας που μετρά πάνω από 140 χρόνια, της «Papoutsanis», η οποία συνεχίζει μέχρι σήμερα να φροντίζει για την ενυδάτωση και περιποίηση στο σώμα, το πρόσωπο και τα μαλλιά. Τον Φεβρουάριο του 2001, η συνεχής ανάπτυξη της Παπουτσάνης οδήγησε στα εγκαίνια του νέου εργοστασίου στα βόρεια της Αττικής, περιοχή Χαλκίδας καθιστώντας τη μεγαλύτερη μονάδα παραγωγής σαπουνιού στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και τον μεγαλύτερο προμηθευτή ξενοδοχειακών προϊόντων προσωπικής περιποίησης στην Ελλάδα.

Προϊόντα

- OLIVIA
- AROMATICS
- KARAVAKI
- Papoutsanis Natura
- Papoutsanis family
- Papoutsanis Glycerine

Έξυπνα στοιχεία

[Type text]

Πρωταρχικός στόχος της εταιρείας είναι να ικανοποιεί τις ανάγκες του καταναλωτή δημιουργώντας νέα, πρωτοποριακά προϊόντα σε εξαιρετική ποιότητα και ανταγωνιστικές τιμές.

Η «Paroutsanis» επενδύει στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως μεσολαβητής στην επιπλέον γνώση των νέων. Πραγματοποιούνται επισκέψεις από σχολεία και πανεπιστήμια υποστηρίζοντας την εκπαίδευση αλλά και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας με την συνεχή ανάπτυξη και αναζήτηση νέων συνεργασιών.

Η εταιρεία από την αρχή της λειτουργίας της έδειχνε ευαισθησία στους συνανθρώπους μας, που ήταν σε δύσκολη οικονομική θέση, προσφέροντας δωρεάν προϊόντα είτε στους ίδιους, είτε συμμετέχοντας σε φιλανθρωπικές οργανώσεις με στόχο την οικονομική υποστήριξή τους.

Επίσης, λειτουργεί συντονισμένο πρόγραμμα ανακύκλωσης στερεών αποβλήτων, αλλά και όλων των ανακυκλώσιμων υλικών που χρησιμοποιούνται σε όλο το εύρος δραστηριοτήτων της εταιρείας.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

26. CRETANIAMA

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Το Cretan IAMA είναι ένα φυσικό ιδιοσκεύασμα, που αποτελεί τον καρπό της πολυετούς έρευνας διακεκριμένων ερευνητών του Πανεπιστημίου της Κρήτης που μετουσίωσαν την αυτόχθονη γνώση σε ουσιαστική γνώση, σε συνεργασία με την εταιρεία Olvos Science, θυγατρική της ελληνικής φαρμακευτικής εταιρείας Galenica. Έχει μελετηθεί σε ασθενείς μελώσεις του αναπνευστικού, κοινό κρυολόγημα και γρίπη. Η ιδέα της CRETANIAMA ξεκίνησε πριν μερικά χρόνια, όταν επιδημιολογικές παρατηρήσεις σε περιοχές της Κρήτης έδειχναν ότι οι άνθρωποι που κατανάλωναν αφεψημάτα συγκεκριμένων βοτάνων είχαν πολύ χαμηλή νοσηρότητα και μικρότερες επιπτώσεις κρυολογήματος ή γρίπης. Η επιτυχία των αρωματικών βοτάνων αποδόθηκε τότε στις αντιοξειδωτικές ιδιότητές τους. Μέσα από πολυετείς δοκιμές, η έρευνα ανέδειξε ένα συνδυασμό αιθέριων ελαίων από τρία αρωματικά βότανα, *Coridothymus Capitatus*, *Salvia Fruticosa* και *Origanum Dictamnus*, με συγκεκριμένες αναλογίες, που λειτουργεί συνεργικά. Ακολούθησε δοκιμή σε 105 ασθενείς με συμπτώματαλώσεων του ανώτερου αναπνευστικού, που απέδωσε ευεργετικά αποτελέσματα.

Προϊόντα

ΘΥΜΑΡΙ (*Coridothymus capitatus*)

Το θυμάρι είναι γνωστό από την αρχαιότητα. Χρησιμοποιήθηκε από όλους τους πρώτους πολιτισμούς της Μεσογείου ως φαρμακευτικό φυτό. Ο Ιπποκράτης και ο

[Type text]

Διοσκούριδης περιγράφουν τις χρήσεις του στα γραπτά τους. Πριν από τα σύγχρονα αντιβιοτικά, το θυμάρι χρησιμοποιούταν ευρέως για τον εμποτισμό γαζών και επιδέσμων.

ΦΑΣΚΟΜΗΛΟ (*Salvia fruticosa*)

Το όνομα *Salvia* προέρχεται από το λατινικό *salvare* που σημαίνει σώζω ζωές. Θεωρήθηκε ιερό βότανο από τους Έλληνες που το αφιέρωσαν στο Δία.

ΔΙΚΤΑΜΟ (*Origanum dictamnus*)

Το δίκταμο, ή έρωντας, είναι ενδημικό βότανο της Κρήτης. Από πολύ παλιά έγιναν γνωστές οι επουλωτικές ιδιότητες του δίκταμου, καθώς και το γεγονός ότι τα αγριοκάτσικα της Κρήτης έτρωγαν δίκταμο για να επουλωθούν οι πληγές τους όταν λαβώνονταν από τα βέλη των κυνηγών.

Έξυπνα στοιχεία

Το Cretan IAMA Olvos Science είναι κατοχυρωμένο ως παγκόσμια πατέντα. Περιέχει αιθέρια έλαια τριών αρωματικών βοτάνων: θυμάρι, φασκόμηλο και δίκταμο, σε συγκεκριμένες αναλογίες, μαζί με έξτρα παρθένο ελαιόλαδο και συμβάλλει με φυσικό τρόπο στην ενδυνάμωση της άμυνας του οργανισμού. Ξεκίνησε, ερευνήθηκε, ολοκληρώθηκε και παρήχθη εξ' ολοκλήρου στην Ελλάδα. Αποτελεί καρπό της πολυετούς έρευνας διακεκριμένων ερευνητών του Πανεπιστημίου της Κρήτης, σε συνεργασία με την εταιρεία Olvos Science, θυγατρική της ελληνικής φαρμακευτικής εταιρείας Galenica.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

27. CorfuBeer

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Κερκυραϊκή Μικροζυθοποιία ιδρύθηκε το 2006 από τον Σπύρο & το γιο του Θανάση Καλούδη. Όραμά τους ήταν να δημιουργήσουν ένα καταναλωτικό αγαθό με τοπικό χαρακτήρα που θα απευθύνεται στους εκπαιδευμένους με παιδεία μπίρας επισκέπτες, αλλά και τους κατοίκους του νησιού. Το 2009 βγήκαν δυναμικά με τα πρώτα προϊόντα στην αγορά. Μέχρι στιγμής η Κερκυραϊκή Μικροζυθοποιία έχει καταφέρει να παράγει παγκόσμιας κλάσης μπίρες Real Ale. Η ζυθοποιία διαθέτει υπερσύγχρονο εξοπλισμό και εγκαταστάσεις, αλλά και πλήρως καταρτισμένο προσωπικό.

[Type text]

Προϊόντα

- Red Ale Special
- Dark Ale Bitter
- Amorosa Weiss
- Contessa IPA
- Royal Ionian Pilsner
- Ionian Epos
- Ionian Gold
- 1842 Ginger Beer

Έξυπνα στοιχεία

Η Κερκυραϊκή Μικροζυθοποιία «Corfu Beer», είναι το πρώτο ζυθοποιείο στην Ελλάδα που τόλμησε να παράγει μύρα τύπου Real Ale, δηλαδή ένα φυσικό ζωντανό προϊόν που μεταφέρει τις ευεργετικές του ιδιότητες στο ποτήρι του καταναλωτή.

Για την παραγωγή της μύρας χρησιμοποιούνται επιλεγμένοι λυκίσκοι από όλο τον κόσμο .

Αυτό βοηθά να δώσει στις μύρες αυτές τις πολύ ιδιαίτερες γεύσεις και αρώματα.

Η διαδικασία παραγωγής γίνεται με φυσικό τρόπο δίχως πρόσθετα.

Κάθε χρονιά διοργανώνεται με τη συνεισφορά μιας ξένης χώρας το Corfu Beer Festival, το οποίο είναι μια ετήσια γιορτή μύρας και γαστρονομίας που διαρκεί 5 ημέρες.

Αρκετά δρώμενα λαμβάνουν χώρα όλες τις ημέρες του φεστιβάλ, ενώ πολλοί τοπικοί παραγωγοί έχουν τη δυνατότητα να προβάλουν τα προϊόντα τους καθώς και να κάνουν πωλήσεις.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

28. DelphiBeer

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Δύο ενθουσιώδεις λάτρεις της μύρας από την Ελλάδα, η Ντία Παπανικολάου και ο Γιώργος Κωστόπουλος, και ένας βραβευμένος επαγγελματίας ζυθοποιός από την Ιταλία, ο Davide Zingareli, βρέθηκαν μαζί κάποια «τυχαία» στιγμή και αποφάσισαν να φτιάξουν στην Ελλάδα μία τελείως καινούργια μύρα, την Delphi Beer. «Έψησαν» την

[Type text]

πρώτη τους παρτίδα στο ιδιόκτητο ζυθοποιείο του Davide στην Ιταλία και το γευστικό αποτέλεσμα κυκλοφόρησε στην ελληνική αγορά τον Ιούνιο του 2013. Το όνομα της επιχείρησης είναι εμπνευσμένο από το πανελλήνιο ιερό των Δελφών, το πιο ξακουστό μαντείο της αρχαίας Ελλάδας. Συνολικά, οι ανάγκες της Delphi Beer σε επίπεδο παραγωγής και εμφιάλωσης, εξυπηρετούνται από την εταιρεία ΕΛΙΞΗ Α. Ε., η οποία δημιουργήθηκε την Άνοιξη του 2013 και η έδρα της βρίσκεται στη Λυκόβρυση Αττικής.

Προϊόντα

Η Delphi Beer είναι μία μεσογειακή μπύρα, Pilsner, ξανθιά, διπλοζύμωτη και φυσικά θολή. Έχει χαρακτηριστική γεύση, ιδιαίτερα αρωματική, με ελαφριά επίγευση, πικρή αλλά ευχάριστη, που συνοδεύεται από ένα αίσθημα φρέσκιας βύνης. Κυριαρχούν τα αρώματα της ακακίας και του άνθους πορτοκαλιάς σε ισορροπία με το λεπτό άρωμα λυκίσκου. Μία μη παστεριωμένη μπύρα που ζυμώνεται με τον παραδοσιακό τρόπο στο μπουκάλι.

Έξυπνα στοιχεία

Το λογότυπο (η σπείρα) της Delphi Beer, είναι ένα από τα αρχαιότερα σύμβολα, που χρησιμοποιείται από την παλαιολιθική εποχή και συμβολίζει πρωτίστως τη ζωτική δύναμη. Αυτό το ιδιαίτερο σύμβολο το συναντάμε σε πολλούς αρχαίους πολιτισμούς όπως της Αιγύπτου, της Κρήτης, των Μυκηνών, της Μεσοποταμίας.

Η Delphi Beer επέλεξε για trade mark αυτό το έμβλημα ζωής, δύναμης και δημιουργίας.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

29. Donkey

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Ένας Σέρβος ζυθοποιός, ο Boban Krunic, ένας Άγγλος οινέμπορος & home-brewer aficionado, ο Steve Daniel, μια πολυτάλαντη Αμερικανίδα, η Majda Anderson και ένας Έλληνας οινολόγος οινοπαραγωγός, ο Γιάννης Παρασκευόπουλος, συνθέτουν το πολυπολιτισμικό εταιρικό σχήμα της νεοσύστατης Μικρό-Ζυθοποιίας Σαντορίνης ελπίζοντας να προσθέσουν κάτι διαφορετικό στην ομολογουμένως βαρετή ελληνική σκηνή των άχρωμων και άοσμων lager. Στον παραδοσιακό οικισμό της Μέσα Γωνίας της Σαντορίνης στήθηκε το πολύ μικρό ζυθοποιείο. Εκεί, οι ζυθοποιοί είναι πρόθυμοι να εξηγήσουν στους επισκέπτες πώς συνδυάζουν το νερό του ηφαιστειακού νησιού με τα προσεκτικά επιλεγμένα είδη βύνης από την Γερμανία & την Αυστρία, με τα πραγματικά σπάνια είδη Λυκίσκου από την Νέα Ζηλανδία, το Όρεγκον, την Τσεχία & την Σλοβενία και με μαγιές από το Βέλγιο & την Αμερική δημιουργώντας τις ιδιαίτερες αυτές μπίρες με σήμα τον γαϊδαράκο. Το έργο τους υποστηρίζεται απόλυτα από έναν εξοπλισμό αιχμής από την Αυστρία (Flecks Brauhaus 300) και την Ολλανδία.

[Type text]

Προϊόντα

- Yellow Donkey
- Red Donkey
- Crazy Donkey

Έξυπνα στοιχεία

Οι μπύρες Donkey είναι “Lagered Ales”, ένα είδος διασταύρωσης, ένα υβρίδιο, ανάμεσα στις ξεδιψαστικές Lager & τις μεστές, αρωματικές κέλτικες Ale.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

30. Κρητική Ζυθοποιία

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Κρητική Ζυθοποιία Α.Ε. είναι η πρώτη μικροζυθοποιία στο Νομό Χανίων Κρήτης. Το ζυθοποιείο βρίσκεται στο χωριό Ζουνάκι, του Δήμου Πλατανιά. Οι υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις της καταλαμβάνουν 2000 τ. μ. και περιστοιχίζονται από ελαιώνες και πορτοκαλεώνες. Απέχει 25χλμ από το κέντρο της πόλης των Χανίων, στο δρόμο για τις πιο δημοφιλείς παραλίες της ευρύτερης περιοχής όπως ο Μπάλος, το Ελαφονήσι και η Παλαιόχωρα. Το όραμα ανήκει στον Ιωάννη Λιονάκη, ο οποίος ίδρυσε το ζυθοποιείο το 2007. Ο κύριος Λιονάκης, μηχανολόγος μηχανικός στο επάγγελμα, γεννήθηκε και μεγάλωσε στα Χανιά και είναι περήφανος Κρητικός. Ο ίδιος, διαχρονικός λάτρης της μπύρας, είχε την φιλοδοξία να προσφέρει στους ντόπιους και τους επισκέπτες, μία φρέσκια, λαχταριστή μπύρα, κάτι που θεωρούσε ότι έλειπε από την Κρητική αγορά.

Προϊόντα

Χάρμα Dunkel

Χάρμα Lager

Χάρμα Pale Lager

Χάρμα Special Brews

ΧΑΟΣ ΧΑΡΜΑ IPA

Έξυπνα στοιχεία

Η ΧΑΡΜΑ είναι φρέσκια και αφιλτράριστη. Είναι θολή, γευστική και αρωματική, διατηρώντας όλα τα θρεπτικά συστατικά από τις πρώτες ύλες της καθώς και της μαγιάς,

[Type text]

η οποία έχει υψηλή θρεπτική αξία.

Η διαδικασία παραγωγής είναι φιλική προς το περιβάλλον και οι ζυθοποιοί συνεχώς αναζητούν νέες μεθόδους, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να αποκτήσουν την βέλτιστη ενεργειακή απόδοση.

Τα απαιτούμενα θερμικά φορτία παράγονται από ηλιακούς συλλέκτες καθώς και από την καύση πυρηνόξυλου.

Για τα ψυκτικά φορτία, έχει εγκατασταθεί μία μονάδα γεωθερμίας, ενώ τα θερμικά απόβλητα χρησιμοποιούνται κι αυτά κατά την διαδικασία ζυθοποίησης, αντί να αποβάλλονται στο περιβάλλον.

Υποπροϊόντα όπως η περισσευούμενη μαγιά ή το βρασμένο κριθάρι χρησιμοποιούνται ως ζωοτροφές ή οικολογικό λίπασμα.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

31. Volcan

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Σαντορίνη είναι ηφαιστειογενής. Το νησί δέχεται μικρή βροχόπτωση, έτσι ότι φύεται είναι έντονο σε γεύση και αρώματα και περιορισμένο σε ποσότητα. Η Volcan συνδυάζει νερό πηγής φιλτραρισμένο σε ηφαιστειακή πέτρα και τα καλύτερα τοπικά συστατικά, σπάνιο μέλι Σαντορίνης και άρωμα αρχαίου κίτρου από τη Νάξο.

Προϊόντα

VOLKANSANTORINIBLONDE: Η ναυαρχίδα της Volcan. Αποτελούμενη από εξωτικούς λυκίσκους από τον νέο κόσμο, μέλι Σαντορίνης και κίτρο Νάξου

VOLKAN SANTORINI BLACK : Εμπνευσμένη από τα μαύρα βράχια της Σαντορίνης. Η γεύση είναι ελαφριά, τραγανή και φρέσκια σε αντίθεση με το βαθύ της χρώμα.

VOLKAN SANTORINI GREY : Εμπνευσμένη από την παχιά γκρίζα ομίχλη του Σεπτέμβρη που σαρώνει τη Σαντορίνη. Μία γεύση τραγανή, αναζωογονητική, σταρένια, με νότες από μέλι και περγαμόντο. Πλούσιος λευκός αφρός με καλή πυκνότητα.

VOLKAN SANTORINI WHITE : Εμπνευσμένη από τα λευκά σπίτια στις πλαγιές της Σαντορίνης. Σταρένια με ανοιχτό ξανθό χρώμα. Γεύσεις κίτρινων φρούτων με νότες μελιού, νότες ανανά, μπανάνας, λεμονιού και άγουρου γκρέϊπ-φρουτ περνάνε μέσα σε αυτή την πλούσια αναζωογονητική μύρα.

Έξυπνα στοιχεία

Επιλέγονται διαλεκτά υλικά από τη Σαντορίνη και τη Νάξο, δημιουργώντας μια

[Type text]

ελληνική μύρα και βοηθώντας τους Έλληνες παραγωγούς να συνεχίσουν την ελληνική παράδοση.

Τα βασικά συστατικά είναι το μέλι Σαντορίνης, το κίτρο Νάξου και το φίλτρο ηφαιστειακής πέτρας.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

32. Brink's

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Ρεθυμνιακή Ζυθοποιία άρχισε την πρώτη παραγωγή της μύρας Brink's την 31/08/2001 και σύντομα η πρώτη βιολογική μύρα στην Ελλάδα ήταν έτοιμη, μετά από πολλές δυσκολίες. Το 2003 η μύρα γίνεται γνωστή ανά την Ελλάδα και το 2004 άρχισε τις εξαγωγές στην Κύπρο και τη Δανία.

Προϊόντα

Σύμφωνα με την παραδοσιακή συνταγή, η μύρα Brink's παράγεται από νερό, βύνη και λυκίσκο βιολογικής καλλιέργειας. Η φρέσκια, φυσικά θολή Brink's Ρεθυμνιακή μύρα παράγεται με γνώμονα το γερμανικό Νόμο του έτους 1516 "περί καθαρότητας του ζύθου" και διατηρείται απαστερίωτη και αφιλτράριστη. Γι' αυτό η Brink's έχει πλούσια γεύση και έντονα γευστικά και αρωματικά χαρακτηριστικά.

Έξυπνα στοιχεία

Τα σχέδια της ζυθοποιίας για το μέλλον: νέο πλυντήριο φιαλών φιλικό στο περιβάλλον, εγκατάσταση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, (φωτοβολταϊκών συστημάτων), «πράσινος» βιολογικός καθαρισμός, ώστε η Ρεθυμνιακή Ζυθοποιία να λειτουργεί πλέον με τις πιο σύγχρονες μεθόδους παραγωγής ποιοτικής μύρας για να είναι, όσο το δυνατόν, φιλική στο περιβάλλον.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

33. Septem

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Στο Ωρολόγιο Εύβοιας, δημιουργήθηκε από τον χημικό – οινολόγο Σοφοκλή Παναγιώτου και τον οικονομολόγο Γεώργιο Παναγιώτου η πρότυπη Μικροζυθοποιία Septem, η οποία ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2009, τη διάθεση φρέσκιας, μη παστεριωμένης μύρας. Στα λατινικά σημαίνει επτά, που είναι ο αριθμός της δημιουργίας. Αποτέλεσε έμπνευση για τους δημιουργούς της Septem, καθώς κάθε τύπος μύρας φέρει το όνομα μιας διαφορετικής ημέρας.

[Type text]

Προϊόντα

Monday's Pilsner: Φρέσκια, μη παστεριωμένη, φιλτραρισμένη μύρα.

Χαρακτηρίζεται από έντονα αρώματα λουλουδιών, κίτρου και λυκίσκου.

Friday's Pale Ale: Φρέσκια, μη παστεριωμένη, φιλτραρισμένη μύρα.

Χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακά αρώματα ροδάκινου και lime σε φόντο μοσχάτων λουλουδιών και καβουρδισμένου αμυγδάλου.

Sunday's Honey Golden Ale: Φρέσκια, μη παστεριωμένη μύρα διπλής ζύμωσης με χρήση μελιού ανθέων. Χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακά αρώματα πορτοκαλιού, ροδάκινου και εξωτικών φρούτων.

Thursday's Red Ale: Φρέσκια, μη παστεριωμένη, φιλτραρισμένη μύρα στα πρότυπα των Irish Red Ales. Χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακά αρώματα καραμέλας, καβουρδισμένων ξηρών καρπών και μαρμελάδας.

Saturday's Porter: Φρέσκια, μη παστεριωμένη, φιλτραρισμένη μύρα. Χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακά αρώματα φρεσκοκαβουρδισμένου καφέ, πικρής σοκολάτας και ψημένου φουντουκιού.

Septem 8η Μέρα: Φρέσκια, μη παστεριωμένη, αφιλτράριστη μύρα.

Χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακά αρώματα μανταρινιού, ροδάκινου, κίτρου, μάνγκο και λίτσι.

A. C. E. : Φρέσκια, μη παστεριωμένη, αφιλτράριστη μύρα. Χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακά αρώματα πορτοκαλιού, περγαμόντου, κίτρου και lime.

Έξυπνα στοιχεία

Στόχος της Septemείναι να παρέχει στους πελάτες της φρέσκα, υψηλής ποιότητας προϊόντα, μέσα από την αξιοποίηση του αρωματικού και γευστικού πλούτου της βύνης και του λυκίσκου, και την αναζήτηση και δημιουργία νέων διαφοροποιημένων γεύσεων.

Οι δημιουργοί της θέλουν να είναι πρωταγωνιστές στην ανανέωση και στην καινοτομία.

Θέλουν να προσφέρουν στον καταναλωτή φρέσκα, ασφαλή προϊόντα, με μοναδικές διαφοροποιημένες γεύσεις.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

34. Μύρα Χίου

[Type text]

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Ο Μάνος, Πειραιώτης στην καταγωγή βρέθηκε στη Χίο το 2009 και μαζί με τον Χιώτη Ιάκωβο, ξεκίνησαν την επιχειρηματική δραστηριότητα μιας μικροζυθοποιίας το καλοκαίρι του 2010 με τον διακριτικό τίτλο “ΖΥΘΟΠΟΙΑ ΧΙΟΥ”. Το 2011 διαμορφώθηκε ο χώρος στην περιοχή του Κάμπου της Χίου (Αγίου Μηνά 78) όπου στεγάζεται η επιχείρηση μέχρι και σήμερα. Το 2012 ξεκίνησε την παραγωγή και την εμφιάλωση της Φρέσκιας Μπύρας Χίου, που αποτελεί μια καινοτόμα πρόταση στην αγορά. Η εμφιάλωσή της γίνεται πάντα αφιλτράριστη και απαστερίωτη για να διατηρεί όλη τη γεύση και τα χαρακτηριστικά μιας πραγματικής μπύρας.

Προϊόντα

Φρέσκια Μπύρα Χίου

Smoked Robust Porter

Έξυπνα στοιχεία

Η μπύρα Χίου βρίσκεται στα περισσότερα σημεία εστίασης αλλά και καφέ μπαρ του νησιού, με μεγάλη αποδοχή από την τοπική κοινωνία.

Επίσης γίνονται εξαγωγές σε επιλεγμένα σημεία στις μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Λάρισα, Βόλο, Πάτρα, Καλαμάτα κτλ.).

Μέσα στα άμεσα σχέδια της επιχείρησης είναι και οι εξαγωγές εκτός Ελλάδος και πιο συγκεκριμένα στη γειτονική Τουρκία.

Οι πόρτες της ζυθοποιίας είναι πάντα ανοιχτές στους επισκέπτες που θα ήθελαν να δουν τις μικρές εγκαταστάσεις, να δοκιμάσουν φρέσκια μπύρα κατ’ ευθείαν από τη δεξαμενή, ή να φύγουν φορτωμένοι με μπουκάλια, ποτήρια, σουβέρ και μπλουζάκια.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

35. ΑΡΓΩ

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Μικροζυθοποιία Θεσσαλίας ξεκίνησε τη λειτουργία της το 2014 με κίνητρο την αγάπη για τη μπύρα και στόχο την παραγωγή προϊόντων εξαιρετικής ποιότητας και γεύσης. Το ζυθοποιείο είναι μια μικρής κλίμακας μονάδα παραγωγής μπύρας εγκατεστημένη στο Βόλο, στη συνοικία Παλιά. Λειτουργεί σε ένα χώρο 120 τ. μ. και έχει παραγωγική δυναμικότητα 10 hl. Η παραγωγή ξεκίνησε με μία αυθεντική αλλά ιδιαίτερη golden ale, με συνταγή που αναπτύχθηκε σε στενή συνεργασία με Έλληνες ζυθοποιούς. Το όνομα αυτής ΑΡΓΩ golden ale.

[Type text]

Προϊόντα

ΑΡΓΩ GOLDEN ALE

Η ΑΡΓΩ GOLDEN ALE είναι μία craft μύρα με πλούσιο αφρό, χρυσαφένιο χρώμα, πλούσια ανθώδη αρώματα και μία ιδέα εσπεριδοειδών. Νότες από γκρέιπφρουτ και κίτρο μπορούν να αναγνωριστούν στη λεπτή αλλά γεμάτη γεύση της. Μία δροσιστική μύρα που πίνεται ευχάριστα όλο το χρόνο.

ΜΟΛΟΤΟΒ ΙΡΑ

Μία εκρηκτική μύρα με πορφυρό χρώμα και 7% αλκοόλ που ισορροπεί ανάμεσα στα γλυκά αρώματα της βύνης, τις πικρές νότες του λυκίσκου Polaris και του αρωματικού Mandarina.

Έξυπνα στοιχεία

Η ΑΡΓΩ παράγεται από 4 και μόνο συστατικά, όπως όλες οι μύρες ανώτατης ποιότητας. Αυτά είναι: νερό, βύνη, λυκίσκος, μαγιά.

Η επιλογή των Α' υλών γίνεται με κριτήριο την υψηλή ποιότητα που οι παραγωγοί επιθυμούν να έχει το τελικό προϊόν.

Το ζυθοποιείο λειτουργεί σε ένα παλιό πέτρινο κτήριο της συνοικίας των Παλιών στο Βόλο, στο χώρο του ιστορικού κάστρου, το οποίο ανακαινίστηκε πλήρως ώστε να καλύπτει με ακρίβεια τις πλέον σύγχρονες προδιαγραφές υγιεινής και ασφάλειας για χώρους παραγωγής ποτών.

Η διατήρηση του πετρόκτιστου κελύφους και της κεραμοσκεπής μέσω σύγχρονων μεθόδων συντήρησης, ειδικών για χώρους παραγωγής ποτών, εξασφαλίζει τη βιοκλιματική λειτουργία του κτηρίου και ιδανικές συνθήκες θερμοκρασίας, υγρασίας και αερισμού για την ωρίμανση της μύρας όλες τις εποχές του χρόνου.

Στόχος ήταν το ζυθοποιείο να συνδυάζει άριστα τις παραδοσιακές αρχές και τις δοκιμασμένες τεχνικές με τις σύγχρονες μεθόδους, όπως ακριβώς και η μύρα.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

36. E. Z. A. (Ελληνική Ζυθοποιία Αταλάντης)

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η εταιρεία ιδρύθηκε το 1988 ως θυγατρική γερμανικού ομίλου παραγωγής μύρας και

[Type text]

ένα χρόνο αργότερα απέκτησε το εργοστάσιο στην Αταλάντη. Παράλληλα η εταιρεία ανασυγκροτήθηκε και μετονομάστηκε σε Ελληνική Ζυθοποιία Αταλάντης. Το 1998, η οικογένεια Συριανού, εξαγοράζει τις μετοχές που ανήκαν στη γερμανική θυγατρική εταιρεία υπό μορφή management buy out με αποτέλεσμα πέντε χρόνια αργότερα να περάσει σε 100% ελληνικό ιδιοκτησιακό καθεστώς. Από το 2011 η ΕΖΑ, αμιγώς ελληνική εταιρεία, χαράσσει μία ανεξάρτητη στρατηγική συμμετέχοντας ενεργά στην αποκεντρωμένη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Το 2015 ολοκληρώνει τη Α΄ φάση του επενδυτικού πλάνου, με την νέα μονάδα συσκευασίας στην Αταλάντη.

Προϊόντα

Ελληνικές μπίρες:

Ζήτα

Pils Hellas

Blue Island

Berlin

Odyssey

Εισαγόμενες μπίρες:

Gulden Draak

KROMBACHER

ARCOBRÄU

Έξυπνα στοιχεία

Το όραμα της Ε. Ζ. Α. είναι να αναδειχθεί στη δυναμική και καινοτόμο εταιρεία που θα συμμετέχει ενεργά στην εθνική προσπάθεια ανάπτυξης της Ελλάδας.

Μια εταιρεία που θα παράγει αξίες, θα δημιουργεί θέσεις εργασίας και ευκαιρίες και θα διανέμει τα προϊόντα της παντού στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Να καινοτομεί χάρη στην δέσμευσή της για αυτό-βελτίωση, τη διαρκή ενημέρωση και εκπαίδευση του προσωπικού μαζί με την ενδυνάμωση του ομαδικού πνεύματος.

Οι παραγωγικές διαδικασίες συνάδουν με μηχανισμούς απόλυτα φιλικούς προς το περιβάλλον και τηρούνται αυστηροί έλεγχοι ποιότητας και ασφάλειας.

Εκτός της παραγωγής ζύθου, η ΕΖΑ επεκτείνει τις δραστηριότητές της στην παραγωγή αναψυκτικών, νερών και διαιτητικών σκευασμάτων, χωρίς την χρήση χημικών υποκατάστατων.

[Type text]

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

37. ΝΗΣΟΣ

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Μικροζυθοποιία Κυκλάδων στην Τήνο ξεκίνησε από το μηδέν, από τον Αλέξανδρο και τη Μάγια το 2012, στην καρδιά της Ελληνικής οικονομικής κρίσης. Δύο μήνες αργότερα, στην ομάδα προστέθηκε και η Ελίνα Δάλλα. Η κρίση, αντί να ενεργήσει ως αποτρεπτικός παράγοντας, τους ώθησε στη δράση, αφού είναι πεπεισμένοι πως η διάρθρωση της εγχώριας Αγοράς στην μύρα αποτελεί ένα από τα πολλά «μελανά παραδείγματα» που εξηγούν τα σημερινά δεινά της χώρας.

Προϊόντα

ΝΗΣΟΣ Pilsner

ΝΗΣΟΣ Βιολογική, All-Day Lager

7 Μποφόρ, Strong Dark Pilsner

Έξυπνα στοιχεία

Στόχος της ζυθοποιίας ήταν να φτιάξει μια κορυφαίας ποιότητας κυκλαδίτικη, νησιώτικη μύρα, που θα συμπληρώνει την αυθεντικότητα της γαστρονομίας των κυκλαδίτικων νησιών αλλά και θα αποτελεί πρότυπο περιφερειακής παραγωγικής επένδυσης σ' αυτή τη περίοδο σοβαρής οικονομικής δυσπραγίας.

Δεσμεύεται να λειτουργεί πάντα με γνώμονα τη δημιουργία μιας ευρύτερης αλυσίδας αξίας από την οποία ωφελούνται όλες οι σχετικές με την εστίαση, τη φιλοξενία, τα τρόφιμα και τα ποτά επιχειρήσεις των νησιών αλλά και ολόκληρη η Ελληνική κοινωνία.

Οι παραγωγοί της ΝΗΣΟΣ ταυτίζονται με τις μύρες ποιότητας που φτιάχνονται σε μικρή κλίμακα. Με τις μύρες που αποκαλούνται διεθνώς "craft", "boutique" ή "artisan" και που δημιουργούνται για να είναι οι καλύτερες, όχι οι φθηνότερες.

Η μύρα ΝΗΣΟΣ ζυθοποιείται με κορυφαία υλικά, αποκλειστικά βύνη κριθαριού, λυκίσκους, νερό και μαγιά, με απόλυτα φυσικό τρόπο και καθόλου βιασύνη.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

38. ΠΑΤΡΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΑ

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η δραστηριοποίηση της Πατραϊκής Ζυθοποιίας στην παραγωγή μύρας, έχει την αφετηρία της στη διαχρονική αξία και στην ακλόνητη σταθερότητα αυτού του

[Type text]

πανάρχαιου προϊόντος. Ταυτόχρονα όμως, αποκτά ξεχωριστή και σπουδαία σημασία με βάση το προσωπικό όραμα των παραγωγών και την αρχή που καθοδηγεί κάθε επιμέρους βήμα της διαδικασίας παραγωγής: Είναι αποφασισμένοι να παράγουν την καλύτερη φρέσκια, απαστερίωτη μύρα. Με αυτή την ιδέα, η εταιρεία ξαναβάζει την Πάτρα στην πρώτη γραμμή παραγωγής μύρας μετά από τέσσερις και πλέον δεκαετίες, δημιουργώντας ένα περιβάλλον εργασίας προσανατολισμένο στην τοπική κοινωνία, στο οποίο οι εργαζόμενοι μπορούν να βελτιώνουν τις επαγγελματικές τους δεξιότητες και να εξελίσσονται.

Προϊόντα

Μύρα Διώνη

Η «Διώνη» είναι η πρώτη ετικέτα που παρουσιάστηκε στους καταναλωτές.

Το όνομά της είναι εμπνευσμένο από την ελληνική μυθολογία στην οποία αναφέρεται ως θεότητα της πρώτης γενιάς των Θεών, κόρη του Ουρανού και της Γαίας. Αυτή η πρώτη μύρα, που παράγεται κάτω από τους πιο αυστηρούς ελέγχους- από την παρασκευή ως την εμφιάλωση- αλλά και μεγάλη δεξιοτεχνία από την Πατραϊκή Ζυθοποιία, συμβολίζει εμφαιτικά την επιλογή της επιχείρησης να χρησιμοποιεί τα καλύτερα υλικά που είναι διαθέσιμα στη φύση. Η «Διώνη» είναι μια φρέσκια, απαστερίωτη, μακράς ωρίμανσης μύρα pilsner για την παρασκευή της οποίας χρησιμοποιούνται τέσσερα είδη βύνης και τρία είδη λυκίσκων.

Έξυπνα στοιχεία

Ο βασικός στόχος της ζυθοποιίας είναι να εξασφαλίζει πάντα άριστη ποιότητα μύρας και να ανταποκρίνεται με ευελιξία στις απαιτήσεις και τις ανάγκες των καταναλωτών.

Μια ειδική διεργασία πολτοποίησης, η οποία γίνεται εν μέρει χειρωνακτικά, η προσθήκη φυσικού λυκίσκου, η αργή ζύμωση και η μακράς διάρκειας ωρίμανση σε χαμηλές θερμοκρασίες εξασφαλίζουν την άριστη ποιότητα της μύρας.

Η παραδοσιακή διαδικασία πολτοποίησης που γίνεται με υπερσύγχρονα μέσα, δίνει στη μύρα έντονο χρυσοκίτρινο χρώμα και δροσερή γεύση. Χωρίς φιλτράρισμα, χωρίς θερμική επεξεργασία ή παστερίωση, χωρίς συντηρητικά και σταθεροποιητές, ένα αυθεντικό φυσικό προϊόν.

Ο φάρος της Πάτρας και τρία κόκκινα αστέρια που αποτελούν το λογότυπο της ζυθοποιίας, συμβολίζουν την γεωγραφική προέλευση της μύρας, την αναφορά της και την αξία της.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

39. ΖΕΟΣ

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Zeos Brewing Company A.E. βρίσκεται στην καρδιά της ιστορικής χερσονήσου της Πελοποννήσου. Η ζυθοποιία είναι περιτριγυρισμένη από πορτοκαλεώνες και ελαιώνες, καθώς και τα αρχαία φρούρια του Άργους και του Ναυπλίου. Η έμπνευση της δημιουργίας μιας Ελληνικής εθνικής μύρας πέντε αστέρων ήρθε από έναν νεαρό επιχειρηματία, το Χρήστο Παπαδήμα. Από το 1998, οι Έλληνες έχουν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν τη φρέσκια βαρελίσια μύρα ΖΕΟΣ από τα χέρια του David Wood, ο οποίος χρησιμοποιούσε τα καλύτερα δημητριακά και λυκίσκους σε συνδυασμό με το γλυκό αρτεσιανό νερό της Πελοποννήσου. Με την παραγωγή να αυξάνεται συνεχώς και καθώς η μεγέθυνση της επιχείρησης ήταν πλέον απαραίτητη, ο Χρήστος Παπαδήμας προσέλαβε τον ζυθοποιό Λουκά Παπαχαράλαμπος. Ο στόχος τους ήταν να προσφέρουν στους Έλληνες τη δική τους εθνική μύρα.

Προϊόντα

ZEOS

MAK – Lager (Μακεδονική συνταγή)

BLACK MAK – Black Weiss

Έξυπνα στοιχεία

Βασικός στόχος της ΖΕΟΣ είναι να παρασκευάζει μύρες υψηλής ποιότητας, οι οποίες θα αντικατοπτρίζουν του περήφανο ελληνικό πνεύμα στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς.

Οι ετικέτες των συσκευασιών περιέχουν την ελληνική σημαία, καθώς και άλλα αρχαιοελληνικά στοιχεία όπως οι κίονες, με αποτέλεσμα οι μύρες ΖΕΟΣ να έχουν γίνει γνωστές ως εθνικές μύρες.

Η μύρα παρασκευάζεται σύμφωνα με τα γερμανικά πρότυπα, με την κορυφαία ποιότητα συστατικών και χωρίς τη χρήση χημικών ή συντηρητικών.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

40. Πειραϊκή Μικροζυθοποιία

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η αγάπη για την αυθεντική γεύση, η αναζήτηση για τα αρώματα και την ποιότητα που

[Type text]

μόνο τα αυθεντικά φυσικά υλικά και ο παραδοσιακός τρόπος παρασκευής μπορούν να εξασφαλίσουν, οδήγησε στη δημιουργία της πρώτης φρέσκιας οργανικής ελληνικής μύρας από την παραδοσιακή ζυθοποιία: «Πειραϊκή».

Προϊόντα

- Κλασικές μύρες:
- Πειραϊκή Pils
- Πειραϊκή PaleAle

“Παράξενες” μύρες:

- Kwak
- Liefman’s
- Rochefort

Έξυπνα στοιχεία

Ο τεχνολογικός εξοπλισμός, οι εγκαταστάσεις, οι μέθοδοι υγιεινής και ότι άλλο αφορά τη διαδικασία παραγωγής της μύρας, ακολουθούν τα πρότυπα του γερμανικού «Νόμου της καθαριότητας».

Η «Πειραϊκή» είναι μια φρέσκια μύρα, χωρίς πρόσθετα αρώματα και συντηρητικά.

Για την παραγωγή της μύρας επιλέγεται βύνη και λυκίσκος πιστοποιημένης βιολογικής καλλιέργειας και προέλευσης.

Η μύρα παράγεται με τον παραδοσιακό τρόπο, έτσι ώστε τα αρώματα και οι γευστικές ουσίες να αναδεικνύουν τη μύρα σε ένα ξεχωριστό, γευστικό και ποιοτικό ποτό.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

41. PowerHealth

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Power Health ξεκίνησε το 1984, με στόχο να γίνει η πρώτη Ελληνική εταιρεία στο χώρο των εναλλακτικών προϊόντων για την υγεία. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και στις διαφημίσεις της, έφερε το φαρμακείο της φύσης στο φαρμακείο κάθε ελληνικού

[Type text]

σπιτιού, προσφέροντας ένα φυσικό, καλύτερο τρόπο ζωής. Με σεβασμό στη φύση και τις ευεργετικές ιδιότητές της στην πιο εξελιγμένη μορφή τους, δεσμεύεται να προσφέρει μέσα από πρωτοποριακές λύσεις ποιοτικά, ασφαλή, αποτελεσματικά προϊόντα που βελτιώνουν τη δύσκολη καθημερινότητα κάθε μέλους της ελληνικής οικογένειας.

Προϊόντα

Η Power Health προσφέρει στον καταναλωτή τη δύναμη της φύσης μέσα από προϊόντα που σχεδιάζουν Έλληνες επιστήμονες του τμήματος Έρευνας και Ανάπτυξης, αποκλειστικά από φυσικές δραστικές πρώτες ύλες, όπως βιταμίνες, μέταλλα, ιχνοστοιχεία, εκχυλίσματα φυτών και φρούτων. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει τα εξής:

- Βιταμίνες
- Συμπληρώματα διατροφής
- Προϊόντα ομοιοπαθητικής
- Φυτοθεραπεία
- Ανθοϊάματα Bach

Έξυπνα στοιχεία

Η Power Health δίνει προτεραιότητα στον άνθρωπο.

Βασικό μέλημά της είναι ο σεβασμός στον καταναλωτή και το περιβάλλον.

Όραμά της είναι να αποτελεί την καλύτερη επιλογή στο χώρο των φυσικών συμπληρωμάτων διατροφής, φυτοθεραπείας και ομοιοπαθητικής στην Ελλάδα, επενδύοντας ταυτόχρονα σε μία δυναμική παρουσία στο εξωτερικό.

Αντιστέκεται στις παρεκκλίσεις της αγοράς που υιοθετεί εύκολες και πρόσκαιρες λύσεις, χωρίς να μειώνει στο ελάχιστο την ποιότητα, την ασφάλεια και την αποτελεσματικότητα των προϊόντων της.

Οι άνθρωποι της Power Health ερευνούν και ενημερώνονται πάνω στις τελευταίες εξελίξεις των εναλλακτικών θεραπειών, ώστε να εξελίσσουν τη γκάμα των προϊόντων τους και να ανταποκρίνονται σε ακόμα πιο εξειδικευμένες ανάγκες των ανθρώπων που τους εμπιστεύονται την υγεία τους.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

42. Κρι Κρι

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

[Type text]

Το 1954 ο Γιώργος Τσινάβος άνοιξε στις Σέρρες ένα μικρό εργαστήριο ζαχαροπλαστικής που παρασκεύαζε και πουλούσε παγωτό κασάτο από πρόβειο γάλα και άλλα γαλακτοκομικά προϊόντα. Διαθέτοντας πλέον εμπειρία 62 ετών, η Κρι Κρι συνεχίζει να παράγει τα προϊόντα της– γιαούρτια, φρέσκο γάλα και παγωτά – στο υπερσύγχρονο εργοστάσιό της στις Σέρρες, με υψηλές προδιαγραφές ποιότητας, διατηρώντας όμως την ελληνική παράδοση.

Προϊόντα

Παγωτά

Ανά τύπο: ατομικά, οικογενειακά, πολυσυσκευασίες, επαγγελματικά.

Ανάbrand: Master, Rodeo, Frozen Yogurt, Top, Scooby Doo, Peppa, Royal, Heartmade Ice Cream ΚριΚρι.

Γιαούρτια

Λευκό, με φρούτα, λειτουργικό, παιδικό, σπιτικό, παραδοσιακό, catering.

Γάλα

Λευκό, σοκολατούχο, αριάνι.

Έξυπνα στοιχεία

Αποστολή της Κρι Κρι είναι να αναδείξει τα αγαθά και τις αξίες του τόπου μας, παρέχοντας ευ ζην και απόλαυση.

Να ικανοποιεί τις ανάγκες των καταναλωτών, των συνεργατών, των εργαζομένων και των μετόχων της, συνεισφέροντας ταυτόχρονα στην κοινωνία.

Γνωρίζει ότι οι άνθρωποί της είναι η καρδιά της εταιρίας και νοιάζεται για τον καθένα ξεχωριστά. Αγωνίζεται καθημερινά για ένα καλύτερο εργασιακό περιβάλλον.

Ενθαρρύνει την πρωτοβουλία, τη δημιουργικότητα, την εξωστρέφεια, την καινοτομία, με στόχο τη διαρκή αναζήτηση για βελτίωση και ανάπτυξη.

Οι άνθρωποι της Κρι Κρι επιδιώκουν με πάθος να διακρίνονται σε ό, τι κάνουν.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

43. FrezyDerm

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η FREZYDERM Α. Β. Ε. Ε. δημιουργήθηκε το 1986 από τον κύριο Αναστάσιο Αναστασίου, με σκοπό το σχεδιασμό, την παραγωγή και την εμπορία δερματολογικών

[Type text]

προϊόντων, την παρουσίασή τους μέσω της Ιατρικής Ενημέρωσης σε Δερματολόγους και τη διακίνησή τους μέσω του Φαρμακευτικού καναλιού διανομής. Βασικό μέλημά του ήταν ο σχεδιασμός και η παραγωγή ασφαλών και αποτελεσματικών προϊόντων υψηλής ποιότητας, με αυστηρώς φαρμακευτικά κριτήρια, τα οποία να αποτελέσουν έναν αξιόπιστο συνεργάτη των δερματολόγων. Σήμερα η FREZYDERM διοικείται από τους γιους του ιδρυτή της, Ιωάννη και Ευθύμιο Αναστασίου και παραμένει στενός συνεργάτης αρκετών ειδικοτήτων Ιατρών, όπως είναι οι Παιδίατροι, οι Γυναικολόγοι και οι Δερματολόγοι, ενώ καθημερινά υποστηρίζει έμπρακτα τη συνεργασία της με το Ελληνικό Φαρμακείο.

Προϊόντα

- Περιποίησης προσώπου
- Εγκυμοσύνης
- Στοματικής υγιεινής
- Βρεφικής περιποίησης
- Παιδικής περιποίησης
- Λοιπά προϊόντα (Σαμπουάν, αφρόλουτρα κ.λπ.)

Έξυπνα στοιχεία

Στόχος της Frezy Derm είναι να βελτιώνει συνεχώς την ποιότητα των προϊόντων και υπηρεσιών της.

Φιλοσοφία της είναι να κάνει τη διαφορά στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, παρέχοντάς τους ποιοτικά προϊόντα, να διατηρεί την πολιτική του σεβασμού και της ειλικρίνειας στον καταναλωτή, να αναπτύσσει ποιοτικά προϊόντα και να συνεισφέρει σε μια καλύτερη ποιότητα ζωής.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

44. Οινοποιία Μπουτάρη

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η εταιρεία Μπουτάρη Οινοποιητική ιδρύθηκε το 1879 από τον Ιωάννη Μπουτάρη και σήμερα διοικείται από τον εγγονό του Κωνσταντίνο Μπουτάρη. Η εταιρεία σφράγισε το ξεκίνημά της με ένα ιδιαίτερα καινοτόμο εγχείρημα, την δημιουργία της «ΝΑΟΥΣΣΑΣ ΜΠΟΥΤΑΡΗ», του πρώτου ερυθρού εμφιαλωμένου κρασιού που κυκλοφόρησε στην Ελλάδα. Το 1906 κτίστηκε και το πρώτο ιδιόκτητο οινοποιείο & κάβα λιανικής στη Νάουσα, το οποίο σήμερα έχει μετατραπεί σε Μουσείο Κρασιού.

[Type text]

Προϊόντα

- Λευκά Κρασιά
- Ροζέ Κρασιά
- Κόκκινα Κρασιά
- Γλυκά Κρασιά
- Πειραματικά Κρασιά
- Παλιές Σοδειές
- Οινοθυρίδες

Έξυπνα στοιχεία

Η εταιρεία Μπουτάρη ήταν η πρώτη οινοποιία στην Ελλάδα & η τρίτη στην Ευρώπη που απέκτησε το Πιστοποιητικό Συμμόρφωσης Συστήματος Διασφάλισης Ποιότητας κατά ISO 9002.

Μέσω των χορηγικών της δραστηριοτήτων αλλά και των εκδηλώσεών της, η εταιρεία Μπουτάρη επιθυμεί να υποστηρίξει δραστηριότητες που συνεισφέρουν στην επιστήμη, την τέχνη, τον πολιτισμό, την οικολογία, την εκπαίδευση και τον αθλητισμό. Η χορηγική της δραστηριότητα έχει βραβευθεί επανειλημμένα από τον ΟΜΕΠΟ.

Προσπαθώντας να ενισχύσει την επαφή του κοινού με το ελληνικό κρασί και να μεταδώσει την πολυετή γνώση της, η εταιρεία Μπουτάρη εδώ και χρόνια προσφέρει σε σχολεία και ΚΑΠΗ, δωρεάν ξενάγηση στους χώρους των επισκέψιμων οινοποιείων της. Κάθε χρόνο, επισκέπτονται τις εγκαταστάσεις των επισκέψιμων οινοποιείων της περισσότερα από 5. 000 άτομα από σχολεία και ΚΑΠΗ.

Επίσης, για την εκπαίδευση και ενημέρωση του κοινού για το κρασί, η εταιρεία έχει υλοποιήσει διάφορα πλάνα όπως η δημιουργία της Επαγγελματικής Λέσχης Γαστρονομίας, η δημιουργία εκπαιδευτικού cd «Ο Οίνος και τα Μυστικά του», η έκδοση του εκπαιδευτικού εντύπου «Γνωριμία με τον Κόσμο του Κρασιού», του λευκώματος «Ο Σαντορίνη της Σαντορίνης», της συλλογής ποιημάτων «Οίνος στην Ποίηση».

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

45. MACROVITA

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η ιστορία της MACROVITA άρχισε να γράφεται το 1984. Οι ιδρυτές της, Γιώργος και

[Type text]

Έλσα Βασιλακάκη, έχοντας κάνει οικονομικές σπουδές, σταδιοδρομούσαν για σειρά ετών, σαν ανώτερα στελέχη βιομηχανικών επιχειρήσεων. Ανήσυχα πνεύματα όμως και οι δύο οραματίστηκαν έγκαιρα την επερχόμενη παγκόσμια στροφή προς τη φυσική ζωή και την ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης από την ανθρωπότητα. Έτσι, αποφάσισαν να διοχετεύσουν τις γνώσεις, τις ικανότητές τους, τη φιλοδοξία και τη δημιουργικότητά τους σε μια επιχειρηματική πλέον δραστηριότητα. Χάρη στην εμμονή τους στη συνεχή δημιουργική έρευνα και στη χρησιμοποίηση φυσικών συστατικών, η MACROVITA σήμερα έχει κατορθώσει να διατηρείται στην πρωτοπορία της κοσμετολογίας και να καλύπτει άμεσα όλες τις νεοεμφανιζόμενες ανάγκες του καταναλωτικού κοινού με καινοτόμα και πάντοτε αποτελεσματικά καλλυντικά προϊόντα.

Προϊόντα

Φυσικά Καλλυντικά: η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει την έρευνα, τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη, την παραγωγή και τη διάθεση των φυσικών καλλυντικών MACROVITA που βασίζονται σε εκλεπτυσμένους συνδυασμούς φυτικών ελαίων ή εκχυλισμάτων, παραγώγων της μέλισσας και φυσικών βιταμινών.

Φυσικά Συμπληρώματα Διατροφής (Παράγωγα της Μέλισσας): η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τη συλλογή και τυποποίηση απόλυτα ανεπεξέργαστων προϊόντων μελισσοθεραπείας, όπως το Φρέσκο Βασιλικό Πολτό, τη Γύρη, την Πρόπολη και πολλά είδη Μελιού.

Έξυπνα στοιχεία

Το πρόθεμα “MACRO” είναι αρχαιοελληνικό και αναφέρεται στη μεγάλη διάρκεια. Η λέξη “VITA” είναι λατινική και σημαίνει ζωή. Το σύμβολο “yin-yang” είναι ασιατικό και εκφράζει τη σωματική και πνευματική ισορροπία. Συνδυάζεται με την κερήθρα της μέλισσας, που παραπέμπει στη μελισσοθεραπεία.

Ακολουθεί τις σοφές διδαχές του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού και του πανάρχαιου πολιτισμού της Άπω Ανατολής, σε αρμονία με τη σύγχρονη επιστημονική έρευνα και τεχνολογία αλλά και με τη σημερινή οικολογική θεώρηση του φυσικού κόσμου.

Η συνεχής δημιουργική έρευνα και η απόλυτη προσήλωση στη χρησιμοποίηση φυσικών συστατικών, έχουν κάνει τα προϊόντα MacroVita περιζήτητα σε όλο τον κόσμο. Σήμερα, τα φυσικά καλλυντικά MACROVITA εξάγονται σε 17 χώρες, ενώ συνεχίζουν να αποκτούν φανατικούς φίλους σε όλο και περισσότερες νέες αγορές.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

46. Nutria

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η Nutria ιδρύθηκε το 1994 στον Άγιο Κωνσταντίνο Φθιώτιδας ως συνέχεια της

[Type text]

ομόρρυθμης εταιρίας ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΑ Γ. ΜΑΝΤΖΑΒΙΝΟΣ & ΣΙΑ ΟΕ. Οι αρχικές εγκαταστάσεις περιλάμβαναν ένα ελαιοτριβείο που επεξεργαζόταν την τοπική παραγωγή, μια μικρή μονάδα εμφιάλωσης και σιλό αποθήκευσης δημητριακών. Από τον πρώτο κιόλας χρόνο λειτουργίας της, η εταιρία άρχισε να δραστηριοποιείται έντονα στην εξαγωγή ελληνικού ελαιολάδου και για μια δεκαετία ο χαρακτήρας της ήταν καθαρά εξαγωγικός. Σήμερα, η Nutria αποτελεί στο σύνολό της μια καθετοποιημένη μονάδα παραγωγής και τυποποίησης εξαιρετικού παρθένου ελαιολάδου, ελαιολάδου (κλασικό), πυρηνελαίου και σπορελαίων με σημαντική θέση στην ελληνική αγορά αλλά και στο εξωτερικό. Τα προϊόντα της εξάγονται σε περισσότερες από 30 χώρες παγκοσμίως, όπως Γερμανία, Σουηδία, Γαλλία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Ρουμανία, Η. Π. Α., Καναδά, Βραζιλία, Ρωσία, Κίνα, Κορέα, Αυστραλία, Ιαπωνία κ.λπ. Το ανθρώπινο δυναμικό της εταιρίας αριθμεί περίπου 70 εργαζόμενους.

Προϊόντα

Ελαιόλαδα

- Ιωνίς
- Ιωνία
- Mytholio
- Σπορέλαια
- Ηλιέλαιο (ΧΡΥΣΟ & Nutria)
- Αραβοσιτέλαιο
- Σογιέλαιο
- Μίγμα για τηγάνισμα /Frying Oil

Προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας

Έξυπνα στοιχεία

Στόχος της Nutria είναι κάθε προϊόν της που φτάνει στο τραπέζι του τελικού καταναλωτή, σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου κι αν βρίσκεται, να αποτελεί ένα ποιοτικό προϊόν που να ανταποκρίνεται ακόμα και στις πιο υψηλές απαιτήσεις.

Η Nutria, έχοντας επίγνωση της επίδρασής της στο φυσικό περιβάλλον, έχει θέσει ως βασική αρχή της πολιτικής της την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων της δραστηριότητάς της σε αυτό.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

[Type text]

47. TSANTALI

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η οικογένεια Τσάνταλη ασχολείται με την αμπελοκαλλιέργεια, την οινοποίηση και την παραγωγή αποσταγμάτων από το 1890. Ο Ευάγγελος Τσάνταλης, οινοποιός 2ης γενιάς και μια από τις πλέον χαρισματικές προσωπικότητες στην ιστορία της ελληνικής οινοποιίας, κατάφερε να μετατρέψει τη μικρή οικογενειακή επιχείρηση σε ένα δυναμικά αναπτυσσόμενο brand name, συνώνυμο της καινοτομίας. Η αναβίωση μερικών από τους πιο ξεχωριστούς αμπελώνες της Βόρειας Ελλάδας -όπως το Άγιο Όρος, η Χαλκιδική, η Ραψάνη και η Μαρώνεια στη Θράκη- αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του οράματος της οικογένειας Τσάνταλη. Σήμερα η 3η και η 4η γενιά της οικογένειας Τσάνταλη συνεχίζει αυτή τη μακρά ιστορία και την πολύτιμη κληρονομιά. Από το 2012, η Οινοποιία TSANTALI αποτελεί τον αποκλειστικό διανομέα των οίνων της SANTO WINES συμβάλλοντας στη δημιουργία και καθιέρωση του νέου brand “SANTORINI”.

Προϊόντα

Ανά αμπελώνα:

- Κρασιά αμπελώνα Αγίου Όρους
- Κρασιά αμπελώνα Χαλκιδικής
- Κρασιά αμπελώνα Ραψάνης
- Κρασιά Σαντορίνης

Ανά κατηγορία:

- ΠΟΠ
- ΠΓΕ
- Ποικιλιακοί Οίνοι
- Βιολογικής καλλιέργειας

Lifestyle ετικέτες:

- Caramelo
- Pupulo

Έξυπνα στοιχεία

Η οικογένεια Τσάνταλη με σεβασμό στην πολύτιμη κληρονομιά της, αποτελεί έναν σημαντικό πρεσβευτή της ελληνικής οινοποιίας και αποσταγματοποιίας εκτός συνόρων με παρουσία σε 55 χώρες.

[Type text]

Η ειλικρίνεια, η ευθύνη και ο σεβασμός απέναντι στους καταναλωτές, στην αγορά και στους ανθρώπους της, είναι η πυξίδα της καθημερινής πρακτικής της Οινοποιίας Tsantali.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

48. THEFAMILYBEEZ

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Η μελισσοκομική οικογένεια Ρώτα, ξεκίνησε εδώ και 40 χρόνια να παράγει θυμαρίσιο μέλι στη Σέριφο. Συνεχίζοντας την οικογενειακή παράδοση, και με σκοπό να προσφέρει αγνό μέλι, η εταιρεία The Family Beez κατάφερε να παράγει αυτό το βιολογικό μέλι, με τη μοναδική γεύση, το πλούσιο άρωμα και το κεχριμπαρένιο χρώμα.

Προϊόντα

Βιολογικό μέλι από θυμάρι. Έχει δυνατό άρωμα, έντονη γεύση και κεχριμπαρένιο χρώμα.

Βιολογικό μέλι από άγρια λουλούδια. Το ξανθό του χρώμα, το απαλό άρωμα και η ντελικάτη γεύση του, οφείλονται στην πλούσια χλωρίδα της ελληνικής φύσης και την βιοποικιλότητα του νησιού της Σερίφου. Συλλέγεται τον Μάιο και οι ντόπιοι το αποκαλούν “Μαγιάτικο”.

Συσκευασίες δώρου/Εταιρικά δώρα: Είναι προϊόντα που ετοιμάζονται κατόπιν παραγγελίας.

Έξυπνα στοιχεία

Χάρη στην ποικιλομορφία της και την μοναδικότητά της η ελληνική φύση παράγει ένα πλήθος από προϊόντα με υψηλή διατροφική αξία. Ένα από αυτά είναι και το μέλι, μία φυσική τροφή με ευεργετικές ιδιότητες.

Αν και το μέλι THE FAMILY BEEZ είναι προϊόν περιορισμένης παραγωγής, μέσω τις εξαγωγικής δραστηριότητάς της, η επιχείρηση έχει ως στόχο να το αναδείξει προβάλλοντας έτσι τα ελληνικά προϊόντα και να το προωθήσει ώστε να ταξιδέψει σε ολόκληρο τον κόσμο.

Φύλλο καταγραφής παρατηρήσεων

49. Ποτοποιία ΠΟΛΥΚΑΛΑ

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

[Type text]

Η ποτοποιία Πολυκαλά ξεκίνησε την ιστορία της στο Ληξούρι της Κεφαλονιάς στα τέλη του προπερασμένου αιώνα. Εκεί ο Βασίλης Πολυκαλάς, έμπορος κρασιών την εποχή εκείνη, άρχισε να συγκεντρώνει παραδοσιακές συνταγές για λικέρ απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας που επισκέπτονταν. Μελετώντας προσεκτικά τα συστατικά τους, βρήκε τρόπους για να τις κάνει ακόμα καλύτερες, τρόπους τους οποίους κατέγραφε σχολαστικά στα μυστικά του συνταγολόγια. Το ανήσυχο πνεύμα και η λαχτάρα του για ανακάλυψη και δημιουργία τον ώθησαν στην ίδρυση της ποτοποιίας Πολυκαλά στο Ληξούρι, το 1897. Η σύγχρονη εποχή, βρίσκει την ποτοποιία Πολυκαλά στην περιοχή του Βοτανικού, στην Αθήνα. Η Ρένα Πολυκαλά, αισίως 4η γενιά ποτοποιών, μαζί με τον πατέρα της Γιώργο Πολυκαλά, συνεχίζει με αμείωτο κέφι και μεράκι την παραγωγή αλκοολούχων ποτών, σε ένα δίκτυο πελατών που καλύπτει πλέον όλη την Ελλάδα.

Προϊόντα

Συλλογή Πολυκαλά 1897

- Λικέρ Βύσσινο
- Λικέρ Αζέν Δαμάσκηνο
- Λικέρ Λεμόνι
- Λικέρ Μαστίχα
- Λικέρ Περγαμόντο
- Πικρομάντολα
- Ρακόμελον
- Τεντούρα
- Λικέρ Φουντούκι
- Λικέρ Φραγκοστάφυλο

Έξυπνα στοιχεία

Οι μυστικές συνταγές των λικέρ του προπάππου Β. Πολυκαλά δουλεύονται με την ίδια αφοσίωση και βαφτίζονται «Συλλογή Πολυκαλά 1897».

Οι συνταγές συνδυάζονται με τη σύγχρονη εποχή και οι γεύσεις εξελίσσονται και απογειώνονται, οι συσκευασίες αντικαθίστανται με νέες πολυτελείς φιάλες, νέα προϊόντα και προτάσεις μπαίνουν στο προσκήνιο και το όνομα Πολυκαλά γίνεται συνώνυμο με την ποιότητα και το καλό γούστο.

Η ποιότητα υποστηρίζεται και γευστικά αλλά και εμφανισιακά, μέσω των νέων

[Type text]

πολυτελών φιαλών που κάνουν τις συσκευασίες μοναδικές.

Φύλλο Καταγραφής Παρατηρήσεων

50. ΘΕΣΓάλα: ο Συνεταιρισμός.

Ιστορία καινοτομίας-Παράδοση

Οι περιοχές της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας έχουν παράδοση στην κτηνοτροφία. Η Θεσγάλα αποτελεί συνεταιρισμό που δημιουργήθηκε το 2011 από μια ομάδα παραγωγών με νέες απόψεις και φιλοσοφία. Στο συνεταιρισμό αυτό, όπου έχουν εφαρμοστεί μια σειρά από καινοτομίες στην παραγωγική διαδικασία, στην οργάνωση της εργασίας, στη διαφοροποίηση της κουλτούρας της εργασίας και στη διάθεση των τελικών προϊόντων συμμετέχουν 100 παραγωγοί, μέλη του συνεταιρισμού, με 50 μονάδες παραγωγής αγελαδινού γάλακτος σε Θεσσαλία και Μακεδονία. Η συνολική παραγωγή γάλακτος ανέρχεται στους 120 τόνους ημερησίως, ποσότητα που αντιστοιχεί, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ιστοσελίδας (www.thesgala.gr, 10/12/2016), στο 10% της εγχώριας παραγωγής αγελαδινού γάλακτος. Το γάλα, πλήρες, ελαφρύ και σοκολατούχο, φθάνει στον καταναλωτή μέσω των Αυτόματων Πωλητών Γάλακτος, απευθείας στον καταναλωτή χωρίς μεσάζοντες. Οι καινοτομίες στη διαδικασία παραγωγής σχετίζονται με τη συνεχή ψυκτική ομπρέλα, κάτω από την οποία το γάλα δεν καταπονείται, φθάνοντας φρέσκο στον καταναλωτή. Σήμερα ο συνεταιρισμός διαθέτει 62 καταστήματα σε τρεις πόλεις: Θεσσαλονίκη, Λάρισα και Αθήνα.

Προϊόντα

- Γάλα αγελαδινό παστεριωμένο και ομογενοποιημένο πλήρες και ελαφρύ.
- Γάλα με κακάο (σοκολατούχο)
- Τυρί γραβιέρα τουλάχιστον εξάμηνης ωρίμανσης
- Κίτρινο ημίσκληρο τυρί
- Λευκό αγελαδινό τυρί
- Ανωτύρι (παραδοσιακό τυρί με χαμηλά λιπαρά)
- Κρέμα βανίλια

Έξυπνα στοιχεία

Ο συνεταιρισμός ΘΕΣΓάλα εισάγει ένα εντελώς καινοτομικό τρόπο διάθεσης των προϊόντων στην αγορά (καινοτομία marketing για την Ελλάδα) μέσω της ανάπτυξης δικτύων Αυτόματων Πωλητών Γάλακτος. Το 2013 ξεκινάει το νέο αυτό σύστημα από

[Type text]

τη Λάρισα, που σήμερα διαθέτει 16 σημεία πώλησης. Το 2015 το σύστημα επεκτείνεται στη Θεσσαλονίκη, όπου μέχρι σήμερα υπάρχουν 17 σημεία πώλησης, ενώ το 2016 το δίκτυο επεκτείνεται στην Αθήνα με 29 σημεία πώλησης. Το γάλα διατίθεται σε μπουκάλια του ενός ή μισού λίτρου, γυάλινα (επαναχρησιμοποιούμενα) ή πλαστικά (μιας χρήσης). Στους αυτόματους πωλητές διατίθενται το σύνολο των προϊόντων του συνεταιρισμού.

[Type text]

[Type text]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Κοινωνικές διαστάσεις της καινοτομίας στην αγορά εργασίας: η οπτική της κοινωνικής καινοτομίας

*Νίκος Κουραχάνης
Θεώνη Σταθοπούλου*

10.1 Ο όρος κοινωνική καινοτομία: Εννοιολογική αποσαφήνιση και θεματική οριοθέτηση

Η εισαγωγική αυτή ενότητα έχει σκοπό να αναδείξει μια ευρύτερη προβληματική. Στόχος της είναι η εννοιολογική αποσαφήνιση και η θεματική οριοθέτηση του όρου ‘Κοινωνική Καινοτομία’ (Social Innovation). Πεδίο εξέτασης του τρόπου εφαρμογής του είναι η Στρατηγική ‘Ευρώπη 2020’ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και παραδείγματα καινοτόμων παραδειγμάτων κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Η κοινωνική καινοτομία είναι συμπληρωματική προς τα υπόλοιπα είδη καινοτομίας. Είναι μια έννοια που έχει εισέλθει δυναμικά την τελευταία δεκαετία στον επιστημονικό και πολιτικό διάλογο γύρω από τους διαθέσιμους τρόπους διαχείρισης των κοινωνικών ζητημάτων. Πρόκειται για μια ειδική εφαρμογή του γενικότερου όρου ‘Καινοτομία’ που συνυφαίνεται με ευρύτερες διαστάσεις, αντίθετα εδώ θέλουμε να παρουσιάσουμε το κοινωνικό περιεχόμενο της καινοτομίας. Η καινοτομία εισάγεται ως όρος στον επιστημονικό λόγο από τον Joseph Schumpeter (1934) και προσεγγίζεται ως ο τρόπος με τον οποίο υλοποιείται και διαχέεται μια νέα ανακάλυψη. Για πολλές δεκαετίες η καινοτομία αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης της οικονομικής επιστήμης (Cajaiba-Santana 2013: 43). Ωστόσο, προς τα τέλη του περασμένου αιώνα αξιοποιήθηκε ως κατευθυντήριο στόχος γενικών εταιρικών πρακτικών και ως κατευθυντήρια γραμμή για την έρευνα και την οικονομική πολιτική των ανεπτυγμένων βιομηχανικά χωρών (Hochgerner 2011: 1).

Αναλυτικότερα, με τον όρο καινοτομία νοείται «η εφαρμοσμένη χρήση της γνώσης με σκοπό την παραγωγή ή και την παροχή νέων ή ουσιαστικά βελτιωμένων προϊόντων, διαδικασιών ή/και υπηρεσιών που έχουν άμεση παραγωγική, χρηστική ή/και εμπορική εφαρμογή». Η καινοτομία, όπως περιγράφεται στο πρόγραμμα της Ένωσης Καινοτομίας (Innovation Union), είναι η διαδικασία που επιταχύνει και βελτιώνει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε, αναπτύσσουμε, παράγουμε και χρησιμοποιούμε νέα προϊόντα ή υπηρεσίες. Οι αλλαγές στον τρόπο παραγωγής ή την τεχνολογία που χρησιμοποιείται για αυτά τα νέα προϊόντα ή τις υπηρεσίες δημιουργούν περισσότερες θέσεις εργασίας, βελτιώνουν τις ζωές των ανθρώπων και οικοδομούν καλύτερες και φιλικότερες προς το περιβάλλον κοινωνίες (Σταθοπούλου 2013).

Με βάση αυτή την εισαγωγική περιγραφή έχει λοιπόν ενδιαφέρον να εξεταστούν ποια είναι τα σημεία διαφοροποίησης ή εμβάθυνσης της κοινωνικής καινοτομίας, καθώς και πως αυτά ταξινομούνται και εφαρμόζονται στο πεδίο των δημοσίων πολιτικών. Σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹²⁹ κοινωνικές καινοτομίες είναι οι νέες ιδέες που επιχειρούν να καλύψουν τις κοινωνικές ανάγκες, να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις και νέες μορφές συνεργασίας. Τέτοιες μπορεί να είναι προϊόντα, υπηρεσίες ή μοντέλα που επιδιώκουν να καλύψουν ανάγκες που μέχρι τώρα δεν έχουν καλυφθεί με άλλους τρόπους.

¹²⁹ http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social_en

Η κοινωνική καινοτομία παραπέμπει στους νέους, 'έξυπνους', τρόπους διευθέτησης των κοινωνικών αναγκών. Κατά την διάρκεια της πρώτης φάσης της μεταπολεμικής περιόδου στον Δυτικό-ευρωπαϊκό κόσμο η κάλυψη των κοινωνικών αναγκών συντελέστηκε με βάση την ανάπτυξη του 'κράτους ευημερίας' (welfare state). Σε εκείνη την χρονική περίοδο, κατά την Μαρσαλιανή θεώρηση (1950), η συσχέτιση της ιδιότητας του πολίτη με την εργατική τάξη οδήγησε στην ανάδειξη της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη (social citizenship). Η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη συνεπαγόταν την ισότιμη προσάρτηση των κοινωνικών δικαιωμάτων δίπλα στα ατομικά και τα πολιτικά. Η εκπλήρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων ταυτίστηκε με την δημόσια ευθύνη. Με άλλα λόγια, τα κοινωνικά δικαιώματα θεμελίωσαν τον κρατικό παρεμβατισμό για την προστασία από τους κοινωνικούς κινδύνους και την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων.

Ωστόσο, οι οικονομικές, τεχνολογικές, ιδεολογικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές εξελίξεις που ακολούθησαν ανέδειξαν προσεγγίσεις που στάθηκαν κριτικά έναντι της Μαρσαλιανής θεώρησης (Κουραχάνης 2017). Η κρίση και οι αναδιαρθρώσεις που συντελέστηκαν στη δεκαετία του 1970 είχαν σαν αποτέλεσμα την επικράτηση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας και την αναθεώρηση των παραγωγικών, εργασιακών και κοινωνικών τρόπων οργάνωσης. Μέσα σε αυτές τις θεμελιώδεις αλλαγές άρχισε σταδιακά να μεταβάλλεται η κυρίαρχη φιλοσοφία διαχείρισης των κοινωνικών ζητημάτων αναδεικνύοντας νέες μεθόδους και πρακτικές υλοποίησης των κοινωνικών παρεμβάσεων (ενδεικτικά Πετμεζίδου 2010: 13).

Εντός αυτού του πλαισίου νέα θεωρητικά υποδείγματα, όπως η έννοια του προνοιακού πλουραλισμού (welfare pluralism), αναδύθηκαν και κυριάρχησαν σε επίπεδο σχεδιασμού και άσκησης κοινωνικών πολιτικών (Ferrera and Hamerijck 2003). Ο Προνοιακός Πλουραλισμός ως έννοια υποστηρίζει ότι η ευημερία μπορεί να προσφέρεται και από άλλους παρόχους, πέραν του κρατικού (ενδεικτικά Johnson 1997). Μια σειρά θεσμών, όπως το άτυπο πλέγμα προστασίας της οικογένειας, η κοινωνία των πολιτών, αλλά ακόμη και ο ιδιωτικός τομέας μπορούν να δρουν συμπληρωματικά ή αυτόνομα στην παροχή ευημερίας (Alcock et. al. 1998).

Ο έμπρακτος αντίκτυπος αυτών των εξελίξεων είναι πρωτίστως η αποκέντρωση των κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς δεν εντάσσονται πλέον σε ένα πνεύμα ολιστικής, αλλά, κατακερματισμένης παρέμβασης. Κατακερματισμένης καθώς το πλαίσιο, ο χαρακτήρας και τα μέσα των κοινωνικών δράσεων επαφίονται στους προαναφερθέντες επιμέρους και (πλέον) ισότιμους δρώντες. Στο περίβλημα της νέας οργανωτικής κουλτούρας του δημόσιου τομέα οι έννοιες της πειραματικής διακυβέρνησης (experimental governance) και των κοινωνικών καινοτομιών (social innovations) καθίστανται κυρίαρχες.

Η χρήση του όρου «καινοτομία» από το οικονομικό στο κοινωνικό πεδίο συμπίπτει επομένως με το φάσμα αλλαγών στους τρόπους άσκησης δημόσιας πολιτικής. Η ευρεία διάδοση της κοινωνικής καινοτομίας θεωρείται ότι σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στο ότι οι παραδοσιακές πολιτικές, μέθοδοι και εργαλεία, αντιμετώπισης των μεγάλων κοινωνικών προβλημάτων θεωρήθηκαν ανεπαρκή και κοστοβόρα. Ετσι κατά την

σύγχρονη εποχή «περισσότερη καινοτομία υπάρχει στην αυτο-διαχείριση της ασθένειας και της δημόσιας υγείας παρά στα νοσοκομεία, στην δημόσια συμμετοχή παρά στα κοινοβουλευτικά σώματα, στην ενεργό γήρανση παρά στην συνταξιοδοτική πρόνοια» (Murray et al. 2010).

Υπό μια διαφοροποιημένη προσέγγιση ως «κοινωνική καινοτομία» νοούνται οι τοπικά ενσωματωμένες πρακτικές και πολιτικές, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε διευθέτηση των κοινωνικών αναγκών όσων ατόμων πλήττονται από φαινόμενα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού και δεν βρίσκουν για τις ανάγκες αυτές ικανοποιητικές απαντήσεις από τις κοινωνικές πολιτικές του κράτους ή από την ιδιωτική αγορά. Απλούστερα, κοινωνικές καινοτομίες είναι οι διαδικασίες με τις οποίες οι δρώντες της κοινωνίας των πολιτών αναπτύσσουν νέες τεχνολογίες, στρατηγικές και ιδέες ή/και οργανώσεις για να καλύψουν τις κοινωνικές ανάγκες ή να επιλύσουν κοινωνικά προβλήματα (European Commission 2013: 15). Καθοριστικός σε αυτή την προσέγγιση λοιπόν είναι ο ρόλος του πολίτη και των τοπικών αρχών. Τα οφέλη από την ενεργοποίηση των τελευταίων θεωρούνται πολύπλευρα: γρηγορότερος και αποτελεσματικότερος εντοπισμός των αναγκών, στοχευμένες λύσεις, κινητοποίηση των πολιτών και ενίσχυση της απασχόλησης. (Keller Lauritzen 2013: 5).

10.2 Η εξέλιξη του όρου

Στη διαθέσιμη βιβλιογραφία δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της κοινωνικής καινοτομίας. Άλλωστε, τα ακριβή της όρια δεν έχουν ακόμα αποσαφηνιστεί επαρκώς (Cajaiba-Santana 2013). Αλλού ορίζεται ως οι «νέες λειτουργικές ιδέες για την επίτευξη κοινωνικών στόχων» (Mulgan 2007: 8) και αλλού θεωρείται μια «εννοιολογική διεύρυνση του περιεχομένου της ανάπτυξης προς μια κατεύθυνση κοινωνικού μετασχηματισμού των ανθρωπίνων σχέσεων και πρακτικών» (Moulaert 2009: 11, Σταθοπούλου 2013).

Σύμφωνα με μια πιο εμπειριστατωμένη προσέγγιση «Κοινωνική καινοτομία είναι οι νέες στρατηγικές, έννοιες, ιδέες, διαδικασίες, υπηρεσίες, στόχοι, επιχειρηματικά μοντέλα, εργαλεία και μεθοδολογίες ή ένας συνδυασμός όλων αυτών που ικανοποιούν κοινωνικές ανάγκες. Είναι επίσης η αλλαγή στη σχέση μεταξύ παρόχων υπηρεσιών και χρηστών, δημόσιων αρχών και άλλων ενδιαφερομένων μερών, καθώς και μεταξύ του ανθρώπου και του φυσικού κεφαλαίου» (Σταθοπούλου 2013).

Κύρια χαρακτηριστικά της κοινωνικής καινοτομίας είναι ότι συμβάλλει στην αποτελεσματική και αποδοτική χρήση των κεφαλαίων, αυξάνει την ποιότητα ζωής των πολιτών/ομάδων στόχων, καλύπτει κοινωνικές ανάγκες και απαιτήσεις, μειώνει τις ανισότητες και τέλος, δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες, άτομα και κοινότητες, να λειτουργήσουν ως συν-δημιουργοί και να λύσουν τα προβλήματά τους. Ειδικότερα το τελευταίο χαρακτηριστικό, δηλαδή η κινητοποίηση των ίδιων των ενδιαφερομένων ή κοινωνικά αποκλεισμένων όταν πρόκειται για ομάδες που υφίστανται κοινωνικό

αποκλεισμό, ή αλλιώς η κινητικότητα εκ των κάτω (bottom-up) αποτελεί τον πυρήνα της κοινωνικής καινοτομίας (Σταθοπούλου 2013).

Οι Pol και Ville (2009) υποστηρίζουν ότι υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ της κοινωνικής και της επιχειρηματικής καινοτομίας. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά προσφέρουν ενδεχομένως μια επαρκή τεκμηρίωση σε αυτόν τον ισχυρισμό, καθώς η τελευταία αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του οικονομικού κέρδους. Η επιχειρηματική καινοτομία διαχέεται κυρίως μέσω οργανισμών και φορέων που αποσκοπούν στη μεγιστοποίηση του οικονομικού οφέλους (Mulgan 2007: 8). Παράλληλα, πολλοί μελετητές της κοινωνικής καινοτομίας την καθιστούν προνομιακό πεδίο του τρίτου τομέα της οικονομίας. Κι αυτό γιατί χάρη στον ευέλικτο χαρακτήρα της, είναι σε θέση να συνταιριάζει συμπράξεις μεταξύ φορέων της κοινωνίας των πολιτών και να δημιουργεί διασυνδέσεις σε συνεργατικά εγχειρήματα μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα.

Ο χαρακτηρισμός της κοινωνικής καινοτομίας ως ένα νέο είδος αναδυόμενης κοινωνικής οικονομίας απορρέει από τις παραπάνω δυνατότητες της, καθώς και από μια σειρά πρόσθετων χαρακτηριστικών. Ωστόσο οι θεμελιώδεις διαστάσεις που διαμορφώνουν πρωτίστως την διακριτή υπόσταση της κοινωνικής καινοτομίας είναι δύο. Η μια προέρχεται από την παράμετρο της τεχνολογίας: η διάδοση των δικτύων, η δημιουργία υποδομών για δυνατότητα επικοινωνίας παγκοσμίως και η ανάπτυξη εργαλείων κοινωνικής δικτύωσης. Η δεύτερη πηγάζει από την σφαίρα του πολιτισμού και των αξιών: η αυξανόμενη έμφαση στην ανθρώπινη παράμετρο, το δικαίωμα εκφοράς λόγου των πολιτών μέσω των δημοκρατικών θεσμών και η προτεραιότητα που οφείλει να αποδίδεται στα άτομα και στις ανθρώπινες σχέσεις παρά στα συστήματα και τις δομές (Murray et al. 2010: 4-5).

10.3 Πεδία Εφαρμογής και Φορείς Κοινωνικής Καινοτομίας

Ως πεδία εφαρμογής κοινωνικής καινοτομίας μπορούν να θεωρηθούν η κοινωνική επιχειρηματικότητα, η κοινωνική πολιτική, η απασχόληση, η αστική ανάπτυξη, τα κοινωνικά κινήματα, η ανάπτυξη κοινοτήτων, και η τεχνολογία (Σταθοπούλου 2013: 8). Συμπληρωματικές ή παράλληλες προς το πεδίο των κοινωνικών κινήματων ή/και την ανάπτυξη των κοινοτήτων είναι οι δημοκρατικές καινοτομίες, δηλαδή οι πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται από την κοινωνία των πολιτών με στόχο νέες μορφές κινητοποίησης (Davies et al, 2012) (Λαϊκές συνελεύσεις, e-governance, e-petitions).

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα ως τρόπος διαχείρισης των κοινωνικών ζητημάτων εμφανίζει ιδιαίτερη δυναμική τις τελευταίες δύο δεκαετίες (Kickul et al. 2013, Paramasivan 2016). Οι τρόποι ανάπτυξης συνεταιριστικών εγχειρημάτων και συμπράξεων συγκεντρώνουν μεγάλο ενδιαφέρον στο ευρωπαϊκό πολιτικό περιβάλλον αναπτύσσοντας έντονη δυναμική. Μάλιστα, την περίοδο της οικονομικής κρίσης δεν είναι λίγοι οι μελετητές οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα

είναι μια σημαντική επιλογή επίλυσης των οξυνόμενων κοινωνικών προβλημάτων (Szell 2012).

Ο όρος κοινωνική καινοτομία χρησιμοποιείται συχνά για τα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής τα τελευταία χρόνια. Μια σημαντική πτυχή του σχετικού προβληματισμού εστιάζει στην ανεύρεση τρόπων μείωσης του γραφειοκρατικού κόστους και αύξησης της κοινωνικής αποδοτικότητας των κοινωνικών υπηρεσιών με τη διαμόρφωση ενός πλαισίου καινοτόμων εγχειρημάτων στον τομέα των υπηρεσιών (Dhellal and Gallou 2012).

Αυξανόμενη σημασία αποκτά επίσης και ως μέθοδος ανάπτυξης αποτελεσματικότερων πολιτικών απασχόλησης. Κατά τον τρόπο αυτό η κοινωνική καινοτομία συμβάλλει στην επίλυση των δυσκολιών που προκύπτουν στο εργασιακό περιβάλλον από την μεταβολή των εργασιακών και παραγωγικών προτύπων, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των συνεπειών της εντεινόμενης διεθνοποίησης της οικονομίας (Regalia 2006: 1). Στο πλαίσιο αυτό η ανάπτυξη πρακτικών ευελιξίας και καινοτομίας στην απασχόληση εκλαμβάνονται ως συμφέρουσες λύσεις για την διαμόρφωση ενός σύγχρονου εργασιακού περιβάλλοντος. Επιπρόσθετα, κοινωνικά καινοτόμες παρεμβάσεις, δημιουργούνται για την αντιμετώπιση της ένταξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων στην απασχόληση.

Η κοινωνική καινοτομία έχει ακόμη εφαρμογή στον τομέα της αστικής ανάπτυξης. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση κοινωνικά καινοτόμων πολιτικών αστικής ανάπτυξης χαρακτηρίζεται ως μια πρόκληση της σημερινής εποχής. Πρόκειται για παρεμβάσεις που δεν περιορίζονται μόνο σε θέματα χρήσης της γης, πολεοδομικού σχεδιασμού ή κατοικίας. Αντίθετα, πρωτοποριακές ιδέες επιχειρούν να αξιολογήσουν τα αποτελέσματα και τις επιπτώσεις τους υπό το πρίσμα της ισορροπίας του δίπολου κοινωνικό κόστος - όφελος, καθώς και του αντίκτυπου που αυτό έχει για τη ζωή των πολιτών στο αστικό περιβάλλον (Drewe 2008: 10).

Το πεδίο των κοινωνικών κινημάτων ή της ανάπτυξης κοινοτήτων και της κοινωνίας των πολιτών εν γένει, εμφανίζεται ως ένας κατεξοχήν χώρος κυοφορίας και ανάπτυξης καινοτόμων δράσεων (Mulgan 2007: 15). Τα κοινωνικά κινήματα και οι πολίτες είναι καταλύτες των κοινωνικών εξελίξεων (Henderson 1993). Διαθέτοντας τα κατάλληλα μέσα και εργαλεία καινοτομίας τα συλλογικά εγχειρήματα μπορούν να αποκτήσουν τις κατάλληλες συνθήκες και προϋποθέσεις για την επίτευξη σημαντικών κοινωνικών αλλαγών (Goldsmith 2010).

Τέλος, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η τεχνολογία ευρύτερα είναι ένα προνομιακό πεδίο κοινωνικής καινοτομίας. Τα μέσα αυτά μπορούν να αξιοποιούνται ως πλατφόρμες προαγωγής της κοινωνικής καινοτομίας. Τέτοιου είδους υπηρεσίες είναι σε θέση να ενδυναμώσουν εγχειρήματα της κοινωνίας των πολιτών στην προσπάθεια της να ικανοποιήσει διάφορες κοινωνικές ανάγκες (Kaletka et al. 2012). Η τεχνολογία μπορεί να αξιοποιηθεί για την ανάπτυξη καινοτόμων εγχειρημάτων που δίνουν ανοικτή πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Ενδεικτικά εδώ θα μπορούσαν να αναφερθούν τα

ζητήματα ανοικτής πρόσβασης στη γνώση, δηλαδή στο αγαθό της ελεύθερης και απαλλαγμένης από οικονομικές δεσμεύσεις πρόσβαση σε ψηφιακό ακαδημαϊκό περιεχόμενο (Kahnert et al. 2012). Η ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών και υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι ένα ακόμη παράδειγμα κοινωνικής καινοτομίας που συνδέεται και με την πολιτική συμμετοχή, τη δημοκρατία και τη διακυβέρνηση (Kaletka et al. 2012).

Φορείς κοινωνικής καινοτομίας είναι όπως έχουμε αναφέρει και τα άτομα αλλά ακόμη και οργανισμοί, ή συλλογικά κινήματα. Επίσης η κοινωνική καινοτομία δεν περιορίζεται στον μη-κερδοσκοπικό τομέα αλλά μπορεί να επιτευχθεί μέσω κυβερνητικών πολιτικών (για παράδειγμα νέα μοντέλα δημόσιας υγείας), αγορών (λογισμικό ανοικτής πρόσβασης) κινήματων (π.χ fair trade) πανεπιστημίων (νεα παιδαγωγικά μοντέλα) και κοινωνικών επιχειρήσεων. Μοντέλα που δοκιμάστηκαν επιτυχώς σε ένα πεδίο κοινωνικής σημασίας μπορεί αργότερα να υιοθετηθούν από τις επιχειρήσεις. Διαφορετικοί παράγοντες, όπως η πολιτική αναγνώριση και υποστήριξη των καινοτόμων δράσεων, η εθελοντική εργασία και η φιλανθρωπική δραστηριότητα μπορεί να ενισχύσουν σημαντικά την κοινωνική καινοτομία (Σταθοπούλου 2013).

10.4 Η Κοινωνική Καινοτομία στη Στρατηγική «Ευρώπη 2020»

Η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» ξεκίνησε τις προσπάθειες για την επίτευξη των στόχων της τον Μάρτιο του 2010. Ως προτεραιότητες τέθηκαν η έξυπνη ανάπτυξη, η διατηρήσιμη ανάπτυξη και, τέλος, η ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς [COM (2010) 2020 final]. Παρουσιάζοντας κάθε προτεραιότητα ξεχωριστά η έξυπνη ανάπτυξη παρέπεμπε στην ανάπτυξη μιας οικονομίας βασιζόμενης στη γνώση και την καινοτομία. Η διατηρήσιμη ανάπτυξη αναφερόταν στην προώθηση μιας πιο αποδοτικής χρήσης των πόρων, περιβαλλοντικής και ανταγωνιστικής οικονομίας. Η ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς παρείχε έμφαση σε μια οικονομία με υψηλή απασχόληση που θα επιτυγχάνει κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Για την εκπλήρωση αυτών των προτεραιοτήτων προτάθηκαν επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες των οποίων ο ρόλος θεωρήθηκε καταλυτικός για την επίτευξη της προόδου. Η «Ένωση Καινοτομίας» για τη βελτίωση των συνθηκών-πλαίσιο της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για την έρευνα και την καινοτομία. Η «Νεολαία σε Κίνηση» για την ενίσχυση των επιδόσεων των εκπαιδευτικών συστημάτων και τη διευκόλυνση της εισόδου των νέων στην αγορά εργασίας. Η Πρωτοβουλία «Ψηφιακό Θεματολόγιο για την Ευρώπη». Η «Μια Ευρώπη που να αξιοποιεί αποτελεσματικά τους Πόρους». Η «Μια Βιομηχανική Πολιτική για την Εποχή της Παγκοσμιοποίησης», για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Η «Ατζέντα για τις νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας». Και, τέλος, η «Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας».

[Type text]

Στην ‘Ευρώπη 2020’ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η έννοια της κοινωνικής καινοτομίας. Όπως αποτυπώνεται στη φιλοσοφία της Στρατηγικής, οι κοινωνικές καινοτομίες προσφέρουν λύσεις σε κοινωνικά αιτήματα και προκλήσεις. Κι αυτό καθώς επιτυγχάνουν αποτελεσματικότητα μέσω συμπράξεων που αναπτύσσουν μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και με την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών. Οι Εμβληματικές Πρωτοβουλίες που αφορούν πρωτίστως την ανάπτυξη κοινωνικών καινοτομιών στο πλαίσιο της Στρατηγικής ‘Ευρώπη 2020’ είναι η ‘Ένωση Καινοτομίας’ και η ‘Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού’.

Η Ένωση Καινοτομίας στοχεύει πρωτίστως στην ενίσχυση της γνωστικής βάσης και στο μεγαλύτερο δυνατό περιορισμό του κατακερματισμού των εθνικών και περιφερειακών συστημάτων καινοτομίας. Διακηρυκτικά αυτό θα επιχειρούνταν να υλοποιηθεί μέσα από την προώθηση της αριστείας στην εκπαίδευση και της ανάπτυξης δεξιοτήτων, την δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας, την επικέντρωση των χρηματοδοτικών μέσων της προτεραιότητας της Ευρωπαϊκής Καινοτομίας και την προώθηση του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Καινοτομίας και Τεχνολογίας (EIT) ως προτύπου για την διαχείριση της καινοτομίας στην Ευρώπη [SEC(2010) 1161].

Στο πλαίσιο της ‘Ένωσης Καινοτομίας’ δημιουργήθηκε ο Ορίζοντας 2020 ως κύριο εργαλείο υλοποίησης των στόχων της. Ο Ορίζοντας 2020 διαμορφώθηκε στη λογική μιας περισσότερο απλουστευμένης γραφειοκρατίας, καθώς και της ενθάρρυνσης της πρόσβασης νέων, αρίστων και καινοτόμων ερευνητών στα χρηματοδοτικά εργαλεία της ΕΕ σε όλα τα στάδια εφαρμογής μιας καινοτόμου ιδέας ή πολιτικής [COM (2011) 808 Τελικό].

Η Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού ευνοεί και προωθεί πρακτικές του κοινωνικού πειραματισμού στα πεδία της κοινωνικής καινοτομίας. Θεμελιώδης αρχή της έννοιας του κοινωνικού πειραματισμού είναι η δοκιμή μιας κοινωνικής παρέμβασης σε ένα μικρό δείγμα πληθυσμού, ώστε με τον τρόπο αυτό να εξεταστεί η αποτελεσματικότητα της πριν αποφασιστεί αν θα εφαρμοσθεί σε γενική κλίμακα (J-Pal Europe 2011: 2). Βασικό εργαλείο για την υλοποίηση της Στρατηγικής ορίστηκε το Πακέτο Κοινωνικής Επένδυσης (Social Investment Package), το οποίο δημοσιεύθηκε το 2013 με σκοπό να συμβάλλει στην εφαρμογή της Στρατηγικής. Το Πακέτο προσφέρει συμβουλευτικές κατευθύνσεις προς τα κράτη μέλη, προκειμένου να καταφέρουν να αναπτύξουν αποτελεσματικότερες κοινωνικές πολιτικές ώστε να αντιμετωπίσουν τις σημαντικές κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και των δημογραφικών αλλαγών.

Κύριος σκοπός του Πακέτου αυτού είναι η επικέντρωση στις ανθρώπινες δεξιότητες. Οι πολιτικές προσανατολίζονται προς την ενδυνάμωση των ανθρώπινων ικανοτήτων και την εφαρμογή δράσεων υποστήριξης που να δίνουν την ευκαιρία πρόσβασης σε πλήρη απασχόληση και στην κοινωνική ζωή. Στο πλαίσιο αυτό, οι στοχεύσεις του κατευθύνθηκαν προς την αποτελεσματικότερη διάθεση των πόρων για την εξασφάλιση επαρκών και βιώσιμων συστημάτων κοινωνικής προστασίας, προς επένδυση στην

[Type text]

απόκτηση δεξιοτήτων και ικανοτήτων, έτσι ώστε τα άτομα να έχουν περισσότερες πιθανότητες να ενταχθούν στην κοινωνία και την αγορά εργασίας και, τέλος, προς αποτελεσματικότερα συστήματα κοινωνικής προστασίας που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων σε κρίσιμες περιόδους της ζωής τους (Social Investment Package 2013).

Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹³⁰ εκτός από τις εμβληματικές πρωτοβουλίες έχει θεσπίσει και μια σειρά επιμέρους δράσεων για την προαγωγή της κοινωνικής καινοτομίας. Τέτοιου είδους προσπάθειες είναι η θέσπιση διαδικασιών δικτύωσης οργανώσεων που ασχολούνται με την κοινωνική καινοτομία. Επίσης η Επιτροπή έχει θεσπίσει μια σειρά διαγωνισμών κοινωνικής καινοτομίας με στόχο την προσέλκυση υποψηφίων απ' όλα τα κράτη μέλη. Σημαντικά είναι και τα χρηματοδοτικά εργαλεία που έχει διαμορφώσει για την υποστήριξη κοινωνικά καινοτόμων ιδεών. Αντίστοιχα με άλλους τομείς καινοτομίας η Επιτροπή επιδιώκει επίσης την θεμελίωση οικοσυστημάτων κοινωνικής καινοτομίας, τρόπους παρακολούθησης και διάχυσης της επίδρασης της, δομές εκκόλαψης κοινωνικά καινοτόμων ιδεών, καθώς και διαδικασίες περιήγησης για την ανακάλυψη ιδεών με χαρακτηριστικά κοινωνικής καινοτομίας.

Σε επίπεδο δικτύωσης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ενθαρρύνει οργανώσεις εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξουν μορφές συνεργασίας, αμοιβαίας μάθησης και μοιράσματος κοινών εμπειριών μέσω της Κοινότητας Κοινωνικής Καινοτομίας¹³¹. Επιπρόσθετα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διοργανώνει σε ετήσια βάση τον Ευρωπαϊκό Διαγωνισμό Κοινωνικής Καινοτομίας¹³². Ο διαγωνισμός ενθαρρύνει την ανάδυση νέων ιδεών και εγχειρημάτων για την αντιμετώπιση των σύγχρονων κοινωνικών προκλήσεων.

Σχετικά με την διάσταση των χρηματοδοτικών εργαλείων η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προχωρήσει στη θέσπιση μιας σειράς προγραμμάτων που συνδέονται και ευνοούν την ανάπτυξη εγχειρημάτων κοινωνικής καινοτομίας. Τέτοια είναι το Πρόγραμμα Απασχόλησης και Κοινωνικής Καινοτομίας¹³³, το προαναφερθέν Ορίζοντας 2020, το Πρόγραμμα για την Μικρομεσαία Επιχειρηματικότητα¹³⁴ στο βαθμό που αφορά και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, καθώς και Πλατφόρμες Συλλογικής Ευαισθητοποίησης¹³⁵.

Τα οικοσυστήματα κοινωνικής καινοτομίας επιχειρούν την διαμόρφωση ενός καλύτερου περιβάλλοντος γύρω από τις συνθήκες όπου επιδιώκονται εγχειρήματα κοινωνικής καινοτομίας και κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη. Επίσης στοχεύουν στην έλξη νέων επίδοξων επενδυτών στο πεδίο της κοινωνικής καινοτομίας. Για την

¹³⁰ http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social_en

¹³¹ Βλ. <https://www.siceurope.eu/>

¹³² Βλ. https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social/competition_en

Και επίσης: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/regio-stars-awards/

<http://institute.eib.org/social/social-innovation-tournament/>

¹³³ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1081>

¹³⁴ http://ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/funding/sme_participation.html

¹³⁵ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/collective-awareness>

[Type text]

επίδραση και την διάχυση του οφέλους που επιφέρει η κοινωνική καινοτομία καθώς και για την διαμόρφωση μεθοδολογιών μέτρησης των αποτελεσμάτων της έχουν δημοσιευθεί ορισμένες μελέτες¹³⁶. Ακόμη, ορισμένες δομές εκκόλαψης κοινωνικών καινοτομιών έχουν δημιουργηθεί εντός της ΕΕ. Τέτοιες είναι η Transition¹³⁷ και η Benisi¹³⁸. Τέλος, για την περιήγηση και την προώθηση πρακτικών κοινωνικής καινοτομίας εκδόθηκαν το 2015 και το 2016 δύο μελέτες που υπηρετούν τον σκοπό αυτό¹³⁹.

Η παράμετρος της απασχόλησης εξακολουθεί να αποτελεί τη βασικότερη συνταγή που επικεντρώνονται οι κοινωνικές καινοτομίες για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Αν και ο στόχος της Στρατηγικής της Λισαβόνας για απασχόληση του 70% του πληθυσμού δεν επετεύχθη, στην «Ευρώπη 2020» ο νέος στόχος αγγίζει ποσοστά απασχόλησης της τάξης του 75%. Σχετικά λοιπόν με αυτή την προτεραιότητα υπάρχει επιδίωξη για παροχή υψηλών επιπέδων απασχόλησης, επένδυση σε δεξιότητες, καταπολέμηση της φτώχειας και εκσυγχρονισμό των αγορών εργασίας, κατάρτισης και συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Ο εκσυγχρονισμός των πολιτικών αντιμετώπισης της φτώχειας επιδιώκεται με την εμβληματική δραστηριότητα εγκαθίδρυσης «Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού». Στόχος της πλατφόρμας είναι η διασφάλιση της οικονομικής, εδαφικής και κοινωνικής συνοχής με την ανάπτυξη δράσεων τόσο σε κοινοτικό, όσο και σε εθνικό επίπεδο [COM (2010) 2020 Final: 23-4].

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξειδίκευσε το πλαίσιο λειτουργίας και δραστηριοποίησης της «Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού» με ανακοίνωση που εξέδωσε στα τέλη του 2010 [COM (2010) 758 Final]. Σύμφωνα με αυτή, η νέα Πλατφόρμα αναγνώριζε τις επιπτώσεις της δημοσιονομικής κρίσης στα περισσότερο ευάλωτα άτομα και στην αύξηση των ποσοστών ανεργίας και επισφαλών θέσεων εργασίας, εξαιτίας των δυσμενών συνεπειών της.

Σύμφωνα με την ανακοίνωση της Επιτροπής [COM (2010) 2020 Final], στις αρμοδιότητες της Πλατφόρμας ανατέθηκαν πέντε τομείς δράσεων, μεταξύ των οποίων και οι παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας. Για τον σκοπό αυτό ορίστηκαν συγκεκριμένα χρηματοδοτικά μέσα και εργαλεία. Μια πρώτη ενέργεια αφορούσε στην αναθεώρηση του κοινοτικού προϋπολογισμού με στόχο την προσαρμογή του στο νέο προσανατολισμό 'ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς'. Σχετικά με την αναθεώρηση διατυπωνόταν ρητά η ανάγκη για καινοτόμες προσεγγίσεις, συμπληρωματικών ως προς

¹³⁶ Βλ. European Commission (2012): <http://bookshop.europa.eu/en/strengthening-social-innovation-in-europe-pbNB3012787/>

European Commission (2013):

<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/12966/attachments/5/translations>

Καθώς και: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en

¹³⁷ Βλ. <http://transitionproject.eu/>

¹³⁸ <http://www.benisi.eu/>

¹³⁹ Πρόκειται για τις εξής μελέτες: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/20541>

Και <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/18443>

[Type text]

τα υφιστάμενα εργαλεία παρέμβασης. Στο πλαίσιο κάλυψης των χρηματοδοτικών αναγκών της Πλατφόρμας τονίστηκε η ιδιαίτερη σημασία του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, καθώς και του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης.

Σημαντικό εργαλείο στην επίτευξη όλων των παραπάνω διαστάσεων εξακολούθησε να είναι το Πρόγραμμα Progress. Το Progress διαθέτει επικουρική συμβουλή στην υλοποίηση των δεσμεύσεων των κρατών μελών για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και την εφαρμογή της κοινωνικής νομοθεσίας της ΕΕ.

Το πλαίσιο της Καινοτομίας στην Πλατφόρμα θα εφαρμοζόταν με δύο συμπληρωματικούς τρόπους: με πρωτοβουλίες συμπράξεων μέσω της διεύρυνσης και ενίσχυσης της συμμετοχής των ενδιαφερόμενων μερών αλλά και με τις δράσεις κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Κάτι που επιχειρείται μέσω της βελτίωσης των υφιστάμενων δομών σύμπραξης και μέσω της διεύρυνσης των συνεργειών για την συμμετοχή νέων παραγόντων. Παράλληλα με την ενθάρρυνση νέων συμπράξεων σημαντική εξακολουθεί να παραμένει η υποστήριξη στις προσπάθειες των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών, των κοινωνικών εταίρων καθώς και της κοινωνίας των πολιτών με ιδιαίτερη αναφορά στο ρόλο των ΜΚΟ [COM (2010) 2020 Final].

10.5 Οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις

Όπως ήδη αναφέρθηκε η κοινωνική καινοτομία είναι ένας όρος που έχει διαμορφωθεί έτσι ώστε να προαγάγει την ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα σε παρεμβάσεις για την διευθέτηση κοινωνικών προβλημάτων και αναγκών (Keller Lauritzen 2013). Οι πολιτικές της ΕΕ εδώ και δύο δεκαετίες προωθούν δράσεις απασχόλησης και κοινωνικής επιχειρηματικότητας ως κεντρική παράμετρο για την κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων (Zeitlin and Pochet 2012).

Στην Ελλάδα η περίοδος της οικονομικής κρίσης αποτελεί μια φάση νομιμοποίησης και επιτάχυνσης της αλλαγής του κυρίαρχου κοινωνικού παραδείγματος διευθέτησης των κοινωνικών προβλημάτων. Το κενό που έχει δημιουργηθεί από τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας λόγω των πολιτικών λιτότητας (Petmesidou 2011, Venieris 2013) αναπληρώνεται από την κοινωνία των πολιτών, η οποία κυριαρχεί στην υλοποίηση δράσεων κοινωνικής πολιτικής (Sotiropoulos and Bourikos 2014). Στο πλαίσιο αυτό, πολλά καινοτόμα εγχειρήματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας έχουν ως στόχο την ένταξη των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων στην απασχόληση.

Σημαντικός σταθμός μπορεί να θεωρηθεί σχετικά η ψήφιση του Ν. 4019/2011¹⁴⁰ για τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Σύμφωνα αυτόν, οι κοινωνικές

¹⁴⁰ Ν. 4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις».

συνεταιριστικές επιχειρήσεις είναι αστικοί συνεταιρισμοί με κοινωνικό σκοπό και διαθέτουν νόμιμα εμπορική ιδιότητα. Κυρίως διακρίνονται σε κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις ένταξης, σε κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις φροντίδας.

Οι τελευταίες αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο για τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις επήλθαν με το Ν. 4430/2016¹⁴¹. Μια βασική διάταξη του Νόμου είναι η σύνδεση των μεγεθών της οικονομικής δραστηριότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων με ελάχιστες δαπάνες μισθωτής εργασίας. Με άλλα λόγια, όσο μεγαλύτερη είναι η οικονομική δραστηριότητα, τόσο αυξάνονται οι ελάχιστες δαπάνες για θέσεις εργασίας. Μια δεύτερη καινοτομία που εισάγει είναι η θεσμοθέτηση αναλογίας μεταξύ των εργαζομένων μελών / συμμετεχόντων με κεφάλαια στην επιχείρηση και των εργαζομένων μη μελών. Οι τελευταίοι δεν μπορούν να είναι άνω του 40% των εργαζομένων της επιχείρησης. Πρωτοβουλία που εισήχθη για την αποτροπή φαινομένων υπεργολαβίας και ενοικίασης εργαζομένων μέσω της μορφής των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων.

Επιπρόσθετα, θεσμοθετείται ένα πλαίσιο εισοδηματικής συνοχής με την καθιέρωση της αναλογίας τρία προς ένα μεταξύ ανώτατου και κατώτατου μισθού των κοινωνικών επιχειρήσεων και επίσης οριοθετείται το πλαίσιο δυνατότητας εθελοντισμού στους φορείς αυτούς. Σχετικά με το τελευταίο σημείο, η δραστηριοποίηση μελών εθελοντών δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τις 16 ώρες εβδομαδιαία και των μη μελών εθελοντών θα πρέπει να διεξάγεται αυστηρά σε τομείς της επιχείρησης όπου δεν υπάρχει εμπορική δραστηριότητα.

Παράλληλα στο νόμο προβλέπονται ρυθμίσεις για την ενθάρρυνση ανάληψης έργων κοινής ωφέλειας από δημόσιους οργανισμούς και ΟΤΑ. Θεσπίζονται μέτρα για την διαφάνεια στους τρόπους λειτουργίας τους, ενώ καθορίζονται ευνοϊκότερες φορολογικές και ασφαλιστικές ρυθμίσεις, από αυτές που διέπουν την λειτουργία των επιχειρήσεων με κερδοσκοπική δραστηριοποίηση. Τέλος, είναι σημαντική η διάταξη που αναφέρει ότι οι εργαζόμενοι σε κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες συνεχίζουν να απολαμβάνουν κανονικά τα επιδόματα που λαμβάνουν σε συνδυασμό με την εργασιακή τους δραστηριότητα (Ν. 4430/2016).

10.6 Κοινωνική καινοτομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα

Η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης αποτελεί ένα προνομιακό πεδίο εφαρμογής της κοινωνικής

¹⁴¹ Βλ. Ν. 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις».

καινοτομίας. Καινοτόμα εγχειρήματα απασχόλησης και ένταξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων στην αγορά εργασίας αποτελούν τα παρακάτω παραδείγματα.

Η δημιουργία του κοινωνικού συνεταιρισμού 'Μύρτιλλο', του Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης Λέρου, καθώς και η δραστηριοποίηση του περιοδικού δρόμου 'Σχεδιά'. Οι παραπάνω δράσεις αποσκοπούν στην απασχόληση ατόμων με ειδικές ανάγκες, ατόμων που αντιμετώπισαν προβλήματα ψυχικής υγείας, καθώς ατόμων που κατέληξαν άποροι ή άστεγοι και επιδιώκουν την εργασιακή και κοινωνική επανένταξη.

Πρόκειται για τρεις διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό και μέσω της κοινωνικής επιχειρηματικότητας επιχειρείται η ένταξη τους στην αγορά εργασίας.

Το Μύρτιλλο¹⁴² είναι μια κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση που δημιουργήθηκε στις αρχές του 2013. Εντάσσεται στην κατηγορία των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων ένταξης. Ως τέτοιες εκλαμβάνονται επιχειρήσεις που δίνουν έμφαση στην εργασιακή ένταξη ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, όπως τα άτομα με αναπηρία, οι αποφυλακισμένοι, πρώην χρήστες ναρκωτικών ουσιών, κ.α. Η λειτουργία του Myrtillo Cafe αποσκοπεί στην έμμισθη απασχόληση ευάλωτων ομάδων και πρώην ανέργων πολιτών. Παράλληλα, στους ωφελούμενους της επιχείρησης περιλαμβάνονται εκπαιδευόμενοι νέοι με μαθησιακές δυσκολίες, οι οποίοι εκπαιδεύονται προκειμένου να αποκτήσουν ικανότητες αυτόνομης διαβίωσης, αυτοεκτίμηση, κοινωνικότητα, νέες φιλίες και ανεξαρτησία από την υπερπροστασία της οικογένειας ή από τα πλέγματα του κοινωνικού αποκλεισμού. (Ziomas 2016a).

Ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης Λέρου ιδρύθηκε το 2002 στο πλαίσιο της επιχειρούμενης ψυχιατρικής μεταρρύθμισης και των πολιτικών αποϊδρυματοποίησης των ψυχικά ασθενών του νησιού. Η δραστηριοποίηση του συγκεκριμένου συνεταιρισμού θεωρείται ένα από τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα αυτών των πρακτικών. Η ενέργεια υποστηρίζεται από την κοινοτική πρωτοβουλία LEADER II, καθώς και από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης. Ο συνεταιρισμός στοχεύει στην απασχόληση πρώην ψυχικά ασθενών. Αναπτύσσει δράσεις αγροτικής καλλιέργειας, παρασκευής και πώλησης αγροτικών προϊόντων (π.χ. μέλι), εργαστηρίου ζαχαροπλαστικής, καθώς και ενός κυλικείου για τους εργαζόμενους του ψυχιατρείου και τους επισκέπτες του (Ziomas 2016b).

Η 'Σχεδιά'¹⁴³ είναι ένα περιοδικό δρόμου που εκδίδεται από την ΜΚΟ Διογένης και είναι μέλος του Δικτύου Διεθνών Εφημερίδων Δρόμου, το οποίο προσφέρει προοπτικές εισοδηματικής στήριξης σε άπορους, άστεγους και άνεργους πολίτες σε 41 χώρες παγκοσμίως. Η λογική που ακολουθείται είναι η εξής: άτομα με οικονομική αδυναμία αναλαμβάνουν την πώληση του περιοδικού σε περαστικούς στο δρόμο. Από την πώληση κάθε τεύχους λαμβάνουν το 50% του αντίτιμου του. Με τον τρόπο αυτό

¹⁴² <http://www.myrtillocafe.gr>

¹⁴³ <http://www.shedia.gr>

αποκτούν ένα συστηματικό εισόδημα που τους βοηθάει να καλύψουν τις βασικές τους βιοτικές ανάγκες.

10.7 Συμπεράσματα

Η έννοια της καινοτομίας δεσπόζει την τελευταία δεκαετία στον επιστημονικό και τον πολιτικό διάλογο. Η δευτερογενής χρήση της έννοιας από το πεδίο της οικονομικής επιστήμης σε αυτό της κοινωνικής δεν ξεφεύγει από το οικονομοκεντρικό πνεύμα που διαπνέει την αρχική της χρήση. Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι χρονικά συμπορεύεται με τις ευρύτερες αναδιαρθρώσεις του κράτους ευημερίας και της συρρίκνωσης των κοινωνικών δικαιωμάτων από την ιδιότητα του πολίτη.

Η ίδια η εισαγωγή της συνυφαίνεται με την λογική της αποδοτικότητας των κοινωνικών υπηρεσιών, της ανάπτυξης δεικτών για μετρήσιμα αποτελέσματα, της προώθησης της επιχειρηματικότητας στο κοινωνικό πεδίο και της διεύρυνσης των παρόχων ευημερίας. Με τον τρόπο αυτό η κοινωνική καινοτομία προκρίνει την λογική των συμπράξεων μεταξύ διαφορετικών φορέων απ' όλους τους πυλώνες της οικονομίας για την επίτευξη κοινωνικά αποτελεσματικότερων παρεμβάσεων.

Οι πρακτικές της κοινωνικής καινοτομίας έχουν προνομιακό ρόλο στη Στρατηγική 'Ευρώπη 2020'. Ιδιαίτερα στο πεδίο των πολιτικών κοινωνικής ένταξης η εγκαθίδρυση της «Πλατφόρμας για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού», συνιστά μια καινοτομία που επιδιώκει την εφαρμογή της προαναφερόμενης φιλοσοφίας. Οι στόχοι της Πλατφόρμας επιδιώκεται να εκπληρωθούν μέσω της πραγματοποίησης συμπράξεων και μέσω της κοινωνικής οικονομίας. Για τον σκοπό αυτό σχεδιάστηκαν σε μεγάλη κλίμακα ένα εύρος εργαλείων διαμόρφωσης των πολιτικών και των διαδικασιών χρηματοδότησης των παρεμβάσεων. Ως τέτοια θα μπορούσαν να νοηθούν το πακέτο κοινωνικών επενδύσεων, αλλά, και οι χρηματοδοτικές δράσεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα διευρυμένες δράσεις κοινωνικής καινοτομίας αναπτύσσονται μέσω του σχήματος των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων. Πρόκειται για μορφές κοινωνικής επιχειρηματικότητας, μια όψη των οποίων είναι η απασχόληση των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων. Οι πρωτοβουλίες αυτές προσφέρουν σε άτομα που αντιμετωπίζουν κοινωνικό και εργασιακό αποκλεισμό την προοπτική της εργασιακής ένταξης. Πρόκειται για πρακτικές με πολύπλευρο όφελος για τις ομάδες αυτές, καθώς αφενός ενισχύονται εισοδηματικά, αφετέρου αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες μέσω των καθηκόντων και των ρόλων που αναλαμβάνουν. Επιπρόσθετα, η κοινωνικοποίηση και η συναναστροφή εντός του εργασιακού περιβάλλοντος προσφέρει την δυνατότητα κοινωνικής δικτύωσης και ενδυνάμωσης των ήδη υπαρχόντων κοινωνικών δεσμών.

Κρίσιμο ερώτημα παραμένει το αν αυτές οι μορφές απασχόλησης αποτελούν επαρκές όχημα για την κοινωνική ένταξη των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων. Κάτι που

[Type text]

συναρτάται με την οικονομική επάρκεια του εισοδήματος των απασχολούμενων ατόμων, την χρησιμότητα των γνώσεων και των δεξιοτήτων που εκείνα λαμβάνουν κατά την διάρκεια της κατάρτισης ή της απασχόλησης τους ευρύτερα στην αγορά εργασίας, καθώς και από τις επαγγελματικές προοπτικές που διανοίγονται από τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

Θέτει, εν τέλει, η κοινωνική καινοτομία μια διαφορετική φιλοσοφία παρεμβάσεων στο κοινωνικό πεδίο; Η λογική της ανάπτυξης συνεργατικών σχημάτων, των πειραματισμών για την ανεύρεση κοινωνικά αποτελεσματικότερων λύσεων, της ενεργοποίησης των πολιτών για την ουσιαστική εκπλήρωση της έννοιας της κοινωνικής αλληλεγγύης είναι θεμελιώδεις παράμετροι, τις οποίες η εφαρμογή της κοινωνικής καινοτομίας φαίνεται να εκπληρώνει επιτυχώς. Ωστόσο η προσήλωση των ευρωπαϊκών πολιτικών στην αποκρατικοποίηση της υλοποίησης των δράσεων κοινωνικής πολιτικής μέχρι σήμερα δεν έχει επιφέρει την επιζητούμενη άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Ιδιαίτερα στις μέρες μας, σε συνθήκες κρίσης, ένας τέτοιος στόχος φαίνεται να απομακρύνεται ακόμα περισσότερο, την στιγμή που οι ευρωπαϊκές κοινωνίες τον έχουν μεγαλύτερη ανάγκη από ποτέ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 10

Alcock, P., Erskine, A., May, M. (Eds.) (1998), *The Student's Companion to Social Policy*, Oxford: Blackwell.

Cajaiba-Santana, G. (2014), "Social Innovation: Moving the Field Forward. A Conceptual Framework", *Technological Forecasting and Social Change*, 82: 42-51.

Davies, A., Simon, J., Patrick, R., Norman, W. (2012), "Mapping Citizen Engagement in the Process of Social Innovation". A deliverable of the project: "The Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building Social Innovation in Europe" (TEPSIE), European Commission – 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research.

Dhellal, F., Gallou, F. (2012), "Social Innovation and Service Innovation", in Franz H. – Hochgerner J. – Howaldt J. (Eds.), *Challenge Social Innovation. Potentials for Business, Social Entrepreneurship, Welfare and Civil Society*, London: Springer.

Drewe, P. (2008), "Introducing the Challenge of Social Innovation in Urban Revitalization", in Drewe P. – Klein J. – Hulsbergen E. (Eds.), *The Challenge of Social Innovation in Urban Revitalization*, Amsterdam: Techne Press.

European Commission (2010), "The Platform Against Poverty and Social Exclusion: A European Framework for Social and Territorial Cohesion", [COM (2010) 758 Final].

European Commission (2013), "Social Innovation Research in the European Union", Brussels.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010), «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Εμβληματική Πρωτοβουλία στο Πλαίσιο της Στρατηγικής Ευρώπη 2020 Ένωση Καινοτομίας», [SEC(2010) 1161], Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011), «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Ορίζων 2020 – Πρόγραμμα Πλαίσιο Έρευνας και Καινοτομίας», [COM (2011) 808 Τελικό], Βρυξέλλες.

European Parliament (2012), "Social Investment Pact – as a Response to the Crisis", Brussels: European Commission, Report Number: 2012/2003 (INI).

[Type text]

European Parliament (2013), “European Parliament resolution of 11 June 2013 on social housing in the European Union”, Report no: 2012/2293(INI), Brussels: European Commission.

European Parliament (2014), “European Parliament Resolution on an EU Homelessness Strategy”, Report Number: 2013/2994(RSP), Brussels: European Commission.

European Semester (2015), “Make it Happen: The European Semester 2015”, [COM (2015) 600 Final].

Ferrera, M., Hamerijck, A. (2003), “Recalibrating Europe’s Welfare Regimes” in Zeitlin J. – Trubeck D. M. (Eds.), *Governing Work and Welfare in a New Economy: European and American Experiments*, Oxford: Oxford University Press.

Goldsmith S. (2010), *The Power of Social Innovation*, San Francisco: Jossey-Bass.

Henderson, H. (1993), “Social Innovation and Citizen Movements”, *Futures*, 25(3): 322-338.

Hochgerner J. (2011), “The Analysis of Social Innovation as Social Practice”, in Zentrum für Soziale Innovation (Ed.), *Pendeln zwischen Wissenschaft und Praxis. ZSI-Beiträge zu Sozialen Innovationen*, Vienna and Berlin: LIT.

J-Pal Europe (2011), “Social Experimentation: A Methodological Guide for Policy Makers”, Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion.

Johnson N. (Ed.), *Mixed Economies of Welfare*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Kahnert, D., Menez, R., Blattel-Mink, B. (2012), “Coordination and Motivation of Customer: The Case of Crytek”, in Franz H. – Hochgerner J. – Howaldt J. (Eds.), *Challenge Social Innovation. Potentials for Business, Social Entrepreneurship, Welfare and Civil Society*, London: Springer.

Kaletka, C., Kappler, K., Pelka, B., de Querol, R. (2012), “Challenges at the Intersection of Social Media and Social Innovation: A Manifesto”, in Franz H. – Hochgerner J. – Howaldt J. (Eds.), *Challenge Social Innovation. Potentials for Business, Social Entrepreneurship, Welfare and Civil Society*, London: Springer.

Keller Lauritzen R. J. (2013), *Social innovation in Local Government. Experiences from Denmark*, Danish Technological Institute.

Kickul, J., Grass, D., Bacq, S., Griffiths, M. (2013) (Eds.), *Social Entrepreneurship*, Cheltenham: Edward Edgar Publishing.

[Type text]

Κουραχάνης, Ν. (2017), «Η Κοινωνική Ιδιότητα του Πολίτη στη Σκέψη του Τ.Η. Marshall και οι Μετέπειτα Περιπλανήσεις της», *Πέλοπας*, 1.

Marshall, T. H. (1950), *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge: Cambridge University Press.

Moulaert, F. (2009) “Social Innovation: Institutionally Embedded, Territorially (Re)Produced”, in Mac Callum, D, Moulaert, F, Hiller, J, Vicari Haddock, S. (Eds), *Social Innovation and Territorial Development*, London: Ashgate.

Mulgan, G. (2007), *Social innovation: What it is, Why it Matters and How it Can be Accelerated*, Working Paper, Oxford: Oxford Said Business School.

Murray, R., Caulier-Grice, J., Mulgan, G. (2010), *The Open Book of Social Innovation: Ways to Design, Grow and Scale Innovation*, London: The Young Foundation.

Paramasivan, C. (2016), *Social Entrepreneurship*, New Delhi: New Century Publications.

Petmesidou, M. (2011), “Is the EU-IMF ‘rescue plan’ dealing a blow to the Greek welfare state?”, CROP Poverty Brief, January, www.crop.org.

Πετμεζίδου, Μ. (2010), «Εναρκτήρια Ομιλία», στο Πετμεζίδου Μ. – Παπαθεοδώρου Χ. (Επιμ.), *Κοινωνική Μεταρρύθμιση και Αλλαγές στο Μίγμα Δημόσιου – Ιδιωτικού στο Πεδίο της Κοινωνικής Προστασίας*, Πρακτικά 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου ΕΕΚΠ, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Pol E. – Ville S. (2009), “Social Innovation: Buzz World or Enduring Term?”, *The Journal of Socio-Economics*, 38:878-885.

Regalia, I. (2006), “New Forms of Employment and New Problems of Regulation” in Regalia I. (Ed.), *Regulating New Forms of Employment. Local Experiments and Social Innovation in Europe*, London: Routledge.

Schumpeter, J. (1934), *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*, New Brunswick: Transaction Publishers.

Sotiropoulos, D. A., Bourikos, D. (2014), “Economic Crisis, Social Solidarity and the Voluntary Sector in Greece”, *Journal of Power, Politics and Governance*, 2 (2): 33-53.

[Type text]

Szell, G. (2012), “Social Innovation, Social Entrepreneurship and Development”, in Franz H. – Hochgerner J. – Howaldt J. (Eds.), *Challenge Social Innovation. Potentials for Business, Social Entrepreneurship, Welfare and Civil Society*, London: Springer.

Σταθοπούλου, Θ. (2013), «Καινοτομία: Ορισμοί, Πολιτικές και Πεδία Εφαρμογής», Ερευνητική Εκθεση στο πλαίσιο του Προγράμματος Ενταξης Υψηκών Τρίτων χωρών 4.1.α/11: “Ανάπτυξη δικτύου συνεργασίας που θα συνδέει εκπροσώπους κρατών-μελών της Μεσογείου, που αντιμετωπίζουν ανάλογες με την Ελλάδα προκλήσεις αναφορικά με την ένταξη των Υψηκών Τρίτων Χωρών”. Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Venieris, D. (2013), “Crisis Social Policy and Social Justice: The Case for Greece”, GreeSE Paper No 69, London: LSE.

Zeitlin, J., Pochet, P. (2012), *The Open Method of Co-ordination in Action: the European Employment and Social Inclusion Strategies*, Brussel: Peter Lang S.A.

Ziomas, D. (2016), “Myrtillo Social Co-operative Enterprise”, Project Seed, available at: http://www.projectseed.eu/ficha.php?id_prod=8&tipo=&activo=#

Ziomas D. (2016), “Leros Social Co-operative”, Project Seed, available at: http://www.projectseed.eu/ficha.php?id_prod=7&tipo=&activo=

Διαδικτυακές Πηγές:

http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social_en

http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social_en

<https://www.siceurope.eu/>

https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social/competition_en

http://ec.europa.eu/regional_policy/en/regio-stars-awards/

<http://institute.eib.org/social/social-innovation-tournament/>

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1081>

http://ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/funding/sme_participation.html

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/collective-awareness>

<http://bookshop.europa.eu/en/strengthening-social-innovation-in-europe-pbNB3012787/>

<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/12966/attachments/5/translations>

https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en

<http://transitionproject.eu/>

<http://www.benisi.eu/>

<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/20541>

<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/18443>

<http://www.myrtillocafe.gr>